د رشاد خپرندویه ټولنه (۱۳)

ازافادات پوهاند اکاډیمس مرحوم عبدالشکور "رشاد"

د افغانستان تاریخ

له اصحابانو رض ترطالبانو

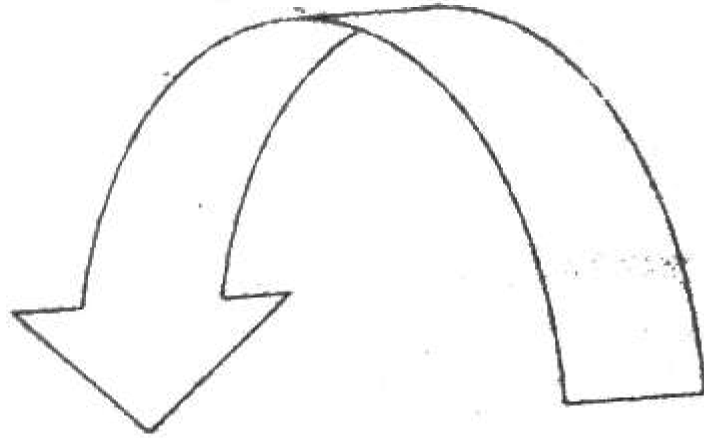
له ۲۴ هجري څخه تر ۲۰۱۵ میلادي پورې

لیکوال: ځانواک (مفتي زاده)

hedayatdarulelme.com ،دارالکتب الإسلامیة

ارشاد تعلیمي اونشراتي خپرندویه ټولنه کاسي روډ کوټه

0313-8904549

دافغانستان تاريخ

له راشده خلافته تر اسلامي امارته

ليکنه او ترتيب:
ځانواک «مفتي زاده»

کتاب پیژندنه :

دکتاب نوم: **دافغانستان تاریخ** : له راشده خلافته تر اسلامي امارته

لیکوال : ځانواک «مفتي زاده»

سمون چاري: لیکوال

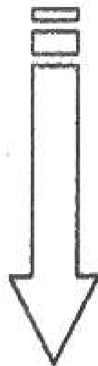
کمپوزچاري : ارشاد خپرندویه ټولنه مجاهد الرحمن اوانعام الله .

چاپ چاري : مکتبه دارلارشاد کاسی روډ کوټه

چاپ ځای : لاهور پاکستان

چاپ کال : ۲/۲/۲۰۱۳

چاپ شمېر: ۲۰۰۰ ټوکه .

دارشاد نشراتي او تعلیمي «خپر ندویه ټولنه»

ډالۍ !

هغو مسلمان او افغان سرشیدونکو غازیانو
لیکوالانو او علمي څیرو ته چې دخپلواکۍ
اودین پالني په سنګرکې یې خپل، ځاني
،قلمي اوژبني مبارزه تلپاتي ساتلي !

ددې کتاب دليکلو اړتيا

دهيواد تاريخ مې له عثماني خلافت څخه راپيل کړي بيا تر اسلامي امارت پوري ،ځکه چي داوخت په هيواد کې دنبوي پيروانو «صحابه کرام رضي الله عنهم» لښکري داسلامي دعوت او فتوحاتو لړۍ دهيواد په ربښتني مسلمانانو ودانه کړي وه اوپه افغانستان کې داسلام لومړی پيل وو.

اواصلي علت يې همداوو چي داسلام تاريخ ترنورو تاريخو ربښتني ،له دروغ اواختلاف څخه خوندي دي.

دويم داچي افغانان دخپلواکۍ په ميدان کې تربل هرچا يوه منله سويې قبيله وه ،نو اسلامپالو پوهانو ددوي دسپېڅلي ارواږ،اوبريا خبرې تل اوريدلي چي که دې قبيلي ته داسلام څرک ورسول سي ،نوربښتياهم چي بيابه هيڅکله دبل دين اومذهب پيروي ونه کړي ،ځکه چي اسلام دخپلواکۍ دين دي اوخپلوپيروانو ته يې تل دازادۍ درس ورکړي.

په پښتني کلتور او اسلامي دستورکې ډيرکم فرق ليده کيدی چي يوڅو بېلګي يې په لاندي ډول درته توضيح کول غواړو:

١- ستر(پرده) چي الهي امردي ، ٢ - پګړۍ چي نبوي سنت دي هـ.داسي ٣ږيره. ۴څادر. ۵مستوره جامه چي الهي امراونبوي سنت دي .۶ حياء ٧پاک دامني ،٨ ريښتنولي،٩ ميلمه پالنه ،١٠ دوعدې ساتنه ،١١ په مظلوم رحم ،١٢ دظلم مخنوي .١٣ صداقت ،١۴ ننګ ، ١۵پت ساتنه ، ١۶غيرت ،١٧ شجاعت ،١٨ دخپلواکۍ اوازادۍ احترام .١٩ دمشوري لپاره جرګه ياشوری کول چي دا اودې ته ورته ټول معروف اعمال دي اوهم بل لورې ته منفي اړخونه يامنکراعمال لکه «زنا،فسق ،دروغ ،حرام ،چل ،دوکه ، غدراوداسي نوربدګڼل» دا معروف اومنکراعمال کوم چي اسلام ورته په ښوامراوعمل کول ښودنه کړي اوله بدو څخه نهی فرمائلی دي هغه ټول په يوه طبعي ډول په افغاني ټولنه او کلتورکې هم هغه ډول ددوي عنعنه ،رواج اورسم ګرزيدلي دي چي دنړۍ په انساني ټولنه «عرب اوعجم»کې يې خورا ځانګړي صفت بللای شو اوهمداعلت دي چي پښتانه دنړۍ په کچه ٩٧ . ٩٩٪ فصيد مسلمانان دي چي همدا امتياز د نړۍ په مذهبي اوبشري ټولنه کې يوازې پښتنوته حاصل دي اوپه دې اړه دعلامه حبيبی مرحوم يوه لنډه څيړنه دنوموني په ډول دده له اثارو څخه کتلای شئ .

په همدې تکل چې دپښتنوتاريخ اودهغه امتيازات دنوروواقوامو اوملتونوپه پرتله خورا دپام وړ اولېکنه يې هم دومره اړينه وه ،ځکه چې تاريخ کې همېشه هغه څه لېکل کېږي چې ديوملت باتورې مېړانه کلتور اومذهبي ځانګړتياوې ولري.

هو! که دافغانانوتاريخي مېړاني په کوم بل ملت کې شتون ولري ،نوړېشتياهم چې دنشراتو اومطبوعاتو په ګډون به يې هرپانه په ستاينه او ارزونه باندې رنګينه وه.

مادتاريخ دمطالعې په مهال داسي کوم تاريخ ونه ليدچي دافغانانو باتورې ،مېړانه اوخپلواکي يې نه وستائلي ،مګرهوديوه غلام په واسطه به دخپلوکې ټول برم يوه شخص له لاس ورکړې واودغازيانوشهيدانو قربانۍ اوستړياوې به يې په ډېرکم قيمت ديرغلونو داستثمارپه خوله ورکړي وي.

نتيجه:

اوس به راشودپښتنودوره يزه تاريخ ته چې دوی دژوند په هرپيرکې دنوروواقوامو څخه دتاريخ کومه ځانګړتيا خپله کړې ده.

دمثال په ډول له کومه چې دپښتنو هيواد داريان،باختر،خراسان او اوسني افغانستان په نوم داسياپه وچه کې يې مختلف جغرافيايي موقعتونه دڅارواکودواکمنۍ اوکمزورۍ اوپياوړتياله امله ټاکلي دايي جوته کړي چي تل داسيا زړه بلل شوي اوتل هغه څوک به په اسياواکمني کولای شوای چي دکابل ،بلخ ،زابلستان ،بخارا،قندهار،پکتياا و... واکمنې به يې په واک کې وه.

په دې هيواد اودې ملت خورا لويې امپراطورۍ اويرغلونه راغلي ،خوبيرته يې شرميدلي ماته خوړلي ،دلته ډيرمشهورې امپراطوۍ هم په ګونډوشوي لکه د روستم ،جنګيز، انګريز،هندې مغل،چنائي مغل، روسان اواوسني مريکااو ورسره اوڅلوېښت نور هيوادونه چي دې کې کمونستان ،عيسويان ،يهودان ، هندوان اويوشمېرنورملحدين اومرتدين هيوادونه شموليت لري کوم چي ځان دصليبي اتحاد سره ګډبولي لکه ناټواوايساف چي يوه ګډه کفري ټلواله ده.

خوملت ته زېرې وړاندې کوم چې داصليبي امپراطوري به دزوال تياره ډيرژروويني ليکن چي کوم تخمونه يې کرلي دهغه سره به بيا ډيروخت لاس اوګريوان يوپه تيرودرې لسيزوکې يې مجاهد ،پير ،سيد ،خان ،معلم ،انجېنرقومندان اميراومامور دملت اوهيوادوالوپه وړاندې منفور اوغير منظور کړل يعني ددې اشخاصو شخصيت يې تروراودې حدته ورسولوچي که اوس ددې اشخاصو نوم دهيوادهروګړی ته واخلي ،نودغوسي اوکرکې کربښې يې په تنده له ورايه ښکارې ،خواوس يوائې طالب اوعالم چي دهيواد ديني اوداسلامي نظام لپاره ځوانه سمبوليزه اودفاعي طبقه ده غواړې

بدنام اوداسلامي سیاست له درشل څخه یې لېرې وساتي ترڅوصلیبي زېښناګګرد خپلوسیاسي مذهبي ،اقتصادي اوټولنېزو اهدافولپاره په اسانۍ سره ورسیږي اوله همدې مرچل څخه دمسلمه امت اهداف ساړه اومړه کړي اوهم نړیوال اقتصادي اوپوځي بازارونه تر خپلې ولکې اوسلطې لاندې راولي .

حل لاره :

دتاریخ له مطالعې داسې جوتیږي چې زموږ واکمني ځیرې تل دپردو ترتاثیر لاندې اودخپلوبادري ملګرودغلطواوخودغرضومشوربنکارشوي دي.

یوبل اصل علت داهم دی چې زموږ هیواد کې ددیني عالم اومتعلم اوعصري معلم اومتعلم یونظراویوه رایه په درلودلو تقریبااتیافصده مشکل حل کیدی شي ترڅوددیني علوموحق پلوي اوددیني ارزښتونودساتنې حقوق محفوظ وي اوبلې خواته دعصري علوم په ویلوسره دملکي ضروریات مخه ډب نشي ،خوپه یوه اسلامي چاپیریال کې که داوسني تقریبا څلورلسیزوجګړوته نظروکړو ،نووینوچې یوې خواته دمکتب فارغین اوبل خوا ته داسلامي پوهنتون اودمدرسي زده کونکي سره په جګړه دي داجګړې که دغرب لخواچاراوړې وي اوکه دشرق لخواداکوم بزګر،موټروان ،دوکانداراونه کوم عام وګړي دې لاسپوڅی ته مخ کړیی، بلکي ټول دمکتب فارغین دي چې دمدرسي دیني هیلي ماتوي،ترڅو چې دمدرسي اومکتب سره کرکه اوروانه مبارزه پای ته نه وې رسیدلي نه به دکفرې ټلوالي دمداخلې مزې پره شي اونه به دپرمختللي ټیکنالوجي په ترلاسه کولوباندي بریالي شوځکه دپردیوکمپیوټري نظام ،اوتماتیکورهبری توغندیواټمې زریاتواوچورلکوته هک پک اولاس ترلي اوبې وسه پاته یواویاهم تل دشرق اوغرب دناروا اویرغلیزو اوامرو او حکامو مأمورین اومستخدمین کورني وګړي وي .

نه تیرانګریزان خپله راغلي وه ،خودملامشک عالم اوعلمي جهادي اشخاصو وشړل اونه کمونستان خپله راغلي و ،خوعلمي جهادي مشرانوپه فتاوي اوداولس رواني مباري وشړل نه اوس امریکایان خپله راغلي ،خوطالبان یې په شړلوبوخت دي.نوره خبره نه اوږدوم ،دې کتاب کې مې دتاریخ له فلسفې وروسته په تکراري ډول داسلام له تاریخونوڅخه دافغان ملت جهادي برم علمي مقام اوغیرتي ځیري راڅرګندي کړي اویوه مناسبه یادونه مې کړي په ډیر لنداومختصر ډول مطالب راټول شوي چې ددې تاریخ ځانګړني په لاندې دي .

ددې تاریخ ځانګړتیاوې :

☜ ۱ له اسلامي تاریخ څخه دهیود دتاریخ پیل
☜ ۲ دتاریخ دعلم مکمله فلسفه اوپیژندنه
☜ ۳ داسلام په سپیڅلي تاریخ کې دافغانانو رول او هیبت .
☜ ۴ دهیواد نابغه علمي سیاسي روحاني خپلواک امیران او جهادي شخصیتونه ته ځانګړي کتنه
☜ ۵ دهیواد په تاریخ کې منفوري ،منحوسي او غلامي څیري په کوته کول .
☜ ۶ دافغانانو کلتور ،عناناتو او مشخصاتو ته واحده پاملرنه
☜ ۷ دافغانانو دخپلواکۍ او مقدسو جګړو برم
☜ ۸ افغانان په هرپیړۍ کې دنړیوال استعمارماتونکي پیژندلو ثبوت
☜ ۹ دتاریخ له بیله ترپایه پورې دتاریخ تسلسل
☜ ۱۰ دافغاني پاچاهانو امیرانو او جنګي مشرانو کارنامې
☜ ۱۱ دتاریخ واقعات ، خاطرات او داسې نور...
☜ ۱۲ دهیواد جغرافیائي موقیعتونه او سرحدي پولي
☜ ۱۳ دافغاني واکمنو او پاچاهانو ژوندلیکونه او پېښلیکونه
☜ ۱۴ دتاریخ پټ رازونه او څیړي
☜ ۱۵ په تاریخ کې دهیواد دین او ملت ننګونه
☜ ۱۶ په تاریخ کې راتلونکو نسلونو ته عبرتونه او درسونه

که ووایم چې دامې دهیواد دتاریخونو دمستندو پېښو غورچڼ تاکلي اوټکي په ټکي مې دهغو تورواصلي مطالب را اخیستي ؛ ترڅو دراتلونکي سیاسي ،ملي او مذهبي تګلارو مشعل وګرزي ،نوهم به لېري نه وي ، نورهمدا تاریخ ،خو قضاوت یې په تاسو اړه لري .

***

د تاریخ علم او فلسفه

دتاریخ علم په اصطلاح کي هغه علم ته ویل کیږي چي دهغه په وسیله دنبیانو ﷺ، بادشاهانو فاتحینو او نورو مشهورو شخصیتونو تیرسوي حالات اوپه بیلابیلو وختونو کي ستري ستري پیښي اودودونه معلوم کړل سي دتیري سوې زمانې اقتصاد اخلاق تمدن اونوروشیانو څخه دخبرتیا وسیله وګرزول سي .ځیني کسانو دتاریخ تعریف په دې ډول کړی دی چي په ټولنیز ډول دانسان اوسیدلو ته تمدن اوهمدغه انساني ټولني ته (مدینه) او هغه مختلف حالات چي په فطري ډول ټولنه ورسره مخامخ کیږي تاریخي پیښي اودورستیوله اولنیو څخه داوریدلو پیښو یوځای کولو اوخپلو ورستنیو ته دپند او نصحت په توګه پریښودلو ته تاریخ ویل کیږي ځیني وایي چي د (تاریخ) ورستی. برخه یې سرچپه کړي اوتاریخ یې ترې جوړ کړی دی اودتاخیرمعنی ده لومړنیو وختونو ته له ورستنیو وختو سره نسبت ورکول دمثال په ډول داوینا چي پلانی. سلطنت اوپلانی. جګړه په پلاني وخت کي پیښه ده ددغو ټولو دمعلومولو پیل له همدې وخت څخه کیږي لنډه دا چي په دې ډول دتاریخ په تعریف کي له رنګارنګ موشګافیو څخه کار اخستل سوی دی خود ټولو لنډیز همدا غه دی چي تر ټولو له مخه بیان کړل سوی دی پورته لنډیز که یوڅه نور هم رالنډ کړل سي نو په دې ډول باید وویل سي کوم حالات اوخبرونه چي دوخت په قید سره ولیکل سي هغه ته تاریخ وایي.

که په ماضي خبر نه شو ،نو دمستقبل پېشګوئی (وړاندویونه) نه شو کولای

«چي دا دتاریخ اړتیاده »

تاریخ موږ دلویانو له حالاتو څخه په خبرولو سره زموږ. په زړونو اودماغ کي یو برکتناک جوش اوولوله پیداکوي به بشري فطرت کي یوه ځانګړي ډول تنده اوهیله پیداکیږي چي دهیوادونو سیاحت دباغونو سیل اودغرونو اوبیدیاو سفرته یې تیاروي همدغه فطري هیله اوغوښتنه ده چي کوچنیان دمرغانو قیصو اوځوانان دطوطیانو اوشاروګانو داستانونو اوریدلو ته اماده کوي اوهمدغه هیله ده چي فاسئلو اهل الذکران کنتم لاتعلمون (له باخبرو خلکو څخه پوښتنه وکړئ که تاسي په خپله نه پوهیږئ) امرپه عملي کولو تاسي. دتاریخي کتابونو دمطالعې په لورمتوجه کوي همدغه فطري هیلي ته دپاملرني له مخ شي دفطرتونو خالق په آسماني کتابونو کي تاریخي پیښي بیان کړې دي بني اسرائیل ځ نومره

سترقوم وو چي تر نحن ابناء الله واحباؤه پوري يې وويل خو چي كله دلويانو له حالاتو څخه بې خبره سول دذلت كندي ته ورپرېوتل له همدې امله الله ديابني اسرائيل اذكروا په ويناسره هغوي بيابيامخاطب كړل او هغوي ته يې دخپلو لويانو حالات وريادكړل.

﴿ هغه ګټې چي دتاريخ په مطالعه كې رانغښتي دي ﴾

دتاريخ مطالعه حوصله لوړه وي انسان باهمته كوي نيكوته يې ليواله كوي اوله بدو څخه يې منع كوي دتاريخ مطالعه دسړي پوهه اونظرپراخه وي لر ليدنه يې زياتېږي دصبر او احتياط عادت يې پيداكيږي له زړه څخه يې رنځ اوغم لري كيږي او په خوشحالۍ بدليږي دتاريخ په مطالعه كوونكيو كي حق ته دحق ويلو باطل ته دباطل په سترګو دكتلو قوت پرمختګ كوي اودفريګړي اوفيصلې ځواک يې زياتيږي دتاريخ له مطالعې سره په انسان كي دصبراو استقلال صفت پيداكېږي اوپه زړه اودماغ كي يې تل دتانديتوب اونمو كيفيت موجود وي لنډه داچي تاريخ دزرونو واعظانويو واعظ اودپند اخستني يوه غوره نمونه ده دتاريخ له مطالعې سره سړی تل خپل ځان درسولانو، وليانو، بادشاهانو سوبيااليو (فاتحينو) حكيمانو ، پوهانو اورسېدلو خلكو په مجلس كي موجود ويني اوله دغوټولو معززينو څخه استفاده كوي دلويو لويو بادشاهانو وزيرانو سرلښكرانو اوپوهان څخه چي كومي غلطۍ سوې وي له هغو څخه بچ پاته كېدای سي بل هيڅ داسي علم نسته چي دهغه مطالعه انسان په دومره خوښۍ اوخوشحالۍ سره پرته له كوم ډول سړيا وزعملای سي لكه څنګه چي دتاريخ مطالعه جاري ساتلای سي

﴿« تاريخ د پوځي اوجګړيزو مشكلاتو حل لاره ښيئ »﴾

هرقدم چي له خپلو تاريخي حالاتو اوپخوانيو پيښو څخه په مكمل ډول باخبره وي دهغه قوم امتيازات اوځانګړتياوي هم قيمتي پاته كيږي اودهغه قوم وګړي په كوم ډګر اومقابله كي زړونه نه بايلي بلكي دهمت ملا ټينګه تړي اوخپل كارخپل اخيري هدف ته رسوي هغه سړی چي دخپل پلار نيكه له حالاتو ناخبره وي دوخت په ميندلو سره خيانت كولای سي خوهغه څوک چي په دې پوهيږي چي په پلاني وخت كي زمانيكه دلكونو پيسو پروانه وكړه اوخيانت ته يې زړه ښه نه كړ اوعزت اونوميالي توب يې ترلاسه كړ.دهغه لپاره بياخيانت كول ګران وي همدارنګه هغه څوک چي دخپل پلارنيكه له حالاتو څخه بې خبره وي دجنګه له ډګر څخه

تبنتېدلای او د تېښتي شرم پر ځان منلای سي. خو ځوک چي له دې څخه خبروي چي زما پلار نیکه په پلاني وخت کي ځان کرګ ته ورکړ او د جګړې له ډګر څخه یې مخ نه واړاوو او شهرت او عزت یې په برخه سو. هغه هیڅ کله تېښته نه سي کولای او چي کله یې د تېښتي خیال په زړه کي راځي نو د خپل پلار نیکه کارنامې یې د پښو ځنځیرونه کېږي همدارنګه وفا، صداقت، تعهد، پاک لمني، حیا، سخاوت او نور نیک اخلاق اټکل کړي د لویانو له حالاتو څخه خبرتیا په نړۍ کي زیاتره امن او په قومونو کي د ژوندانه روح پیدا کولای سي غالباً پر همدې خبره د غورکولو له امله زموږ د ګاونډیو هیوادونو او سیدونکي قامونه چي په خپله کوم پرتمین تاریخ نه لري په فرضي افسانو او درواغجنو ناولونو سره یې د خپل نوم دلوړوالي لپاره کار کړی دی او ددې یې هیڅ پروانه ده کړي چي موږ به د ریښتیاویلو په عدالت او د مورخینو په مجلس کي څومره خوار او ذلیل ګڼل کېږو.

«تاریخ دانساني ټولني نسبي او شرافتي حثیت ځرګندوي»

ځرنګه چي په تاریخ کي د ښو خلګو اوصاف او د بدو خلګو بدي لیکل کیږي په همدې خاطر دیوې بدذاته کورنۍ د سړي د تاریخ له علم سره ډېره کمه مینه کیدای سي شریفو قامونو ته د خپلو پلرونو او نیکونو کارنامې یادي وي چي د خپل شرافت دقائم ساتلو لپاره د هغوي پیروي ضروري ګڼي رذیل قامونه دزمانې په اوږدو کي د خپلو لویانو کارنامې هم هیره وي د کومي کورنۍ یا قوم پلار نیکه چي په الهي بندګۍ ښې ځوانۍ علم او هنر پر تم او دبدبه کي ځانګړی امتیاز ترلاسه کړی وي او هغه یې بالکل هیر کړی نه وي نو هغه چي د خپلو نیکونو لویي لویي کارنامې بیا یاده وي بیا هم په هغه کي عزم او همت راپیدا کیدای سي خو په رذیلو قومونو کي دغه کارنه سي کیدای همدا علت دی چي د تاریخ پوهني مینه وال زیاتره شریف القوم عالي النسبه دلویانو او پوهانو زامن او نیکان خلک وي د کومي بې نسبه کورنۍ کوم غړی یا له الله ﷻ څخه منکر دهري انسان او یا په بې زړه توب کي مشهور سړی هیڅکله یو غوره مورخ او د تاریخ ام نه دی تیر سوی.

مؤرخ باید څوک وي؟

غوره مؤرخ هغه وي چې دسالمي اسلامي عقیدې څښتن وي چې هرڅه لیکي هغه واقعي بیان وي نه کومه خبره پټه کړي اونه کومه غلطه خبره له ځانه غته کړي چیري چې دناپوهه خلګو دتیندک خوړلو اوپه غلطۍ کې داخته کیدلو خطره وي هلته دپیښې په باب له خپل لوري تشریح کول اوپه حقیقت پوهول روادي دمؤرخ لپاره ضروري ده چې هغه نه دچاچاپلوسي وکړي اونه له چاسره دښمني وساتي دمؤرخ لیکنه باید ساده عام فهمه اوبې ریاوي دتکلفاتو اوقافیه جوړوني په حتمي ګڼلو کې دتاریخ لیکلو هدف اکثره پاته کیږي اوهمدا لامل دی چې کوم تاریخونه په نظم یاشعرسره لیکل سوي دي هغه په عمومي توګه له اعتباره لویدلي ګڼل کیږي دمؤرخ لپاره ضروري ده چې هغه په امانت اودیانت کې ممتازوي په ربښتیاویلو اونیکو اعمالوکې ځانګړی امتیاز ولري له درواغوډیرلري اوله بې ځایه اوعبث ویناڅخه کرکه اونفرت ولري دتاریخ په لیکلواوترتیب کې مؤرخ له زیاتو مشکلاتو څیړنو اوستړیاووسره مخامخ کیږي خوبیاېې هم اصل حقیقت ته رسیدل باوري نه وي له نجوم، جغرافیه ،تمدن پوهني ، ادبیاتو اوپرنورو علمودضروري خبرتیا ترڅنګ باید مؤرخ ذهین نکته سنج مصنف مزاجه اودلیکني په ژبه ښه ادیب اوپوهیدونکی وي چې دخپل ضمیر خبره په آسانۍ سره بیان کړای سي له دې ټولو خبروسره ځیني مشکلات هم سته چې دهغو حل تقریباً ناممکن دی. لکه په یوه صحنه (تیاتر) کې دیوسړي دګډون حال راوي روایت کړی دی اوس له دغه روایت څخه بې شمیره نتائج اخستل کیدای سي اوویل کیدای نه سي چې کومه نتیجه به یې صحیح وي اوکه نه.

هغه داده چې که کوم څوک دسیل لپاره کوم ښار یاننداړتون ته لاړشي ،نوبیا دخپل تګ عوامل اولاملونه په مختلفو طریقو وښي مثلا : ۱ ددې لپاره تللي وم چې کوم نااشناکتاب ولټوم. ۲ یا ددې لپاره تللي وم چې دکوم چاسره ددې ځای دملاقی کیدو غوښتنه درلوده. ۳ یاددې لپاره چې دکوم چاسره مې حقیقي مینه درلوده غوښتل مې هغه هیله پوره کړم. ۴ یاددې لپاره تللی وم چې ماخفیه دنده درلوده چې خپل اصل هدف ترسره کړم. ۵ اویاهیڅ نه وو غوښتل مې دداسي چاسره ووینم چې زما دزړه تسکین په وشي. اوداسي نورعلتونه...

یعني یو لیکوال باید وکولای شي چې دخپلې موخې اهداف په ښکلي او ګورنګ وښيي ، خو هسې هم نه چې خپل مطلب په دروغو څرګند کړي بلکې یو حقیقتي اړخ یا بڼه باید ولري .

لنډه دا چې په دې ډول له یوه روایت څخه په سلګونو نتیجې اخستل کیدای سي بیا به دکومې یوې نتیجې دصحت لپاره له نورو وسائلو څخه تائید ترلاسه کول ته اړتیا وي په دغو تائدي احتمالاتو کې هم دغه ډول بیلا بیل احتمالات رامنځته کیدای سي که مؤرخ مصنف نه وي او دکومې نتیجې پر طرف له اوله سره دهغه زړه تمایل ولري نو دخپل مخالف دلائل ډیرپه آساني او بې پروایي سره له نظره غور زولای سي او له نتیجې سره موافق دلائل په لټولو لټولو کې راپیدا کولای سي او په دې ډول پخپله ګمراهي سره دنورو دبې لارې توب هڅه کوي

تاریخ باید څنګه ولولو او څه ترې زده کړو ؟

څرنګه چې تاریخ ترتیبول او دتاریخ کتاب لیکل بې شانه ګران او مشکل کار دی همدا ډول دتاریخ مطالعه کول او له هغې مکمله استفاده کول هم آسان کار نه دی دتاریخ لوستونکیو ته په کار ده چې دتارخ مطالعه دپند دزده کړې وسیله وګڼي دپخوانیو خلګو دبدو اعمالو له بدو نتائجو په خبرتیا سره ځان له بدو چارو څخه وساتي او دنیکو کارونو له نیکو نتائجو څخه په خبرتیا سره دنیکو کارونو سرته رسولو ته ټینګه اراده وکړي کوم داسې سړي ته بدویل یا ښکنځل کول چې ددې دنیا له سیلونو څخه رخصت سوی وي له ځوانمردۍ څخه لرې کار دی هو ! له پخوانیو خلګو سره دمحبت څرګندونه او د هغوي لپاره دخیر دعا کول کومه بده خبره نه ده دهیوادونو ،ښارونو ،غرونو ،بیدیاوو ،سیل ځایونو ، بازارونو سیل کول او دتاریخي کتابونو مطالعه کول یو له بل سره زیات مشابهت لري فرق یې یوازې همدومره دی چې دهیوادونو او ښارونو سیاح چې دخپل ژوند له سیر او سیاحت کومه تجربه حاصلولای سي دتاریخي کتابونو لوستونکي او مطالعه کوونکي دخپلې یوې ورځې یا یوې هفتې له مطالعې څخه تردې څو چنده زیاته تجربه ترلاسه کولای سي دتاریخي کتابونو مطالعه کوونکی چې هرڅومره په بې ځایه تعصب اخته وي په همهاغه اندازه له تاریخي کتابونو څخه کمه ګټه تر لاسه کولای سي

د تاریخ سرچيني اوماخذونه

په عمومي ډول دتاریخ مأخذونه پردرې برخوویشل کیږي لیکل سوي آثار له لیکل سويوآثاروڅخه مراد هغه ټول لیکل سوي شیان دي لکه کتابونه، یادښتونه، ددفاترو دوسیې، امرونه ، پریکړي ، اسناد، فرمانون ،منقوله آثار له منقوله آثاروڅخه مراد دخلګو خبري، اواجتماعي یادښتونه دي لکه قیصې، اشعار، متلونه، لرغوني آثار، له قدیمه آثاروڅخه مراد دپخوانی زمانې نښي نښانې دي لکه ویجاړ ښارونه ،کلاګاني ،کورونه، پخوانی وداني،لیکل سوي کتیبې دډبروعکسونه ، دتیري زمانې وسلې، سکې ،لوښي خو له دې درې ټولوډولونوڅخه ګټه اخستل اوتاریخ ورڅخه ترتیبول کوم آسان کارنه دی له عالي ذهن ،څیرکتیا،کار،عزم ،شوق اوبصیرت پرته داټول وسائل هیڅ دي پردې سربیره دقامونوځانګړي دودونه ،ځانګړي خویونه اوکړه وړه ،ځانګړي رنګونه اوشکل اوصورت اوجغرافیوي حالات هم ترډیره حده دمؤرخ لپاره مرستندوی ثابتیدای سي .

دتاریخ ډولونه

دبیلابیلواعتباراتوله مخي تاریخ څوډوله کیدای سي لکه دکمیت لمخي په دوه ډوله عام اوخاص عام تاریخ هغه دی چي دټولي نړی دوګړو حالات پکي ولیکل سي اوخاص تاریخ هغه دی چي په هغه کي دیوه قوم یایوهیواد یایوې کورنی دسلطنت حالات ولیکل سي اود کیفیت په لحاظ هم تاریخ پردوه قسمه دی روایتي اودرایتي

ا) روایتي تاریخ هغه ته وایي چي راوي خپل ځان دمشاهدې (لیدني) پربنسټ لیکلی وي اودهغه پیښي دپیښېدو په باب دمنلوړ اوباوري اسناد مؤرخ ته په لاس ورغلي وي اویامؤرخ په مستقیم ډول هغه پیښه لیدلې وي دغه ډول تاریخونه ترټولوکټور اودمنلو وړ ګڼل کیږي اوپه هغه کي په اټکلونو پسي نیلی زغلول اونامعلوموخبروته دربښتیاجامې اغوستل له هڅي څخه سړی خلاص وي بلکي ددغو تاریخونو سره که فهم اوعقل تکر وکړي نواصلاح کیدای سي

ب) درایتي تاریخ هغه تاریخ ته ویل کیږي چي یوازي دپخوانیو آثارو اودنقلي اوعقلي اټکلونو (قیاسونو) پراساس ترتیب سوی وي اودهغه وخت دمؤرخ اوراوي وینا دهغې په

باب نه سي ترلاسه کیدای لکه دپخواني مصر پخواني عراق اوایران تاریخ چي اوس لیکل سوی دی له دغو تاریخونو څخه ډیري ګټي ترلاسه کیدای سي خوباور علم ورڅخه په هیڅ ډول نه سي حاصلیدای.

د تاریخي دري «۳» زمانې یا پړاونه

ځینو مؤرخینو تاریخ پردرې زمانو وېشلی دی قرون اولی (اولنۍ پېړۍ) قرون وسطی (منځنۍ پېړۍ) اوقرون متاخره (وروستنۍ پېړۍ) په لومړنیوپېړیو (قرون اولی) کي دمخلوقاتو له پیدا ایښت څخه واخله دروميانو دسلطنت ترپایه پوري زمانه شامله ده.

په منځنیوپېړیو (قرون وسطی) کي دورومي سلطنت له پایه څخه واخله دفلسطین ترفتحې پوري زمانه چي کله دغه ښار دسلطان محمدثاني عثماني په لاسو نو فتحه سو شامله ده دنړۍ دسترو پيښو څخه دنورو پيښو دزمانوپته لګيږي لکه دآدم علیه السلام له پیدا ایښته څخه دومره کلونه وروسته یادنوح علیه السلام له توپان څخه دومره کلونه لمخه یادعیسی علیه السلام پیدا ایښت یابکرماجیت یاآنحضرت ﷺ له مکې مکرمې څخه مدیني منورې ته دهجرت کولو یادکوم بادشاه دتخت ناستي له زمانې څخه کلونه شمیرل کیږي په اوسني وخت کي عیسوي اوهجري سنې زیاتي دودي دي.

داسلامي تاریخ حیثیت

دنړۍ په ټولو قامونو اوادیانوکي یوازي اسلام یوداسي دین دی اومسلمانان یوازیني قام دی چي تاریخ یې له پیله تراوسه په مکمل ډول موجود اوساتلی دی. اودهمدې قام دتاریخ په کومه برخه اویا زمانه کي چاته دهیڅ شک اوشبهې ځای نه پاته کیږي. مسلمانانو دآنحضرت ﷺ له زمانې څخه واخله تراوسه پوري تیرسوي حالات اوپيښي لیکلي اوساتلي دي اوپه دې کارکي یې له هیڅ ډول لټی څخه کارنه دی اخستی نومسلمانان په حقه دویاړني وړدي. چي هغوي داسلام مکمل تاریخ دهم مهالومؤرخینو اوعیني شاهدانو له ګواهي څخه ترتیب کړلای سي. اوبیا دهمدغه هم مهالومؤرخینواوباوري روایت کوونکیو دپره لیسې توب (تواتر) درجه هم ښودلای سي. لنډه داچي همدا مسلمانان یوازنی قوم دی چي خپل مستند اومکمل تاریخ لري اودنړۍ یوقام هم داسي نه دی چي له مسلمانانوسره په دې لړکي سیالي وکړي. مسلمانو مؤرخینو ترډې حده له احتیاط څخه کار اخستی دی چي دهري پیښي

څرنګوالي يې کټ مټ ليکلي اوپه مطلق ډول يې خپل نظرنه دی ليکلی ځکه چي په دې ډول دا اندېښنه راولاړېدای سوه . چي دمؤرخ فکر يادمؤرخ غوښتنه دي دتاريخ مطالعه کوونکي اغيزمن کړي اوډېښي ربښتيني اغيزه دي خپله آزادي له لاسه ورکړي اولوستونکي دي دځانګړي نظر تقليدکوونکي سي .

داسلامي تاريخ دعظمت اوستر توب درناوی هغه مهال لا پسي په زړه کي ځای نيسي چي کله دې ته کتل کېږي چي داسلامي تاريخ هره برخه غواړي ددرايت په اصولويې وتله اودعقلي علومو په معيار اومقياس يې پيمانه کړه په هيڅ ځای کي يې کوته اوتياره ګوټ نه ښکاري .

هغه څه چي تاريخ ترې جوړېږي

دبابل اونينوا کنډري اودنجد په شګلنو دښتوکي دعاد اورام ځلي دمصر اهرامونه اودباميانو دبتانوپه لېدو انسان حيرانېږي اوددغو حيرانوونکيو ځايونو دجوړوونکيو دحالاتو دمعلومولو هيله دانسان په زړه کي راپيداکېږي خلګو دبابليانو دحالاتو دليکلو هڅه کړې ده اودخپل کمزوري نظرپه اساس يې زيات شمير روايتونه راټول کړي دي .

حيرانونکي حروف اوله مصري نښانو له عبارتونو څخه داهرامونو دجوړونکيو حالات ترتيب کيدای سي .دژند،اوستا،دسفرنګ قوانين، دبابيل اوسنی صحيفې ،بالميکي راميان اومهابهارت داسي کتابونه دي چي يوڅه صحيح اوغلط حالات ورڅخه معلوميدای سي .دهري يوې ژبي محاورې ،متلونه،ډبريني وسلې،داوسپني سامانونه،دسپينوزرو ،سرو زرو، بونزو (زېړ) اونورو ګانې (زيورات) ډبرين غمي ،دمصرساتل(مومياييي) سوي جسدونه ،داشوک پيښني ،دايلوراڅمڅي ،دسارنات بوتان،وسانچې،داصطخر(دلمبلو حوضونه)کنډري، درستم تخت،اودچين دېوال داټول ددلچسپی څخه خالي نه دي .که څه هم له دغوشيانوڅخه دهغه وخت دټولي نړۍ حالات نه روښانه کېږي خوبياهم ځای پرځای تته اوڅرګنده تاريخي رڼا ښکاري.دهنديانو درواغ ربښتياافسانې ،دمصريانو پخوانۍ کتيبې،دچينايانوزاړه روايات ،دايرانيانو تاريخي کنډري ،ديونانيانو ليکني ،په ځانګړې توګه دهيرودتس تصنيف ،اسرائيلي روايات،دعربي اطلاق ،دغه ټولي مجموعې دتاريخ ضروري اولومړنۍ برخي دي .

دتارخ لړی له کومه ځایه پیلیږي؟

دروميانو اويونانيانو له دوران څخه په ځانګړي توګه اودسکندر اعظم له فتوحاتو څخه دتارخ هغه برخه پيل کيږي چي دنړۍ داکثرو هيوادو حالات يې په داسي ډول زموږ پروړاندي رامخته کړل چي دتاريخي لړۍ دکښ کيدلو نوبت يې ډېر لږ په منځ کي راځي اوپه عمومي ډول له همدې ځايه دتارخي زمانو لړۍ پيل کيږي ديونان،ايران،اوروم دحالاتو له مطالعه کولو چي څنګه دتاريخ دمينه والو تنده ماتيږي په همدې وخت کي هندوستان ته دسړي قهراوغصه راځي چي په دغه تاريخي زمانه کي هم په هندوستان کي تياره خپره وه ددې ځای بې پروا خلګو تل دنړۍ والو مؤرخينو زړونه زخمي کړي دي چي دوئ تل فرضي خبروته دربنتيا جامه اغوستي ده اوربنتيا يې هيڅکله صحيح نه دې اوربدلي ددغه آباد اوخړوب هيواد په مقابل کي يوبل شګلن هيواد عربي هيواد دی چي دروايتوپه صحت دحافظي په قوت دنسبونو دسلسلې په محفوظ ساتلو اودپيښو په کتې متې بيانولو کي دهندوستان ضد دی اوله همدې امله د هغوي دجاهليت اديان هم په تاريخي شتمنۍ کي يوارزښتناک شی ګڼل کيږي.

دتاريخ رښتوني پيلامه

اوس نوقرآن کريم فرقان حميد رانازليږي عرب په ټوله نړۍ کي خپريږي ټول تمدنونه عربي تمدن په وړاندي دهباءً منثوراً په څير ثابتيږي اوپه رښتني توګه تاريخ پيل کيږي .داحاديثو روايت ته پاملرنه اوداسماء الرجال فن درامنځته کيدلو له ستركاراوله غوره نظم اوادارې څخه که ټېرسو بياهم په مسلمانانو کي په سوونو لاڅه چي په زرونو مؤرخين داسي پيداکيږي . چي له هغو څخه هريو دتاريخ په تدوين کي داسي ځلانده چاري سرته رسولي دي .چي انسان ورته حيران پاته کيږي . دتمدن کوم اړخ اودژوندانه کومه داسي څانګه به پيدا نه سي چي مسلمانانو پرې تاريخ ليکلی نه وي دتاريخ بدن اوروح صحيح روايت دی اودامسلمانانو په دومره دقت سره قائم ساتلی دی چي اوس له مسلمانانو پرته بل څوک يې دمثال په توګه نه سي وړاندي کولای دنورو قومونو اوهيوادونو دتاريخونو په ترتيب کولو کي هم مسلمانانو خپل بې دريغه استعداد ونه پرکاراچولي دي.

دتاريخ فن دعلم ترمرتبې رسولوکارهم دمسلمانانوددقت مرهون منت دی اودتاريخي اصولوپه تدوين کولوکي به دتل لپاره دابن خلدون نوم دمؤرخينو په منځ کي په درناوي

او احترام سره یادیږي له کوم وخت څخه چي پر مسلمانانو د تنزل او غربت تیارې راخپرې سوي دي او په مسلمانانو مؤرخینو کي هغه لومړنۍ تیاري او چټکتیا لږه سوې ده د هغوي شاګردان یعني اروپایي مؤرخین تر یوه حده د دغه کمي په پوره کولو کي مشغول دي.

سلطنت د تاریخ په بهیر کي

انسان ته د نورو حیواناتو په پرتله داغوره والی په برخه دی. چي نور حیوانات په خپل توان کي محدود ساتل سوي دي او په پیدا ښتي توګه هغوي ته دارتیا ورسامان له سعی او کوښښ څخه پرته ورکړل سوي دي خو انسان ته موقع ورکړل سوې ده. چي هرڅومره هڅه او کوښښ کوي هم هغومره به په خپل مخکي د پرمختګ ډګر پراخ پیدا کړي. دغه مدعی په بله وینا داسي ویل کیدای سي چي انسان په هر وخت کي د سفر په حالت کي او له ټیټ څخه د لوړ په لور د حرکت لپاره پیدا کړل سوی دی. په انسانانو کي چي هر انسان ډېر واټن وو هي یا داسي باید وویل سي چي زیات لوړوالي ته ورسیږي څرنګه چي هغه له خپل ځان پرته نور هم جنسي ورسته یا ټیټ ګوري. که څه هم هغه په حقیقت کي کامل نه وي خو په نسبي توګه نور د هغه په مقابل ناقص او ورسته وي او څرنګه چي د دغه نسبتاً کامل لپاره تل د پرمختګ ډګر نور هم پاته وي. له دې امله هغه سره له خپل نسبي کمال ځان نیمګړی ګڼي په نورو ټکو کي داسي ویل کیدای سي چي د انسان په فطرت کي بندګي یعني ربښتنی پرمختګ او فرمانبرداري ایښودل سوي ده. «وَمَا خَلَقْتُ الجِنَّ وَالِانسَ الا لِيَعبُدُونَ» (ما پیریان او انسانان له دې پرته د بل څه کار لپاره نه دي پیدا کړي چي هغوي زما بندګي وکړي) کوم انسان چي تر ټولو لوړ او له مخه ښکاري څرنګه چي هغه یو مجازي او نسبي تصویر لري په همدې خاطر عام انسان له خپلو فطري غوښتنو څخه مجبور دی چي د هغه په وړاندي د فرمان منني سر ټیټ کړي او همدغه د سلطنت او بادشاهي فلسفه او له همدې څخه سړی په هغه مقوله ښه پوهېدای سي چي (پادشاه مجازي الله ﷻ وي) داخبره باید هیره نه کړل سي چي بادشاه یا حاکم نسبتی کامل وي نه حقیقي ځکه چي حقیقي کمال په کوم موجود کي پیدا کیږي هغه به مطلق وي محدود به نه وي او محیط به وي محاط به نه وي او منفرد به وی متعدد به نه وي باقي به وی فاني به نه وي او واجب به وي ممکن او نور څه به نه وی او د همدغه واجب الوجود ذات نوم الله ﷻ دی چي له هر کمي هر عیب او هري بدی څخه پاک دی او په ټولو نیکو او کامله صفاتو متصف دی

اوهمدغه الهي ذات حقيقي بادشاه حقيقي نافذ الفرمان اوحقيقي حاکم دی لنډه داچي څرنګه چي انسان په هرحالت کي دخپل ځان دنيمګړي ليدلو فطرت لري له دې امله فرمانبرداري اواطاعت هم دانسان فطري دی اودهمدې فطرت پرخلاف کولوڅخه حقيقي فرمانروا منع کړی دی. لکه څنګه چي فرمايي:

(ياايهاالذين آمنوا اطيعوا الله واطيعوا الرسول واولی الامرمنكم). الاية.

(ای مؤمنانو دالله ﷻ ،اودهغه د رسول ﷺ اودهغه کسانو اطاعت وکړی چي لتاسو څخه دامرخاوندان وي) مجازي نافذالفرمان يابادشاه هغه کيدای سي چي دنور په مقابل کي کمال لري نوهريو صاحب کمال سړی له خپل ځان څخه ټيټ خلک له خپل فطرت سره سم دځان فرمانبردار اومتونکي ليدل غواړي اودادهغه فطري غوښتنه ده.خوڅرنګه چي په انسان کي دخپل فطرت پرخلاف کولو اوخپلوقوتونو ته دپرمختګ ورکولو پرځای دتنزل اوځوړتيا استعداد هم سته ددې لپاره داهم ضروري ده چي داسي هم وليدل سي چي يوانسان په يو وخت کي له نورو څخه ډير نيمګړی اووروسته وي.

اويا داچي هغه دخپلي نيمګړتيا او وروسته والی په حالت کي دخپل فطرت پرخلاف دهغه شي هيله وکړي چي په هيڅ ډول دهغه حق نه دی بلکه ديوه کامل انسان حق دی همدا علت دی چي دحکومتونو اوبادشاهانو ترمنځ تل کشمکش اولوړ اوځوړ ليدل کيږي دنافذ الفرمان کيدلو دوه ستر ډولونه دي يوروحاني اودوهم جسماني ياداسي بايد وويل سي يونبوت اوبل سلطنت هغه کمالات چي له مادي سلطنت اوحکومت سره اړيکي لر ي چي دحکومت اوفرمانبرداري لامل کيږي اوتراوسه ليدل سوي دي دهغويادونه دطالوت اوداود عليه السلام په باد شاهيوکي په دې ډول ده وقال لهم نبيهم ان الله قدبعث لكم الطالوت ملكا (د هغوي نبي هغوي ته وويل چي الله ﷻ ستاسي لپاره طالوت بادشاه ګرزولی دی) بنې اسرائيلوچي دطالوت دبادشاهي حال واوريد اعتراض يې وکړ نوجواب ورکړل سو :

قال ان الله اصطفاه عليكم وزاده بسطة فی العلم والجسم

(الله تعالیٰ پرتاسو همهاغه غوره کړی دی اوهغه ته يې روحي اوجسمي دواړه ډوله پراخ اهليت وربخښلی دی) اوبيا دداود عليه السلام په باب فرمايي وقتل داودُ جالوتَ وآتاه الله الملكَ والحكمةَ

وعلمه مما يشاء (اوداوود عليه السلام جالوت وواژو اوالله جل جلاله هغه ته سلطنت اوحکمت ورپه برخه کو) ترکومه ځایه چي دتاریخ له مطالعې څخه همدا څرګندیږي چي کوم سړي ته دقوي اعصاب اوپه علمي اوبدني توګه لوړ والی ورپه برخه سوی هغه په سملاسي ډول دهغه قوم دبادشاه اوفرمانروا په توګه منل سوی دی له اوس څخه دریږ زره کاله لمخه جسماني قوت اوپهلواني اوزړ ورتوب دحکومت اوبادشاهي لپاره ضروري شی ګڼل کیدی چي دماغي قوت هم ورسره یوضروري شی وو له دې ورسته چي په تدریج سره په انساني نسل کي ورو ورو نورصفات پیداکیدل په همهاغه اندازه دبادشاهانو په صفاتو اوشرائطوکي زیاتوالی راغی لنډه داچي په نړۍ کي تل دبادشاهانو مفهوم دغوره اوارزښتناکو انسانانو په حیث منل سوي دي اوفتنې اوفسادونه اوغلاوي اوډاکې هغه مهال راپیداسوي دي چي کله غیر مستحق اوناوړه کسان دبادشاهي پرتخت ناست دي له دې کلي څخه په هیڅ ځای کي استثنا نه پیداکیږي.

اوددې حقیقت پرخلاف هیڅکله بله خبره نه سي ثابیتدای. څرنګه چي هرانسان په خپل فطرت اوپیدایښت کي یوډول حقوق اومرتبه لري په همدې خاطرچي دترلاسه سویو صفاتو سعی اوکوښښ له نتائجو څخه کوم غوره والی رامنځته کیدای سي همدغه انسان ته دحکومت اوبادشاهۍ مقام ورکولای سي وان لیس للانسان الا ماسعی' هر ستر انسان دخپلونیکو صفاتوله امله دخپلي کورنۍ دغړیو حاکم اوفرمانروا دی دهرکلي ملک دخپل کلي حاکم اوفرمانروا دی اودا دبشري کهول دابتدائي حکومتونو اوسلطنتونو نمونې دي چي اوس یې هم موږ وینو اوګورو اوهیڅ ډول خامي اوخالیګاه پکي نه سو راایستلای هو! که څه شي ته نقصان اوکمی ویل کیدای سي هغه داچي دکورنۍ په غړوکي ناپوهه اوناوړه سړي ته دواکوالۍ واک ورکړل سوی وي او د ولس ملک سپین ږیری اومشر دهغه اولس غوره سړی نه وي.

شخصيت اوجمهوريت

که له يوې خوا انساني نسل اشرف المخلوقات اودکائناتو خادم دی.له بلې خوا دهغه په فطرت کي داخبره داخله ده.چي هغه په خپل ژوند کي کومه غوره اوځواکمنه هستي دمقتدا په توګه مني.اوهمدغه دفطرت غوښتنه ده چي هغه دالهي توحيد پرلوري رهبري کوي اوله ټولو باطلو معبودانو څخه يې بې لاري کوي اوديو الله بندګۍ اوعبادت ته يې تياره وي په شيطاني چلوټو کي ترټولو لويه چلوټه داوه چي انسان دحکومت اوسلطنت لپاره پوهه اونيک صفات هيرکړل اوميراث اونسبي اړيکي دحکومت اوبادشاهۍ لپاره حتی شرطونه وګڼل سول.

اونتيجه يې داسوه چي هغه کسان چي دحکومت اوبادشاهۍ لپاره اهل نه وو يوازي دپادشاه دزوئ ولی له امله دپادشاهي دحقدارو خلګو دخوارئ اورسوايي موقع په لاس ورغله دبشري کهول دغه غلطي په نړۍ کي ستري ستري ګډوډئ اوجنګونه رامنځ ته کړل اوپروراندي يې دحکومت اوسلطنت بې ساري نمونه وړاندي کړه اوبشري ټولنوته يې وويل چي دپادشاهي مسئوليتونه څه وي اودهغه دواک اواختيار بريدونه کوم دي له هغوي ورسته درسول اکرم ﷺ غوره روزل سوې ډلي يعني صحابه کرامو ﷺ دهغه له ښوونې سره سم بهترين افراد يعني ذحکومت اوفرمانبروايي وړانسان وټاکه اوپه عملي ډول د اول وار لپاره دغه شيطاني جادو مات سو. چي دحکومت لپاره وراثت شرط دی . حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ورسته دحضرت عمر رضي الله عنه ټاکنه هم دروا استحقاق اوهغو صحيحو اصولو پراساس وسوه . له دې ورسته که څه هم دحضرت عثمان رضي الله عنه ټاکنه وراثت اونسب داړيکوله خيال ساتلو پر ته وسوه . خو دمسلمانانو په ځيني وګړيو کي ددغه ټاکني له امله ګونګوسې موجودي وي اوپخپله حضرت عثمان رضي الله عنه په قبيله کې داسي وګړي وه چي دنسلي نظريې خاوندان و. له همدې امله دهغه دخلافت زمانه له فتنې څخه خالي پاتي نه سوه. نوکيدای سي چي ووايو چي حضرت محمد ﷺ څرنګه چي درسول په حيث تر۲۳ کالوپوري دخپل ژوندانه نمونه دبشر دژوندانه دسمون لپاره وړاندي کړه همدارنګه يې له يوهجري کاله څخه واخله تر ۲۳ هجري پوري يعني ۲۳ کاله دسلطنت اوحکومت نمونه دنړۍ خلکوته وروښودله . څرنګه چي دآنحضرت ﷺ دژوندانه ۲۳ کاله دبشر لپاره داقتدا وړ دي .

همدغسي دآنحضرت ﷺ مدني ژوند دحضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه خلافت اوعمر فاروق رضي الله عنه ټول ۲۳ کلونه دنړۍ دواکوالو لپاره دتقلید اوپیروي وړدي له راشده خلافت څخه ورسته بشري کمزوریو اوشیطاني چلوټو بیا دوراثت اړیکي دسلطنت دلاسته راوړلو لپاره ضروري وګڼلې اوحکومت اوسلطنت ددې پرځای چي دمستحقو اوحقدارو وګړیو په برخه وای. دمخصوصو کورنیو حق وګڼل سو.اودلایقوحاکمانو ورسته دهغوي نالایقه زامن دحکومتونو پرتخت کښیناستل اوله دغو نالایقو څخه دحکومت تخت دپاکولو لپاره پرخلکو ستر ستر زحمتونه اوتکالیف تېرسول .بالاخره له دغه مشکلاتو څخه تنګ راغلل .خلکو دجمهوریت سیوري ته ځانونه وسپارل. چي همدا اوس په فرانسه،امریکا اونورو زیاترو هیوادونو کي لیدل کیږي اوزموږ مسلمانوهیوادو سره یې هم پرهمدې نظام باندې شخړه روانه ده لکه څنګه چي نن داسلامي امارت پرځای باطله اوناروا غربي ډیموکراسي راڅخه غواړي . حال دادی لکه څرنګه میراثي حکومتونه دبشري ټولنو لپاره عذاب وو. همدغسي دغه جمهوریتونه هم دبشرلپاره ګټور اوبرکتي نه سي کېدای . له بشري فطرت سره سم اوهرډول ګټور اوبرکتناک دحکومت هغه طرزدی. چي نمونه یې دهجري سنې له پیله هغه درویشت کلنه دوره ده اوهغه دشخصي اوجمهوري حکومتونو یومنځنی حالت دی.

جمهوري سلطنت

په جمهوري سلطنت کي د درې یاپنځه کلونو لپاره یازیات ترڅې یوعام سړی دعمومي خلکو له خوا حاکم ټاکل کیږي.چي دجمهور رئیس یاپریزیډنت په نامه سره یادیږي. دغه جمهور رئیس ته هغه ټول اختیارات حاصل نه وي. چي دبشر دیوه مهربان سلطان لپاره یې اړتیا وي. په ځینو معمولي چارو کي هم جمهور رئیس مجبور وي اودخپلي هیلي اوخواهش پرخلاف به کار کوي. ګواکي چي دحکومت کوم اصلي مرکز نه وي اودسلطنت چاري وېشل سوي اودهیواد ټولو وګړیوپوري اړه لري. په څرکند ډول دغه حکومت ډېر زړه وړونکی اوښکلی ښکاري اوملت څرنګه چي پرخپل ځان پخپله دحکومت کولو وخت پیداکوي اودجبر اواستبداد دځنځیرونو په ماتولو خوښ ښکاره کیږي.خوهغوي خپل ځانته ډېر څه زیان هم رسوي.بشري شرافت دبې بندو باره اومکملي آزادۍ پرخلاف واقع سوی دی.همدا علت دی چي په فرانسې اوامریکا او هغوهیوادونو کي چي جمهوریت قائم دی.هلته

روحانیت چي مذهب یې قائموي بالکل تباه اوبرباد اوله منځه تلونکی ښکاري.دروحانیت اومذاهبو ښوول سوي غوره اخلاق په یوداسي هیواد کي قائم نه سي پاتي کیدای.چیري چي دجمهوریت سیلاب موجونه وهي. دجمهوریت نظام انسان دداسي بی بندوباره آزادی پرلاره روانول غواړي چي انسان دخدای پېژندني اوخدای پرستي افکار ترډېره پوري قائم نه سي ساتلای.دسوچه جمهوري نظام ترټولو قوي اوځواکمن تحریک دهریت اوبې دیني ده.لکه څرنګه چي په شګلنو دښتوکي فصلونه راشنه کیږي. ماهی له اوبو څخه دباندي ژوندی نه سي پاته کیدای.انسان په تیاره ځای اوکثیفه هواکي تندرست نه سي پاتي کیدای.همدا رنګه په سوچه جمهوري حکومت کي مذهبي افکار، مذهبي بندیزونه اومذهبي عبادات پرمختګ نه سي کولای اوکوم الهي مذهب ترډېره پوري ژوندی نه سي پاتي کیدای. دمذهب اصلي اصول پابندي اوفرمانبرداري ده اودرښتني مذهب پیروي دبشري فطرت صحیح جذبه ژوندی ساتي .چي هري غوره اوددرناوي وړ هستي ته دي غوره مقام ورکړای سي اودهغه درناوی دي وکړای سي اوڅرنګه چي الله ﷻ ترهرڅه غوره اودرښتني کمال څښتن دی .په همدي خاطرباید دهغه په حضورکي سرپه سجده اودسبحان ربی الاعلی اقراردي وکړای سي.په نړۍ کي هریو نبي هریو رسول اوهریو هادي دغه رواغوښتنه کړې ده . چي ټول انسانان دي زما احکام ومني اوزما فرمانبرداري دي پرځای کړي اوله دې حقیقت څخه انکارنه سي کیدای.چي دهغو رسولانو ،نبیانو، هادیانو اورهبرانو پیروي بریالیتوبونه پیداکړي دي اود همدغه پیروۍ په نتیجه کي بشر د ذلت اورسوایۍ له تیارو څخه راوتلی اودلوړاوي اوعروج ترپوړیو رسیدلی دی . نوهر شی اوهرنظام اوحکومت چي ددغه روښانه تګلاري په مخ کي خنډ وي اوانسان ته له هریوه بندیز څخه دآزادۍ اوبی بندوباري ترغیب ورکوي .هغه په نتیجه کي هیڅکله دبشر لپاره ګټورنه سي ثابتیدای .په دنیا کي هریو پلارله خپل زوی څخه دفرمانبردارۍ هیله لري اودزوی لپاره همدا ګټوردی .چي دخپل پلار خبره ومني .هر استاد له خپلو شاګردانو څخه دفرمانبرداري آرزو لري اودشاګردانو لپاره هم ګټوره ده .چي هغوي داستاد خبره ومني .هریو پیر له خپلو مریدانو څخه دپیروۍ هیله لري اوښایي دمریدانو ګټه یې هم په همدې کي وي.چي دخپل پیر خبره ومني .هریو لیډر او رهبر له خپلو پیروانو څخه دنظم اوپیروۍ توقع لري اودهغوي لپاره همدا ګټوره ده چي هغوي دنظم اوفرمانبردارۍ

خيال وساتي .هريو سر لښکر دجنګ په ډګر کي له سپاهيانو څخه دخپلو احکامو دعملي کولو هيله لري اودسپاهيانو لپاره همدا ګټوره ده چي هغوي دخپل سر لښکر له څه ماڅه پرته فرمانبرداري وکړي .دجمهوريت مجموعي اغيز پرټولنه داکيږي چي پلار دخپل زوی،شاګرد داستاد ،مريد دخپل پير، ملت دليډر اوسپاهي دخپل سر لښکر داوامرو مننه دخپل ځان لپاره زحمت اويو دروند بار احساسوي. او ورو ورو دغه ټول شيان له منځه ځي اوانسان ددهريت په لور متوجه کيږي. چي هغه دانسانيت له مقامه باسي اودحيوانيت سطحي ته يې راټيټوي.څرنګه چي دجمهوريت مقام دمذهب پرخلاف واقع سوی دی.په همدې خاطر چي څومره مذهبي جذبې ته زيان رسيږي په همهاغه اندازه امن اوامان اوراحت اواطمنان له هيواد اوقوم څخه فنا کيږي .ځکه چي رښتيني مدنيت اورښتني امن اوسکون يوازي دمذهب له شته والي سره په نړۍ کي رامنځ ته کيدای سي.په دې لړ کي حکومتونه اوسلطنتونه تل ناکام پاته سوي دي.په کورونو کي ديو ځايوالي پر وخت ،په بيدياوو ،دښتو، لارو اونورو ځايونو کي انسان تل دحکومت له سطحي څخه آزادوي.په دغسي ځايونو کي يوازي مذهب انسان دلوټ مار،وژني ،اوغلاوو څخه بچ ساتلای سي خوحکومت يې نه سي ساتلای.که پرمخ دځمکي ټول اوسيدونکي انسانان بې مذهبه سي .نودځمکي مخ به دوژلو،وينوتويولو ،لوټ مار،غلا،زنا،درواغو،دوکې اونورو بدکاريو څخه ډک سي اودخپلو اسيدونکولپاره به جهنم وګرزي.داروپا اوامريکا په جمهوريتونکي موږ يواداسي شی هم نه وينو چي دهغه غوښتنه په رښتيا سره زموږ په زړه کي راولاړه سي. په هغو هيوادونو کي بی ديني زياته پيداکيږي.په هماغه هيوادوکي وعده خلافي، بې وفايي، خپل چاري، دروغ ويل، دوکه ورکول اونوري بدي چاري دخلکو ورځني معمول اوچلن دی.په جمهوري هيوادو کي هيڅکله کوم ناپليون ،قيصرويليم، جوليس سيزر،تيمورلنګ،هنی بال،سليمان قانونی، شيرشاه سوري، محمودغزنوي،اورنګ زيب عالم ګير هيڅکه نه سي پيدا کېدای اوکه پيدا سي نوژوندي نه سي پاتي کيدای.دامين الامت حضرت عبيده بن جراح ؓ ،سيف الله خالدبن وليدؓ ، طارق بن زياد اومحمد بن قاسم اونورالدين زنګي اوصلاح الدين ايوبي رحمه الله عليهم پيداکيدل خو ډيره ستره خبره ده.دبشر دغوليدنو اوبې همتيو داترهرڅه بدډوله اوستر مثال دی.چي موږ اوس هم زياتره مسلمانان داروپا اوامريکا دجمهوريتونو هيله من وينو.چي

ګرد سره داسلامي ښو ونو پرخلاف دبشر لپاره ډیر خطرناک شی دی. دمسلمانانو دافکارو بدلون دهغوي دبې زړه توب اوبې همتۍ نتیجه ده اودغه بې زړه توب اوبې همتي په هغوي کې دقرآن او حدیث څخه دناخبرتیا له امله پیدا سوې ده.

میراثي اوشخصي سلطنت

کله چي کوم سړی دسلطنت دتخت څښتن او دحکومت دتاج واک وال کیږي .نو دنسب اوویني اړیکي او دفطري میني غوښتنه هغوي مجبوروي.چي هغه ددې لپاره هڅه اوکوښښ وکړي چي ترهغه وروسته دهمده په شان یې زوی دحکومت او مملکت واکوال وي.خو دادهغه غلطي وي.ځکه چي پادشاهي ملکیت نه دی. بلکي دایو امانت وو چي خلکو ورته سپارلی وو .نودی څه حق لري چي دملت مال خپلو وارثانوته وسپاري.امانت تل باید خپلو وارثانوته وسپارل سي په همدي خاطرله هغه پادشاه ورسته چاته دپادشاهي سپارل دقوم اوملت کاردی.نه دهغه بادشاه. خوڅرنګه چي پادشاه یاخلیفه یاحکمران دټول ملت دلویو لویو ځواکونو واکوال دی.نو دهغه له دغه خیانت څخه دمنع کولو اوله دغه غلط اوناروا څخه دځان ساتلو لپاره داسي لوړ همت،قوي ارادې،ځواکمن زړه اولویي حوصلې ته اړتیاده.چي اسلام یې په خپل هریو منونکي کي پیداکول غواړي .کومه چي الهي هدایاتو او حضرت محمد ﷺ په صحابه کرامو رضي الله عنهم کي پیداکړې وه. کله چي مسلمانانوله اسلامي زده کړو څخه مخ واړاوو. نتیجه یې داسوه چي دهغوي په هغه تیر لوړ همت قوي ایرادې اوپراخي حوصلې کي کمښت پیښ سو چي اسلام پکي پیداکړی وو اوهغوي خپل حاکمان له دغه خیانت څخه نه کړل منع.بلکه دبې همتۍ له امله دخپلو حاکمانو په دغه خیانت راضي سول.بالاخره دشخصي اومیراثي پادشاهۍ بد دود چي دراشده خلافت په نیکمرغه دوران کي له منځه تللی وو .په مسلمانانو کي دود سو.اوددغه بد دود بدي نتیجې مسلمانانو ځوکرته ولیدې.دوراثت او ولیعهدۍ ناوړه دود زیاتره وختونه داسي نالایق اوناپوهه کسان دمسلمانانو واکوال کړل چي هغوي ته باید دډیرو لږو نیکانو خلکو په مجلس کي هم ځای نه دی ورکړل سوی. بې شکه دمسلمانانو باید یو نیک اوپوه سړی خلیفه یاحکمران سوی وای اوهغه باید دمسلمانانو غوره اوخوښ وای اودمسلمانانو اکثریت هغه ټاکلی وي.

دکوم سړي خلیفه یا پادشاه په کورکي زیږدنه هیڅکله ددې چاري لپاره حتمې خبره نه ده چي هغه دي دحکومت وړتیاهم ولري. که دغه دوراثت دود په مسلمانانوکي رواج سوی نه وای. اودسلطنت چاري دراشده خلاف په څیر ساتل سوې وای. نواوس به داسلامي حکومت اومسلمانانو دغه حال نه وو.چي موږ یې په خپلو سترګووینو خوهمدابه دالله ﷻ اراده وه اودقضا اوقدر لیکني ترسره سوې+.مسلمانان که له پیل څخه ددغه کار مخالف وو اودحکو مت دچارو په ساتنه کي یې دهڅو اوکوښښونو کمی نه وي کړی. که څه هم هغوي به ددې کار لپاره په اول سرکي زیاتي قرباني. ورکړې وي.خوبیابه په کوم حاکم کي داجرأت نه پاته کېدو چي هغه دي له خپل ځان څخه ورسته دخپل زوي دولی العهد ټاکلو اوپادشاه کولو جرئت وکړي.دحضرت ابوبکرصدیق ﷺ له یوه څخه زیات زامن ددې وړ ووچي هغوي حکمراني وکوي اودحکومت چاري سمبال کړي.خوهغه ته په مسلمانانو کي حضرت عمر ﷺ سړی ښکاره سو اودهماغه لپاره یې مسلمانانو ته سپارښتنه وکړه.دحضرت عمر فاروق ﷺ زوي حضرت عبدالله ﷺ په یقیني ډول ددې وړ وو چي دمسلمانانو خلیفه دي سي.خوڅرنګه چي حضرت عمر ﷺ ددغه بد اوناروا دود له بېخه ایستلو غوښتونکی وو.په همدې خاطرهغه حضرت عبدالله ﷺ ته ددې په خاطر چي دخلافت وړنه ووبلکه یوازي په دې خاطر چي دمیراثي حکومت دود له منځه ولاړسي.په ځانګړي توګه وصیت وکړ.چي عبدالله بن عمر ﷺ دي هیڅکله خلیفه نه ټاکل کیږي.دخلکو ترټولوزیاته ناپوهي اونابینائي داده چي هغوي دشخصي حکومت بدي ویني.خوددغو نقصاناتو اوکمیو اصلي لاملونه لټوي.بلکه په عمومي ډول دشخصي حکومت دمخالفت له امله دجمهوریت ستاینه کوي.څومره بدی چي په شخصي حکومت کي موږته په نظر راځي.دهغوټولو بنسټ دادی چي شخصي حکومت دمیراث له مخي منځته راځي.اودپادشاه یاحاکم دټاکني حق له خلکو اخستل سوی دی.نودعقل غوښتنه داده چي موږ اصلي منبع یعني میراثي دود دحکومت په چارو کي مداخلې ته پرې نهږدو اوتر پلار ورسته دهغه زوي که هغه دملت په ټولو وګړیو کي لائق او پوه نه وي.هیڅکله دخپل حاکم په حیث ونه منو اوکه بیاهم دبادشاه زوي ترټولو دحکومت وړوي دخپل واک اوملت له منظوری. ورسته دخپل حاکم په حیث ومنو.داکومه پوهه ده چي له یوې غلطی څخه دبچ کیدلو لپاره بله هماغه سي غلطي وکړو.په شخصي

حکومت کي پادشاه یا حاکم ته دزیاتو ظلمونو اوبدو چارو دسرته رسولو وخت دملت دبې زړه توب اوبې همتی له امله په لاس ورځي.دبزدلی اوکم همتی له امله چي کوم اطاعت اومننه کیږي په دې کي اوپه هغه اطاعت اوفرمانبرداری کي چي داستحقاق اومسؤلیت پېژندني له مخي کیږي. لکه دځمکي او آسمان دومره فرق دی.ښایي دغه خبره په دې ډول ذهن کي کیني چي دحضرت عمرفاروق رضي الله عنه ځیني والیانو به ویل چي موږ ته داسي ښکاري چي دحضرت عمرفاروق رض یو لاس زموږ دلاندنی ژامي لاندي اوبل لاس یې دبالا ژامي له پاسه دی.که موږ لږ څه بې لاري اختیار کړو نو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه به زموږ دواړي ژامي ځیري کړي. دحضرت عمرفاروق رضي الله عنه امر حضرت خالد رضي الله عنه ته رسیږي اوهغه دپوځ داعلیٰ قمندان پرځای یوعسکر اومجاهد کیږي.او دحضرت خالد رضي الله عنه په څیر سوبمن قوماندان هیڅ بې هیڅه دغه امر عملي کوي.خو اوس بلي خواته وګوری چي پرحضرت عمر فاروق رضي الله عنه دمنبر پر سرانتقاد کیږي اویو معمولي سړی دهغه دامامت اودیانت امتحان اخلي.یوه ښځه دمهرونو په باب دحضرت عمر فاروق رض وینا اوري.په سملاسي ډول انتقاد کوي اودوخت خلیفه دمنبر پرسر اقرار کوي چي دمدینې میرمني هم ماله خپلي غلطی څخه خبرولای سي.اوس غور وکړی چي داڅه ډول فرمان مننه ده.چي دحضرت عمرفاروق رضي الله عنه کیږي.بلي خواته هغه فرمان مننه وګوری چي په دې آخري زمانه کي دمغلو شاهانو په دربارونو اوهیواد کي کیدله.نه یوازي په پنجاب ،سند،دکن،بنګال اونورو آیالتونوکي بلکي لاپه اګره اله آباد اوډیلي کي هم شاهي احکام چا نه منل.

شخصي جمهوري حکومت

اسلام چي نړی کي څه ډول حکومت کول غوښتل اوکومه نمونه یې چي په صدر اسلام کي وړاندي کړل سوې ده.هغه د(ځانګړي جمهوري حکومت)په نامه یادېږي.داسلامي خلافت حکومتي نظام باید دسوچه جمهوري اوسوچه شخصي حکومتونو ترمنځ وګڼل سي. دخلیفه یاشاهنشاه یاحاکم په ټاکنه کي باید دمسلمانانو دهر پاټکي وګړي درای څرګندونه وکړي. دحکومت اوخلافت دحقدار اوپه مسلمانانو کي دغوره سړي په ټاکلو کي هغه ټولي لاري چاري غوره کول روادي، ترکومه ځایه پوري چي امکان لري. په ملت کي غوره ترین سړی

وټاکل سي دکوم اساسي قانون یانوې تګلارې دجوړولو لپاره مسلمانان هیڅ اړتیا نه لري ځکه چي قرآن مجید اونبوي سنت له هغوي سره موجود دي .له همدې امله دزیات غوره سړي ټاکنه هم دمسلمانانو لپاره کوم ګران کارنه دی کوم سړی چي له قرآن اوحدیث ځخه باخبره اودهغه ژوند له قرآن اوحدیث سره تر نورو زیات برابروي. همهاغه ترټولوزیات ددې حقداردی چي دمسلمانانو حاکم وټاکل سي. دقرآن اوحدیث له لارښودنو سره سم دهیواد اوملت روانول اودالله ﷻ اورسول اکرم ﷺ داحکامو نافذول دمسلمانانو حاکمانو ځانګړی کاردی. مسلمانان پرخپل حاکم که هغه دخدای ﷻ اونبی ﷺ داحکامو مخالفت وکړي فوراً انتقاد کولای سي خودهغه دهرحکم دعملي کول چي دخدای ﷻ اورسول اکرم ﷺ داحکامو مخالف نه وي دهر مسلمان مسئولیت دی چي ضروري یې وګڼي اودهیڅ ډول بغاوت اوسرکشۍ خیال ورځخه په زړه کي هم نه راولي .

دمسلمانانو حاکم که دخدای ﷻ اوحضرت محمد ﷺ داحکامو دمخالفت لار غوره کوي نو په سملاسي ډول له کاره لري کیدای سي . خوکه هغه خپل مسئولیتونه دالله ﷻ اورسول اکرم ﷺ له احکامو سره سم دهیواد اوملت په ګټه چلوي نوترډې ستر حماقت به بل کوم وي؟ چي یو تجربه کار اوملت اوهیواد ته ګټور او ارزښتناک سړی دي یوازي له دې امله له کاره لري کړل سي اودنوي سړي دټاکني زحمت ګالنه دي پرځان ومنل سي چي ترده لمخه خلیفه یاحکمران پنځه یادرې کلونه موده پوره سوې ده دمسلمانانو خلیفه په حقیقت کي دهغوي خادم څوکیدار او امین وي نوچي یو خادم امین یاپاسبان خپل مسئولیتونه په صحیح توګه سرته رسوي موږ ولي هغه له خپل کاره ځخه لري کړو اوپه نوي ازمیښت کي ځانونه اخته کړو ، مسلمانان له خپل خلیفه ځخه کوم قانون جوړول نه غواړي مسلمانان خلیفه ته په خپلو پیسو دعیش ونوش موقع اوشرائط هم نه برابروي دمسلمانانو خلیفه په ډېره معتدله اومنځکړې لاره له شتمنو خلکو ځخه په مناسبه اندازه مال اودولت راجمع کوي اوهغه پرغریبانو مسکینانو یتیمانو اومحتاجو خلکو په عادلانه توګه مصرفه وي . دمسلمانانو دسلطنت خزانه چي دټول ملت مشترک مال دی.دهمها غو دښېکړي لپاره لګوي.

نه داچي دمسلمانانو خلیفه یاپادشاه هغه خپل ځانګړی ملکیت وګڼي اوچي په خپل اختیار څه وغواړي هغه وکړي څرنګه چي په اسلامي حکومت کي له شتمنو ځخه یو مناسب ټیکس

اخستل کېږي او محتاجانو ته ورکول کيږي په همدې خاطر په ملت کي دشتمنو او کارګرانو ترمنځ هغه اړوپیچ نه پيداکيږي چي اوس يې بازار په ګرده غربي نړۍ کي ګرم دی، دمسلمانانو خليفه دهغوي څوکيدار اوپيره دارهم وي اودهغوي سرپرست اومربي هم ،هغه دمسلمانانو پلار هم وي اودهغوي پير او استاد هم وي اودهغوي شاهنشاه هم،که کومه مهمه چاره پېښه سي،لکه پريوه هيواد حمله کول ياله کوم قوم سره جګړه کول وي،له چاسره صلح کول وي اوکه دچادمرستي لپاره پوځ لېږل وي،لنډه داچي دمسلمانانو اودهغوي دهيواد دساتني لپاره چي هره اغيزمنه لاره چاره غوره کول په کاروي،په دغ سي ټولو مهمو چارو کي خليفه له مسلمانانوسره خاماخا مشوره کوي،ځکه چي قرآن کريم همدغسي امر کړی دی،خودمشورې هدف به دانه وي چي عام وګړي دي دخپلو رايو په اکثريت دخپل هيواد دخليفه نظر ټال کړي اوهغه دي دخپلي خوښي پرخلاف کار سرته رسولوته اماده کړي،بلکي ددغي مشورې هدف به يوازي همداوي چي له خليفه سره ديوه نظر په ورکولو کي مرسته وکولای سي يعني خليفه دټولو نظريات واوري له موافقو اومخالفو نظرياتو څخه خبر سي اوپه پای کي يوه غوره رايه وټاکي اوپرهغې عمل کول پيل کړي.

وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

(اوپه کارونو کي هغوته هم په مشوره کي برخه ورکړه بياچي ستا اراده پرکومه رايه ټينګه سي،نوپرالله جل جلاله توکل وکړه دالله ﷻ هغه خلګ خوښېږي چي دهماغه په ډاډينه کارکوي).

پورته يادکړل سوی نظام چي اسلام يې قائمول غواړي په راشده خلافت کي يې نمونه پيداکېږي،تر راشده خلافت ورسته دمسلمانانو حکومتي چاري په عمومي ډول په شخصي ميراثي سلطنت واوښتې،خوداسلام زده کړو ښيکړي اواسلامي اخلاقو څرکونه په زياترو هيوادواوکورنيوپه حکومتونوکي څرکنديدلې اوپه مجموعي ډول چي مسلمانانو څنګه حکومتونه وکړل،هغومره ښه اودستايني وړ حکومتونه دنورو قامونو نه دي په برخه سوي ،خواوس وخت کې يې طالبانو داسلامي حکومت بېلګه وښودله ليکن روزي مونه شوه ، جمهوري حکومت چي مثالونه يې په اروپا او امريکا کي ليدل کيږي،هيڅکله دهغه نظام مقابله نه سي کولای،چي اسلام يې په نړۍ کي قائمول غواړي.

دتاريخ پيليزه نقطه

په عام ډول مسلمانو مؤرخينو خپل کتابونه له آدم عليه السلام څخه لاځه چې ځينو يې دزمکې او آسمانونو له پيدا ايښت څخه پيل کړي دي،زه خپل افغاني تاريخ د حضرت محمد ﷺ له پيروانو راشده خلافتونو څخه پيل کوم،ځکه چې تر اسلام لمخه حالات له شک او اشتباه څخه خالي نه دي او دهغه نه زماني لمخه تاريخ ليکنې ته کومه خاصه پاملرنه هم نه ده سوې،همدا رنګه دنبي ﷺ له زمانې څخه داسلامي تاريخ پيلامه هم شمارل کيږي،ځکه چې په عامه پيژندګلوي کې رسول اکرم ﷺ ته داسلام بنسټ ايښوونکی او دهغه امت ته اهل اسلام ويل کيږي او که نه نو دابو البشر حضرت آدم عليه السلام له زمانې څخه اسلام په نړۍ کې موجود او را رواندی.

دتاريخ پيل څه وخت اوڅه ډول وشو ،

علامه بدرالدين عيني رحمه الله ليکي : چې کله په زمکه باندې دانسانانو ابادي په زياتيدو شوه نودتاريخ ضرورت محسوس شو،په لمړيو کې دحضرت آدم عليه السلام مزکې ته له راکښته کيدلو څخه تاريخ شمارل شروع شو، بيادحضرت نوح عليه السلام له طوفان څخه دتاريخ پيل وشو،بيادابراهيم عليه السلام د اورته لويدلو څخه تاريخ پيل شو، بيادیوسف عليه السلام په مصرکې له وزير کيدلو څخه ،بيادموسی عليه السلام له مصر څخه دوتلو ، بيادحضرت داؤدعليه السلام له وخت څخه ،اوبيادسليمان عليه السلام څخه ، اوبياله حضرت عيسي عليه السلام څخه دتاريخ پيل اوابتداء وشوه ، اوله دې وروسته هرقوم دخپلې علاقې مهمه اوستره پيښنه دخپل تاريخ لپاره ټاکله ، دمثال په ډول داحمر قوم دتبايعه پيښنه ، دغسان قوم دسدسکندر، دصنعاء خلکو په حبشه باندې ديرغل وخت دتاريخ ابتداء ټاکلې وه ،علامه عيني رحمه الله ليکي : لکه څرنګه چې هرقوم دخپل تاريخ دپيل دارمدارپه قومي واقعاتو اوخصوصياتو باندې بناء کړی ؤ ،همداسې عربو هم دتاريخ لپاره ستری ستري واقعې اوپيښې بنياد اواساس ايښی ؤ ، ترټولو لمړی دبسوس دجګړې [حرب البسوس] (داهغه مشهورجنګ دی چې دبکربن وائل اوبني ذهل په مينځ کې ديوې اوښې له کبله څلويښت کاله پورې روان ؤ ،) څخه دتاريخ ابتداء وشوه ، له دې وروسته دداحس جګړه (چې محض په آس ځغلونه کې په لمړيتوب سره دبني عبس اوبني ذبيان په مينځ کې ترنيمايي

صدی پوري روانه وه) وشوه ، دجنگونو دنورزیات تفصیل لپاره العقدالفرید جلد ۳ صفحه ۷۴ ،او ابن الاثیر ۳۸۴ ، وګورئ ،
بیادغبراء له جنګ څخه اوبیادذي قار له جګړی اوبیادفجارله جګړي څخه دتاریخ ابتداء اوپیل وشو ،اوله دي وروسته درسول الله صلی الله علیه وسلم دنیکه ګانو څخه دکعب بن لؤی له یوي واقعي څخه دکلونو اوتاریخ شمارل پیل شول،بیادا صحاب الفیل له پیښي څخه آن تردي چې دعام الفیل اصطلاح په دوی کې رواج وموندل ، عمدة القاري ج17 ص66 لیکن دومره خبره واضح ده چې درومیانو اویونانیانو په دورکې خصوصاداسکندراعظم له فتوحاتو څخه دتاریخ هغه برخه شروع شوي چې دنړی داکثرو هیوادونوحالات یې داسي دنیاته وړاندي کړل چې دهغې سلسلي ختمیدلو نوبت ډیرکم موجودۇ اوپه عام ډول باندي له همدي ځایه دزماني دتاریخ ابتداء بلله کیږي،

داسلامي (هجري) تاریخ پیل په دې ډول شوي:

رسول الله صلی الله علیه وسلم دصفرالمظفرپه ۲۷ له مکي مکرمي څخه هجرت وکړ په غارثورکې یې قیام وکړ، دربیع الاول په لمړی ورځ له غارثور څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم اودهغه ملګری حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه روان شول ، اودربیع الاول په اتمه نیټه قباء ته ورسیدل ، اودربیع الاول په ۱۲ باندي دجمعي مبارکي په ورځ ، (د ۶۲۲ میلادي کال دستمبر ۲۷) باندي مدینې منوري ته ورسیدل، څنګه چې دهجري اسلامي کال شروع له ربیع الاول څخه کیدله ، نوله دي کبله صحابه کرامو له ربیع الاول څخه حساب شروع کړی ؤ ،لیکن صحابه کرامو دیوې یوې میاشتي اودؤ دؤ میاشتو په فاصله سره تاریخ معلومول،د رسول الله صلی الله علیه وسلم او ابوبکر صدیق رضی الله عنه پوره زمانه همداسي تیره شوه ، بیافاروق اعظم رضی الله عنه دغه مسئله په مستقل ډول باندي حل کړه ، ددي تاریخي حقیقت اشاره مولاناابوالکلام ازاد په خپل کتاب رسول رحمت کې کړي ده ، په هرحال داسلامي تاریخ فیصله په مستقل ډول باندي دهجرت په ۱۷ اولسم کال دجمادی الاولی دچهارشنبي په ورځ وشوه ،

دحضرت عمر رضی الله عنه دخلافت په زمانه کې ابوموسی اشعري رضی الله عنه دعراق اوکوفي والي ؤ یوځل هغه حضرت عمر رضی الله عنه ته دیوه خط په ترځ کې ولیکل چې ستاسوله لوري چې مورته کوم هدایات اواحکام راځي په هغه کې تاریخ نه وي نوځکه دانه معلومیږي چې دادکوم تاریخ حکم نامه ده ، چې له کبله یې کله ناکله په هغه باندي دعمل کولو مشکل پېښیږي ،

نو په دي خبره باندي دغور کولو لپاره حضرت عمر رضی الله عنه دشوری مجلس را ووغوښت اوستر سترصحابه کرام یې راغونډ کړل چې په هغوی کې حضرت عثمان ، حضرت علی رضی الله عنهماهم شامل ؤ ، دابحث شروع شو چې دکال ابتداء اوپیل بایدله کوم ځایه وشي ، حضرت علی رضی الله عنه دهجرت رایه ورکړه اوپه همدي باندي دټولو اتفاق شو ،

دتاریخ اوجغرافیې ترمنځ اړیکي

دجغرافیې له تاریخ سره په یقیني توګه ډیري قوي اړیکي دي.له همدې امله چي په اوسنۍ زمانه کي داروپایانو په تقلید کوم تاریخونه لیکل سوي دي.له هغوسره جغرافیه هم یوځای کړل سوې ده دحضرت محمدﷺ سیرت لیکونکو هم دعربي هیواد جغرافیه دوضاحت غوښتونکو مطالبو سره ضروري ګڼلې ده. خوځرنګه چي زه غواړم دهیواد مختصر تاریخ داسلامی ارزښتنو په پام کې لرولوسره ولیکم .په همدې خاطر که زه دخپل کتاب کومه ځانګړې برخه دجغرافیې لپاره مخصوصه کړم .نوبیامجبور یم چي دټولي نړۍ جغرافیه ولیکم.خوزه یوازې دیوه هیواد تاریخ لیکل غواړم .ددغه لنډیز په نظر کي نیولو له امله ډېره ګرانه ده.په همدې اساس زه له دغه نیک ګمان څخه ګټه اخیستل غواړم چي ددغه کتاب لوستونکي به خاماخا دهیواد اوځه ناځه دنړۍ له جغرافیې څخه خبر وي اودهیواداوهمسایه ملکونونقشې به هم له دوي سره موجودي وي.یابه یې هغوي پخپله واخلي.خوبیاهم زما اراده ده چي داړتیا پروخت ځای پر ځای دي دهیوادونو او ایالاتونو نقشې په دغه کتاب کي شاملي کړای سي. اوددې کتاب په لیکلوکې مي زیاتره له اسلامي تاریخوڅخه هم ګټه اخستل ضروري وګڼل ولي چي هغوي داحادیثو کتابونه دعام تاریخ پرکتابونومعتمد م

اومستند دي . اوپه هغواسلامی تاریخونوکې او په کتابونوکي له طبری ،الکامل،ابن اثیر،مسعودی،ابو الضاء،ابن خلدون،تاریخ الخلفاء دسیو طي اونورو څخه په خپله اندازه ګټه اخستل سوې ده اوپه دې ډول مي دتاریخ ښه لنډیز راټول کړی دی. دعثماني خلافت او دعباسي خلافت دضعف اوځوړتیا دزمانې له پیل کیدو سره چې په کومو اسلامي هیوادونوکي سلطنتونه قائم سوی دهغوی ټولو لیکنه ګرانه وځکه زمامطلب دلته هم یوازې ګران هیواد افغانستان دي .ځای پرځای مي دعیسوي مؤرخینو حوالي هم ورکړې دي اودهغوي لیکني مي هم رانقل کړې دي.خوهغه یوازي دمدعی داثبات لپاره په عمومي ډول زما عقیده داده چې دعیسویانو لیکل سوي تاریخونه دمسلمانانو مؤرخینو په مقابل کي دډېري ټیټې مرتبې دي.اوموږ باید دخپل زړه دتسکین ادپیښني دربښتنولي لپاره هیڅلکه دهغوي لوري ته پاملرنه ونه کړو.

بل مې دهیواد دنامتوتاریخ لیکونکولکه : علامه حبیبی ،استاد بینوا ،استادرفیع،او داسی نورو تاریخ لیکونکي مستندتوکي راټول کړي اوبیامې هغه ټکي په ټکی بې له کوم تغیرراوړي ،ځکه زه خو مؤرخ نه یم صرف دومره بایدووایم چې دافغانستان تاریخ مې په یوه اسلامي بڼه یااسلامي ارزښتنو سره یوځای کړي یامې اسلامي رنګ او ویاړونه ورسره په برم کې نیول .

الحمدلله مسلمانان مؤرخین ترډېره حده له دې عیب څخه بچ پاتي دي اودهمدې لپاره هغوي دصحیح ګواه په حیث له موږ سره ډیره مرسته کولای سي.

د اسلامي کال شروع له محرم الحرام څخه ولې وشوه ؟

له دې څخه وروسته دمیاشتو په هکله مشبوره وشوه ، حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه درجب المرجب رایه ورکړه ، ځکه چې دادشهرالحرام اولنۍ میاشت ده ، حضرت طلحه رضی الله عنه درمضان المبارک رایه ورکړه ، بعض نورو حضراتو دربیع الاول رایه ورکړه ، حضرت عثمان رضی الله عنه او حضرت علی کرم الله وجهه دمحرم الحرام رایه ورکړه ، همدارایه فاروق اعظم حضرت عمر رضی الله عنه خوښه او تایید کړه .

د اسلامي تاریخ لپاره د هجرت د امتیاز لاملونه :

له هجرته وروسته مدینه منوره دمسلمانانو لپاره یو مستحکم مرکزحیثیت پیداکړ، مسلمانانو ته په ازادي سره دعباداتو کولو او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دتګ راتګ زمینه مساعده شوه ، اهل اسلام نسبتا دسکو ن اوارام ساه واخسته ، داسلامي طرز ژوندتیرولو پلوشي وغوړیدي ، داسلام داقتصادي اومعاشي پروګرامونو له پاره عملي لاري چاري هواري شوي، داسلامي تعلیماتو دنشراوخپراوي لپاره پاک چاپیریال رامینځ ته شو ، یو اسلامي حکومت قائم شو چې سرپرستي یې رسو ل الله صلی الله علیه وسلم کوله ، داسلام ددغه ظاهري اوباطني شان اوشوکت ته په کتلو سره له هجرت څخه د اسلامي کال پیل وشو،

دتاریخ سرچنې او دهغه ګټې :

دتاریخ سرچنې یا مأخذ عموما په درو برخو ویشل شوی دی :

مضبوط اثار : یعني تول لیکل شوي شیان ، لکه کتابونه ، یادداشتونه ، ددفترونو کاغذان ، زړي فیصلې ، دستاویزات اوداسي نور،

منقوله اثار : یعني په ژبه جاري عامي کیسي ، شعرونه ، متلونه ، اوداسي نور،

لرغوني اثار : یعني دپخواني زماني نښاني ، دمثال په ډول دښارونو خرابي ،کندوالي ،قلاګاني ، مکانات ، کتبي ، تصویرونه اوداسي نور، دتاریخ فایدوته په کتلو سره علامه ابن خلدون لیکي : چې تاریخ یوداسي شيئ اویوداسي فن دی چې ډیري زیاتي فایدي

او بهترینې پایلو باندي مشتمل دی، او د تاریخ علم موږ ته د مخکینیو خلکو اخلاق، عادات، حالات، د انبیاء کرامو پاک سیرتونه او د پادشاهانو د حکومتونو او د هغوی له سیاستونو سره اشناکوي، د دې لپاره که کوم څوک دیني یا دنیوي معاملاتو کې په هغوی کې د چا پیروي کوي نو کولی شي، [مقدمة ابن خلدون]

د تاریخ مقصد او فایدې بیانولو اړوند مولانا محمد میان د تاریخ اسلام لیکوال لیکي: چې کوم حالات په موجوده زمانه کې روان دي د هغه له تیرشویو حالاتو سره په مقایسه کولو سره نتیجې ته رسیدل او په هغه باندي عمل کول د تاریخ مقصد دی،

دتقویم (جنتري) تحقیق او دهغې ضرورت:

د تیرې زماني واقعات او حادثات اونورو د ساتلو لپاره او په راتلونکي زمانه کې د کاروبار، پور لین دین او نورو د تاریخ معلومولو لپاره کلیزه، جنتري یا تقویم ډیر اړین دی، ځکه چې له جنتري پرته نه د ماضي تاریخ معلومیدلی شي او نه د مستقبل د تاریخ تعین کیدلی شي.

د جنتري قسمونه:

ښکاره خبره ده چې په دنیا کې څو ډوله جنتریاني چلیږي، چې د هغوی دارمدار په درو شیانو باندي دی، لمر، سپوږمۍ، ستوري، نو ځکه بنیادي جنتریاني درې داني دي، شمسي، قمري، او نجومي، بیا شمسي جنتري په درې ډوله ده، یوه عیسوي، چې په انګلیسي کې ورته میلادي هم ویل کیږي، دهمه، بکرمي، چې په هندي سره هم مشهوره ده، دریم فصلي تاریخ دی، له دې څخه پرته نورې جنتریاني او کلیزې هم شته لکه رومي تاریخ، الهي تاریخ،

عیسوي تاریخ:

عیسوي تاریخ چې په انګلیسي کې ورته میلادي هم ویل کیږي یو لمریز تاریخ دی، دا تاریخ د حضرت عیسی علیه السلام له پیدایښت څخه رواج موندلی، یا د نصارې د باطل ګمان چې ګویا دوی حضرت عیسی علیه السلام په دارځړولی شروع کیږي، د دې پیل د جنورې له میاشتې او پای یې د دسمبر میاشت ده،

هندي تاریخ :

هندي کال ته بسنت ویل کیږي ، ددي تاریخ دوهم نوم بکرمي دی ، چې دمیاشتو نومونه یې په دي ډول دی ، چیت ، بیساک، جیټھ ،اساړھ ،ساون ،بهادوڼ،کنوار،کاتک ،اګهن ،پوس ،ماګه ، پهاګن، ویل کیږي چې داکال له هجرت څخه تقریبا۶۳۷ کاله مخکي اوله عیسوي تاریخ څخه ۵۷کاله مخکي دګجرات په کاټیاوار سیمه کې رواج ؤ ،

دفصلي تاریخ ، په بنیادي ډول باندي شمسی کال دی ، داکال داکبربادشاه په زمانه کې دمال ګزاري دوصولولو اونورو دفتري انتظاماتو لپاره جوړکړی شوی ؤ ،

نجومي جنتري دشاکها په نوم سره شهرت لري ، چې دمیاشتو نومونه یې په دي ډول دي ، حمل ، ثور ، جوزا ،سرطان ، اسد ، سنبله ، میزان ، عقرب ، قوس ، جدی ، دلو ، حوت ،چې په پښتوکې یې دغه نومونه دي : وری ، غویی ، غبرګولی ، چنګاښ ،زمری ، وږی ، تله ، لړم ، لیندۍ ، مرغومی ، سلواغه ، کب.

رومي ، اسکندري اوالهي تاریخونه :

رومي تاریخ داسکندرله زماني څخه رواج دی چې په کال ۱۹۷۵ء کې ۲۲۸۶ء لمریز کلونه تیرشوي دي ، ددي دوهم نوم تاریخ اسکندر دی دا۲۸۲ قبل المسیح څخه شروع کیږي ،

درومي تاریخ میاشتي (چې پیل یې له مهرجان یعني کاتک څخه کیږي) دادي، تشرین اول ، تشرین آخر،کانون اول ، کانون آخر،شباط،اذار،نیسان ،ابار،حزیران،تموز،اب،ایلول،درومیانو کال ۱-۴-۳۶۵ ورځي وي، تشرین آخر ، نیسان ، حزیران ، اوایلول دغه څلورمیاشتي ۳۰ ورځي وي پاتي ټولي ۳۱ ورځي وي، پرته له شباط نه چې ۲۸ ورځي ده ، اوهرڅلورم کال ۲۹ ورځی وي،دتاریخ الهي : میاشتي په دي ډول دي ، فروردین ، اردي ، بهشت ، خورداد ، تیر ،امرداد ،شهرېو ، مهر،آبان ذي ، بهمن ، اسفندار ، داکلیزه داکبربادشاه دجلوس په تاریخ یعني ۳ ربیع الثاني ۹۹۲ هجري څخه شروع شو ، په دي کې حقیقتاً لمریز کال وي.

سپوږمیز تاریخ :

دسپوږمیز تاریخ ابتداء له محرم الحرام څخه کیږي ، دااسلامي تاریخ دی چې ترنورو ټولو جنتریانو اوتاریخونو په هرلحاظ ممتازاوښه دی ، چې دمیاشتو نومان یې دادي ، محرم الحرام ، صفر ، ربیع الاول ، ربیع الثاني ، جمادی الاولی ، جمادی الثاني ، رجب ، شعبان ، رمضان ، شوال ، ذوی القعدة ، ذوي الحجة ،چې په پښتو کې یې دغه نومونه دي : محرم ، صفر ، لمړی خور ، دوهمه خور ، دریمه خور ، څلورمه خور ، دخدای تعالی میاشت ، برات ، روژه ، کمکی اختر ، میانه ، لوی اختر ،

په لمریز اوسپوږمیز کال کې فرق :

باید پوه شو چې لمریز کال درې سوه پنځه شپیته ۳۶۵ اوڅلورمه دورځي وي، په څلورکاله کې یوه ورځ زیاتیږي ، نوپه هرڅلورم کال کې کال ۳۶۶ ورځي کیږي ، ترسپوږمیز کال په لمریز کال کې لس ورځې یوویشت ساعته زیاتوب وي ،

دقمري «سپوږمیز» تاریخ ګټې ،

په مروجه جنتریانوکې چې کومي فایدي اوګټې په سپوږمیز یعني اسلامي جنتري کې دي هغه په کوم بل تقویم یاجنتري کې نشته ، اونه به پیداشي ، ځکه چې دکائناتو رب جل جلاله دورځني کاروبار ،لین دین ، داساني اوسهولت لپاره دسپوږمۍ نظام داسي جوړکړی چې هرانسان یې په هره علاقه کې په اساني سره دتاریخ تعین کولی شي ،مثلا دلویدیزپه طرف کې کله سپوږمۍ نرۍ په نظرراشي نو هرانسان ، که عالم وي که جاهل ، ښاري وي اوکه کلیوال هریوداملعلومولی شي چې نن دمیاشتي لمړنی تاریخ دی ، همداراز چې کله سپوږمۍ بلکل مکمله وي نوله دي څخه دڅوارلسم تاریخ تعین کیدلی شي ،همداراز که سپوږمۍ دختیز له لوري باریکه اونرمه راوخیژي نومعلومیږي چې اوویشتم یا اته ویشتم تاریخ دی ، دغه ډول ورځ په ورځ باندي دسپوږمۍ صورت په ښکاره ډول بدلیږي چې له کبله یې هرانسان په معمولي پوهه سره دتاریخ تعین کولی شي، په خلاف له لمریز تقویم اوجنتري چې له هغه څخه دتاریخو نو صحیح درک نه معلومیږي ، مثلا که دډسمبر پنځلس تاریخ وي نولمرته په کتلو سره هیڅوک دانه شي معلومولی چې نن دمیاشتي پنځلسم دی اونه دهغه په هیئت اوصورت کې کوم ښکاوه بدلون راځي،چې یوڅوک یې په لیدلو سره دتاریخ تعین وکړي، همداراز دشمسي تاریخ په آلات رصدیه اودریاضي په قاعدو باندي موقوف دی ، چې هرڅوک یې په اساني سره نه شي معلومولی،نوله دي کبله الله تعالی داحکامو اوعباداتو مدارپه سپوږمیزحساب باندي کیښود ، الله تعالی فرمایي : یسئلونک عن الاهلة قل هی مواقیت للناس والحج (البقره:189)

په قرآن کريم کې دقمري مياشتو يادونه :

دقمري يا سپوږميز کال دمياشتو ذکر په قرآن کريم کې صراحة موجود دی، لکه شهر رمضان الذي.... په دي ايت کې دسپوږميز کال درمضان دمياشتي په ښکاره ډول يادونه شوي ، اويا هم ضمنا ذکر دي ، لکه الحج اشهر معلومات ، په دي آيت کې له اشهرالحج څخه مراد ، شوال ، ذوالقعدة اوذوالحجة دي، په يوبل آيت کې داسلامي کال دټولو مياشتو يادونه ضمنا راغلي ده ، لکه الله جل جلاله چې فرمايي: ان عدة الشهور عندالله اثنا عشر شهرا ژباړه: بيشکه دمياشتو شميرد الله جل جلاله په نزدباندي دوولس مياشتي دي ، په دي آيت کې چې دکومو دوولسو مياشتو يادونه شوي له هغه څخه مراد دسپوږميز کال مياشتي دي ، ددي دليل هم همدغه آيت دی ، په دي ډول چې په دي آيت کې کومي څلورمياشتي دادب لپاره خاص کړل شوي دي هغه ذوالقعده ، ذوالحجة محرم اورجب دي ، چې ورته اشهرالحرم ويل هم ويل کيږي ، چې دغه څلورمياشتي قمري مياشتي دي نوهغه پاتي اتو مياشتوڅخه به هم يقيناقمري مياشتي مرادوي،له دغه آيت څخه داهم معلومه شوه چې دقمري مياشتوترتيب اودهغوی نومونه چې په اسلام کې مشهوراومعلوم دي دادانسانانو له خوا څخه جوړشوي اصطلاحات نه دي، بلکه الله رب العزة چې په کومه ورځ ځمکه اوآسمان پيداکړي له هغي ورځي يې همداترتيب اودانومونه دي ، له هري مياشتي سره خاص خاص احکام متعين شوي چې دهغه تعبيرپه دين قيم سره شوی دی، نوقمري جنتري دالله تعالی يوخوښ اسلامي تقويم او جنتري ده ،

څوپوښتني اودهغوی ځوابونه :

بعض خلک داوايي چې قمري حساب يقيني نه ده ځکه چې مياشت کله دنه ويشت شپووي کله ديرش وي ، نوددي جواب دادی چې دمياشتي ليدلو يقيني تاريخ نه شي متعين کيدلی ، ليکن دااعتراض په روانه مياشت کې نه شي کيدلی ځکه چې دهغې تعين دمياشتو په ليدلو سره شوی دی ، البتة دراتلونکي مياشتي په هکله انديښنه موجوده ده ، مگردهغې تعين هم په ورځوشمارلو سره کيدلی شي،دمثال په ډول دشوال اتمه په کال ۱۴۳۲هجري کې دجمعي په ورځ وه ، نو له جمعي څخه دتاريخ تعين وشو ،دوهمه خبره داده چې په عملي ډول سره دمياشتي ليدل دمذهبي مناسباتو لپاره ضروري ده دعام حساب لپاره ضروري نه ده ، هغه په حسابي طريقه سره هم متعين کيدلی شي.

په ټوله نړۍ کې دمياشتي طلوع په يوه ورځ نه کيږي بلکه په مينځني ختيځ کې تربرصغير يوه يادوي ورځي مخکې مياشت ليدله کيږي ، نوپه عربي هيوادونو افغانستان پاکستان بنګله ديش اونوروسيمودتاريخونوفرق راځي نومذهبي تقريبات به دکوموخلکوپه تاريخ باندي لمانځل کيږي، که دهرځاى خپل مياشت ليد معتبرکړل شي نو عبادت په يوه وخت نه شي اداء کيدلی ؟ ددي خبري جواب دادی چې دعبادت لپاره دهرځاى خپل روئيت يعني مياشت ليد معتبردی ، ځکه اسلام يونړيوال دين دی دټولوانسانانولپاره دهرځاى اودټولو زمانولپاره دی نوپه ټوله نړۍ کې په يوه وخت عبادات اداء کول ممکن نه دي.

دمثال په توګه : دمکي مکرمي دسهارداذان په مهال په اندونيزياکې دسهارلمونځ کول ممکن نه دي ، همداډول دمکي مکرمي دمطلع مطابق په آستريليا کې اخترجوړول ممکن نه دي ، نودمسجدحرام لمونځ به په خپل وخت اداء کيږي اود اندونيزيالمونځ به په خپل وخت اوزمونږدهيواد لمونځ په په خپل وخت کې اداء کيږي، اوپه ليري ختيځ په هيوادونو کې به اختراونورعبادات دخپل مطلع مطابق اداء کيږي، اوداخبره کوم دنقص اونيمګړتياخبره هم نه ده ، دافرق دعيسايانو اوهندوانو چې عبادات يې په شمسي کال باندي دي هم شته ، دمثال په ډول هغه مهال چې په ويټي کې دکرسمس ژنګوله غږيږي ترهغه تقريبا يوولس ساعته مخکي دسخالين په ټاپو کې دکرسمس عبادت شوی وي.

اوکوم مهال چې دهندوستان په بنارس کې دبسنګ پنجمي اعلان کيږي په خاص هغه ساعت په ماريشس کې نه کيږي اوداسي نور، نوداخبره تقريباپه يوه وخت کې دهيڅاپاره ممکنه نه ده ، په سپوږميزهجري کال کې داخبره داعتراض په ډول وړاندي کول صحيح نه دي ، اصل خبره داده چې دهجري تقويم ياجنتري په غوره کولو کې چې دکومو باريکيو اوپريشانيو يادونه کيږي هغه ټول هسي واهمات دي ، اوبله لويه وجه په اسلامي هيوادونوکې داسلامي تقويم ياجنتري عدم نفاذ دی ، ځکه خوټول له دغه اسلامي نظام څخه اجنبيت محسوسوي که دغه اسلامي تاريخ نافذشي نوپه تجربه اودوخت په تيريدلو سره به ټول شبهات اوشکوک ختم شي ، په عربي هيوادونو خصوصاپه سعودي عرب کې چيري چې اسلامي تقويم نافذدی هلته دجنتري ياحساب کتاب کې کله هم ابهام نه دی پيداشوی ، اوچاته کوم مشکل اوسوال هم نه پيداکيږي.

دشمسي اوقمري تاريخ متعلق اخرۍ اومهمه خبره دمفتي محمدشفيع رحمه الله په دي خبره سره کوو، هغه ليکي : ددي دامعنی نه ده چې شمسي تاريخ استعمالولو ناجائزدي ، بلکه هغه ته

اختیاردی، یوڅوک خوبه لمونځ ، روژه ، زکات ، عدة اوداسي نورعبادات دقمري حساب مطابق کوي، مګرپه تجارت اوکاروبارکې ورته اختیاردی که شمسي کال استعمالوي اوکه قمري تاریخ ، شرط دادی چې په ټولیز ډول به په مسلمانانوکې سپوږمیزحساب جاري وي ، ترڅو درمضان ، حج اونوروااوقات معلوم وي، داسي نه وي چې له جنوري فروري یاحمل ثور څخه پرته هیڅ ورته معلوم نه وي، فقهاء دقمري حساب جاري ساتل دمسلمانانو په ذمه فرض کفایة بللي ، هو په دي کې شک نشته چې دانبیاء کرامو اودرسول الله صلی الله علیه وسلم سنت اودخلفاء راشدینو رضی الله عنهم اجمعین طریقه ده ، نوددي اتباع دبرکت اوثواب سبب دی ،خوشمېرېې حرام بولی اووجه یې داګڼي چي له کفارو سره مشابهت دي .

(۲)دويم څپرکی

داسلام په لومړيو کې
افغانستان داسلامي علومو ځانګووه
(دتاريخونو غورچاڼ)

په څلورمه هجري پيړۍ کې بلخي سامانيانو په ماورالنهر کې حکومت کاوه اود آمو څخه دې خواسيمې بلخ، هرات، مرو، اونيشاپور هم د آل سامان په پاچاهي کې شامل و .خو سيمه ايز حاکمان لکه فريغوتيان په جوز جان کې،لودي حکمرانان په ملتان ،پښتانه دسليمان په غرونو، د روه او بانيجور کورنۍ په تخار ستان ،شاران په غرستان ،دشيران پاتې شونې په باميان، دکوشاني پاتې شوني لويکان په غزنه اوګرديز ،دصفاري پاتې شونې په سيستان او هلمند، دکابل شاهانو اولاده دکابل سيند په غاړو، داندراب حاکمان دهندوکش په غرونو ،سوريان په غور ،دمحتاج کورنۍ په چغانيان اوسيمجوريان په نيشاپور ،طوس اوهرات کې په خپلواکه او نيم خپلواکه توګه حکومت کاوه اودمنځنۍ اسيا خلک په دې ډول ملوک الطوايفي حکومتونو کې سرګردانه اودکړاو نه ډک ژوند تېراوه.

ددې سيميزو اميرانو دډلې څخه ،سبکتګين دجو قرابجکم زوی چې نوی مسلمان اوزړه ور سړی و، په ۳۶۶ ق دشعبان په ۲۷ نيټه دغزني په شاهي تخت کېناست اودسند دسين څخه يې تر ری اوآمو څخه يې د عرب بحيرې ترغاړو حکومت وکړ اوکله چې په ۳۸۷ لمريز کال کې مړ شو، دده زوی سلطان محمود يې پر ځای کېناست اودهغه وخت داسلامي نړۍ په دې ختيځه برخه کې يې ديوې لويې پاچاهي بنسټ کېښود اودير سيمه ايز اميران او حاکمان يې له منځه يوړل .په دې وخت کې اسلامي خلافت دوه مهم مرکزونه درلودل چې يويې په قاهره کې دمصر داسماعيلي فاطميانو قدرت اوبل يې په بغداد کې دآل عباس کورنۍ وه . که څه هم دادواړه کورنۍ له آره اصيل هاشميان اودنبوت دکورنۍ څخه و، خودمصر فاطميان چې نيغ په نيغه حسني فاطمي اوعلوي و،د (معصوم امامت) دعقيدې په بنسټ ځان په حقه ګاڼه، همدا ډول په اسلامي نړۍ کې دامير المؤ منين علي

(رض) نوره اولاده هم وه چې دآل عباس حکومت ئې روانه ګڼه اودامامت او خلافت دمقام لاسته راوړلو لپاره يې هڅې کولې.
څنګه چې د سامانيانو دقوت له نړېدو څخه وروسته دخراسان سياسي قدرت په عملي توګه په غزنه اودسلطان محمود د په دربارکې ځای پر ځای شو، نو دقاهرې اوبغدادد خلافت دواړو مرکزونو کوښښ کاوه چې دې ستر سياسي قوت څخه ګټه پورته کړي او يا يې لږترلږه خپل دښمن ونه ګرځوي نو دې دواړو دغزني دربارته دسفيرانو په لېږلو پيل وکړ.
سلطان محمود دخپلو خلکو دفکري اوروحي څرنګوالي اودخپلې پاچاهي دګټو دساتنې لپاره نه غوښتل چې داسماعيلي لړې پرتو فاطميانو روحي اومادي تسلط ته په خپل هيواد کې لاره ورکړي، نو کله چې ټول خراسان ده ته تسليم شو او ساماني عبد الملک ماته وخوړه، نو دالقادر بالله عباسي خليفه دربارته يې ليک واستوه اود بغداد دربار څخه يې يمين الدوله اوامين المله محمود لقبونه لاس ته راوړل اودهغه را استول شوي قيمتي جامې يې دبلخ په عام دربارکې واغوستلې(٣٨٩ لمريز) خو کله چې په ۴۰۳ لمريز دمصر دعزيزمصر الحکيم فاطمي استازي د(تاهرتي) په نامه دمحمود دربارته راغی نو دګريزي په وينا ،دغه استازی يې خپل حضور ته ونه مانه اوامر يې وکړ چې هغه حسن بن مسلم علوي ته وسپاري اوحسن دبست په ښار کې ددغه قاهري سر پرې کړ (زين الاخبار١٨١مخ)
دمحمود دپاچاهي په سيمه کې دوه اسلامي ډلو اکثريت درلوده چې يوه يې داهل سنت حنفي مذهب ډله وه چې يوعلمي اوفکري مرکز يې په بلخ کې و اوبله يې دشيعه ګڼو دآل محمد اثناعشري ډله چې دخراسان اوعراق په اکثره ښارونو کې يې ژوند کاوه اودوئ داسماعيليانو سره دامامت دمسئلې په اړه مخالفت وکړ ځکه چې دوئ امام جعفرؓ صادق (١۴٨ کې ومړ)له ده څخه وروسته دده زوی امام موسی کاظم(١٨٣ لمريز) اوم امام ګڼه خو اسماعيليانو دامام جعفر صادق بل زوی يعني اسماعيل معصوم امام باله.
سلطان محمود چې دمصري اسماعيليانو اوبغداد خليفه ګانو-سيالي دسر په سترګو ليده نوددې لپاره چې خپلې ګټې دبغداد دخلافت په سيوري کې خوندي کړي اوهم خپل اثنا عشري رعيت خوشاله وساتي نو دقاهرې ددربار او دهغه لارويو په مقابل کې يې کلک سياست غوره کړ، تردې چې ويل به ئې ((ما په ټوله نړۍ کې دعباسيانو په ملاتړ دقرمطيانو دمذهب په ضد هوډ کړی او هر ځای يې چې پيدا کرم په دار يې خيژوم))(بيهقي ٢٠٨ مخ)

دا سیاست چې محمود غوره کړی و دهغه دمړینې څخه وروسته دهغه زوی مسعود هم په ډیره سختئ دوام ورکړ او آن چه دخپل دربار مخالفین یې د قرمطیت او (باطنیت) په تور له منځه یوړل او پخپله مسعود دسلطان محمود لوی وزیر امیر حسنک میکالي نیشاپوري چې دبیهقي په قول (پدریان) و اود محمود دپاچاهي په وخت کې ترې شهزاده مسعود خپه شوی و دقرمطي ،په تور په بلخ کې په دار وځړاوه او دا په داسې حال کې چې سلطان محمود پخپله دحسنک په باره کې ویلي و ((دا ما روزلی دی او زما دزامنو او وروڼو سره برابردی که دا قرمطی وی زه هم قرمطي یم))
(بیهقي ۲۰۸مخ)

ښائ ووایو چې د سیستان او د عقبا د تاریخ له مخې د سلطان محمود پلار سبکتګین) کرامي) مذهبه و او لکه څنګه چې ابن خلکان د (مغیث الخلق امام الحرمین عبدالمالک جوینی معاصر سلطان)کتاب له مخې حنفي مذهبه بولي چې بیا دپېژندل شوي فقه پوه قفال مروزي په هڅه ، شافعي مذهبه شو ، نو په داسې حال کې نه ښایي چې ووایو چې غزنوي پاچاهان دمذهبي تعصوبونو څخه پاک او یا ئې د سیاسي ګټو په خاطر ددغه جذباتو څخه استفاده نه وه کړې او له همدې کبله شقاضي منهاج سراج جوزجاني دسبکتګین په باره کې وائي ((دهغه په وخت کې لوی، لوی کارونه وشول او د (باطنیه فساد) عقیده دخراسان څخه ورکه شوه))

څلور مه هجري پیړۍ ددغه سیاسي اوفکري بحرانونو څخه متا ثره وه اولکه څنګه چې لیدل کیږي ، کله چې داحنف بن قیس تمیمي په مشري دعربو فاتحو لښکرو دآمو سهیلي برخې تر تخارستان پورې ونیولي (طبري ۴۴۲\۳ اوابن اثیر۱۶\۳) نو په دغه وخت کې د چیني زایر هیون تسنګ په وینا دبلخ نو بهار دبودائي دین مرکز اومسلمانانو وکولی شول چې دغه عبادت ځایونه له منځه یوسي او بلخ دلښکرو دورتګ اود اسلامي فکر دروزلو مرکز جوړ کړي اوهمدې حالت دراتلونکي پنځه پیړیو پورې دوام درلود . مونږ ګورو چه اسلامي علوم لکه تفسیر، حدیث ،فقه ، تصوف ،کلام اوداسې نور هلته وښوول شول او د (قبی الاسلام) یا(فضایل بلخ) دلیکوال په وینا داښار(بلخ) ددار الفقاهه اودار الاجتهاد په نوم یادیږي . په دې پنځه پیړیو کې ډیر دیني کسان او دعربو عالمان په بلخ کې وینو او په همدې ډول بلخي شخصیتونه دحجاز ،کوفې ، بصرې، بغداد اونورو علمي اوفقهي مرکزونو په ډله کې لیدل کیږي چې بیائې دغه علوم بلخ او خراسان ته لیږدولي دي دمثال په ډول ابومطیع بلخي د (۱۰۴ المریز کې ومړ) هغه څوک دی چې د ابو حنیفه په خدمت کې اودفقهې اوفتوا په برخه کې دې درجې ته رسیدلی و چې ابو حنیفه) رح) پخپل حضور کې هغه دفتوا په ورکولو وګماره ، او امام مالک بن انس به و یل چې بلخ کې داسې قاضي شته چې دانبیاوځای

ناستي دی (فضايل بلخ ۱۷۷ مخ) او ان چې قاضي ابو يو سف دامام ابو حنيفه دفقهې ملگری و دتولو څخه لوی عالم دی ويلي چې (دابي بطيخ بلخي څخه لوی فقه پوه نشته))اوپه همدې ډول قاضي يحيا بن اكثيم (۲۴۲\۱۵۹ المريز (دبلخ دعلماو په باره کې ويلي دي ((په هيڅ ښار کې داسې عالمان نشته لکه په بلخ کې چې دي.)) فضايل ۲۴ مخ).

دبلخ زياترو علماو دعلم دپلټنې لپاره اسلامي علمي مرکزونو ته په تگ راتگ کې و لکه بلخي عمر بن هارون چې دسترو فقهاو اومحدثينو څخه دی اودعلم په بحر نومول شوی دی چې په (۱۹۶ ه)په داسې حال کې چې دعلم په هڅه بصرې ته تللی و اوهلته ومړ(۱۹۳ مخ فضايل)

اوقاضي القضات ابوعلي حسن وخشي چې مصريانو اوعراقيانو ته د حديثو دزده کړې لپاره تللی اوپه (۲۷۱ المريز) مړشو .همدارنگه متحا په اصفهان کې لوی محدث اوصوفي و (۴۰۰ مخ فضايل(ښائ ووايو چې نه يواځې دبلخ وگړو به دعلم دزده کړې لپاره دابو حنيفه (رح) خدمت کاوه او د هر علم په مدرسو کې شامل و بلکه ښځو هم دغه شان سفرونه کړي دي لکه مهدعليه دمشهور بلخي شيخ احمد خضرويه ښځه چې په (۲۳۰ لمريز) کې يې دعلم دزده کړې لپاره سفر وکړ او د فضايل ليکوال ددې په اړه وايې چې د شيخ احمد خضرويه ښځې دصالح بن عبدالله څخه دتفسير دکتاب روايت کړی اووائي چې خپل جايداد ئې په ۹۷زره درهمه وپلورل او حج يې وکړ اوچې دحج نه فارغه شوه نو علم ته يې مخه کړه اوه کاله يې دعلم زده کړه وکړه احاديث يې واوريدل اوبيابلخ ته راغله) فضايل ۲۷۲مخ) دبلخ زياتره علمان دتابيعينو اوتبع تابعينو اوبياوروسته داحاديثو دروايت کونکو او په فقه کې داجتهاد مقام درلورونکي و او په همدې ډول طوسي يوه مدرسه په دې ښار کې پرانيستله چې حسن و خشي قاضي القضات پکې دحديثو سبق ورکاوۀ او ان چې دبلخ خاص او عام وگړي اغلباً فقه پوه او ديندراه و او عوامو ته به يې په دري ژبه درس وايه چې گټه ترې واخلي (فضايل ۴۸ مخ) پدې ډول که مونږ دبلخ دحديث ، تفسير ، فقهي اوتصوف دلويو ليکوالانو نومونه واخلو نو لوی کتاب به ترې جوړشي خو دمثال په ډول ، دکلام ، فلسفې ، رياضي، تفسير او تصوف دعلومو لو مړي مؤلفين چې دبلخ و ، يا يې دې مکتب سره اړه درلوده _ دابوزيد احمد بن سهيل (۲۳۵- ۳۲۲ لمريز) چې فيلسوف، سياست پوه، مؤرخ او جغرافيه پوه و او(۲۵) کتابونه يې په شريعت ، فلسفه ،نجوم ،رياضي او په قرآني اوکلام په علمونو کې ليکلي، نوم واخلو چې يو کتاب ئې د(مناقب بلخ) په نامه هم درلوده (فضايل اومعجم الادباء)

دپخوانيو مفسرينو په ډله کې بلخي مقاتل بن سليمان هم و چې دبلخ په جامع جومات کې ئې دتفسير کلام او احاديثو ښوونه کوله او امام شافعي دده په اړه ويلي :((الناس كلهم عيال على مقاتل فى

التفسیر)) (فضایل ۱۰۸ مخ) اودده د تفسیر یوه خطي نسخه اوس هم داستانبول په توپ قاپو کتابتون کې شته . کله چې په عربي هیوادونو کې قدرت داموییانو په لاس کې و نو خراسان خلکو د آل نبوت حمایت کاوه .د دویمې هجري پیړۍ په نیماي کې د ابو مسلم خراساني دله په همدې فکر منځ ته راغله او دنبوت د کورنۍ ځخه یې دامام ابراهیم بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس ملاتړ کاوه او دده پلویانو هم په خراسان کې تګ را تګ کاوه اوتل به یې ویل چې د خراسان څخه به د آل نبوت په پلوي تور بیرغونه اوچتیږي . تر هغې په کوفه کې دابو مسلم حفص سلیمان خالد همداني کور دآل محمد دشیعانو پناه ګاه وګرځیده اوابومسلم هم خپل لښکر دخراسان څخه کوفې ته واستاوه اودامام ابراهیم ورور سفاح ئې د کوفې په جامع جومات کې خلیفه وټاکه اوپه ۱۳۲ لمریز کال کې یې د هغه بیعت وکړ (الفخري ۱۲۸ –زین الخبار) اوله همدې کبله یې ابو سلمه دآل محمد وزیر او ابو مسلم دآل محمد دامین په نامه یادوه (زین الاخبار) که څه هم داموییانو تسلط دخراسانیانو په مرسته چې دآل محمد مینه وال وله منځه لاړ خو آل عباس هم دخپلې کورنۍ دګټو دساتلو په خاطر آل نبوت ته مخه ورنه کړه اوهغوئ ئې خپل رقیبان وګڼل اوله همدې کبله دآل محمد دیروګړي خراسان ته راغلل تر څو دخراسان دشیعګانو په مرسته دآل عباس له شره خلاص شي .

دعباسیانو په وخت کې دابو حنیفه (رح) مذهب په خراسان اوماورالنهر کې پوره راواج شو او بلخ دحنفي فقهې یو مهم مرکز وګرځیده ، خو لکه څنګه چې پخواني حنفیانو ،حضرت امیر المؤ منین علي (رض) دنبوي برکتونو مبداء او دپوهې مر جع ګڼه اودبلخیانو فقه دهماغې رنې چینې څخه اوبه اخیستې وې نو له دې کبله ئې دآل محمد او اصحابو سره ځانګړې مینه درلودله .

په دریېمه اوڅلورمه پیړۍ او دهغې څخه مخکې دحنفي مذ هب خراسانیانو فکري وضع دغور وړ ده _ که حنفي فقهې مکتب په کوفه کې د ابو حنیفه (رح) داستاد یعنې حماد بن ابو سلیمان په (۱۲۰ لمریز وړ) څخه ابراهیم نخعي (۱۹۵لمریز وړ) اوعامر بن شراحیل شعبي (۱۴۰ لمریز وړ) ته رسیږي او دې دوه استادانو دهغه چا څخه استفاده کړې چې دعلم دمخکښ حضرت امام علي بن ابي طالب رض داصحا بو څخه و لکه شریح کندي (۸۷لمریز وړ) او علقمه بن قیس نخعي (۶۲لمریز وړ) اومسروق بن اجدع همداني (۶۲ لمریز وړ اوسود بن یزید نخعي (۹۵ لمریزوړ) اوبیا همدغه فکري اوفقهي مدرسه دمشهور اصحابي عبدالله ابن مسعود سره اړیکې لري (صحي الاسلام ۱۸۰\۲) چې هغه هم دحضرت علي (رض (دعلم څخه برخمن ګڼل شوی دی _ اوبیا دمشکوی شریف دلیکوال په وینا امام ابوحیفه (رح (دامام جعفر صادق څخه دحدیث روایت کړی دی چې پدې ډول دامام صیب دمدرسې دحدیث روایتونه حضرت امام محمد باقر او دهغه اسلافو

ته رسیږي (مناقب ابو حنیفه د ملا علي قاري هروي تالیف) ۵۴۵مخ) پدې ډول که مونږ داهل سنت دځلورګونو مذهبونو او ان دتفسیر ،عربي اونحوې مبداء ولټو نو بیایې هم ریښه حضر ت علي (رض) ته رسیږي) فخرالاسلام (۲۷۶) اوله همدې کبله ده چې ابو حنیفه (رح) په هغه اختلافونو کې چې دعلویانو اوعباسیانو په منځ کې پیدا شوي و، دآل محمد پلوي و او کله چې ابراهیم دحضرت امام حسن (رح) کړوسی دمنصور عباسي خلیفه پر ضد شورش وکړ نو امام صیب دهغه ملګرتیا و کړه . همد رنګه کله چې منصور دوه جعلي لیکونه داعمش او ابو حنیفه په نامه ولیکل نو اعمش هغه وشکول اوبیایې پسونو ته واچول خو ابو حنیفه هغه ښکل کړ او ځواب یې ولیکه اودامو ضوع لامل شوه چې دابو حنیفه اوعباسي خلیفه په منځ کې کینه پیداشي اوله همدې کبله ابو حنیفه ووهل شو زنداني شو اودځینو په قول په زندان کې زهر ورکړل شو اومړ شو .

که څه هم د ابوحنیفه (رح) لار په فقه اوحدیث کې ا وهغې څخه داحکامو راویستل اوپه رای اوقیاس عمل کول هاغسي ندي، لکه څنګه کې جعفرې اواثناعشري علماو خپله کړې ده ، خو دحنیفي علماو عقیدت ، په خاص ډول بلخ کې تل دامیرالمؤمنین علي) رض) او د هغه د اولاد په پلوي و او زیات درناوی یې کیده ،

دابو جعفر محمد هندواني مشهور فقه پوه اودحدیثو روایت کونکی چې د کوچني ابو حنیفه لقب یې اخیستی و وایې : (کله چې دعلم په زده کړه شو. لومړی دستر علم دنه درلودلو له کبله ډیر خپه و ، خو کله چې یې یوه شپه امیر المومنین علي (رض) په خوب کې ولیده نو خپلې دوه ګوتې یې په خوله کې ننه ایستې اوبیایې ده (ابو جعفر) ته دعا وکړه ، نوکال تیر شوی نه و چې دعلم په ګانه ښایسته شو (فضایل ۳۶۳مخ) ابواسحاق محمد بن ابراهیم مستملي دبلخ دپخوانیو محدیثینو څخه دی چې دصحیح بخاري دخاوند محمد بن اسماعیل ملګری و او د بلخ دعلمانو (۱۴) معجم الکبیر کتابونه یې لیکلي دي (فضایل ۱۸۸مخ) .په خراسان او دهغه په ودانو ښارونو کې حسیني ساداتو اوعلویانو کورنی. په ډېر قدر اواحترام کې ژوند کاوه اوپه سیاست ،قضا، فقه اوداسلامي علومو په خپرولو کې یې لوی لاس درلوده. دمثال په توګه دبلخ د مخورو اومشرانو کورنی. د ابو عبدالله اعرج چې دحضرت علي (رض) داولادې څخه و چې دناصرالدین ثمرقند په خبره ډیره لویه کورنی. ئې درلوده ، اولوی امام سیدالسادات محمد بن حسین حسیني ضیاءالدین صدرالدین الطلبیه ددغې کورنی. څخه دبلخ رئیس اومشر و (۲۳۷ه ومړ) او دده زوی محمد هم دخراسان درئیس او نقیب النقباء لقب اخیستی و . اودده بل مشر ورو تاج الدین حسن هم دخراسان او دآل رسول مشر و او پخپله لوی امام ددوی پلار زیات احادیث روایت کري دي (فضایل بلخ ۴۲۴- ۴۲۵ مخ)

دبلخ د سيدانو څخه د محمد بن حسن نعمت الله نوم اخستی و چې شيخ صدوق ابن بابويه د ۳۸۱ ه څخه مخکې يې هغه په بلخ کې ليدلی و چې دهغه په غوښتنه ئې دشيعه څلورګوني اصول ليکلي و ،
دبلخ دفقهي او حديث دمدرسې ترون دآل محمد سره آن دويمې پيړۍ او د ابوحنيفه په ژوند کې هم موجود و په دې معنا چې بلخي مشهور محدث ، فقه پوه او مفسر مقاتل بن سليمان به تل دابوحنيفه بنيګنې بيانولي (فضايل ۱۰۶ مخ) په داسې حال کې چې همدا سړی دشيخ طوسي په خبره د امام محمد باقر دملګرو له ډلې څخه و .
دريمه اسلامي پيړۍ په خراسان کې دتسنن او حنفي مذهب درواجولو او غځيدلو پيړۍ ده څکه چې ساماني غزنوي اوسلجوقي پاچاهان په دې پيړيو کې دتسنن اوحنفي مذهب ډير زيات ليوال اوپلويان و اوبلخ دحنفي فقهي دفکري فعاليتونو لوی مرکز و ، لکه شيخ طوسي چې ۲۳ کاله دځوانۍ عمر په خراسان کې و نو دفقهي اوتفکر منشاء يې هم دهمدې ځای څخه وه او حتماً يې په فقه ، کلام ، او حنفيانو دفقه ،کلام او حديثو نو په کتابونو کې مطالعه درلوده اوهمدا خراساني معلومات يې بيا په بغداد کې دشيخ مفيد او سيد مرتضیٰ څخه بشپړ کړل اوهم ګورو چې محمد بن عمر بن عبدالعزيز په (۳۴۰ لمريز) او دده استاد محمد بن مسعود په (۳۲۰ لمريز) کې دامانيه دلويو فقهاو او محدثينو په توګه دبلخ مربوط په يو بل مکتب يعني ثمرقند کې ژوند کاوۀ چې دکشي معرفۍ الاخبار کتاب او دعياشي دوسوه جلده کتابونه يې دخراسان دپخوانی اماميانو، حديثو اوفقې دمنابعو څخه شمېرل کيږي چې د فقې دتحقيق يو مرکز يې همدا بلخ و .د بلخ فقهي مدرسه چې دابوحنيفه په زده کړو بناده وه، دعلم دمقتدا اميرالمومنين علي(رض) او د آل محمد د امامانو سره تړون لري.
نوله دې کبله دآل محمد سړي او کورنۍ په ټول خراسان کې تل په عزت او درناوۍ ژوند کړی او زيارتونه يې په بلخ ، هرات اونورو ځايونو کې تر اوسه دخلکو داحترام او تګ راتګ مرجع ده او آن چې ديحیٰ بن يزيد بن علي بن امام حسين زيارت وداني چې ۱۲۵ لمريز کې دبلخ په جوز جان کې دسلم بن اخوز په لاس ووژل شو دغزنويانو دپير کتابونو او ليکنو ته ورته ده .
چې هغې باندې داهل بيت دپلويانو نو مونه کښل شوي دي او دا زيارت تر اوسه دآل محمد ددغه مظلوم شخصيت په خاطر لکه پخوا په احترام اودرناوۍ پاتې شوی دی اوهمدغسې دعبد الرحمٰن بن معاويه بن عبدالله بن جعفر طيار بن ابو طالب (مقتول ۱۲۹ لمريز) قبر هم تر اوسه په هرات کې دخلکو د زيارت اودرناوی مرجع ده چې په) ۷۰۶ لمريز) کې ملک غياث الدين محمد کرت دهرات پاچا يې په مزارباندې ګنبزه جوړه کړې ده ، دحنفي فقهې د دورو دتقسيم په اړه بايد ووايو چې دبلخ

او حنفيه فقهي مدرسه دپنځمې پيړۍ په لومړنۍ نيمايي کې دمسايلو داجتها د په درييم پوړ پوري اړه لري او داجتهاد دوره يې تيره کړې وه او د اهل سنت د پخوانيو علماو له خوا په لمړۍ او دويمه دوره کې دفقهې کتابونه ليکل شوي دي.
لکه دامام ابوحنيفه داصحابو او ابي حنيفه او ابن ابي ليلى قاضي ابو يوسف کتاب او (اختلاف الفقها عامه) داحمد بن محمد کتاب ،او همدغسې داحمد بن غزنوي کتابونه(الرضةفي اختلاف العلما) کتاب او دعمر بن اسحاق غزنوي تاليف(زبدة الاحکام في اختلاف الائمه) کتاب او همد غسې نومورې يو بل کتاب د(العزة المنيفة في ترجيح مذهب ابي حنيفه) په نامه هم لري .
چې ددې کتابو نو څخه دفقهې دترويج او ترتيب په برخه کې د غزني دعلمانو هڅې پوره څرگنديږي

دبلخ په مدرسه کي تصوف:

په خراسان کې دبلخ دفقهې مدرسې اوهغې پورې اړوندو کسانو يوه ځانگړتيا داده چې دهماغه دويمې پيړۍ دپيل څخه دبلخ زياتره مفسرين ، محدثين او فقها داسلامي زاهدانو د ډلې څخه و چې له همدې سببه يې په بغداد او خراسان کې دتصوف مکتبونو سر اړيکې درلودې . دهغه ٧٠ کسانو بلخي مشايخو څخه چې صفي الدين واعظي بلخي يې په ٦١٠ لمريز دفضايل په کتاب کې يادونه کړې ده اکثره يې فقه پوهان او زاهدان دي چې پخپله زمانه کې دزاهد اوتقوى دمروجه مکتبونو سره يې اړيکې درلودلې اوحتى ددې طايفې لومړني کسان لکه ابراهيم بن ادهم بلخي ،شقيق بن ابراهيم بلخي حاتم بن اصم بلخي ،احمد خضرويه بلخي او محمد وراق ترمذي په هغه وخت کې چې لا تصوفي مکتبونه دخپل وروستي مفهوم په توگه نه و پيدا شوي . دپخوانيو صوفيانو د ډلې څخه پيژندل کيدل د اوليا په تذکرو لکه(طبقات الصوفيه سملي وانصاري هروي) او(حليۍ الاولياء اصفهاني (کې ځاى لري.

دتصوف په ټولو طريقتونو کې دپخوا زمانې څخه تر اوسه دملامتيه او اهل فتوت په شمول د پندار ،لباس ، خرقې ، مقامات او احوال په برخه کې ځان دآل محمد امامانو او امير المومنين علي (رض) ته رسوي نو پدې لحاظ دروحي ،باطني او اشرافي بکتونو له نظره دتصوف په واسطه دنبوت دکورنۍ امامانو سره پوره پيوستون لري. او کلاباذي د صوفي مرلفانو ،امام زين العابدين علي بن حسين (٩۴لمريزومړ) دصوفيه لوي بنسټ اينبودونکو څخه بولي او همدغه کلا باذي اونور عالمان

لکه ابونعیم اصفهاني) حلیه۳\۸۱) عطار(تذکره۲\۲۶۶) ابن حجر (صوایق محرقه ۱۹۹) کې دلمړني صوفیانو په روایت امام محمد باقر د تصوف بنسټ ایښودونکی بولي.

او ابن بابویه شیخ صدوق قمي) ۳۸۰ه ومړ) کله چې طریقه ،سخا ، لباس او مناسک تشریح کوي نو ددغه ډول ځوانمرده صوفیانو طریقه (لافتی الاعلي) ته رسوي (معاني الاخبار ۳۹)دبلخ پخوانی اولمړنی شیخان دآل نبوت دعلم څخه رڼا اخیستې لکه شفیق بلخي دامام کاظم څخه طریقت اخیستی(طریق الحقایق ۲\۱۹۳) ابراهیم ادهم بلخي دویس قرني په واسطه دعلم پیشوا علي (رض) ته رسیږي) طبقات سلمي ۴۴۲) او احمد خضروپه خراسان دځوانمردانو څخه وچې (لافتی الاعلي) نې شعارو ، اوهم دبلخ دټولونه پخوانی مفسر عالم اومحدث او زاهد ضحاک بن مزاحم (۱۰۵ه بلخ کې ومړ) د ماسینیون په وینا د تفسیر د مخکښانو څخه دی چې د عراق او کوفې دآئمه وڅخه متاثرو.

د بلخ دتصوف فکري مدرسه د هر راز مذهبي تعصبونو څخه پاکه وه او په همدې بناو چې سپېڅلی ضمیره او زړور انسان مولانا جلال الدین محمد بلخي د بلخ څخه ظهور وکړ.

دریم څپرکی

دخراسان (اوسني افغانستان) پېښې داسلام په تاریخ کې

(۱۰۶ ه ق)

(یو ځغلنده نظر)

دپورتني لنډ مطلب څخه وروسته دافغانستان اوپښتنوپه اړه یوبل مطلب هم خورا دپام وړدي په چې دتاریخ مهم رکن بلل کیږي ، په پورتني مطلب کې موصرف داجوت. کړه چې پښتنوداسلام اواسلامي علوموڅومره زیوال حیثیت اومقام ګټلی ،خودلته راځوچې په دې اړه داسلام تاریخ کوم یادونه اوڅرګندونه کړې ده.

هغه لیکي چې په ۱۰۶ ه ق کال مسلم بن سعید د جهاد په اراده یو ډېر ستر لښکر برابر کړ او د بخارا او فرغانې په لوري ولاړ، باغیانو ته یې سزاګاني ورکړې، د چین خاقان د فرغانې له خلکو سره مرسته وکړه، او له خاقان سره د مسلم څو کرتي خونړۍ جګړې پېښې سوې، په پای کې خاقان ماتې وخوړه او د ترکانو ډېر لوی، لوی سرداران مسلمانانو ونیول، په همدې کال هشام بن عبدالملک د کوفې والي خالد بن عبدالله ته خط ولیکه، چې مسلم بن سعید د خاسان له ولایت څخه عزل کړه او د هغه پر ځای خپل وړور اسد بن عبدالله قسري د خراسان د والي په توګه ولېږه، په دې ډول خالد خپل وړور اسد ته د خراسان د ولایت مکتوب ورکړ او ویې لېږه او مسلم بن سعید ورته په ډېره خوښۍ د خراسان حکومت وسپاره، خالد بن عبدالله چې کله خپل وړور اسد بن عبدالله د خراسان د والي په توګه واستاوه، له هغه سره یې عبدالرحمن بن نعیم د خپل وړور د مرستیال په توګه لېږلی ؤ.

اسد بن عبدالله د خراسان حکومت د ترلاسه کولو سره د هرات د غرونو یعني غور پر سیمو حمله وکړه، په دغه ځای کې مسلمانانو ته زیات غنیمتونه په لاس ورغلل، په دغو جنګونو کې نصربن سیار او مسلم بن احور زیات شهرت وګاټه، اسد بن عبدالله څو ورځې وروسته د داسې اخلاقو څرګندونه وکړه، چې خلک ځینې خفه او په وېره کې سول، نصر بن سیار یې سل دُرې و واهه، د عبدالرحیم بن نعیم سریې وخرایه، او دغه کسان یې خپل وړور خالد بن عبدالله ته ور ولېږل چې دوی ما د وژنې توطئه کې ګډون درلود، همدا رنګه یې د خراسان خلکو ته بد رد ویل او ډېره بده رویه یې ورسره کوله، له دغو خبرو څخه هشام بن عبدالملک خبر سو، نو هغه له دمشق څخه خالد بن عبدالله ته ولیکل چې اسد بن عبدالله د خراسان له امارت څخه لیرې کړه، بیا یې پخپله په مستقیم ډول اشرس

بن عبدالله مسلمي د خراسان والي وټاکه او خالد يې څيني خبر کړ، اشرس چې خراسان ته ورسېدی دخپلې ښکلې رويې او ښو اخلاقو له امله يې د خراسان خلک خوشحاله کړل، اشرس په ۱۱۰ هـ ق کال کې ابوالصيداء، صالح بن ظريف او ربيع بن عمران تيمي د سمرقند او ماوراء النهر په لور د دې لپاره ولېږل، چې هلته ولاړ سي، خلکو ته د اسلام ښېگړې ور وښيي او د شرک له بديو څخه يې خبر کړي، سمي لاري ته يې را وبولي، په دغه سيمه کي به هره ورځ بغاوتونه کېدل او اسلامي حکومت په کي د توري په زور قايم ؤ، اشرس د دغه کار غوره علاج دا وګاڼه چې بايد دغه وګړي د اسلام سپېڅلي دين څخه خبر او مسلمانان کړای سي، نو په هغوی کي چې څومره عيبونه دي هغه به پخپله له منځه ولاړ سي، او د اسلامي حکومت لپاره به کومه خطره نه پاتې کېږي، په دې دول د دغه اسلامي بلني نتيجه دا سوه چې خلک په اسلام کي دلې، دلې داخل سول، د سرقند په سيمه کي حسن بن عمرطه د ماليې مسئول په توګه مقرر وو.

کله چې خلک په اسلام کي داخل سول، نو د جزيې په پيسو کي چې له ذميانو څخه اخيستل کېدلې کمبود واقع سو، حسن بن عمرطه يې شکايت د خراسان والي اشرس بن عبدالله اسلمي ته وکړ، اشرس بن عبدالله ورته په ځواب کي وليکل چې: ښايي زياترهر خلک د جزيې د نه ورکولو له امله مسلمانان سوي وي او له زړه څخه يې اسلام منلی نه وي، په دې خاطر ته يې وګوره چې چا ځان سنت کړی وي او لمونځونه ادا کوي، نو هغه ته جزيه وبخښه او که نه نو که څ، هم هغوی ځانونو ته مسلمانان وايي؛ له هغوی څخه جزيه واخله، که څه هم اشرس غه کار نه خوښاوه، خو د خالد او هشام همدا خوښه وه، چې له نويو مسلمانانو سره دي سخته رويه وکړای سي، د اشرس له خوا څخه د دغه ځواب په را رسېدو حسن بن عمرطه پر دغه امر عمل کول ځکه وځنډول، چې دغه کار د اسلامي شريعت سره برابر نه ؤ، اشرس بن عبدالله حسن بن عمرطه د ماليې له چارو څخه ليري کړ.

هاني ابن هاني يې مؤظف کړ او د سمرقند حکومت او د لښکرو قومانداني يې ورته وسپارله، هاني ابن هاني چې سمرقند ته ورسېدی له نوي مسلمانو سوو خلکو څخه يې جزيه اخيستل پيل کړل، دغه نوي مسلمانانو له جزيې ورکولو او هاني يې له جزيې اخيستلو څخه منع کړ، هاني اشرس ته ليک واستاوه چې دغه وګړي مسلمانان سوي دي، جوماتونه يې هم ودان کړي دي، له دوی څخه جزيه څنګه اخيستل کېدای سي، د دې په ځواب کي هاني ته امر وسو، چې ته له هغو خلکو څخه چې جزيه يې ورکوله جزيه واخله، که څه هم هغوی مسلمانان سوي وي.

د دغه حالت په ليدلو ابوالصيداء د نويو مسلمانو سوو خلکو يوه اوه زره کسيزه دله له ځان سره کړه او له سمرقند څخه يو څه واټن دباندي دېره سو، او ځان يې د مقابلې لپاره تيار کړ، څرنګه چې له ابو الصيداء سره د مخالفت لپاره معقول لامل موجود و، په همدې خاطر زيات شمېر مسلمان

قوماندانان د سمرقند د حاکم پوځ څخه له ابوالصیداء سره د نوي مسلمانانو د ملاتړ لپاره ولاړې، اشرس چي دغه حالت ولیدی حسن بن عمرطه یې د سمرقند له حکومت څخه عزل کړ او محشر بن مزاحم سلمي یې مؤظف کړ، محشر بن مزاحم چي سمرقند ته ورسېدی، ابو الصیداء او د هغه ملګري قوماندانان یې د سولي په بهانه را وغوښتل او بندیان یې کړل، او اشرس ته یې ور ولېږل، دغو مسلمانانو له ابو الصیداء وروسته ابو فاطمه خپل مشر وټاکه، بالاخره محشر بن مزاحم مجبور سو او له یویو مسلمانو سوو خلکو سره یې د جزیې بخښلو وعده وکړه، او کهل چي د هغوی د له خپره سوه او اتفاق یې له منځه ولاړ، نو په تدریج سره یې پر هغوی مشکلات را وستل پیل کړل، او له ډول ډول ذلت او رسوایي سره یې مخامخ کړل، چي په نتیجه کي یې دغه نوي مسلمان سوي وګړي بیا مرتد او باغیان سول، له سره بیا مقابلې ته تیار سول، له خاقان څخه یې مرسته وغوښته، خاقان د خپل یوه ځواکمن پوځ سره راغی او له مسلمانانو سره د جنګونو یوه نوې لړۍ پیل سوه، اشرس پخپله د مقابلې لپاره راغی، له دواړو لورو څخه ښه زړور توبونه ښکاره سول، زیات شمېر مسلمانانو او ترکان د تورو خوارک سول، په پای کي د دغه خونړۍ جنګ فیصله په سوله وسوه.

دلته باید هغه کسان چي وایي اسلام د توري په زور خپور سوی، یو څه غور او فکر وکړئ چي مسلمانانو د توري په زور اسلام خپور کړ او که د هغوی ځیني ناپوهو حاکمانو د توري په زور اسلام د خپراوي مخنیوی وکړ.

په ۱۱۱هـ ق کال هشام بن عبدالملک اشرس بن عبدالله په داسي حال کي د خراسان له ولایت څخه لیري کړ، چي ترکان او سمرقندیانو سره په جګړه بوخت ؤ، او د هغه پر ځای یې جنید بن عبدالرحمن بن عمر بن حرث بن خارجه بن سنان بن ابي حارثه مریی وټاکه، جنید چي کله د خراسان مرکزي ښار مروې ته ورسېدی، نو هلته یې د اشرس پر ځای د هغه مرستیال خطاب بن محرز سلمي ولیدی، په مروه کي یې یوه ورځ تېره کړه د ماوراء النهر په لور روان سو، اخطب یې له ځان سره واخیست او محشر بن مزاحم سلمي یې په مرو کي خپل مرستیال پرېښود، له اشرس سره یو ځای یې پر خاقان د بخارا پر خلکو بری ترلاسه کړ، د ۱۱۱هـ ق کال په وروستیو ورځو کي مروې ته راستون سو، مروې ته چي راغی قطن بن قتیبه بن مسلم یې د بخارا، ولید بن قیعقاع عبسي یې د هرات او مسلم بن عبدالرحمن یې د بلخ د ولایتونو حاکمان وټاکل، څو څو ورځي وروسته یې مسلم بن عبدالرحمن عزل کړ، یحیی بن صبیعه یې د بلخ حاکم وټاکه.

جنید په ۱۱۲هـ ق کال د تخارستان د باغیانو د ټکولو او سزا ورکلو لپاره عماره بن حریم له اتلس زره لښکر سره له یوې خوا څخه او ابراهیم بن بشام یې د لس زره لښکر سره د بلې خوا څخه ولېږل او پخپله یې هم د تخار په لور د تللو عزم وکړ، ترکان چي کله له دغه حالت څخه خبر سول، نو هغوی

خاقان خپل سر لښکر وټاکه او له یوه ستر لښکر سره یې پر سمرقند حمله وکړه هغه مهال د سمرقند والي سوره بن الجبرو و هغه جنید د ته خبر واستاوه چې خاقان له یوه ځواکمن لښکر سره د سمرقند په لور حرکت راکړی دی، زما د مرستې لپاره ډېر ژر پوځ را ولېږئ، محشر بن مزاحم او نورو جنید ته مشوره ورکړه چې تاسې باید د ثمرقند په لور لږ تر لږه له پنځوس زره لښکر سره ولاړ سئ، ځکه چې له ترکانو سره مقابله اسانه نه ده، دا مهال ټول پوځ خور وور سوی دی، له تاسي سره ډېر لږ کسان پاتې دي، دغسې حالاتو کې تاسې د ثمرقند اراده ونه کړئ، جنید یو سوړ اسویلی وکړ وې ویل دا څنګه کېدای سي، چې زما ورور سوره بن الجبرو دې هلته له مشکلاتو سره مخامخ وي او زه دې دلته د پنځوس زره لښکر راټولېدلو په هیله ناست یم، دا یې و ویل او د ثمرقند په لور روان سو، خاقان او ترکان چې کله خبر سول، چې جنید پخپله دد ثمرقند په لور روان دی، نو هغوی لږ شمېر کسان د ثمرقند کلابندی ته پرېښودل او پخپله یې د جنید مخه ونیوله، په لاره کي جګړه ونښته، جنید او د هغه لږ شمېر ملګرو داسي مړانه وښوده، چې ترکان یې هک حیران او وارخطا کړل، له مسلمانانو څخه هم ډېر نومیالي قوماندانان شهیدان سول، خو د ترکانو له سرو څخه خو انبارونه جوړ سول، د ترکانو د پوځ شمېر ډېر زیات ؤ، جنید د یوه غره په لمن کي سنګرونه ونیول او خاقان د هغه لښکر یې څو کرتي پرشا وتنباوه، او تېښتي ته یې اړ کړل، بالاخره د جنید د لښکر قوماندانانو هغه ته مشوره ورکړه، چې سورت بن الجبرو ته دې پیغام ولېږل سي، چې موږ له تاسي څخه یوازي د دوه پړاوو پر فاصله په جګړه کي اخته یو، ته همت وکړه، له ثمرقند څخه رابهر سه او د نهر پر غاړو غاړو سفر وکړه او ځان تر موږ را ورسوه، او د بل لوري څخه پر ترکانو حلمه وکړه، سورت بن الجبرو له ثمرقند څخه رابهر سو، خو د کومي لاري په باب چې ورته لار ښودنه سوې وه، پر هغه لاره رانغی، پر بله لاره راغی، کله چې ترکانو ته نږدې را ورسېدی، د ترکانو په لښکرو کي راګیر سو، او په جګړه کي یې یات شمېر ترکان په ډېره مېړانه و وژل او په دې ډول جنید ته کومه مرسته راونه رسېده، بالاخره مسلمانانو داسي مېړنی حملې وکړې چې خاقان او ترکان یې تېښتتي ته اړ کړل او سمرقند ته ننوتل.

له دې ځایه یې یوه چټک قاصد ته مفصل حالات لیکلي ورکړل، او د هشام بن عبدالملک په لور یې واستاوه، هشام بن عبدالملک له دمشق څخه د کوفې او بصرې حاکمانو ته امر وکړ چې لس زره پوځ ددې له دواړو ځایونو څخه د جنید د مرستې لپاره ولاړ سي او جنید ته یې امر وکړ، چې ته په جهاد کي مشغول اوسه، ه شل زره پوځ، دېرش زره نېزې او دېرش زره تتوري ستاسي د مرستي لپاره دکوفې او بصرې څخه درلېږم، د خلیفه هشام دغه پیغام په ثمرقند کي جنید ته ورسېدی، جنید په ثمرقند کي هستوګن ؤ، چې څو ورځي وروسته ورته خبر راغی، خاقان چې د مسلمانانو له مقابلې څخه یې تېښته کړې وه، بیا یې پوځونه راټول کړل او پر بخارا یې د حملې اراده کړې ده، د بخارا

حکومت قطن بن قتيبه ته سپارل سوی ؤ، له جنيد سره اندېښنه پيدا سوه چې هسې نه چې قطن په بخارا کې له هغه حالت سره مخامخ سي لکه "سوره" چې په ثمرقند کې ورسره مخامخ سوی ؤ، عثمان بن عبدالله يې له څلور سوه سپرو سره په ثمرقند کې پرېښود، او د هغه لپاره يې د خوراک څښاک او جنگ جگړې مکمل سامان پرېښود او پخپله يې ښځې، ماشومان او ضروري وسايل له ځان سره واخيستل او د ثمرقند څخه د بخارا په لور زوان سو، طو اويس نومي ځای ته نږدې په "مينيه" نومي ځای کې د روژې په لومړی ورځ ۱۱۲هـ ق کال د خاقان له لښکرو سره مخامخ سو، د خاقان لښکرو ماتې وخوړه او جنيد چې په خپل مخ کې لاره يې خطره وليدله، د بخارا په لور يې خپل سفر پيل کړ.

په لاره کې يې يو ځل بيا له ترکانو سره جگړه پېښه سوه په دې جگړه کې هم مسلمانانو برې وموندی، تردې وروسته جنيد بخارا ته ننووت او په همدې ځای کې د کوفې او بصرې پوځونه هم ورته را ورسېدل.

جنيد ترکانو ته پرله پسې ماتې ورکړې، او په خراسان کې يې هري سواته امن و امان قايم کړ، جنيد چې کله د خراسان له لوري داده سو، نو هغه په ۱۱۶هـ ق کال کې له فاضله بنت يزيد بن مهلب سره نکاح وکړه، د هشام بن عبدالملک د مهلب له کورنۍ سره سخته دښمني وه، د دغه خبر له اورېدو سره هغه ډېر په غوسه سو، او جنيد يې د خراسان له ولايت څخه ليري کړ او د هغه پر ځای يې عاصم بن عبدالله بن يزيد هلالي د خراسان د والي په توگه ولېږی، له دمشق څخه عاصم د خراسان په لور روان سو او هلته په خراسان کې د جنيد د استسقا نارغي سخته سوه، په کومه ورځ چې عاصم مروې ته ورسېدی، په همدې ورځ د هغه تر را رسېدو دمخه جنيد وفات سوی ؤ، عاصم چې خراسان ته ورسېدی، د جنيد عاملين يې لرې کړل او خپل يې وټاکل.

حضرت بن شريح

په ۱۰۰هـ ق کال کې چې حضرت عمربن عبدالعزيز رحمه الله د خلافت زمانه وه، عباسيانو د خپل خلافت لپاره د امويانو پر خلاف د پټو کوښښونو او سازشونو لړۍ پيل کړې وه، دغه هڅې په ډېر احتياط او پوهه پرمخ رواني وې، د آنحضرت ﷺ ځيني احاديث به په ځانگړې توگه خپرول کېدل، ځيني روايتونه د مصلحت په خاطر هم وضع کړای سوي وو، په ځينو رواياتو کې ځيني جملې هم ور زياتي سوي وې، چې هدف يې ځيني دا و چې اسلامي خلافت به خامخا د عباسيانو لاس ته ورځي، او ډېر ژر به دغه کار کېږي، سربېره پردې د بني هاشمو د خلافت حقدار گڼل او د امويانو پر خلافت په زوره او ناروا قبضه کول، چې څرنگه دمخه د نورو انقلابي ډلو لپاره د يوې ځواکمني وسلې په توگه استعماليدل، په همدې خاطر له دغو خبرو څخه ښه گټه واخيستل سوه، د دغه کار لپاره خاص، خاص

کسان تاکل سوي وو، امویانو د خپل حکومت او واکوالۍ په گومان دغو خبرو ته څه پاملرنه نه کوله، او نه یې د مخنیوي لپاره کومه لاره چاره خوښول ضروري گڼل، او نه یې د دغه ډول توطئو لټول خوښول.

فاطمیانو او علویانو هم له عباسیانو سره سم د دغه ډول هڅو او کوښښونو لړۍ د مخه پیل کړې وه، او دغه ټولي چاري په عمومي ډول په خراسان کي ترسره کېدلې، ځکه چي د همدې خراسان او به او هوا د دغه ډول توطئو د پر مختگ لپاره موزونه وه، په خراسان کي د ازد د نومیالۍ قبیلې سردار حرث بن شرح په ځانگړې توگه پر علویانو او فاطمیانو عاشق ؤ، له دې امله هغه په ۱۱۶ هـ ق کال کي توري جامې واغوستې او خلکو ته یې د کتاب او سنت او د "امام رضا" د بیعت بلنه ورکړه، ځان یې فاریاب ته ورساوه او دغه کار یې پیل کړ، څلور زره جنگیالي ځیني راټول سول، د دغه لښکر سره یې د بلخ په لور حرکت وکړ، هغه مهال په بلخ کي نصربن سیار حاکم ؤ، هغه یې له لس زره پوځ سره مقابله وکړه، خو ماته یې وخوړه، حرث بن شریح چي بلخ ونیوی، سلیمان بن عبدالله یې په بلخ کي خپل نماینده پرېښود د جوزجان "جورجان" په لوري روان سو، په ډېره آسانۍ سره یې جوزجان هم ونیوی او بیا یې د مروې په لور مخه وکړه، په مروه کي عاصم بن عبدالله خلک راټول کړل او د حرث له لښکرو سره یې مقابله کول غوښتل، خو دلته هم لا د مخه له خلکو سره د لیک رالیک لړۍ روانه وه.

د حرث بن شریح ډله شپېته زرو ته رسېدلې وه، چي په کي د "ازد" او تمیم نومیالي مشران او د فاریاب او تالقان ټول شتمن شامل وو، له دې خوا څخه عاصم بن عبدالله هم د مقابلې لپاره خپل ټول کوښښونه په کار واچول، حرث بن شریح له خورا زړور توب سره پر مروه حمله وکړه، خو په داسي حال کي چي جگړه روانه وه، د ازد او تمیم څلور زره کسان ځیني جدا سول او له عاصم بن عبدالله سره یو ځای سول، چي په نتیجه کي یې د حرث بن شریح د ملگرو د جرئت او زړورتوب جذبه یو څه راکمه کړه، خو ډېره زوروره جگړه وسوه، په نتیجه کي یې حرث بن شریح په شا تللو ته اړ سو، او عاصم بن عبدالله بن حازم هغه تعقیب نه کړ، عاصم چي د رهبان نومي کلي ته ورسېدل خپله خیمه یې ودروله او ټول تال دري زره سپاره ځیني راټول سول، حرث بن شریح ځیني وروسته بیا خپل ځان او لښکر منظم کړ او په خراسان کي یې د نورو سیمو نیولو ته په چټکتیا سره دوام ورکړ.

هشام بن عبدالملک چي له دغو حالاتو څخه خبر سو، له عاصم څخه یې ځواب وغوښته، عاصم ورته ولیکل، څرنگه چي خراسان مستقیماً په دمشق یعني د خلافت له مرکز سره تړلي دي، له دې امله د خبرونو په رسولو او د اړتیا پر وخت د رستي په را رسېدلو کي له ځنډ څخه کار اخیستل کېږي، غوره دا ده لکه څنگه چي پخوا د خراسان ایالت د عراق ترلاس لاندي ؤ، هماغسي دي اوس هم د عراق پوري وتړل سي، تر څو له کوفې او بصرې څخه ژر مرسته را ورېږي، هشام بن عبدالملک خو

دغه نظر خوښ کړ، مګر عاصم بن عبدالله یې د خراسان له ولایت څخه لیرې کړ، او د عراق والي خالد بن عبدالله قسري ته یې ولیکل چې ته خپل ورور اسد بن عبدالله بیا د خراسان د والي په توګه ولېږه.

عاصم بن عبدالله چې کله د خپلو عزل کېدو څخه خبر سو، نو له حرث بن شریح سره یې سوله وکړه او ورته وې ویل چې راسه چې زه او ته دواړه، هشام بن عبدالملک ته یو تبیغي لیک ولیکو، او پر کتاب او سنت د عمل کولو بلنه ورکړو، که هغه انکار وکړي نو دواړه په ګډه او په یو اتفاق د هغه پر خلاف حملې وکړو خو دغه سوله تر زیاتي مودې پر خپل حال پاتې نه سسوه او څه نتیجه یې ورنه کړه د دواړو ترمنځ پر څه خبره اختلاف پیدا سو او جګړې ته ورسېدی.

په دغه جګړه کي حرث ماتي وخوړه او د هغه زیاتره ملګري عاصم ونیول او وې وژل او دغه سوبه یې د هشام د خوشې وسیله جوړول غوښتل، خو اسد بن عبدالله د ولایت له مکتوب سره نږدې را رسېدلی ؤ، هغه له راتګ سره غاصم ونیوی، دا د ۱۷۷هـ ق کال پېښه وه، اسد بن عبدالله د خراسان د ایالت د چارو له سمبالولو سره سم له حرث بن شریح څخه د خراسان د ښارونو په نیولو پیل وکړ، بلخ یې څیني ونیوی او د ترمذ عزم یې وکړ، لنډه دا چې اسد بن عبدالله پرله پسې دوه کاله د حرث بن شریح او ترکانو سره په جګړه کي اخته ؤ، د حرث بن شریح حالت ډېر کمزوری سوی ؤ، او هغه په د خپلو ملګرو سره یو ځای بل ځای پناه اخیستله، په ۱۱۹هـ ق کال کي خاقان او بدر تورخان د اسلامي لښکرو سره په مقابله کي و وژل سول، او د اسد بن عبدالله د سوبو لړۍ له خراسان څخه تر لوېدیځ چینه پوري ورسېده.

په ۱۱۲هـ ق کال د ربیع الاول په میاشت کي اسد بن عبدالله قسري په بلخ کي وفات سو، د مړیني پر وخت یې جعفر بن حنظله نهروانیي پر خپل ځای وټاکه چې څلور میاشتي یې د امارت چاري سرته ورسولې او له هغه وروسه د رجب په میاشت کي نصر بن سیار د خراسان والي وټاکل سو، په همدې کال یعني ۱۲۰هـ ق کي د عراق د والي خالد بن عبدالله له لاسه د هغه مخالفینو هشام بن عبدالملک ته شکایت وکړ، هشان بن عبدالملک د عراق له ولایت څخه خالد بن عبدالله لیرې کړ او د هغه پر ځای یې یوسف بن عمر ثقفي ته د عراق د ولایت مکتوب ورکړ، یوسف بن عمر ثقفي یوې خواته عابد او زاهد ؤ، خو بلي خواته وژونکي او احمق هم ؤ.

نصر بن سیار چې د خراسان حکومت په خپل لاس کي واخیست تر ټولو لومړنی یې د دې خبرې هڅه وکړه، وچې له نوو مسلمانانو څخه د جزیې اخیستلو ناروا دود له منځه یوسي، په دې ډول هغه د خپل حکومت په دوران کي له نویو مسلمانو سوو خلکو څخه جزیه اخیستل بند کړل، چې اغېز یې په سملاسي ډول پیل سو او په ترکانو کي اسلام منل ډېر په چټکتیا سره پیل سول.

د حضر او آرمينيا ښارونه

هشام بن عبدالملک له خوا جراح بن عبدالله حکمي د آرمينيا والي ټاکل سوی ؤ، په ۱۱۱ هـ ق کال جراح حکمي د تفليس له لاري د جهاد په حالت کي د ترکستان هيواد ته ورننه و وت او د هغه ځای مشهور ښار بيضا يې فتحه کړ او بريالی او فاتح راستون سو، په ۱۱۲ هـ ق کال کي ترکانو خپل پوځونه منظم کړل او په يو اتفاق سره يې د مسلمانانو پر ښارونو يرغل ور ووړ، جراح بن عبدالله حکمي يې د مقابلې لپاره ور و وت، په "مدح ارد بيل" نومي ځای کي دواړه لښکري سره مخامخ سوې د مسلمانانو شمېر ډېر لږ ؤ، جراح حکمي د جګړې په ډګر کي په شهادت ورسېدی، د جراح بن عبدالله حکمي د شهادت له امله د ترکاو حوصلې ډېري لوړي سوې او د خپل بريالیتوب په خوښه او جذبه کي تر موصل پوري نږدې راو رسېدل.

دغه خبر د خلافت مرکز دمشق ته ورسېدی، هشام بن عبدالملک سعيد حريشي را وغوښت او ورته وې ويل چي: وګوره جراح د ترکاو په مقابل کي ماتي وخوړه وتښتېدی، سعيد و ويل چي: جراح په زړه کي د خدای وېره د ماتي خوړلو او تېښتي څخه زياته ده، هغه د ترکانو په مقبل کي د تېښتي ملامتيا منلای نه سي، سعيد حريشي و ويل چي: تاس ما يوازي له څلوېښت کسانو سره هغه لوري ته ولېږي او هره ورځ څلوېښت کسان راپسې را استوي، همدا رنګه يو عمومي امر د هغه لوري حاکمان او واليانو ته ولېږی، چي هغوی د اړتيا پر وخت زما سره مرسته وکړي.

هشام دغه وړانديز ومانه او عيد له څلوېښتو کسانو سره روان سو، په لاره کي ورته د جراح حکمي ملګري په مخه راغلل چي په ډېر خراب حالت کي را روان وو، هغوی هم د سيد حريي له ځان سره ستانه کړل، او په لاره کي چي ورته ځای پر ځای د مسلمانانو کلي په مخه ورتلل د جهاد ترغيب به يې ورکاوه، په دې ډول په هر ځای کي له هغه سره وګړي ملګري سول، سعيد چي "خلاط" نومي ځای ته ورسېديو له ترکانو سره يې جګړه پېښه سوه، تر سختي خونړۍ جګړې وروسته ترکانو ماتي وخوړه، مسلمانانو ته زيات د غنيمت مالونه په لاس ورغلل تردې سوبې وروسته سعيد په "برزعه" نومي ځای کي پړاو وکړ، ترکانو د "ورثان" په نامه ځای کلابند کړی ؤ، ترکانو ته يې پيغام واستاوه چي د ورثان کلابندي پای ته ورسوئ او که نه نو موږ د حملې په حال کي يو.

ترکانو له ويري محاصره پرېښوده او ولاړل، سعيد ورثان ته ننه و وت، تردې وروسته تر "ارد بيل" پوري مخکي ولاړ، سعيد چي په ارديبل کي ډېره سو، نو خبر سو، چي له دغه ځايه د څلور کوسه پر واټن د ترکانو لس زره لښکر ډېره دي، او له هغوی سره پنځه زره بنديان دي، سعيد پرې د شپې له خوا حمله وکړه، ترکان يې و وژل او هغه پنځه زره بنديان يې آزاد کړل، په سبا ورځ د "باجروان" په لوري وخوځېدی، يو تن جاسوس خبر را ووړ چي د ترکانو يو بل لښکر په نږدې سيمه کي ډېره دی، سعيد

په هماغه شپه پر هغوی هم حمله وکړه، ټول ترکان یې و وژل او بندیان یې آزاد کړل، په دغو بندیانو کي د جراح زامن او د کورنۍ زنانه او ماشومان هم وو، تردې وروسته ترکان بیا راټول سول او یو ستر لښکر یې راټول کړ، په زرند نومي ځای کي دواړه لښکري سره مخامخ سوې، ډېره خونړۍ جګړه وسوه، و په دې جګړه کي هم ترکانو ماتي وخوړه وتښتېدل، د دغه ماتي د تلافۍ لپاره بیا ترکانو ځانونه تیار کړل، او د بدلې اخیستلو لپاره زیات شمېر ترکانو تیاري وښوده او د "بقان" د رود پر غاړو ژاټول سول، سعید حریشي ځان ور ورساوه او جګړه یې پیل کړه، په دغه خونړۍ جګړه کي زیات شمېر ترکان و وژل سول، څوک چي ځیني ژوندي پاتي سول هغه د تېښتي په حالت کي په نېر کي ډوب سول، تردې جګړې وروسته سعید حریشي باجروان نومي ځای ته پیرته راستون سو، او هشام بن عبدالملک ته یې د سوبې او پرې پیغام واستاوه.

او د غنیمت د مالونو خمس یې هم د خلافت دربار ته واستاوه، تردې وروسته هشام بن عبدالملک سعید حریشي دمشق ته را وغوښت او د هغه پر ځای یې خپل ورور مسلمه بن عبدالملک ته د آرمینیا او اذربایجان د ولایت مکتوب ورکړ او هغې لوري ته یې واستاوه.

د سعید حیرشي د بیرته تللو سره ترکانو یو ځل بیا ستر لښکر راټول او د جنګ جګړې لپاره یې تیاري پیل کړ، مسلمه بن عبدالملک یو ازمویل سوی سر لښکر او زړور سړی ؤ، هغه د خپل بې زړه توب له امله نه پلکې د اسلامي پوځ د شمېر د کموالي او د دښمن د قوت ار ځواک له صحیح اټکل وروسته هغه خطرناکي سیمي پرېښودې، چیري چي د ترکانو په لاس د مسلمانانو د زنانه و او ماشومانو نیول کېدل بوري خبره وه، او دربند نومي ځای ته راستون سو.

مسلمه د خپل د یونیم کلن یا دوه کلن حکومت په موده کي له ترکان سره د نرمۍ او مهربانۍ څخه کار واخیست، له دې امله په ترکانو کي نور هم د بغاوت او سرغړاوي جرئت راویښ سو، دربند ته د مسلمه تر راتګ وروسته مروان محمد بن مروان چي د مسلمه بن عبدالملک په لښکرو کي شامل وو، په پټه د دمشق په لور وتښتېدی، او هشام بن عبدالملک ته یې له مسلمه څخه شکایت وکړ، چي هغه د اززبایجان او ارمینیا له خلکو سره د زیاتي نرمۍ څخه کار واخیست، له همدې امله ترکان سرغړاوي ته تیار سوي وو، بیا چي کله د مقابلې او جګړې وخت را ورسېدی، نو هغه نیول سوي ځایونه یې پرېښودل او دربند ته بیرته راغی، دا یې هم ورته و ویل چي: که ته یو لک شل زره لښکر زما سره واستوی، نو زه به ترکان ډېر ښه سم کړم.

په دې ډول هشام بن عبدالملک له مروان بن محمد بن مروان سره ۱۲۰۰۰۰ لښکر د خضر او ارمینیا د ښارونو په لور واستاوه، په همدې وخت کي مسلمه بن عبدالملک په دربند کي ناروغه او وفات سو، ترکانو چي له مروان بن محمد سره دومره ځواکمن پوځ ولیدی ډېر وارخطا سول او د مسلمانانو

مسلمانانو اطاعت ته یې غاړه کېښوده، مروان لکه څنګه چې ویلي وو، ترکان یې ښه سم کړل، او د ارمینیا او د خضر د بیحرې پر غاړو یې امن او امان قایم کړ، د هشام بن عبدالملک له خوا مروان بن محمد ۱۱۴هـ ق کال ۱۲۰ زره لښکر سره د ارمینیا په لور لېږل سوی وو.

رومي قیصر

د هشام بن عبدالملک په زمانه کي اسلامي لښکرو رومي پوځونو ته پرله پسې ماتي ورکړې، د حضرت امیر معاویه ﷺ له زمانې راسې پر رومي ښارونو د حملو لپاره د یخنۍ او ګرمۍ پوځونه ټاکل سوي وو، دغو پوځونو به په دواړو موسمونو کي پر قسطنطنیه او د قیصر پر ښارونو یرغلونه کول، همدا لامل ؤ چي رومیان د مسلمانانو څخه په وېره کي وو، د هشان بن عبدالملک په زمانه کي به معاویه بن هشام، سعید بن هشام، سلیمان بن هشام، مسلمه بن عبدالملک، مروان بن محمد، عباس، ولید او نورو شهزادګانو تر قوماندې لاندي پر رومي ښارونو حملې کېدلې، له دغو شهزادګانو سره به د عبدالله بطال او عبدالوهاب بن بخت او نور مشهور پهلوانان او قوماندانان وو، چي د زړورتوب او شجاعت پرتم یې د رومیانو په زړونو کي ناست وو، رومیانو ته د هشام بن عبدالملک د حکومت په زمانه کي ډېر زیانونه واوښتل او هیڅکله یې د مسلمانانو په مقابل کي کوم بری ترلاسه نه کړ، په اندلس "هسپانیه" کي هم د عبدالله بن عقبه کارنامې د اروپایي عیسویانو او د عیسوي شاهانو د وېرولو لپاره کافي وې، او تل به د مسلمانانو څخه په وېره ترهه کې وو، په حجاز، یمن او نورو سیمو کي هم امن او امان وو.

زید بن علي ﷺ

له حسین ﷺ بن علي بن ابي طالب سره چي څه په کربلا کي او له عبدالله بن زبیر ﷺ سره چي څه په مکه کي د امویانو د حکومت له اړخه وسول او تردې وروسته چي حجاج او نورو اموي والیانو په عراق او نورو ځایونو کي څه تک لاره غوره کړې وه، دغو چارو چي اسلامي نړۍ د خلکو په زړوو کي کوم اغېز پیدا کړ، هغه دا ؤ چي د خلکو په زړوو کي له امویانو سره بُغض او کینه پیدا سوه او د خلکو له زړونو څخه د امویانو سره اخلاص و وت. د هشام بن عبدالملک د حکومت شل کلنه دوره په څرګنده د امن او آرامۍ دوره وه، اوس په حجاز او عراق کي د حجاج او ابن زیاد په څېر سخت زړي او جابر حاکمان هم نه وو، بنو هاشمو ته به په کرار، کرار خپلي بربادۍ او د امویانو د بریالیتوبو خیال ورته، هغوی هغه ټول وګړي چي په مستقیم ډول یې حکومت کي کومه ګټه نه وه خپل همفکري او پلویان ګڼل، د وېرې او دهشت ډبره یې هم له تندیو څخه لیري سوې وه، په همدې خاطر بنو هاشمو د امویانو د حکومت د له منځه وړلو او پخپله د حکومت ترلاسه کولو ټینګه اراده وکړه، د حضرت

عثمانﷺ او حضرت علي کرم الله وجهه له زمانې راسې هغوی تجربه لرله، چې د حکومتونو په له منځه وړلو کې ترتوري او زور تدبیر ښه کار ورکولای سي، په همدې خاطر یې د پټو چالونو لړۍ ښه په چټکتیا سره پیل کړه، دغه کار د بني هاشمو دوه کورنیو په یو وخت کې په جلا، جلا ډول پیل کړ، یعنې د علي رضی الله عنه بن ابي طالب او عباس بن عبد المطلب اولادونو غه کار پیل کړی ؤ.

د عباسیانو د هڅو یادونه به وروسته کېږي، دا مهال د علویانو یعنې فاطمیانو د یوه کوښښ یادونه په نظر کې ده، دمخه و ویل سول چې: یوسف بن عمر ثقفي د هشام بن عبد الملک له لوري د عراق والي ټاکل سوی ؤ، د ده دامارت په زمانه ۱۲۲هـ ق کال کې زید بن علي بن حسین بن علي بن ابي طالب په پټه له خلکو څخه بیعت اخیستل پیل کړ، د یادو کړای سویو لاملونو پر اساس څرنګه چې د امویان محبوبیت د ومره کمزوری سوی ؤ، چې زید ب علي تر ډېره حده بریالیتوب تر لاسه کړ، له زید بن علي سره په کوفه کې پنځلس ره کسا و بیعت وکړ.

امام ابو حنیفه رحمه الله هم د زید بن علي په پلویانو کې ؤ، کوم خلک چې له تېرو حالاتو څخه خبر وو، هغوی زید بن علي له خروج څخه منعه کړ او د انتظار کولو مشوره یې ورکړه، خو زید بن علي د هغوی مشوره عملي نه کړه، هغه په کوفه کې خروج وکړ، یوسف بن عمر ثقفي د دغه بغاوت د غلي کولو هڅه وکړه، ترجګړې خبره ورسېدله، کوفیانو چې څنګه حسین بن علي او مصعب بن زبیرﷺ ته دوکه ورکړې وه، همدغسې یې زید بن علي ته هم دوکه ورکړه، کله چې د توري وهلو او شجاعت ښکاره کولو وخت راغی، نو هغوی له زید د بن علي سره د شاګردانو په څیر رویه پیل کړه، له هغه څخه یې پوښتنه وکړه، چې تاسې لومړی دا و وایاست چې حضرت ابوبکر صدیقﷺ او حضرت عمر فاروقﷺ ستاسې په نظر کې څنګه وو؟ هغه و ویل چې ما په خپله کورنۍ کې هیڅوک دغو دوو شخصیتونو ته په بدو ویلو لیدلي نه دي، کوفیانو ورته و ویل په داسې حال کې چې ستاسې کورنۍ د خلافت اصلي حقدار وو، او د دغو دواړو شخصیتونو پر خلیفه کېدلو هغوی خفه ا ناراضه نه سول، نو اوس که امویانو ستاسې پر ځای په خلافت قبضه کړې ده، نو تاسې ولې هغوی ته بد وایاست او له هغوی سره جنګ کوئ، دا یې ورته و ویل بیعت یې مات کړ او ځیني ولاړل، زید بن علي هغوی د رافضي خطاب ورکړ.

یوازې دوه سوه شل کسان له زید بن علي سره پاتې سول، له دغو دوه سوه شل کسانو سره زید بن علي د یوسف ثقفي له څو زره لښکر سره مقابله وکړه، لنډه دا چې د کوفې په کوڅو کې د یو یو سړي کور ته ورغی، ږغ به یې ورته کاوه او بیعت به یې وریاداوه، او خپل ملاتړ ته به یې رابلل، خو هیڅوک به نه راوتل، بالاخره څو کرتې د عراق د والي فوځونه ته له ماتي ورکولو وروسته وفات سو، یو غشی راغی او هغه پرې پر تني ولګېدی، چې د هماغه له درده وفات سو، یوسف بن عمر ثقفي یې

سر پرې کړ او په دمشق کې یې هشام بن عبدالملک ته ولېږی، د زید بن علي زوی یحیٰی بن زید د خپل پلار تر مړینې وروسته لومړی د نینوا په لوري ولاړ او ځان یې پټ کړ، بیا یې خپل ځان خراسان ته ورساوه.

د زید بن علي دغه هڅه د چټکتیا او ناعاقبت اندیشۍ له امله ناکامه سوه، خو عباسیانو حینې په ګټه اخیستلو کي کمي ونه کړې، هغوی ډېر احتیاط کولو زیات لیري فکر کولو ته مایل سول، او هغوی د دې خپرې اټکل هم ونه کړای سو چي اوس په اسلامي نړۍ کي د امویانو د اقتدار او ځواک اندازه په کومو حدودو کي ده، د زید بن علي وفات وګړي نسور هم د بني هاشمو لوري ته مایل او همدرد کړل، ځکه چي هشام بن عبدالملک د زید بن علي بری کړای سوی سر د دمشق پر دروازه وځړاوه او یوسف ثقفي د زید بن علي د ملګرو سرې پر سولۍ وخېژول، چي پر کلو کلو هلته ځوړند وو او خلک به یې له امویانو متنفر کول او د بنو هاشمو پلویان کول به یې.

د عباسیانو ګډ جوړ

سلیمان بن عبدالملک او نورو امویانو د ابو هاشم بن محمد حنیفه بن علي بن ابي طالب ډېر عزت او درناوی کاوه، خو د نورو امویانو له هغه سره د هاشمیتوب له امله کينه وه، او هغه هم له زړه څخه د امویانو د حکومت پای ته رسېدل او د هاشمیانو واکوال کېدل غوښتل، د هغه کوښښ یوازي تر دې حده ؤ، چي هغه بهٔ کله په خپلو پیروانو کي څوک اهل او پوه سړی وموندی، نو هغه به یې له خپلو خیالاتو څخه خبراوه، او دغه ډول خلک هغه لړ څخه بلکې زیات شمېر ومېندل چي په عراق کي هم وو او په حجاز او خراسان کي هم وسېدل.

محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب هم د اموي حکومت له منځه وړلو او د عباسي حکومت د قایمولو په فکر کي مصروف ؤ، یو ځلي د سلیمان بن عبدالملک د خلافت په زمانه کي ابو هاشم عبدالله بن محمد په دمشق کي د خلیفه دربار ته ورغی، له هغه ځایه د راستنېدو په وخت کي د بلقاء په سیه کي په حمیمه نومي ځای کي د محمد بن علي بن عبدالله بن عباس سره د پره سو، په اتفاقي ډول هلته ناروغه او وفات سو، د وفات په وخت کي یې محمد بن علي بن عبدالله بن عباس ته وصیت وکړ، چي ته د سلامي خلافت دلاسته راوړلو کوښښ وکړه، دغه وصیت محمد بن علي ته زیاته ګټه ورسوله، یعني هغه ټول وګړي چي د اب، هاشم عبدالله بن محمد پیروان وو، راغلل او په پټه یې له محمد بن علي سرسه بیعت وکړ، تردې وروسته په ۱۰۰ هـ ق کال کي چي د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د خلافت زمانه وه، محمد بن علي عباسي خپل پیروان عراق، یمن، مصر، شام، حجاز او خراسان په لور ولېږل، که څه هم چي حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د خپل خلافت په دوران کي امویانو سره د خلکو کرکه راکمه کړې وه، خو بیا هم د محمد بن علي عباسي تحریک روان ؤ، په

دي دول د محمد بن علي له لوري ميسره په عراق کي ابو محمد صادق په خراسان کي د عباسيانو د خلافت لپاره پرله پسې بلنه ورکوله، محمد بن علي عباسي د بلقاء په سرحدونو کي هستوګنه غوره کړه او له هغه ځايه يې په اسلامي هيواد کي د خپل تحرريک څارنه کوله، څو ورځي وروسته يې خپل دولس تنه نماينده ګان وټاکل، څلورو خواو ته يې په اسلامي هيوادو کي خپاره کړله، دغو خلکو په هر ځای کي بريااليتوبونه ترلاسه کړل.

په ١٠٢هـ ق کال او په بل روايت په ١٠٤هـ ق کال کي ابو محمد صادق له خراسان څخه د هغه ځای څو تنه اغېزمن کسان چي د هغه بلنه يې منلې وه، له ځانه سره محمد بن علي عباسي ته راوستل، په دغو ورځو کي محمد بن علي خپل هغه زوی چي عمر يې پنځلس ورځي ؤ، له ځان سره راوور او دغو خلکو (د خراسان څخه راغليو) ته يې وويل چي: هممد غه به ستاسي سردار وي (دغه هلک عبدالله سفاح ؤ) ترديې وروسته بکير بن ماهان چي په سند کي له جنيد سره ؤ، له هغه ځايه کوفې ته راغی او له ابو محمد صادق سره يو ځای سو، هغه بکير ته بلنه ورکړه او بکير په سملاسي دول ومنله.

دا د ١٠٥هـ ق کال پېښه ده، په ١٠٧هـ ق کال کي بکير بن ماهان چي په کوفه کي د محمد بن علي له لوري په عراق او د خراسان کي د دعوت او بلني مهتمم ؤ، ابو عکرمه، ابو محمد صادق، محمد حنين عمار عباري او نور خو تنه يې په خراسان کي د عباسيانو د خلافت لپاره د بلني او دعوت مشران وټاکل، په خراسان کي اسد قسري والي ؤ هغه په اتفاقي دول ځيني خبر سو، چي څو تنه د عباسيانو د خلافت لپاره خلکو ته بلنه ورکوي.

هغه ټول ونيول او وې وژل، يوازي يو تن "عمار" ځيني وتښتېدی، او بکير بن ماهان ته يې خبر ورکړ، بکير د دغه پېښي خبر محمد بن علي ته د يو ليک په ترڅ کي ولېږی، محمد بن علي ورته په ځواب کي وليکل چي؛ د الله ﷻ شکر دی چي ستا کوښښونه کامياب سول او نتيجه يې ورکړه، اوس ته هم خپل ځان وژني ته تيار کړه، په ١١٨هـ ق کل کي بکير بن ماهان د خپل لوري څخه عمار بن زيد د عباسيانو د پلويان د مشر په توګه خراسان ته ولېږی، عمار چي هلته ولاړ خپل ځان يې د خراش په نامه مشهور کړ، خراش له عباسيانو سره همدردي تر لمانځه او روژې هم غوره وګڼله او خلکو ته ي وويل چي؛ د روژې لمانځه تر کار دا زيات دی، چي د بنو عباس د خلافت لپاره کوښښ وکړئ او دغه چاره پټه وساتی. او حکومت پرې خبر نه کړئ، محمد بن علي عبدالله بن عباس چي دغه خبر واورېدی، له خراش څخه يې خپګان څرګند کړ، د خراسان والي اسد قشيري د خراش له فعاليتونو څخه خبر سو، هغه ونيوه او وې واژه، محمد بن علي د خراسان د خلکو له دغسي کمزوروې عقايدو څخه نهيلي سوی ؤ، په همدې خاطر د خراسان د اغېزمنو خلکو يو هيئت د محمد بن علي په خدمت کي حاضر سو او د خپلو ګناهونو معافي يې وغوښتله.

محمد بن علي په خپله د خراسان په لور خپل نماینده ګان ولیږل، هغوی ته یې له خپل لوري څخه څو همساګاني "عصاوي" ورکړې، چې د مشرۍ او سردارۍ نښې ګڼل کېدې، په ۱۲۴ هـ ق کال کې محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن زندان کې وفات سو، د وفات پر وخت یې خپل زوی ابراهیم د ځان پر ځای وټاکه او خپلو نماینده ګانو او مریدانو ته یې وصیت وکړ، چې ترما وروسته ټول د ابراهیم بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس د امام په حیث ومنۍ او اطاعت او منه یې وکړئ، بکیر بن ماهان د ابراهیم بن محمد په خدمت کې حاضر سو، له هغه څخه یې یو څه لارښووني واورېدې او د خراسان په لور روان سو چې هلته ولاړ سئ، خلک د محمد بن علي له وفات او د ابراهیم بن محمد بن علي له امامت څخه خبر کړي، بکیر بن ماهان خراسان ته ولاړ او په پټه یې خپل پلویان راټول کړل، ټول یې له حالاتو څخه خبر کړل، عباسیانو یو څه نقدي پیسې راټولي کړې، بکیر بن ماهان دغه پیسې له ځان سره واخیستې او د امام ابراهیم په خدمت کې حاضر سو، په همدې کال ۱۲۴ هـ ق کي ابراهیم د خپل لوري څخه ابو مسلم د خراسان په لور ولېږۍ، د ابو مسلم او امام ابراهیم د تحریک حالات به په بل ځای کې بیان کړای سي.

د هشام بن عبدالملک د خلافت حالات چې د یادوني وړ وو، په لنډ ډول بیان ړای سول، د یزید بن عبدالملک له وصیت سره سم تر هشام بن عبدالملک وروسته ولید بن یزید ولیعهد ؤ، خو د هشام غوښتنه وه، چې ولید عزل کړي او خپل زوی ولیعهد وټاکي، خو څرنګه چې د حکومت نورو امیرانو دغه خبره ونه منله، په دې خاطر هغه په خپله اراده کي بریالی نه سوه، خو د هشام او ولید یو بل ته په زړونو کي کرکه خامخا پیدا سوې وه، بالاخره د ربیع الثاني په شپږمه په ۱۲۵ هـ ق کال نولس نیم کاله یعني له نولس کاله او شپږ میاشتي خلافت وروسته وفات سو.

ولید بن یزید بن عبدالملک

ابو العباس ولید بن یزید بن عبدالملک بن مروان بن حکم په ۹۰ هـ ق کال کي وزېږېدی، د ده مور د حجاج بن یوسف وریره او د محمد بن یوسف لور وه، دیزید بن عبدالملک د وفات پر وخت یې عمر لږ ؤ، له کوچنیوالي څخه د ده کړه وړه ښه نه وو، په عیش او نوش او بدو کارونو کي د ککړتیا له کبله یې په خلکو کي شهرت درلود، له دې امله یې د هشام بن عبدالملک له لوري د ولیعهدۍ څخه د عزل کېدو ارادو یو څه صحیح وه، خو ناعاقبت اندېښه امیرانو ا سردارانو هشام بن عبدالملک د خپل عزم بریالیتوب ته پرې نښوده او ولید بن یزید تر هشام وروسته د حکومت پر تخت کښېناست، د ولید بن یزید د حکومت زمانه اموي خلافت د له منځه تللو لپاره د تباهۍ دروازه پرانستل وو.

ولید بن یزید چې د خلافت پرتخت کښېناست، له هغو خلکو څخه یې چې خپل مخالفین یې ګڼل انتقام اخیستل پیل کړل، د چا یې معاشونه بند کړل، څوک یې بندیان کړل، څوک یې و وژل، سلیمان

بن هشام د خپل تره زوی یې ونیوی او په دُرو یې و واهه، پیره یې څیني و ایستله په ښار کي یې وګرځاوه، یزید بن هشام او د ولید بن عبدالملک ځو زامن یې بندیان کړل، لنډه دا چي پر تخت له ناستي سره یې تر ټولو لومړی کار دا وکړ چي د خپلې کورنۍ زیاتره غړي یې خپل دښمنان کړل، بیا یې د مدینې د والي هشام بن المخزومي زامن او د عراق د پخواني والي عبدالله قسیري یې ونیول او د عراق والي یوسف بن عمر ته یې وسپارل، هغه دغو شریفانو ته سخت تکلیف ورسول او بیا یې و وژل.

د خپل خلافت په لومړنۍ کال یعني ۱۲۵هـ ق کال یې دخپلو زامنو عثمان او حکم لپاره دغه ډول بیعتونو سره عادت سوي وو، خو له دغو هلکانوسره چا د زړه له اخلاصه بیعت ونه کړ، لاچي نوره هم د خلکو په زړونو کي کرکه پیدا سوه.

ولید بن یزید بن عبدالملک ځخه یوازي دا چي پر پورتنیو غلطیو یې اکتفاء ونه کړ، لا چي د خپلې بې بندوبارۍ او عیاشۍ له امله یې نور هم خلکو ته د راپارېدلو شرایط برابر کړل، لکه چي هغه په ښکاره د خپلو ناوړه عقایدو ځرګندونه او خپراوی کاوه، د شرابو له خوړلو او زنا کولو یې هم خلک خبر سول، د دغو ټولو خبرو مهشورتیا د ولایاتو حاکمان بد زړي کړل، چي د وېري له امله یې د هغه سره د بیعت خیال ساته او اطاعت یې کاوه او که نه نو د هغه طرفداري او همدردي د ټولو له زړونو ځخه و وتله.

د خپل خلافت په لومړنۍ کال ۱۲۵هـ ق یې د خراسان ایالت د عراق د حکومت پوري وتاړه او د خراسان حاکم نصر بن سیار یې عزل کړ، نصر بن سیار ته له یوې خوا ځخه ولید بن یزید او له بلي خوا د عراق د والي یوسف بن محمد لیکونه ور ورسېدل، چي ته عزل کړای سوې، په سملاسي ډول د خلافت مرکز دمشق ته راسه او د خپل ایالت حسابه کتاب ورکړه.

د امویانو په خلافت کي د ولایاتو وېش

دلته پردې خبره ځان پوهول ضروري دي، چي د امویانو د خلافت په زمانه کي ټوله اسلامي نړۍ پر ځو ایالتونو وېشل سوې وه، په هر یوه ایالت کي یو امیریا والي او یا د خلافت نماینده مقرر وو، هغه ته به په خپل ایالت کي مکمل شاهانه اختیارات حاصل وو، او هغه به پخپله له خپله لوري په ایالت کي حاکمان او میران ټاکل. ستر، ستر ایالتونه حجاز، عراق خراسان، مصر، جزیره، شام، افریقا، ارمنیا او اندلس وو، د حجاز په ایالت کي مکه، مدینه، طایف، یمن او نور ولایاتونه شامل وو کله به داسي هم کېدل چي یمن به یې د حجاز له ایالت ځخه جدا کړ او یو بېل ایالت به یې وګرځاوه، او د هغه ځای حاکم د خلافت له مرکز ځخه ټاکل کېدی، د شام په ایالت کي د اردن، خمص، دمشق او قینسرین ولایتونه شامل وو، د مص په ایالت کي به کله افریقا هم شامله وه، او کله به یې افریقا د

مصر له ایالت څخه جلا کړه او قیروان به یې ورته مرکز وټاکه، همدا رنګه به یې کله اندلس جلا ایالت وګرځاوه او د هغه ځای والي به له دمشق څخه ټاکېدل، او کله به یې اندلس له افریقا سره یو ځای کړ او د قیروان د امیر ترلاس لاندي به وُ، په دغسي حالت کي به د قیروان امیر د اندلس والي پخپله وټاکه، همدغه حالت د خراسان او عراق هم وُ، یعني کله به خراسان جلا ایالت و او کله به یې د عراق سره یو ځای کړ، په دغسي حالت کي به د خراسان والي د عراق د امیر له خوا ټاکل کېدی، دایالتونو امیرانو او امیرانو او د ولایتونو والیانو ته به په خپلو سیمو کي ټول واک اختیار په برخه وُ، خو کله، کله به داسي هم کېدل چي د مالیې د محکمې لپاره به کوم سړي د خلافت له دربار په مستقیم ډول ټاکل کېدی، د خلافت د مرکز له لوري مالي مسئوول به خپل ځان د ایالت د والي ترلاس لاندي نه ګاڼه، خو د پوځ عمومي قوماندان او په ایالت کي د امن او امان مسئوول به تل د هماغه ایالت امیر یا والي وُ، د مالي مسئول په څېر به کله، کله د شریعت امیر یا قاضي القضات څخه هم د خلافت د دربار له لوري ټاکل کېدی، خو د لمونځونو امام به تل د ولایت والي یا امیر وُ یعني د لمونځونو امامت او عمومي قوماندانی لازم او ملزوم وه بیا وروسته د لمانځونو امامت او قوماندانی هم جلا، جلا سول، خو د جمع خطبه به د ایالت د والي او امیر پوري اړونده وه، اوس دغه حقیقت د ناپوهه مسلمانانو او د جوماتونو د معاش لرونکو امامان په پوهه کي کله راتلای سي.

نصربن سیار ته چي کله د عزل کېدو خبر ورسېدی، نو هغه یې لومړی د عملي کولو اراده وکړه، خو بیا و وېرېدی او د خراسان حکومت یې پرې نښودی او د خپلوا کۍ اعلان یې وکړ، د پېښو د تسلسل په خاطر دلته یوه بله پېښه بیانول په کار دي، چي نصر بن سیار ته لا د خپل لیري کېدو احکام رسېدلی نه وو، او هغه د ولید بن یزید خلافت منلی وُ، چي هغه ته حکم را ورسېدی چي یحیٰی بن زید بن حسین بن علي بن ابي طالب چي دخپل پلار د مړیني له امله خراسان ته درغلی او په خراسان کي هستوګن دی ونیسه او را ویې لېږه، نصر بن سیار یحیٰی بن زید را وغوښت او بندي یې کړ، او ولید بن یزید ته یې لیک واستاوه چي ما یحیٰی بن زید نیولی دی، ولید بن یزید ورته ولیکل چي ته یحیٰی موږ ته را ولېږه، نصر بن سیار یحیٰی آزاد کړ او امر یې ورته وکړ، چي ته په دمشق کي خلیفه ته ولاړ سه، یحیٰی له هغه ځایه روان سو، په لاره کي بیرته خراسان ته راستون سو، له هغه سره د خپلو پیروانو یوه ډله هم برابره سوه، نصر یې د مقابلې لپاره پوځ ولېږی، یحیٰی پر تندي غشی وخوړ او وفات سو او د هغه ټول ملګري هم و وژل سول، دغه پېښه په ۱۲۵ هـ ق کال په جرجان کي وسوه، د یحیٰی سر ولید ته ولېږل سو او تنه یې په جوزجان کي پر سولۍ وځړول سوه، چي ترا و و کلو پوري پر له پسې ځوړنده وه، چي بیا ابو مسلم خراساني راکښته او دفن یې کړه.

د ولید بن یزید ظلمونه خلک کرکجن کړي او راپارولي وو، د هغه د تره زامنو چي زیات ظلمونه یې پرې کړي وو، د هغه پر خلاف فعالیتونه پیل کړل، د ولید بن یزید د کاکا زوی یزید بن ولید بن عبدالملک په ځانګړي توګه د هغه پر خلاف فعالیتونه پیل کړل، یزید بن ولید د سلطنت په کورنۍ کي ډېر متقي او نېک انسان ګڼل کېدی، په همدې خاطر هغه د ولید بن یزید پر خلاف د شرعي خبرو شکایتونه خلکو ته بیانول پیل کړل او ډېر ژر خلکو ورسره خپله ملګرتیا وښودله، په دې کار کي له یزید بن ولید سره نه یوازي دا چي د پوځونو قوماندانان او د ویالاتو امیران ملګري سول، بلکې پخپله د خلافت کورنۍ یې هم پلوي سوه، په نتیجه کي یې ټولو په پټه له یزید بن ولید بن عبدالملک سره بیعت وکړ، او د شامي لښکرو یوه زیاته برخه له یزید بن ولید سره ملګرې سوه، یزید بن ولید د دمشق هستوګنه پرېښوده له ښار څخه دباندي په یوه کلي کي مېشت سو، او له هماغه ځایه یې خپل پلویان د اسلامي ښارونو په لور ولېږل، چي خلک د ولید بن یزید له بدکاریو څخه خبر کړي، او په دې ډول د ټولي اسلامي نړۍ افکار د یزید بن ولید له خلافت سره موافق او د ولید بن یزید مخالف کړي، دا لومړی ځل ؤ چي په اموي خلافت یا د خلافت په کورنۍ کي دغسي درز پرېووت، او مخالفت دومره پرمختګ وکړ چي پټو توطیو او تبلیغاتو ته خبره ورسېدله، په نتیجه کي یې ډېر ژر د ولید پر خلاف د یزید په پلوي حالات راپیدا سول، د یزید بن ولید ورور عباس بن ولید که څه هم چي له ولید بن یزید څخه ډېر خفه او دردمن ؤ، خو هغه خپل ورور له دغه کار څخه منع کول غوښتل، یزید چي د عباس له اختلاف څخه په تنګ سو نو دمشق یې پرې ښودی، او دهستوګین لپاره یې یوه جلا ځای ټاکلی ؤ، یزید بن ولید بن عمرالملک د خپل هر ډول باور راوستلو وروسته د جمدي الثاني اوویشتمه ۱۲۶هـ ق کال د جمعې ورځ د بغاوت یا خروج لپاره وټاکه، په دې ډول د ماسختن تر لمانځه وروسته دمشق ته داخل سو، لومړی یې د ښار کوتوال ونیوه، بیا یې د حکومتي وسلې ډیپو په خپل واک کي را ووست، ولید بن یزید تردې دمخه له دغو سازشونو څخه خبر نه کړای سو، په همدې ډول هغه حیران او وار خطا پاتې سو، او هیڅ یې ونه کړای سول، د خلافت د ماڼۍ دروازې یې بندي کړې کېناست، اوس د دمشق او شاوخوا سیمو خلک راتلل او په ښکاره یې له یزید بن ولید سره بیعت کول پیل کړل، ولید بن یزید له دمشق څخه وتل او د حُمص په لور تلل غوښتل، بالاخره په قصر نعماني نومي ځای کي ولید بن یزید له لوري محاصره کړای سو، د ولید ملګرو ښه کلکه مقابله وکړه، عباس بن ولید یعني د یزید بن ولید سکني ورور خپل ملګري له ځان سره کړل او د ولید بن یزید په لاټر له دمشق څخه و وت، خو په لره کي منصور بن جمهور ونیو او یزید بن ولید ته یې را ووست، ولید بن یزید چي کله ولیدل چي اوس د خلاصون هیڅ شکل نسته نو وې ویل چي؛ نن زما لپاره هماغسي ورځ ده لکه پر عثمان غني چي راغلې وه قرآن کریم یې را واخیست، او په تلاوت یې

پیل وکړ، د یزید سړي د مانۍ پر دېوالونو ور وختل او په ولید پسې ورننه وتل، د هغه سر یې پرې کړ، منصور بن جمهور را ووړ او یزید بن ولي ته یې په مخکي کېښود، یزید امر وکړ چي دغه سر په ښار کي وګرځوی او د ولید ورور سلیمان بن یزید ته یې ورکړی، همدغسي وسول، د جمادي الثاني په اته ویشته په ۱۲۶ هـ ق کال ولید له یو کال او درې میاشتي حکومت ورسته و وژل سو، او په همدې ورځ یزید بن ولید بن عبدالملک پر تخت کښېناست، د امویانو ترمنځ دغه جګړه د هغوی د تباهۍ لامل ثابته سوه او بیا له پرله پسې مصیبتو وروسته د حکومتؒ او سلطنت ته لاس په سر سول.

یزید بن ولید بن عبدالملک

ابو خالد یزید بن ولید بن عبدالملک بن مروان بن حکم ته یزید ثالث او یزید ناقص هم وایي، یزید الناقص ځکه ورته ویل کېږي، چي هغه د خلکو یعني پوځیانو معاشونه کم کړي وو، ولید بن یزید چي خلیفه سوی ؤ، هغه د یوه پوځي لس، لس درهمه معاش زیات کړی ؤ، یزید چي خلیفه سو، دغه زیاتوالی یې بیرته راکم کړ او هماغه پخواني معاشونه یې پرېښودل، چي د هشام بن عبدالملک په زمانه کي ټاکل سوي وو، یزید چي کله خلیفه سو خلک یې راټول کړل او ورته وې ویل چي: ولید بدکاره او بدعقیده ؤ، ځکه و وژل سو، زه به او س له تاسي سره ښه رویه کوم تاسي ته به خپل معاشونه په ټاکلي وخت خامخا درکول کېږي، زه چي ترڅو پوري اسلامي سرحدونه مستحکم او په عدل او انصاف سره ښارونه آباد نه کړم، تر هغه وخته به چاته له اړتیا پرته جاګیر او یا نور څه نه ورکول کېږي، زه به په خپله دروازه کي څوکیداران نه دروم، چي هر سړی ماته په آسانۍ سره ځان راو رسولای سي، که زه غلط چلن غوره کړم، نو تاسي واک لرۍ چي ما عزل کړی، تردې وروسته یزید بن ولید د خپل ورور ابراهیم بن ولید او تر هغه وروسته عبدالعزیز بن حجاج بن عبدالملک لپاره د ولیعهدۍ بیعت د خلکو څخه واخیست.

د حمص خلک چي خبر سول چي ولید بن یزید وژل سوی دی نو هغوی بغاوت وکړ، او د ولید د وینې د بدلې د اخیستلو لپاره یې یزید بن خالد بن یزید بن معاویه خپل مشر وټاکه او د دمشق په لوري روان سول، یزید بن ولید سلیمان بن د سولي غوښتنه وکړه، خو چي هغوی ونه منله نو جګړه پیل سوه، څوک چي ځیني پاته سول هغوی وتښتېدل.

د دغه خبر له اورېدو سره د فلسطین خلکو هم بغاوت وکړ، او یزید بن سلیمان بن عبدالملک یې خپل سردار وټاکه، د اردن خلکو چي واورېدل، نو محمد بن عبدالملک یې خپل بادشاه وټاکه و د فلسطین د خلکو سره یو ځای سول، د دواړو ځایونو پوځونه سره یو ځای سول او د دمشق په لوري یې حرکت وکړ، د دغو ټولو ځایونو خلک یزید بن ولید خپل پلویان کړي وو، خو د خلیفه د وژني پېښه نه وه، په همدې خاطر د دغو خلکو په زړونو یک په ناڅاپي ډول د وژل سوي خیلفه سره

همدردي او له موجوده خليفه سره د کرکي جذبه پيدا سوه، دا کومه د حيرانتيا خبره نه ده، موږ وينو چي کله يوه قاتل او ډاکو ته سزا ورکول کېږي نو که څه هم هر سړي هغه د اعدام حقدار ګڼي، خو چي کله يې پر سولۍ ځوړند و ويني، نو بيا يې ورسره زياته همدردي پيدا کېږي او هغه کرکه چي لومړی د هغه په باب د خلکو په زړو کي موجودي وي، پر زړه سوی بدلېږي، د دغه لښکر څخه په خبرېدو سره يزيد بن وليد بن عبدالملک يې مخي ته سليمان بن هشام له يوه ځواکمن پوځ رسره د ټکولو لپاره ور ولېږی، په دې ډول سليمان هغوی تولو ته ماتې ورکړه، د وخت له خليفه سره يې بيعت کولو او اطاعت منلو ته اړ کړل، د هشام د يادو کړای سوو بغاوتونو ترغلي کولو وروسته يزيد بن وليد د عراق او خراسان له امارت څخه يوسف بن عمر عزل کړ او د هغه پر ځای يې منصور بن جمهور د عراق او خراسان امير وټاکه، يوسف بن عمر په اصولي ډول د امارت چاري منصور بن جمهور ته ونه سپارلې، بلکې په پټه له عراق څخه د دمشق په لور روان سو، دمشق ته نږدې رسېدلی ؤ چي يزيد بن وليد ونيو او بندي يې کړ او په همدې حالت کي و وژل سو، منصور بن جمهور چي کوفې ته ورسېدی د يوسف بن عمر د وخت بنديان يې آزاد کړل، او د خپل ځان له لوري ي خپل ورور د خراسان والي وټاکه، هلته نصربن سيار په خراسان کي داخلدو ته پرې نښودی، دغه جګړه لا پای ته رسېدلې نه وه، او منصور بن جمهور لا په کوفه کي دوه مياشتي تېري سوي نه وې، چي يزيد بن ولي منصور بن جمهور عزل کړ او د هغه پر ځای يې عبدالله بن عمر بن عبدالعزيز ته وسپاره او پخپله د شام په لور روان سو، عبدالله بن عمر په اصولي ډول نصر بن سيار د خراسان والي وټاکی، په دې ورځو کي د يمامه سيمه هم د عراق د حکومت تر لاس لاندي وه، کله به يمامه له حجاز سره يو ځای کېدله او کله له عراق سره، د يوسف بن عمر د وخت راهيسي د يمامه خلکو د هغه ځای حاکم علي بن مهار وشاړه او خپله خپواکي يې اعلان کړې وه، تردې وخته د هغوی خپلواکي پر خپل حال پاتې وه او د ذغو سيمو د تابع کولو لپاره کوم لاره چاره سنجول سوې نه وه.

عبدالله بن عمر بن عبدالعزيز چي کله د عراق امارت پخپل لاس کي واخيست او نصر بن سيار يې له خپل لوري د خراسان والي وټاکه، نو په خراسان کي جديع بن کرماني ازديله نصر څخه بغاوت وکړ، جديع بن کرماني په اصل کي د ازد ؤ، خو څرنګه چي هغه کرمان کي زېږېدلی ؤ، له دې امله په کرماني مشهور ؤ، جديع چي وليدل چي نصر بن سيار چي تر اوسه د خراسان خپلواک حاکم اوس د دويم ځل لپاره عراق امارت له لوري مقرر کړای سو او په دې ډول د مرکزي حکومت پوري وتړل سو، غمجن سو او خپلو وستانو ته يې و ويل چيک دغه وګړي په فتنه کي اخته دي، تاسي د خپلو کارونو لپاره څوک خپل امير وټاکی، د نصر او نصر بن سيار په زړونو کي د مخه يو بل ته کدورت وو، اوس چي کرماني دغه نوې فتنه راولاړه کړه، پردې نصر هغه ونيو او د روژې په ٢٧ د ١٢٦هـ ق کال يې بندي

کړ، کرماني یو څو ورځي بندي ؤ، بیا له زندان څخه وتښتېدی او په سملاسي ډول یې دري زره کسان پر خپل ځان راټول کړل، له بل لوري څخه نصر هم د هغه د ټکولو لپاره یو قوماندان ته وظیفه ورکړه، خو خلک یې ترمنځه سول او د جګړې د نه کولو او سول کولو کوښښونه یې وکړل، چي په نتیجه کي یې کرماني نصر ته راغی او نصر بن سیار ورته پر کور د کېناستلو لارښوونه وکړه، څو ورځي وروسته بیا کرماني د سرغړاوي بغاوت او اراده وکړه، لنډه دا چي دغه ډول څو ځله د جنګ لپاره تیاري او څو ځله سوله وسوه، بالاخره دا وړاندیز او فیصله وسوه چي کرماني دي خراسان پرېږدي او د جوزجان په لور دي ولاړ سي او په دې ډول دغه فیصله عملي سوه.

په کومو ورځو کي چي د کرماني او نصر ترمنځ بیا ځلي اختلافات پیدا کېدل او غلي کېدل، له نصر سره اندېښنه پیدا سوه چي کرماني د ترکستان له ښارونو څخه حرث بن شریح را وغواړي او خپل ځان ځواکمن کړي، د حرث بن شریح یادوه دمخه سوې ده هغه له دولس دیارلس کل راسي د کړتسان په ښارونو کي هستوګن ؤ، له دې امله نصر بن سیار د حرث بن شریح د راغلوښتلو لپاره مقاتل ب حیاني نبطي واستاوه او له بلي خوا یې عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز ته په کوفه کي او یزید بن ولید ته په دمشق کي پیغامونه واستول، چي په هغوي کي یې د حرث بن شریح له لوري د راولاړېدونکي فتنې خبر ورکړ او د دې سپارښتنه یې وکړه، چي تاسي هغه ته امان ورکړئ او ماته یې د راغښتلو اجازه وکړئ، له دواړو ځایونو امان لیکونه راغلل او حرث بن شریح هم د کرستان له ښارونو څخه خراسان ته راغی، نصر هغه ته ښه تود هرکلي و وایه او په مر رود کي یې هستوګن کړ، د ورځي یې ورته پنځوس درهمه تنخواه مقرر کړه، او ورته وې ویل چي: نه د هر ښار حکومت خوښوې د هماغه ښار حاکم به وټاکل سې، حرث و ویل زه د حکومت او دولت غوښتونکی نه یم، زه خو پر کتاب او سنت د عمل کولو غوښتونکی یم، د ظلم او تعدي څخه خفه سوی او له دې ښارونو وتلی وم، اوس دولس دیارلس کاله وروسته تاسي بیا را وغوښتلم، که نصر بن سیار پر قرآن او سنت عمل وکړ، نو زه یې طرفدار کېږم او له دښمنانو سره به یې جنګېږم او که ده پر کتاب او سنت عمل ونه کړ، نو زه بیا له تا سره ملګری کېږم، خو په دې شرط چي تا پر قرآن او سنت د عمل کولو اقرار وکړ، تردې وروسته حرث د تیم قبایل او نور مشران له ځان سره بیعت کولو ته متوجه کړل، په څو ورځو کي دري زره کسانو له هغه سره بیعت وکړ.

د خراسان خو دغه حالت ؤ چي یادونه یې وکړای سوه، له بلي خوا په ارمنیا کي مروان بن محمد بن مروان او پهجزیره کي عبده بن رباح غساني امارت کاوه، کله چي ولید بن یزید و وژل سو، نو عبده غساني له جزیرې څخه د شام په لوري ولاړ د مروان بن محمد زوی عبدالملک چي جزیره خالي ولیدله، هغه یې ونیوله او ځای پر ځای یې خپل مؤظف کسان ولېږل او خپل پلار مروان بن محمد ته

يې وليکل چي دا ډېر زرين وخت دی، تاسي د وليد د ويني د بدلې اخيستلو لپاره راپورته سی، هغه خواته لا يزيد بن وليد د اردن، فلسطين او خمص له بغاوتونو څخه خلاص سوی نه ؤ، چي د مروان بن محمد د بغاوت خبر ورته را ورسېدی، څرنگه چي د يزيد لپاره دغه وخت ډېر نازک ؤ، هغه مروان ته وليکل چي ته زما سره بيعت وکړ، زه به تاته د جزيرې، اذربايجان، ارمينيا او موصل د ولايتونو حکومتو څخه وسپارم او د ولايت مکتوب به يې له تاسره وي، مروان بن محمد بيعت وکړ او يزيد ب وليد لکه څنگه چي وعده کړې وه، هغه ته يې د ولايت مکتوب ور واستاوه، په دې ډول د خپلي لاري څخه ستون سو، او پر خپلو ورسپارل سوي ولاياتو يې حکومت پيل کړ، لومړی هغه يوازي د ارمينيا حاکم ؤ، اوس تر موصل پوري د ټولوي سيمي حکومت ورته وسپارل سو، يزيد بن وليد مشهور په وليد الناقص د خپلو اخلاقو او پوهي له امله بد نه ؤ، خو د هغه عمر ورسره وفا ونه کړه او د ذي الحجه په شلمه ۱۲۶هـ ق کال څو ورځي کم شپږ مياشتي حکومت کولو وروسته وفات سو.

ابراهيم بن وليد بن عبدالملک

ابو اسحاق ابراهيم بن وليد عبدالملک د خپل ورور يزيد المناقص له وفات وروسته د هغه له وصيت سره سم خليفه سو، له ابراهيم سره عمومي بيعت ونه کړای سو، ځيني خلکو يې له بيعت څخه انکار هم وکړ، د ارمينيا والي مروان بن محمد بن مروان بن حکم چي د يزيد د مړيني خبر واورېدی، د خپل پوځ سره د دمشق په لور روان سو، لومړی قينسرين ته ورسېد، قينسرين يې فتح کړ، بيا د حُمص په لوري وخوځېدی، د حمص خلکو له ابراهيم سره بيعت نه وکړي، له دې امله شامي لښکر د عبدالعزيز بن حجاج بن عبدالملک تر قوماندې لاندي (چي د ابراهيم له لوري رالېږل سوی ؤ) د حمص محاصرې ته پروت ؤ، لکه چي مروان بن محمد ورته نږدې را ورسېدی، نو عبدالعزيز د حمص محاصره ماته کړه او د دمشق په لوري روان سو، حُمص ته د مروان له را رسېدو سره د هغه ځای خلکو ورسره بيعت وکړ، ابراهيم چي کله له دغو حالاتو څخه خبر سو، سليمان بن هشام يې يو لک شل زره پوځ سره هغه مقابلې ته را ولېږی، له مروان بن محمد د سره ټوټل اتيا زره پوځ ؤ، مروان تر جنگ پيل کېدلو دمخه دا پيغام ور ولېږی، چي موږ د وليد بن زيد د وينو له بدلې اخيستلو څخه تېرېږو، ته د هغه زامن حکم او عثمان چي وليد بن يزيد خپل وليعهد ټاکلي وو، آزاد کړه، سليمان بن هشام دغه غوښتنه ونه منله، بالاخره جگړه پيل سوه، سليمان بن هشام د اولس زره کسانو دلاسه ورکولو ماتي وخوړه، مروان د وليد زامنو عثمان او حکم لپاره د خلکو څخه بيعت واخيست او د دمشق په لور روان سو، په مشق کي ابراهيم او د هغه مشاورينو مشوره ورکړه، چي حکم او عثمان بايد و وژل سي، په دې ډول دغه دواړه بنديان و وژل سول، مروان بن محمد سوبيالی دمشق ته راننه و وت، ابرهيم، سليمان او پلويان يې له دمشق څخه تدمر په لوري ولاړل، مروان چي حکم او عثمان مړه

وليدل ډېر غمجن سو، د جنازې لمونځ يې ادا کړ او ښخ يې کړی، او دغه پوښتنه يې له خلکو څخه وکړه، چي تاسي څوک خپل خليفه ټاکل غواړئ، ټولو په يوه اتفاق د مروان بن محمد بن مروان بن حکم په لاس بيعت وکړ، دا د دوشنبې د ورځي د صفري د مياشتي د ۱۲۷ هـ ق کال پېښه ده مروان بن محمد بن مروان بن حکم ابراهيم ته بخښنه وکړه او هغه په خوښۍ سره د مروان په مقابل کي د خلافت څخه لاس واخيست، د ابراهيم بن وليد خلافت په باب مؤرخين سره مخالف دي، ځيني يې خليفه ګڼي او ځيني نور يې بيا د خلافت څخه انکار کوي، ځکه چي د هغه خلافت په مکمل ډول په ټوله اسلامي نړۍ کي منل سوی نه و، چي هغه د خلافت څخه لاس واخيست، هر څنګه چي وخود حکومت موده يې يوازي دوې مياشتي او څو ورځي وه.

مروان بن محمد بن مروان بن حکم

مروان بن محمد د امويانو وروستی خليفه دی، ده ته خلکو مروان الحمار هم وايه، حمار ''خر'' په عربو کي د صبر له امله شهرت لري، مشکلات زغمونکي سړي ته يې ''خر'' ويل، له دې امله يې دغه خليفه هم په حمار ''خر'' سره ياد کړ، ځکه چي د ده د خلافت ټوله موده په مشکلاتو کي تېره سوه او مروان بن محمد د خورا زياتو مشکلاتو زغملو او صبر کولو ثبوت وړاندي کړ، مروان بن محمد د دمشق پر ځای په حران نومي ځای کي هستوګنه غوره کړ، له تدمر څخه معزول سوی خليفه ابراهيم يې ځان ته راوغوښت، او هغه ته يې تنخواه مقرر کړه، د شوال د مياشتي په لومړي ورځ مروان ته خبر راغی چي د حمص خلکو د بغاوت او خروج لپاره ښه مکمل تياري کړې دی او د شاوخوا له سيمو څخه عزمي قبايل هغوی ته را رسېدلي دي، مروان د دغه خبر له اورېدو سره په سملاسي ډول پوځ له ځان سره واخيست او د شوال په دېرشمه حمص ته نږدې ورسېدی، وه يې ليدل چي د حمص خلکو دد ښار دراوزې بندي کړي دي، د مروان خبر لوځ د حمص پر خلکو ږغ وکړ، چي تاسي څنګه له امير المؤمنين سره بيعت مات کړيدی، د ښار ځواب ورکړ، چي موږ بيعت مات کړی نه دی بلکي مطيع او فرمان منونکي يو او پر خپل بيعت ټينګ ولاړ يو، په دې ډول هغوی ښار دروازې بيرته کړې او مروان د خپلو ملګرو سره ښار ته داخل سو، د ښار خلکو او د مروان مخالفينو يې مقابله پيل کړه، مروان چي دغه حالت وليدی د ښار پر دروازه ورو وخوت، د مخالفينو مقابله يې وکړه او هغو ته يې ماتي ورکړه د ښار دېوالونه يې تر درې سوه ګزو پوري راوغورزول له مځکي سره يې برابر کړل، او د ښار له خلکو څخه يې د خپل ځان لپاره بيعت واخيست، مروان لا په حمص کي وُ چي خبر ورته را ورسېدی چي د غوطه خلکو يزيد بن خالد قسيري خپل سردار ټاکلی هغه دمشق ته والي د مرستي لپاره لس زره پوځ ولېږی، دغه پوځ چي دمشق ته ورسېد له دباندي څخه يې د غوطه پر خلکو حملي پيل کړې او د دمشق خلکو دننه څخه مقابله وکړه، د غوطه خلکو ماتي وخوړه يزيد بن خالد و وژل

سو، د هغه سر پرې کړای سو او مروان ته یې ور ولېږی، د دغه جګړې له پای ته رسېدلو سره ثابت بن نعیم د فلسطین خلک پر ځان راټول کړل او طبریه یې محاصره کړه، هغه مهال په طبریه کي ولید بن معاویه بن مروان بن حکم والي ؤ، مروان بن محمد چي دغه خبر واورېدی، د خپل پوځ سرلښکر ابو ردا یې د دغه بغاوت د سرولو لپاره ولېږی، د ابو ردا له رسېدلو سره د طبریه وګړي له ښاره و وتل او له کلابند کوونکو سره یې په مقابله پیل وکړ، د فلسطي خلکو رسوا ماتي وخوړه، او د ثابت بن نعیم درې زامن ابو رداء ونیول او مروان بن محمد ته یې ولېږل، مروان بن محمد د فلسطین حکومت حسن بن عبدالعزیز کناني ته وسپاره، رما حسن په ثابت بن نعیم پسې لټه وکړه، هغه یې ژوندی ونیوی، او مروان ته یې ولېږی، مروان د ثالث او د هغه د درې واړه زامنو لاس پښې غوڅي کړې او پر صلیب یې وځړول، له دغو پېښو څخه چي مروان بن محمد فارغ سو، په دیر ایوب کي یې د خپلو زامنو عبدالله او عبیدالله لپاره د خلافت بیعت واخیست، او د هشام له لوڼو سره یې ورته ودونه وکړل، تردې وروسته مروان د تدمر په لور لښکر کشي وکړه، ځکه چي د تدمر خلک لا تردې وخته خپلواک پاتي وو، د تدمر وګړي بیعت او اطاعت ته اړ کړای سول، تردې وروسته مروان بن محمد یزید بن هبیره د عراق په لور واستاوه، چي ضحاک شیباني خارجي چي کوفه یې نیولې وه، له هغه ځایه وشړي، په یزید بن هبیره پسې د مرستیال پوځونه د لېږلو لپاره مروان پخپله په "قرقیسیا" نومي ځای کي دېره سو، تردې دمخه سلیمان بن هشام د آرام کولو په خاطر په رصافه نومي ځای کي دېره سو، تردې دمخه سلیمان بن هشام د آرام کولو په خاطر په رصافه نومي ځای کي دېره سوی ؤ، د شام د خلکو یوه ډله چي خلیفه مروان له یزید بن عمر بن هبیره سره عراق ته لېږلي وه، له هغه څخه جلا سوه او په رصافه کي یې ځان سلیمان بن هشام ته ورساوه، او ورته وې ویل چي: تاسي خلافت ومنئ، سلیمان دغه خبره ومنله، دغه شامي وګړي یې له ځان سره واخیستل او د قینسرین په لور روان سو، سلیمان چي قینسرین ته ورسېدی د شام خلکو ته یې لیکونه واستول، د دغو لیکونو اغېز دا وسو چي د شام وګړي له هري خوا څخه د سلیمان لوري ته را واوښتل، او یو ځواکمن او زورور پوځ له سلیمان سره راټول سو، مروان چي دغه خبر واورېدی، یزید بن عسربن هبیره ته یې د قیام کولو فرمان ولېږی، او پخپله له قرقیا څخه د سلیمان په لوي ولاړ، له قینسرین څخه دباندي د سلیمان او مروان لښکري سره مخامخ سوې، سلیمان ته مروان ماتي ورکړې تېښتي ته یې اړ کړ، مروان د سلیمان نیول سوي ملګري و وژل، د سلیمان بن هشام زوی او د هشام بن عبدالملک ماما خالد بن هشام مخزومي د جګړې په ډګر کي و وژل سول، سلیمان وتښتېدی او ځان یې حمص ته ورساوه، د دویم ځل لپاره یې لښکر برابر کړ او د حمص ښار دېوالونه یې ودان کړل، مروان چي واورېدل ځان یې حمص ته ورساوه، دېره خونړۍ جګړه وسوه او یو ځل بیا مروان حمص محاصره کړ، تقریباً ترلسو میاشتو د حمص

کلابندی دوام وکړ، اتیا منجنیقونو په پرله پسې ډول د حمص پر ښار ډبري اوورولې، بالاخره د حمص وګړي مجبور سول امان یې وغوښته او سلیمان مجبور سو چي د تدمر په لوري ولاړ سي، له دې ځایه چي فارغه سو مروان په کوفه کي د ضحاک خارجي د مقابلې لپاره ولاړ.

یزید بن عمر بن هبیره د کوفې خواته ورغی او د ضحاک خارجي لښکرو ته یې ماته ورکړه او کوفې ته ننه و وت، خارجیانو "جوارجو" څو کرتي بغاوت وکړ خو هر ځلي یې ماتي وخوړه، یزید بن عمر بن هبیره چي عراق ونیو له خپل لوي یې نصر بن سیار د خراسان والي پر خپل حال پرېښود، نصر له مروان بن محمد سره بیعت وکړ.

لکه څنګه چي دمخه ویل سوي دي په خراسان کي حرث بن شریح موجود ؤ، او د هغه ډله ورځ په ورځ زیاتېدله، حرث بن شریح ته دا فکر هم ورغی چي ماته خو یزید بن ولید امان راکړی ؤ، یزید بن عمر بن هبیره د عراق اوسني والي ورته امان ورنه کړ، په همدې خاطر حرث بن شریح د مخالفت اعلان وکړ، نصر بن سیار هغه ډېر وپوهاوه، خو وه یې نه منله، بالاخره خبر تر جګړې ورسېده، په ځانګړې توګه د مروې په ښار کي د جنګ شغلې پورته سوې بل لوري ته کرماني هم په کرمان کي پوره قوت ترلاسه کړی ؤ، نصر بن سیار کرماني را وغوښت، خو د هغه هم زړه صاف نه ؤ، او په ښکنده مخالفت ته تیار سو، لنډه دا چي په مرو کي کرماني، حرث او نصر درې کسان یو ځای سول، د درې واړو قوت مساوي ؤ، او درېواړه خپل جلا جلا اهداف لرل، یو تر بله یې سره کومه همدردي او ګډون نه درلود، په اخره کي حرث او کرماني سره متفق سول نصیر بن سیار ته یې ماتي ورکړه او له مروې څخه یې وشاړه، څو ورځي وروسته دغه دواړه هم سره په جګړه سو، په دغه جګړه کي حرث بن شریح و وژل سو او کرماني مروه ونیوله دا د ۱۲۸ هـ ق کال پېښه ده، کله چي حرث بن شریح و وژل سو، نو نصر خپله ډله منظمه کړه، او د کرماني د مقابلې لپاره یې یو په بل پسې پوځونه لېږل پیل کړل، ډېري جګړې وسوې او تقریباً په هره جګړه کي د نصر قوماندانانو د کرماني په مقابل کي ماتي وخوړه، وروسته بیا نصربن سیار پخپله یو ستر لښکر برابر کړ او د ځان یې مروې ته ورساوه، دواړو لویو سنګرونه جوړ کړل او جګړې پیل سوې، دغه جګړې لا رواني وې او کوم لوي بریالیتوب ترلاسه کړی نه ؤ، چي مسلم خراساني چي وروسته به یې مفصل بیان ولیکل سي، دغه موقع غنیمت وګڼله او خپله ډله یې منظمه کړه، یوې خواته یې نصر بن سیار ته لیکونه واستول او بلې خواته یې کرماني ته خطونه ولیکل، چي مماته امام ابراهیم ستا په باب یو څه لارښوونې رالېږلي دي، او زه دا ګڼم چي له هغه څخه به تاته ګټه در ورسېږي، همدغسي یو لیک یې کرماني ته ولېږی، چي زه له تاسره همدردي لرم، او امام ابراهیم ماته ستا په باب لیکلي دي چي: د اړتیا پر وخت درسره مرسته وکړم، غه لیکونه یې چي د کومو استاذیو په لاس ولېږل، هغه ته یې لارښوونه وکړه، چي په لاره کي کوم قبایل له نصر

سره همدردي لري هغوی ته د نصر لیک وښایاست او کوم قبایل چي د کرماني سره همدردي لري هغوی ته د کرماني په نامه لیک وښایاست او پر مخ ولاړ سئ، له دې څخه د مسلم هدف دا ؤ چي د ټولو قبایلو همدردي ترلاسه کړي.

په دې ډول هغه د خوارجو ملاتړ هم د یو څه لارو چارو له مخي حاصل کړ، په اخر کي ابومسلم خراساني د خپلي ډلي سره ولاړ او د نصر او کرماني د سنګرونو ترمنځ یې خیمې و وهلې، دواړو لوریو دا اټکل ونه کړای سو، چي دی "مسلم" به د چا ملاتړ کوي، او له چا سره مخالفت، په راتلونکي ورځ کرماني ته مسلم ځواب ور ولیږی، چي زه به د ستا له لوري د نصر سره مقابله کوم، کرماني چي واورېدل ډېر خوښ سو، نصر چي دغه خبر واورېدی، کرماني ته یې لیک واستاوه چي ابو مسلم په چل سره تاته زیان رسول غواړي، چي وه دې نه غولوي، د ده په مقابل کي باید موږ خپل اختلاف هېر کړو، کرماني د نصر نظر خوښ کړ او په راتلونکي ورځ د دواړو ترمنځ د خبرو اترو لپاره وټاکل سوه، کرماني دوه سوه کسان له ځان سره واخیستل او د نصر بن سیار د ملاقات لپاره و وت، د نصر پلویانو د موقع په میندلو سره کرماني او د هغه ملګري و وژل، د کرماني ځوی "علي" وتښتېدی او ځان یې ابو مسلم ته ورساوه، د کرماني پوح او د ابومسلم ډلي په ګډه د ابو مسلم او علي بن کرماني تر قوماندې لاندي پر نصر حمله وکړه، نصر بن سیار ماتي وخوړه او وتښتېدی، د کوم غریب سړي په کور کي پټ سو، ابو مسلم او علي مروه ونیوله، علي بن کرماني له ابو مسلم سره بیعت کول غوښتل، خو ابو مسلم ورته و ویل: ته اوس همداسي اوسه، د امام د امر تر راتګ وروسته چي څنګه مناسبه وه هماغسي به وکړو، نصر بن سیار له مروې څخه و وت او یو ځل بیا یې پر ځان د خپلو پلویانو راټولول پیل کړل، ابو مسلم د خوارجو مشر شیبان خارجي هم له ځان سره ملګری کړ، څکه چي نصر بن سیار د خوارجو دښمن ؤ، علي بن کرماني له ابو مسلم سره څکه ملګری ؤ، چي هغه د نصر بن سیار څخه د خپل پلار بدله اخیستل غوښتل، نصربن سیار په یو پیغام کي د خوارجو مشر ته و ویل چي: ابو مسلم د علي شیعه دی او په دې ډول یې هغه له ابو مسلم څخه جدا کول غوښتل، لنډه دا چي کله به خوارج د ابو مسلم څخه جدا سول او کله به ځیني ابن کرماني بېلېده، دغه څلور واړه ډلي خواته ګرځېدل، او یو پر بله سره په اتفاق کېدل او بیا به جدا کېدل، په دې څلور سره کي نصربن سیار او ابو مسلم خراساني ډېر هوښیار او موقع پېژندونکی ؤ، په نتیجه کي یې ابو مسلم خراساني په بېلو، بېلو وختونو کي شیباني خارجي او علي بن کرماني و وژل، دا د ١٣٩هـق کال پېښې دي دي، په ١٣١هـق کال نصر بن سیار ري ته نږدې ناروغه او وفات سو او په خراسان کي د ابو مسلم خراساني سیال پاتې نه سو.

خوراج

تردې ځایه د خراسان لنډ ډول حالات ولیکل سول، په دې لړ کي خوارجو چي په اسلامي حکومت کي کمزورتیا او کورنۍ جنګونه ولیدل بغاوت یې وکړ، د خراسان خوارج راټول سول او ضحاک بن قیس شیباني یې خپل مشر وټاکه، ضحاک پر کوفه حمله وکړه او وې نیوله، عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز له کوفې څخه د واسط ښار تللو ته اړ سو، سلیمان بن هشام چي د مروان بن محمد په مقابل کي ماتې وخوړه، له ضحاک بن قیس سره یو ځای سو، په دې ډول د ضحاک قوت او توان نور هم زیات سو، ضحاک له ځواکمنېدلو سره په موصل حمله وکړه، په موصل کي ورسره د مروان بن محمد زوی عبدالله بن مروان مقابله وکړه، خو له هغه سره ټول اوه زره کسان وو او د ضحاک بن قیس د پوځونو شمېر سل زرو ته رسېدی، ضحاک عبدالله بن مروان کلابند کړ.

مروان بن محمد چي دغه خبر واورېدی د موصل په لور یې مخه وکړه، ښه زوروره جګړه وسوه، ضحاک و وژل سو، خوارجو سعید بن بهدل خپل مشر وټاکه، هغه هم و وژل سو، ترده وروسته یې شیبان بن عبدالعزیز خپل مشر وټاکه، مروان بن محمد د کوفې په لور یزید بن هبیره واستاوه یزید بن هبیره له کوفې څخه خوارج وشړل، له دې ځایه چي شیبان بن عبدالعزیز خوارج له ځان سره د فارس په لور بوتلل، هلته له ابو مسلم سره یو ځای سول، لکه د مخه یې چي یادونه وسوه، او ۱۳۰ هـ ق کال کي و وژل سو.

په حجاز، یمن او حضرموت کي هم سرغړاوي راپورته سول، ابو حمزه مختار بن عوف ازدي د بغاوت قیادت په لاس کي درلود د حضرت موت عبدالله بن یحیٰی هم ورسره ملګری سو، ابو حمزه لومړی مدینه ونیوله او بیا یې شام په لور حرکت وکړ، مروان بن محمد یې د مقابلې لپاره ابن عطیه سعدي را ولېږی، په وادي القري کي نښته وسوه او ابو حمزه پکي و وژل سو، ابن عطیه د یمن په لور پرمخ ولاړ هلته یې عبدالله بن یحیٰی د ځان په مقابل کي تیار ولیدی، د دواړو ترمنځ جګړه وسوه، عبدالله بن یحیٰی و وژل سو، ابن عطیه یې سر پرې کړ او مروان ته یې واستاوه.

کوم مهال چي مروان بن محمد د خوارجو له رئیس ضحاک سره موصل ته نږدې په جګړه اخته ؤ، هغه مهال د امام ابراهیم یو لیک چي د ابو مسلم په نامه یې لیکلی ؤ په لاره کي ونیول سو او ورته راوړل سو، په دغه لیک کي امام ابراهیم ابو مسلم خراساني ته لارښووني کړي وې او دا یې هم ورته لیکلي وو چي په خراسان کي د عربي نسل یو تن هم ژوندی پرې نږدې، د خراسان اصلي اوسېدونکي چي نوي مسلمانان سوي دي، هغه به ډېر ښه زموږ په کار راسي او پر هماغوی باور کول په کار دي، له دغه لیک څخه دا راز هم ښکاره سو چي عباسیانو د امویانو پر خلاف له ډېري مودې راسي د

سازشونو جال خپور کړی دی، او امام ابراهیم د دغه موجوده سازش امام دی، چې د بلقاء په سیمه کې په حمیمه نومي ځای کې هستوګن دی.

مروان بن محمد چې دغه لیک ولوست په بلقاء کې یې خپل حاکم ته ولیکل چې امام ابراهیم په حمیمه کې ونیسه او را ولېږه، په دې ډول ابراهیم بن محمد او د هغه د کورنۍ څو تنه نور غړي ونیول سول او مروان ته را ولېږل سول، مروان بن محمد هغوی په حران نومي ځای کې بندیان کړل، له امام ابراهیم بن محمد سره سعید بن هشام بن عبدالملک او د هغه دوه زامن عثمان او مروان او عباس بن ولید بن عبدالملک او عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز او محمد شیباني هم زنداني کړی سو، څو ورځې وروسته په حران کې د وبا ناروغي خپره سوه، په همدې حالت کې امام ابراهیم، عباس بن ولید او عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز وفات سول.

سعید بن هشام او نورو بندیانو د زندان دا روغه و واژه، زندان یې مات کړ وتښتېدل، د جراح خلکو دغه تښتېدلي زندانیان ونیول او وې وژل، یوازي ابو محمد سفیاني له زندانه ونه وت، مروان بن محمد چې له "نعاب" څخه ماتې خوړلې راستون سو ابو محمد سفیاني یې آزاد کړ، امام ابراهیم بن محمد د خپل قید په وخت کې وصیت کړی ؤ، چې تر ما وروسته به زما پر ځای زما ورور عبدالله بن محمد په ابو العباس سفاح مشهور مشر وي، ورسره یې دا هم وصیت کړی ؤ، چې ابو العباس سفاح به په بلقاء کې نه اوسېږي، بلکې کوفې ته به ځي او هلته به هستوګنه غوره کوي، په دې ډول عبدالله بن سفاح له خپلې کورنۍ سره کوفې ته ولاړ او هلته مېشت سو، امام ابراهیم تر خپلو نیول کېدو د مخه امر کړی ؤ چې ابو مسلم خراساني خپل مشر او قوماندان وګڼي او پر امرو یې عمل وکړئ، له دې وروسته یې قحطبه بن شبیب ته یوه توره ورېښمینه پرده ورکړې او ابو مسلم ته یې لېږلې ؤ، چې دغه بیرغ پورته کړی او په خراسان کې را پورته سه او هیوادونه ونیسه.

ابو مسلم له ۱۳۰ هـ ق کال څخه واخله تر ۱۳۱ هـ ق کل پوري ټول خراسان ونیوی، تر دې وروسته د عبدالله مشهور په ابو العباس سفاح د خلافت بیعت وسو، د دغه خبر له اورېدو سره مروان محمد د حران څخه د یو سل شل زره پوځ سره د کوفې په لور را وښو ځېدی، په لاره کې د یې د ابو العباس سفاح تره عبدالله بن علي سره د "زاب" رود پر غاړه جګړه ونښته، د مروان بن محمد پوځ که جګړه کول غوښتلای نو په ډېره آسانۍ سره یې د عبدالله بن علي لښکر ته ماتې ورکولای سوه، د جنګ په دغه ډګر کې په داسې حال کې چې د مروان پلویانو د عبدالله بن علي پوځ زیاتره برخې ته ماتې ورکړې وه او تېښتې ته یې مجبور کړي وو او د مروان په سوبه کې د شک هیڅ ځای پاته نه ؤ، د مروان د پوځ زیاتره برخو د حملې کولو او وړاندې تللو څخه انکار وکړ، تا به ویل چې هغوی مروان ته ماته ورکول غوښتل، عبدالله بن علي چې خپل ځان د ماتې په حال کې ولیدی، د خپل سر په بیعه

يې له خپلو خاصو ملګرو سره پر مروان حمله وکړه، خو د مروان لښکرو کې یو قوماندان هم د هغه مقابلې ته را ونه وت، مروان هغوی ته د انعام او اکرام لالچ ورکړ، چې کله پردې هم کار ونه سو، نو څو مره خزانه چې له هغه سره وه هغه یې توله په میدان کې راټوله کړه او وې ویل حمله وکړئ او کمزوري دښمن و وژنئ او دغه خزانه په خپل منځ کې و وېشئ، د مروان پوځ چې دغه حالت ولیدی، د خزانې په لوټلو مشغول سول، او کومو کسانو چې تردې وخته جنګ کاوه، هغوی هم په لوټ مار کې شریک سول، مروان بن محمد چې دغه بدنظمي او ګډوډي ولیدله، خپل زوی عبدالله یې ور ولېږی چې خلک له دغه ناوړه حرکت څخه منع کړي د هغه له راتګ سره ټول له میدانه وتښتېدل، او مروان یې له څو تنه ملګرو سره یوازي پرېښود ځیني ولاړل، مروان د خپل لښکر د دغه بې وفاي له امله مجبور سو چې تېښته وکړي او موصل ته ځان ورسوي، په موصل کې خلکو مروان ته د ماتي خوړلو پېغورونه ورکړل، هلته یې او سېدل غوره ونه ګڼل او د حران په لوري ولاړ، چې د هغه وراره الثاني په یوولسمه ۱۳۲ هـ ق کال ماتي خوړلې وه، مروان په حرا کې صرف شل ورځې او سېدلی ؤ چې د عبدالله بن علي د راتګ خبر یې وا ورېدی، مروان د حران څخه د حمص په لوري ولاړ، کله چې عبدالله بن علي حران ته نږدې را ورسېدی، نو ابان بن یزید بن محمد توري جامې واغوستې او د عبدالله بن علي استقبال ته را و وت او له هغه سره یې د سفاح د خلافت لپاره بیعت وکړ، عبدالله بن علي هغه ته امان ورکړ، مروان چې خمص ته ورسېدی، د هغه ځای خلکو لومړی د اطاعت څرګندونه وکړه، خو چې د مروان ملګري یې لږ ولیدل، بغاوت ته یې ملا وتړله مروان حمص څخه درې ورځې وروسته روان سو، خو د حمص خلکو ځیني د مال او سامان اخیستلو اراده وکړه، مروان لومړی هغوی پوه کړل، چې کله هغوی منعه نه سول، نو مقابله یې ورسره وکړه او تېښتي ته یې اړ کړل.

له حمص څخه مروان ځان دمشق ته ورساوه، د دمشق والي د هغه د تره زوی ولید بن معاویه بن مروان بن حکم ؤ، دلته یې هم او سېدل خوښ نه سول او ولید بن معاویه یې د امویانو د خلافت له مخالفینو سره جګړې ته وهڅاوه او د فلسطین په لور روان سو، او هلته دغې او غیر سیاسي ژوندانه د تېرولو په هیله هستوګن سو.

بلې خواته عبدالله بن علي په حران کې هغه زندان چې ابراهیم بن محمد پکې بندي ؤ ویجاړ کړ او د دمشق په لوري روان سو، په لاره کې د هغه ورور عبدالصمد بن علي چې سفاح له اتو زرو کسانو سره د هغه مرستي لپاره را لېږلې و راورسېدی، تردې وروسته عبدالله بن علي په قینسرین او بعلبک کې د خلکو څخه د سفاح د خلافت لپاره بیعت واخیست، او دمشق ته یې ځان ورساوه، دمشق یې کلابند کړ تر کلابندۍ څو ورځې وروسته د روژې په پنځمه ورځ ۱۳۲ هـ ق کال د توري په زور دمشق ته ننووت او د دمشق په کوڅو کې یې د وینو رودونه وبهول، په دغه جګړه کې د دمشق حاکم ولید بن

معاویه و وژل سو، تردې فتحې او عامه وژني وروسته عبدالله بن علي تر پنځلسو ورځو په دمشق کي و اوسېدی، بیا یې د فلسطین په لور حرکت وکړ، عبدالله بن علي د خپل لښکر سره د فلسطین تر پولو رسېدلی ؤ چي د عبدالله سفاح فرمان ورته را ورسېدی، چي د مروان بن محمد په تعقیب پسې خپل ورور صالح بن علي ولېږی دغه فرمان د ذیقعدې په پیل ۱۳۲هـ ق کال کي ورته را ورسېدی، صالح بن علي له لښکر سره روان سو مروان چي ځیني خبر سو د فلسطین څخه د عریش نومي ځای په لوري ولاړ، له هغه ځایه د نیل د سیند غاړو ته ولاړ، له هغه ځایه د صید په لوري ولاړ، صالح بن علي پرمخ ورپسې روان ؤ، پخپله یې په فسطاط کي پړاؤ وکړ او پوځي ګروپونه یې مخکي ولېږل، چي مروان تعقیب کړي، په اتفاقي ډول د صالح له ګروپونو سره مروان مخامخ سو.

د مروان سپاره لا دمخه وېرېدلي او ترېدلي وو، هغوی ورسره مقابله ونه کړه، او په تېښته ولاړل، له دغو تېښته کوونکو څخه څو تنه ونیول سول، له نیول سوو کسانو څخه یې چي پوښتنه وکړه، هغوی ورته د مروان هستوګن ځای ورپه ګوته ړک، چي د بوصیر په قریه کي دېره دی، د صالح د پوځ افسر ابوعون چي دغه خبره واورېدهو نو د شپې ناڅاپي حمله کول یې پرې غوره وګڼل، ځکه چي هغه پوهېدی چي له مروان سره مقابله اسانه نه ده، له دې امله پرې د شپې ناڅاپي حمله وکړای سوه، مروان وارخطا د خپله کوره را و وت، یو سړي چي دمخه په همدې انتظار کي ناست وو، پرې د برچې وار وکړ، مروان راپرېووت او د هغه له ملګرو څخه کوم یو و ویل: افسوس چي امیر المؤمنین و وژل سو، د دغه آواز له اورېدو سره ابو عون او د هغه ملګرو رامنډي کړې، په سملاسي ډول یې د مروان سرپرې کړ، او ابو العباس عبدالله سفاح ته یې ولېږی.

دا د ۱۳۲هـ ق کال ذي الحجې ۲۸نېټه وه چي د اګست د میاشتي له پنځمي ۷۵۰میلادي کال سره سمون خوري، له دې پېښي سره د امویانو خلافت پای ته ورسېدی او د عباسیانو د خلافت دوره پیل سوه، د مروان تر وژني وروسته د هغه زامن عبدالله او عبیدالله د حبشې په لور وتښتېدل، حبشام هم هغوی ته پناه ورنه کړه، عبیدالله د هغوی له لاسه و وژل سو او عبدالله فسلطین ته راغی او په پټه یې اوسېدل غوره کړ، چي بیا د مهدي د خلافت په زمانه کي د فلسطین والي ونیوی او د مهدي دربار ته یې ولېږی او هغه بندي کړ.

د مروان بن محمد د خلافت زمانه

مروان بن محمد د امویانو وروستی خلیفه دی، له دې امله په عمومي توګه د امویانو د خلافت د تباهۍ مسئول همدی ګڼل کېږي، خو حقیقت دا دی چي د امویانو د تباهۍ وسایل تر ده دمخه د نا اهله خلفاؤ په وخت کي برابر سوي وو، د مروان د خلافت زمانه یوڅه موده کم شپږ کاله ده، په دغه موده کي مروان یوه ورځ هم په کراره کښېنه ناست، هغه د خپل خلافت ټوله موده د آس پر شا تېره کړه،

د هغه د زحمت ګالني، عزم، همت او زرورتوب اندازه له دې امله ونه کړای سوه، چي د داسي یو حکومت واګي ورته سپارل سوي وې، چي په لاعلاجه ناروغۍ اخته ؤ، مروان که یو څو ورځي دمخه د خلافت پر تخت ناست وای، نو باور کېدای سو چي هغه به تر یوې اوږدې مودې پوري د امویانو سلطانت له تباهۍ او بربدۍ څخه ژغورلی ؤ، خو هغه د موجودو زیاتو ګډوډیو له امله د عباسیانو پر سازشونو بری ونه موندی، مروان کوم نابغه شخصیت هم نه ؤ، چي په کوم مرګ ته نږدې سلطنت کي یې له نوي سره روح پوکلې وای، د هغه د سلطنت ټوله موده په داخلي جنګونو او جګړو کي تېره سوه، د هغه حکومت په زمانه کي په ټول اسلامي نړۍ کي هري خواته د تورو پړکا وه، هیڅوک مطمئن نه وو، له کفارو سره د جهاد کولو شرایط برابر نه وو، د هغه د حکومت په زمانه کي چي څومره ویني د مسلمانانو د لاسه د مسلمانانو وبهیدلې د هغه پر لړ ساري میندل کېدای سي.

مروان په ۷۰هـ ق کال یا ۷۲هـ ق کال کي چي پلار یې د جزیرې والي ؤ وزېږېدی، د مروان مور د کردستان یوه پرستاوه، چي د ابراهیم اشتر سره وه د ابرهیم اشتر له وژل کېدو وروسته محمد بن مروان له ځان سره کړه د همدې له نس څخه مروان زېږېدلی ؤ.

اموی خلافت ته یوه کتنه

۱: د حضرت عثمانﷺ د خلافت په وروستۍ نیمایي کي چي کومي داخلي نښتي او توطئې پیل سوې، د هغه یوه لومړنۍ نتیجه په دې باندي پای ته ورسېدله چي د حضرت معاویهﷺ خلافت ومنل سو، او د امویانو د خلافت بنسټ کېښودل سو، د امویانو د خلافت په لومړیو کي د هلاکت او بدنصیبۍ او اسلامي نړۍ دد بدبختۍ یوه وسیله دا رامنځته سوه، چي د امویانو د خلافت بنسټ ایښودونکی امیر معاویهﷺ تر ځان وروسته خپل نااهله زوی یزید د خلافت لپاره ونوماوه، دغه د ولیعهدۍ وبا داسي پیل سوه چي تر اوسه څیني مسلمانانو ځانونه خلاص نه کړای سول، د حضرت امیر معاویهﷺ د دغه کار په نتیجه کي هغه ښکلي او د بشري ښېګړو مجموعه اسلامي خلافت چي اسلام یې بنسټ ایښی ؤ، هغه له منځه ولاړ او ځای یې د کورنیو حکومتونو لعنت ونیوی، د اموي کورنۍ په خلفاؤ کي امیر معاویهﷺ عبدالملک بن مروان او ولید بن عبدالملک د خپلو فتوحاتو او هیواد د اداري پوهي له مخي ممتاز حیثیت لري، تر دوی وروسته حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله په دغه کورنۍ کي یو ځانګړی خلیفه ؤ، د هغه خلافت د راشد خلفاؤ په څیر ؤ، څرنګه چي پر حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د اللهﷻ او د اسلام مینه غالبه وه، له دې امله د هغه د خلافت زمانه له کوم اموي خلیفه سره تشبیه کېدای نه سي، د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د خلافت زمانه که څه هم لنډه ده، خو ربښتیا خبره دا ده چي د هغه عدالت د هغه د خلافت زمانه بستره کړې ده، او د هر دول

ګډوډیو او ناوره او د ملامتیا وړ افعالو سره، سره د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه‌الله د خلافت له املـه اموي خلافت ته د ویاړ څخه ډک خلافت ویل کېدای سي.

تردې وروسته هشام بن عبدالملک هم یو داسي خلیفه تېر سوی دی، چي د لومړنیو درېو خلیفه ګانو په فهرست کي شامل کېدای سي، د هشام بن عبدالملک تر خلافت وروسته مکمل لس کاله تېر سوي نه وو، چي د اموي خلافت پېرتمین قصر راپرېوت او له خاورو سره برابر سو، او بنسټونه یې هم له بېخه ایستل سوي وو، د کومو پنځو اوي خلیفه ګانو یادونه چي پوتره وسوه پر هغوی سربېره نور ټول عیش خوښي، پس همته او له عقل او پوهي سره نا آشنا وو، او هیڅکله د دې وړ نه وو، چي د امویانو په څېر د یوه ستر حکومت واکوال وي، اسلام چي راغی شراب څښل او موسیقي یې له منځه یو وړه، خو دغه اموي خلفاؤ دغه دواړه پلید او مضر شیان له سره دود کړل، چي لړی یې تر اوسه په مسلمانانو کي دود ده.

۲: د امویانو د جرمونو په لست کي یو جرم دا هم دی، چي اسلام د کورنیو او قبایلو تر منځ بېلتون له منځه یووړ او ټول یې یوه وروروليي او قبیله وګرځول، امویانو د قبایلو ترمنځ بېلتون او تفریق بیا را ژوندی کړ، او د جاهلي حمیت دود یې له سره بیا رامنځته کړ، هغوی عربو ته هېر سوی درس بیا وریاد کړ، او مسلمانانو قوم قبیلې ته پر اسلام لوړاوی ورکول پیل کړل، کوم شیان چي امویانو د دویم ځل لپاره تاند کړ، هماغه شیان یې د تباهۍ او بربادۍ لامل وګرځېدی، یعني علویانو او عباسیانو همدغه کورنۍ امتیاز وسیله کړ او د امویانو د خلافت د له منځه وړلو لپاره یې شرایط برابر کړل.

۳: امویانو د خپل حکومت او خلافت په زمانه کي له ظلم، تېري او قتل عام څخه کار واخیست، د امویانو ترټولو نوماند او کارکن والي به هماغه ؤ، چي تر نورو زیات عامه وژونکی او پر خلکو مشکلات راوستونکی ؤ، امویانو د ظلم او تېري لاره مجبوراً د خپل حکومت د استحکام لپاره خپله کړې وه، خو په آخره کي همدغه تګلاره د هغوی د تباهۍ لامل سوه، ځکه چي د رعیت له زړونو څخه د هغوی سره همدردي د پرله پسې ویرې او دهشت له امله و وتله.

۴: په دې کي شک نسته چي په قریش قبایلو کي د امویانو قبیله یوه نومیالۍ او سرداره قبیله وه، په دغه قبیله کي به زیاتره داسي نومیالي کسان پیدا کېدل چي په تدبر او پوهه کي به یې پر نورو لواوی درلود، او د حکومت او اداري پر چارو به پوهېدل، دغه ځانګړني اموي کورنۍ ته د جاهلیت په زمانه کي هم په برخه وې، خو د دې مطلب دا نه ؤ چي په اموي کورنۍ کي نالایق کسان پیدا کېدای نه سي، که په امویانو کي د ولیعهدۍ دود پیدا سوی نه وای، او د خلیفه ټاکل یې یوازي په اموي قبیله کي محدود کړي وای، یعني مسلمانانو په خپله خوښه په امویانو کي کوم لایق او پوه سړی د

خلافت لپاره ټاکلای، بیا به که څه هم ډېره ناروا او تېرې ؤ، خو د اموي خلافت به دغه حال نه کېدی، او اسلامي نړۍ ته به دومره ستر زیان نه رسېدی، په دې ډول دا امکان موجود ؤ چي د اموي خلافت عمر ډېر اوږد سوی وای، او هغه شکایتونه چي له اموي خلافت څخه پیدا سول، کېدای سو چي رامنځته سوي نه وای.

۵: په پټو تدبیرونو، سازشونو او چالاکیو کي امویان پر نورو عربي قبایلو لایق، او د هغوی د خلافت رامنځته کېدل د همدغو شیان په مرسته وسول، خو د حیرانتیا خبره ده چي د همدغو شیانو په وسیله امویانو ماتې وخوړه، حال دا دی چي هاشمیان په دغو شیان کي د امویانو شاګردان وو، لامل یې تردې پرته بل هیڅ نه ؤ، چي د دولت او حکومت نشې هغوی غافل او جاهل کړي وو، او د ولیعهدۍ بد دود دغه غفلت او جهالت نور هم زیات کړی ؤ.

۶: پر پورته چارو سربېره په اموي خلافت کي ځیني داسي ښېګړي هم مېندل کېږي چي تر هغوی وروسته ډېر لږي ولیدل سوې، او د هغوی جانشینانو ته په برخه نه سوې، لکه امي خلافت د راشد خلافت د وختونو فتوحات نور هم براخ کړل او له ختیزه تر لوېدیځه یې تر لیري، لیري ځایونو پوري ورسول، ختیځ کي ترچین او په لوېدیځ کي تر توري بحیرې پوري هغوی دغه فتوحات وغزول، او د خپل وخت ټوله پرمختللي نړۍ یې فتحه کړه، د همدې اموي خلیفه ګانو په زمانه کي د سمندرونو تر لیري، لیري جزایر، د افریقا شګلنو دښتو او د هندوستان تر هموارو میدانونو پوري اسلام خپور سو، او د اسلامي حکومت یو مرکز ؤ، تر امویانو وروسته مسلمانانو ته د هیوادونو فتح کولو موقع ډېره کمه په لاس ورغله، تابه ویل چي د هیوادونو نیول د امویانو له خلافت سره یو ځای پای ته ورسېدلاو تردې وروسته یوازي د حکومتونو اداري چاري پاتي وې، تر امویانو وروسته د اسلامي حکومت مرکز هم یو پاتې نه سو، بلکې څو جلا ، جلا حکومتونه جوړ سول، چي د عباسیانو خلافت پکي تر ټولو ستر ؤ.

۷: د امویانو خلافت په زمانه کي عربو د یو فاتح او سوبیالي قوم حیثیت درلود، عربي اخلاق، عربي ژبه، عربي تمدن، عربي دودونه، پر هر څه زورور او لوړ وو، خو تر امویانو وروسته نورو مفتوحو عجمي قومونو ته دغه مرتبه په لاس ورغله، چي هغوی پر عربو حکومت وکړي، او په سترتوب او ځانګړتیا کي د عربو سوبیالي شان ونه مني.

۸: که څه هم د امویانو په وخت کي د خوارجو، شیعه ګانو او ځیني نوري ډلې پیدا سوي وې، خو د ټولو د عقایدو او استدلال مرکز قرآن او سنت ؤ ،له قرآن او سنت پرته کوم شی یې قاضي نه ګاڼه، خو وروسته بیا په مسلمانانو کي داسي ډېري ډلې پیدا سوې چي قرآن او سنت یې شاته وغورځول، او د خپلو پیرانو، مرستندویانو، امامانو او د خپلو ډلو علماؤ د ویناؤ او اجتهاد پیروي یې کوله، همدا

لامل ؤ چي د امویانو د خلافت په زمانه کي د مسلمانانو تر له پاملرنه د قرآن او سنت په لور وه، تردې وروسته مسلمانانو له قرآن شریف سره د بې اعتنابۍ او غفلت رویه پیل کړه، او دغه بدبختۍ تردې حده پرمختګ وکړ، چي د اوسني وخت یو واعظ او فارغ التحصیل عالم او مولوي دا هم ضروري نه ګڼي چي قرآن کریم له تدبر او پوهي سره ولولي.

۹: په راشده خلافت کي خلکو خپل ستر بریالیتوب دا ګاڼه، چي د شرک او ګمراهۍ څخه نجات ومومي او الهي بنده ګۍ ته پاملرنه وکړي او سلام دد خلکو د ژوندانه دستورالعمل وګرځي، دنیاوي مال او دولت او پرتم او دبدبې د هغوی په نظر کي هیڅ اهمیت نه درلود، خو په اموي خلافت کي مال او دولت او پرتم او دبدبه بریالیتوب وګڼل سوه، او د بیت المال پیسې به د هغو خلکو لپاره زیاتي لګول کېدې چي د حکومت د تقویې لپاره ګټور ثابتېدل، امویانو چي له کومو خلکو څخه د مرستي هیله نه لرله او یا د کومو خلکو خوښ ساتل چي هغوی ضروري نه ګڼل، هوی ته یې هیڅ پاملرنه نه کوله او هغوی ته خپل حقوق نه ورکول کېدل، دغه بد دود په وروستیو خلافتونو کي نور هم پرمختګ وکړ، له دې امله په مسلمانانو کي خود غرضي او خپل منځي دښمني نوره هم زیاته سوه.

۱۰: د اسلام په لومړنیو وختونو کي د مسلمانانو ژوندون ډېر ساده او غوښتنې یې ډېري کمي وې، د امویانو په خلافت کي د عیش او آرارم د وسایلو کارول پیل سول، او هغه سپاهیانه انداز چید مخه ویاړ ګڼل کېدی، په تدریج سره له منځه ولاړ، ښې جامې، اعلی کورونه او ښه خوراکونه د ژوندانه په اړتیاو کي شامل سول، او له همدې امله په مسلمانانو کي د امیر المؤمنین حضرت ابوبکرصدیق، امیرالمؤمنین حضرت عمر فاروق، حضرت خالد سیف الله او حضرت ضرار ﷺ مثالونه لږ په څرګندېدو سول.

د امویانو د رقیبانو هڅي

د حضرت عثمان ﷺ تر شهادت وروسته چي د امویانو او هاشمیانو ترمنځ کوم رقابت پیدا سوی ؤ، د هغه نتیجه څرګنده د حضرت علي ﷺ تر شهادت وروسته د حضرت حسن د خلافت څخه لاس په سر کېدلو سره دا را ووتله، چي امویانو پر هاشمیانو بری تر لاسه کړ، او لوبه یې وګټله، د جمل او صفین تر جنګونو او د خوارجو له فتنو وروسته خلافت د امویانو لاس ته ورتلل او د بني هاشو یوه داسي ناکامي وه، چي هغوی د خلافت د لاسته راوړلو لپاره خپلي توررري پښي احساس کړي وې، او ژر د قوت د استعمال لپاره تیارېدلای نه سول، خو له حضرت امیر معاویه ﷺ وروسته د یزید خلیفه کېدل او د ولیعهدۍ ناوړه دود راپیدا کېدل د امویانو لپاره ډېر ضررناک وو، له همدې امله حضرت

حسین ﷺ چي له کوم زړور توب څخه کار واخیست او د خپلو همدردانو پر پندونو یې عمل ونه کړ، له دې امله د کربلا پېښه رامنځته سوه.

د امیر معاویه ﷺ کمزوري وارث یزید او د یزید بدکاریو والیانو ابن زیاد خو د هاشمیانو خوصلې تر یوې مودې خاموشۍ ته اړ کړې، خو له دې سره یې د امویانو مجنوبیت ته په خلکو کې زیان ورساوه او خلک یې د امویانو په مخالفت کې زړور کړل، چي په نتیجه کښې یې د حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ پېښه منځته راغله، د حضرت عبدالله بن زبیر ﷺ پېښه چي کله منځته راغله نو د اموي حکومت تاجداریو څوا کمن سړی ؤ، هغه په ډېره ښه په وجه هغه د حکومت کمزوري ډېره ژر لیري کړه، نه یوازي دا چي اقتدار یې پرخپل حال کړ، بلکې هغه تر پخوا زیات خلک تر تاثیر لاندې راوستل او ښه یې وېرول، چي بیا نو د هاشمیانو لپاره د توري په وسیله د قدرت او قوت څرګندول ناممکن سول، هغوی د خپل انتقام په جذبه سړولو کښې یوه بله لاره غوره کړه او د هغو لارو چارو څخه یې ګټه واخیسته چي هغوی د عبدالله بن سبا او نورو څخه په خپلو سترګو لیدلي وې، د څه له امله چي هغوی په صفین او اذرج کښې ناکام سوي وو، په هاشمیانو کي دوه کورنۍ د حضرت علي ﷺ او عباس ﷺ د مشرانو په حیث منل کېدې، حضرت علي ﷺ د آنحضرت ﷺ د تره زوی او د هغه زوم ؤ، او حضرت عباس ﷺ د هغه تره ؤ، دغه دواړه کورنۍ په نبوي اهل بیتو کي شمېرل کېدې او له دې امله د هغوی سیادت او سترتوب هر چا منلی، څرنګه چي حضرت علي کرم الله وجهه په مستقیم ډول له امویانو سره د مقابلې مصیبتونه وزغمل، له دې امله د علویانو احساسات د عباسیانو په نسبت د امویانو پر خلاف زیات وو، د حضرت امام حسین ﷺ د شهادت له امله د علویان زیات احساساتي وو، او هغوی د بدلې اخیستلو زیات کوښښونه کول، علویان دوه ډلي وو، یوه هغه چي د حضرت حسین ﷺ اولاده یې زیاته د خلافت حقدار ګڼله او بله ډله هغه وه چي محمد الحنیفه یې تر نورو زیات د خلافت حقدار ګاڼه، درېیمه ډله د عباسیانو وه، تر ټولو زیاته څواکمنه ډله د فاطمیانو یا حسینیانو وه، ځکه چي د کربلا د پېښي له امله خلکو د حضرت حسین ﷺ له اولادېد سره زیاته همدردي لرله، بله دا چي حضرت فاطمه الزهرا ﷺ د اولادې له امله د هغوی زیات درناوی کېدی.

تر دوی وروسته دیمه ډله د محمد الحنیفه وه، ترده وروسته درېیمه ډله د عباسیانو وه، وروسته بیا فاطمیان هم دوه ډلي سول، یوه هغه ډله چي د یزید بن علي بن حسین ﷺ پلویان وو، هغوی ته یې "زیدي" ویل، بله ډله د فاطمیاو هغه وه چي له اسماعیل بن جعفر صادق سره یې بیعت کړی ؤ، هغوی په اسماعیلي ډلي مشهور سول، پورته درې واړه ډلې د امویانو مخالفي او درې واړه په ګډه د اهلبیت پلویاني ګڼل کېدې، د زید بن علي بن حسین او د هغه د زوی یحیٰی د وژل کېدو حالات مو دمخه ولوستل، د محمد بن الحنیفه او کوفه کې د مختار د چارو بیان مو هم لوستلی دی، علویانو ته

چې کله لږ موقع په لاس ورغله هغوی د امویانو پر خلاف بغاوت کښې څنډ ونه کړ، خو زیاتره ناکام پاتې سول، د علویانو د دغو چارو او ناکامیو څخه به عباسیانو پند اخیست او هغوی د امویانو پر خلافت خپل کوښښونه ډېر په احتیاط او زغم سره پرمخ بېول، دغو درې وارو ډلو د خپل ځان لپاره یوه لاره غوره کړه او هغه دا چې په پټه خلک له ځان سره همفکري کړي، او په خفیه ډول د خلکو څخه بیعت واخلي، ان تر دې چې د امویانو پر خلاف د جنګ جګړې وړ ځواک را جمع کړل سي، د دغه هدف ترلاسه کولو لپاره د هغوی خپل نماینده ګان خپاره کړل، چې په ډېر پټ ډول به یې د اهلبیتو د محبت وعظ کاوه، او د امویانو د حکومت د عیبونو او نقایصو څخه به یې وګړي خبرول، او په اهلبیتو کي به یې د خلافت حق ثابتاوه، دغه پټ نشراتي کار په ډېر احتیاط، صبر او زغم سره پیل کړای سو، پیل یې د عبدالملک بن مروان له زمانې څخه سوی ؤ او درې سرې ډلې د یو له بل فعالیتونو څخه خبري وې، خو څرنګه چې د درې سرو یو د بښمن ؤ، لهذې امله د دې درې وارو په منځ کي کومه دښمني نه وه، او د یو بل رازونو پټ ساتلو کوښښ یې کاوه، که څه هم د هر یوه نماینده ګان جلا جلا وو، خو د تبیلغ لپاره هغوی ته د داسي الفاظو د کارولو ټینګار سوی ؤ، چې له بلي ډلې سره یې تصادم او ټکر نه پېښېدی، لکه د دې پر ځای چې د محمد الحنیفه یا امام زین العابدین او یا د حضرت عباس فضایل یې بیان کړی وای، یوازي د اهل بیت لفظ یې استعمالاوه، او د اهل بیت د فضیلت په بیانولو سره د هغوی د خلافت حقدار ګڼلو او ثابتولو کوښښ یې کاوه، او د اهل بیت د فضیلت په بیانولو سره د هغوی د خلافت حقدار ګڼلو او ثابتولو کوښښ یې کاوه، یوازي دا نه چې له یوه بل سره به یې مخالفت نه کاوه، بلکې د امویانو د مخالفت په جوش کي یې له خوارجو سره مرسته او همدردي روا ګڼله، ځکه چې خوارجو هم له پیله امویانو ته کافر ویل او د هغوی پر خلاف هڅو کښې به مشغول وو، حال دا دی چې خوارج لکه څنګه چې: د امویانو مخالف وو، همداسي د حضرت علي او د هغه د اولادې مخالف هم وو، د دغو پټو تبلیغاتو په کار کښې له فاطمیانو څخه څو ځله د چټکتیا سهوه وسوه، او هغوی په ښه توګه دغه کار ترسره نه کړای سو، په همدې خاطر به اموي خلیفه ګان د فاطمیانو له چارو څخه خبرېدل او د هغوی د مخنیوي لپاره به یې هم اقدام کاوه، خو د عباسیانو له فعالیتونو څخه ترپای پوري امویان خبر نه سول، او له همدې امله عباسیانو د علویانو په پیروي نه کولو کي بریالیتوب ترلاسه کړ.

عباسیانو پر پورته کړنلاره غوره کولو سربېره یوه دا هم غوره کړه، چې خپل مرکز یې په مدینه، مکه، کوفه، بصره، دمشق او بل یو لوی ښار کي هم ونه ټاکه، بلکې یو ډېر ورک نومې ځای حمیمه چې د امویانو له خوا وربخښل سوې مځکې وې او د دمشق او مدینې ترمنځ واقع وې، سره له دې چې دمشق ته نږدې خو د اموي خلفاؤ او د والیانو پاملرنه ورته نه وه، دغسې ځای "حمیمه"

عباسیانو د خپلو فعالیتونو مرکز وټاکه، د علویانو هڅي او کوښښونه به بیا ځلي څرګند بدل او رسوا کېدل، له دې امله هغوی بیا څو ځلي و وژل سول، خو بنو عباس له دغه ډول زیانونو څخه په امن کښي وو، او د هغوی د فعالیتونو پرمختګ په خپل حال روان ؤ، د فعالیتونو پرمختګ کي یو ستر ځواک ځکه پیدا سو، چي د محمد بن الحنیفه ډله په مکمل ډول له عباسیانو سره یو ځای سوه یعني ابو هاشم بن محمد خپل ټول حقوق د مړیني پر وخت په حمیمه کي محمد بن علي عباسي ته وسپارل، او هغو خلکو ته یې چي د ابو هاشم د خلافت لپاره یې کوښښ کاوه په ټینګه نصیحتوکړ، چي په ګانده کي د محمد بن علي تر فرمان لاندي د امویانو پر خلاف خپلو کوښښونو ته ادامه ورکړي، محمد بن علي د خپل مشر په توګه ومئ، د علویانو یوه زوروره ډله چي کله له عباسیانو سره یو ځای سوه، نو عباسیانو تر پخوا لا زیات چټک فعالیتونه پیل کړل، او تقریباً د اموي خلافت پر خلاف د پټو هڅو یو ډېر ځواکمن قوت د عباسیانو لاسو ته ورغی، محمد بن علي عاسي د دغه تحریک مشر ؤ، کله چي هغه په ۱۲۴هـ ق کال کي وفات سو، نو د هغه زوی امام ابراهیم یې پر ځای وټاکل سو، امام ابراهیم دغه تحریک ترپخوا لازیات منظم او پراخه کړ او د هري سیمي لپاره یې یو موزون بلونکی وټاکه، او له خورا نظم او ترتیب سره یې په عراق، خراسان، فارس، شام، حجاز او د اسلامي هیواد په نورو ایالتونو کي د خپل تحریک جال خپور کړ، د امام ابراهیم د نېک بختۍ له امله یو داسي سړی په لاس ورغی، چي هغه د دغه تحریک د کامیابۍ په لور ټولو ذمه پر خپله غاړه واخیسته، هغه سړی ابو مسلم خراساني وو.

ابو مسلم خراسان د امام ابراهیم له لوري د عراق او خراسان د ټولو تحریکي داعیانو مشر وټاکل سوی ؤ، او امام ابراهیم ورته امر کړی ؤ چي د هغه تر لاس لاندي کار وکړي، او هر امر یې ومني، امام ابراهیم به له ابو مسلم سره د لیک رالیک لړۍ هم جاري ساتله او هغه به یې د خپل پروګرام څخه خبراوه، په دې کار کي ګټه دا وه چي امام ابراهیم به د بل هر نماینده سره د رابطې نیولو اړتیا نه احساسوله، کله چي د امام ابراهیم تر وفات وروسته د هغه ورور عبدالله سفاح د عباسي تحریک مشر وټاکل سو، چي د امام ابراهیم په څیر پوه او هوښیار انسان ؤ او د ابو مسلم د پوهي او ځواک له امله دغه تحریک خپل وروستي نتایج د ورکولو په حال کي وو، ابو مسلم ژر، ژر په خراسان کي د قوت او ځواک د لاسته راوړلو کوښښونه پیل کړل، د امام ابراهیم نیول کېدل او امویان د عباسیانو له تحریک څخه په داسي وخت کي خبر سول چي ابو مسلم په خراسان کي پوره ځواک ترلاسه کړی ؤ او د دغه تحریک د رسوا کېدلو مناسب وخت را رسېدلی ؤ، په همدې خاطر عباسیانو له کوم ستر زیان سره مخامخ نه سول.

کله چي ابو مسلم د امام ابراهیم تر وفات وروسته په خراسان کي د واک او اقتدار د څښتن کېدو په حال کي ؤ او د اموي خلافت د تباهي نخښې په ښکاره ډول ښکاره شوې وې، نو د عباسیانو او علویانو پلویانو او د هغوی په تحریک کي برخه اخیستونکو خپل خاصو خاص غړي د ذي الحجې په میاشت ۱۰۳هـ ق کال کي په یو داسي حال کي چي هغوی د حج لپاره مکې معظمې ته راغلي وو، په یوه کور کي راټول کړل او دغه مسئله یې ورته وړاندي کړه، چي د امویانو خلافت ډېر ژر له منځه تلونکی او د هغوی وروستنی هڅي ډېري ژر د بریالي کېدو په حال کي دي، په دې خاطر باید له اوس څخه پرېکړه وکړای سي چي څوک به خلیفه ټاکل کېږي، په دغه مجلس کي د ابو العباس عبدالله سفاح ورور ابو جعفر منصور له څنډه پرته وویل چي: د حضرت علي له اولادې څخه دي څوک د خلیفه په حیث وټاکل سي، د مجلس حاضرینو دغه خبره خوښه کړه، او ټولو په یوه اتفاق محمد بن عبد الله بن حسن چي په "نفس ذکیه" سره مشهور ؤ وټاکه، دا ډېر نازک وخت ؤ ځکه چي د امویانو د حکومت ګډوډلو او په خراسان کي د ابو مسلم د واک په ترلاسه کولو د علي او عباس پلویانو ته ټولو په ګډه کار کاوه، او د یوه مشترکه ځواک په حیث یې چاري پرمخ بېولې، که په دغه غونډه کي د عباسیانو او علویانو ترمنځ اختلاف پیدا سوی وای، نو له مکې څخه واخله د خراسان تر اخري پولي پوري به د اختلاف یوه څپه له داسي چټکتیا سره خپره سوې وای، چي بیا به یې د مخنیوی امکان نه وو، او په اموي خلافت کي به چي د مړیني په حال کي ؤ یو نوی روح پو کل سوی وای، خو د ابو جعفر منصور پوهي او هوښیارتیا دغه مهال ستر کار وکړ او د علي پلویان تر پخوا زیات په جوش او جذبه سره خپلو چارو کي مشغول سول او د هغوی دغه ټولي هڅي د عباسیانو لپاره ډېري ګټوري ثابتي سوې.

ابو مسلم خراساني

د ابو مسلم خراساني نوم ابراهیم بن عثمان بن بشار او ایراني نژاد ؤ، مشهوره ده چي د بزرجمهر له اولادې څخه ؤ، په اصفهان کي زېږېدلی ؤ، مور پلار یې کوفې سره نږدې یوه کلي ته راغلل، هستوګنه یې غوره کړه، کله چي د ابو مسلم پلار عثمان مړ سو، د ابو مسلم عمر اوه کاله ؤ، د هغه پلار د مړیني پر وخت وصیت کړی ؤ، چي عیسیٰ بن موسیٰ سراج دې د زوی پالنه وکړي، عیسیٰ ابو مسلم له ځان سره کوفې ته راووست، ابو مسلم له عیسیٰ څخه د آسونو زینونو ګنډلو کار زده کاوه، او له همدغه سره په کوفه کي اوسېدی، عیسیٰ بن موسیٰ به خپل زینونه د خرڅلاو لپاره موصل، جزیرې او خراسان ته وړل، له دې امله به تل په سفر کي و او د هر ډول خلکو سره یې مخه وه، د عیسیٰ بن موسیٰ په باب اموي حاکمانو ته شک پید اسو چي دا هم د عباسیانو او علویانو نماینده دی، همدا ډول د هغه د کورنۍ پر نورو غړو دغه ول ګومان وکړای سو، چي په نتیجه کي یې د کوفې والي

یوسف بن عمر عیسیٰ بن موسیٰ، د هغه د تره زوی ادریس بن معقل او د دوی دواړو تره عاصم بن یونس عجملي ونیول او بندیان یې کړل، په همدغه زندان کې د خالد قسیري نیول سوی ملګري هم بندیان وو.

ابو مسلم به د عیسیٰ بن موسیٰ په خاطر زیاتره زندان ته ورته، چې زیاتره پکې هغه کسان بندیان وو چې له امویانو یې کرکه لرله، او یا یې د بندي کېدو له امله ځیني کرکه پیدا سوې وه، په هغوی کې ځیني کسان په رښتیا سره داسي هم وو، چې یا د عباسیانو او یا د علوویانو نماینده ګان وو، د هغوی خبري چې کله ابومسلم واورېدې ډېر اغېز پرې وسو او ډېر ژر د هغو خلکو پلوي او د هغوی باوري ترلاسه کړ، په اتفاقي ډول قحطبه بن شبیب چې د امام ابراهیم له لوري یې په خراسان کې کار کاوه او خلکو ته یې د عباسي خلافت لپاره بلنه ورکوله، له خراسان څخه د حمیمه په لور تلی، په لاره په کوفه کې د دغو بندیانو لیدلو ته هم ورغی، او زندان کې هغه ته معلومه سوه، چې د عیسیٰ، عاصم او نور نوکر ابومسلم ډېر هوښیار او باتدبیره ځوان دی، قحطبه له عیسیٰ څخه ابو مسلم وغوښت او له ځان سره یې حمیمه ته بوتلی، هلته یې په حمیمه کې ابراهیم ته ور وپېژانده امام ابراهیم د ابومسلم څخه پوښتنه وکړه، چې ستا نوم څه دی؟ ابو مسلم و ویل زما نوم ابراهیم بن عثمان بن بشار دی، امام ابراهیم ورته و ویل نه! ستا نوم عبدالرحمن دی، پهدې ډول له هماغه ورځي څخه د ابومسلم نوم عبدالرحمن سو، بیا امام ابراهیم د هغه نوم ابومسلم کښېښود او د قحطبه بن شبیب څخه یې وغوښته.

یو څو ورځي ابو مسلم له امام ابراهیم سره و ایسېدی، او هغه په ډېر ښه شان د ابومسلم د فطرت او استعداد مطالعه وکړه، بیا یې دخپل یو مشهور نقیب ابونجم عمران بن اسماعیل د لور سره د هغه نکاح وکړه، ابونجم عمران بن اسماعیل هغو کسانو څخه ؤ چې اسلامي خلافت یې د علي کرم الله وجهه اولادې ته ورکول غوښتل، له دغه نکاح څخه دا کته خیستل هدف وو، چې ابومسلم د علي د پلویانو ملاتړ ترلاسه کړي او د هغه قوت کمزورتیا ته پرې نږدي، تردې انتظام او اهتمام وروسته یې ابو مسلم د خراسان په لور واستاوه او ټولو بلونکو او نماینده ګانو ته یې خبر ورکړ، چې موږ ابومسلم د ټول خراسان د چارو د ناظم په توګه ټاکلی دی، ټول باید د بنوهاشمو په لور بلنه کې د هغه د اوامرو منښه وکړي، د خراسان مشهور نماینده ګان چې محمد بن علي عباسي یعني امام ابراهیم له وختو یې په خراسان کې د عباسیانو د خلافت لپاره کار کاوه، دغه کسان وو (سلیمان بن کثیر، مالک بن هیشم، زیاد بن صالح، طلحه بن زرق، عمربن اعیسین، دغه پنځه واړه له خزاعه قبیلې څخه وو، قحطبه بن شبیب بن خالد بن سعدان له طی قبیلې سره اړیکي لرلې، او عیینیه موسیٰ بن کعب، لابند بن قریط، قاسم بن مجاشع او اسلم بن سلام څلور سره له بنو تمیم څخه وو، ابو داؤد خالد بن ابراهیم

شیباني، ابوعلي هروي همده ته یې شبل بن طهمان هم وایه، ابو النجم عمران اسمعیل چې کله ابو مسلم خراسان ته ورساوه، نو سلیمان بن کثیر هغه د عمر د کموالي له امله بیرته را ولېږی، هغوی ټول د پاخه عمر تجربه کار سړي وو، هغوی یو ځوان هلک د خپلو پټو کارونو او رازونو مشر او امر په حیث منل د مصحلت پر خلافت وګڼل.

کوم وخت چې ابومسلم خراسان ته رسېدلی ؤ، هغه مهال ابو داؤد خالد بن ابراهیم شیباني د کوم ځانګړي ضرورت په خاطر د ماوراء النهر په لور تللی ؤ، هغه چې کله مروې ته ورسېد خبر سو چې ابومسلم هغوی بیرته استولي دي، چې له هغه څخه هیڅ کار نه سي کېدای، او هغه ټول هغه وګړي به چې بلنه ورکول کېږي په مصیبت کې اخته کړي، ابو داؤد ټول نماینده ګان راټول کړل او ورته وې ویل چې: آنحضرتﷺ ته اللهﷻ د لومړنیو او وروستنیو چارو علم ورکړی دی، د هغه اولاده دغه علم وارثان دي، او د هغه اهل بیت د علوموګان او د هغه وارثان دي، ایا تاسي په دې کې شک لرئ، حاضرینو و ویل نه! ابو داؤد و ویل: نو بیا تاسي ولې شک او ګومان ته په خپل ایمان کې ځای ورکړي دي، هغه سړی "ابومسلم" به امام له یو څه سوچ او فکر او د هغه استعداد تر معلومولو وروسته ستاسي په لور رالېږلی وي، د دغه وینا په اورېدلو سره هغوی ټولو د ابومسلم په بیرته لېږلو افسوس وکړ، په هماغه وخت یې سړی واستاوه، چې ابومسلم له لارې څخه راستون کړي، ټولو ابومسلم د خپلو چارو سرپرست وټاکه، او په خوښه سره یې د هغه اطاعت پیل کړ، څرنګه چې سلیمان بن کثیر لومړی هغه بیرته لېږلی ؤ، له دې امله ابو مسلم له هغه یو څه زړه بدی ؤ، ابو مسلم خپل نماینده ګان د خراسان په ټولو ښارونو کې خپاره کړل، او په ټول خراسان کې یې دغه تحریک ته پرمختګ ورکړ.

په ۱۲۹هـق کال امام ابراهیم ابو مسلم ته لیک واستاوه، چې سږ کال د حج په ورځو کې راسره او زما سره وګوره، ترڅو د دعوت او تبلیغ په باب مناسب احکام درکړای سي، دا یې هم ورته ولیکل چې قحطبه بن شبیب هم له ځان سره راوله، او څومره مال او سامان چې له هغه سره جمع سوی وي هغه هم له ځان سره راوړه، دلته د دې خبري یادونه ضروري ښکاري چې: د دغسي پټو تحریکونو لپاره د حج ورځي غوره موقع وه، د حج په ورځو کې به مکې معظمې ته د دنیا له هر ګوټ څخه خلک راتلل، هیچا به د چا پر راتګ څه ګومان نه کاوه، او سازشکارو خلکو په اسانۍ سره یو تر بله خبري ترې او ناسته پاسته کولای سوه، او د حج موقع به یې هیڅکله له لاسه نه ورکوله، په دې ډول ابو مسلم له نورو نماینده ګانو او قحطبه بن شبیب سره د امام د لیدلو په خاطر د مکې په لور را روان سو، قوس نومي ځای ته چې را ورسېدل، نو د امام لیک ورته راغی چې ته په سملاسي ډول خراسان ته ستون سه، او که د خراسان څخه را روان سوی نه یې، نو هما لته اوسېږه او اوس خپله بلنه پټه مه ساته، بلکې

په څرګنده بلنه پیل کړه، او د کومو خلکو څخه چي دي بیعت اخیستی وي هغه راټول کړه او دد خپل قوت کارول پیل کړه، د دغه لیک د لوستلو سره ابو مسلم د خراسان په لور ستون سو، او قحطبه بن شبیب د مال او سامان سره د امام ابراهیم په لوري ولاړ، قحطبه د جوزجان لاره غوره کړه، د جوزجان شاوخوا سیمو ته چي ورسېد، خالد بن برمک او ابو عون یې راوغوښتل دغه وګړي له مال او سامان سره ورته راغلل، قحطبه دغه مال او سامان هم له ځان سره واخیست او د امام ابرهیم په لوري روان سو.

کله چي ابو مسلم په خرسان کي د ښکاره بلني او قوت څرګندوني اجازه ورکړل سوه، دا هغه وخت وو چي په خراسان کي د کرماني او نصر بن سیار د نښتو لړۍ روانه وه، لکه څنګه چي دمخه و ویل سول، ابو مسلم د خپل تحریک ملګري راټول کړل، او له هغوی سره یې د کرماني او نصر ترمنځ ځای کي خپلي خیمې و وهلې، بالاخره کرماني و وژل سو او د هغه زوی علي بن کرماني د ابو مسلم سره یو ځای سو، ابو مسلم نصر د مروې څخه وشاړه او مروه یې ونیوله، خو په مروه کي د څو ورځي هستوګني وروسته د ماحوان په لوري ولاړ، نصربن سیار په دمشق کي خلیفه مروان بن محمدته د مرستي لیک لېږلی ؤ، مروان بن محمدد په هغو ورځو کي ضحاک بن قیس خارجي سره په جګړو اخته ؤ، له دې امله یې نصر ته څه مرسته ونه لېږلای سوه، په کومو ورځو کي چي د نصر لیک مروان بن محمد ته رسېدلی وو، په هماغه ورحو کي د امام ابراهیم یو لیک چي د ابو مسلم په نامه یې لیکلی وو، (چي په هغه کي یې لیکلي وو چي په خراسان کي د عربي ژبي ویوونکي ژوندي مه پرېږده او نصر او کرماني دواړه و وژنه) نیول سوی وو، او مروان الحمار ته وروړل سوی وو، همدغه لومړی ځل ؤ چي امویان د عباسیانو له تحریک څخه خبر سول، مروان د بلقاء سیمي والي ته ولیکل، چي حمیمه ته ولاړ سه او په حمیمه کي امام ابراهیم ونیسه او رایې وله، په دې ډول امام ابراهیم بندي او مروان بن محمدته راوستل سو، مروان هغه بندي کړ، لکه څنګه چي دمخه ویل سوي دي.

کله چي ابو مسلم په خراسان کي ښکاره بلنه پیل کړه، نو د خراسان وګړي ډلې، ډلې له هغه سره یو ځی سول.

د ۱۳۰ هـ ق کال له پیل کېدو سره ابو مسلم د کتاب الله او سنت رسول الله د پیروي او د نبوي اهل بیتو د اطاعت او منني بیعت اخیستل له خلکو څخه پیل کړل او کرماني شیبان خارجي او نصر بن سیار درې سره د ابو مسلم په دغه بیعت اخیستلو خوښ نه وو، خو هغوی په خپل منځي جنګونو کي دومره مصروف وو، چي د ابو مسلم یې هیڅ ونه کړای سول، د کرماني تر وژل کېدو وروسته د هغه زوی علي بن کرماني د خپل پلار د ډلي مشر ؤ، له بلي خوا څخه ابو مسلم هم پوره ځواک ترلاسه کړی

ؤ، نصر بن سیار او شیبان خارجي هم همدومره قوت درلود، اوس په خراسان کي همدغه طلور طاقتونه موجود وو.

ابو مسلم د شیبان خارجي خپل لوري ته مایل کول غوښتل او علي بن کرماني یې هغه ته د وړېږلو لپاره وهڅاوه، علي بن کرماني شیبان خارجي ته ورغی، نصر بن سیار له شیبان خارجي سره سوله کول غوښتل، چي خپل ځان مطمئین کړي او له هغه له ابو مسلم سره ونښلوي، خو ابو مسلم د علي بن کرماني په وسیله داسي کوښښ وکړ، چي د دغو دواړو ترمنځ سوله ونه سوه، کله چي د دوی دواړو ترمنځ سوله، نو ابو مسلم موقع مناسبه ولیدله او نصربن نعیم یې له یو ډلې خلکو سره د هرات په لور واستاوه، نصربن نعیم هرات ته ورسېدی او هرات یې د غفلت په حال کي ونیوی او د نصرر بن سیار حاکم عیسیٰ بن عقیل بن معقل یې د هرات څخه وشاړه، یحیٰی بن نعیم بن هبیره شیباني چي خبر سو ابن کرماني ته راغی او ورته وې ویل چي: له نصر سره سوله وکړه، که تا سوله وکړه، نو ابو مسلم به په سملاسي ډول صر بن سیار سره مقابلې ته تیار سي، او له تا سره به هیڅ کار نه لري، او که ته له نصر سره سول ونه کړې نو ابو مسلم به له نصر سره سوله وکړي او له تا سره به مقابلې ته تیار سي، شیباني په سملاسي ډول نصر ته ولیکل چي: موږ له تاسي سره سوله کول غواړو، نصر په سملاسي ډول سولې ته تیار سو، ځکه چي د هغه د مخه دغه غوښتنه وه.

ابو مسلم په سملاسي ډول علي بن کرماني ته (چي د شیبان ملګری ؤ) و ویل چي: نصر بن سیار ستا د پلار قاتل دی، علي بن کرماني چي واورېدل، له شیبان خارجي څخه جدا سو، او له هغه سره یې د جګړو لړی پیل کړه، ابو مسلم د ابن کرماني مرسته وکړه، له بلې خوا څخه نصربن سیار د شیبان خارجي د مرستي لپاره اماده ګي ونیوله، دا هم عجیبه زمانه وه، څلور سره جګېدونکي ډلې مختلف الخیال او مخلف العقیدې وې، خو د وخت او شرایطو له مخي یو د بل سره ملګري سوې او د خپلې مخالفي ډلې په له منځه وړلو کي مصروفې وې، د علي رضي الله عنه شیعان په ځانګړې توګه په خراسان کي زیات وو، هغی هم ټول له ابو مسلم سره ملګري وو.

عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر بن ابي طالب په کوفه کي له خلکو څخه د خلافت بیعت اخیستی ؤ، خو د عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز دزورور کېدو له امله هغه د مداین په لور تللی ؤ، له هغه سره د کوفې څخه هم یو شمېر وګړي ملګري سوي وو، بیا هغوید غرنیو سیمو په لور مخه وکړه، او چي هغه یې ونیولې نو بیا یې حلوان، قومس، اصفهان او رئ تر خپلو اک لاندي راوستل، اصفهان یې خپل مرکز وټاکه، په ۱۲۸هـ قکال کي یې شېراز ونیوی، کله چي یزید بن عمر بن هبیره عراق د والي په توګه وټاکل سو، نو هغه د عبدالله بن معاویه د مقابلې لپاره لښکر ولېږی، له اصطخر سره نږدې جګړه وسوه، عبدالله بن معاویه ماتي وخوړه او زیات شمېر ملګیر یې و وژل سول، منصور بن

جمهور د سند په لور وتښتېدی، هغه تعقیب کړای سو، خو چا ته لاس ته ورنغی، د عبدالله بن معاویه په ملګرو کښې چې کوم کسان نیول سوي وو، په هغوی کي عبدالله بن علي بن عبدالله بن عباس هم ؤ، چي د کوفې والي زید بن عمر آزاد کړ، عبدالله بن معاویه وتښتېدی او د ابو مسلم خواته ورغی، ځکه چي له هغه څخه یې د مرستي هیله لرله، چي هغه د اهل بیتو پلوي وو.

خو عبدالله بن معاویه له شېراز څخه کرمان ته ولاړ او له هغه ځایه یې ځان هرات ته ورساوه، په هرات کي د ابو مسلم له خوا والي نصر بن نعیم هغه ایسار کړ او ابو مسلم ته یې د هغه د راتګ خبر ورکړ، ابو مسلم ورته لیک واستاوی چي عبدالله بن معاویه و وژنه او د هغه دواړه ورونه حسن او یزید خوشي کړه، په دې ډول نصر بن نعیم د هغه امر عملي کړ.

د ۱۳۰هق کال د پیل کېدو سره په خراسان کي پورته یاد کړای سوي ځواکونه یو تر بله سره ونښتل، په اخره کي علي بن کرماني او ابو مسلم نصر بن سیار او شیبان خارجي ته ماتي ورکړه او مروه یې په مکمل ډول ونیوله، ابو مسلم د مروې د امارت مقام ته ولاړ له خلکو څخه یې بیعت واخیست او خطبه یې و ویله، نصر چي په مروه کي ماته وخوړه د سرحس او طوس پر لاره نیشاپور ته راغی او هستوګن سو او علي بن کرماني له ابو مسلم سره یو ځای دېره و، او د هغه هري خبري ته یې صحیح ویل، شیبان خارجي چي مروې ته نږدې د ماتي خوړلو په حال کي دېره ؤ، هغه ته ابو مسلم پیغام واستاوه چي ته هم بیعت وکړه، هغه ورته ځواب را ولېږی چي ته زما بیعت وکړه، تردې وروسته شیبان خارجي د سرخس په لوري ولاړ او د بکربن وایل یو شمېر وګړي یې پر ځان راټول کړل، ابو مسلم چي ځیني خبر سو یو شمېر پوځ یې د سرخس په لور ولېږی، هلته جګړه پېښه سوه او شیبان خارجي و وژل سو، تردې وروسته ابو مسلم د خپلو نماینده ګانو څخه موسیٰ بن کعب دا بیورد په لور او ابو داؤد خالد بن ابراهیم د بلخ په لور ولېږل، دواړه بریالي سول، ابیورد او بلخ چي کله ونیول سول، نو ابو مسلم ابو داؤد بیرته راوغوښت او یحییٰ بن نعیم یې د بلخ حاکم په حیث ور ولېږی، زیاد بن عبدالرحمن قسیري چي د اموي حکومت له خوا د بلخ حاکم ؤ، او د ابو داؤد له لاسه یې ماتي خوړلې وه او ترمذ ته تللی ؤ، له یحییٰ بن نعیم سره یې لیک رالیک وکړ او هغه یې له ځان سره همفکري کړ او مسلم بن عبدالرحمن باهلي او عیسیٰ بن زرعه سلمي د تخارستان حاکمان د ماوراء النهر، بلخ او مرمذ مشران یې راټول کړل او یحییٰ بن نعیم یې د هغه له ملګرو سره له ځان سره واخیست او د ابو مسلم سره جګړې په نیت روان سول، تو له په یو اتفاق د تورو شادرو له ښبتنانو یعني د بنو عباس له پلویان سره د جنګېدلو سوګندونه یاد کړل، مقاتل بن حیان نبطي یې د خپل لښکر امیر وټاکه، ابو مسلم چي له دغه حالت څخه خبر سو ابو داؤد خالد یې د دویم ځل لپاره د بلخ په لور واستاوه، له بلخ څخه په لږ فاصله کي د سیند پر غاړه دواړه لښکري سره مخامخ سوې، د مقاتل بن حیان نبطي سره دویم

سرلښکر ابوسعید قریشي ؤ، ساقه د لښکر وروستی برخي ته وایي دغه برخه یې په دې خاطر ښه قوي کړې وه چي هسي نه دښمن چل کي پرې د شا له لوري حمله وکړي، کله چي ښه زوروره جګړه پيل سوه، نو ابو سعید قریشي هم د خپل پوځ سره د دښمن بلد کول وغوښتل، په اتفاقي ډول د ابو سعید د پوځ بیرغ هم تور ؤ، ابو سعید چي کله د خپل لښکر سره حرکت پیل کړ، نو د مخکو صفونو جنګیالیو دا هیره کړه چي زموږ هم یو بیرغ تور ؤ، هغوی چي د ابو سعید بیرغ ولیدی، داسي یې وګڼله چي دښمن د شا له لوري پر موږ یوه زوروره حمله وکړه او د هماغو پوځ د شا له لوري بریالی را روان دی، په دې ډول له هغوی څخه هر څه هیر سول، میدان یې پرېښود وتښتېدل، زیات شمېر په دریابکي ډوب او مړه سول، زیاد او یحیی د ترمذ په لوري ولاړلاو ابو داؤد بلخ ونیو.

تردې وروسته ابو مسلم له بلخ څخه ابو داؤد راوغوښت او د بلخ د حکومت لپاره یې نصر بن صبیح مزني وټاکه، لکه څنګه چي دمخه ویل سوي دي علي بن کرماني په مروه کي له ابو مسلم سره اوسېدی، له هغه سره یې ورور عثمان بن کرماني هم ؤ، ابو داؤد ابو مسلم ته و ویل چي: د دغو دواړو ورونو یو تربله سره جدا کول ضروري دي، ابو مسلم دغه نظر خوښ کړ او عثمان بن کرماني یې د بلخ د حاکم په حیث واستاوه، عثمان بن کرماني چي بلخ ته ورسېدی فرافضه بن ظهیر یې په بلخ کي مرستیال وټاکه او پخپله له نصر بن صحیح سره مروه رود ته ولاړ، د دغه خبر په اورېدو سره مسلم بن عبدالرحمن په ترمذ کي مصریان له ځان سره ملګري کړل او پر بلخ یې حمله وکړه او د توري په زور یې ونیو.

عثمان او نصر چي څیني خبر سول هغوی له مره رود څخه د بلخ په لوري روان سول، د مسلم ملګرو چي د دوی د راتګ خبر واورېدی د شپې شپې له بلخه وتښتېدل، عثمن له یوه لوري او نصر له بل لوي پر بلخ حمله وکړه، د نصر ملګرو یو خو له تښتېدونکیو سره هیڅ کار ونه لاره، خو عثمان بن کرماني جګړه پیل کړه او پخپله یې ماتي وخوړه وتښتېدی، او زیات شمېر ملګري یې و وژل سول، او د بلخ ښار چي د نیولو په حال کي و بیرته پاتې سو، د دغه خبر اورېدو سره ابو مسلم او ابو داؤد مشوره وکړه، ابو مسلم د نیشاپور په لور روان سو، او ابو داؤد یو ځل بیا ذ بلخ لوري ته راغی، له ابو مسلم سره علي بن کرماني هم ؤ، چي په لاره کي ابو مسلم و واژه، ابو داؤد هم له مشورې سره سم بلخ ونیو، مسلم بن عبدالرحمن له بلخ څخه وتښتېدی او عثمان بن کرماني یې و واژه، په دې ډول یې د دغو دواړو ورونو اند یښنه له منځه یووړه.

دمخه مو ولوستل چي امام ابراهیم لومړی ابومسلم راوغوښت بیا یې بیرته منعه کړ، چي په څرګنده دعباسیانو د خلافت لپاره بلنه پیل کړي، او د ابو مسلم پر ځای قحطبه بن شبیب ورته مال او سامان وراندي کړ، امام ابراهیم ابو مسلم ته یو بیرغ د قحطبه په لاس را ولېږی او هغه یې له مکې

څخه د خراسان په لور واستاوه، او پخپله د حميمه په لوري ولاړ، حميمه ته له راتګ سره ونيول سو او بندي سو، قحطبه هغه بيرغ ابو مسلم ته راوووړ، ابو مسلم دغه بيرغ د لښکر مخکښ ګروپ ته ورکړ او قحطبه بن شبيب يې د هغه قومانان وټاکه، او ۱۳۰هـ ق کال تر پای ته رسېدو پوري يې د خراسان زياتي برخي ونيولې او خپل دښمنان يې يو له منځه يوړل، ابو مسلم چي د علي بن کرماني له وژلو څخه فارغ سو مروې ته راستون سو، او قحطبه بن شبيب يې د لښکر له څو نورو قوماندانانو (ابوعون عبدالملک بن يزيد، خالد بن برمک، عثمان بن نهيک، او حازم بن خزيمه او نورو) سره د طوس په لور ولېږي، د طوس خلکو مقابله وکړه او ماتي يې وخوړه، قحطبه هغوی په ډېره بې رحمی سره و وژل، تردې وروسته قحطبه پرتميم بن نصر چي په سوزقان نومي ځای کي مېشت و د حملې لپاره تياري وکړ، تميم بن نصر له خپلو درې زره ملګرو سره و وژل سو، قحطبه چي ښار ته ننووت، عامه وژنه يې وکړه او خالد بن برمک يې د ولجه سويو مالونو د راجمعه کولو لپاره مؤظف کړ.

تردې وروسته قحطبه د نيشاپور عزم وکړ، په نيشاپور کي نصر بن سيار اوسېدی، هغه له نيشاپور څخه قومس ته وتښتېدی، په ۱۳۰هـ ق کال د روژې په مياشت کي قحطبه نيشاپور ونيو، او د شوال تر پای پوري هلته و اوسېدی، د نصر بن سيار د مرستي لپاره د کوفې والي يزيد بن عمر بن هبيره يو لښکر د نباته بن حنظله تر قومنداني لاندي لېږلی ؤ، په قومس کي نصر بن سيار تر زياتو ورځو ټينګ نه سو، له هغه ځايه جوزجان ته ولاړ، په جوزجان کي نباته بن حنظله له نصر بن سيار سره يو ځای سو، د ذي قعدې مياشتي په پيل کي قحطبه له نيشاپور څخه د جرجان په لور ولېږي.

د قحطبه ملګرو چي کله واورېدل چي نباته بن حنظله له يو سرسامي لښکر سره جرجان ته رسېدلی دی، نو هغوی و وېرېدل، قحطبه هغوی ته يوه جذباتي وينا وکړه او ورته وې ويل چي: امام ابراهيم وړاندي ګوينه کړې ده، چي تاسي به د يوه ستر لښکر مقابله وکړی او ماتي به ورکړئ، له دې خبري سره د لښکر د خلکو زړونه راپورته سول، بالاخره جګړه ونښته، نباته بن حنظله له لس زره کسانو سره و وژل سو، قحطبه برى ترلاسه کړ، او د نباته بن حنظله سر يې پرې کړ، ابو مسلم ته يې ولېږي، دغه جګړه د ذي الحجې په مياشت ۱۳۱هـ ق کال شروع سوه او قحطبه جرجان ونيو، دېرش زره د جوزجان خلک يې و وژل، په جوزجان کي ترماتي وروسته نصر بن سيار د "حرارالرای" په لور ولاړ، د هغه ځای حاکم ابوعقيلي ؤ و يزيد بن عمر بن هبيره چي کله له حالاتو څخه خبر سو، نو يې يو ځواکمن پوځ د عطيف تر قوماندې لاندي د نصر بن سيار د مرستي لپاره راولېږي.

قحطبه له جوزجن څخه خپل زوی حسن بن قحطبه د خراز الرای په لور ولېږي، او تر شايې يو لښکر د ابو کامل او ابو القاسم محرز بن براهيم او ابو العباس مروزي تر قوماندې لاندي د حسن بن قحذبه د مرستي لپاره ور ولېږي، خو کله چي دغه وګړي د حسن لښکر ته نږدې ور ورسېدل، نو ابو الکامل د

خپلو ملګرو سره ځیني جلا او له نصر سره یو ځای سو او نصر یې د حسن د لښکر له حالاتو څخه خبر کړ، په اخره کي جګړه پېښه سوه او حسن بن قحطبه رسوا متې وخوړه، نصر د غنیمت مالونه او د سوبې زېری یزید ب عمر بن هبیره ته ولېږی، دا د محرم د میاشتي او ۱۳۱هـ ق کال پېښنه ده، هلته د نصر قاصد د غنیمت مالونه او د سوبې زېری یزید بن عمر بن هبیره ته :یوور، له هغه خوا څخه پرې ابن عطیف دخپل لښکر سره راغی، په "ریٔ" نومي ځای کي دواړه سره مخامخ سول، ابن عطیف ځیني لیک او غنیمت مال واخیست او په ریٔ کي دېره سو.

نصر چي دغه خبر واورېدی سخت غمجن سو، کله چي نصر پخپله د "ریٔ" اراده وکړه، عطیف د خپل پوځ سره د همدان په لور روان سو، بیا یې همدان پرېښود او اصفهان ته ولاړ، نصر ته دوه ورځو پوري په "ریٔ" کي دېره وو، په درېیمه ورځ ناروغه سو او له "ریٔ" څخه ولېږېدی، ساوه نومي ځای ته چي ورسېدی د ربیع الاول په دولسمه ۱۳۱هـ ق کال وفات سو، ملګري یې د هغه تر وفات وروسته همدان ته ولاړی د "ریٔ" حاکم حبیب بن یزید هنشلي ؤ، د نصر له وفات وروسته چي کله قحطبه بن شبیر خپل پوځ سره د ریٔ لوري ته راغی، حبیب بن یزید او شامیان چي له هغه سره وو له مقابلې پرته یې ریٔ پرېښودی ولاړی، قحطبه ریٔ ونیوله او د "ریٔ" د خلکو مالونه او سامانونه یې ضبط کړل، له ریٔ څخه زیاتره وګړي همدان ته وتښتېدل، قحطبه له خپل زوی سره حسن له ري څخه دهمدان په لور ولېږی، څو هغو خلکو همدان پرېښود او د نهاوند په لوري ولاړل، حسن بن قحطبه چي نهاوند ته ورسېدی، نهاود یې ډېر کلک کلابند کړ.

یزید بن عمر بن هبیره په ۱۲۹هـ ق کال خپل زوی داؤد بن یزید د عبدالله بن معاویه سره د جګړې لپاره را لېږلی ؤ او داؤد بن یزید د عبدالله بن معاویه په تعقیب پسې تر کرمانه پوري تللی ؤ، له داؤد سره عامر بن صباره هم ؤ، دوی دواړه په کرمان کي له پنځوس زره کسانو سره اوسېدل.

کله چي یزید بن عمر بن هبیره د نباته بن حنظله له وژل کېد څخه خبر سو، نو هغه داؤد او ابن صباره ته ولیکل چي: د قحطبه د مقابلې لپاره ولاړ سي، دوی دوړه له پنځوس زره پوځ سره د کرمان څخه روان سول او اصفهان ته ورسېدل، قحطبه د هغوی د مقابلې لپاره مقاتل بن حکیم کعبې وټاکه، مقاتل په "قُم" کي دېره سو، ابن صباره چي واورېدل چي حسن بن قحطبه نهاوند د محاصره کړی دی، د نهاوند د بچ کولو اراده یې وکړه، او هغه لوري ته روان سو، کله چي دواړه لښکري سره ونښتې نو د ابن قحطبه ملګرو داسي په مړانه مقابله وکړه، چي د ابن صباره لښکر ماتې وخوړه او پخپله هم و وژل سو.

دا د رجب میاشت ۱۳۱هـ ق کال پېښنه ده، قحطبه د دغه سوبې زیری خپل زوي حسن ته ور ولېږی، او پخپله په اصفهان کي تر شلو ورځو پاتې سو، بیا حسن ته راغی او په کلابندۍ کي ورسره شریک

سو، د نهاوند خلک تر درې میاشتو کلابند وو، په اخره کي نهاوند فتحه سو، او د نهاوند زیات شمېر اوسېدونکي و وژل سول، تردې وروسته قحطبه خپل زوی حسن د حلوان په لور واستاوه، حلوان په آسانی سره ونیول سو، بیا د قحطبه له خوا ابو عون بن عبدالملک بن یزید خراساني پر "زور" ښار د حملې لپاره واستاوه، د زور سیمي حاکم عثمان بن سفیان ؤ، مخکښ لښکر قوماندان یې عبدالله بن مروان بن محمد ؤ، د ابو عون او عثمان ترمنځ د ذي الحجې تر پای پوري نښتي رواني وې بیا عثمان و وژل سو، پوځ یې له ماتي سره مخامخ سو او ابو عون بن عبدالملک د موصل ښارونه ونیول.

کله چي عامر بن صباره و وژل سو، نو داؤد بن یزید خپل پلار ته وتښتېدی، داؤد بن یزید چي کله خپل پلار یزید بن عمر بن هبیره ته د دغه ماتي حال واوروه، نو د یوه ستر لشکر سره روان سو، خلیفه مروان بن محمد هم دد هغه د مرستي لپاره د حوثره بن سهیل باهلي تر قوماندې لاندي پوځ را ولېږی، یزید بن عمر او حوثره بن سهیل حلوان ته ورسېدل، قحطبه هم چي ځین خبر سو د حلوان په لور را وخوځېد، او د دجلې پر سیند د انبار لوري ته راپوري ووت، یزید بن عمر هم د کوفې په لور راستون سو او حوثره بن سهیل یې له پنځلس زره کسیز لښکر سره تر ځان دمخه د کوفې په لور را ولېږی، قحطبه له انبار څخه د محرم په اتمه ۱۳۲ هـ ق کال د فرات پر سیند پوري ووت، دغه مهال ابن هبیره د فرات د سیند پر غاړه په ۲۳ فرسنګه واټن کي دېره ؤ، ملګرو یې مشوره ورکړه چي د کوفې اراده پرېږدئ او د خراسان په لور مخه وکړئ، قحطبه به مجبوراً د کوفې اراده پرېږدي او زموږ په تعقیب پسې به راسي، یزید بن عمر بن هبیره دغه مشوره ونه منله او دجلې پر سیند دمداین په لور پوري ووت، او دواړو لښکرو د کوفې په نیت د فرات سیند په غاړو سفر کاوه، د فرات سیند په یوه ګودر کي قحطبه ورپوري و وت، سخته جګړه وسوه، د یزید بن عمر بن هبیره لښکرو ماتي وخوړه، خو قحطبه بن شبیب و وژل سو، قحطبه چي کله د معن بن زایده له لاسه زخمي سو او پرېووت نو وصیت یې وکړ چي باید په کوفه کي د علي د شیعانو امارت قایم کړای سي، او ابو مسلمه دي امیر وټاکل سي، حوثره، یزید بن عمر بن هبیره او ابن نباته بن حنظله د واسط په لور وتښتېدل، د قحطبه پوځ حسن بن قحطبه خپل قوماندان وټاکه، د دغه پېښي خبر کوفې ته ورسېدی، محمد بن خالد قسیري د علي ﷺ شیعان راټول کړل او د عاشورا پر شپه ۱۳۲ هـ ق کال یې بغاوت وکړ او په کوفه کي یې د امارت ودانۍ ونیوله.

له دغه پېښي څخه په خبرېدو سره حوثره له واسط څخه کوفې ته راستون سو، محمد بن خالد د امارت په ودانۍ کي محاصره سو، خو د حوثره ملګرو د عباسیانو بلنه ومنله او له هغه څخه یو یو جدا سول، حوثره بیرته د مجبوریت له مخي واسط ته ولاړ، محمد بن خالد د دغه پېښي او د کوفې د

دارالامارت د نیولو خبر ابن قحطبه ته ورکړ، حسن بن قحطبه کوفې ته راغی او محمد بن خالد یې له ځانسره واخیست او ابو سلمه ته ورغلل، ابو سلمه یې د امیر په حیث وټاکه او بیعت یې ورسره وکړ، بیا یې د ابو سلمه په امر حسن بن قحطبه د ابن یزید بن عمر ب هبیره سره د جګړې لپاره واسط ته واستاوه، او محمد بن خالد یې د کوفې حاکم وټاکه، تردې وروسته ابو سلمه حمید بن قحطبه د مداین په لور ولېږی، په اهواز کي عبدالرحمن بن عمر بن هبیره حاکم ؤ، له حمید او بسام سره د عبدالرحمان بن عمر بن هبیره جګړه ونښته، عبدالله ماتي وخوړه، د بصرې په لور وتښتېدی، په بصره کي مسلم بن قیقبه باهلي حاکم ؤ، بسام چي عبدالرحمن ته ماتي ورکړه سفیان بن معاویه بن یزید بن مهلب یې د بصرې حاکم وټاکه، د صفري میاشت ۱۳۲هـ ق کال ؤ چي جګړه پېښه سوه، او مسلم سوبه وکړه، او مسلم تر هغه وخته د بصرې واکوال ؤ، چي ترڅو ورته د یزید بن عمر بن هبیره د وژل کېدو خبر را ورسېدی، د دغه خبر له اورېدو سره مسلم له بصرې څخه را و وت، محمد بن جعفر چي میدان خالي ولیدی بغاوت یې وکړ او بصره یې ونیوله، څو ورځي وروسته ابو مالک عبدالله بن اسید خزاعي د ابو مسلم له لوري بصرې ته را ورسېدی، او ابو العباس سفاح دخپل خلافت تر بیعت وروسته سفیان بن معاویه د بصرې حاکم وټاکه.

د امام ابراهیم د وفات پر وخت حمیمه کي د هغه د کورنۍ لاندي غړي موجود وو، ابو العباس عبدالله سفاح، ابو جعفر منصور او عبدالوهاب دوی ذړې واړه د امام ابراهیم ورونه ؤ، او محمد بن ابراهیم، عیسیٰ بن موسیٰ، داؤد، عیسیٰ، صالح، اسماعیل، عبدالله، عبدالصمد یې ترونه وو، امام ابراهیم د خپلو نیول کېدو دمخه خپل ورور ابوالعباس عبدالله سفاح پر خپل ځای ټاکلی ؤ او د مړیني پر وخت یې د ابو العباس سفاح لپاره وصیت کړی ؤ، چي کوفې ته دې ولاړ سي او همالته دي هستوګن سي، په دې ډول د امام ابراهیم له وصیت سره سم ابو العباس عبدالله سفاح د پورته یاد کړای سوي کسانو سره له حمیمه څخه کوفې ته راغی او هستوګنه یې غوره کړه، ابو العباس چي کله کوفې ته راغی دا هغه وخت ؤ، چي په کوفه کي د ابو سلمه حکومت قایم سوی ؤ، ابو مسلمه په کوفه کي د امام ابراهیم نماینده او د کوفې په مرکز کي د عباسي خلافت د تحریک سرپرست ؤ، اوس ابو سلمه خپل ټول کوښښونه د علي ﷺ د اولادې د خلافت لپاره پیل کړی وو، قحطبه بن شبیب هم د همدغه فکر څښتن سړی ؤ، خو څرنګه چي ابو هاشم بن محمد وصیت کړی ؤ چي محمد بن علي عباسي دی هغه د ډلي ټول وګړي د خپل امام په حیث ومني له دې امله هغه د دغه وروستۍ خبري په باب کومه فیصله ونه کړای سوه؟

کله چي کوفې ته د ابو العباس د نږدې را رسېدو خبر ابو سلمه ته راغی هغه یې د علي ﷺ له شیعه ګانو سره د داستقبال په خاطر تر حمام اعین نومي ځایه پوري ورغی او ابو العباس یې د ولید بن

سعد په کر کي دېره کړ او سبا ته يې د علي ﷺ د شیعه ګانو او د لښکر له ټولو قوماندانانو څخه دغه خبره پټه کړه، ابو سلمه غوښته چي د ابو طالب له اولادې څخه کوم سړي خلیفه وټاکل سي او بیعت ورسره وکړای سي، خو ابو جهم چي د علي ﷺ له شیعه ګانو څخه ؤ، د دغه نظر مخالفت وکړ او وې ویل هسي نه چي د ابي طالب اولاده له خلافت څخه بې برخي پاتې سي او خلک ابو العباس د خلیفه په حیث ونه مني، که ابو الغباس د امام ابراهیم له وصیت سره سم کوفې ته راغلی نه وای، نو د دې خبري ډېر زیات امکان موجود ؤ چي ابو سلمه د ابي طالب د اولادې څخه خلیفه کولو کي بریالی سوی وای، ابو سلمه نه غوښتل چي خلک د ابو العباس د راتللو څخه خبر سي او د هغه په لور یې پاملرنه واوړي، په دې ډول ابو سلمه په دغه وخت کي امام جعفر صادق بن امام باقر بن امام زین العابدین بن حسین بن علي ﷺ ته لیک واستاوه، چي تاسي کوفې ته راسئ، او خلافت په خپل لاس کي واخلئ، هغه په ځواب کي انکار وکړ، په اتفاقي ډول خلک کوفې ته د ابو العباس عبدالله سفاح له راتګ څخه خبر سو.

دغه مهال په کوفه کي دوه ډوله خلک موجود وو، یو هغه شمېر وګړي چي د عباسي د اولادې د خلافت غوښتونکي وو، بل هغه وګړي وو چي خلافت یې د ابي طالب په اولاده کي غوښت، د عباسیانو پلویانو له اورېدو سره ابو العباس ته تلل راتلل پیل کړل او له هغوی سره د علي ﷺ شیعه ګان هم تلل راتلل، کله چي وګړي له دې څخه خبر سول چي د کوفې حاکم ابو سلمه چي د اهل بیتو په وزیر سره یې شهرت درلود، له ابو العباس عبدالله سفاح سره د مېلمه پالني په چارو کي له ټال مټول کار اخلي، نو زیات شمېر د علي ﷺ شیعه ګان د عبدالله سفاح پلویان سول، په دې ډول په کوفه کي د عبدالله سفاح موجودیت په عمومي ډول د خلکو پاملرنه او همدردي د ځان په لور راوګرځوله.

د ربیع الاول په دولسمه د جمعې په ورځ ۱۳۲هـ ق کال چي د اکتوبر له ډېرشمي او ۷۴۹هـ ق کال سره سمون خوري، خلک راټول سوُل، ابو العباس سفاح یې د خپل جامع جومات ته راغی، خطبه یې و ویله او د جمعې د لمونځ امامت یې وکړ، د جمعې تر لمانځه وروسته بیا منبر ته وخوت، خطبه یې و ویله او له خلکو څخه یې بیعت واخیست، دا ډېره فصیحه او بلیغه وینا وه، چي خپل ځان یې په کي د خلافت حقدار ثابت کړ او له خلکو سره یې د معاشونو زیاتولو وعده وکړه، د کوفې د خلکو ستاینه یې وکړه، تر دې خطبې وروسته د عبدالله سفاح تره داؤد منبر ته وخوت او وینا یې وکړه، د عباسیانو د خلافت په باب یې مناسبې خبري وکړې، د امویانو بدي یې بیان کړې او خلکو ته یې و ویل چي؛ نن امیر المؤمنین عبدالله سفاح د تبې او اندامونو په درد اخته دی، له دې امله یې زیات بیان ونه کړای سوی تاسي ټول د هغه لپاره دعا وکړئ، تر دې وروسته عبدالله سفاح د امارت د ودانۍ پر لور روان سو او د هغه ورور ابو جعفر منصور تر ماښامه پوري په جومات کي ناست ؤ او له خلکو څخه یې

بیعت اخیست، عبدالله سفاح د خپ خلافت لپاره د بیعت اخیستلو وروسته د امارت ودانۍ ته ولاړ، بیا له هغه ځایه د ابو سلمه خیمې ته ورغی او له هغه سره یې خبرې اترې وکړې، ابو سلمه هم بیعت وکړ، خو هغه له زړه څخه پر دغه بیعت او د عباسیانو پر خلافت خوښ نه ؤ، عبدالله سفاح د کوفې په شاوخوا سیمو کې خپل تره داؤد خپل مرستیال وټاکه، او بل تره عبدالله ب علي یې د ابو عون بن یزید د مرستې لپاره واستاوه، خپل وراره عیسٰی بن موسٰی یې د حسن بن قحطبه د مرستې لپاره ولېږی، چې په واسط ښار کې یې ابن هبیره محاصره کړی ؤ، یمیمې بن جعفر، بن تمام بن عباس یې د حمید بن قطبه د مرستې لپاره د مداین په لور واستاوه، په دې ډول یې هر لووري ته خپل نماینده ګان ولېږل، ابو مسلم په خراسان کې ؤ او هغه خراسان په چټکتیا سره له دښمنانو خالي کاوه، عبدالله سفاح چې په کوفه کې خلیفه سو، په هره یوه مهمه چاره کې به یې له ابو مسلم څخه مشوره غوښتله او څرنګه به چې ورته ابو مسلم ولیکل پر هماغه به یې عمل کاوه.

دا په ټوله اسلامي نړۍ کې ډېره نازکه او خطرناکه زمانه وه، په هر هیواد او هر یوه ایالت کې کورني جنګونه او فتنې را ولاړې سوي وې، په واسط ښار کې د ابن هبیره مغلوب کول آسان کار نه ؤ، له بلې خوا اموي خلیفه مروان بن محمد په شام کې موجود ؤ، په حجاز کې هم طوایف الملوکي وه، د مصر حالات هم ګډوډ وو، اندلس کې کې د عباسي تحریک له سره کوم اغېز نه ؤ، په جزیره او ارمینیا کې اموي امیران موجود وو او د عباسیانو پر خلاف مقابلې ته تیار سوي وو، خراسان هم په مکمل ډول عباسیانو نیولینه ؤ، د حضرموت، یمامه او یمن هم همدغه حالت ؤ، د عبدالله سفاح له خلیفه کېدو سره، په علویانو کې چې تر دې وخته له عباسیانو سره ملګري وو یوه ګډوډي خپره او هغوی پر دغه کار حیران و خفه وو، ځکه چې هغوی د خپل خلافت هیله لرله، د عباسیانو په دغه ستر بریالیتوب کې لوی لاس د محمد بن حنیفه د زوی ابو هشام عبدالله د هغه وصیت دی چې هغه د خپلې مړینې پر وخت دمحمد بن علي بن عبدالله بن عباس لپاره کړی ؤ، د دغه وصیت له مخې د شیعه ګانو د کیسانیه فرقې دغه عقیده منځته راغله چې تر حضرت علي بن ابي طالب (رض) وروسته محمد بن حنیفه امام ؤ، تر هغه وروسته یې زوی ابو هشام عبدالله امام سو او تر هغه وروسته محمد بن علي عباسي د هغه جانشین او امام ؤ، ترمحمد بن علي وروسته د هغه زوی امام ابراهیم امام سو او له امام ابراهیم وروسته ابو العباس عبدالله سفاح امام دی، په دې ډول د شیعه ګانو یوه لویه ډله د هغوی څخه جدا او له عباسیانو سره یو ځای سوه او علویانو یا فاطمیانو ته عباسیانو پر خلاف درېدلو هیڅ وخت په لاس ورنغی، د هغوی هرڅه همداسې دننه په زړونو کې پاتې سول.

کله چې د امویانو پر خلاف بغاوت وکړ او له سپینو بیرغونو سره راولاړ سو، له بلې خوا عامل بن قینسرین هم راپورته سو، حال دا چې تر دې دمخه هغه له عبدالله بن علي عباسي سره بیعت کړی ؤ، د

حمص خلک هم له هغه سره ملګي سول، بلي خواته د ارمنيا والي مسلم بن عقيل د عباسيانو پر خلاف راپورته سو، د دغو ټولو بغاوتونو د غلي کولو لپاره عبدالله سفاحخپل قوماندانان او خپلوان ولېږل او په تدرريج سره يې بريااليتوب ترلاسه کړ، خو يزيد بن عمر بن هبيره لا هماغسي پر واسط واکوال ؤ او يو قوماندان هم هغه مغلوب او مفتوح نه کړای سو، په اخر کي ابوجعفر منصور او عبدالله سفاح مجبور سو او له يزيد بن عمر بن هبيره سره يې سوله وکړه، يزيد بن عمر بن هبيره بيعت ته غاړه کښېښوده، خو ابو مسلم خراسان عبدالله سفاح ته وليکل چي د يزيد بن عمر موجوديت ډېر خطرناک دی، هغه و وژنه، په دې ډول په چل سره منصور عباسي هغه (يزيد بن عمر) و واژه او له دغه خطرې څخه يې خلاصون وموندی.

اوس په کوفه کي ابو سلمه پاتې ؤ او په ښکاره د هغه د وژني لپاره کومه موقع نه وه، ځکه چي عباسيانو د خپل خلافت په لومړيو کي له علويانو سره خپل مخالفت ښکاره کول نه غوښتی، د ابو سلمه په باب ټول حالات وليکل سول او ابو مسلم خراساني ته يې ور ولېږل او مشوره يې ځيني وغوښتل سوه، ابو مسلم ورته وليکل چي: ابو سلمه بايد په سملاسي ډول و وژل سي، عبدالله سفاح د خپل تره داؤد بن علي په مشوره ابو مسلم ته وليکل چي: که موږ ابو سلمه و وژنو، نو د ابو سلمه د پلويانو او د علي ﷺ دشيعه ګانو له لوري د ځرګند مخالفت خطره موجوده ده، ته له هغه ځايه کوم سړی را ولېږه چي ابو سلمه و وژني، ابو مسلم خراساني د ابو سلمه د وژني لپاره مراد بن انس مؤظف کړ، مراد کوفې ته راغی، يوه ورځ په کومه کوڅه کي ابو سلمه روان ؤ، مراد پرې د توري وار وکړ، ابو سلمه و وژل سو او مراد بن انس وتښتېدی، او په خلکو کي مشهور سو چي کوم خارجي ابو سلمه وژلی دی، تردې وژني وروسته ابو مسلم په همدې ډول سليمان بن کثير هم و واژه، دا هماغه سليمان بن کثير دی، چي ابو مسلم يې په لومړي سر کي له خراسان څخه را شړلی ؤ، او ابو داؤد له لاري څخه بيرته راستون کړی ؤ، لنډه دا چي ابو مسلم ټول هغه وګړي چي د هغه مخالفت يې ګولای سو، چان چان کړل او وې وژل.

د عباسيانو په لاسو د امويانو عمومي وژنه

هره کورنۍ يا قوم چي اسلامي خلافت خپل ميراثي حق وګڼي هغوی په سخته غلطي کي دي، که امويانو اسلامي حکومت په خپله کورنۍ کي پاتې کېدل غوښتل دا د هغوی غلطي وه او که عباسيانو يا هاشميانو اسلامي خلافت خپل حق ګاڼه نو دا د هغوی غلطي او بې انصافي وه، خو څرنګه چي په عمومي ډول د نړۍ وګړي په دغه غلذي کي اخته دي په همدې خاطر په حکومت او سلطنت کي هم د وراثت حق روا ګڼل کېږي، پر همدې اساس چي کوم سړی له کوم غاصب حکومت څخه حق اخلي، هغه زياتره له وژني او زور زياتي چي بنو هاشمو د امويانو پر خلاف کارولې، د هغه

ساري بل ځای نه لیدل کېږي، هو! که له تاریخي حقایقو څخه تېر سو او نیمه تاریخي روایات ومنو، نو بخت نصر د بني اسرائیلو په وژلو کي له ډېرې بې رحمۍ او بې دردۍ څخه کار اخیستی ؤ، او بني اسرائیل یې د مځکي له مخ څخه ورکول غوښتل، خو موږ وینو چي د بني اسرائیلو قوم تر اوسه په نړۍ کي موجود دی، تردې زیات په هندوستان کي آریایانو پر غیر آریایانو بې حده ظلمونه او تېری کړي وو، خو د همالیې غرونو، د بندیا چل ځنګلونه او د راجپوتانه شګلنو دښتو غیر آریایي نسلونه آریایي نسلونه په خپله غېږ کي پټ وساتل او د هندوانو د شودر قومونو په شکل هغوی اوس هم د هندي اوسېدونکو یوه د یادوني وړ برخه تشکیلولی، هندوستان کي پر غیر آریایانو د مظالمو افسانې ځیني صحیح ثرګندې سوې، د نړۍ د خفیه تنظیمونو د حالاتو له لوستلو څخه معلومېږي، چي د دغو پټو چلوتو بریالی کوونکی له حده زیات د وینو تویولو او لوټ مار رتکاب کولای سي، په دغه اسلامي تاریخ کي هم موږ په پرله پسې ډول د دې خبري ثبوت وینو، د اموي کورنۍ له لاسو څخه د اسلامي خلافت ایسلت کومه ګناه نه وه، خو له موي کورنۍ څخه د اسلامي خلافت ایستل او یوې بلي کورنۍ ته په دې ډول ورکول هم کومه ښکه چاره نه وه، اسلام سپېڅلی دین او اسلامي نړۍ ته ځیني هیڅ ګټه رسېدلای نه سوه، له دې امله عباسیان د ډېرو شرموونکو وینو تویولو او عامه وژلو مرتکب سول.

ابو مسلم خرساني او قحطبه بن شبیب او د اهل بیتو نورو نماینده ګانو چي د خراسان په ښارونو کي د څومره عامه وژنو بازار کرم کړ، د هغه یو څه یادونه په تېرو مخونو کي وسوه، امام ابراهیم پخپله ابو مسلم ته په خپل وروستي لیک لیکلي وو چي په خراسان کي د عربي ژبي ویونکي ژوندی پرې نږدي، له دې نه دهغه هدف همدا وو چي په خراسان کي د امویانو پلویان همدا عربي وګړي او قبایل وو، چي په فاتحانه ډول په خراسان کي اوسېدل، د خراسان اصلي اوسېدونکي چي نوي مسلمانان وو، هغوی ټولو د عباسیانو بلنه منلې وه او منلای یې سوه، اابو مسلم دغه عربي قبایل و وژل او په نتیجه کي یې په خراسان کي هغه ټول عربي قبایل چي هغه هیوا ته تللي وو او د هغه هیواد پر ژبه، ټولنیز ژوند او تمدن یې عربي اغېز پرې ایستلای سو، و په دې کار کي یې په زره پوري بریاوې هم په برخه سوي وې، هغوی له یوې مخي و وژل سول، او عربي کلتور چي ټول هیواد یې پرخپل رنګ رنګاوه، له یوې مخي کمزوري، بې اغېزي او ورک سو، د څه له امله چي ایراني ژبه، ټولنیز ژوند، تمدن او خلاق د مړیني په ځال کي وو بیا را ژوندی او تاندي سول، او ایران او خراسان چي د مصر په څېر به اوس یو عربي هیواد وای، بیا فارسي هیواد سو، ابو مسلم پخپله خراساني او ایراني نژادي وو، له دې امله یې د عربو له وژني پرته بل په زړه پوري کار نه سو کولای، قومي تعصب چي اسلام ګرد سره له منځه وړی ؤ، دد امویانو په وخت کي بیا را ژوندی سوی ؤ او د همدغه قومي

تعصب او قبايلي کرکي د بيرته راتګ نتيجه وه، چې امويانو تول عربي قبايل او په ځانګړې توګه بني هاشم تر فشار لاندې ساتلي وو، له دې امله هغوی هر هغه سړي ته چې د هغه په باب به ورته معلومه سوه چې له اموي کورنۍ سره اړيکي لري د ډېرې وېرې او دهشت په سترګو کتل. هغوی د واک مېندلو سره خپل ټول قوت د دغه قبيلې "امويان" دې مځکي له مخ څخه ورک کړای سي.

عبدالله سفاح تر عبدالله بن علي چې کله د روژې په پنځمه ۱۳۲ هـ ق کال دمشق ته ننه وت، نو يې د عامه وژني امر وکړ، کله چې وروستی اموي خليفه مروان بن محمد په بوصير کې و وژل سو، نو د عباسيانو لپاره تر ټول ضروري کار د امويانو سته ايستل ؤ، خو د اموي خلافت دنګې ماڼۍ په راغورځولو کې ځيني مويان هم له عباسيانو سره ملګري سسول و له فاتحو عباسيانو سره په عزت او درناوي کې اوسېدل او په دې ډول د امويانو نسل په مکمل ډول له منځه لا نه لاړ، خو ابو مسلم خراساني د دغه کار لپاره ملا تړلې وه، هغه عبدالله سفاح او نورو عباسي مشرانو ته بيا ځلي وليکل چې: د اموي قبيلې يو وګړی که څه هم ستاسي پلوی او ملګري ولي نه وي، ژوندي پرې نه ږدي، دغه مشوره خو عملي سوه، خو ځيني وګړي داسي هم وو، چې له سترو، سترو ډلو سره يې په ډېر نازک وخت او خطرناک وخت کي له عباسيانو سره ملګرتيا او له امويانو څخه بغاوت کړی ؤ او ډېره مهمه مرسته يې ورسره کړې وه، بشري شرافت د هغوی د وژني مخه نيولې وه، ابو مسلم د دغه ډول امويانو د وژني لپاره داسي لاره غوره کړه چې د عباسي خليفه ګانو هم مجلسيو خلکو او شاعرانو ته يې رشوتونه ور ولېږل او د خپل لوري څخه يې ورته دا لاربسودنه وکړه، چې دربارته ولاړ سي هلته داسي اشعار و وايي: او داسي خبري وکړي چې د امويانو پر خلافت د عباسيانو قهر راولاړ کړي او د هغوی په مزاج کي د انتقام او وژني جذبه راپورته کړي، د دغه ډول هڅو په نتيجه کي عباسيانو د اموي کورنۍ وګړي يو يو ولټول او وې وژل، عبدالله بن سفاح په عام دربار کي د همدغي يوه شاعر د اشعارو په ويلو سره سليمان بن هشام بن عبدالملک له څنډه پرته و واژه، حال دا چې سليمان بن هشام د سفاح هم مجلسي او د هغه ډېر پلوی ؤ، عبدالله بن علي چې په کوو ورځو کي په فلسطين کي ؤ، هلته د ابي فطرس د رود پر غاړه پر دسترخوان ناست ډوډۍ يې خوړله او له اتيا و څخه تر نوي پوري امويان ورسره ناست وو، په همدې وخت کي شبل بن عبدالله راغی، هغه په سملاسي ډول خپل اشعار لوستل پيل کړل، چې د امويانو بدۍ، د امام ابراهيم د بندي کېدو يادونه او د امويانو د وژلو ترغيب پکي ورکړای سوی ؤ، د عبدالله سفاح تره عبدالله بن علي په سملاسي ډول امر وکړ چې دغه امويان دي ټول و وژل سي او د هغه نوکرانو پر هماغه ځای ټول و وژل، په دغو اتيا يا نوي کسانو کي زياتره داسي وو، چې بېخي مړه سوي وو، ځيني داسي هم وو چې زخميان سوي او راپرېوتي وو او تر هغه

وخته پکي ساه پاتې وه، عبدالله بن علي هغوی ټول ترمخي واچول، دسترخوان يې پر وغوړاوه، خواړه يې پرې کښېښودل سول او عبدالله بن علي له خپلو ملګرو سره هغه خواړه خوړل پيل کړل، هغوی ډوډۍ خوړله او هغو زخميانو ترې لاندي په څنبيرګو، څبيرګو ساه ورکوله، تردې چي هغوی خواړه وخوړه او زخميانو ساه ورکړه، په دغو وژل سويو کي محمد بن عبدالملک بن مروان، معز بن يزيد، عبدالوحد بن سليمان، سعيد بن عبدالملک، ابو عبيده بن وليد بن عبدالملک هم وو، د څينو وينا ده چي معزول خليفه ابرهيم هم په دوی کي شامل ؤ، تردې وروسته عبدالله بن علي بن عبدالله بن عباس د اموي خلفاؤ قبرونه وکنستل، د عبدالملک د قبر څخه د هغه کوپړۍ را و وتله، د مير معاويه ﷺ له قبر هيڅ په لاس ورنغلل، له څينو قبرونو څخه څيني غړي را و وتل نور ټول خاوري سوي وو، د هشام بن عبدالملک قبر وسپړدل سو، يوازي د پوزي لوړ والی يې له منځه تللی ؤ، نور ټول وجود يې روغ رمټ را و وت، عبدالله بن علي د هغه مړی په درو و واهه، بيا يې پر صليب وځړاوه، بيا يې وسوځی او ايرې يې په هوا کي باد کړې، د عبدالله بن علي ورور سليمان بن علي بن عبدالله بن عباس په بصره کي د امويانو يوه ډله و وژله، مړي يې د لاري پر سر ګذار کړل او له ښخولو يې ممانعت وکړ، هغه مړی تر مودو، مودو پروي سپو خوړل، د عبدالله بن علي بل ورور يعني د سفاح تره داؤد بن علي په مکه، مدينه، حجاز او يمن کي يو ، يو اموي پيدا کړ او وې واژه او په امويانو کي يې د هيچا نوم ا نښان پرې نه ښوده، لنډه دا چي په ټولو نيول سوي هيوادو کي يې يو عام حکم خپور کړ، چي په هر ځای کي اموي وليدل سي، له څنډه پرته دې و وژل سي، د ولاياتو واليان او د ښارونو حاکمان چي په عمومي ډول عباسيان وو، پر خپل خپل ځای کي په دغه کار مشغول سول، چي که چيري کوم اموي ومومي او مړ يې کړي، ان تردې لکه څنګه چي د څناورو په ښکار پسې وتل، د امويانو لپاره هيڅ يو کور، کلی، قريه او ښار د امن ځای پاتې نه سو، او تر کلونو، کلونو عباسيانو هغوی نه يوازي امويان و وژل، بلکې هغه کسان يې هم و وژل چي په کوم وخت کي يې د امويانو ملاتړ او يا خدمت کړی ؤ، له دغه عامه وژني څخه نه چي کوم وګړي بچ پاتې سول او له يوه ځايه بل ته وتښتېدلای سول، هغوی خپل نوم او حيله بدله کړه او قوم به يې بل ښوده او د سرحدونو په لوري يې مخه وکړه څرنګه چي په خراسان کي دغه ډول عامه وژنه ډېره شديده وه، په همدې خاطر چي په خراسان کي کوم امويان او د هغوی پلوي قبايل وو، هغوی د سند، سليمان غرونه او کشمي په لور وتښتېدل او پناه يې واخيسته، کومو خلکو چي د خپلو قبيلو نومونه بدل کړي وو، هغوی هم په کرار، کرار د اسلامي حکومت له پولونو و وتل، ځکه چي هغوی د عباسيانو په حکومت کي دا ده کېدلای نه سول، دغه مغرور عربي قبايل چي د سند، کشمير او پنجاب لوري ته راغلي وو، ويل

کېږي چې د هغوی نسلونه اوس هم په هندوستان کي موجود دي، او د خپلو بدل سوو نومونو او کسبونو له امله يې خپل عربي نژاد هېر کړی دی، د امويانو يو سړی عبدالرحمن بن معاويه بن هشام له دغه ښکار څخه روغ رمټ را ووت، او په تېښته پر مصر او قيروان تېر سو او أندلس ته يې ځان ورساوه، څرنګه چې أندلس د عباسيانو له اغزيو څخه يو څه پاک و او هلته د امويانو پلويان زيات وو، له دې امله چې څنګه اندلس ته ورسېدی، هغه هيواد يې ونيو او د يوه داسي سلطنت او خلافت په جوړولو بريالی سو، چې عباسي خليفه ګانو به ورته تل د حسد او شک په نظر کتل، خو د هغه اموی حکومت يې هيڅ ونه کړای سول.

عباسي خلافت

ابو العباس عبدالله سفاح

ابو العباس عبدالله سفاح بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبد المطلب بن هاشم په ۱۰۴ هـ ق کال کي د بلقاء په سيمه حميمه کي وزېږېدی، همالته يې پالنه وسوه او د خپل ورور امام ابراهيم پر ګدۍ کښېناست، د خپل ورور منصور څخه په عمر کي کوچنی وو د ابن جرير طبري وينا ده چې له کومي ورځي آنحضرت ﷺ خپل تره عباس رضي الله عنه اولاده د خلافت هيله منده وه.

عبدالله سفاح په وينو تويولو، سخاوت، حاضر جوابي او تېز فهمي کي ممتاز ؤ، د سفاح عاملين هم وينو تويولو ته لېواله و، سفاح خپل تره داؤد لومړی د کوفې حاکم وټاکه، او بيا يې ورته د حجاز، يمن او يمامه حکومت وسپاره، او په کوفه کي يې خپل وراره عيسیٰ بن موسیٰ بن محمد مقرر کړ.

کله چې په ۱۳۳ هـ ق کال کي داؤد و وژل سو، سفاح خپل ماما يزيد بن عبدالله بن عبد المدان حارثي د حجاز او يمامه او محمد بن يزيد بن عبدالله بن عبد المدان يې د يمن واليان وټاکل، په ۱۳۲ هـ ق کال کي يې سفيان بن عيينه هلبي د بصرې حاکم ټاکلی ؤ، په ۱۳۳ هـ ق کال کي يې هغه ليري کړ او پر ځای يې خپل تره سليمان بن علي ته د ولايت مکتوب ورکړ او بحرين او عمان يې هم د هغه په حکومت کي شامل کړل، په ۱۳۲ هـ ق کال کي د سفاح کاکا اسماعيل بن علي د اهواز بل تره عبدالله بن علي د شام، ابوعون عبد الملک بن يزيد د مصر، ابو مسلم خراساني د خراسان او خالد بن برمک د ديوان الخراج يعني د ماليې مسئول افسران وو، په ۱۳۳ هـ ق کال کي ابو مسلم له خپل لوري څخه محمد اشعث ته د فارس د ولايت مکتوب ورکړ، محمد بن اشعث فارس ته لومړی رسېدلی ؤ، تچي لکه عيسیٰ بن علي ور ورسېدی، ن محمد بن اشعث لومړی هغه ته د فارس حکومت له سپارلو څخه انکار وکړ، بيا يې ځيني اقرار واخيست چې هيڅکله به پر منبر خطبه نه ورکوي او له جهاد پرته به هيڅکله توره نه راپورته کوي، هغه ته يې د فارس حکومت وسپاره خو په حقيقت کي پخپله حاکم ؤ، کله چې محمد

بن اشعث وفات سو سفاح خپل تره اسماعیل بن علي د فارس د والي په حیث واستاوه او محمد بن صول یې د موصل دحاکم په توګه مقرر کړ، د موصل خلکو محمد بن صول وشاړه، دغه وګړي له عباسانو څخه باغیان وو، سفاح تر خفه سو. خیل ورور یحیٰی بن محمد بن علي یې له دولس زره لښکر سره د موصل په لور واستاوه، یحیٰی بن علي چي موصل ته ورسېدی د امارت په ودانۍ کي هستوګن سو او د موصل دولس تنه مشران یې په چل را وغوښتل او ویې وژل، د موصل وګړي له دغه کار سره سخت راوپارېدل او د جګړې لپاره تیار سولو یحیٰی چي دغه حالت ولیدی د خپلو خلکو پر وسیله یې پرې بږغ وکړ چي هر څوک د جامع جومات په لوري ولاړل نو هغوی ته به امن ورکول کېږي خلکو چي دا واورېدل د جومات په لرېې منډې کړې، جامع جومات په دروازو کي یحیٰی خپل سړدرول وو، څوک به چي جامع جومات ته ورننه و وت هغه به یې و واژه، په دې ډول یوولس زره کسان و وژل سول، بیا په ښار کي عامه وژنه ترسره سوه، چي شپه سوه یحیٰی د هغو زنانه د ژړا آوازونه واورېدل چي د خپلو مړونو، زامنو پلرونو، ورونو او نو رخپلوانو پر مړینه یې ژړل، له سهار کېدو سره یحیٰی امر وکړ چي ښځي او زنانه دي هم و وژل سي.

تر درې ورځو پوري پوځ ته د ښار د خلکو ويني مباح وې، د دغه امر له اورېدو سره په ښار کي ډېره شدیده عامه وژنه پیل سوه.

د یحیٰی په لښکر کي څلور زره زنګیان (دزنګبار او سېډونکی) هم وو، هغوی د موصل ښار د زنانه و په بې ابرو کولو کي یه شېبه هم ضایع نه کړ، په زرونو زنانه یې ونویې او وې تښتولې، په څلورمه ورځ یحیٰی پر آس پور سو او د ښار دسیل لپاره را و وت، یوې ښځي همت وکړ او د یحیٰی د آس واګي یې ونیولې او ورته وې ویل آیا ته له بنو هاشمو څخه نه یې؟ آیا ته د رسول الله د تره زوی نه یې؟ آیا ته خبر نه یې چي له مسلمانانو ښځ سره زنګیانو په زور نکاح کړې ده؟

یحیٰی هغې ته هیڅ ځواب ونه وایه، په سبا ورځ یې زنګیان د تنخواه وېشلو په پلمه راټول کړل او د تولو د وژلو امر یې وکړ.

سفاح چي کله له دغو حالاتو څخه خبر سو، هغه اسماعیل بن علي موصل ته ولېږی او یحیٰی یې دفارس حکومت څخه تبدیل کړ.

په ۱۳۳هـ ق کال کي رومي قیصر د توري په زور دلمطیه او قالیقلا سیمي له مسلمانانو څخه ونیولې، په همدې کال یزید بن عبیدالله بن عبد المندان له مدینې څخه ابراهیم بن حبان سلمي له یوه لښکر سره د یمامه په لور واستاوه، په یمامه کي مثني بن یزید بن عمر بن هبیره د خپل پلار له وختو حاکم ؤ، هغه له ابراهیم سره مقابله وکړه او و وژل سو، په همدې کال په بخارا کي شریک بن شیخ

مهري د ابو مسلم پر خلاف بغاوت وکړ او له ډېرش زرو څخه زيات وګړي يې پر ځان راټول کړل، ابو مسلم صالح خزاعي د شريک د مقابلې لپاره واستاوه، شريک مقابله وکړه او و وژل سو، ابو مسلم د ذي الحجې په مياشت ۱۳۳ هـ ق کال ابو داؤد خالد بن ابراهيم د ختن پر ښارونو د حملې لپاره ولېږل د ختن پاچا حبش بن شبل ماتي وخوړه، او د فرغانې پر لار چين ته وتښتېدی، په همدې وخت کي د اخشيد، فرغانې او شاش د پاچاهانو پر خلاف يې يو لک پوځ ولېږی، ابو مسلم زياد بن صالح هغه لوري ته واستاوه د زياد بن صالح له چيني پوځ سره د طراز پر نير مقابله وسوه، پنځوس زره چينايان و وژل سول او شل زره چينايان مسلمانان ژوندي ونيول.

په ۱۳۴ هـ ق کال کي بسام بن ابراهيم چي د خراسان يو نوميالی قوماندان ؤ، د بغاوت بيرغ پورته کړ او مداين يې ونيو، عبدالله سفاح د بسام د مقابلې لپاره حازم بن خزيمه ولېږه، حازم بسام ته رسوا ماتي ورکړه او د جنګ له ميدان څخه يې تېښتي ته اړ کړ، تردې وروسته سفاح حازم د عمان په لور د خوارجو دمقابلې لپاره ولېږئ، هلته يې خوارجو ته ماتي ورکړه او د هغوی مشر يې و واژه، په همدې کال ابو داؤد خالد بن ابراهيم د کش پر خلکو لښکر کشي وکړه او دکش پاچا يې (چي ذمي و) و واژه، د هغه سر يې په سمرقند کي ابو مسلم ته ولېږه، او دوژل سوي پاچا ورور طازان يې پر تخت کښېناوه او بلخ ته راستون سو، په همدې وخت کي ابو مسلم د صغد او بخارا د خلکو عامه وژنه وکړه، د بخارا او سمرقند حاکم يې زياد بن صالح وټاکه، د ثمرقند د ښار د دېوالونو جوړولو امر يې ورته وکړ او بيرته مروې ته راغی، تردې پېښو وروسته سفاح ته خبر ورسېدی چي په سند کي منصور بن جعفر د بغاوت او وعدې ماتولو لاره غوره کړې ده، (دا منصور بن جمهور هماغه دی چي د يزيد الناقص د حکومت په زمانه کي تر دوه مياشتو پوري د عراق والي و. او د عبدالله بن معاويه بن عبدالله جعفر له ملګرو څخه ؤ، کله چي عبدالله بن معاويه اصطخر ته نږدې د داؤد بن يزيد بن عمر بن هبيره او معن بن زايده په مقابله کي ماتې وخوړه، منصور بن جمهور د سند په لور تښتېدلی ؤ او عبدالله بن معاويه هرات ته تللی او هلته د هرات د والي مالک بن هيثم خزاعي له لاسه د ابو مسلم په امر وژل سوی ؤ) سفاح د خپلو پوليسو افسر موسیٰ بن کعب د سند په لور ولېږی ا د هغه پر ځای يې مسيب بن زهير مقرر کړ، موسیٰ او منصور د هند په پولو کي سره مقابله کړه، له منصور سره دولس زره پوځ ؤ، خو د موسیٰ له لاسه يې ماته وخوړه وتښتېدی.

او په شګلنه دښته کي له تندې مړ سو، د منصور والي چي په سند کي ؤ، هغه چي وا وريدل د خپلي کورنۍ سره د خزر د ښارونو په لور ولاړ، په همدې کال يعني د ذي الحجې په مياشت په ۱۳۴ هـ ق کال کي سفاح انبار نومي ځای ته راغی او همدې ځای يې د خپل خلافت مرکز وټاکه.

په ۱۳۳هـ ق کال کي زياد بن صالح چي د ابو مسلم له لوري د ثمرقند او بخارا والي و بغاوت وکړ، ابو مسلم چي واورېدل د مروې څخه روان سو، ابو داؤد خالد بن ابراهيم چي د زياد بن صالح له بغاوت څخه خبر سو نصربن راشد يې د ترمذ په لور واستاوه، چي ترمذ د زياد له حملې څخه وساتي، نصر بن راشد ترمذ ته له را رسېدو سره د تالقان څو تنو و واژه، ابو داؤد چي واورېدل، عيسىٰ بن هامان يې د نصر د قاتلينو په تعقيب پسې ولېږى، عيسىٰ د نصر قاتلان و وژل، په همدې وخت کي ابو مسلم "آمد" نومي ځاى ته را ورسېدى، له ابو مسلم سره سباع بن نعمان ازدي هم ؤ، زياد بن صالح او سباع بن نعمان ازدي سفاح ابو مسلم ته د دې لپاره رالېږلى وو، چي که موقع بيا مومي ابومسلم و وژني.

ابومسلم چي "آمد" نومي ځاى ته را ورسېدى، له کومي لاري څخه ورته معلومه سوه، هغه په سملاسي ډول سباع بن نعمان په آمد کي بندي کړ او د هغه ځاى حاکم ته يې امر وکړ چي سبع و وژني،له آمد څخه ابو مسلم د بخارا په لور روان سو، په لاره کي ورته د زياد بن صالح څو تنه قوماندانان په مخه ورغلل، چي له هغه څخه باغيان سي وو او ابو مسلم ته راتلل، بخارا ته د ابومسلم له راتګ سره زياد يوه دهقان په کور کي پټ سو، دهقان هغه و واژه او ابو مسلم ته يې د زياد بن صالح مړى را وور، ابو مسلم د زياد بن صالح د وژني خبر د يوه ليک په ترڅ کي ور ولېږى.

ابو داؤد د تالقان په چارو سمولو کي مشغول ؤ، چي فارغ سو کش ته بيرته راغى او عيسىٰ بن هامان يې د بسام په لور ولېږه، خو هيڅ برياليتوب يې ترلاسه نه کړ، په همدې وخت کي عيسىٰ بن هامان څو ليکونه د ابو مسلم ملګرو ته لېږلى وو چي د ابو داؤد بدې يې ليکلي وې ابو مسلم دغه ليکونه ابوداؤد ته ولېږل، ابو داؤد عيسىٰ بن هامان بندي کړ، څو ورځي وروسته يې چي هغه آزاد کړ، د لښکر وګري پرې راټول سول او وې واژه، ابو مسلم چي له دغه کار څخه فارغ سو مروې ته بيرته راستون سو.

په ۱۳٦هـ ق کال کي عبدالله بن علي د سفاح حضور ته راغى، سفاح هغه له شامي او عراقي لښکرو سره د روميانو په لور واستاوه، د سفاح ورور ابو جعفر منصور د جزيرې والي ؤ، هغه په همدې کال د سفاح په مشوره د حج اراده وکړه، او له سفاح څخه يې د حج اجازه وغوښتله، سفاح ورته وليکل چي ته ماته راسه، زه به دې د حج د امير په حيث ولېږم، په دې ډول منصور انبار ته ولاړ او د حران د حکومت حاکم مقاتل بن حکم وتاکل سو، خبره دا وه چي په همدې کال ابو مسلم هم له سفاح څخه د حج ادا کولو اجازه غوښتې وه، له دې امله سفاح خپل ورور منصور ته په سملاسي ډول خبر ورکړ چي

ته فوراً د حج لپاره تیار سه او عریضه را ولېږه، دلته دا خبره څرګندول ضروري ده، چي ابو مسلم خراساني د عباسیانو د بلني په بریالي کولو کي تر ټولو ستر کارونه سرته رسولي وو.

لکه څنګه چي له تېرو پېښو څخه څرګنده ده، اوس د سفاح له خلیفه کېدلو او د عباسي حکومت له جوړېدلو وروسته ابو مسلم د خراسان والي وټاکل سو او سفاح د هغه په نامه په اصولي ډول د خراسان د والي مکتوب ورولېږه، خو ابو مسلم پخپله د سفاح د خلافت په دربار کي حاضر سوی نهٔ او بیعت یې ورسره کړی نهٔ، هغه چي په لومړي سر کي کله د امام ابراهیم له لوري خراسان ته لېږل سوی ؤ، له هغه وخته تر دې وخته په خراسان کي موجود ؤ، همده خراسان ونیو، همده خپل حکومت جوړ کړ، او په هر ډول یې په خراسان کي واکوالي وه، کله یې چي ټول دښمنان یو یو کړل او وې وژل، نو له عبدالله سفاح سره فکر پیدا سو، چي د ابو مسلم له خوښي او غوښتني پرته نه هغه د کوم ولایت حاکم تبدیلولای سو او نه یې د هغه زور او ځواک کمولای سو.

ابو مسلم خپل ځان د عباسي خلافت بنسټ ایښودونکی ګاڼه او خپل ځان یې د خلیفه سفاح د سرپرست په توګه پېژانده، هغه خلیفه سفاح ته مشورې ورکولې او سفاح به زیاتره د هغه پر مشورو عمل کاوه، خو د خراسان په چارو کي به هغه له سفاح څخه مشوره نه غوښتله، عثمان بن کثیر د عباسیانو په نقیبانو کي یو نوماند او تر ټول پخوانی نماینده و، هغه ابو مسلم څخه هیڅ ځواب ونه غوښتلای سو، سفاحو د هغه ترونو او ورونو هم د خپلو حوصلو د لوړو ساتلو په خاطر او د ابو مسلم خپلسري زغملای نه سوه.

سفاح چي کله خپل ورور ابوجعفر منصور د خراسان په لور د بیعت اخیستلو لپاره ولېږی او د همدې خپل ورور په لاس یې ابو مسلم ته د خراسان د ولایت ورولېږی، د ابو مسلم رویه له ابو جعفر منصور سره مؤدبانه نه وه، بلکې ابو جعفر منصور د هغه له هر یو حرکت څخه خپل سری او خپلواکي احساس کړې وه، له دې امله د ابو جعفر او ابو مسلم په زړونو کي له یو بل څخه کرکه پیدا سوې وه، ابو جعفر چي لکه دغه ټول حالات سفاح ته واورول هغه نور هم په دې فکرونو کي پرېوت، چي د ابومسلم اقتدار، اغېز او واک په څه ډول کم کړي، له دې امله هغه دا خبره مناسبه وګڼله چي ابو مسلم و وژني، له دې امله زیاد بن صالح او سباع ازادي ته سفاح د دې کار سپارښتنه وکړه، لکه څنګه چي دمخه یادونه وسوه، لنډه دا چي د سفاح او ابو مسلم زړونه یو بل ته پاک پاتې سوي نه وو.

څرنګه چي ابو مسلم د اقتدار څښتن او د ټینګ عزم خاوند سړی ؤ، هغه ته چي کله د سفاح له لوري د ځان په باب شک پیدا سو، هغه یوازي په خراسان کي خپله واکوالي کافي ونه ګڼله، بلکې په عراق او حجاز کي یې هم د خپلي واکوالي د قایمولو کوښښونه ضروري وګڼلو چي که کله ارتیا پېښه سي

نو د عباسیانو پښې و ولاړې سوې، د یو داسې سرې چې د عباسیانو د خلافت بلنه یې کامیابه کړې وه، په عراق، حجاز او ټولو اسلامي ایالتونو کي په پټه د خپل اغېز زیاتول کومه حیرانوونکي خبره نه وه، خو د هغه په ذهن کي دا خبره پاتې نه وه، چي په مقابل کي یې داسې کورنۍ وه، چي په هغه کي د محمد بن علي او ابراهیم بن محمد په څېر د تحریک بنسټ ایښودونکي پیدا کېدای سې، او د اموي خلافت به له منځه وړلو بریالي سوي همدا اوس د اقتدار څښتن وو، که څه هم ابو مسلم تر ټولو زیات کار کړی ؤ، خو هغه په دې کار کي د عباسیانو شاګرد او هماغوی روزل سوی ؤ.

لنډه دا چي ابو مسلم له سفاح څخه د حج اجازه وغوښته، سفاح ورته اجازه ورکړه، او ورته وې لیکل چي له پنځه سوه کسانو څخه زیات له ځان سره مه راوله، ابو مسلم ورته ولیکل چي له ما سره د خلکو دښمني ده، له دومره لږ شمېر کسانو سره سفر کول زه د ځان لپاره خطر بولم.

سفاح ورته ولیکل چي زیات څخه زیات زر کسان کفایت کوي، د زیاتو کسانو له ځان سره ملګري کول به له دې امله هم د تکلیف لامل ي، چي د مکې په سفر کي د خوراک څښاک د سامان رسول ګیران وي، ابو مسلم له اته زره پوځ سره له مروې را روان سو، او چي کله دخراسان پولو ته راو رسېدی، نو هغه اوه زره (پوځ یې په سرحدي ځایونو کي پرېښود او له زرو کسانو سره د خلافت مرکز انبار په لور روان سو، سفاح ورته خپل ستر، ستر او نماند قوماندانان د استقبال لپاره را ولېږل او چي کله په دربار کي حاضر سو، نو د هغه یې بې حده درناوی وکړ او ورته وې ویل چي که سږ کال زما د ورور ابو جعفر منصور د حج اراده نه وای، نوهم ته به مې د حج د امیر په حیث لېږلی وای، په دې ډول د ابو مسلم د حج د امیر په حیث د ټاکل کېدو ارمان پورته نه سو، لنډه دا چي د خلافت له مرکز انبار څخه ابو مسلم او ابو جعفر یو ځای د حج لپاره روان سول، ابو مسلم د ځان سره له خراسان څخه ډېري زیاتي پیسې راوړي وې، د منصور ملګرتیا یې خوښه نه وه، ځکه چي هغه چي په آزادانه ډول کوم زیات کارونه کول غوښتل وه یې نه کړای سول، خو بیا هم هغه د مکې پر لار په هر پړاو کي د کوهیانو ایستلو سرایونو جوړولو او د مسافرو لپاره د آسانتیاؤ برابرولو کارونه شروع کړل، رختونه یې و ېشل، لنګرخانې یې شروع کړې، خلکو ته یې بې اندازې انعامونه ورکړل او د خپل سخاوت او بخښني داسې مثالونه یې پرېښودل، چي د خلکو زړونه د هغه په لور مایل سول.

په مکه معظمه کي یې هم په پراخه پیمانه مدغه کارونه وکړل، چیري چي د هري سیمي وګړي موجود وو، د حج د ورځو له تېرېدلو وروسته چي لا تراوسه ابو جعفر منصور د تللو نیت کړی نه ؤ، ابو مسلم له مکې څخه را روان سو، له مکې څخه دوه پړاوه د خراسان په لور راغلي وو چي له دارالخلافه انبار څخه یو قاصد ورسره مخامخ سو چي د عبدالله سفاح د وفات کېدلو خبر او د ابو

جعفر منصور د خليفه ټاکل کېدو زېرىيې هغه ته ورولو او منصور ته تللو، ابو مسلم دغه قاصد تر دوه ورځو پورې له ځان سره ايسار کړ، بيا يې منصور ته ولېږي، منصور د ابو مسلم په مخکې تللو خفه ؤ، اوس پردې خبره نور هم غمجن سو چې ابو مسلم منصور ته د خليفه کېدو مبارکي راونه لېږله، د بيعت لپاره هم ايسار نه سو، حال دا دی چې تر ټولو لومړی بايد هغه بيعت کړی وای او لږ تر لږه يې بايد د منصور تر را رسېدو پورې په دغه ځای کې انتظار کړی وای، چې دوارو يو ځای سفر کړی وای، ابو جعفر منصور د دغه خبر له اورېدو سره سم له مکې څخه روان سو، خو ابو مسلم ځيني مخکې سفر کاوه او انبار ته ورسېدی، ترده وروسته منصور دارالخلافې ته ورسېدی.

مکې ته د ابو مسل او ابو جعفر منصور تر روانېدو وروسته سفاح د ذي الحجې د مياشتې په په ديارلسمه ۱۳۶ هـ ق کال کې وفات سو، د هغه تره عيسٰی يې د جنازې لمونځ ادا کړ او په انبار کې ښخ کړای سو، سفاح د خپلې مړينې د مخه خپل ورور ابو جعفر منصور او له هغه وروسته د عيسٰی بن موسٰی لپاره د وليعهدی. ژمن پاڼه په يوه ټوټه کې وليکه او د خپلې کورنۍ. مهرونه يې پرې وګلو او عيسٰی ته يې وسپارله، څرنګه چې منصور موجود نه ؤ، په دې خاطر عيسٰی بن موسٰی د هغه د مرستيال په توګه له خلکو څخه بيعت واخيست او د دغه پېښې خبر يې مکې ته ولېږي.

عبدالله سفاح حکومت د ټينګښت لپاره له مال او دولت څخه هماغسې کار واخيست لکه څنګه چې د اموي خلافت بنسټ ايښودونکی حضرت معاويه رضي الله عنه ځيني اخيستی ؤ، حضرت اميرمعاويه رضي الله عنه د خپل سخاوت په وسيله د خپلو مخالفينو يعنې علويانو خولې بندې کړې وې او د هغوی همدردي يې ترلاسه کړې وه همدا دول د عباسي خلافت بنسټ ايښودونکی په مقابل کې هم علويان د خلافت دعوه لرونکي وو، هغوی له عباسيانو سره يو ځای اموي خلافت له منځه وړی ؤ، او اوس د عباسيانو په کورنۍ. کې د خلافت قايمېدلو له امله هغوی همدومره ناخوښي وو لکه څومره چې د امويانو پر خلافت ناخوښي وو، عبدالله سفاح هم د اميرمعاويه رضي الله عنه په څېر علويان ته بې دريغه مال او دولت ورکړ او غلي يې کړل، کله چې سفاح په کوفه کې خليفه کړای سو، نو عبدالله بن حسن مثني بن علي او نور علويان کوفې ته راغلل او وې ويل چې: دا څه خبره ده چې خلافت چې زموږ حق ؤ، تاسي پرې قبضه وکړه دا هغه عبدالله بن حسين مثني دی چې زوی يې محمد د ۱۳۱ هـ ق کال د ذي الحجې په مياشت په مکه کې د عباسيانو او علويانو په ګډه غونډه کې د خلافت لپاره ټاکل سوی ؤ او د غونډې له ټولو حاضرينو سره ابو جعفر منصور هم له هغه سره بيعت کړی ؤ، سفاح د عبدالله بن حسين مثني په خدمت کې لس لکه درهمه وړاندې کړل، حال دا چې دغه پيسې هغه مهال له سفاح سره نه وې، له ابن مقرن څخه يې پور کړې او ور يې کړې، په دې دول يې هر يو علوي ته بې

شمېره انعامونه ورکړل او رخصت یې کړل، عبدالله بن حسین مثني لا د سفاح څخه رخصت سوی نه ؤ چي د مروان بن محمد د وژل کېدو خبر او زیات شمېر قیمتي مرغلري او ګاڼي د غنمیت په مالونو کي راغلې، عبدالله سفاح هغه ټولي قیمتي مرغلري او ګاڼي هم عبدالله بن حسن مثني ته ورکړې، چي هغه ځیني بیا یوه سوداګر په اتیا زره دیناره واخیستلې، لنده دا چي که عبدالله سفاح په دې کار کي د لږ ځنډ څخه کار اخیستی وای، نو علویان به په سملاسي ډول مخالفت ته تیار سوی وو، او هغه مهال د دې امکان موجود ؤ چي زیات شمېر نماینده ګان چي په اسلامي هیواد کي یې په کافي اندازه اغېز لاره له هغوی سره ملګري سوي وای، چي د عباسیانو لپاره به د خپل خلافت قایمول ډېر ګران سوی وو، په همدې خاطر د عبدالله سفاح کارنامو کي تر ټولوستره کارنامه همدا ګڼل په کار دی، چي هغه ټولو علویانو ته مالونه او دولتونه ورکړل او غلي یې وساتل، او څوک یې مقابلې کولو ته پرې نه ښودی، د عبدالله سفاح تر خلافت وروسته علویان د خروج لپاره تیار سول خو هغه مهال بیا عباسي حکومت ټینګ سوی ؤ.

ابو جعفر منصور

ابو جعفر عبدالله منصور بن علي بن عبدالله بن عباس بن عبدالملک مور "سلامه بربریه" وینځه وه، ابو جعفر منصور د خپل نیکه په ژوند ۹۵هـ ق کال کي تولید سوو له ځیني روایاتو سره سم هغه په ۱۰۱هـ ق کال کي زېږېدلی ؤ، په پرتم دبدبه، زړورتوب، رعب، عقل او نظر کي یې ځانګړی غوره والی درلود، له بې ځایه چارو او خبرو لیري اوسېدی، په ادب او فقه کي یې لوی لاس درلود، حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله علیه یې د قضا د عهدې څخه په انکار کولو سره بندي کړی ؤ، هغه په زندان کي وفات سو، د ځینو مورخینو وینا ده چي حضرت امام ابو حنیفه رحمه الله علیه د منصور پر خلافت د بغاوت فتوی ورکړې وه، له دې امله هغه ته زهر ورکړل سول منصور خورا فصیح او بلیغ خوش آوازه سړی ؤ، په حرص او بخل سره یې متهم کوي، عبدالرحمن بن معاویه بن هشام بن عبدالملک اموي په ۳۸هـ ق کال د منصور د خلافت په زمانه کي په اندلس کي خپل حکومت او خلافت قایم کړی ؤ.

هغه هم د یې بربریه وینځي له نس څخه زېږېدلی ؤ له دې امله به خلکو ویل چي اسلامي حکومت د بربریانو ترمنځ وېشل سو، ابن عساکر لیکلي دي چي کله منصور د طالب علمي په زمانه کي اخوا دېخوا ګرځېدی، یوه ورځ په کوم پړاو کي کوم کور ته ورغی، چوکیدار ځیني دوه درمه محصول وغوښته او ورته ویې ویل چي: تر څو پیسې رانه کړې په دې کور کي اوسېدلای نه سې، منصور ورته و ویل زه پر قرآن شریف پوهېږم ما معاف کړه، هغه بیا وانه ورېدل، منصور ورته و ویل زه عالم، فقیه او پر فرایضو پوهېږم هغه بیا ونه منله، بالاخره منصور مجبور سو چي دوه درهمه ورکړي، له دغه

ورځي څخه منصور اراده وکړه چي مال او دولت جمع کړای سي، منصور یوه ورځ خپل زوی مهدي ته نصیحت وکړ چي پاچا د رعیت له اطاعت پرته پاتي کېدای نه سي او رعیت له عدالت پرته اطاعت نه سي کولای، او تر ټولو غوره سړی هغه دی چي د قدرت له لرلو سره، سره عفوه وکړي، او تر ټولو بې وقوف "بې عقله" هغه دی چي ظلم وکړي، په کومه معامله کي له غور او فکر پرته باید حکم ونه کړای سي، ځکه چي فکر او ځنډ یوه آئینه ده چي انسان پکي خپله نیکي او بدي لیدلای سي، ګوره تل پر نعمتونو شکر کوه، د قدرت په وخت کي عفوه کوه، د خلکو د زړونو دلاسته راوړو پر وخت ځیني د اطاعت هیله لره، تر سوبې او بریالیتوب وروسته عاجزي او مهرباني غوره کړه.

د عبدالله بن علي راپورته کېدل

د منصور تره عبدالله بن علي د عبدالله سفاح له خوا دخراساني او شامي لښکرو سره تر خپل مرګ دمخه د صائفه په لور لېږل سوی ؤ، دمحرم په میاشت ۱۳۷ه ق کال منصور انبار ته ورسېدی او د خلافت پرتخت کښېناست، عیسیٰ بن موسیٰ د عبدالله سفاح له مړیني عبدالله بن علي ته هم خبر ورکړی ؤ او ورته لیکلي یې وو چي سفاح تر خپل ځان وروسته د منصور د خلافت لپاره وصیت کړی دی، عبدالله بن علي وګړي راټول کړل او ورته وې ویل چي: عبدالله سفاح چي د حران د چارو د سمون لپاره پوځ لېږل غوښتل نو په هیچا کي هغې لوري ته د تللو جرئت نه ؤ، سفاح ویلي وو، چي هر څوک د دغه کار سرته رسولو لپارهٔ ولاړ سي هغه به ترما وروسته خلیفه وي، په دې ډول زه د دغه کار لپاره ولاړم او همدا مامروان بن محمد او نورو اموي سردارانو ته ماتي ورکړه، او بریالیتوب مي ترلاسه کړ، ټول دغه تصدیق وکړ او له عبدالله بن علي سره یې بیعت وکړ، عبیدالله بن علي د لوک نومي ځایه راستون سو او په حران نومي ځای کي یې مقاتل بن حکیم معاصره کړ، تر څلوېښت ورځو پوري یې کلابند کړی ؤ، د کلابندی په وخت کي یې د خراسان پر وګړو شک پیدا سو، زیات شمېر وګړي یې له هغوی څخه و وژل، حمید بن قحطبه یې د حلب والي وټاکه او هغه یې له یوه لیک سره ولېږی چي د ظفر بن عاسم چي د حلب والي ؤ په نامه ؤ، په دغه لیک کي یې لیکلي وو، چي حمید له د رسېدو سره و وژنه، حمید په لاره کي لیک پرانیست او ویې لوست او د حلب پر ځای د عراق په لوري ولاړ، له بلې خوا کله چي منصور انبار ته رسېدلی ؤ، ترهغه دمخه ابومسلم د منصور پر لاس بیعت وکړ، او منصور له هغه سره د درناوي او دادهٔ کېدو رویه وکړه، په همدې وخت کي خبر را ورسېدی چي عبدالله بن علي باغي سوی دی، منصور ابو مسلم ته و ویل چي: ماته د عبدالله بن علي له لوري سخته خطره ده، ابو مسلم خو د همدغسي پېښو هیله مند ؤ، په سملاسي ډول تیار سو، چي په دې

دول ابو جعفر منصور هم ت راحسان لاندي راوستل کېدای سي، په دې دول ابو مسلم د غبدالله بن علي د ټکول لپاره مؤظف کړای سو، ابن قحطبه چي د عبدالله بن علي څخه خفه د عراق په لور روان هغه له ابو مسلم سره یو ځای سو، عبدالله بن علي مقاتل بن حکیم ته امان ورکړ او مقاتل له رسېدو سره هغه و واژه او د هغه دواړه زامن یې ونیول، منصور د ابو مسلم ترلېږلو وروسته محمد بن صول له اذربایجان څخه راوغوښت عبدالله بن علي ته یې د دوکې ورکولو لپاره ولېږی، محمد بن صول چي عبدالله بن علي ته ورغی وې ویل چي: ماله سفاح څخه اورېدلي دي هغه به ویل چي ترما وروسته به زما تره عبدالله زما پر ځای وي، عبدالله بن علیورته و ویل ته درواغجن یې، زه ستا په چلونو ښه پوهېږم، دا یې ورته و ویل او د هغه مرئ یې پرې کړه، تردې وروسته عبدالله بن علي له حران څخه روان سو او په نصیبین نومي ځای کي هستوګن سو، خندقونه یې و ایستل او مورچې یې جوړې کړې، منصور د ابومسلم تر لېږلو دمخه د ارمینیا والي حسن بن قحطبه ته لیکلي وو چي راسئ او له ابو مسلم سره یو ځای سې، په دې دول حسن بن قحطبه هم په موصل کي له ابو مسلم سره یو ځای سوی ؤ، ابو مسلم چي کله د خپل لښکر سره نصیبین ته نږدې را ورسېدی، د نصیبین مخه یې پرېښوده او د شام پر لارو یې پړاو وکړاو دا یې مشهوره کړه چي زه د عبدالله بن علي سره هیڅ کار نه لرم، زه خو د شام دوالي په حیث وټاکل سوم شام ته روان یم، له عبدالله بن علي سره چي کوم شامي وګړي وو هغوی چي دا واورېدل و وېرېدل او عبدالله بن علي ته یې و ویل چي زموږ د کورنیو غړي به د ابو مسلم له ظلم څخه بچ پاتې نه سي، غوره دا ده چي موږ د هغه د شام په لور تللو مخه ونیسو، عبدالله بن علي چي هغوی هر څومره وپوهول چي هغه زموږ د مقابلې لپاره راغلی دی، شام ته هیڅکله نه ځي، خو هیجا ونه منل، بالاخره عبدالله بن علي له هغه ځایه ولېږدېدی، کله چي عبدالله بن علي خپل لښکر ځای پرېښود او د شام لوري ته روان سو، نو ابو مسلم په سملاسي دول د عبدالله بن علي په بهترینه لښکرګاه کي هستوګن سو، او عبدالله بن علي بیرته راستون سو او په هغه ځای کي دېره سو، په کوم ځای کي چي ابو مسلم دېره سوی ؤ، په دې دول ابومسلم یوه غوره لښکرګاه ترلاسه کړه، اوس د دواړو لښکرو ترمنځ د جګړو لړی پیل سوه، تر څو

میاشتو پوري جګړې روانې وې، په آخر کي د جمادي الثاني په اومه د چهارشنبې په ورځ ۱۳۷هـ ق کال عبدالله بن علي ماتې وخوړه او ابو مسلم بری ترلاسه کړ، د فتحې زېری یې منصور ته ولېږی، عبدالله بن علي چي له دغه میدانه وتښتېدی، په بصره کي خپل ورور سلیمان بن علي ته ورغی او تر یوې مودې پوري هلته پټ سو.

ابو مسلم خراساني وژنه

کله چي عبدالله بن علي ماتي وخوړه او ابو مسلم د هغه لښکر تون تالا کړ او زيات شمېر ولجې يې ترلاسه کړې، نو المنصور چي د دغه فتحې خبر واورېدی خپل نوکر ابو خصيب يې د غنيمت مالونو د لست د برابرولو لپاره ور ولېږی، ابو مسلم پردې خبره سخت په قهر سو، چي منصور پر ما باور ونه کړ او خپل سړی يې د لست ترتيبولو لپاره را ولېږی، د ابو مسلم د دغه خفګان خبر چي کله منصور ته ورسېدی، نو له هغه سره فکر پيدا سو چي هسي نه چي ابو مسلم خفه سي او خراسان ته لاړ سي، له دې امله هغه ابو مسلم ته د مصر او شام د ولايت مکتوب ور ولېږی، ابو مسلم پردې نور هم خفه سو او پردې وپوهېدی چي منصور ما له خراسان څخه جدا کوي او بې لاسو پښنو کول مي غواړي، په دې دول ابو مسلم له جزيرې څخه را ووت او د خراسان په لوري روان سو، چي دا يې واورېدل منصور له انبار څخه د مداين په لوري ولاړی او ابو مسلم يې خپل ځان ته را وغوښتی، ابو مسلم له راتګ څخه انکار وکړ او ليک يې ورته واستاوه چي: زه به د ليري څخه ستاسي اطاعت کوم، ستاسي ټول دښمنان ما مغلوب کړي دي، اوس په داسي حال کي چي له مخي مو خطرې ليري سوې، نو زما اړتيا هم درته پاتې نه سوه، که تاسي ما پر خپل حال پرېږدئ، نو زه به ستاسي له اطاعت څخه بهر نه يم، او پر خپل بيعت به ولاړ يم، خو که تاسي په ماپسې ياست نو زه به ستاسي خلع خلافت اعلان کړم او د مخالفت لپاره به مو تيار سم.

د دغه ليک په لوستلو سره منصور په ډېره نرمه لهجه او مينه ابو مسلم ته يو خط وليکی چي: موږ ته ستا په وفاداري او اطاعت کي هيڅ شک نه لرو، ته ډېر کاريګر او د انعام حقدار سړی يې، شيطان ستاسي په زړه کي وسوسه اچولې ده، ته خپل ځان له دغو وسوسو څخه وساته او موږ ته راسه، منصور دغه ليک د خپل آزاد کړی غلام ابو حميد په لاس ولېږی او پر هغه يې ټينګار وکړ چي په هر ډول مره عذر او زاری کېدای سي، ابو مسلم ماته د راتللو لپاره وهڅوه، او که هغه يې په هيڅ ډول ونه مني نو بيا يې زما له قهر څخه و وېروه، کله چي دغه ليک ابو مسلم ته ورسېدی نو يې له مالک بن هيثم سره مشوره وکړه هغه ورته و ويل چي: ته هيڅکله منصور ته ورنه سې، هغه تا وژني، خو منصور ابو داؤد خالد د خراسان د ولايت ورکولو په لالچ سره دې خبري ته تيار کړی ؤ چي په هر ډول امکان ولري ابو مسلم ماته د راتللو لپاره تيار کړه، د ابو داؤد خالد په مشوره ابو مسلم منصور ته د ورتللو لپاره تيار سو، خو بيا يې هم دغه احتياط ضروري وګاڼه چي لومړی بايد خپل وزير ابو اسحق خالد بن عثمان منصور ته ور ولېږي چي د هغه ځای له حالاتو څخه پوره خبرتيا ترلاسه کړي، پر ابو اسحق ابو مسلم ډېر باوري ؤ، له دې امله لومړی ابو اسحاق ولېږل سو، ابو اسحاق چي کله د خلافت

دربار ته ورسېدی، نو د بني هاشمو ټول سرداران او د دولت ارکان یې استقبال ته راغلل، منصور ورسره له حده زیاته د احترام او درناوي رویه وکړه او په خوړو، خوړو خبرو یې ابو اسحاق خپل لوري ته مایل کړ ورته وې ویل چې: ته ابو مسلم له خراسان څخه منع کړه لومړی یې ماته را ولېږه، زه به تا ته د دې کار په بدله کې د خراسان حکومت درکړم، اب، اسحاق چې واورېدل خلیه تیاري یې وښوده، له منصور څخه را راخصت سو، ابو مسلم ته راغی او منصور ته د ورتللو لپاره یې تیار کړ، په دې ډول ابو مسلم خپل لښکر په حلوان کي د مالک بن هیشم تر قوماندې لاندې پرې ښودی او پخپله له درې زره کسانو سره د مداین په لور ابو جعفر منصور ته ورغی، کله چې ابومسلم مداین ته نږدې ورسېدی، نو یو سړی د منصور په مشوره ابو مسلم ته ورغی او تر ملاقات کولو وروسته یې ورته و ویل چې: تاسي منصور ته زما سپارښتنه وکړئ چي هغه ما د کسکر د حاکم په توګه ولېږي، او بله دا چې د وزیر السلطنت ابو ایوب څخه منصور په دې ورځو کي سخت خفه دی.

تاسي د ابو ایو ب هم سپارښتنه وکړئ ابو مسلم چي واورېدل خوښ سو او د هغه په زړه کي پاتي شکونه هم لیري سول، ابو مسلم د منصور خلیفه په دربار کي له عزت او درناوي سره داخل سو، او له عزت او درناوي سره رخصت سو او خپل هستوګنځي ته ستون سو، په دویمه ورځ چي کله دربار ته راغی، منصور دمخه عثمان بن نهیک، شبیب بن رواح، ابو حنیفه حرب بن قیس او نورو څو تنه د پردې ترشا کښېنولي وو، او امر یې ورته کړی ؤ چي زه لکه خپل لاسونه و وهم، نو تاسي په سملاسي ډول رابهر سئ او ابو منصور و وژني، ابو مسلم چي دربار ته راغی، منصور له هغه څخه په خبرو، خبرو کي د هغو دوو توورو پوښتنه وکړه، چي ابو مسلم ته د عبدالله بن علي سره په جګړه کي په لاس ورغلې وې، ابو مسلم دغه مهال له هغو تورو څخه یوه تورو څخه یوه ترملا پوري تړلې وه، هغه و ویل یوه یې دا ده موجوده ده، منصور ورته و ویل لږ یې زه هم وګورم، ابو مسلم په سملاسي ډول توره منصور ته ورکړه، منصور یوه شېبه توره ولیدله او بیا یې ترخپل زنګون لاندي کښېښودی، له ابو مسلم څخه یې د هغه د حرکاتو شکایت پیل کړو بیا یې د سلیمان بن کثیر د وژني یادونه وکړه وې ویل تا هغه ولي و واژه، حال دا دی چي هغه په داسي وخت کي زموږ پلوي ؤ، چي ته له موږ سره په دغه کار کي شریک سوی هم نه وې، ابو مسلم لومړی په عاجزانه او نرمه لهجه سره عذر کاوه، خو چي لحظه په لحظه یې د منصور قهر او غوسه زیاتېدل ولیدل، باور یې راغی چي نن زما خیر نسته، نو په جرئت سره یې ځواب ورکړ چي څه ستاسي زړه غواړي وه یې کړئ زه له الله ﷻ پرته د بل هیچا څخه نه وېرېږم، منصور ابو مسلم ته کنځلي وکړې او لاسونه یې سره وټکول، د لاسونو له ټکار سره عثمان بن نهیک او نور را ووتل او پر ابو مسلم یې د توري وارونه وکړل او ځای پر ځای یې و واژه.

دا د شعبان د پنځه ویشتمي ۱۳۷هـ ق کال پېښه ده، د ابو مسلم تر وژل وروسته د سلطنت وزیر دباندي را ووت، د هغه ملګري یې پر دې وینا بیرته ستانه کړل چي ابو مسلم به نن د امیرالمؤمنین په خدمت کي وي، تاسي بیرته ولاړ سئ، تردې وروسته عیسیٰ بن موسیٰ د خلافت دربار ته راغی او د ابو مسلم پوښتنه یې وکړه، کله چي د هغه له وژل کېدو خبر سو، د هغه له خولې څخه بې واکه، (انا لله و انا الیه راجعون) و وتل، دغه خبره منصور ته ښه ښکاره نه سوه او ورته وې ویل چي تر ابو مسلم زیات ستا بل څوک دښمن نه ؤ، بیا منصور جعفر بن حنظله را وغوښت او د ابو مسلم د وژلو په باب یې ورسره مشوره وکړه، جعفر د هغه د وژلو مشوره وکړه، منصور و ویل خدای دي تا ته د خیر جزا درکي، بیا یې د ابو مسلم د مړي په لور ورته اشاره وکړه، جعفر د ابو مسلم د مړي په لور له کتلو سره و ویل چي: امیر المؤمنین له نن ورځي څخه تاسي خپل ځان خلیفه وشمېرئ منصور موسکی او غلی سو.

ابو نصر مالک بن هیثم چا ته چي ابو مسلم خپل لښکر او مال سپارلی ؤ، د خراسان په نیت همدان ته روان سو، بیا د منصور خدمت ته بیرته راغی، منصور هغه ملامت کړ، چي تا ابو مسلم ته د راتللو پر خلافت مشوره ورکړې وه، مالک بن هیثم ورته و ویل: تر څو پوري چي له ابو مسلم سره وم، هغه ته مي ښکي مشورې ورکړې، او ستاسي ته راغلی یم، ستاسي د خیر غوښتني لپاره به هڅي کوم، منصور هغه د موصل د حاکم په حیث ولېږی.

ددې موضوع د نور تفصیل لپاره زموږ بل کتاب افغانستان او د اسلام تاریخ وګورئ.

څلورم څپرکی

دریمه څپرکی

افغانستان د اسلام د پیدائښت په وخت کې

په پورتني مطالبوکې مو دافغانستان پېښې داسلام په تاریخ کې ولوستلي چې هغه مو دیو درس په شکل رایوځای کړي وي ، ترڅوافغان اولس خپلو تیروتنو ،ویاړنو په پام کې لرلوسره خپل راتلونکي داسلام په تاریخ کې وټاکي .

او اوس دتاریخ نورمطالب چې څلورم څپرکي تشکیل وي په دې کې دهیواد دتاریخ تسلسل رانبیئ چې کومه ورځ داسلام څرک دهیواد په غرونواورغونولگیدلي او دلوی هیواد بچان یې دجهالت اوسرکښۍ له پرې خلاص کړي او دیوسپېڅلي اسلام په دین یې منورکړي دي .

د اوومې زېږدیزې پېړۍ په لومړۍ نیمایي چې د اسلام لمر د بطحا له څنډې څخه راخوت د افغانستان هېواد دسیمه ایزو حکمرانانو تر اداري او د ختیځ او لویدیځ ادیانو تر اغېز لاندې ؤ ، د هېواد لویدیځه سیمه سیستان ، هرات او دهغه شاوخوا د ساسانیانو د دورې تر سیاسي ، ادبي او دیني نفوذ لاندې وه ، چې ژبه یې پهلوي او دین یې زردشتي ؤ ، خو په مېنځنۍ غریزه سیمه ، زابلستان او دکابل سیند د ناوې په کندهار ، دارغنداو او ترنک په ناوو هندوکوش د غرو ترلمنو ، د هغه شمال ته او دسند تر غاړو پورې د کوشانیانو او یفتلیانو د پایښور د داخلي حکمرانانو کورنیو او د دغه هېواد نورو خلکو حکومت کولو ، چې بودایي او برهمني دینونه یې لرل ، د دوی کلتور ، دین او اڅین بېخي سیمه ایزه بڼه پیدا کړې وه ، داسې ښکاري چې د میلادي پېړیو له پیله په دغه هېواد کې د عقیدې او لمانځنې خپلواکي وه ، هرې خواته د راز راز دیانتو مزدکونه ودان وو ، او په لومړنیو پنځو زېږدې پېړیو د گریکو بودیک صنعت ، مدنیت ، گډ تمدن او ادیان دخپل نقاطع او نښتون په ځای یانې د ټکسیلا او دهلمند د ناوې د سیمو تر مېنځ او شمالا تر بلخ او تخارستان پورې موجود وو ، د افغانستان خلکو د دغه گډ مدنیت په پیدا کولو لاس درلود ، تر اوومې پېړۍ او د اسلام د دین تر راتللو پورې په هېواد بودایي - زردشتي - لمرپرستي - شیوایي - مسیحي - نسطوري دیانتو او د څینو ارباب انواعو او سیمه ایزو خدایانو لمانځنو دود لرلو.

د هغه مهال لیکدودونه خروشتهي - پهلوي سره دا ناگري سنکریت او یوناني منگولي وو ، چې د دغه هریوه لیکدود نښې له څمکه څخه پیدا سوې دي .

د همدغه پېر له ژبو څخه درې (تخاري) پښتو، پهلوي او پراکریت ژبې وې چي دهغوی د تاریخي روایاتو او آثارو د کتنې له مخې یې په افغانستان کې څرک پیدا کولای سو.

چیني او بودایي ګرځندوی هیون څانګ چي په ۹ هـ کال افغانستان څخه راغلی ؤ، د دغه هېواد د ختیځ او شمالي سیمو کې د خلکو ټولنیز سیاسي او فکري اوضاع په تفصیل سره لیکي، او وایي په دې سیمو د بودایي لوی او کوچني مذهب دوارو پیروان خورا ډېر ؤ او په زیاتو ښارو د دغو دوارو مذهبو مزدکونه ودان وو، هرې سیمې یو حکمران درلود، چي د مرکزیت د نشتوالي له امله او د ملوک الطوایفي د اغېز له کبله د دې سیمو ټولنیز، سیاسي، اقتصادي او فکري اوضاع دومره ښه نه وه، او په دیني چارو، اوهام، او خراقات ګډ سوي وو.

هیون څانګ د پېښور، هډې، لغمان، کاپیسا، بامیان، غزني، بلخ او دهندوکوش د نورو شمالي ښارونو د بودایي مزدکونو په تفصیل سره نوم اخلي او چي په ۲۴ هـ کال چي له هنده بېرته راګرځېد، د کاپیسا د جنوب په ۲۳ میلۍ یې د ګیر ته ورل سوی ؤ او دا همغه د زمینداور د زرو (زون) غره مزدک ؤ، چي د البلاذري په وینا په ۳۰ هـ کال د اسلامي فاتح عبدالرحمان بن سمره له خوا تسخیر او د سرو زرو یاقوت سترګې بوت یې مات کړای سو.

د دې دورې بل مشهور بودتون یا مزدک د کابل شاهي بهار هغه ؤ، چي هیون څانګ د کابل د شمال د یو څو پادشاهي مزدکونو یادونه کړې ده او د کابلستان یو لوی بودتون غالباً تاریخپوه یعقوبي هغه د غوربند او دبامیان د سرخ بد (سارخود) په سلسلهیاد کړي او وایي چي په ۱۷۶ هـ کال د فضل بن یحیی برمکي له خوا تسخیر او بوت یې وسیزل سو.

د دې دورې د څرګندونو غوره سرچینه د چیني بودایي زیارت کوونکو لیکنې دي چي د بودایي مزدکونو د زیارت لپاره راتلل، او له هغې جملې څخه په ۳۹۹ ز کال شي فاهیان، په ۵۱۷ - ۵۱۸ ز ثونګ ین، (له ۶۲۹ څخه تر ۶۴۵ هیون څانګ پر ۶۶۰ ز وانګ هیون - تسو - سفیر، په ۶۶۴ ز هیون تچاو او په ۷۵۱ ز ووکنګ د افغانستان ځمکه لیدلې ده او ښه معلومات یې راټول کړي او لیکلي چي د هجري لومړنۍ پېړۍ په لومړۍ نیمایي د افغانستان د ښارونو اوضاع په ځیر او بصیرت سره لیکلې، په هر ولایت یې له ملوک طوایف څخه دیوه پاچا او د کشتریانو له پوړ څخه یو لښکر ښودلی دی، تر هغه وروسته د عربو تاریخپوهان او جغرافیا لیکونکي هم وایي چي په هره سیمه کې بېل نامه حکمرانان وو، چي له هغې ډلې څخه سجستان شاه، مروشاه - قفص شاه، مکران شاه - کابلان شاه قیقان شاه - داوران شاه - قشمیران شاه نخشبان شاه - کنارنشاپور - مروماهویه - د سرخس رادویه - دا بیور دبهمنه - د نسا ابراز - د غرجستان برزاینده - د مرورو د کیلان - د

زابلستان فېروز – ترمزشاه – شیربامیان – د سغد فېروز – د فرغانې اخشید ، دیوشار گوزگان خداه ، ختلان شاه یا شېرختلان ، بخارا خداه د سمرقند طرخال ، د سیستان اور خج او د اور رتبېل – د هرات او پوشنگ او دبادغیس برازان – د ماوراء النهر کوشاه شاه – د غرجستان شار د بادغیس او تخارنیزک – د تخاریبغو – د سور او غور جهان پهلوان – د غزني او گردیز لویک دی – چې فردوسي دمهراب کابلي او سام او زال زابلي د ځهاله خواړه نکلونه لري.
د غزني لویکان لرغوني کهول ؤ ، چې دیوه نیکه نوم یې د بغلان په ډبرینه لیکنه لویک بوسر راغلی دی او د ۶۰ ز په شاوخوا د کوشانیانو فریستار آب (د اوبو رسولو وزیر) ؤ ، د دغه کهاله پاڅور په گردېز او د غزني په دربار د یعقوب لیث او سلطان مسعود تر وختو موجود ؤ . (۱)
بل مشهور کهول د زابلي رتبیلانو دی ، چې له کابل شاهانو سره یې خپلوي او خېښي درلوده او په زابل یې له غزني څخه تر سیستانه حکومت کولو ، د بیهقي په وینا شهرستان رتبیل د ارغنداو په غاړه په کوهکو چې د ډبرلیکونو عربو هندي او چیني تاریخپوهانو د یادونې له مخې د دغه کهاله ډېر شاهان پېژندل سوي دي ، دوی افغانستان ته د اسلامي لښکرو د راتگ په وخت له عربو سره جگړې او مقاومتونه وکړل ، آن چې د ۲۵۸ هـ په شاوخوا دیعقوب لیث صفارې له خوا له منځه ولاړل
بل غښتلی او نامتو کهول د کابل شاهانو ، چې په لومړۍ اسلامي پېړۍ او دعربو دفتوحاتو په وخت یې له کابله ترپنجابه حکومت کولو ، دالبیروني په وینادبرهتگین له اولادې څخه دی چې ددغه کهاله د وروستني پاچا لکتورمان د پاچاهۍ په وخت د هغه وزیر کلرد تاج او تخت یې ونیو . سامند ، کملو بهیم ، جیپال ، انندپال ، او ترو جنپال د ده له اولادې څخه برهمني پاچاهان دي .
د البیروني په روایت سربېره د کابل شاهانو ځینې نومونه د دوی له هغه سکو ، څخه چې لاس ته راغلي څرگندېږي لکه خودویه که – سپاله پتي – پدمه ونکه دیوا .
د تاریخ سیستان لیکوال ، د ۳۶ هـ په شاوخوا د کابل شاهانو د دوو نورو پاچاهانو نومونه یادوي ، چې لوی کابل شاه د کوچني کابل شاه تر ماتې وروسته دعبدالرحمان ابن سمره په مخکې مقاومت کاوه او ۲۸ زره وسله وال او پیل لرونکي لښکر یې درلود .
عربي مورخ الیعقوبي یو کابل شاه د " خنجل " په نامه یادوي ، چې د ۱۶۴ هـ په شاوخوا د المهدي بن منصور عباسي همهالي ؤ .

(*) د تفصیل لپاره وگورئ " افغانستان بعد از اسلام " ۱/ ۳۱ او " لویکان غزنه " کابل ، ۱۳۴۸ هـ ل

دا کابل شاهان د کابل تر پرېښودلو وروسته د اسلامي فتوحاتو په اثر د پېښور ویهند – ټکسیلا او پنجاب خواته په شا سول، سلطان محمود دوی د سند د سیند له غاړې ویهند څخه هاخوا وشړل او د (۲۹۰ هـ) په شاوخوا د کشمیر پاچا "ګوپاله ورمن" هم د سوات د پېښور په کشمیر د شاهي پوتره (شاهزي) په نامه اوسېدل(۲).

په همدې دوره د افغاني سیمه ایزو امیرانو یوه کورنۍ د نېکي ملکانېکي شاهانو په نامه هم د هغو سکو له مخې پېژندلې سوې چې له غزني څخه لاس ته راغلي او د یفتلي او کوشاني سیمه ایزو امیرانو پایڅور به وي.

دهندوکوش په شمال هم ځینې پاچاهان دتګینانو په نامه ؤ، چې نیزک، شاد او جبغویه له تخارستانه تر بادغیسه حکومت کاوه، عربي تاریخپوهان په (۹۱ هـ) کال د عربي فاتح قتیبه په مخکې د نیزک کلک مقاومت په تفصیل سره راوړي.

د بامیان شیران هم د دغه پېر واکمنه کورنۍ وه، چې تر (۹ هـ) وروسته د هیون څانګ د سفر په وختونو او بیا ورپسې په ۱۶۴ هـ کال یې هم واکمني درلوده او د منصور عباسي (۱۳۶ – ۱۵۸ هـ) په وخت لومړني شېر بامیان مسلمان سوی ؤ چې د ده زوی حسن د ۱۷۶ هـ په شاوخوا ژوندی ؤ.

په غور هم د سوریانو کهاله – چې د هغې سیمې ځایي خلک وو – حکومت کاوه، چې سوری ماهوي د (۳۵ هـ) په شاوخوا د حضرت علي هممهال ؤ او د (۳۶ هـ) په شاوخوا شنسب د خرنګ زوی، د (۱۳۰ هـ) په شاوخوا امیر پولاد، (له ۱۳۹ څخه تر ۱۵۴ هـ) پورې جهان پهلوان امیرکرور د امیرپولاد زوی، او د (۱۶۰ هـ) په شاوخوا امیرناصر د امیرکرور زوی د (۱۷۰ هـ) په شاوخوا امیربنجي د نهاران زوی، د (۲۵۳ هـ) په شاوخوا کې امیرسوري د محمد زوی د دغه کهاله له لومړنیو هغو څخه بلل سوي دي (۱) چې د غور پاچاهانو کورنۍ هم دغه کهاله ته منسوب ده.

په دې توګه د افغانستان خلکو د اسلام د پیدائښت په وخت د دغو پاچاهانو تر حکمراني لاندې د ګډو دینونو – اندونو او فرهنګو تر مېنځ ګډوډ ژوند کاوه، که څه هم د دوی دیني ژوندون وروست او په چټیاتو ککړ و، خو له خپلې ملي بنې، آزادی او فرهنګ سره یې مینه درلوده.

۲ – زاجه ترنګیني ۸ – ۳۳۳۰ او د تفصیل لپاره "افغانستان بعد از اسلام" وګورئ.

(۱) – د دې کورنۍ تفصیل په "افغانستان بعد از اسلام" کې تر ۱/۱۰۹ مخ وروسته وګورئ.

پينځم څپرکی

تر اسلام مخکې او وروسته

د افغاني فرهنګ تاريخي بنسټونوته کتنه

دا سرليک د تاريخ له مخې خوندوره څېړنه او په زړه پورې شرح لري په دې مانا چې مونږ ټول هغه فکري او مدني خو ځښتونه ، چې د تاريخ په لمنه کې د افغانستان په خاوره کې راغلي دي ، "افغاني فرهنګ" بولو ، دا فرهنګ د افغانستان د تاريخ له لرغونيو وختونو يانې د ۱۴۰۰ م ز په شاوخوا کې له "ويدي" دورې څخه پيل ادامه لري ، په دې دوره کې آريايي خلک په بلخ کې دبدوي او کوچيتوب له ژوندنه ښاري ژوند او مدنيت ته رسيږي . زره تشتره (زردښت) په همدغه هېواد کې د مزديسناد دين او د ژوند د دريو بنسټونو : "ښه انګېرل ، ښه کول ، ښه ويل" په تبليغ خوله خلاصه کړي او د پيشداديانو او کيان شاهي کورنۍ د انساني مدنيت په زانګو "ښکلي بخدي" کې د خپل سلطنت او شاهي برم (فر) بنسټ ږدي .تر دې وروسته زمونږ د هېواد په لويديځو سيمو کې د آريايي خلکو هخامنشيانو ، اشکانيانو او ساسانيانو مدنيتونه مېنځته راځي او خپل ځانګړي او فرهنګي بنسټونه په دې سيمو کې خپروي آن چې د هخامنشي دورې په پای کې يوناني سکندر له ۳۳۱ څخه تر ۳۲۳ م ز پورې د ايران له لارې په افغانستان يرغل کوي او دا فتح د يوناني ژبې ، ادارې ، سياست ، هنر ، ليکدود او نورو فرهنګي مظاهرو اغېز افغانستان ته راولي ، په ۲۵۰ م ز کال په باختر کې د يوناني باختري سلطنت بنسټ ږدي چې د زېږدي پېړ تر سره يې دوام وکړ او د افغانستان د يوناني او باختر ځانګړي فرهنګ او مدنيت په جوړښت کې يې چې لرغوني ويدي او اوبستايي رېښې يې درلودې ، ځرګند اغېز وکړ.د دويمې زېږدې پېړۍ په لومړيو کې د افغانستان کوشاني لوی پاچا کنشيکا د لويو کوشانيانو د لړۍ بنسټ کېښود او د بودايي دين په منلو ، خپرولو او تبليغولو يې دافغانستان مدنيت او فرهنګ ته يوه ځانګړې بڼه او ترتيب ورکړ.د کنشيکا پلازمېنه په دوبي کې دکابل په شمال کې کاپيسا ، او په ژمي کې پېښور ؤ ، د ه د مهايانه بودايي لوی مذهب په ټول افغانستان ، دآمو په شمالي سيمو او هند کې دود کړ او لويه کوشاني شهنشاهي يې جوړه کړه .

د کوشانيانو په دوره کې چې تر څلورمې زېږدې پېړۍ پورې يې دوام درلود د افغانستان د داخلي مدنيت او فرهنګ ځانګړې بڼه له يوې خوا د زردښتي له پخوانيو هېوادنيو عناصرو څخه ، او له بلې خوا د هند له بودايي آثارو او يوناني مواريشو څخه جوړه سوې وه .

له هغو اسنادو څخه ، چي په دغو وروستیو وختونو کې دبغلان د سره کوتل د کوشاني مزدک له کیندلو څخه لاس ته راغلي داسې څرګندیږي ، چي کوشانیانو د دغه هېواد د ځانګړیو افکارو او فرهنګ په پیدائښت کې چي وروسته ورته د " ګردیکوبودیک " په نامه یوه ځانګړې افغاني دوره وییل کېدلای سي څرګندې کارنامې سرته رسولې دي .
فرانسوي لرغون پېژاند او څېړونکي " موسیو فوشه " کوشاني صنعت د کوشاني دورې له توښتونو څخه بللی او وایي . د دې دورې د ستوپو ډول دآشوکا دزمانې له ودانیو څخه په ډېرې آسانی بېلېدلی سي . که وغواړو چي دا نوی سبق د اروپا له مذهبي ودانیو سره بیان کړ ښایي ووایو چي د آشوکا سبق د ګوتیک سبق دی چي په فرانسه کې له ۱۲ پېړۍ څخه تر ۱۵ زېږدي پېړۍ پورې موجود ؤ .
د آشوکا ستوپې هېڅکله فلات ته نه دي راغلي ، خو د کنښکا او دهغه دځای ناستو پاچاهانو ستوپې په ډېرې آسانۍ سره هند ته لاره پیدا کړې ده . آن د کوشان امپراتور د نوې پلازمېنه پورو شاپوره (اوسني پېښور) سویل ختیځ خواته خورا لوی بودتون (معبد) ودان کړی دی .
دغه بودتون څو واره اور اخیستی ؤ او اوس یوه کنډواله ده ، خو مونږ د چیني مسافرو د یادښتونو د لوستلو په پایله کې وکړای سول چي آرلیکونه یې وپېژنو ، چي د دې کنډوالې په آثارو کې د معجزې په توګه د بودایي له سپېڅلو شیانو څخه یو شی چي د کنښکا تصویر او لاسلیک ورباندې شته راپاتې او پیدا سوي دي . آلماني ډاکټر هرمان ګویتز چي د هند په اړه د څېړنو استاد دی د کوشاني پېر د هنر په باب وایي یوناني هنر د هندي هنرو د ډول په بدلون پیل وکړ او د ګندهارا بڼه یې پیدا کړه ، خو ډېر څېړونکي په دې عقیده دي چي نوموړي سبق باید د یوناني او بودایي بڼې پراخوالي ته لږ منسوب وبلل سي ، بلکې دا د آریانان " ختیځ افغانستان " د هغه بڼې پراختیا ده چي د سویل ختیځ د سکایانو او کوشان د قبیلو تر واکمنی لاندې خپور سوی دی ، په دې ډول په کشمیر کې د ګویتا تر دورې (۳ – ۴ زېږدي پېړۍ) پورې لکه چي د هروان د بودایي مزدکونو له کنډوالو څخه ښکاره کیږي یو ښخي سوچه هنر په ځای پاته سو او د دغو خلکو یرغل د یونان او بلخ او د یونان او هند دولتونه له مېنځه یووړل او هند ته یې تازه عناصر راوستل چي نور یې نو په لویدیځ ایران او د هخامنشي په نفوذ اړه نه درلوده او د ایران د فلات په شمال پورې تړلي وو . (میراث ایران ۱۵۳ مخ)
د کوشاني پېر کلتور ، تمدن او هنر د خپل بشپړتانبه او انحطاط مرتبې تېرې کړې او د اسلامي پېر تر پیل او د عربو د لښکرو تر نفوذ پورې راورسېدل چي بیا یې په اسلامي لومړی پېړۍ او د ۶۵۰ زېږ شاوخوا کې خپل ځای یو بل ګډ مدنیت او فرهنګ ته پرېښودلو ، چي هغه ته د افغانستان د لومړی اسلامي دورې فرهنګ وایو .اسلامي او عربي عناصر چي په تر اسلام له مخه پخواني مدنیت او

فرهنګ کې ورګډ سول ، هغو ته یې ښځي یوه نوې تازه بڼه ورکړه چي وروسته بیا دوی د همدغه خراسان او افغانستان له خاورې د شمال او ختیځ خواته تر چین او هند پورې خپاره سول.

له همدې امله د افغانستان خاوره دجغرافیایي اقلیم او وضعې له مخې باید په پخوانیو پېړیو او وختونو کې د ګڼو سویو فرهنګو د پیداښت ځای وبلل سي او له همدې اړخه پروفیسور تاینبي د تاریخ انګرېز فیلسوف په خپل نوي کتاب کې چي " د اکسوس او جمنا تر مېنځ " نومېږي دې پایلې ته رسېدلی چي د افغانستان خاوره یو Round - About یانې د فرهنګو د انشعاب تکی او د ځلا مرکز او څلور لارې وُ ، چي د څو زرو کالو په تېرېدلو یې چي څه په خپله درلوده او څه چي له باندې ورته رارسېدلي وو ، خپل شاوخوا هند ، ایران ، ماوراء النهر او مرکزي آسیا ته خپاره کړي دي د لومړۍ اسلامي پېړۍ په لومړۍ څلورمه (د ۲۴ هـ) په شاوخوا کې د عربي بریالیو لښکرو فتوحاتو د خراسان او مرو تر مېنځ او له سیستانه د ارغنداو تر ناوې پورې رارسېدلي وو او همدا وخت دی چي افغانستان په تېره بیا په جنوبي جبهه کې د اسلامي بریالیو عسکرو د عربي نوي دین ؛ افکارو ، کلتور او ژبې د تېرېدلو لار وګرځېدلو او دا ټول فرهنګي مهم توکي په افغانستان کې دوې پېړۍ له پخوانۍ تهذیبي او کلتوري بنې سره ګډ سول او بیا په ګډه د " سند " د مهران تر څنډو پورې په مخ ولاړل ، دا مطلب له هغې لیکنې څخه زیاتېږي چي په عربي او سنکسریت ژبو په یوه ډبره لیکل سوې او دا ډبره د شمالي وزیرستان په توچي کې لاس ته راغلې چي د لیکنې نېټه یې (۲۴۳ هـ = ۸۵۷ ز) د جمادي الاولی میاشت ده .توچي ناوه له غزني او ګردیز څخه د هند خواته د فاتحانو او دتجارتي کاروانو د تېرېدلو لاره وه او ښکاره ده ، چي اسلامي ژبه او کلتور د (۲۰۰ هـ ۸۱۵ ز) په شاوخوا کې هغه ځای ته رسېدلی وُ .اسلامي فرهنګ ځانګړي عربي عناصر درلودل ، چي د خلفاء راشدینو او امویانو په وختونو کې په همغو ځانګړیو عربي بنسټونو باندې ولاړ وُ او مهم اجزاء یې داسې سوچه عربي دودونه او د قرآن او د اسلام د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ښودنې وې چي توحید ښه اخلاق د افرادو او ټولنې ټولنیز فرایض یې څرګندول .

درییم هغه نوي عناصر چي مسلمانانو د مصر ، روم ، پارس او خراسان څخه د لښکر کښیو ، سوداګرو ، ادبي او فرهنګي اړیکو په ترڅ کې اخیستي وو او په تېره بیا تر ۱۳۲ هـ کال وروسته چي د امویانو واک کمبله ټوله سوه ، خراسانیانو په بغداد کې د عباس کورنۍ خلافت جوړ کړ چي له دغه انقلابي حرکت سره اسلامي فرهنګ ځانته نوې بڼه پیدا کړه او دعباسیانو د دورې په مدنیت او فرهنګ کې ډېر خراساني عناصر ننوتل ډېر ژر یې په ځواک د خراسان ټولو فرهنګي ، فکري او عقلي بنسټونو ته په عربي کلتور کې ځای ورکړ .

داوخت په افغانستان کې یو ځانګړی اسلامي افغاني دوره رامېنځته سو.

یانې تر اسلام له مخه دورو ، د فرهنګ په پخوانیو بنستهونو اوس یوه نوې مبدا زیاته سوه او هغه د قرآن او اسلام اغېز ؤ چي د افغانستان له هېواده د مدنیتونو د یوې لارې په توګه د هند ، ماوراء النهر او چین خواته هم تېره سوه . اوس خراساني اسلامي فرهنګ یوه بېله بڼه پیدا کړې وه په دې معنی چي خراسانیانو له خپلو فرهنګي پخوانیو دودونو سره سره د اسلامي مدنیت بنستهونه هم منلي وو ، دغو خراسانیانو د خراسان او د عباسي خلافت سیاسي ، ټولنیز ، اداري او عملي مرکزونو په تېره بیا بغداد ته مخه وکړه او په ټولو فرهنګي برخو کې یې ښه ښکاره فعالیت وکړ د بلخ د برمکیانو نامتو کهول چي د خراساني او افغاني فرهنګ په زانګو کې روزل سوي ؤ ، په عباسي هېواد کې یې د اداري علم او فرهنګ واګې په لاس کې ونیولې ، د دغو خلکو په زیار اسلامي نقلي او عقلي پوهنو وده وکړه . د خراسان مشهور ښارونه له نیشاپور او مرو څخه نیولې تر هرات زرنج ، بلخ بست ، بغشور او نورو پورې د اسلامي علومو افکارو او فرهنګ د روزنې ځایونه وګرځېدل ، ډېر خراساني موالي عربي کورنیو ته ننوتل او خپل افکار او کلتوري روایتونه یې د عربو دنیا ته ولېږدول او د خراساني او عجمي فرهنګ اغېز د بغداد د عباسیانو په دربار او د عباسي ارت هېواد په نورو ښارونو کې تر دې درجې وه ، چي ځینو خلفاؤ خراساني ښځې په نکاح کړې او د بغداد د څو تنو غښتلیو خلفاؤ ، میندې له همدې خلکو څخه وې .

اسلامي خراساني فرهنګ چي په همدغه افغاني ښارونو او خراسان کې روزل سوي ؤ دومره وده پیدا کړه او دومره لوړ سو چي آن عربي ژبیو شاعرانو هم خراساني مضامین او افکار او کلمات خپلې ژبې ته ورننه ایستل . څنګه چي خراسان د مېنځنۍ آسیا په څلور لارې پوربوتلو ، نو له لویدیځه ، ختیځ ته او له ختیځ څخه لویدیځ ته د افکارو د انتقال ځای وګرځېد . د بېلګې په توګه ابن ندیم د سمنیه (بودائیانو) او د هغو لاروښود بوذاسف د حالاتو د بیانولو په مهال له یوه کتاب څخه نقل کوي ، چي هغه یوه خراساني سړي لیکلی ؤ او له دې څخه هم څرګندیږي چي خراسانیان د افغانستان او دهغه د ګاونډیو خاورو خلک عربو ته د هندي افکارو د وړولو وسیله وه . ځکه نو ښایي په لنډه توګه وویل سي چي زمونږ په دغه هېواد کې تل افغاني فرهنګ موجود ؤ ، که څه هم د زمانې له تېرېدلو سره یې بڼې بدلون کړی دی، خو د دې ګذرګاه افکارو اندېښنو او د مدنیت تل خپل افغاني هویت او تشخص ساتلی دی

اخځلیکونه : (دافغانستان لنډ تاریخ عبدلحی حبیبي داسلام تاریخ نجیب ابادی) . افغانستان بعد از اسلام لمړی ټوک ، آریانا انتیکوا ، تاریخ افغانستان لومړی او دویم ټوک ، تاریخ افغانستان ، (د سرپرسي سایکس) ، پټانان (د اولف کیرو) خروشتي دبرلیکونه (د سیټن کونو) مادر زبان دري .

شپږم څپرکی

دافغانستان تاریخ
له راشده خلافته تر اسلامي امارته
افغانستان ته د اسلام راتګ
او د خلفاؤ راشدنو دوره

په تیرو پاڼوکې مو دتاریخ فلسفه اوپیژندنه ولوستله دهغه راوروسته موداسلامي څواکونو ، دافغانستان تاریخ اوشخصیتونو ته یوځغلنده کتنه وکړه اوس له راشده خلافت څخه دافغانستان تاریخ راپیل کول چي دافغانستان داسلامي تاریخ یوبنسټېز مستندتوکې په راتغښتل شوي دي.

د اسلام له پیدائښت څخه لا د یوې پیړۍ څلورمه برخه نه وه تېره سوې او سترخلیفه حضرت عمر رضی الله عنه د اسلامي خلافت په ځای ناست ؤ ، چي د عربو زړور او جهان نیوونکي لښکر د پارس او ساسانیانو زړه شاهنشاهي له پښو وغورځوله او ساساني وروستني پاچا درپیم یزدګرد د جلولا تر جګړې (۱۶ هـ کال) او د نهاوند تر جنګ (۲۰ هـ کال) وروسته خراسان ته راغی او د ماوراء النهر له خاقان څخه یې مرسته وغوښتله ؛ خو څه لاس ته ورنه غلل .

د اسلام خلیفه حضرت عمر ، احنف د قیس زوی په یزدګرد پسې وګماېلو او احنف د خراسان ځمکه په روغه ونیوله . دا مهال د افغانستان د لویدیځو سیمو او د غور ساتندوی په مرو کې ماهوي سوري ؤ ، چي د فردوسي او طبري په وینا دخراسان حکمران ګڼل کېدلو . د عربو حکمدار احنف چي په یزدګرد پسې ؤ ، یزدګرد په مرو کې ماهوي سوري ته پناه یووړه ماهوي د ماورای آمویه له واکمنو سره د یزدګرد د اړیکو له ټینګېدلو څخه ووېرېدلو او یزګرد یې د یوه ژرنده ګرې په لاس ووژلو (۳۱ هـ = ۶۵۱ ز) او خپله واکمني یې د فرودسي په وینا تر بلخ ، هرات او بخارا پورې پراخه کړه ، د ده د لښکر سپه سالار کرسیون بخارا ونیو .

دا سوري کورنۍ د سیمه ایزو امیرانو خورا نامتو کهول دی . خو احنف ماهوي سوري هم له خراسان او مرو څخه د جیجون هغې خواته وشړلو او د ژوند تر پایه د مروالرود په څلور فرسنګۍ کې یې د خلافت له خوا د خرسان په یوه برخه حکومت کولو ، خو د ماهوي له ماتې سره د سوري امیرانو کهول له منځه ولاړ نه ، چي وروسته به یې بشپړه څېړنه راسي .

د سویل له خوا هم د عربو بریالی لښکر د البلاذري په وینا د خراسان تر دروازو طبسین (د طبس تر کلا او د کرین تر کلا) پورې رسېدلی ؤ، چې د افغانستان د اوسني ګرمسیر په لویدیځ برید پورې نښتی دی او دهغه لښکر مشر عبدالله د بدیل خزاي زوی ؤ.

د فاروقي عهد په پای کې (۲۲ – ۲۳ هـ کال) د عربو د لښکر یوې برخې د عبدالله بن عامر په مشری د کرمان تر نیولو وروسته پرسجستان (سیستان) باندې هم یرغل وکړ، او د سیستان ساتندوی د زرنګ ساتندوی روغه وکړه او زرنګ د مسلمانانو لاس ته ورغی، او هغه لښکر چې له سیستانه ختیځ خواته پرمخ تللی ؤ، د ارغنداو په ناوه کې د رتبېل له لښکر سره (چې له مخه یې یادونه سوې ده) ونښت، او هغه یې ووژلو، چې البلاذري یې د هېواد ارتوالی د " هیاطله " په نامه تر هراته یادوي (۲۴هـ – ۶۳۳ز).

دعبدالله بن عامررض اسلامي لښکرو دهیواد لراوبراخېستي وه افغانان داسلام له دین سره ډیرنابلد اوبرخپلي پلرني دین ټېنګ ولاړ و،خوعمرې لښکري ورو ورو داسلامي دعوت ترڅنګ دفتوحات کړندي ساتل جریان لرلو چې دې وخت خلافت عثمان رض ته ورسید اودعبدالله بن عامررض سرتیرو دعثماني خلافت ترسورې لاندې خپلې سپېڅلې جګړې ته دوام ورکاوه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه دخلافت دوره
(۲۵ - ۳۵ هـ)

په عثماني وخت کې تر (۲۵ هـ.) کال وروسته اسلامي فتوحات د افغانستان په خاوره کې پر مخ ولاړل او د عربو د لښکر مشر عبدالله بن عامر تر کابله راورسېدلو ، دا ښار یې کلابند او تر سختې جګړې وروسته یې ونیو ، خو د کابل خلکو د عربو د لښکر تر راتګ وروسته بیا د خپلواکۍ بیرغ پورته کړ او تر نور پینځو کالو پورې یې د سیمه ایز پاچاهانو تر واکمنۍ لاندې خپلواک ژوند کولو .

د حضرت عثمان له خوا احنف د قیس زوی په مرو کې تر هراته ، خبیب د قرة الیربوعي زوی په بلخ او تخارستان کې او عبدالله د عمیرلیثي زوی په سیستان کې واکمن ؤ ، چې په ټول افغانستان کې د عربو د لښکرو په خلاف بلوا پیل سوه ، خو په کابل کې د سیستان حکمران ، یاغیان له منځه یووړل او کابل یې بیا ونیو ، مجاشه د مسعود زوی چې د کرمان حکمدار ؤ د قفص (د کوچ – کفچ) او اوسنی کوچي) قبیلو او د افغانستان د جنوب د ګرمسیر له بلوڅو سره ونښت او تر خونړیو جګړو وروسته یې هغه ایل کړل (د ۲۹ هـ – ۶۴۹ ز شاوخوا) د شمال له خوا هم احنف د قیس زوی او دهغه ملګریو (تر ۳۲ هـ ۶۵۲ ز) کال پورې ټول بلخ او تخارستان تر سمنګان پورې له یاغیانو پاک کړ او ډېره موده یې په بلخ ، مروالرود ، ګوزګانان او تالقان (د افغانستان په شمالي ولایاتو) کې جګړې وکړې او په همدغه کال یې د مروالرود له سیمه ایز شاري بازان سره چې د دېرش زریز لښکر په ملاتړ جنګېدلو ، په قصر احنف کې جګړه وکړه هغه یې له منځه یووړلو ، خالد د عبدالله زوی هم هرات ، بادغیس ، غور او خراسان ونیول او د سرخس سیمه ایز ساتندوی رادویه پناه وغوښتله او د هرات او بادغیس او فوشنج له اسلامي حکمدار سره یې تر جزیې او میلیون دزرهمو منلو څخه وروسته روغه وکړه په (۳۲ هـ) کال هراتي قارن له څلوېښتو زرو تنو سره د عربو په خلاف پورته سو ، خو دا سړی هم د نیشاپور د عربي حکمران عبدالله د خازم د زوی له خوا تر سختو جګړو وروسته وځپل سو .

د (۳۰ هـ ، ۶۰ ز) کال په شاوخوا کې د خلیفه له خوا ربیعه د زیاد زوی سیستا ن ته راغی او د پهره (فهرج) زالق (جالق) تر نیولو وروسته ترهلمند پورېوتلو او د زرنج درې میلۍ ته یې په (زوشت) کې سخته جګړه وکړه ؛ د سیستان ساتندوی یا د هقان اپرویز (یا ایران د رستم زوی) د روغې له لارې وروراندې سو ، زرنج یې مسلمانانو ته وسپارلو ، خو ربیع په مخ ولاړ او تر سناور او قرینن پورې چې د رستم د آس اخور ؤ ، ونیول او همداسې تر خواهش (خاشرود) او بست پورې ورسېد ، مګر سیستانیان خلک بیا وښورېدل او د ربیع نایب یې چې په زرنج کې ورته یو تن چې عبدالرحمان رضی

الله عنه د سمره زوی نومېدلو ، حسن بصري او د ډېرو فقهاؤ سره زرنج ته واستول سو ، ده په (۳۳ هـ ۶۵۳ ز) کال هغه ښار کلابند کړ او دهغه ځای ساتندوی اپرویز (ایران) اطاعت ته غاړه کېښودله ، دوه میلیونه درهمه او دوه زره نابالغه مریان یې ومنل ، عبدالرحمان د اسلامي فقهاؤ په مرسته د اسلام په خپرولو پیل وکړ ، خو په دغه وخت دحضرت عثمان د شهادت خبر سیستان ته ورسېد ، نو عبدالرحمان له خپلې خوا امیر د احمر زوی په زرنج ي پرېښود او په خپله د بصرې خواته ولاړ ، دا مهال د سیستان خلکو بیا د عبدالرحمان له غیابه ګټه واخیستله او په امیر یې بلوا وکړه ، دی یې له ځایه یې وشړلو او په دې توګه سیستانیانو بیا وکړای سو ، چې دعربي حاکمانو د اطاعت له کړی څخه خپلې غاړې وباسي .
خوبدبختانه له یوې خوا جهالت اوله بلوري څخه دافغانانو دخپلواکی خوبونه په غیراسلامي چاپیریال کې لټول .
اوس چې افغانان څه ناڅه داسلامي افکارله خوندپوی شوي وداسلامي علوموزده کړي ورو ورو رائج سوي وي لیکن داسلام درېیم خلفه هم په شهادت ورسید هغه دافغانان دنوی اسلام ارمان له ځان سره یوور خوارمان چې اوس یې ددوي بې ساری قرباني اوداسلام څخه بی حد دفاع لیدلي وای

د علي کرم الله وجهه د خلافت دوره

(۳۵ - ۴۰ هـ)

حضرت علي رضی الله عنه په خپل خلافت کې عبدالرحمان د جروالطايي زوی د سيستان حاکم وټاکلو او په (۳۶ هـ ۶۵۶ ز.) کال يې سيستان ته راوستلو دا سړی په يوه جګړه کې چې د حسکه د عتاب زوی سره يې وکړه ووژل سو، عبدالله د عباس زوی چې دبصرې والي ؤ، څلور زريز لښکر د ربعي بن کاس په مشرتابه د ابن عتاب د سرکوبۍ لپاره راولېږلو.

ربعي ابن عتاب يې ووژلو او سيستان يې ونيو، ثاغر بن دعور او حارث بن مره په مشرتابه تر تاقيقان (د بلوڅو او سنی کلات) پورې پر مخ ولاړ.

شلو زرو قيقانانو سخته جګړه وکړه او تر خونړيو جګړو او کلابنديو وروستيو په داسې حال کې چې په زروتنه يې د مسلمانانو په لاس کې بنديان وو، نور تيت او پرک سول (۳۸ هـ ۶۵۸ ز کال).

په ۳۶ ز کال د عربو يو لښکر د عبدالرحمان بن سمره په مشرتابه د سيستان او ارغنداو د ناوې له لارې په مخ ولاړ او کابل يې ونيو، په دې جګړه کې پخپله کابل شاه ګډون درلد، خو په پای کې يې د عربو لښکر ته ځان وسپارلو.

همدا راز د حضرت علي رضی الله عنه د خلافت په وخت کې د مرو ساتندوی ماهوي کوفې ته ولاړ او د اطاعت غاړې يې کېښودلو، حضرت علي ده ته فرمان ورکړ چې د خراسان بزګران او سالاران دې ده ته جزيه ورکړي خو خراسانيانو بلوا وکړه، څو چې جعده د هبيره مخزومي زوی (چې موريې هاني د ابو طالب لور وه) د دوی د ځپلو لپاره راغی، مګر دغه شخص هم خراسان ونه نيول سو.

بياهم د اسلام څرک ملت ډير متاثر کړي و ځکه دراتلونکو لښکرو لپاره ورځ تر بلي اسلامي مفکوره غوره کيدله.

خود علي کرم الله وجهه په شهادت اسلامي لښکر مظلوم هم وي او د اسلامي رهبنتنولي ورځ تر بلي راڅرګنديدله او دصحابه کرامو رضی الله عنهم نه ماتيدونکي هلې ځلي او سرشندني متقابل اولسونه او اديان په شک کې اچولي چې يو سپېڅلی روح نه ماتېدونکي انقلاب و.

اموي خلافت دوره

(۴۱ - ۱۳۲ هـ)

په (۴۰ هـ ۶۶۰ ز) کال چي معاویه د ابوسفیان زوی د حجاز له بني امیه څخه واک ونیو او په اسلامي هېوادیې پرې پیدا کړ، نو ده اسلامي لښکر د خرسان شمالي او سویلي خواؤته په دوو جبهو وخوځولو، په شمالي جبهه کې د هرات خواته قیس بن الهیشم سلمي، بادغیس او فوشنج ونیول بلخ ته ورسېد او دهغه ځای د نوبهار مزدک (معبد) یې وران کړ. د ده ترلاس لاندې حاکم "عطاخشک" د بلخ په درو سیندونو درې پلونه جوړ کړل، چي د عطا په پلو پېژندوی ؤ، ترهغه وروسته تر (۴۵ هـ - ۶۶۵ ز) کال پورې د بلخ په شا وخوا کې عبدالله د خازم زوی په هرات، بادغیس، فوشنج او قادس کې نافع د خالد زوی او په تالقان، فاریاب او مروالرود کې قیس د الهیشم زوی، په مرو کې امیر د احمر زوی او دخراسان والي وټاکل سو، چي د عربو لښکریې د لومړي ځل لپاره دآمو پورې غاړې ته وخوځول. تر سعید وروسته عبدالرحمان د زیاد زوی د خراسان حکمران سو، چي د معاویه تر مړینې پورې همدلته ؤ.

د معاویه تر مړینې وروسته د یزید له خوا اسلم د زیاد زوی د خراسان په امیرۍ وټاکل سو، ده د یزید تر مړینې وروسته مهلب بلوا وکړ، ځکه نو سلېمان د یزید زوی په مرو، تالقان او ګوزګان او عبدالله د خازم زوی د خراسان په نورو برخو امیري پیدا کړه په دغه مهال د عربي مشرانو تر منځ جګړه پېښه سوه او عبدالله خپل زوی موسی په

خپل ځای کښناوه او په خپله یې په هرات کې ربیعه او بني تمیم کلابند کړل، تر یوه کال جګړې وروسته چي اته زره خلک ووژل سول هرات یې په زور ونیو او خپل زوی ته یې وسپارلو (تر ۶۴ هـ ۶۸۳ ز وروسته)

عبدالله د خازم زوی د عبدالملک اموي تر وختونو پورې په خراسان کې پاته سو او په (۷۲ هـ ۶۹۱ ز) کال وکیع د عمیره زوی د خلیفه له خوا وټاکل سو، خو په (۷۸ هـ - ۶۹۷ م) کال خراسان د عراق والي حجاج له خوا مهلب ته وسپارل سو، مهلب تر مروالرود راتېر او تر بلخ په مخ ولاړ، او له هغه ځایه تر آمو پورې ووت، تر دوو کالو پورې په ماوراء النهر کې په جګړه بوخت ؤ بیا بېرته بلخ ته راوګرځېد.

په ۸۲ هـ کال چي مهلب د مروالرود په زاغول کې مړ سو حجاج د ده زوی یزید بن مهلب د خراسان امیر سو، ده په (۸۵ هـ ۷۰۳ ز) کال بادغیس ونیو او په (۶۸ هـ ۷۰۵ ز) کال د عربو نامتو بریالی قتیبه د

مسلم زوی له سیستانه راوګرځېد او حجاج خلیفه عبدالملک ته منځګړی سو څو چي قتیبه یې د خراسان حکمران وټاکلو ، قتیبه مرو ته راغی او له هغه ځای څخه یې بلخ ، تالقان او تخارستان فتح کړل ، په بلخ کې یې ډېر مریان ونیول ، او تر هغه وروسته یې په ماوراء النهر کې په خپلو فتوحاتو لاس پوري کړ ، قتیبه خراسان ، تخارستان او بلخ د خپلو لویو لښکري سوقیاتو مرکز وټاکلو او هر وخت چي د ماوراء النهر له پرله پسې یرغلونو څخه راګرځېدلو په بلخ ، مرو او خراسان کې یې خپل ځواک نوی کاوه (۸۶ تر ۹۶ هـ پوري) قتیبه کلک او کرور سړی ؤ ، چي د خرسان په ولایت کې یې د تخارستان تر پایه پوري ټول مخالف عناصر د ۵۳ زرو تنو لښکر په واسطه له پښو وغورځول او ویې ځپل ، د افغانستان د شمالي سیمو له مدافعینو څخه یو هم بادغیسي نیزک دی ، چي د تخارستان د ییغو امیر له خوا حکمران ؤ (۸۴ هـ) دی څه وخت د آمو د دواړو غاړو په فتوحاتو کې قتیبه ملګری ؤ ، خو چي د بلخ نو بهار ته ورسېد د خپلواکۍ بیرغ یې پورته کړ ، د بلخ مروالرود تالقان ، پاریاب (اوسنی میمنه) او ګوزګانان (اوسنی سرپل) خلک یې د قتیبه په خلاف له ځان سره کړل او له کابل شاه څخه یې هم د مرستې ژمنه واخیستله .

قتیبه د راتلونکي کال (۹۱ هـ) په پسرلي کې له بلخ څخه په تخارستان یرغل او په تالقان کې د نیزک له لښکر سره جګړه وکړه ، نیزک ماته وکړه ، قتیبه د ده لښکر پوپنا کړ د نیزک ملګري یې تر څلورو فرسخو پوري په دار وځړول ، د نیزک دوه زامن یې ووژل ؛ په خپل نیزک په بغلان کې خپل مرکز ته راستون سوو ، او قتیبه سمنګان ونیو ،

نیزک یې تر دوو میاشتو په " دژکرز " کې کلابند کړ ، خو ویې نه نیولای سو ، په پای کې یې سلیم نومي د روغې لپاره نیزک ته ولېږله او نیزک یې په بې ځایه وعدو قتیبه ته بوت ، خو هغه نیزک او د ده دوه وړېرونه سول او عثمان له ۱۲ زرو ملګرو سره ووژل او په دې توګه یې د افغانستان په ټولو شمالي ولایاتو کې سرغړونې له مېنځه یووړلې (۹۱ هـ ۷۰۹ ز) خو قتیبه د اموي سلطنت د مرکز سلطنت د مرکز او ولیدبن عبدالملک مخالف سو او په خراسان کې یې په بغاوت لاس پوري کړ ، اموي دربار تر ډېر زیار وروسته دی دخپل لښکر د یوه مشر وکیع نومي په لاس ووژلو (۹۶ هـ ۷۱۴ ز) تر قتیبه وروسته تر ډېر مهاله څه مهمه پېښه ونه سوه ، خو خلک ټل د بني امیه مخالف ؤ او غوښتل یې چي خلافت بېرته آل رسالت ته په لاس ورسي ، څنګه چي بني امیه د بني هاشم او د امامت له کورنیو سره دښمني درلوده نو ځکه حضرت یحیی د زید زوی (د علي رضی الله عنه له اولادې) له کوفې څخه د بلخ په نیت راوخوځېدله ، د بلخ امیر چي د اموي دربار ګمارلی سړی او نوم یې عقیل د مفضل زوی ؤ ، دی ونیو او بندي یې کړ ، خو په دغه وخت کې (۱۰۵ هـ ۷۲۳ ز) اموي هشام مړ سو او

وليد د يزيد زوی د خراسان امير نصر سيار ته ليک واستولو، چي يحيی خوشي کړي، خو يحيی تر خوشي کېدلو وروسته په ګوزګان کې له اويا تنو سره د اموي لاسپوڅيو ګوتو ته ورغی او تر يوې سختې جګړې وروسته شهيد سو (د ۱۲۵ هـ د برات مياشت) د ده مړي د ابومسلم تر مېنځته راتګ پورې په دار ؤ.

د (۱۰۷ هـ ۷۲۵ ز) تر شاوخوا پورې په نورو پېښو سربېره په غور او غرجستان کې د خراسان د عربي حکمران اسد د عبدالله د زوی پرمختګ او د غرجستان د سيمه ايز حکمدار " نمرون " او د غور له خلکو سره د ده جګړه وه، چي په دې جګړه کې د دې سيمې ښور ښت آرام او په نمرون يې اسلام ومنلو.

په جنوبي جبهه کې فتوحات اوجګړې:

په (۴۳ هـ ۶۶۳ ز) کال معاويه بيا عبدالرحمان بن سمره د دويم ځل لپاره د سيستان د حکمدار په توګه راواستولو، نوموړي تر ۴۴ هـ کال پورې د دې سيمې ټولې نا آرامي ارامې کړې او تر هغې وروسته د بست او کش (د کندهار کشک نخود) او د داور (د هلمند په غاړو زمينداور) او رخج (اراخوزيا، د ارغنداو د ناوې) خواته په مخ ولاړ او د زور غره ته (د زميندار او غور تر مېنځ) او د هغه ځای لوی بودتون ته ورسېد، هغه لوی د سروزرو بت چي سترګې يې د ياقوت وې دعبدالرحمان په لاس مات کړای سو، ترهغه وروسته عبدالرحمان د زابل دسره غره لمونې ترنګ ناوې اوان تر غزني او کابل پورې ولاړ، دا ښاريې تر کلابندۍ وروسته د منجنيق د ډبرو په ويشتلو ونيو او تر څه مودې هلته پاته سو، په دغو جګړو کې په ۴۴ هـ کال يو فاضل صحابي ابورفاغه عبدالله عدوي تميم د اسيد زوی (او په بل روايت ابوقتاده العدوي) په کابل کې شهيد سو، چي قبر يې په کابل کې مشهور دی. په همدغه کال ابن سمره يو لښکر د فارس الفرسان مهلب د ابي صفره د زوی په مشرتابه ختيځو ولاياتو ته ولېږه، مهلب له کابله تر پېښوره په مخ ولاړ، او کابل شاه يې چي په لاره کې يې د او وژنده پيلانو په قوت (چي له هر پيل سره څلور زره سپاره وو) په خپله دفاع کوله مات کړ، او بنه او لاهور يې د سند د سيند ښۍ غاړې ته د مردان په ناوه کې ونيول، بيا نو عبدالرحمان، مهلب د سپه سالارۍ په منصب سر لوړی کړ او ده د سندها غاړې ته ګام واخيستلو په (۴۶ هـ) کال ربيع الحارثي د سيستان والي سو او په (۴۷ هـ) کال يې په بست او رخج (رخد) يرغل وکړ، د رتبيل (د زابلستان پاچا) سره ونښت او هغه يې مات کړ ربيع په زابلستان او د ارغنداو په ناوه او سيستان کې دخراج او محاسبې ديوان خلاص کړ، او دا هېواد يې د حسن بصري په مرسته تر اسلامي ادارې او قوانينو لاندې راوستلو، تر هغه وروسته په (۵۱ - ۶۷۱ ز) عبدالله د ابي بکره زوی سيستان ته راغی، د هغه ځای د ګبرګانو (زردشتيانو) سره ونښت او بيا تر بست رخج او کابل پورې په مخ ولاړ

، له رتبیل سره یې جګړه وکړه خو په دوو میلیونو درهمو یې ورسره روغه وکړه په دې توګه رتبیل غاړه کېښوده او دی بېرته سیستان ته ولاړ.
په (۵۹ هـ ۶۷۹ ز) کال د معاویه له خوا عباد د زیاد زوی د سیستان حکمران وټاکل سو، دی هم له هلمنده تېر، تر کندهار او کابله ورسېد، همدا عباد د معاویه د وختونو تر پایه د سیستان حکمدار ؤ، هغه وخت چي یزید د شاهي په تخت کښېناست، عباد له (۲۰) میلیونو درهمو او نورو مالو سره چي د کابل له غنایمو څخه یې د سیستان په خزانه کې راټول کړي وو، بصرې ته ولاړ، او د (۶۲ هـ ۶۸۱ ز) کال په لومړیو میاشتو کې یې یزید د زیاد زوی د سیستان په امیرۍ او ابوعبیده د زیاد زوی یې په سپاه سالارۍ وګمارل شول او سیستان ته راغلل، دا مهال بیا د افغانستان خلکو د کابل د پاچا په مشرتابه په عربي ګمارل سویو بلوا وکړه، او دخپلو اکۍ د ګټلو لپاره پورته سول، یزید او ابوعبیده په کابل یرغل وکړ، خو له ډېر سخت مقاومت سره مخامخ او په خپله یزید له ډېرو مسلمانانو سره ووژل شو، سپه سالار ابوعبیده په کابل کې بندي سو، نو څکه د اموي له درباره طلحة الطلحات او ورور یې عمر د سیستان د تنظیم لپاره راغلل، او د عربو هر یو سردار د افغانستان د یوې یوې غربي ناحیې واګې په لاس کې واخیستلې هغه وخت چي مروان الحکم په شام کې د اموي پاچاهۍ په تخت کښېناست عبدالعزیز د عبدالله عامر زوی یې چي له پلار اونیکه څخه یې د سیستان په چارو کې تجربه درلوده د سیستان حکمران کړ، ده تر (۶۴ هـ) وروسته په سیستان کې د طلحه لښکر راغونډ کړ او څنګه چي د افغانستان خلکو د عربي حکمرانانو اطاعت نه منلو، نو د بست او کابل خواته یې مخه وکړه او د زابل له پاچا رتبل سره بیا ونښت، هغه یې مات کړ د کابل او زابل تر نیولو وروسته له ډېرو ولجو او ګڼ شمېر مریانو سره سیستان ته راوګرځېد، دی تر (۷۲ هـ ۶۹۲ ز) کال د اموي عبدالملک تر وختونو پورې په سیستان کې امیر پاته سو، عبدالملک په همدغه کال حجاج د سیستان امیر وټاکلو او حجاج له خپل خوا امیه د عبدالله زوی سیستان ته واستولو، ده په (۷۴ هـ) کال په بست یرغل وکړ او د زابل له پاچا رتبیل سره یې جګړه وکړه دی یې په یو خروار زرو او دوو میلیونو درهمو اړ کړ، هم یې له هغه څخه دځان لپاره درې سوه زره درهمه واخیستل، په (۷۵ هـ ۶۹۴ ز) کال عبدالملک اموي، عبدالله د سیستان له امیرۍ څخه لرې کړ، او د ده په ځای یې موسیٰ د طلحه زوی واستولو، خو په سیستان کې د کرکیچ له امله بیا همهغه عبدالله د ابي بکره زوی (عبیده بن بکره) چي د سیستان په چارو ښه خبر ؤ، د نیمروز چارو ته وګمارل سو. ده په (۸۷ هـ) کال یو لوی لښکر د حریش بن بسطام په مشرۍ سیستان ته راواستلو، زرنج ښار یې ونیو، او د بکوا دښتې له لارې یې په بست زابل یرغل وکړ، خو رتبیل دا

لښکر له مېنځه یووړ چي د جیش الفنا په نامه یاد سو. عبدالله یې د (۷۰۰) زرو درهمو په ورکولو اړوبست کې مړ سو ، نو د ده زوی بوبردعه له رتبېل سره ونښت ، له هغه ځخه یې (۷۰۰) زره درهمه واخیستل سیستان ته ولاړ او له هغې خوا حجاج لس زره مجهز سپاره (جیش الطواویس) د عبدالرحمان بن اشعث په مشرۍ په (۸۰ هـ ۷۰۰ ز) کال سیستان ته راولېږل .

عبدالرحمان چي سیستان ته راغی ، د خوارجو ستر سالار همیان د عدي زوی له غښتلي لښکر سره په سیستان کې له ده سره جګړه وکړه ، خو همیان مات سو ، عبدالرحمان د خوارجو ډېر مشران ووژل بیا یې په بست یرغل وکړ او تر هغه وروسته یې د زابل له رتبېل سره سخت جنګ وکړ او له زیاتو ولجو سره سیستان ته ولاړ ، همدا چي عبدالرحمان ته په سیستان زابل ، کابل او سند کې لوی ځواک په لاس ورغی نو یاغي ؤ ، له حجاج سره د جنګ لپاره عراق ته ولاړ (۸۲ هـ) ، خو مانه یې وکړه او بېرته د سیستان زرنج ته راغی ، په دغه وخت کې حجاج د شمالي خراسان امیرمهلب ته لیک واستولو ، او هغه مفضل یې له لوی لښکر سره د عبدالرحمان دځپلو لپاره وګماره ، عبدالرحمان له سیستان څخه د بست خواته په شا سو ، د مفضل لښکر وریسې ولاړ ، د بست او رخد تر مېنځ یې سخته جګړه وکړه ، دلته عبدالرحمان مات سو او د زابلستان رتبېل ته پناه یووړه ، خو حجاج ، عماره بن تمیم دتبېل ته استازی واستولو ، ټول مالي تکلیفونه یې هغه ته وبښل ، د تل لپاره یې د دوستۍ ژمنه ورسره وکړه . رتبېل عبدالرحمان او دهغه ملګري ابوالعنبر ونیول او غوښتل یې چي د حجاج استازي ته یې وسپاري ، خو هغو دواړو ځانونه له بامه راوغورځول او مړه سول دا پېښې د کندهار د ارغنداو د ناوې په رخج (رخد) کې تر (۸۴ - ۸۵ هـ) کال پورې مېنځته راغلي دي .

تر دې وروسته (په ۸۶ هـ - ۷۰۵ ز) کال مسمع د مالک زوی سیستان ته ولېږل سو ، له ابوخلده خارجي سره یې جګړې وکړې او هغه یې ونیو ، خو څنګه چي مسمع په همدغه کال مړ سو ، د ده په ځای قتیبه د مسلم زوی راغی ، ده چي شمالي خراسان ته مخه وکړه ، اشعث د بشر زوی یې په سیستان کې پرېښودلو ، په (۸۸ هـ - ۷۰۶ ز) کال یې په بست کې له رتبېل سره جګړه وکړه او تر ده وروسته عمرو د مسلم زوی (د قتیبه ورور) همدغه کار تکرار کړ او په اتو سوو زرو درهمو یې روغه وکړه ، څو کاله وروسته په (۹۴ هـ) کال قتیبه دمسلم زوی له خراسانه سیستان ته ولاړ ، رتبېل له ده څخه ووېرېدلو او په کال یې یو میلیون درهمه خراج ومانه .

تر دې وروسته تر (۱۰۸ هـ - ۷۲۶ ز) کال پورې یو شمېر خلک د سیستان په امیرۍ وټاکل سول ، خو له سیستانه هاخوا په مخ ولاړ نه سول ، د هشام اموي په وخت کې اصفح د عبدالله زوی دمحمد بن جحش په سپه سالارۍ دلته راغی ، دی په (۱۰۹ هـ) کال له سیستانه ووت او له زابلي رتبېل سره یې

سختې جګړې وکړې ، چې په هغو کې په خپله اصفح او نور ډېر مسلمانان ووژل سول ، تر هغه وروسته په سیستان کې د عربي تېرونو تر منځ بېلتون راغی چې تر (۱۳۰ هـ ۷۴۷ ز) پورې یې دوام وکړ ، د اموي دولت له پلازمېنې هم ډېر سرې د دغه ځای د لمیرانو په توګه راغلل چې دا دوره په سیستان کې د اموي دولت تر سقوطه په کورنیو جګړو کې تېره سوه ، خو اسلامي لښکرو د دریاب له لارې د سند په ځمکه یرغل وکړ او په اموي عصر کې یې تر (۹۶ هـ ۷۱۴ ز) کال پورې دهغه ځای لوی ښارونه لکه ارمابېل ، دېبل ، نیرون ، سیوستان ، اشیهار ، برهمن آباد ، ارور (روهري) بابیه ، ملتان او نور د لوی فاتح محمدبن تر شاوخوا پورې د اسلامي سالارانو تر امیرۍ لاندې پاته سوه ، په دې توګه مسلمانانو د افغانستان د جبهې شاته هم خپل فتوحات په مخ بوتلل ، خو لکه چې ولیدل سول د افغانستان خلکو له مرو او سیستان څخه نیولې تر کابل او پېښور پورې څه دپاسه یوسل کاله دعربو دبریالیو لښکرو په مخکې مقاومت وکړ، داغرونه تل دخونړیو جګړو ډګرو او هغه وخت چې رتابله او کابل شاهانو په زابل او کابل کې دعربي بریالیو په لاس ماته کوله ، دجبهې شاته یانې ګردیز، پېښور او ویهند ته یې پناه وړه ، دخپل ځواک تر پیاوړیو وروسته یې بېرته په کابل او زابل یرغل کاوه ، اودعربو ساخلوګان یې پوپنا کول ، په دې توګه یوه پېړۍ په دغو جګړو کې تېره سوه اودافغانستان خلکو په دې مقاومتو کې په ډېره مېړانه خپلواکي ساتله ، دوی داسلام دین هم ورو ورو ومانه ، په دې وختونو کې دګندهارا ولایت له کابله تر پېښوره او ویهند ، کندر ، سند او ټکسیلا پورې دګریکو بودیک دمدنیت او هنر مرکزؤ ، او په دغه هېواد کې بودایي او برهمني لوی مزدکونه موجود وو .

اخځونه : د البلاذري فتوح البدان ، طبري ، چچ نامه ، تاریخ سیستان ، الاصابه ، افغانستان بیک نظر ، جغرافیایي تاریخي ایران ، دائرة المعارف اسلامي ، فتوحات عرب درآسیای میانه ، خلافت د میور په قلم ، معجم الانساب زمباور ، تاریخ یعقوبي د ابن اثیرالکامل ، د یعقوبي البلدان ، د ګردیزي زین الاخبار ، مجمل فصیحي ، سي یو کې د هیون ځانګ ، راجه ترنګیني د کلهنه ، د ایلیت د هند تاریخ ، د افغانستان تاریخ ۱ – ۲ ، کتاب الهند ، مروج الذهب ، مادرزبان دري ، طبقات ناصري ، دندوی د سند تاریخ .

د عباسیانو واکمني

(۱۳۲ - ۵ی۲ هـ)

په افغانستان کې د راشده خلافت او اموي امارت یو سل او دېرش کلنه اسلامي دوره په کړکېچ او جګړو تېره سوه ، د دغه هېواد خلکو لومړی د عربي دولت سیاسي او لښکري واک نه مانه (اودنه منلو علت یې د، دویم دا چي د بني هاشم او بني امیه تر منځ په اختلاف کې د آل هاشم په خواږ وروسته ترهغو چي اسلام یې ومنلو او له وسلې څخه یې لاس واخیستلو ، تل یې دا هغه څه وه ، چي خلافت دې بېرته بني هاشم ته ورکړل سي او د دغه انقلاب په ترڅ کې یې زیار وایستلو ، چي خپله واکمني او خپلواکي بیا ټینګه کړي .

دهمدغه موخې لپاره دخراسان یو نومیالی عبدالرحمان په ابومسلم مروزي پېژندوی (چي په ۱۰۰ هـ زېږېدلی ؤ) د بنداد هرمو د زوی له مرو څخه درې فرسخه لېرې دماخان له خلکو څخه د دې بلنې مخکې (پېشوا) سو . او په (۱۲۴ هـ ۷۴۱ ز) کال په ۲۳ کلنۍ کوفې ته ولاړ او په مکه کې یې له امام ابراهیم عباسي سره وکتل ، خلک یې دعباسي کورنۍ دبلنې تائیدولو ته راوبلل ، چي له هغه سفره بېرته هېواد ته راغی په (۱۲۹ هـ ۷۴۹ ز) کال یې دافغانستان په شمالي سیمو کې له مرو څخه نیولې تر تخارستان پورې خلک له ځان سره کړل ، او دعباسي کورنۍ خلافت یې اعلان کړ، تور بیرغ یې چي ددې بلنې نښه وه، ورپاوه اوپه خپله لښکري چونۍ کې یې لوی اوربل کړ، ځان یې د (شهنشاه) په لقب ونوماوه دخراسان د اموي حکمران نصر د سیار د زوی او ابومسلم تر منځ سخته دښمني پېښه سوه ، او مروان اموي په (۱۳۱ هـ ۷۴۸ ز) کال د امام ابراهیم سر د آهکو په بنۍ کې وپېچلو او ویې وژلو ورور یې عبدالله سفاح کوفې ته وتښتېد ، خو ابومسلم تر خراسان په مخ ولاړ او له خراساني لښکرو سره په کوفه ورننوت ، په (۱۳۲ هـ) کال یې دکوفې په لوی جومات کې د عباسي عبدالله سفاح په نامه خطبه وویله ، او د امویانو د دولت نسکورېدل یې اعلان کړل ، د دغه مهم کار او دعباس کورنۍ دخلافت تر بنسټ اېښودلو وروسته بېرته هم ونیو ، په (۱۳۶ هـ) کال په دېر شاهانه برم وپرتم مکې ته ولاړ، خو د سفاح ورور خلیفه منصور دوانیقي د ابومسلم له ستر شخصیت څخه ووېرېدلو ، دی یې په (۱۳۷ هـ ۷۵۵ ز) کال په۳۷ کلنۍ ووژلواوخراسان یې دعباسیانو په امپراطورۍ کې دننه وساته . خو په همدغه کال دابومسلم له سکروتو دک نغري څخه بیا لمبې پورته سوې ، او د هرات لویدیځ خواته د اهروا څخه له کلي څخه زدشتي فیروز سنباد له سلو زرو تنو لښکر سره دابومسلم د غچ او دخپلې خپلواکۍ داخیستلو لپاره دعباسیانو په ضد پورته سو، د تارېخ د

غرب او تبرستان خواته په مخ ولاړ، عباسي خليفه منصور ، جهور د مرارعجلي زوی د ده جنګ ته لوی لښکري څواک سره راواستولو، چي سنباد په دې جګړه کې له خپلو شپېتو زرو پیروانو سره ووژل سو. د خراسانیانو بله هڅخه په (۱۴۱ ه) کال د برازبنده په مشری تر سپین بیرغ لاندې وه چي خلیفه منصور خپل زوی المهدي دهغه مخنیوي ته وګماره ، د برازبنده قواوې یې له منځه یووړې او په خپله یې هغه دجګړې په ډګر کې ووژلو. دا ماته د ۱۴۲ هـ کال د ربیع الاول په ۶ مه د دوشنبې په ورځ ده.

په (۱۴۴ هـ ۷۶۱ ز) کال د بست او کندهار خلک هم د منصور په خلاف وښورېدل او دسیستان د حکمران زهیر د محمد ازدي له زوی څخه یې سخته جګړه وکړه او بیا په (۱۵۰ هـ ۷۶۷ ز) کال استادسیس هروي له بادغیسه دحریش سیستاني په ملاتړ راپورته سو، خلیفه ۲۴ زره تنه لښکر له خازم بن خزیمه سره د دوی مقابلې ته راواستول ، عمرو، او ابي عون د قتیبه زامنو هم دخلیفه په امر له تخارستانه په دوی یرغل وکړ او د (۷۰ زرو) په شاوخوا کې د سیس پیروان یې ووژل او په خپله دی یې بندي کړ چي په بغداد کې ووژل سو، د ده لور " مرجیله " هارون وکړه چي دمامون مور وه ، په (۱۵۱ هـ) کال د زرنج ښار هم بلوا وکړه او دسیستان خلک دخپلو محلي مشرانو محمد د شداد د زوی او آذروبه د مرزبان زردتشي د زوی په مشرتابه دخلیفه منصور په ضد وجنګېدل ، او د سیستان والي یزید د منصور خلیفه زوی یې مغلوب کو ، تر هغه وروسته په (۱۶۱ هـ - ۷۷۷ ز) کال یو بل سړی د هاشم بن حکیم په نامه په مقنع مشهور د مرو له دیه کازه راپورته سو ، او په هرات بادغیس او مرو کې یې د سپینو کالیو (سپید جامه ها) په نامه یوه ډله له ځان سره کړه تر آمو هاخواته پورې وتل ، هملته له خپلو (۳۰ زرو) تنو سره دعباسیانو د لښکرو له خوا له منځه یووړل سول(۱۶۴ هـ) او هم د (۱۶۰ هـ ۷۶۶ ز) په شاوخوا کې په خراسان کې یوسف البرم پورته سو، چي په میمنه، مرغاب او پوشنج کې یې د بلوا بیرغ ورپاوه ، خو په یوه جګړه کې دخراسان دحکمدار یزید بن مزید له خوا بندي او په بغداد کې ووژل سو.

د سیستان په جبهه کې دسفاح په وختونو یوه بستي سړي ، چي بو عاصم نومید د سیستان امیر سو، دا وخت د عباسي دربار له خوا سلیمان کندي له خراسانه راغی او ابوعاصم یې له منځه یووړلو، په بست کې یې هم له رتبیل سره جګړه وکړه او هغه یې مات کړ (؟ - ۷۷۵ ز) خو

بیا د سیستان خلک د حضین بن رقاد په مشرۍ په (۱۴۱ هـ ۷۵۸ ز) کال بلوا وکړه ، چي لومړی د عباس منصور له خوا هنادي السري او تر هغه وروسته په (۱۴۶ هـ ۷۶۳ ز) د المهدي ماما یزید د منصور زوی د سیستان دحکمران په حیث راغی ، خو څه موده وروسته بېرته ولاړ ، او د ده په ځای په (۱۵۵۱ هـ ۷۶۸ ز) کال معن د زایده زوی سیستان ته راغی او تر رخج (د ارغنداو تر ناوې) په مخ ولاړ او په هغه جګړه کې چي له رتبېل سره یې وکړه ، د هغه زوم یې چي (ماوند – یاوماند) نومېد له دېرشو زرو تنو لښکرو سره بندي ونیو او بغداد ته یې واستولو ، خو په ۱۵۲ هـ) کال د سیستان خلکو د معن نس څیرې کړ په دې وخت کې په سیستان کې د خوارجو شورښت ډېر تېز ؤ ، په (۱۵۹ هـ ۷۷۵ ز) کال حمزه د مالک زوی د مهدي خلیفه له خوا سیستان ته راغی ، او سیستاني خارجي نوح یې وځپلو د سیستان له نورو غوره پېښو څخه د تمیم د سعید د زوی واکمني وه چي د مهدي له درباره په (۱۶۹ هـ ۷۸۵ ز) کال سیستان ته راغی ، د بست او رخج خواته یې لښکر ویوست ، له رتبېل سره یې جګړه وکړه او د هغه ورور یې بندي او عراق ته یې واستولو .

خو دهارون الرشید په وختونو کې له (۱۷۱ هـ ۱۸۷ ز) کال څخه جعفر د محمد طوسي زوی او تر هغه وروسته عباس دجعفر زوی په (۱۷۳ هـ) کال د خراسان حکمرانان وو ، او بیا په (۱۷۴ هـ) کال خالد الغطریف ، په (۱۷۶ هـ) کال حمزه د مالک زوی دخراسان په امیرۍ وټاکل سول ، په (۱۷۷ هـ) کال فضل د یحیی برمکي بلخي زوی د بغداد د دربار له خوا د خراسان حکمران سو او په دغه ځای کې یې یو غښتلی لښکر دخراسان د لښکر په نامه جوړ کړ ، چي شمېر یې نیم میلیون تنو ته رسېدلو ، چي ډېر نفوذ یې پیدا کړ او په (۱۷۹ هـ ۷۹۵ ز) کاله له خراسانه بغداد ته وګرځېد ، دی د خراسان د خلکو په مرسته د عباسي دربار یو سپین روبي نومیالی سو او همدا د بلخي برمکیانو نامتو کورنۍ د یحیی بن خالد برمکي له اولادې څخه وه ، چي د هارون الرشید په وختونو کې یې دوه زامن فضل او جعفر په عباسي دربار کې وزیران سول ، خو په پای کې د خلافت دبار د دوی له ډېر نفوذ څخه ووېرېدلو خراسانیانو چي تل د خپلواکۍ د اخیستلو لپاره هڅې کولې ، ځکه نو هارون الرشید دا ستره کورنۍ چي دعباسي دولت ټول واک یې په لاس کې اخیستی ؤ ، د قتل په عام وسیله پوپناه کړه (۱۸۷هـ-۳-۸ز) .

د فضل برمکي تر امارت وروسته علي د عیسی زوی دماهان لمسی په (۱۸۰ هـ) کال او بیا هرثمه د اعین زوی په (۱۹۱ هـ) کال او عباس دجعفر زوی په (۱۹۳ هـ) کال د خراسان امیران وو، خو په سیستان کې دهارون دجلوس په کال بلوا وسوه ، چې کثیر د سالم زوی دهغه ځای عربي حکمران بغداد ته وتښتېد ، تر هغه وروسته عثمان د عامره زوی سیستان د ځان تابع کړ او له رتبېل سره یې په رخج کې جګړه وکړه ، د بشر له فرقد د زوی او سیستاني حصین سره چې له خپلو سپرو سره بست او سیستان کې یاغي سوی ؤ، سختې جګړې وکړې او تر هغه وروسته په (۱۷۶هـ - ۷۹۲ ز) کال داؤد د بشر سیستاني حصین سره چې له خپلو سپرو سره په بست او سیستان د بنوربنتو دخپلو لپاره په خپله له سیستاني ورتیا څخه کار واخلي ، داؤد لومړی حصین له مېنځه یووړ او سیستان یې آرام کړ ، خو د دې لپاره چې داؤد په نیمروز کې پښې ټینګې نه کړې ، ژر یې لرې کړ ، او د ده په ځای په (۱۷۸ هـ) کال یزید د جریر زوی د سیستان په حکمرانۍ وګمارل سو ، دغه سړي په زابل او کابل یرغل وکړ ، او تر هغه وروسته په (۱۸۲ هـ) کال د سیستان حکمران عیسی نو نومي تر کابله په مخ ولاړ .

د دغه مهال له خورا مهمو پېښو څخه یوه هم دا ده چې په (۱۸۲ هـ) کال په سیستان کې یو نامتو پهلوان چې امیرحمزه دعبدالله سیستاني زوی اد زوطهما سپ له کوله ؤ } میدان ته راووتلو ، دغه نابغ او اتل شخصیت د خراسان دپخوانیو آزادۍ غوښتونکو او خپلواکپالو نومیالیو په پیروۍ په سیمه کې د آزادۍ ولوله توده کړه او عیسی د علي زوی د هارون الرشید حکمران یې وشاړه ، په زرنج یې برې پیدا کړ او په عیسی پسې تر هرات او پوشنج پورې په وخ ولاړ، خو عیسی بېرته دی د سیستان خواته په شا وتمباوه حمزه په نیمروز کې نوی ځواک راغونډ او بیا یې په نیشاپور یرغل وکړ ، کلکې جګړې یې وکړې او په (۱۸۸ هـ) کال بېرته سیستان ته وګرځېد . له دې کبله چې د دغه نیمروزي پهلوان میدان ته راتګ د عباسیانو د واکمنۍ بنسټ ریږدولی ؤ او خراسانیانو او نیمروزیانو بیا دخپلواکۍ غوښتلو آسمان لړزوونکی نارې پورته کړې وې ، ځکه نو په (۱۹۳ هـ ۸۰۸ ز) کال خلیفه هارون الرشید په خپله خراسان ته راغی او حمزه له ډېرش زریز تکړه لښکر سره د نیشاپور خواته وخوځېد خو ښه چې د (۱۹۳ هـ) کال د دویمې خور په میاشت خلیفه د خراسان په طوس کې مړ سو ، حمزه د عباسیانو له پاتیو ویرجنو سره جګړه ونه کړه ، بېرته سیستان ته ولاړ ، دبلوچستان او

سند خواته يې برید پیل کړ، په ډېرو فتوحاتو بریالی سو، او په (۱۹۹ هـ ۸۱۴ ز) کال له دغه سفر څخه بېرته راغی او په (۲۱۳ هـ) کال ووژل سو. خو د ده د مېړانې او پهلوانۍ نکلونه تر ډېرو پېړیو دخلکو په ژبو ؤ، او دملي پهلوان په توګه ګڼل کېده، د ده په پیروۍ حرب د عمیده زوی له بسته پورته سو دی د سیستان دخاش له خلکو څخه ؤ او تر (۱۹۹ هـ) پورې له عباسي حکمرانانو سره جګړې وکړې، د آزادۍ غوښتلو نغرې یې تود وساتلو، تر هغه وروسته هم عباسي حاکمان سیستان ته راتلل، خو ریښتیني واک دطاهر د کورنۍ په لاس کې ؤ.

دافغانستان له هغو واکمنو کورنیو څخه چي دعباس کورنۍ دخلافت په جوړښت کې یې له ابومسلم خراساني سره ملګري وکړه یوه د غور د سوریانو کورنۍ وه، چي دماهوی دهمغه کهاله پایځوړ ؤ چي له مخه یې یادونه وسوه، له دې کهاله څخه د امویانو د پېر په پای کې شنسب د خرنګ زوی د غور په غرو کې امارت لرلو، او زوی یې امیرپولاد د (۱۳۰ هـ ۷۴۷ ز) په شاوخوا کې دخراسان په هڅو کې د ابومسلم ملاتړی ؤ، چي تفصیل به یې دغوریانو دحالات په شرح کې راوړل سي.

اخځ: طبري - البلاذري - تاریخ سیستان - طبقات ناصري - پټه خزانه - یعقوبي تاریخ برامکه - البرامکه - انسیکلوپیډیای اسلامي - ابن اثیر - مروج الذهب معجم الانساب - زین الاخبار گردیزي - زین الاخبار گردیزي - افغانستان بعد از اسلام لومړی ټوک - الکامل ابن اثیر - مجمل فصیحي - ابن خلدون.

اووم څپرکی

په اموي او عباسي دوره کې
د افغانستان ټولنيز او مدني احوال

لکه په تېرو څپرکيو کې چې مو وويل د راشده خليفه ګانو او امويانو په مهال څو څو واره د خراسان خلک له هرات ، مرو او سيستان څخه تر زابل ، کابل او تخارستان پورې دعربو دسياسي واک د خپرېدلو په خلاف وښورېدل ، برهمني کابل شاهانو او رتبيلانو آن تر هجرت وروسته د (۱۸۰) کالو په شاوخوا کې هم په کابل ، زابل ، تخارستان او بلخ کې پاتې ؤ ، د افغانستان په لويديځو سيمو لکه : سيستان ، هرات ، ګوزګانان او مرو کې هم د زردشتي کلتور نښې ليدل کېدلې .
خو دخلکو مقاومت که بودايي ؤ او که زردشتي ډېر کلک او سخت ؤ او د دغه هېواد له خلکو څخه وغوښتل چې د نورو د اطاعت رسۍ په غاړه کې پرېږدي ، د امويانو په وخت کې د خراسان مشرانو دغه مقاومت ته اسلامي بڼه ورکړه په دې مانا چې د امويانو دامپراتورۍ په خلاف يې د هاشم کورنۍ د پناه غوښتونکو تاتوبی سو . خو ښايي دا ټکی هېر نه سي چې دغه مقاومت که څه هم دهاشميانو د پلوۍ بڼه پيدا کړې وه ، خو له آره د دغو خلکو د خپلواکۍ غوښتلو په پټ حس ولاړ ؤ . او دليل يې دا دی چې همدغو خلکو د امويانو د امپراتورۍ بنسټ له بېخه وايستلو ، دعباسيانو د امپراتورۍ بنسټ هم دخراسانيانو په لاس کېښودل سو ، خو لکه ومو چې ليدل په خراسان کې پرله پسې ښورښتونه او کړکېچونه غلي نه سول ، او خراسانيان لکه چې له امويانو سره جنګېدلي وو له عباس کورنۍ سره يې هم جګړه وه ، د خپلواکۍ د ګټلو لپاره په دغه هېواد کې ملي پهلوانان پيدا سوي وو او که له امويانو سره دخراسانيانو جګړې يوازې د هاشم کورنۍ په طرفدارۍ پورې تړلې وې ، نو په بغداد کې د هاشم کورنۍ او عباسيانو تر ټينګښت وروسته بايد په دغه هېواد کې جګړه درېدلې وای .

خو خراسانيانو او د افغانستان خلکو يو وخت له پخوانيو دينونو څخه د دفاع په نامه ، بل وخت د شعوبيه په نامه ، کله د آل هاشم د دوستۍ په نامه او بيا د خوارجو او نورو په نامه يوازې يوه موخه په مخ بيوله ، چې هغه د پردي واکمنۍ له منځه وړل او دخپلواکۍ ګټل وو ، چې وروسته يې د آل طاهر او آل سامان او نورو محلي واکمنو په واسطه هغه ستره موخه ترلاسه کړه .
د افغانستان دخلکو لپاره دا دوه سوه کلنه جګړه ګټوره وه ، په دې مانا چې د اسلام دين يې دهغه له نوي ترقي خوښوونکي روح سره ومانه ، خو د پرله پسې جهاد په پايله کې د سيمه ايزو حکومتونو

خاوندان هم سول، خراساني کلتور یې له اسلامي او عربي روایاتو سره ګډ کړ او په راتلونکي کې د اسلام د خپرولو او دفاع لپاره غښتلي عناصر سول، حال دا چې پخواني دینونه یې زاړه سوي او له خرافاتو او اوهامو ډک وو چې په هغه پېر کې د ګټې اخیستلو ور نه ؤ.

په لومړیو دوو سوو هجري کلو کې په افغانستان کې د اسلام دیانت د زردشتي، بودایي او برهمني ادیانو ځای ونیو، عربي ژبه او لیکدود په ټول افغانستان کې خپاره سول خو تر دوو نیمو سوو کالو پورې هم د افغانستان په ختیځوسیمو کې سنسکریټ ژبه او لیکدود نه عربي کوفي لیک سره یو ځای موجود ؤ، لکه چې هغه ډېر پخوانی دبرلیک چې په توچې (ختیځ افغانستان) کې (۲۴۳ هـ - ۸۵۷ م - جمادي الاولی) په یوه ډبره لاس ته راغلې په عربي او سنسکریټ دواړو ژبو ده، چې اوس د پېښور په موزیم کې خوندي دي.

په خراسان، هرات او سیستان کې هم پهلوي ژبې خپل ځای په همدغه وخت درې ژبې ته پرېښود، اسلامي علومو تفسیر، حدیث، رجال او سیر هم په افغانستان کې دود پیدا کړ، او په زرنج، بلخ، هرات، مرو او نورو کې لویې اسلامي مدرسې مېنځ ته راغلې، او هم لوی اسلامي پوهان او نامتو زاهدان لکه امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله د ثابت زوی او د زوطي لمسی (د کابل د شمال)، ابن المبارک مروزي محمد د کرام سیستاني زوی (د کرامي مذهب مؤسس)، ابراهیم بن طهمان باشاني (هراتي) محدث، ابواسحاق ابراهیم بن یعقوب جوزجاني محدث، ابراهیم ادهم بلخي صوفي، ابوسلیمان موسی جوزجاني حنفي فقیه، او ابراهیم بن رستم مروي د ابوحنیفه له ملګریو څخه، ابوداؤد سجستاني د مشهور سنن خاوند، ابوحاتم سهل بن محمد سیستاني محدث، ابوجعفر بلخي منجم، ابوقتیبه مروزي تاریخپوه، بشاربن برد تخارستاني عربي شاعر، علي بن الجهم خراساني عربي شاعر او نور له دې هېواد څخه پورته سول او د عباسي خلافت دربار ته عجمي مدنیت، آداب او د اداري اصول هم د خراسان خلکو له برمکیانو او نورو یوړل، د عربي ژبې کلمات په درې ژبه ګډ او اوسنۍ پارسي ځینې جوړه سوه، چې په دې ځمکه یې عربي (سامي) نسل ګډون او په دغه هېواد کې د عربي آدابو، دود او دستور خپرېدل پیل سول، د دغه ځای په اوسېدونکو عربانو سربېره خورا ډېر عربي وسله وال عسکر هم په خراسان کې په ښکېره اخته ؤ، چې د ابن اثیر په وینا د امویانو په وختونو کې د قتیبه په مشرۍ نهه زره د بصرې خلک، لس زره د بکر له ټبره، لس زره د تمیم له قبیلې څخه، څلور زره له عبد قیسه، لس زره له ازد څخه، او اووه زره د کوفې له خلکو څخه وو، چې ټول (۴۷) زره خالص عربي توکه لښکر او اووه زره هم موالي د حیان بنطي تر مشرۍ لاندې ؤ، قتیبه له سیمه ایزو خلکو څخه هم لښکر جوړ ولو، لکه چې د خراسان له خلکو څخه یې هم له

لسو څخه نيولې تر شلو زرو تنو پورې لښکر راغونډ کړی ؤ، چې له عربي لښکرو سره يې خدمت کولو ، له دې څخه معلومېږي چې په خراسان کې د عربي دولت وسله وال عسکر تر سلو زرو زيات نه ؤ ، همدغه شمېر اسلامي فتوحات په ماوراء النهر کې د چين تر حدودو پورې رسولي وو.

په اموي او عباسي پېر کې اسلامي فتوحات د سند او لويديځ هند ګڼ شمېر ښارونو ته رسېدلي وو، ځکه نو د هند زياتره پيداوار لکه دارو، عقاقير او بدلي شيان او هندي مصنوعات د ملتان د بيل منصوره ، ويهند ، ارور (رهري) ، قندابيل (ګنداوي) مرکزو څخه له کشميره نيولې د سند د مهران د سيند تر مجرې پورې د زابل سيستان او هرات له لارې ايران ، عراق او عربي متمدنو ښارونو ته لکه بغداد ، دمشق او نورو ته د تجارت لپاره وړل کېدل . د اصطخري او ابن حوقل په وينا د قزدار، مکران او توران (اوسنی بلوچستان) د فانيذ (سپينې شکرې) تجارت په ټول خراسان او عراق کې کېدله او لکه البشاري مقدسي چې وايي ، په توران کې د دانه دارې سپينې شکرې د لوړ ډول لويې کارخانې وې همدا راز د پنجاب تجارتي کاروانونه د اوسني پښتونستان له لارې کابل ، غزنه ، خراسان بخارا او ماوراء النهر ته هم تلل ، او له هغې خوا يې چيني مالونه هند ته وړل ، د خراسان او مرو وريښمين ټوکران د سوداګرۍ غوره مالونه وو، چې کاروانونه به يې چين ته هم تلل او د صمد په وينا دغه تجارت په عباسي پېر کې بشپړه پراختيا پيدا کړې وه چې هندي لوښي ، د خراسان او سپنه ، د هند او سند عود ، قرنفل ، نارګيل ، د سپينسيو کالي او پيلان د افغانستان له لارې د عربي هېواد لويديځو سيمو ته وړل کېدل ، څنګه چې په خراسان کې د اسلامي حکومت د ټينګښت له امله امنيت ټينګ ؤ، نو ځکه د سامانيانو په ښارونو کې د چين تجارت هم زيات سو او هم له بلې خوا څرنګه چې د سلطان محمود فتوحاتو د هند ارت هېواد له عربي هېوادونو سره ونښلاوه نو د منځنۍ آسيا د هېوادونو او ټول خراسان تجارتي بنې هم څرګند پرمختګ وکړ.

ابوزيد سيرافي وايي چې له هندوستانه پر له پسې کاروانونه خراسان ته او له هغه ځايه هند ته ځي او راځي ، د دغو لويو کاروانونو لار په زابلستان ده چې له همدغه ځايه قزدار ، کيزکان (کلات) او مکران ته تلل او د شال (کويټ) او بولان د درې او سيبۍ (سيوی) له لارې يې له سند سره تجارت کاوه ، د ابن اثير په وينا د هرات او بدليو شيانو د پر شهرت درلود ، چې له همدې کبله يې په عربي ژبه د هراتي کاليو سوداګر ته " هراء " ويل او هغه وخت چې مقريزي د مصر د مشهورو مسوجاتو د دولو نومونه اخلي يوه ټوټه د خراساني ټوټې په نامه هم د هغو ښکليو زربفتو او مخملو او نورو ټوټو په کتاز کې يادوي له دې څخه معلومېږي چې په مصر کې عربي صنعتګرانو هم په همغه خراساني نامه او جنسيت د خراساني ټوکرو تقليد کاوه .

د جوزجاني په وینا بلهاري هم د هند له تجارتي مرکزو څخه ؤ، چي هلته د هند او خراسان سوداګر استوګن ؤ او د مینکو سوداګري یې مشهوره وه، همدا راز جلوت، بلوت، لمغان، دینور، ویهند د هند او خراسان تجارتي مرکزونه وو، چي د لومړي یاد سوي ښار تجارتي مالونه ګني (نیشکر) غوایي او پسونه، او د وروستي مینک، مرغلرې او ګران بیه کالي وو.

خو د حدودالعالم د لیکوال په وینا خراسان یو ودان او له نعمتونو څخه ډک ملک ؤ، چي د سرو، سپینو زور او غمیو کانونه په کې وو او د آسونو، کالیو، پېروزو، داروګانو، وریښمو او مالوچو د پیدا کېدلو ځای او تجارتي لوی مرکزیې نیشاپور ؤ، د خراسان د ښارونو نامتو لاسته راوړلې دا وې . له هراته ختنا، شیرخشت او دوښا، له مالن څخه طایفي وچکې (مویز) له کروخه کشمش، له مرو څخه ښه مالوچ (پنبه) قزین جامونه او سرکه، له ګوزګانان څخه ښه آسونه، کراستي، د آس ټانګونه ، زیلو او پلاس له تالقانه وچکې او کراسته، له کندرم کراسته، له بلخه ترنج، نارنج، ګني (نیشکر) او نیلوفر، له تخارستانه پسونه، غله او رازراز مېوې، له سمنګانه (اوسنی ایبکه) وچکې او مېوه، له پنجهیره (اوسني پنجشیره) سره او سپین زر، له غوره پرده، زغره، ډال او ښه - وسله، له سیستانه فرشونه، زیلو، خرما او انکوزه، له بسته (د هند لوی تجارتي مرکز) وچې مېوې، ختما (کرباس)، سابون، له درغشه (زمیندارو) زعفران، له بدخشانه سپین او سره زر، بیجاده او لاجورد

الماني فون کریمر وایي چي د شبرغان (اوسني شبورغان) تورې د عباسیانو په هېواد کې ډېرې مشهورې وې او دهندي تورو (مهند) تجارت هم له دې لارې کېده، دتالقان کراستي او نور دا وایډو وړین شیانو او قالینو شهرت درلود او دهغه ځای تاوده اوبدلي شیان به تېره بیا چوخه او پټو ډېر کارېدل.

هغه لوی ښارونه چي په خراسان، سیستان او زابل کې د تجارت مرکزونه وو د دغه هېواد د کرهنې، تجارت او صنعت په پرمختګ دلالت کوي.

ترکومه ځایه چي د تاریخ له پاڼو څخه معلومېږي دبغداد اموي او د آل عباس دولت له دې سیمو څخه دالاندې عایدات د خراج، جزیې، زکات، د غنایمو د خمس او د دولتي ځمکو د عایداتو او عشر په نامه درلودل.

د جهشياري او ابن خلدون په وينا له خراسانه (۰۰۰، ۰۰۰، ۲۸) درهمه، (۰۰۰، ۲) د زرو توتې، (۰۰۰، ۴) غاترې، (۰۰۰، ۱) مريان، (۰۰۰، ۲۰) کالي، (۰۰۰، ۳۰) رطله هرېره. له سيستانه (۰۰۰، ۰۰۰، ۴) درهمه، (۳۰۰۰) کالي، (۲۰) زره رطله فانيذ (سپينه شکره.

له توران او مکران څخه (۰۰۰، ۴۰۰) درهمه له سيستانه (۰۰۰، ۰۰۰، ۱) درهمه له توران او مکران (۰۰۰، ۰۰۰، ۱) درهمه، خو د سيستان د تاريخ ليکوال تر اسلام وروسته د سيستان عمل د پخوانی روغې په اساس داسې ليکي.

د سيستان ګورتان ور : بست، رخد، کابل، زابل، نوزاد، زميندار، اسفزاز، خجستان، زر زر درهمه (يو ميليون).

د خراسان عمل د اسلام د حد تر پايه د ۲۰۰ هـ په شاوخوا کې اته دېرش ميليونه درهمه.

بيا همدا ليکوال د سيستان د خراج په څېرنه کې وايي. چي د سيستان ټوله ماليه (۵،۳۹۷،۰۰۰) درهمه دي، چي له هغه جملې څخه (۸۵،۰۰۰) درهمه خالص عايدات او جزيه، او پاته (۵،۳۱۲،۰۰۰) درهمه د خراج ډولونه دي خو ابن خردا ذبه د (۲۳۲ هـ) په شاوخوا کې له غوره رسمي لاسوندونو څخه مهم معلومات راټول کړي دي، چي د خلافت اداري او مالياتي نظام همغه ؤ چي په خراسان کې يې تر اسلام دمخه دود درلود د طلا پيسې دينار وې، چي په ۴،۲۵ طلايي درلوده او د سپينو زرو پيسې درهم وې چي په ۲،۹۷ سپين زر يې درلودل، په جنسي مالياتو کې کيلي دود ؤ.

چي کر (د لومړي تورې په پېښ) يې ورته ويل او له ۶ خرواره سره برابر ؤ.

ابن خردابذبه د خلافت د ختيځو ځمکو حاصلات داسې ليکي.

سيستان : (۶،۷۷۶،۰۰۰) درهمه رخج، زابلستان او زميندوار تر تخارستان پورې (۱۴۷،۰۰۰) درهمه سرخس : (۳۰۷،۴۰۰۷) درهمه مروشاهجان : (۱،۱۴۷،۰۰) درهمه مرورود (۴۲۰،۴۰۰) درهمه بادغيس : (۴۴۰،۰۰۰) درهمه هرات او اسفزاز او کنج رستاق (۱،۱۵۹،۰۰) درهمه پوشنګ (۵۵۹،۳۵۰) درهمه تالقان د مروالرود او بلخ تر مېنځ (۲۱،۳۰۰) درهمه غرجستان د هرات او مرو رود او غزته تر مېنځ (۱۰۰،۰۰۰) درهمه او دوه زره پسونه د تخارستان سيمې د بلخ او جيجون ترمېنځ زم (۱۰۶،۶۰۰) درهمه فارياب : (۵۵،۰۰۰) درهمه قبروغن : (قته غن ؟) ۴،۰۰۰ درهمه بونده : (۲۰۰۰ درهمه) برمخان او بنجار : (۲۰۶،۵۰۰) درهمه ختلان او بلخ او غرونه يې : (۱۹۳،۳۰۰) درهمه مندجان : (۲۰۰۰) درهمه خلم : (۱۲،۳۰۰) درهمه روب او سمنګان : (۱۲،۶۰۰) درهمه باميان : (۵،۰۰۰) درهمه کابل : (۲،۰۰۰،۵۰۰) درهمه نغد او دوه زره وينځې د شپږ سوو درهمو په

بیه ریوشاران : (۱۰،۰۰۰) درهمه مکران : (۱،۰۰۰،۰۰۰) درهمه شغنان : (۴۰،۰۰۰) درهمه کست (خوست) (۱۰،۰۰۰) درهمه اخرون : (۳۲،۰۰۰) درهمه
په دغو عایداتو کې هغه پیسې چي له جزیې څخه لاس ته ورتلې ، له هندوانو او نورو آسماني دین پلویو نامسلمانو څخه اخیستل کېدلې . د امام ابویوسف په وینا په خراسان کې د هریوه سړي په سر درې دیناره تاکل سوي وو ، چي بېوزلي او غریبان په کې شامل نه وو ، دا پیسې د اموي عبدالملک په وختونو کې تاکل سوې وې خو د خراج په ډول کې د مقریزي په وینا په اموي پېر کې د تاکستاني یو جریب په سر لس درهمه ، له نخلستان څخه اته درهمه او د ګنیو له کښت څخه شپږ درهمه ، له مېوه لرونکي ځمکي څخه پنځه درهمه ، د غنمو د کښت له ځمکو څخه څلور درهمه او د اوربشو له ځمکې څخه دوه درهمه اخیستل کېدل .
اوس مونږ له پورتنیو تاریخي کتنو څخه دې پایلې ته رسېږو ، چي د خراسان له ځمکو څخه له نیشاپوره نیولې د سند تر سینده او له جیحو څخه تر عرب بحیرې پورې د عربي دولت ټول مالي عواید د قدامه او د سیستان د تاریخ د ناڅرګند لیکوال په وینا د ۴۴ میلیونو درهمو په شاوخوا کې ، د ابن خرداد به په وینا د ۴۵ میلیونو درهمو په شاوخوا کې ؤ او که د مقریزي د وینا په بنسټ د هرو لسو درهمو وزن له ۶ څخه تر ۷ مثقالو پورې سپین زرو ګڼو او هر مثقال پنځه افغانۍ بیه ولري ، نو ټول به د ۲۲۵ میلیونو افغانیو په شاوخوا کې وګڼل سي .
د عربي دولتونو د مالي لاسته راوړلو نو په اړه راز راز معلومات سته ، خو له لګښتونو یې خبر نه یو .
یوازې د سیستان د تاریخ ناڅرګند لیکوال په سیستان کې د دولت د لګښتونو یو دقیق فهرست لیکلی دی چي له هغه څخه په هغه وخت کې د حکومت لګښتونو ډولونه او اندازه څرګندېدلای سي او مونږ هغه راوړو ، چي د عربي کوچني موازنه د اوسني پېر د دود زېرمو په اساس لاس ته راسي .
نوموړي لیکوال د سیستان د خراج عمل د (۵،۳۹۷،۰۰۰) درهمو په شاوخوا کې لیکي او لګښتونه یې داسې بیانوي .
خاص دسلطان لپاره : (۲،۰۰۰،۰۰۰) درهمه د تیموق ؟ جوړول : (۲،۰۰۰،۰۰۰) درهمه (بنایي چي د هلمند د رود بند وي) .د کوره جوړول : (۴،۰۰۰) درهمه (موخه یې سېلاب وړې ځمکې دي) .
د بارې جوړول : (۱۲،۰۰۰) درهمه (د ښار د کلا جوړول موخه دی) د نورو کلاو جوړول : (۵۰،۰۰۰) درهمه بندیانو لپاره : (۳۰،۰۰۰) درهمه په لوی جماعت کې د روژې لګښتونه (۳۰،۰۰۰) درهمه (هرقاري او د مسجد خادم ته د روژې په میاشت ۲۰ درهمه) د موذنانو لپاره : (۲۰،۰۰۰) درهمه په هر کال کې د سلو مریانو آزادول (۵۰۰) درهمه د روغتون لپاره : (۱۰،۰۰۰)

درهمه د بندونو ترل : (۲۵،۰۰۰) درهمه دشرط (پولیس) لپاره : (۳۰،۰۰۰) درهمه د خراج د بندار (د مالیې رئیس) او دهغه د منشیانو لپاره : (۵۰،۰۰۰) درهمه د صاحب مظالم (عدلیه) لپاره : (۳۰،۰۰۰) درهمه د هلمند د پلنو ، لارو او کښتو د ویالو لپاره : (۳۰،۰۰۰) درهمه په پورتنیو تاکل سویو لګښتونو سربېره د سیستان د تاریخ لیکوال دا اشاره هم کوي چي نور پاته عایدات یې د ابناء سبیل ، ضعیفانو او غریبانو د کالیو او نفقې او نورو هغو لګښتونو لپاره سپمول او ساتل چي د والي په اختیار کې ؤ . سربېره په هغو سکو چي په اموي او عباسي دولتونو کې دخلفاؤ په نامه په ټولو اسلامي ولایاتو کې وهل کېدلې ، په خراسان کې د سند تر سینده د پښتانو نامسلمانو دولتونو ځینې سکې هم دود وې ، او کله هم د ګندهارا ، پنجاب او باختر د ساساني پاچاهانو یا بودایي شاهانو په پښتانیو سکو د خلیفه نوم او کلمه طیبه هم وهل کېدل .

د خلافت والیان ، چي خراسان ته راتلل ذوی حق درلود ، چي په خپل نامه سکه ووهي . لکه حمید د قحطبه زوی (د ۱۵۱ هـ په شاوخوا) او عبدالملک د یزید زوی (د ۱۵۹ هـ په شاوخوا) جعفر د محمد زوی . (د ۱۷۱ هـ په شاوخوا) علي د عیسی زوی . (د ۱۸۰ هـ په شاوخوا) او هرثمه دا عین زوی . (د ۱۹۱ هـ په شاوخوا) او غسان د عباد زوی . (د ۲۰۲ هـ په شاوخوا) د بغداد د عباسیانو د وخت هغه والیان وو چي په نیشاپور کې یې په خپلو نومونو سکې وهلې دي ، چي بېلګې یې سته ، او هم ابو مسلم خراساني د (۱۳۳ هـ په شاوخوا کې) د ابومسلم عبدالرحمان بن مسلم په نامه په مرو کې سکه وهلې ده چي تر اوسه سته .

د اسلامي لښکرو له فتوحاتو سره سم طبعاً د عربي دولت سکې په ټولو مفتوحه هېوادونو کې دود سوې او لکه مقریزي چي لیکي : په اسلامي عصر کې حضرت عمرفاروق د لومړي ځل لپاره د (ساساني) کسروي درهمو په وزن او شکل سکې خپرې کړې او په هغو باندې یې " لا اله الا الله وحده ومحمد رسول الله " ولیکل ، د دغو درهمو وزن هر لس درهمه شپږ مثقاله سپین زر وو ، حضرت عثمان په هغو باندې الله ولیکه ، د امیرمعاویه په وخت کې زیاد د ابوسفیان زوی په بصره او کوفه کې داسې درهمونه رواج کړل چي هرو لسو درهمو یې اووه مثقاله سپین زر وزن درلود ، او په هغه سکه چي په دمشق کې د امیرمعاویه له خوا وهل سوې ، د داسې انسان بڼه لیدل کېږي چي توره یې په غاړه ده په اموي پېر کې مصعب د زبیر زوی هم په عراق کې د اموي درهمو په بنسټ سکه ووهله او عبدالملک اموي هم په عراق کې د حجاج په ذریعه مصورو درهمونو دود لاره شپږ دانګ (دوانیق) وو او په هغو باندې یې " قل هو الله احد " هم لیکلي وو .

تر (۲۰۰ هـ) وروسته په خراسان کې د دغه ځای د کورنیو پاچاهانو لړۍ مېنځته راغله او د خراسان پاچاهانو لکه طاهریانو ، سامانیانو ، صفاریانو او غزنویانوچي د عباسي خلیفه ګانو هممهالي وو ، یوه په نیشاپور ، طوس ، هرات ، زرنج ، بست ، غزنه ، بخارا ، سمرقند ، مرو ، بلخ ، ری او دخپلو هېوادونو په نورو ښارونو کې دارالضرب درلود او د سپنو او سرو زرو سکې یې په کوفي لیکدود ، دود کړې وې چي د پاچا او خلیفه دواړو نومونه وربانديې لیکل کېدل ، دسلطان محمود ځینې سکې د سنسکرېټ په لیکدود هم وهل سوې دي ، او ښایي چي دا سکې د هند په هغو ښارونو کې وهل سوې وې چي سلطان محمود فتح کړي وو.
د اصطخري او ابن حوقل په وینا د افغانستان په ختیځو سیمو کې تر سنده پوري یوه سکه د قنهري قنهریات (ګندهاري) په نامه وه چي د کابل او راولپنډۍ تر مېنځ (ګندهارا) ته منسوبه وه او اسماعیله او لودیه حکمرانانو په ملتان کې وهلې وه ، دا سکه له عراقي پنځو درهمو سره برابره وه او همدا رقم د سوچه سرو زرو سکه له هندي دریو درهمو سره اندول وه .
لکه مقدسي چي اشاره کوي ، په منصوره ، ملتان ، ګندهارا او توران کې د " من "تول د مکې له منه سره یو ، ؤ او بلې پیمانې ته یې " کیجي " ویل ، چي په کیج او توران کې یې تول له څلوېښتو منو سره برابر ؤ.
خو د اموي هېواد سیاسي وېش داسې ؤ چي د خراسان او ماوراء النهر ټولو مفتوحه ځمکو ترکابل ، پنجاب او سند په عراق عجم پورې اړه درلوده د عراق د والي له خوا دوه تنه عاملان را استول کېدل ، چي د یوه مرکز دخراسان لپاره مرو او دبل مرکز د کابل ، پنجاب او سند لپاره ؤ ، خو دغه وېش په عباسي پېر کې چي په افغانستان کې اسلامي فتوحات پراخ سول ، بدلون پیدا کړ او په څو نورو مهمو او اساسي ولایت ووېشل سو لومړی د خراسان ولایت چي له مرو او هدایت څخه تر بلخ او تخارستان پوري پروت ؤ.
(د خراسان نقشه دې وکتل سي - ۳۹) .
دوهم د سجستان ولایت چي تر کابله پوري رسېدله .
درېیم توران ولایت ، چي تر مکران او سند پوري رسېدلو او په دغو ولایاتو مالي نظام او د مالیو د اخیستلو دفترونه دهغه له وخت ځانګړیو اداري اصطلاحاتو سره موجود ؤ ، خوارزمي په دې اړه یوه ګټوره شرح لیکلې ده ، او دځمکو خراج یې هم په درې دوله :

لومړی محاسبه (نغدي يا جنسي) دويم مقاسمه (په پيداوار ماليه) درېيم مقاطعه (هغه ماليه چي د حکومت او جاګيردار ترمېنځ ټاکله) حکومت ته ورکاوه ، او په ټولو ولاياتو کې د خراج (مالياتو) او بريد (پوسته) او جيوش (لښکرو) نفقاتو ديوانونه ، رسايل (مکاتبات) . صدقات ، مصادرات ، اوقاف ، رواتب (تنخواه) شرطه (پوليس) قضا (عدليه) او نور مجود ؤ ، د ابن خلدون په وينا ليکونکي (کاتب) مهمه عهده دلروده چي د عربي حکمدارانو ځانګړی باور سړی او صاحب السرو ، ځو تنه يې په يوه وخت کې دغه کارته ګمارل ، رسمي فرمانته او اسناد ټول د کاتبانو له خوا ليکل کېدل او استول کېدل او هغه کار چي نن يې وزير او سکرتر کوي هغه وخت کاتبانو ته سپارل کېدلو ، تر کاتب وروسته حاجب د وزير د دربار وظيفه درلوده ، چي زياتې چارې د حاجب په واسطه اجرا کېدلې او عساکر چي د ديوانالجند يا ديوان الجيش له خوا اداره کېدل عمومًا د الفرسان (سپاره) او الرجاله (پلی) په ټولګيو وېشل سوي او وسله يې تورې ، زغره ، خول ، نېزه ، غشي ، ليندۍ ، منجنيق ، د بابه او ضبور (يو ډول ټانګ) ؤ : د عسکرو کالي خت ، لنډ پرتوګ او څپلۍ (لکه د غرو د پښتنو کالي) وو ، د لښکر کتارونه په پنځه ډوله وو :

لومړی قلب (منځ) چي په هغه کې لوی مشر او قائد ؤ .

دويم ميمنه (راسته خوا)

درېيم ميسره (چپه خوا)

څلورم د برليک يا مقدمه (دمخه خوا) له برياليو سره .

پنځم ساقه تر لښکر وروسته او لښکرو مشران هم غالبًا عربان وو خو د قضا نظام په اموي پېر کې داسې ؤ چي :

د صحابه ؤ او تابعينو ، عالمان او صالحان د خليفه له حضوره او ياد ولايت د حکمرانانو له خوا په مهمو ښارونو او مرکزونو کې د قاضيانو په توګه ټاکل کېدل او دغو قاضيانو د قرآن ، سنت ، اجماع او قياس يعنې له څلورګونو ادله وو سره سم د خلکو ترمېنځ شخړې حلولې ، په خپل اجتهاد کې آزاد ، خو د شريعت د احکامو په پلي کولو کې د اميرانو د سياست له اغېز څخه خپلواک وو او د خليفه عمر بن عبدالعزيز په وينا يې دا پنځه صفات (پوهه ، بې تمه والی ، زغم (حلم) ، په آسمه پسې اقتدا او د پوهې او رايې له خاوند سره ګډون) درلود ، په

مدونو مجلو يې د قضا فيصلې ليکلې ، ځينو قاضيانو د حکومت تنخوا نه اخيستله ، هغه چا چي اخيستله دکال تر زرو ديناو او دمياشتې تر لسو دينارو پورې رسېدلو ، همدا راز د امرمعروف اونهي منکر ، د تول او وزن ، د بازار د معاملو د څارنې او د ديني احکامو د تبليغ لپاره محتسبان مقرر و او په تېره بيا عربي پوهان او د امت صالحان د اسلام د دين د تبليغ لپاره چي دخراسان مفتوحه هېوادو او په هغو پورې تړليو سيمو ته راتلل ، لکه چي د (۴۷ هـ) په شاوخوا کې ربيع الحارثي عربي حکمران په سيستان او زابلستان کې دحسن بصري (د خپل وخت د لوی عالم) په مرسته اسلامي قوانين پلي کړي وو .

اخځونه :

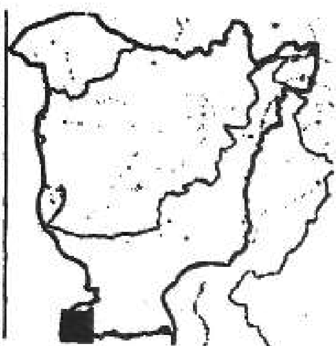
حدودالعالم ، دا السيايي تاريخ الاسلام – عربي – ۳ ټوکه ، البشاري اصطخري ، د البلذري فتوح ، کتاب الوزرا والکتاب ، د ابن خلدون سريزه ، د سيرافي سفرنامه ، د اموي پېر د تجارت تاريخ ، ابن حوقل حضارة الاسلام کتاب الخراج ابن قدامه ، کتاب الهندوا سند ، د اميرعلي مختصر تاريخ عرب ، فتوحات عرب درآسياي ميانه ، الکامل ابن اثير ، تاريخ ادبيات فارسي د صفا ، د ابن نديم الفهرست ، د پېښور د موزيم دبرليکونه ، تاريخ سيستان ، تاريخ تمدن ايران ساساني د نفيسي ، د امام ابويوسف کتاب الخراج ، دخلفاؤ په پېر کې د مشرق تهذيب (اردو) . معجم الانساب زمباور ، طبقات ناصري ، مفاتيح العلوم ، تاريخ التمدن الاسلامي د جرجي زيدان ، تهذيب وتمدن اسلامي درې ټوکه اردو ، نقود الاسلاميه د مقريزي ، شرق د رتخت اداره خلافت ، تاريخ عرب دهتي ، د گوستاو لوبون تاريخ تمدن عرب .

اتم څپرکی

دافغانانو خپلواکه اسلامي دوره

طاهريان

(۲۰۵-۲۵۹هـ)

اوس چي داسلامي خلافت لښکرو داسلام روح په افغانانو وپېژاند اودوی هم دافغانانو له خپلواک طبيعت سره اشنا شول نودوي هم ديوه خپلواک اسلامي حکومت لرى يوه په بل پسي وغوځولې چي دطاهرانو دوره يې پيلامه بلل کيدای شي، د دغه کهاله لومړي سړي طاهر د حسين زوی، د مصعب لمسی، د رزيق کړوسی او دماهان کوسی ؤ، چي د پوشنګ (د هرات لويديځ خواته تني زنده جان) له ځواکمنو کهولو څخه ؤ، مصعب د رزيق زوی د بلاغت او ادب نوميالی پوه ؤ، چي دعباسيانو په وخت د پوشنګ حاکم، او تر هغه وروسته يې زوی حسين ته د پوشنج حکومت لاس ته ورغی، حسين چي په (۱۵۹هـ) کال په ۱۸۰هـ - ۷۹۶ز) په شاوخوا کې د پوشنج حکومت لاس ته ورغی، حسين چي په (په پوشنج کې زېږېدلی ؤ اود عباس کورنۍ له درباره دشام او بغداد حکمراني هم ورسپارل سوې وه، په (۱۹۹هـ) کال مړ سو . د ده زوی طاهر د خراسان د آزادي پاليو په چاپېريال کې وده وکړه او په اسلامي خراسان کې يې د لومړني ملي حکومت بنسټ کېښود . د خپلواکۍ دلارې د هغو تېرو سربښندويانو ستر آرمان دهمدغه تنکيالي په مېړانه لاس ته راغی چي دوه سوه کاله يې د دغه ستري موخې لپاره زيات وايست، په دې توګه :

د هارون الرشيد تر مړينې وروسته يې د دوو زامنو "امين او مامون" تر منځ اختلاف پيدا سو، امين چي په بغداد کې خليفه سوی ؤ، علي د ماهان زوی يې له (۶۰) زرې لښکر سره د خپل ورور جنګ ته واستولو (۱۹۸هـ) خو مامون چي په خراسان کې ؤ، څلورخراساني لښکر يې د همدغه طاهر پوشنجي په مشرى ولېږل، او د بغداد د لښکر مشرعلي د طاهر په لاس ووژل سو، د امين لښکر ماته وکړه، طاهر په بغداد يرغل او د امين سر يې پرې کړ، مامون يې د بغداد په تخت کښناوه، چي ستر برم يې پيدا کړ، د دغو خدمتونو په بدل کې لومړى د شام حکومت او د بغداد کوتوالي وروسپارل سوه او بيا د خراسان حکمراني د ذوالیمینین له لقب سره ورکړل سوه . (۱۹۹ - ۸۱۴ز) .

طاهر چي خراسان ته راورسېدلو لومړی یې د خراسان د مرکزیت په ټینګښت او د اداري په یووالي زور واچولو ، او په دوو دریو کالو کې یې کرمان ، سیستان ، هرات ، نیشاپور ، مرو ، جوزجان ، بلخ او تخارستان په خپل مرکز پورې وتړل له دغو غوره فتوحاتو څخه تر (۲۰۵ هـ – ۸۲۰ ز) پورې فارغ سو ، د خپلواکۍ نقشه یې طرح کړه خراسانیانو ته یې پخواني برم ورپه زړه کړ او وروسته تر هغه چي د ولایاتو له مرکز څخه ډاډه سو ، او خراسانیان یې د ځان مله کړل د (۲۰۷ هـ – ۸۲۲ ز) کال دغلورمي خور په ۲۴ مه دجمعې په ورځ یې د خراسان دخپلواکۍ اعلان وکړ او دجمعې په خطبه کې یې د مامون نوم یاد نه کړ . دا تاریخي ورځ د خراسان په تاریخ کې لومړی هغه ده چي د آزادۍ په لاره کې د دې سیمې دخلکو تر دوو پېړیو یې هیله پوره سوه او په خراسان کې د ملي حکومت لومړی بنسټ د طاهر پوشنجي په لاس کېښودل سو ، خو له بده مرغه دا زړور او آزادي پال طاهر په همدې شپه وفات سو او د ده زوی طلحه چي یو پوه سړی ؤ او د پلار له خوا د سیستان امارت ورسپارل سوی ؤ ، د پلار په خپلواک مسند کېښناست ، شپږکال یې په عدالت حکومت وکړ ، خلک یې وروزل ، د بغداد د خلافت دربار هم د ده حکومت په رسمیت وپېژاند او د خراسان د خپلواکۍ غوښتونکو خلکو له هیجان څخه ووېرېدلو .طلحه په (۲۱۳ هـ – ۸۲۸ ز) کال په سیستان کې له خارجي حمزه سره ونښت خو په همدغه کال دا فاضل ، متدین او عادل امیر مړ سو ، وروریې عبدالله د طاهر زوی (په ۱۸۲ هـ زېږېدلی) چي څه مهال په شام او مصر کې حکمران ؤ ، تر هغه وروسته یې د بغداد د دربار له خوا په پارس کې د بابک خرمي په خلاف جګړې کولې ؛ امیر سو ؛ د بغداد دربار دی رسماً د خراسان امیر وپېژندلو . د عبدالله رویه د بغداد له دربار سره ډېره صمیمانه وه ، او تل د خلافت له دښمنانو سره جنګېدلو ، دعربي دولت دښمنان یې له منځه یووړل لکه په (۲۱۹ هـ ۸۳۴ ز) کال چي یې په تالقان کې امام زاده محمد د قاسم زوی بندي کړ د طبرستان حکمران دخلافت په ګټه مات کړ ، د ده حکمدارانو په سیستان کې څو واره دهغه ولایت شورښتونه آرام کړل عبدالله اووه لس کاله په ټول خراسان او د افغانستان په لویدیځو سیمو حکومت وکړ ، او په (۲۳۰ هـ – ۸۴۴ ز) کال مړ سو ، دی ادیب ، عالم او عمران خوښوونکی پاچا ؤ ، د ده په وختونو کې په (۲۲۴ هـ – ۸۳۸ ز) کال په خراسان کې خوا زره بوږنوونکې زلزله وسوه ، په (۲۲۰ هـ – ۸۳۵ ز) کال په سیستان کې سخته وچکالي راغله او د هلمند اوبه وچي سوې وې .

تر عبدالله وروسته یې زوی دویم طاهر تر ۱۸ کالو پورې حکومت وکړ ، د ده په وخت کې د سیستان خلک د صالح د نصر زوی او یعقوب لیث په مشرۍ پورته سول او د صفار کورنۍ د امارت بنسټ کېښودل سو ، په دې مانا چي د طاهر له خوا ابراهیم د حضین زوی د سیستان حکمران ؤ ، ابراهیم خپل

تا اهله زوی احمد نومي د بست والي وټاکلو ، احمد له عثمان بن نصر او احمد بستي او بشاربستي سره چي دهغه ولایت نامتو خلک وو ونښت ، دبست او سیستان خلکو له طاهریانو څخه مخ وګرځولو ، او په خپله طاهر په (۲۳۸ هـ) کال یې په بست کې له صالح سره بیعت وکړ ، په دغه بحران او فتور کې یعقوب لیث صفاري قوت پیدا کړ او په (۲۴۶ هـ - ۸۶۰ ز) یې سیستان د طاهر له واکمنۍ څخه وایستلو او په خپله طاهر په (۲۴۸ هـ - ۸۶۲ ز) کال مړ سو .

محمد د دویم طاهر زوی او د ده ځای ناستي بې کفایته عیاش او تنبل سړی ؤ ، یعقوب لیث صفاري له سیستانه په ده بری پیدا کړ او هغه یې په (۲۵۹ هـ - ۸۷۲ ع) کال بندي کړي ، له دې کورنۍ څخه ابراهیم دمحمد زوی ، د طلحه لمسی ، د عبدالله کړوسی او د طاهر کوسی تر ۲۶۸ هـ پورې درېیم طاهر د محمد زوی په نیشاپور کې حکمرانان وو ، خو د دغه کهاله پنځو پاچاهانو په لویدیځ او شمالي افغانستان واکمني درلوده ، د افغانستان په سویلي او ختیځو ولایاتو کې رتبیلانو او کابل شاهانو پاچاهي کوله .د طاهریانو کهاله د بغداد خلافت له مرکز سره دوستانه اړیکې ساتل ، د دوی درباري او ادبي ژبه عربي وه او په افغانستان کې یې د زردشتي دین د پایڅوړ په خلاف زیار وایستلو لکه په (۲۱۳ هـ ۸۲۸ ز) کال چي عبدالله زردشتي کتابونه وسوځول .

د افغانستان د طاهریانو نوموړه دا دي :

۱۰ - طاهر د حسین پوشنجي زوی (۲۰۵ - ۲۰۷ هـ) .

۲۰ - طلحه دطاهر زوی (۲۰۷ - ۲۱۳ هـ) .

۳۰ - عبدالله د طاهر زوی (۲۱۳ - ۲۳۰ هـ) .

۴۰ - دویم طاهر دعبدالله زوی (۲۳۰ - ۲۴۸ هـ) .

۵ - محمد د دویم طاهر زوی (۲۴۸ - ۲۵۹ هـ) .

۶ - درېیم طاهر محمد (۲۹۵ هـ) .

اخځونه : طبري ، زین الاخبار ، تاریخ سیستان ، روضه الصفا - ابن اثیر طبقات ناصري - تاریخ ایران دوره طاهریان - طبقات سلاطین اسلام، معجم الانساب زمباور - تاریخ ادبیات ایران د دکتور صفا - تاریخي اجتماعي ایران تاریخ ادبیات فارسي د سعید نفیسي.

د صفاریانو دواکمنۍ دوره
(۲۴۷ - ۳۹۳ هـ)

د امویانو او عباسیانو په وختونو کې سیستان تل د سیاسي هیجانونو مرکز ؤ، په تېره بیا د خوارجو ډلې په دغه ولایت کې ځای نیولی ؤ او د عیارانو (د فتوت د خاوندانو) ډلې چې د دنیو سیاسي او ټولنیزو ګوندونو په رقم یوه ډله وه، هم په سیستان کې څواکمن سول، له دې ډلې څخه یو سیستانی میړه چې دلیث زوی یعقوب ؤ، او د سیستان د قرنین په کلي کې زېږېدلی سرته راووت، او له خپل ورور عمرو لیث سره د سیستان دحکمران صالح د نضر د زوی په خدمت کې داخل سو، له درهم بن نضر سره (د ابن خلکان په وینا درهم د حسین زوی د مطوعه زعیم) چې دصالح له خوا د سیستان حکمدار ؤ، سپهسالارۍ ته ورسېد؛ یعقوب زړور او داعیه وغوښتونی سړی ؤ او غوښته یې چې په خراسان او سیستان کې یو غښتلی حکومت جوړ کړي، ځکه چې په دغه وخت کې طاهریان کمزوري سوي وو او د بغداد له څواکمن خلافت سره یې دمقاومت توان نه درلود. هغه ؤ، چې یعقوب د (۲۴۷ هـ ۸۶۱ ز) کال د محرمې په ۲۵ د دوشنبې په ورځ د خپلو وسله والو عیارانو په مرسته درهم بن نضر او خوارج مات کړل او د سیستان له خلکو یې بیعت واخیستلو. صالح له زاول شاه رتبیل څخه مرسته وغوښتله، خو یعقوب رتبیل ووژلو او بست یې ونیو، په دې جګړه کې شپږ زره تنه ووژل سول، دېرش زره بندیان، زښت ډېر پیلان او زیات غنیمت د یعقوب لاس ته ورغلل.

صالح د نضر زوی د والشتان (د کندهار دشمال) خواته په شا سو، او زابل ته یې پناه یووړه، خو په پای کې د یعقوب لاس ته ورغی او په زندان کې ووژل سو په دې جګړه کې د رتبېل ورور او خپلوان د بندیانو په توګه سیستان ته بوتلل سول (۲۵۱ هـ - ۸۶۵ ز) او په همدغه کال یې عمار خارجي د سیستان په نیشک کې له مېنځه یووړ، په (۲۵۲ هـ) صالح بن حجر د رتبیل د تره زوی د رخج په کوهڅ

(کوهک) کې یاغي شو، یعقوب هغه تر (۲۵۳ هـ) پورې ووژلو او په همدغه کال یې والشتان، زمیندار او بست هم تصفیه کړل او د تکین آباد (اوسنی کندهار ته نژدې) امیر یې وځاپه، تر هغه وروسته په هرات کې طاهریانو له حکمران سره ونښت او هرات یې هم ونیو، د (۲۵۴ هـ) په شاوخوا کې کرمان هم لاس ته راوستلو او په (۲۵۷ هـ) کال یې د رتبیل زوی کابل ته وتښتېد، چې په (۲۵۸ هـ) کال یعقوب رخج زابل، (د کندهار) پنجوایي، غزنه او کابل ونیول او د گردیز په کلا یې چې د ابو منصور افلح د محمد د زوی او لویکی خاقان د لمسي په لاس کې وه یرغل وکړ، افلح د کال لس زره درهمه خراج ومانه او یعقوب له هغه ځایه بامیان، تخارستان او بلخ ته لاس راوړل، په کابل شاه په قهر سو، پیرو زوند (د کندهار په شاوخوا کې) او بست یې ونیول او سیستان ته ولاړ، له هغې سکې څخه چې په (۶۲۰ هـ ۸۷۲ ز) یې په بنج هېر (د کابل په شمال کې اوسنی پنجشیر کې وهلې وه معلومېږي چې ټول کابلستان یې نیولی ؤ.

په (۲۵۹ هـ) کال یعقوب د خارجي عبدالرحمان د ځپلو لپاره د هرات کروخ ته ولاړ او هغه ولایت یې ونیو، په همدغه کال عبدالله د محمد زوی او د صالح سگزی لمسی (اوس هم د سیستان په شاوخوا کې د پښتنو یوه پښه ساکزی نومېږي) د یعقوب په خلاف په سیستان کې پورته سو، خو یعقوب مات کړ نیشاپور ته وتښتېد او آل طاهر ته ورغی، یعقوب ورپسې سو، آل طاهر او سکزي یې له منځه یو وړل (۲۵۹ هـ تر ۲۶۳ هـ پورې) او لکه ابن خلکان چې وایي "د شاوخوا ټول ملکان لکه د ملتان ملک، د رخج ملک، د طبسین ملک، د زابلستان ملک د سند او منکران ملکان یې د ځان تابع کړل" تر هغو وروسته یعقوب په پارس کې جگړې وکړې او د ۲۶۵ هـ - ۸۷۸ ز) کال د شوال په ۱۴ مه د دوشنبې په ورځ تر ۱۷ کالو پاچاهۍ وروسته د قولنج په ناروغۍ مړ سو.

په اسلامي دوره کې یعقوب لومړنی عادل، واکمن او ښېونکی حکمران ؤ، چې د افغانستان ټول هېواد یې د آمو له سینده تر سیستان او مکرانه او له بادغیسه، مرو او هراته تر کابل گردیز، زابلستانه ونیو، د عسکرو او وسلو په تنظیم او د خزانو په ډکولو یې زیات وایستلو، ځکه نو مسعودي دی د نړۍ له سترو پاچاهانو څخه گڼلی او یو لوی فصل یې د ده د ښه سیاست او ښه تدبیر په ستاینه کې لیکلی دی او وایې چې: د ده په لښکرو کې پنځه زره بختي اوښان او ولس زره صفاري غاترې وې د ده تر مړینې وروسته د سیستان په خزانه کې پنځوس میلیونه درهمه او اتیا میلیونه دیناره وو، ده پخپل عجمي ټوکم ویاړل او په هغه منظوم لیک کې چې د بغداد خلیفه المعتمد ته به ولېږه، د عباسیانو کهاله ته یې اخطار ورکړ چې له دغه هېواده وزه که نه د توره، او قلم په زور به وایستل سې

لنډه دا چې دیعقوب تر مړینې وروسته عمرولیث د ده وروریې په ځای کښیناست ، د خلافت دربار هم هغه دخراسان ، سیستان ، فارس ، کرمان ، هند ، سند او ماوراء النهر په پاچاهۍ ومانه ، په لومړیو وختونو کې د ده سیاسي اړیکې له عباسیانو سره دوستانه وو ، خو تر لږې مودې وروسته المعتمد خلیفه د ده عزل اعلان او د ده قلع او العن یې د خراسان د یوې ډلې حاجیانو په مخ کې بیان کړ.

د (۲۶۶ هـ ۸۷۹ ز) کال په شاوخوا کې د طاهري پاچاهانو د امیرانو له پایڅوړ څخه یوه سرې په خراسان کې پاڅون وکړ ، دا سړی احمد د خجستاني عبدالله زوی ؤ ، د هرات او سیستان تر بریدونو پورې په مخ ولاړ ، خو عمرولیث هغه مات کړ (۲۶۷ هـ ۸۸۰ ز) او تر دې وروسته رافع د هرثمه زوی چې د ابن خلکان په وینا د معتمد خلیفه له خوا لمسیده په خراسان کې د عمرو په خلاف پورته سو ، هرات او فراه یې ونیول ، او د عمرو له لیرې والي څخه یې چې په فارس او عراق کې جنګېده ګټه واخیستله ، خو بیا هم عمرو په هغه بری پیدا کړ، رافع ماوراء النهر ته ولاړ له ساماني پاچا نصربن احمد څخه یې مرسته وغوښتله او د خراسانیانو زیات یاغیان د ده ملګري سول ، خو عمرو دی له خراسانه تر خوارزم پورې په شا وشاړه او هلته په (۲۸۳ هـ - ۸۹۶ م) کال د عمرو لیث د حکمران محمد بن حمدان د عمرو لیث له خوا د زابلستان والي سو ، او بردعالي د غزني عامل ؤ، په دغه وخت کې د ګندهارا دوو تنو پاچاهانو ناسد او المان (په تاریخ سیستان کې همدا رنګه راغلي) په غزني یرغل وکړ ، په داسې مهال چې عمرو لیث په بلخ کې د (۷۰) زرو نیزه والو سپرو په مرسته د ساماني اسماعیل بن احمد له لښکر سره په مقابله بوخت ؤ، تر هغې چې په (۲۸۷ هـ - ۹۰۰ ز) کال په یوه جګړه کې لاس ترلی بغدد ته واستول سو ، او هلته د (۲۸۹ هـ ۹۰۱ ز) په شاوخوا کې ووژل سو، عمرو هم عادل او عمران خوښی پاچا ؤ ، چې زر باطه (د مېلمنو او بې وسو خلکو لپاره دمه ځایونه) پنځه سوه لوی جماعتونه او یو زیات شمېر پلونه او لارې یې جوړې کړې ، د ابن خلکان په وینا د هېواد د چارو په ښه تدبیر او ښه سیاست کې یې ساری نه درلود او لکه ابن اثیر چې یې څرګندوي د خپل لښکر او لښکر د افسرانو په احوال ډېر ښه خبر ؤ ، هېڅ نه سوای کولای چې د عمرو له اجازې پرته چاته سزا ورکړي.

تر عمرولیث وروسته د صفاریانو دولت کمزوری سو او بلخي سامانیانو په شمالي افغانستان او هرات باندې د سیستان تر بریدونو بری پیدا کړ، د صفاریانو پاته خلک تر څه مهاله پورې په سیستان کې حکمرانانان وو ، لکه په (۲۸۹ هـ ۹۰۱ ز) کال چې د عمرو لمسیانو طاهر د محمد زوی او د هغه ورور یعقوب د امارت خاوندان وو ، دوی یو څه موده په پارس کې په جګړه اخته وو او په (۲۹۱ هـ

۹۰۳ز) کال تر بست او رخج پورې په مخ ولاړل تر هغې چې په (۲۹۶ هـ ۹۰۸ ز) کال ليث د علي زوی دليث لمسی له دې کهوله ميدان ته راووت او طاهر او يعقوب يې د عمرو ليث د مريي سبکري په مرسته ونيول او بغداد ته يې واستول ، دی په خپله د (شيرلباده) په نامه په سيستان امير سو ، تربست ، کش او فراه پورې د ده په نامه خطبه وويل سوه ، ليث خپل ورور معدل زابلستان ته واستولو او په (۲۹۷ هـ ۹۰۹ ز) کال يې تربست رخج (رخد) او کابل پورې مال واخيستلو او په (۲۹۸ هـ) کال يې په بست کې په خپل نامه سکه هم ووهله .
خو په پای کې ليث په (۲۹۸ هـ – ۹۱۰ ز) کال په يوه جگړه کې د سبکري په لاس چې د المقتدر خليفه له خوا يې ملاتړ سوی ؤ ورغی ، په بغداد کې بندي سو او د سيستان خلکو له دې کورنۍ څخه د علي يا ابو علي محمد د محمد د زوی او د لومړي ليث له لمسي سره په (۲۹۸ هـ) کال بيعت وکړ ، تربست ، غزني او کابل پورې يې هم د ده په نامه خطبه وويله ، خو محمد د سيستان ساماني حکمران مات کړ ، بست ته ولاړ څو چې د ساماني احمد د اسماعيل د زوی جنگياليو دی په (۲۹۸ هـ) کال په رخج کې ونيو ، او بست ته يې راوستلو له نوموړي سبکري سره يې بغداد ته واستولو ، د همدغه کال په پای کې د سيستان خطبه د ساماني حکمران منصور اسحاق په مخکې بلواوکړه او ابو حفص عمرو د يعقوب زوی د محمد لمسی او د عمروليث کړوسی د صفارې کورنۍ لس کلن هلک يې ميدان ته راوايستلو او د مولي سندلی په مشرۍ يې چې د صفاريانو له مواليو څخه ؤ ، ساماني حکمران ونيو او د سيستان د عيارانو په مرسته يې د نوموړي ابو حفص په نامه خطبه وويله . خو ساماني دربار حسين د علي مروزي زوی سيستان تر زميندا ور او زابلستان پورې تر واک لاندې راوستلو (۳۰۳ هـ – ۹۱۵ ز) په دې توگه د ساماني دربار اميرانو تر رخج ارغنداو او ناوې پورې سيمې ونيولې او د طرابيل (بناي چې د رتابيل مصحف وي) د پخوانيو زما مدارانو پايڅور يې په زابلستان کې له پښو و غورځولو ، په (۳۱۰ هـ ۹۲۲ ز) کال احمد د قدام زوی او عزيز د عبدالله زوی د سيستان اميران وو ، چې په (۳۱۱ هـ) کال بيا د سيستان خلک وپاړېدل او امير ابو جعفر احمد د محمد زوی ، د خلف لمسی او د ليث کړوسی يې د صفاريانو له کورنۍ څخه راوايستلو ، د سيستان د اميرۍ واگې يې ورو سپارلې او په رخه کې خطبه هم د ده په نامه وويل سوه ، د ده له خوا بيا حمک د رخج او محمد د بست حکمرانان وټاکل سول ، هېواد يې تر رخج او د هرات تر شاوخوا پورې ونيو ، او تر (۳۵۲ هـ – ۹۶۳ ز) کال پورې يې خپلواک حکومت کاوه ، د ښو اخلاقو خاوند او مدبر سړی ؤ د ده د حکومت ورځې تر څلوېښتو کالو پورې په سيستان کې ډېرې ښې تېرې سوې خو په پای کې په (۳۵۲ هـ) کال په سيستان ووژل سو . تر ده وروسته يې زوی امير خلف بانو په ځای کښېناست ، خو د ده او د امير طاهر

ابوعلي تر منځ چي د یعقوب لیث د نیکه د ورور له اولادې څخه ؤ، د سیستان په امارت اختلاف راوتوکېد. چي نوموړی طاهر په (۳۵۹ هـ - ۹۶۹ ز) مړ سو نو زوی یې امیر حسین له امیر خلف بانو سره جنګېدلو او په (۳۷۳ هـ) کال یې له امیر سبتګین څخه چي غزنی یې تر بست پورې نیولی ؤ، مرسته وغوښتله امیر سبکتګین مرسته ورکړه او په همدغه کال یې په منځ کې روغه وسوه، حسین چي مړ سو د سیستان امارت امیر خلف ته پاته سو، ده تر (۳۹۰ هـ ۹۹۹ م) پورې بنه خپلواک حکومت وکړ، څنګه چي دا مهال سلطان محمود له غزني څخه د سیستان امارت ګواښه، ځکه نو خلف د هغه اطاعت ومنلو چي هر کال به د غزني خزانې ته سل زره دیناره ورکوي.
خو سلطان محمود سیستان له خپله هېواده جلا پرې نه ښودلو او په (۳۹۳ هـ ۱۰۰۲ ز) کال یې په هغه ځمکه یرغل وکړ او خلف یې د سپهبد په طاق کې کلابند کړ دی سلطان ته ورغی، خو سلطان د خراسان ګوزګانان ته تبعید کړ او سیستان د سبکتګین کورنۍ د پاچاهۍ برخه سوه، دهمدغه خلف بانو له نسله د (۸۸۵ هـ - ۱۴۸۰ ز) تر شاوخوا او حتی د صوفیانو تر وختونو پورې په سیستان کې سیمه ایز امیران د ملوکو په نامه موجود وو، چي په سیستان کې یې د غزنویانو او نورو تر اطاعت لاندې حکمداري کوله. په افغانستان کې صفاري ملوک د اسلامي پېر لومړني علم دوسته، عمران خوښوونکي او عادل پاچاهان وو، چي په هېواد کې یې سیاسي او دیني یووالي راوستلو، دهمدغو صفاریانو په وختونو کې درې ژبه درباري او ادبي ژبه سوه او محمد بن وصیف سکزي لومړی درې بولله د صفاري پاچا په ستاینه کې وویله؛ په دغه مهال د افغانستان ختیځې سیمې لکه کابل او ګردیز د کابل شاهانو له لاسه ووتلې او له افغانستانه د رتبیلانو او کابل شاهانو کمبله ټوله سوه.

۱- یعقوب د لیث زوی (۲۴۷ - ۲۶۵ هـ)
۲- عمرو د لیث زوی (۲۶۵ - ۲۷۸ هـ) وژل یې په بغداد کې ۲۸۹ هـ -
۳- طاهر د محمد زوی د عمرو لیث لمسی او ورور یې یعقوب د (۲۹۶ - ۲۹۸ هـ).
۵- ابوعلي معدل دعلي زوی د لومړي لیث لمسی (۲۹۹ هـ).
۶- ابوخعص عمرو دیعقوب زوی د محمد لمسی او د عمرولیث کړوسی (۳۰۰ هـ).
*۷- امیر ابوجعفر احمد د محمد زوی د خلف لمسی د لیث کړوسی (۳۱۱ - ۳۵۲ هـ).
*۸- ابو احمد خلف بن احمد (د ۳۴۴ هـ شاخوا - مړ په ۳۹۹ هـ) ابن بانو.
۹- امیر طاهر ابوعلي د محمد زوی د طاهر لمسی (د مور له خوا صفاري) (۳۵۲ - ۳۹۵ هـ)
۱۰- امیر حسین د طاهر زوی (۳۵۹ - ۳۷۳ هـ).
۱۱- بهاء الدین طاهر د نصر زوی د احمد لمسی (۴۸۰ هـ).
*۱۲- تاج الدین نصر د طاهر زوی د محمد لمسی (د ۴۸۲ هـ په شاوخوا کې مړ په ۵۵۹ هـ).

۱۳ - شمس الدين ابو الفتح احمد د نصر زوی (۵۵۹هـ).
۱۴ - عز الملوک محمد د نصر زوی؟
*۱۵ - تاج الدين حرب د محمد زوی (۵۶۲هـ - مر ۶۱۲هـ).
۱۶ - شمس الدين يمين الدوله بهرامشاه د عثمان زوی (۶۱۲هـ).
*۱۷ - تاج الدين نصر د بهرامشاه زوی (۶۱۲هـ).
*۱۸ - رکن الدين ابو منصور د بهرام شاه زوی (۶۱۸هـ).
۱۹ - شهاب الدين محمود د عثمان زوی (۶۱۹هـ).
۲۰ - علي د عثمان زوی (۶۲۲هـ).
۲۱ - شمس الدين علي د مسعود زوی د خلف لمسی د مهربان کروسی د طاهر کوسی (۶۲۶هـ).
*۲۲ - نصر الدين د ابو الفتح زوی د مسعود لمسی (۶۵۲هـ).
۲۳ - شاه نصرت د نصر الدين زوی (۷۲۸هـ).
*۲۴ - قطب الدين محمد د رکن الدين محمود زوی (۷۳۱هـ).
۲۵ - تاج الدين د محمد زوی (۷۴۷هـ).
۲۶ - سلطان محمود د شاه علي زوی (۷۵۱هـ).
*۲۷ - عز الدين د رکن الدين محمود زوی (۷۳۳هـ).
۲۸ - قطب الدين د عز الدين زوی (۷۸۴هـ).
۲۹ - شاه شاهان تاج الدين د قطب الدين زوی (۷۸۸هـ):
*۳۰ - قطب الدين د تاج الدين زوی (۸۰۵هـ).
*۳۱ - شاه شاهان شمس الدين د قطب زوی (۸۲۲هـ).
۳۲ - نظام الدين يحيی د شمس الدين زوی (۸۴۲هـ).
۳۳ - شمس الدين محمد د يحيی زوی (۸۸۵هـ).
۳۴ - سلطان محمود؟
۳۵ - امير محمد مبارز الدين - (د ۸۴۵هـ شاوخوا).
۳۶ - قطب الدين علي (۸۲۲ - ۸۴۲هـ).
۳۷ - شاه حسين د ملک غياث الدين محمد زوی د احياء الملوک مؤلف په (۱۰۲۷هـ) کې.

اخځليکونه: گرديزي، تاريخ سيستان، تاريخ ادبيات د براون - طبقات سلاطين اسلام - ابن اثير، طبري، طبقات ناصري وابن خلکان، تاريخ الاسلام السياسي، مروج الذهب، تاريخ عرب، روضة الصفا، لب التواريخ، گرزيده، معجم البلدان، معجم الادباء، تاريخ تمدن اسلام جرجي زيدان، احياء الملوک د تهران چاپ، تاريخ ادبيات د دکتور صفا تاريخ ادبيات فارسي د سعيد نفسي، په سيستان کې د صفاريانو د مانيو د کندوالو انځور - (۳۲ نومره عکس).

دسامانیانو دواکمنۍ دوره
(۲۷۹-۳۹۸ هـ)

د سامانیانو کورنۍ د (سامان خداه) له اولادې څخه وه، چي یو نجیب سړی ؤ، دی د بلخ په کلیوالي سیمو کې حکمران او دین یې زردشتي ؤ؛ د ګردیزي په وینا دي د (۱۹۷ هـ - ۸۱۲ ز) په شاوخوا د مامون الرشید په هڅه مسلمان سو، اسد د سامان زوی د مامون حضور ته لار پیدا کړه، دغه اسد ځلور زامن لرل: نوح - احمد - یحیی - الیاس - چي د خراسان د حکمران غسان د عباد د زوی له خوا سمرقند وسپارل سول. د احمد بن سامان زوی چي امیرنصر نومېد په (۲۶۱ هـ ۸۷۴ ز) کال د معتمد خلیفه له خوا د ماوراء النهر په امارت وپېژندل سو، د ده د بخارا حکومت خپل ورور اسماعیل د احمد زوی ته پرېښودلو، خو په (۲۷۵ هـ - ۸۸۸ ز) کال په بخارا کې د دوو ورونو تر منځ سخته جګړه پېښه سوه، نصر د اسماعیل لاس ته ورغی او سمرقند ته واستول سو، په (۲۷۹ هـ - ۸۹۲ ز) کال مړ سو، ټول ماوراء النهر او خراسان د اسماعیل په لاس کېووت او د معتضد او مکتفي خلیفه ګانو دربار هم دی رسماً په پاچاهۍ وپېژندلو، هغه د آل سامان د سلسلې بنسټ ایښودونکی دی چي په (۲۸۷ هـ - ۹۰۰ ز) کال یې ځواک پیدا کړ او د بغداد د خلافت دربار هم دی د سیستان د آل صفار په مقابل کې چي د خپلواکۍ غږ یې تر خولې ویوست پیاوړی کړ، په همدغه کال یې په بلخ کې صفاري عمرو لیث بندي کړ او شمالي او لویدیځ افغانستان یې له تخارستانه تر مرو - هراته ونیول او د ایران شمال او ماوراء النهر هېوادونه یې د ساماني هېواد برخه کړل. د مجمل فصیحي په وینا د هند په ځینو لویدیځو سیمو هم د اسماعیل لاس بر سوی ؤ، چي بنايي د فصیحي مو خه ګندهارا وي، محمد د محمد زوی د عبدالله بلعمي لمسی د دري ژبې د تاریخ طبري ژباړن د دغه پاچا پوه وزیر ؤ، اسماعیل په (۲۵۹ هـ - ۹۰۷ ز) کال مړ سو (د اسماعیل ساماني د قبرعکس - ۴۳ نومره).

د اسماعیل تر مړینې وروسته یې زوی احمد په ځای کښېناست، دی په (۲۹۷ هـ - ۹۰۹ ز) کال هرات ته راغی او حسین د علي مروزي زوی یې سیستان ته ولېږلو، آن چي صفاري حکمرانانو معدل ابوعلي چي تر بست او رخجه پوري واکمن وو له منځه یووړل، سیستان یې د ساماني اسحاق زوی منصور ته ورکړ، خو لکه له مخه چي وویل سول د سیستان خلکو د سندلې په مشرۍ هغه ونیو (۳۰۰ هـ - ۹۱۲ ز). احمد په (۳۰۱ هـ) کال د خپلو مریانو په لاس ووژل سو، خلکو د هغه اته کلن زوی نصربن احمد په تخت کښېناوه، خود هېواد چارې د هغه پوه وزیر ابوعبدالله محمد د احمدالجیهاني زوی اداره کولې.

په (۳۰۲ هـ ۹۱۴ ز) کال په خراسان کې منصور د ساماني اسحاق زوی یاغي او له سیستان او هراته حسین علي مروزی هم ورسره یو ځای سو .
خو له ساماني درباره سپه سالار احمد د سهل زوی هرات ته راغی ، همدا چي منصور په نیشاپور کې مړ سو، حسین په (۳۰۶ هـ - ۹۱۸ ز) کال تر سختو جګړو وروسته غاړه کېښودله او وبښل سو . د نصر په وخت کې لکه چي له مخه ولیکل سول د سیستان ولایت د ساماني سیمه ایزو حکمرانانو او امیرانو تر مېنځ لاس په لاس ګرځېدله . د دغه پېر نورې پېښې د افغانستان په تاریخ پورې اړه نه لري .
نصر په (۳۳۱ هـ - ۹۴۲ ز) کال تر دېرشو کالو پاچاهۍ وروسته مړ سو ، او لومړی نوح د ده زوی په ساماني تخت کښېناست .
د ده د وخت له غوره پېښو څخه دافغانستان په شمالي سیمو او خراسان کې د ابوعلي چغاني د محتاج زوی چي د هغو سیمو حکمران ؤ ، سرغړاوی ؤ ، چي د ختلان د امیر په مرسته یې په بلخ ، ګوزګانان ، سمنګان او تخارستان کې لښکر راغونډ کړ ، خو د امیرنوح لښکر هغه مات کړ ، په (۳۴۱ هـ ۹۵۲ ز) کال بیا د ساماني دربار له خوا د خراسان په امارت وپېژندل سو . نوح په (۳۴۳ هـ ۹۵۴ ز) کال مړ سو او زوی یې لومړی عبدالملک په تخت کښېناست . د ده په وخت کې په (۳۴۵ هـ - ۹۵۶ ز) کال ابوالحسن سیمجور د خراسان په سپه سالارۍ وټاکل سو ، خو له هغه څخه خلکو شکایت وکړ او په ځای یې ابومنصور عبدالرازق خراسان ته راغی (۳۴۹ هـ - ۹۵۶ ز) کال ابوالحسن سیمجور د خراسان په سپه سالارۍ وټاکل سو ، خو له هغه څخه خلکو شکایت وکړ او په ځای یې ابومنصور عبدالرازق خراسان ته راغی (۳۴۹ هـ - ۹۶۰ ز) ، تر هغه وروسته هم الپتګین حاجب الحجاب د خراسان په سپه سالارۍ وګمارل سو ، او ابوعلي محمد بلعمي د هغه ځای حکمران ؤ .
د ابن مسکویه په وینا : دابوعلي محتاج د له مېنځه وړلو لپاره د مالک زوی بکر وټاکل سو ، چي هغه له خراسانه ورک کړي ، بکر هم هغه د خراسان تر پایه وځغلاوه ، څو چي لومړی عبدالملک په (۳۵۰ هـ ۹۶۱ ز) کال مړ سو او وروریې منصور د لومړي نوح زوی د ده په ځای کښېناست ، ده ابومنصور عبدالرزاق د خراسان په حکمدار او د الپتګین د مخنیوي لپاره وګماره دا سری په (۳۵۰ هـ ۹۶۱ ز کال) له نیشاپوره په شا سو ، بلخ ، خلم ، تخارستان او غزني ته راغی او د غزنوي دولت بنسټ یې کېښود .
په (۳۵۳ هـ - ۹۶۴ ز) کال سرهنګ ابوعلي محمد د عباس زوی د هرات د تولک په حصار کې یاغي سو ، د ابوالحسن سیمجور له خوا چي د خراسان حکمران ؤ ، ابوجعفر نومي د هغه د مخنیوي

لپاره پازمن سو چې د تولک تر حصار نیولو وروسته یې د غور ځینې کلاوې هم ونیولې . د منصور په پېر کې د سیستان حکمران خلف د احمد زوی د ساماني دولت له خوا تقویه سو. خو تر هغه وروسته نوموړي خلف په سیستان کې د سامانیانو له اطاعته سر وغړولو ، منصور له هغه سره اووه کاله جګړه وکړه ، چې په پای کې یې روغه سره وکړه (۳۷۳ هـ) خو همدا پېښې د ابن اثیر په وینا د ساماني دولت د کمزورتیا سبب سوې او شاوخوا حکمرانانو ته د مرکز په اړه خامه هیله پیدا سوه .

منصور په (۳۶۶ هـ - ۹۷۶ ز) کال مړ سو او په ځای یې دویم نوح د منصور زوی کښېناست ، د ده په پېر کې یې تر مړینې (۳۷۸ هـ - ۹۸۸ ز) د خراسان حکمراني په ابوالحسن سیمجور پورې اړه درلوده دا وخت الپتګین له دنیا تللی او په ځای یې زوم سبکتګین د غزني د چارو واګې په لاس کې نیولې وې او ابوعلي سیمجور چې دخپل پلار ابوالحسن تر مړینې وروسته یې خراسان تر لاس لاندې ؤ، د بلخ له حکمران فایق خاصه سره یې لاس یو کړ او په خپل سر سو، نوح د دوی د ځپلو او د خراسان د چارو د سمولو لپاره دخپل دربار یو سړی چې ابوالعباس تاش نومېدلو، خراسان ته واستولو او له سبکتګینه یې مرسته وغوښتله ، سبکتګین له خپل زوی محمود سره د دویم نوح ملاتړ ته ورغی ، په (۳۸۴ هـ - ۹۹۴) کال یې د هرات ښار ته نژدې ابوعلي مات کړ او هغه د دیلمیانو دربار ته پناه یووړه ، دویم امیر نوح سبکتګین ته د "ناصرالدین" لقب ورکړ او د خراسان حکمدار په توګه یې تر غزني ، کابل او بلخ پورې وپېژندلو ، د هغه زوی محمود یې د "سیف الدوله" په لقب د نشاپور حکمدار وټاکلو. دویم امیرنوح او سبکتګین دواړه په (۳۸۷ هـ) کال مړه سول او دویم منصور د دویم نوح سپین زني زوی په ساماني تخت کښېنول سو ، خو د سامان د کهاله د نظام رسۍ وشلېدله ، ایلک خان بخارا ونیوله او بکتوزن دویم منصور ړوند کړ (۳۸۹ هـ - ۹۹۸ ز) وروریې دویم عبدالملک د دویم نوح زوی په تخت کښېناوه ، خو سلطان محمود د هغه ړانده پاچا د کسات اخیستلو لپاره مرو ته ولاړ او په پای کې یې له بکتوز او فایق سره داسې وکړ چې هرات او بلخ (یانې د افغانستان ترکابله) دې د محمود وي او نیشاپور او مرو دې د دوی . محمود په (۳۸۹ هـ) کال له دې جګړې راوګرځېد ، او په همدغه کال ایلک خان بخارا ونیوله ، دویم ساماني عبدالملک یې په اوزګند کې بندي کړ او همغلته یې ووژلو. ابونصر ابراهیم منتصر د دویم نوح زوی د سامانیانو وروستني شاهزې په ډېره زړورتیا د محمود له ورور نصر او ایلک سره جګړه کوله، چې په پای کې دمحمود په لمسانه په (۳۹۵ هـ ۱۰۰۱-ز) کال ووژل سو، چې همدا د سامانیانو د لړۍ پای ؤ.

د دغه مهال له علمي او اداري نومیالیو څخه دوه نامتو وزیران یو محمد د احمد جیهاني زوی (د ورکې جغرافیا تولوونکي) او بل محمد د محمد بلعمي زوی (په دري ژبه د طبري تاریخ ژباړن) او

د دري له پخوانيو شاعرانو څخه هم ابوشکور بلخي ، رودکي دقيقي بلخي ، او ابومحمدهاشم (په بست کې د پښتو شاعر چي په ۲۹۷ هـ مړ دی) او نور وو.
د سامانيانو په مهال ، اسلام دين د اسلامي مدنيت له عربي ژبې او ادب سره تر کابله رارسېدلی ؤ، خودهېواد د ختيځوسرحدونولکه : ننګرهار، لغمان، کونړ او دخوست او منګل د غرونو اوسېدونکي په خپلو پخوانيو ادیانو ، ژبو او مدينت پاته وو او درې ادبياتو ښه وده کړې وه.
(۴۴ نومره د سامان د کورنۍ نسب پاڼه)
۱ - لومړی نصر د احمد ساماني زوی (۲٦۱ - ۲۷۹ هـ).
*۲ - اسماعيل د احمد زوی (۲۷۹ - ۲۹۵ هـ).
*۳ - احمد د اسماعيل زوی (۲۹۵ - ۳۰۱ هـ).
*۴ - دويم نصر د احمد زوی (۳۴۲ - ۳۵۰ هـ).
*۵ - لومړی نوح د نصر زوی (۳۳۱ - ۳۴۳ هـ).
*٦ - لومړی عبدالملک د نوح زوی (۳۴۲ - ۳۵۰ هـ).
*۷ - لومړی منصور د نوح زوی (۳۵۰ - ۳٦٦ هـ).
*۸ - دويم نوح د منصور زوی (۳۸۷ - ۳۸۹ هـ).
*۹ - دويم منصور د دوهم نوح زوی (۳۸۹ هـ).
*۱۰ - دويم عبدالملک د دوهم نوح زوی (۳۸۹ هـ) د ده تروژلو پورې په (۳۹۵ هـ).
۱۱ - ابو ابراهيم منتصر د دويم نوح زوی (۳۹۰ هـ) د ده تروژلو پورې په (۳۹۵ هـ).

اخځونه :
ګرديزي - ابن اثير - طبقات ناصري - دايرة المعارف اسلامي - تاريخ سيستان تجارب الامم - تاريخ الاسلام السياسي - مختصر تاريخ ايران د پاول هورن - روضة الصفا ، طبقات سلاطين اسلام ، معجم الانساب زمباور - تاريخ بخارا - لب التواريخ تاريخ يميني - دبارتولدترکستان - حبيب السير.

نهم څپرکی

دپښتنو واکمنی

(د ۳ ه شاوخوا)

له هغه ډېر پخواني کهاله، چي د کسي (سلېمان) په غره، د غور په غرو او د هغو سیسو په شاوخوا کې یې د پښتنو واکمني او لاربنوونه کوله د کیس عبدالرشید پښتون (پټهان) درې زامن مشهور دي، چي غرغښت، بیټني او سړبن نومېدل. د دغه پښتانه کهاله په اړه ډېري سیمه ایزې افسانې سته، خو هغه څه چي د پښتنو پخوانۍ تاریخپوه سلېمان ماکو د (۶۱۲ هـ – ۱۲۱۵ ز) په شاوخوا کې په خپله تذکره کې لیکلي او تر هغه وروسته نورو تاریخپوهانو لکه ابوالفضل علامي په ایین اکبري کې (۱۰۰۶ هـ – ۱۵۹۷ ز)، اخون درویزه (چي په ۱۰۴۸ هـ – ۱۶۲۸ ز مړ دی) په تذکرة الابرار او مخزن اسلام کې، نعمت الله هروي په مخزن افغاني کې (۱۰۱۸ هـ – ۱۰۶۹ ز) شیخ امام الدین خلیل (چي په ۱۰۶۰ هـ مړ دی) په تاریخ افغاني کې تائید کړی دی او تاریخي حقایق دي. دا ربښیي چي دغو درې واړو وروڼو د (۲۵۰ تر ۳۰۰ هـ پورې) په افغانستان کې د غور له غرو څخه د سلېمان تر غره پورې واکمني او روحاني او قبیلوي نفوذ درلود. د شیخ بیټني ځینې پښتو مناجاتو څخه په پښتو ادبیاتو کې منقول او په لاس کې سته، تر هغه وروسته د سړبن زوی خښبون د سلېمان له غره څخه د غلزیو د کلات سره غره او د غوندان تر غره پورې واک درلود او په (۴۱۱ هـ – ۱۰۲۰ ز) کال د سلېمان په غره کې واکمني او روحاني نفوذ درلود، د ده د واکمنۍ لمن د سلېمان غره لویدیځ پلو ته له "وازې خوا" څخه تر غزني پورې رسېدلو له دغو دوو تنو څخه هم د پښتو پخواني اشعار راپاته دي (د ۴۰۰ هـ – ۱۰۰۹ ز په شاوخوا) د خرښبون درې زامن: کند، زمندو او کاسي د پښتنو د ټبرو نومیالي نیکونه دي، چي د دوی کول لړی په افغاني نسب پانو کې معلومه سوې ده.

افغانستان تاریخي اطلس

پاته دې نه وي چي خرښبوني پښتانه د افغانستان په لویدیځو سیمو کې خپاره وو، لکه عبدالرازق سمرقندي چي په غزني او برمل کې د "افغان خرشواني" په نامه د هغو یادونه کوي، (۸۲۰ هـ) شاوخوا (مطلع سعدین دویم ټوک لومړی برخه ۳۵۹ مخ، لاهور چاپ). د افغاني انسابو په کتابونو کې دا درې وروڼه غرغښت – بیټني او سړبن د پښتنو ټبرو د لړۍ سرونه ګڼل سوي دي،

اخځونه: د سلېمان ماکو تذکرة الاولیاء، پښتانه شعراء لومړی ټوک، ایین اکبري، مخزن افغاني، د درویزه تذکرة الابرار، پټه خزانه، د پښتو ادبیاتو تاریخ ۲ ټوک، مطلع سعدین ۲ ټوک، حیات افغاني، شوکت افغاني، صوالت افغاني خورشید جهان، د سراولف کیرو پټهانان، د صوبه سرحد او بلوچستان ګزیټیر، د افغانستان ګزیټیر، تاریخ سلطاني.

دفریغونیانو دوره

(ې۲۵ - ې۴۱ هـ شاوخوا)

دغه کهاله د سامانیانو او غزنویانو په مهال په گوزگانان کې واکمني درلوده او له دواړو سلطنتي کورنیو سره یې دوستانه اړیکې ساتل، علم روزونکي اوسوله پال، پوه پاچاهان وو، ددوی دحکومت شمالي وېش امو سیند او سویلي وېش یې غرستان، غور او تالقان (د کروان رباط ته نژدې) د زمینداور او هلمند تر شاوخوا پورې رسېدله، په غور کې هم د فریغونیانو تر لاس لاندې یو حکمران ناست ؤ. دی غورشاه نومېد . په خپله گوزگان د سرپل شاوخوا ته ویل کېده ، دا کهول تر اسلام له مخه د "گوزگان خداه" د پاچاهانو له پښت څخه ؤ، چې د فریغون په رباط یې اړه درلود ، دا رباط د مقدسي په وینا له اندخو د (اوسني اندخوی) او کرکې څخه د یوې ورځې لارې واټن ؤ. د افریغ ویې د دغه هېواد په لرغونیو نومونو کې تر خوارزمه لیدل کیږي خو په خپله د فریغون (د دغه کهاله د لرې د مشر په اړه) څه معلومات نه لرو پرته له دې چې دا لعتبي په وینا د دریمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې د افریغون رباط ته نژدې اوسېدله ، خو د ده زوی احمدبن فریغون د اسلامي پېر په تاریخ کې د دغه کهاله لومړی سړی دی ، چې مونږ یې پېژنو . نرشخي وایي :

په (۲۸۷ هـ - ۹۰۰ ز) کال چې امیر اسماعیل ساماني له عمرو لیث صفاري سره جنگېدلو ، امیر احمد فریغوني دعمرولیث له خوا هم د بلخ حکمران وپېژندل سو . قابوسنامه دی د ډېرو اسونو د گلو خاوند گڼي ، چې د ورځې یې زر ارزق بهانان راوړل او دا خبره مبالغه نه ده ، ځکه چې د دې سیمو خلک تر اوسه د آسونو د گلو په ساتنه او روزنه مشهور دي.

د دغه کهاله یو بل واکمن ابوالحارث محمد د احمد زوی دی چې مونږ هغه د دري ژبې د پخوانۍ جغرافیې کتاب (حدودالعالم) له مخې پېژنو ، دی پوه پالونکی واکمن ؤ، چې دا کتاب په (۳۷۲ - ۹۸۲ ز) کال ده ته وړاندې سوی ؤ او د دې کورنۍ د ډېر ځواک په وخت کې حکمران ؤ، اصطخري د (۳۴۰ - ۹۵۱ ز) په شاوخوا کې هغه یاد کړی دی . د بار تولد په وینا (۳٦۵ - ۹۷۵ ز) کال یې خپله لور ساماني زلمي پاچا نوح د منصور زوی ته ورکړه ، د العبتي په وینا تر (۳۸۰ هـ - ۹۹۰ ز) کال وروسته نوح د منصور زوی دی د فایق جگړې ته راوغوښت ، خو ماته یې وخوړه . ابن اثیر وایي چې په (۳۸۳ هـ) کال نوح له خراسانه گورگان ته راغی او او ابوالحارث د سبکتگین د ملاتړ لپاره هرات ته راغی او د العبتي په وینا ، په همدغو وختونو کې خپله بله لور د سبکتگین زوی محمود ته ورکړه او د سبکتگین یوه لور یې خپل زوی ابوالنصر احمد د محمد زوی ته په نکاح کړه ، په (۳۸٦ هـ -

۹۹٦ ز) کال چي سبکتګین مړ سو ، همدغه ابو الحارث د محمود او دهغه د ورور اسماعیل تر مېنځ روغه وکړه ، له محمود سره غزني ته ولاړ او په (۳۸۹ هـ – ۸۹۸) کال محمود د اسماعیل نیول هم ابو الحارث ته وسپارل دا د تاریخ په پاڼو کې د ابو الحارث وروستی یادونه ده .

العبتي په (۳۹۴ هـ – ۱۰۰۳ ز) کال د فریغون بن محمد په نامه یو تن یادوي چي محمود هغه له بلخ ځخه په وروستني ساماني شهزاده منتصر پسې د اندخود او مرورود خواته استولی ؤ، خو د ده پوره احوال لاس ته رانه غی . د دې کورنۍ یو بل سړی ابو نصر احمد د محمد ابو الحارث لاس ته رانه غی .

د دې کورنۍ یو بل سړی ابو نصر احمد د محمد ابو الحارث زوی دی چي العتبي او ګردیزي په وینا د ګوزګانان وو ، په (۳۹۸ هـ – ۱۰۰۷ ز) کال په هغه جګړه کې چي د قراخانیان او دمحمود ورور تر مېنځ په پل چرخیان کې وسوه دمحمودي لښکر د مېنځ (قلب) مشرو او په (۴۱۰ هـ – ۱۰۱۰ ز) کال په پېښو کې لیکي چي په همدغه کال محمود دغور جګړو ته ولاړ، خو د ده شهزادګان مسعود او محمد په څوارلس کلنۍ په زمینداور کې د امیر فریغون ګوزګانان له زوی حسن نوي سره او سېدل په همدغه کال امیر ابو الحارث مړ ؤ ، ځکه نود ده زلمی زوی حسن د سبکتګین د لور له نسبه د ګوزګانانو د تاج او تخت نامزد ؤ، خو داسمه معلومه نه ده چي د احسن د همغه فریغون بن محمد زوی ؤ، که د ابو نصر ؟ خو په دې خبر یو چي سلطان محمود العتبي او عوفي په وینا د ابو نصر فریغوني لور خپل زوی محمد ته وکړه او د ګوزګانان ولایت یې بېرته ابو نصر ته ورکړ او ابو محمد حسن د مهران زوی یې دهغه ځای د چارو په کفالت له ده سره وګمارلو ګواکې د ګوزګان سیمه په (۴۰۸ هـ – ۱۰۱۷ ز) کال بشپړه د غزنویانو تر واکمنۍ لاندې راغلې وه ، ناصر خسرو علوي په دغه بیت کې اشاره ورته کړې ده :

کجاست آنکه فریغونیان زهیبت او
زدست خویش بدادند ګوزګانان را

په دې توګه نو دفریغونیانو کهول د افغانستان د لویدیځو شمالي سیمو ، سیمه ایز پاچاهان وو ، چې په عدالت نېکنامي او د علومو په پالنه یې شهرت درلود . د فریغون په دربار کې نامتو پوهان او لیکونکي روزل سوي دي چې له هغې جملې څخه : بدیع الزمان همداني ، ابوالفتح بستي ، د مفاتیح العلوم خاوند خوارزمي او د حدودالعالم ناځرګند لیکوال دی .

د دغه کهاله نومیالي :

۱ - امیر فریغون (۲۵۰ هـ) .

۲ - امیر احمد د فریغون زوی (۲۷۹ - ۳۳۷ هـ شاوخوا) .

۳ - ابوالحارث محمد د احمد زوی (۳۳۷ - ۳۸۹ هـ) .

۴ - فریغون د محمد زوی (۳۹۴ هـ شاوخوا) .

۵ - ابونصر احمد د محمد زوی (۳۹۰ - ۴۱۰ هـ) .

۶ - حسن د ابونصر احمد زوی ؟ (۴۱۰ هـ) .

اخځلیکونه :

العبتي ، ګردیزي ، اصطخري ، نرشخی ، مقدسي ، بیهقي ، قابوس نامه ، عوفي ، ابن اثیر ، مینورسکی د حدودالعالم په لمنلیکونو ، د بار تولد جغرافیای تاریخي ایران ، معجم الانساب - د مینورسکي مقالې د لندن چاپ .

د ملتان دلودیانو دوره

(دې۳۷ - اې۴ هـ شاوخوا)

د (۳٦٦ هـ ۹۷٦ ز) سبکتګین په غزني کې واکمن او ساماني واکمن ، بې واکه او کمزوري سول ځکه نود افغانستان ښارونه له تخارستان او بلخه تر ګوزګانان هرات ، سیستان ، بست او د کابل تر ګردیزه د غزني په پایتخت پورې وتړل سول . (۳٦۸ هـ ۹۷۸ ز) .
په دغه وخت کې د افغانستان ختیځو سیمو تر ماورای سند او ملتان پورې د ملتان د لودیانو په نامتو کهاله اړه درلوده او له لاهوره تر خیبره جیه پاله کابل شاه حکم کاوه هغه وخت چي سبکتګین په کابل او ننګرهار یرغل وکړ ، جیه پاله وړاندې ورغی او د غزني په شاوخوا کې یې ورسره جګړه وکړه خو مات سو ، د جګړې د تاوان تر ورکولو وروسته بېرته لاهور ته وګرځېد او د قنوج ، ډهلي ، اجمیر او کالنجر راجه ګان یې له ځان سره ملګري کړل له یو لک چمتو سپرو سره تر خیبره راتېر او د کابل سیند په غاړه لغمان ته راورسېد .
سبکتګین له هغه سره جګړه وکړه په زرګونو سړي یې ځینې ووژل او نور یې په شا وشړل ، د سند تر سینده پسې ولاړ ، په پېښور کې یې خپل یو امیر له لسو زرو سپرو سره پرېښود او په خپله غزني ته راغی (۳۸۱ هـ - ۹۹۱ ز) په دغه وخت کې ملتان د لودي شیخ حمید په لاس کې ؤ ، (لودي د پښتنو یو نامتو ټبر دی) دغو لودیانو چي د سبکتګین واک ورځ په ورځ په ډېرېدو ولید له هغه سره یې روغه وسوه او چي جیه پاله ماته وکړه شیخ حمید په ملتان کې په خپل ځای پاته سو او له سبکتګین سره یې تړون وکړ (۳۸۲ هـ) د ده وراره شیخ رضی په اخبار اللودي کې د احمد لودي په وینا د پښتو ژبې له شاعرانو څخه ؤ ، چي د حمید لودي په وختونو کې یې د افغانانو په غرو (سلېمان غره) کې د اسلام تبلیغ کاوه ، له دې څخه معلومېږي چي د سند او غزني تر منځ ځینو افغانانو لا تر دغه وخته د اسلام دین نه ؤ منلی ، لکه چي په (۳۷۲ هـ) کال د (حدود العالم) جغرافیا لیکونکی د کندهار ښار (د اندس په غاړه) د برهمنانو او بتانو او لغمان د بتتونو (بتکدو) او بتانو او لغمان د بتتونو (بتکدو) او بنیهار (بنیر) د بت پرستو هندوانو او افغانانو ځایونه بولي ، حال دا چي په همدغه وخت بست غور او رخد اسلامي ښارونه وو او کابل یو داسې ؤ ، چي نیمایي مسلمانان او نیمایي یې هندوان وو . د شیخ حمید د مړینې خبر په تاریخ کې نسته خو دومره ښکاري چي په ملتان کې د ده واکمني د سند تر غاړو او د سلېمان تر غره او د سلېمان تر غره پورې رسېدلو . لاهور تر ټکسیلا او ویهند تر کندهاره (د سند د سیند په غاړه) په جیه پاله پورې اړه درلوده ، خو په (۳۹۲ هـ ۱۰۰۱ ز) کال محمود ویهند ونیو او په (۳۹٦ هـ ۱۰۰۵ ز) کال چي یې په ملتان لومړی یرغل وکړ . د ملتان حکمران ابوالفتح داؤد د نصر زوی ؤ ، نو معلومه سوه چي نصر د شیخ حمید زوی د لودیانو دویم حکمران د (۳۹۰ هـ - ۹۹۹ ز) په شاوخوا حکومت کاوه ، دی تر حمید وروسته د هغه په ځای کښېناست له غزنویانو سره د لودیانو

د کورنۍ په سياسي سيالۍ کې د سلطان محمود له خوا په بده عقيده او د اسماعيلي ملا حده ؤ، دين ته په گروهېدلو تورن سوی ؤ. مگر د پښتو له هېوادنيو اخځونو لکه پټه خزانه او د ده له پښتو شعره څرگندېږي چي دا تورناسم او دی ملحد او بې دينه نه ؤ.

ابو الفتح داؤد تر نصر وروسته د ملتان تخت ته ورسېد او په (٣٩٥ هـ ١٠٠٤ ز) کال سلطان محمود د بهاتيه په حکمران (بجي راو) باندې يرغل وکړ، داؤد څه اعتنا ورته ونه کړه، ځکه نو په دا بل کال محمود له نوي لښکر سره د ننگرهار له لارې ورغی، لومړی يې راجه آئنده پاله په پېښور کې مات او بيا ملتان ته ورسېد او تر اوو ورځو کلابندۍ وروسته داؤد لودي په کال دوه لکه او په بل روايت دوه کروړه يې د روغې تړون وتړلو او تر (٤٠١ هـ ١٠١٠ ز) کال پورې يې په ملتان او د افغانستان په ختيځو سيمو حکومت وکړ، خو په همدغه کال محمود په ملتان يرغل وکړ او هغه يې ونيو، د کندهار د شمال د غورک په کلا کې يې بندي او همغلته مړ سو. که څه هم چي د داؤد په مړينې د پخوانيو لوديانو کهول له منځه ولاړ، خو د داؤد اولاده تر هغه وروسته هم په ملتان کې وه، او د فخرمد بر په وينا د داؤد زوی شيخ د سلطان مسعود تر مړينې وروسته په ملتان بلوا وکړه، چي د سلطان مودود له خوا يو لښکر د لوی حاجب احمد محمد او فقيه سليطي په سپه سالارۍ د ده د سرکوټلو لپاره وگمارل سو، همدا چي لښکر د وايوه کلا ته ورسېد، نو موړی شيخ ته خپلو ملگريو سره منصوره ته ولاړ او غزنوي لښکريانو ملتان ونيو، دا په ملتان کې د لودي کهاله د پياڅوړ وروستۍ يادونه ده.

دا کهول په هند کې د اسلامي او افغاني کلتور لومړني ممثل دی، د دغه کهاله دوه تنه شيخ رضي د حميد وراره او نصر د حميد زوی د پښتو ژبې شاعران وو. د دوی شعرونه او ژوند پېښې د پښتو شاعرانو تذکري پټې خزانې د شيخ احمد ابن سعيد اللودي د کتاب اعلام الوذعي في اخبار اللودي (٦٨٦ هـ ١٢٨٧ ز) په حواله راوړي دي، " ملائکه " هم د هغو افغانيات ليکلي دي مونږ وينو چي لوديانو په (٨٥٥ هـ) کال بيا د بهلول لودي په مشرۍ په هند کې د سلطنت دويمه کورنۍ جوړه کړې او سل کاله يې حکومت کړی دی (٩٣٢ هـ) خو د لوديانو لومړی کهول د افغانستان په تاريخ اړه لري او د بهلول کورنۍ په هند کې پاچاهي کړې ده.

د لومړي کهاله نوميالي.

١ - شيخ حميد لودي (د ٣٧٠ هـ شاوخوا). ٢ - شيخ رضي د حميد وراره (د ٣٨٠ هـ شاوخوا). ٣ - نصر د حميد زوی (د ٣٩٠ هـ شاوخوا). ٤ - ابو الفتح داؤد د نصر زوی (٣٩٥ - ٤٠١ هـ شاوخوا). ٥ - شيخ د داؤد زوی (د ٤٣٢ هـ شاوخوا).

اخځونه: تعلقات هند وعرب - زين الاخبار - د پښتو ادبياتو تاريخ، ٢ توک - شوکت افغاني - تاريخ يميني - ملائکه - طبقات اکبري - حدود العالم - تاريخ سند - ابن اثير حيات افغاني - خورشيد جهان - پټه خزانه - آداب الحرب.

د تخارستان د باینجور کورنۍ

(۲۳۲-۳۷۲ ه)

د دې نرۍ امیرانو په تخارستان، بلخ، خلم، ترمذ، اندراب، پنجهیر، بامیان او وخش کې حکمراني کوله او په هغه باینجوره اړه لري چې د عباسي خلیفه ګانو منصور او مهدي هممهالي وو، کېدای سي چې تر اسلام له مخه د تګین شاهانو پایخوړ وي.

*۱ - له هغې ډلې څخه: داؤد د الیاس زوی چې د ۲۳۲ ه په شاخوا کې یې سکه وهلې او په (۲۵۸ ه) کال یعقوب لیث صفاري له ده څخه بلخ ونیو. دی له ۲۳۳ کال څخه تر ۲۵۸ ه پورې د بلخ او تر ۲۷۹ ه پورې د تخارستان، جوزجان، ختلان او ترمذ واکمن ؤ.

* ۳ - ابو جعفر احمد د محمد زوی او د احمد لمسی، چې د ۲۷۹ ه په شاوخوا واکمن ؤ او په ۲۸۸ ه کال یې په اندراب کې سکه وهلې ده.

* ۴ - جعفر د احمد زوی او دمحمد لمسی چې تر ۳۱۰ ه وروسته یې حکومت کولو او په -۳۱۳ ۳۱۰-۳۱۲ -ه یې په ختل کې سکه وهلې چې اوس هم سته.

* ۵ - احمد د جعفر زوی او د احمد لمسی چې د ۳۷۲ ه په شاوخوا کې حکمران ؤ او د ګردیزي په وینا د چغانیانو د ابي علي احمد دمحتاج د زوی ملګری ؤ.

د دې کورنۍ ځینې نور خلک هم حکمرانان وو، لکه داؤد د باینجور زوی چې په ۲۰۶ ه کال د بصرې عامل ؤ، هاشم د باینجور زوی چې دوخش او هلاور د حکمران ؤ، په ۲۴۳ ه کال مړ دی، بېګ د عباس زوی او د باینجور لمسی د ختل خاوند، حارث چې له ۲۷۲ ه پورې په شاوخوا کې ژوندی ؤ، حاتم د داؤد زوی او د باینجور لمسی چې د (۲۵۱ ه) په شاوخوا کې ژوندی ؤ، حاتم د داؤد زوی او د باینجور لمسی چې د (۲۵۱ ه) په شاوخوا کې د جوزکرمان حاکم ؤ، او الیاس د هاشم زوی چې په ۲۱۱ ه کال د مصر سرلښکر ؤ. ("۴۶"، وګورئ د دې کهاله نسب پاڼه).

د غرستان شاران

(۲۸۹-۵۵۹ هـ)

لکه مار کورات چي په ایرانشهر کې څرگنده کړې ده . د " شار " کلمه له " شیر " او " شاه " سره گډه ریښه لري او دا د افغانستان د منځنۍ سیمې د یو شمېر واکمنو لقب ؤ، چي د واکمنۍ سیمې یې ختیځ خواته د بامیان د شیرانو د هېواد گاونډۍ وې او لکه د دغه کتاب په لومړیو څپرکو کې چي مو وویل دا شاهي کهولو څخه د دغه هېواد د هپتالي کوشاني عناصرو پایڅوړ دی او دحکمرانۍ مرکز یې په بشین کې ؤ ، چي شورمین او بغشور هم دهه ځای ښارونه وو او د دغه هېواد ارنوم په اوستایي تلفظ " غرستانه " او په طبقات ناصري کې هم " غرستان " (په پښتو د غر { کوه } په مانا + ستان) دي فردوسي یې په شاهنامه کې د " غرچگان " په نامه یادوي او معرب یې غرجستان یا غرشستان دي . د دې سیمې شاران حکمرانان په نیاو (عدل) او داد مشهور وو،

ناصر خسرو قبادیاني په دغه بیت کې د دغو کورنیو او د دوی د حکمرانۍ د مرکزو داسې یادونه کړې ده :

استاده بد به بامیان شیری بنشته بعیزدر بشین شاری (۱)

داسې ښکاري چي د غرستان شاران تر اسلام له مخه هم د دې سیمې حکمرانان ؤ ، د دوی د نیکونو یو تصویر چي لاس ته راغلی ، کټ مټ د هپتالي (هیاطله - هون) پاچاهانو بڼو ته ورته دي .
په اسلامي پېر کې د غرستان د شارانو یادونه د سلطان محمود د فتوحاتو او د غزني سلطنت تر اداري لاندې د هېواد له اداري تمرکز سره مېنځ ته راځي ، چي یو له دې غرستاني شارانو څخه " شار رشید " په ۳۸۹ هـ کال د سلطان محمود سیاسي مشرتابه او هېواد اداري یووالي ته غاړه ایښې وه ، بل شار

---

۱ - د ناصر په دیوان کې دا بیت ناسم لیکل سوی ، چي سم سو .

ابو نصر محمد ، د اسد زوی دی چي په ۴۰۵ هـ کال سلطان محمود بندي کړ او په ۴۰۶ هـ کال په هرات کې مړ سو .

۳ – شارشاه ابومحمد د محمد زوی ؤ ، چي د پلار په ژوندانه دهغه په ځای کښېناست او له سلطان محمود او ابوعلي سیمجور سره وجنګېد او تر ۴۰۶ هـ کال مخکې مړ سو .

۴ – شارارد شیر .

۵ – شارابراهیم دارد شیرزوی .

۶ – شارشاه د ابراهیم زوی ، چي لوریې " حور ملکه " د سلطان حسین جهانسوز غوري ماندینه وه .

هغو شارانو چي د سلطان محمود تر وخت وروسته تېر سوي د غزني او غور تر مرکزي واکمنی لاندې ژوند کولو ، خو پوهان او علم پالونکي خلک وو .

اخځیک :

ابن اثیر – تاریخ یمیني عتیبي – دایره المعارف اسلامي ، د غرجستان ماده – نامهای ایراني حبستي – روضة الصفا – تاریخ گزیده – معجم الانساب زمباور – ابن خرد اذبه ۳۹ – معجم البلدان ۳ – ۷۸۵ .

د اندراب امیران

دا امیران هم د هپتالي کوشانیانو د پخوانیو حکمرانانو له پایڅوره ښکاري چي په اسلامي پېر کې یې اسلام منلی او د اندراب په غرونو کې پاته سوي دي ، له دې کبله چي د دوی د حکمرانی سیمه د ستغو غرو په مېنځ کې وه ، نو ځکه د جهانګیرانو له واکمنی خوندي پاته وو .

له دغو امیرانو څخه یوازې د دوو تنو نومونه د دوی له سکو څخه لاس ته راغلي دي او دا سکې د ارمیتاژ په موزیم کې سته :

*۱ – مکتوم د حرب زوی (د ۳۵۹ هـ په شاوخوا) .

*۲ – سهلان د مکتوم زوی (د ۳۶۵ له شاوخوا څخه تر ۳۷۴ هـ پورې) .

اخځیک : معجم الانساب زمباور – د مارکوف د ارمیتاژ فهرست .

چغـــانیـــان امیران - آل محـــتاج

چغان (معرب يې صغان) تر آمو ها خو يو ځا دی چي اوس د شوروي تاجکستان جمهوريت سويلي برخه ده په نوموړي ځای کې له پخوانيو زمانو څخه يوه سلطنتي کهاله د " چغان خدات " په نامه حکومت کاوه، چي له آريايي تاجيکو عناصرو څخه ؤ؛ د اسلامي دريمې پېړۍ په سر کې امير محتاج نومي هلته حکمران او چغان خدات ته منسوب ؤ، چي تر هغه وروسته يې کورنۍ په تاريخ کې د "آل محتاج " په نامه مشهوره سوه ، له دې کورنۍ څخه عادلان او پوهان اميران مېنځته راووتل ، د سامانيانو او غزنويانو په وختونو کې يې د آمو سيند په دواړو غاړو بلخ او تخار باندې د هندوکوش تر شمالي لمنو پورې حکومت کړی دی د محتاج پلار دا يادونه چي احمد نومېدلو د ياقوت په معجم الادباء کې راغلي ده، ژوند يې په (۲۵۰ هـ) اټکلدای سي . د دې کورنۍ نور غړي دا دي .

۱ - له محتاجه يو زوی د ابو سعد مظفر په نامه پاته سو چي د ۴۰۰ هـ په شاوخوا کې يې ژوند او حکومت کاوه ، زوی يې أبوبکر محمد بن مظفر د ساماني نصربن احمد د دربار امير او په ۳۲۱ هـ کال په محرمه د اسماعيل ساماني د زوی احمد له درباره د سيستان د نيولو لپاره استول سوی ؤ، او په گرگان کې حاکم سو، په خراسان کې د ده د واکمنۍ ورځې له (۳۲۱ هـ) کاله د ده د مړينې تر کاله (۲۹۳ هـ) پورې وې ، دغه سړي د خراسان په پېښو کې تل د يوه غښتلي او اغېزمن واکمن په توگه لاس درلود او په چغانيان کې ښخ دی.

۲ - ابوعلي احمد د محمد زوی او د مظفر لمسی چي په ۳۲۷ هـ کال د پلار د ناروغۍ په وخت د خراسان سپه سالار او حکمران ؤ، په ۳۲۹ هـ کال په جرجان اوري کې له ماکان بن کاکي سره وجنگېد او هغه يې ووژلو، خو په ۳۳۳ هـ کال چي د امير نوح بن ساماني د دربار له خوا د خراسان له حکمرانۍ څخه لرې کړايسو، نو سر يې له اطاعته وغړاوه ، نوح يې خلع کړ، په خپله يې د خراسان د چارو واگې په لاس کې ونيولې او د ژوند تر پايه يې د سامانيانو له دربار سره اخ وډوب درلود ، څو چي د ۳۴۴ هـ کال د برات په ۲۹ مړ او په چغانيان کې ښخ سو .

۳ - ابوالعباس فضل د محمد زوی او د مظفر لمسی په ۳۳۳ هـ کال د خپل ورور ابو علي له خو د بلاد جبل (عراق عجم) په حکومت مامور سو ، او تر هغه وروته د ساماني عسکرو لوی سپه سالار ؤ چي له خپل ورور سره يې هم جنگونه وکړل او په ۳۳۶ هـ کال په بخارا کې بندي سو.

۴ – ابوالمظفر عبدالله د احمد زوی ، د محمد بن مظفر لمسی چي تر ۳۳۷ هـ وروسته د سماني امیر نوح په دربار کې درهین په توګه اوسېدلو ، په ۳۴۰ هـ کال له آسه ولوېد ، مړ سو او په چغانیان کې ښخ دی .

۵ – ابومنصور د احمد زوی ، د محمدبن مظفر لمسی چي په ۳۴۰ هـ کال دچغانیانو دحکمرانی مرستیال ؤ .

۶ – ابوالمظفر طاهر دفضل زوی د محمد لمسی ، د مظفر کړوسی ، د چغانیان والي او ادب پالونکی فاضل سړی ؤ . منجیک ترمذي د ده له ستایونکو څخه ؤ او په ۳۷۷ هـ مړ دی .

* ۷ – فخرالدوله ابوالمظفر احمد د محمد زوی ادبپال والي ، دقیقي او فرخي ستایلی ؤ ، چي د داغګاه مشهوره بولله " تا پرند نیلګون بر روی پوشد مرغزار " د ده په ستاینه کې ده ، سکه یې هم وهلې وه .

د آل محتاج امیرانو په تولنیزه توګه د سامنیانو او غزنویانو له سلطنتي کورنیو سره خپلې ښې اړیکې ساتل ، د هغو د ساتنې او ملاتړ تر سیوري لاندې یې د هندوکوش د شمالي ولایاتو حکمراني له بدخشان او تخاره نیولې تر مېنځ او جوزجان پورې کوله ، دا کورنۍ د دري ادب له پالونکو څخه ګڼل کیږي .

اخځلیکونه : تعلیقات چهار مقاله د دکتور معین – معجم الانساب زمباور – ابن البیر – تاریخ یمیني – معجم الدباء – رودکي د سعیدنفیسي – ابن خلدون – روضة الصفا – دائرة المعارف اسلامي – دیوان فرحي – د عروضي سمرقندي چهار مقاله .

(وګورئ ۴۷ مه نومره نسب پاڼې دحبیبي مرحوم لنډ تاریخ)

سیمجوریان

د " سیمجور " وېيي د جستي په وینا په " نامهای ایراني " کې د زرین گور خر (سیم کور) په مانا ده او دا د خراسان د یوه سردار ابوعمران سیمجور نوم دی چي د ساماني اسماعیل د احمد د زوی په دربار کې يې د سرمنشي (دوات دار) دنده درلوده (۲۸۷ هـ) نو ځکه يې دی " وایي " باله چي د خراسان یوه لویه کورنۍ وه .

۱ - ابوعمران سیمجور د واتي په ۲۹۸ هـ کال د ساماني اسماعیل د زوی احمد له درباره د سیستان په حکمرانۍ وگمارل سو . خو یو کال وروسته (۳۰۱ هـ) سیستانیانو له نصربن احمد سره مخالفت وکړ او سیمجور له هغه ځایه ووت . په (۳۱۴ هـ) کال چي امیر نصر د احمد زوی " ری " ونیو د هغه ځای حکومت يې سیمجور ته ورکړ و دی د خپل مهال زړور او جنگیالی ؤ ، چي په ۱۳۶ هـ کال د خراسان په څنډو کې د ابوالحسن د ناصر اطروش له زوی سره هم جنگېدلی دی .

* ۲ - ابوعلي ابراهیم د سیمجور زوی تر خپل پلار وروسته د مرو ، هرات ، نیشاپور او قهستان حاکم ؤ (۳۳۳ - ۳۳۵ هـ) نوح د نصر زوی ، دی د ابوعلي احمد چغاني تر کوښه کولو وروسته د خراسان په حکمرانۍ وټاکلو ، او څه مهال هم د گرگانو والي ؤ ، ، چي په ۳۳۶ هـ مړ دی .

* ۳ - ابوالحسن محمد د ابراهیم زوی او سیمجور لمسی د پلار تر مړینې وروسته د خراسان سپه سلار او لق يې ناصرالدوله ؤ ، په ۳۵۶ هـ کال له یوه لښکر سره د " ری " نیولو ته وگمارل سو او د ۳۷۸ هـ کال په ذیحجه مړ دی .

* ۴ - ابوعلي محمد مظفر د محمد زوی د ابراهیم لمسی د پلار ت مړینې وروسته د هغه په ځا ی کنبښاست او حاجب الباب ؤ ، څه مهال هم د پلار په ژوندانه د هرات حاکم ؤ ، خو تر هغه وروسته په نیشاپور کې د خراسان واکدار او سپه سالار وټاکل سو ، سکه يې هم وهلې ده ، د خپلواکۍ دعوه يې کوله د خپلواکۍ دعوه يې کوله ، تر هغې چي د بلخله حکمران سره يې لاس یو کړ او د ساماني امیر نوح په مقابل کې یاغیان سول ، خو امیرسبکتگین او زوی يې محمود له دوی سره وجنگېدل او د ۳۸۴ هـ کال د روژې په ۱۵ مه ورځ يې په طوس کې مات کړل ؛ ابوعلي خوارزم ته وتښتېد او هلته د (۳۸۶ هـ) کال په روژه کې ونیول سو ، په پای کې سبکتگین ته په لاس ورکړ چي د گردیز په کلا کې بندي ؤ او په ۳۸۸ هـ کال مړ سو .

۵ - ابوالقاسم علي د محمد زوی او د ابراهیم لمسی د هرات والي ؤ او په ۳۸۶ هـ کال نیشاپور ته ولاړ د سبکتگین د دربار له خلکو سره یو ځای سو ، د قهستان حکمراني يې پیدا کړه ، د تېتوالي او

پاسوالي تر ليدلو وروسته له ساماني منتصر سره يو ځای سو (۳۹۱ هـ) په سرخس کې يې د سبکتګين له زوی نصر سره جګړه وکړه ، ونيول سو او غزنه ته يې واستولو .
۶ - ابوالحسن دابوعلي سمجوري زوی : په ۳۸۵ هـ کال چي يې پلار له برمه پرېووت ، دی "ری" ته ولاړ ، خو په نيشاپور کې د امير محمود لاس ته ورغی غزني ته واستول سو او په ګردېز کې بندي ؤ .
۷ - ابوسهل د ابوالقاسم علي زوی او د محمد لمسی : د ۳۸۸ هـ په شاوخوا کې ژوند کاوه .
د دې کورنۍ نوميالیو په خراسان د ساماني د وخت او د غزنوي پېر د پيل په پيښو کې لويه ونډه درلوده ، ډېره مهال يې په بشپړ ځواک او خپلواکي حکومت کړی دی ، کله يې هم د پاچا په عنوان سکه وهلې ده ، چي د ابوالحسن محمد ناصرالدوله سکه سته له ۳۷۲ څخه يې تر ۳۷۷ پورې حکومت کړی ، او يوه لوري يې د نوح بن منصور ساماني پاچا ښځه وه .
همدارنګه ابوعلي محمد مظفر عمادالدوله (۳۷۷ - ۳۸۷ هـ) هم سکه وهلې وه او خپلواکي يې درلوده وګورئ دافغانستان لنډ تاريخ څخه ۴۸ مه نومره نسب پاڼه) .

اخځليک : دافغانستان لنډ تاريخ څخه

الکامل - تاريخ يميني - طبقات ناصري - نامهای ايراني ، دبار تولد ترکستان د زامباور معجم ۳۱۰ .

لسم څپرکی

دغزنويانو واکمنو دوره

(۳۵۱-۵۸۳ هق)

کله چې د ساماني واکمني کمزورې شوه او واليانو يې د خپلواکۍ اعلان وکړ، نو لدې ډلې څخه يو هم سبکتگين (۳۶۶ هـ تر ۳۸۷ هـ) ؤ، چې نني افغانستان د پلازمېنې سوېل لورې ته د غزني ولايت په ۳۶۶ هجري سپوږميز کال د يو خپلواک دولت په توگه اعلان کړ.

چې دا واکمني په تاريخ کې د غزنوي واکمنۍ او آل سبکتگين په نامه يادېږي. د خپلواکۍ په اعلان سره سم يې په خراسان سمدلاسه بريد وکړ او ترخپلې ولکې لاندې يې راوړ. د همدې سبکتگين په پېر کې د لومړي ځل لپاره د خيبر له درې څخه د لومړي ځل لپاره تېر او پېښور، لاهور او ملتان ښارونه يې خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. پې د وخت کې د لاهور واکمن يو هندو راجا جېپال ؤ. ددې راجا واکمني له لاهور څخه نيولې تر پېښور او کابل پورې غزېدلې وه. او د واکمنۍ بريدونه يې د سبکتگين له واکمنۍ سره نښتي ول. کله چې راجا جېپال د سبکتگين واکمني ځواکمن کېدو پر لور وليده، نو هود يې وکړ ترڅو غزني تر خپلې ولکې لاندې راولي. نو په همدې هيله د يوه غټ پوځ سره مخ په غزني را هې شو، او بريد يې پيل کړ. مگر پدې جگړه کې د سبکتگين له لاسه يې سخته ماتې وخوړه، او جېپال يې ژوندې ونيوه. جېپال د سبکتگين اطاعت ومانه او ځان يې پدې بانه وژغوره چې کلنۍ خراج به د غزني واکمن ته رالېږي. نو پدې هيله بېرته لاهور ته راپرېښودې شو. کله چې جېپال ورسېد نو له وعدې څخه يې سرغړونه وکړه او د خراج له ورکول يې له وعدې سره سم ونه کړل. نو لدې وجې سبکتگين د بريد تکل وکړ او پېښور يې خپلې ولکې لاندې راووست.

غزنوي واکمني او محمود

سبکتگين له ۲۰ کاله واکمنۍ څخه وروسته ومړ. غزنوي واکمني له ۹۷۶ زېږيز کال څخه نيولې تر ۱۱۸۶ از (۳۵۱ - ۵۸۳ هـ ق) پورې غزېږي. ددې واکمنۍ پلازمېنه د افغانستان د غزني ښار ؤ. ددې لړۍ نامتو واکمن سلطان محمود غزنوي ؤ، چې پر هندوستان يې ۱۷ ځلې بريد وکړ او په هرځلې بريالې راووت. د سومنات جگړه يې ډېره مشهوره ده، چې پدې جگړه کې يې د سومنات بت درې ورې کړ او ځان يې په تاريخ کې د بت شکن په نامه ثبت کړ.

له دغه وروسته يې زوی محمود غزنوي د واکمنۍ پر گدۍ کېښناست. محمود د سبکتگين کورنۍ له ټولو څخه نامتو واکمن ؤ. د اسلامي تاريخ له نامتو واکمنو څخه يو هم سلطان محمود غزنوی دی، چې پر هندونستان يې ۱۷ ځلې بريد کړې، چې لدې امله د شهرت لوړو پوړيو ته ورسېد. محمود له کوشنيوالي څخه زړور ؤ، او له پلار سره په ډېرو جگړو کې ملگرې ؤ. واک ته له رسېدو سره سم يې د واکمنۍ په سمبالولو لگيا شو. لومړې يې داخلي اړودوړ کرار کړ، او بيا د واکمنۍ پراخولو پسې شو. شمال کې يې خوارزم او بخارا ونيوله، او د سمرقند د علاقې وړو، وړو واکمنو دده اطاعت ومانه. لومړې يې د بخارا سمرقند، کاشغر چې د ايلک خاني واکمنو تر ولکې لاندې ؤ ترخپلې واکمنۍ لاندې راوستل، او خوارزم کې يو کوشنۍ خپلواکه واکمني چې د آل مامون په نامه چلېده هغه يې هم له منځه يوړه. سوېل کې يې د رې، اصفهان او همدان چې د بني بويه تر ولکې لاندې ول، فتحه کړل. ختيځ کې يې تقريبا هغه ټولې سيمې ونيولې چې نن سبا د پاکستان په نامه يادېږي. محمود د عدل او انصاف او پوهې او ادب خوښوونکې ؤ. دده په پېر کې د وخت نامتو شاعران او اديبان لکه فردوسي او البېروني ژوند کاوه او دده په دربار کې اوسېدل.

سلطان ابراهيم غزنوی

د غزنوي واکمنو له ډلې څخه سلطان ابراهيم (۴۵۱هـ تر ۴۹۲هـ) هم د يادولو وړ دی. ده په خپله ۴۰ کلنه واکمنۍ کې غزنوي واکمني ښه ټينگه کړه. له سلجوقيانو سره يې ښې اړيکې ټينگې کړې، او هندوستان يې تر خپلې پوره پوره ترخپلې ولکې لاندې راوست. دده په پېر کې هندوانو غوښتل چې مسلمانان له پنجاب څخه وشړي، مگر پدې کار کې بريالي نشول. ابراهيم تر ډلي پورې سيمې په غزنوي واکمنۍ کې ورگډې کړې، او د بنارس ښار هم ونيوه. ابراهيم يو ديندار او ولس خوښې واکمن ؤ، د شپې به د غزني په کوڅو گرځېده او اړو او بې وزله خلکو سره به يې مرسته کوله. دې ډېر ښه خط ليکونکې ؤ، په کال کې به يې يو ځل ټول قرآن کريم په خپل خط ليکه، يو کال به يې مکې معظمې ته ليږه، او بل کال به يې مدينې منورې ته ليږه.
ده له ودانيو سره زياته مينه لرله. داسې ودانۍ به يې خوښولې چې عامه خلکو ته ترې گټه ورسي. په خپله واکمنۍ کې يې ۴۰۰ داسې ودانۍ د مدرسو، خانقاگانو، مساپرخانو او جوماتونو لپاره جوړې کړې. د غزني په شاهي ودانۍ کې يې داسې يوه درملتون جوړ کړ چې عوامو ته به په وړيا توگه درمل ورکول کېده. پدې درملتون کې د سترگو د ناروغيو ډېره ښه درملنه کېده، او ډېرې ښې دواياني پکې ميندل کېدې.

دغزنوي واکمنۍ پای او زوال

د سلطان محمود زوی، سلطان مسعود په وروستي وخت کې د منځني اسیا سلجوقي ترکانو د غزنوي واکمنۍ شمالي او لوېدیځې برخې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. نو پدې وخت کې یوازې د غزنوي واکمنۍ سره ختیځ افغانستان او د نننې پاکستان سیمې پاتې شوې .

چې بیا هغه هم د۵۸۳ هجری کال په وروستیو کی دمعزالدین اونورو غوري واکمنوله لوري د وروستي غزنوي واکمن خسروپه وژل کیدو سره پای ته ورسیده .

۵۴۵هجري سپوږمیز چې له ۱۱۵۰زېږیز کال سره سمون خوري د غور یو واکمن چې علاؤ الدین غوري نومېده ولکه ټینګه کړه او غزني یې د ۷ شپو او ۷ ورځو لپاره وسوزاوه. د نړۍ دا بنار چې په تاریخ کې د (عروس البلاد) په نامه یادیده لوټپه او خاورې ایرې شو. علاؤ الدین ددې ناوړه عمل له امله په تاریخ کې د جهانسوز په نامه یادېږي ،خوټول تاریخ پوهان دغزنی سوزولو په اړه متفق نه دي . لدې څخه وروسته د غزنوي دوه وروستیو واکمنو پلازمېنه له غزني څخه لاهور ته راغله، چې دا واکمني هم په ۵۸۲هـ سپوږمیز کال د سلطان شهاب الدین غوري په لاس ړنګه او د پای ټکې ورته کښېښنود.

دغزنوي واکمنیو اهمیت

غزنوي وکمنو تقریبا ۲۰۰ کاله په هندي نیمې وچې واکمني وکړه، دوي هغه خلک ول چې هند نیمې وچې خلکو ته یې د ژوند کولو لارې چارې وروښودلې. دوي یې مهذب کړل، او د اسلامي تهذیب بېخونه پدې وچه کې کلک او ټینګ کړل، او د لاهور ښاریې د لومړي ځل لپاره د پوهې او ادب مرکز جوړ کړ. د علم او ادب سرپرستي غزنوي واکمنان د علم او ادب ډېر زیات خوښوونکي ول، په ځانګړي دول سلطان محمود غزنوي د پېر فردوسي او البېروني کارنامې نن هم نړۍ د یادولو وړ بولي،

د فردوسي شاهنامه د پارسي شاعرۍ یوه غټه نمونه ده. البېروني د خپل پېر له ټولو څه لوی څېړونکې او ساینسپوه ؤ، هغه په ریاضی، علم هیئت، تاریخ او جغرافیه کې داسې ګټور کتابونه لیکلي چې تر نن ورځې پورې لوستل کېږي او د اعتبار وړ دي. غزنوي واکمنۍ کې لاهور د لومړي

ځل لپاره د پوهې او ادب مرکز په ښار راوتو کېده. پدې پېر کې د پارسي ژبې نامتو شاعران لاهور ته راغلل، چې لدې ډلې څخه مسعود سعد سلمان او روفي د یادولو وړ دي. د ادواره شاعران د سلطان ابراهیم او له هغه څخه وروسته واکمنو په پېر کې اوسېدل. دلاهور په پوهانو کې چې د غزنوي واکمنو سره دې ښار ته راغلي ول، د علي بن عثمان هجوېري (۴۰۰هـ تر ۴۶۵هـ) دیادولو وړ دی. دی یو لوی ولي ؤ، دده له وجې په لاهور کې اسلام خپور شو او زیاتره هندوانو اسلام ومانه. هجوېري نن سبا د داتا ګنج بخش په نامه سره یادېږي. ده ۴۰ کاله د اسلامي نړۍ سفرونه وکړل او په اخره کې د لاهور ښار ته راغې. دده مقبره د لاهور ښار په مرکز کې ده. هجوېري د "کشف المحجوب" په نامه کتاب په پارسي ژبه کښلې چې د تصوف په پوهه کې لومړنی پارسي کتاب ګڼل کېږي. دا کتاب یې د لاهور په ښار کې کښلې دی. د غزنوي پېر دوه سترې ستې ابو سعید ابوالخیر (۳۵۷هـ تر ۴۴۰هـ) او سنائی (۴۶۵هـ تر ۵۴۵هـ) دي. ابو سعید ابو الخیر د خپل پېر لوی صوفي او ولي ؤ. دده د شهرت وجه دده پارسي څلوریزې دي، ځکه دې د پارسي ژبې او مړنې لوی څلوریزې ویوونکې شاعر دی. دده د څلوریزو موضوع له ښښتن تعالی سره مینه، اخلاقي ښوونه او داسې نورې موضوعګانې دي.

سنايي د غزنوي پېر د وروستیو شاعرانو څخه یو ستر شاعر دی، چې د پارسي ژبې صوفیانه شاعرۍ بنسټ ایښودونکو څخه دی. دده کلام د سوز او ګداز او اخلاقي ښوونې څخه ډک دی. د سنايي پلرنې ښار د غزني ښار دی، نن سبا دده مزار د غزني په ولایت کې دی. د عربي ژبې نامتو ادیب بدیع الزمان همدانی (مړ ۱۰۰۷ء) هم پدې پېر کې ژوند کاوه. هغه د هرات اوسېدونکې ؤ. دده د "مقامات" کتاب د عربي ژبې د ادب لوړه نمونه پېژندل کېږي.

دخواهمو جګړو نبته لیک

(«۱»د ملتان بري ۱۰۰۵ء «۲»د پيښور جګره ۱۰۰۸ء «۳» د قنوج د راجه اطاعت ۱۰۱۷ء «۴»د کالنجر د راجه اطاعت ۱۰۲۲ء «۵»پر سومنات برید ۱۰۲۵ء)

غزنوي تېر او واکمني ډلي

آلپتګين (۹۶۳–۹۷۷) سبکتګين، (ابو منصور) (۹۷۷–۹۹۷) اسماعیل (۹۹۷–۹۹۸) محمود (یمین الدوله) (۹۹۸–۱۰۳۰) محمد (جلال الدوله) (۱۰۳۰–۱۰۳۱) مسعود اول (شهاب الدوله) (۱۰۳۱–۱۰۴۱) محمد (جلال الدوله (دوهم ځل) (۱۰۴۱) مودود (شهاب الدوله) (۱۰۴۱–۱۰۵۰) مسعود دویم (۱۰۵۰) علي (بهاالدوله) (۱۰۵۰) عبدالرشید (عزةالدوله) (۱۰۵۳) توغرل (Tughril) (قوام الدوله) (۱۰۵۳) فرخ زاد (جمال الدوله) (۱۰۵۳–۱۰۵۹) ابراهیم (ظاهر الدوله) (۱۰۵۹–۱۰۹۹) مسعود دریم (اعلی الدوله) (۱۰۹۹–۱۱۱۵) شېرزاد (کمال الدوله) (۱۱۱۵) ارسلان شاه (سلطان الدوله) (۱۱۱۵–۱۱۱۸) بهرام شاه (یمین الدوله) (۱۱۱۸–۱۱۵۲) خسرو شاه (معزالدوله) (۱۱۵۲–۱۱۶۰) خسرو ملک (تاج الدوله) (۱۱۶۰–۱۱۸۷)

پایخور

د افغانستان لنډکی تاریخ (نامتولیکوال: استاد حبیب الله رفیع «۳۰صفحه»)

د افغانستان لنډ تاریخ (افغان نامتو تاریخپوه استاد عبدالحی حبیبي ۱۵۷ تر ۱۶۶ صفحې پورې)

د افغانستان ملی تاریخ (   )

دنیټ او انګریزی تاریخونو پایخور

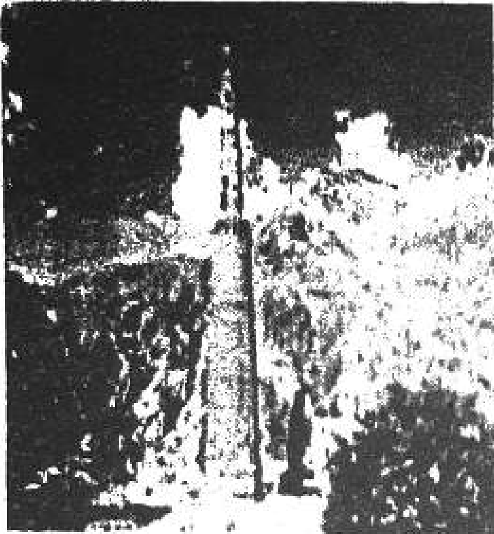
۱. ↑ Online Edition; Brill, Leiden; ۲۰۰۶/۲۰۰۷ ,of Islam Encyclopaedia in ,"Ghaznavids" ,Bosworth .C.E
۲. ↑ ۱۹۶۳ ,C.E. Bosworth: The Ghaznavids. Edinburgh
۳. ↑ (LINK) ,Online Edition ۲۰۰۶ ,Iranica Encyclopaedia in ,"Ghaznavids" ,Bosworth .C.E
۴. ↑ (LINK) Online Edition ۲۰۰۷ ,Dynasty Ghaznavid ,Encyclopedia Britannica
۵. ↑ *here one might bear ..." :(LINK) ,Online Edition ,Iranica Encyclopaedia ,"Shahrbanu" ,M.A. Amir-Moezzi the dynasties such as the Ghaznavids, Saljuqs and Ilkhanids were rapidly to adopt in mind that non-Persian Persia rather than to Turkish Persian language and have their origins traced back to the ancient kings of "... heroes or Muslim saints*
۶. ↑ Yarshater .Encyclopaedia Iranica, Iran: Islamic Period - Ghaznavids, E
۷. ↑ (LINK) ,Edmund Bosworth, Online Edition ۲۰۰۷ ,Ghaznavids ,Encyclopedia Iranica

يوولسم څپرکی

دغوريانو اوسوريانو واکمنۍ (يا مينځنۍ پيړۍ)

(۴۰ - ۶۱۲ هـ ق)

غوری واکمنو داسلام دڅوانۍ په مهال اوهم ترهغه وړاندې واکمنۍ اووړې پاچاهۍ کړې خوهغه

ترغور اونږدې ولايتونوپورې محدودې وې ،دحضرت علي کرم الله وجهه دخلافت په مهال ددې کورنۍ يوه سترشخصيت (شنسب) داسلام دمقدس دين په منلوسره داسلامي لښکرو له لوري په واکمنۍ پاتې سوهم دارنګه اميرپولاد غوری ابومسلم په ملاتړ اوملتيا دعباسی خلافت په رامينځته کولوکې خورا پراخ لاس لرلو ،خودومره ويلای شوچې په مينځنۍ پيړۍ کې يې نه هيريدونکی له وياړ او ارزښتونوډک اسلامپاله رول لوبولی دی.

دغوری اوسوري واکمنيوته تاريخ ليکونکي ډيرځلې دخلجيو پيړنيزه واکمني هم ويلي غرزي ، غلجي ، خلجي ((په عربي ژبه : *ملوک الجبال*))نومول شوی . د پښتني ګڼ شمېر قبايلو بشپړ تېرنی نوم دی چې په تدريجي ته ګه د غرزي نه غلجي يا خلجي جوړ شوی او په سيمه کې مشهوره شوی. دا ټبرد افغانستان په ټبرونو کې تر ټولو غټ ټبر دی او ډېر لرغونی تاريخ لري . د غرزيو (غلجيو ، غلځيو) په اړه ډېر سپړنې او څېړنې شوې دي،خوخلجي يو اسلامپاله وطن دوسته وګړی دي ، د معاصرو څېړونکو له کتاره محمد معصوم هوتک په خپل کتاب د(پښتني قبيلې او روايتي شجرې) کې ليکي : په پښتنو کې غلجي (غرزي) قبايل هم د شمېر له مخې او هم په تاريخ کې د خپل ځانګړي نقش له مخې د يادونې وړ موقعيت لري . ,, له دې قبيلې څخه لوديانو د څلورمې هجري پيړۍ په سر کې په ملتان کې د يوې درنې پاچهۍ تاداؤ کېښود چې نيمه پيړۍ يې دوام وکړ او د غزنوي سلطان محمود له خوا په ۴۰۱ هـ س ورانه شوه . تر دې وروسته په هند کې د غلجي شاهانو اوږده دوره پيل کېږي چې پيل يې په ۱۲۰۶ زېږيز کې و او څه د پاسه درې سوه شل کاله يې دوام وکړ.

غلجي د پښتنو قبيلو تر ټولو لوی قوم دی چې د قلات غلجي څخه نيولی تر تول کاکرستان کابلستان پېښور او د افغانستان او پښتونستان په ټولو سيمو کې ژوند کوي چه په پښتو ژبه خبرې کوي دوی

ددی سیمی تر تولو لرغونی اوسیدونکی دی او در خلج خلخ غلج په نامه یاد شوی دي ددوی تر تولو مشهور کورنی چه په خراسان او هندوستان کښی پادشاهی دڒلود عبارت دی غوری سلسله خلجیه سلسله تغلقیه سلسله د ملتان لودی سلسله د دهلی لودی سلسله د دهلی سوری سلسله دکندهار هوتکي سلسله او داسی نور ې وړوکی پادشاهی او واکمنۍ چی په هندوستان افغانستان او ایران کښی تیر شوی دی دنورتفصیل لپاره دافغانستان لنډتاریخ وګورئ ،خواوس دهمدي تېرونو پاچاهی یوه په بل پسی ذکرکوو چي غوریان اوسوریان یی دسرواکمن وګڼی دي چي داسلام له پیل څخه یی یوه خپلواک تېراوسیدلی چي ان ۳۷ هجری قمری څخه يي دواکمن دورپیلیږي بیادپاسه ۶۱۲کلونو پوري .

دي دورته تاریخ پوهان مینځنۍ پیړۍ هم وایی چي په پخوانیو تاریخي او جغرافیایې اثارو کي دسور، غور او غوریانو په اړه زیات داسې زرین سرلیکونه او ویاړني کښل شوي او ثبت دي چي نه یوازې د افغانستان د لرغوني او پخواني تاریخ ارزښتمن سرلیکونه دي ، بلکې د سیمې لپاره هم ستر ارزښت لري . د غور او غوریانو د تاریخ له پیژندنې پرته د افغانستان او سیمي بشپړ تاریخ نشي پیژندل کیدای . لرغوني غوریان د کلتور او تهذیب، سیاست او واکمنۍ ، پوهي او هوښیارۍ په ډګرونو کي داسې لاس ته راوړني لري چې د بیلابیلو تاریخي پیرونو برم او ډبدبه پکښي نغښتې ده . غور په اوسنۍ بڼه د افغانستان د څلور دیرش ولایتونو څخه یو دی ، چي د هېواد د اتو نورو ولایتونو سره د برید کرښي لري . شمال لور ته یې د فاریاب ، بادغیس لویدیځ ته یې د هرات او فراه سهیل ته یې د هلمند او دایکنډي او ختیځ ته یې د بامیان او سر پل ولایتونه پراته دي . د غور ولایت ارتوالی اته ویشت زره شپږ سوه نه شپیته (۲۸۷۷) کیلو متر ه مربع ته رسیږي ، او اداري پلازمېنه یې چغچران دی . د غور په ګاونډیو ولایتو نو کي د لرغونپوهانو له خوا د څېړنو په ترځ کي د پخوانیو زمانو زیات شمیر اثار او لاسوندونه تر لاسه شوي دي ، چي د یو شمیر هغو لرغونتیا په زرګونو کاله پخوانیو زمانو ته رسیږي ، د بیلګي په توګه په فاریاب کي د دشلې لرغونې سیمه ده ، چي لرغونتیا یې لږ تر لږه د څلورو زرو کالو څخه تر دریو زرو کالو پخوانیو زمانو ته رسیږي ؛ د بامیانو لرغوني سیمه چي د بودایې پیر زښت زیات لرغوني اثارلري ، او په روزګان ولایت کي د کوشاني او یفتلې پیرونو اړوند زیات شمیر اثار یادولای شو . خو له بده مرغه په غورولایت کې د لرغونو زمانو په تړاو ځانګړې څیړنې او سپړنې نه دي تر سره شوې ، چې له امله یې تر اوسه د لرغوني غور په لمن کي د پخوانیو مېشتو وګړو په اړه بشپړې څرګندونې نشي کیدلای . خو د هغو

ځینو ځخه چې د ویدي او اوستايي مدنیتونو په اړه تر سره شوې ، د غور سیمې ، غرونه ، او د اوسیدونکو په تړاو یو شمیر ځرګندوني شته چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې ځانګړی دریځ لري . هیرودوت پر ځینو مهال د نورو تاریخي پیښو تر څنګ دا یادونه هم کړې ، چې د هخامنشیانو په وړاندي د هغوی ځتیځ ګاونډیانو هم پر له پسې پاڅونو نه کړي دي ، خو چې د خشیار شاه (۴۰۴ _ ۳۵۹ تر میلاد وړاندي کالونه) په دربار کې د یوناني طبیب کتي سیس (Ktesies) یادښتونه لولو . په هغو کې د هخامنشیانو پر ضد په وار وار د سوریانو پاڅونونه یادیږي . (بوخارد برینتس : ۵۳ پاڼه) په سیستان کې د ساکانو د دولت تر جوړېدو وروسته ټولي هغه سیمي چې د یوناني او پارتي دولتونو په ولکه کي نه وې راغلي او د هغوی تر منځ پرتې وې ، ورو ورو خپل کړې چې یونانیانو اندو ساتیا (Indo_Seythia) یاد ساکانو د سیند هیواد نوم ور کړ او چیني سرچینو هغه د کیپین (Kipin) په نوم یاد کړېدی . موګا لومړنی واکمن وو چې د ساکانو واکمني یې په ۷۲ تر میلاد وړاندي کال کي پیل کړه او تر هغه وروسته ازیس په ۵۸ تر میلاد وړاندي کال او وړپسې ازیلیس په ۴۰ _ ۴۵ تر میلاد وړاندي پر ټوله اندو سایتیا واکمن پاته شویدی (پښتو او پښتانه : ۴۲ پاڼه) او لرغونی غور هم د همدې واکمنی په لمن کي ارزښتمن دریځ درلود . د کوشاني ستړواکی پر مهال د غور او هري سیمي د سیستان له واکه ووتلې . کوشانیان ، چې د ساکانو له ستې ځخه وه ، نوموړي سیمې تر خپل واکمنی لاندې کړې ، او په ایران کي د ساسانې واکمنی سره ګاونډ شوه . د زابلستان د غوریدو پر مهال د یفتلیانو لپاره غور او اړوندي سیمي د اعرابو په وړاندي یوه ستره او ډاډمنه اډه (پایګاه) وه . د پیتروشفسکي او زیات شمیر نورو مورخینو په باور د ساسانیانو واکمني په ۶۵۱ میلادي کال د اعرابو په وسیله پای ته ورسیده خو د ساساني امپراتوری ختیځ لور ته یو شمیر خپلواکو سیمو د اعرابو په وړاندي پاڅونونه کول چې د هغو ځخه کابل ، غور او دیلم د اعرابو تابع نه شوه . طبري په خپل تاریخ کي ثبت کړیدي چې : علي ابن محمد وایې چې اسد د غور غزا (غزی) ته ولاړی خو د هغه سیمو اوسیدونکو خپل هر څه پټ کړي او یایي لوړو ځایونو ته وړي وه چې هلته رسیدل د چا په توان کي نه وه . د تاریخي متونو پر بنسټ د سوریانو واکمني د اوسني غور د اوسیدونکو له خوا تر ټولو پخوانی ځرګنده واکمني منل شویده ، چې نوم یې په بیلا بیلو تاریخي پاڼو کي ثبت دی . منهاج سراج جوزجاني د هغو زیاتو نورو مورخینو له شمیره دی چې د سورې کورنی په اړه یې د بیلا بیلو نامتو کسانو نومونه را یاد کړیدي ، د هغه په وینا سور او سام د ضحاک دوه ورونه دي او د سوري کورنی ځخه زیات شمیر کسانو د غور پر سیمه واکمني درلوده ، چې د ماهوی سوري (۳۸ هجري) او ملک شنسب ابن خرنک ځخه

پیلیږي او د امیر پولاد تر زماني (۱٦۰هجري) واکمن پاته شوي دي . (افغانستان بعد از اسلام : ۱۲۷ _ ۱۳۲پاڼه) په زیات شمیر تاریخي متونو کي د سوري کورنۍ نامتو کسان لکه ماهوی سوري (۳۱ _ ۳٦ هجري) شنسب ابن خرنک (۳٦ هجري) امیر پولاد (۱۳۰ هجري) امیر کروړ (جهان پهلوان) (۱۳۹ _ ۱۵۴ هجري) امیر ناصر ابن امیر کروړ (۱٦۰ هجري) امیر منجی بن نهاران (۱۷۰ هجري) امیر سوری (۲۵۳ هجري) او د اسي نور یاد شویدي .(تاریخ مختصر افغانستان ؛ ۱٦۵ پاڼه)

د غوري پاچاهانو په نوم د همدې سوریانو له ښېنته بله هغه کورنۍ ده چي د تاریخي افغانستان زیاتي سیمي یې تر خپل واک لاندي راوستي دي ، او د افغانستان په تاریخ کي د برم او ویاړ باب ګڼل کیږي . د غوري پاچاهانو په دې لړۍ کي تر ټولو زیات نامتو پاچاهان لکه قطب الدین محمد غر شاه (ملک الجبال) (وفات ۵۴۱ هجري= ۱۱۴٦ میلادي) بهاالدین سام (د واکمنۍ نېټه ۵۴۱ هجري = ۱۱۴٦ میلادي) سلطان غیاث الدین غوري (۵۵۸ _ ۵۹۹) سلطان بهاوالدین غوري (٦۰۷ هجري) سلطان علاوالدین غوري (جهان سوز) (٦۰۷ _ ٦۱۱ هجري) او نور یادولای شو . د غوري کورنۍ د واکمنۍ پر مهال او په ځانګړي توګه د سلطان غیاث الدین غوري دربار د پوهانو ، هنر مندانو او اد ب پوهانو پلازمینه بلل شوېده . (۱) د کتاب په دې برخه کي د همدې کورنۍ د واکمنۍ پر مهال د هغو یو شمیر فاتحو میړنیو افغاني پاچاهانو یادونه کوو چي د هیواد په تاریخي او هنري سرلیکونو کي یې ارزښت ځانګړی دی .

له تاریخي نګاه دلته دشیرشاه سوری او غیاث الدین غوری یادونه ضروري ګڼل کیدای شي .؟

سرچیني

۱دافغانستان لنډ تاریخ ۲٦۴ –مخ ۲۷۷صفحی پوری

۲پښتني قبیلې او روایتي شجرې (محمد معصوم هوتک) ځلرم څپرکی (غرزی ، غلزی ، خلجي ، غلجي ، ۵٦مخ)

۳تاریخ مختصر افغانستان ؛ ۱٦۵ پاڼه)

۴دافغانستان لنډکی تاریخ حبیب الله رفیع ۳۰ صفحه

۵حیات افغانی دویم جلد (دمحمد حیات خان)

شېر شاه سوري

شیر شاه سوری (۱۴۸٦ - ۱۵۴۵ May ۲۲, ۱۵۴۵) -)، چې د شېرخان ()، په نوم هم یاد شوی یو ځواکمن افغان (پښتون) امپراتور ؤ چې په هند یې خپله واکمني چلوله. لومړی هغه د مغولو په لښکر کې یو سرتېری ؤ چې بیا سرلښکر او بیا د هند په بیهار ولایت کې والي شو. په ۱۵۳۷ ز. کال کې چې کله مغول پاچا همایون په سفر وتلی و، نو شېرشاه سوري بنګال د خپل ولکې لاندې کړ او په همدې توګه یې د نوې سوري امپراتورۍ بنسټ کېښوده. [۸] دشیرشاه دواکمنۍ دوره په هند کې له (۱۵۳۹ څخه تر ۱۵۴۵ پورې) په هندوستان کې د سوری واکمنۍ بنسټ ایښودونکی شیرشاه سوري د میا حسن ځوی او دابراهیم لمسی و. ابراهیم سوری د سلطان بهلول د واکمنۍ په دوران کی د ډهلي او غزنی تر منیځ د آسونو سوداګری کوله، چې د سلطان بهلول د واکمنی پرمهال ډهلی ته تللی او هلته د جمال خان په جاګیر کی یوه ټوټه ځمکه د جاګیر په توګه ورته وسپارل شوه.

میاحسن ولیدل چې په دومره لږه ځمکه چې د حکومت لخوا یي پلار ته په جاګیر سپارل شوي، چی په خپله د ابراهیم سوری ګوزاره پری نه کیږي، نو ځکه میا حسن د جلا نوکری د پیداکیدو په لټه کی شو. چې بالاخره د دولت خان لودی په جاګیر کې یې نوکری پیدا کړه. او هلته یي د پلار د مړیني تر وخت خپله دنده سرته ورسوله، مګر میا حسن د خپل پلار دمړینی وروسته ساسرام ته راغلی او هلته خپل پلارنی جاګیر ورته د حکومت له خوا وسپارل شود. د شیر خان سوری پلار څلور میرمنی درلودی چې دری تنه میرمنی د هند اوسیدونکی او د شیر خان مور د میاحسن مشره او افغانی میرمنه چې دمیا حسن د پامه ولولیده وه او شیرخان له همدی امله دخپل پلار سره تل خوابدی وه. نو ځکه یي د پلار جاګیر پریښود او جینپور ته ولاړ.

جینپور په هغه مهال د علم، پوهي او فرهنګ لوی مرکز ګڼل کیده. شیرخان سوري هلته د رسیدو سره سم د دینی علومو او فقی تر څنګ تاریخ او ادب ته خاص پاملرنه وکړه، چی د همدی زدکړي او ذهنی ودی له امله د جینپور د عوامو او حکومتی چارواکو د پاملرنی وړ وګرځیده.

کله چې میا حسن د جینپور حکومت ته د سلاح مشورې او د ستونزو د حل لپاره ولاړ د هغه سیمې حکومتي چارواکو میاحسن ته د شیر خان سره د ښه سلوک سپارښتنه وکړه، نو ځکه میاحسن خپل ځوی ساسرام ته بوت او خپل جاګیر یې ورته وسپارل شو.

کله چې شیر خان ته د ساسرام او خواصپور جاګیر وسپارل شو، ټول مامورین، بزګران او د ځمکو خاوندان یې راوغښتل او یوه هر اړخیزه وینا یې ورته وکړ او له همدې نیتې وروسته یې یو منظمه ځاګیرداری ترتیب او تنظیم کړه.

د میا حسن میرمن د شیرخان پرمختګ ونه شو زغملی، نو ځکه یې خپل میړه د شیر خان سوري پر خلاف ولمسوه تر څو د هغې څخه د جاګیر صلاحیت بیرته واخلی او پدې توګه شیرخان سوري د ساسرام پریښودو ته اړ شو او د ډهلي پر لور وخوزیده. هلته د سلطان ابراهیم لودی د وزیر دولت خان لودی لخوا په دنده وګمارل شو او دمیا حسن د مړینی وروسته د دولت خان لودي په سپارښتنه او د سلطان ابراهیم لودي په حکم ساسرام ته ولیږل شو او دشیرخان میرنی ورونه د سلیمان په ګډون د محمد خان سوری واکمنی (جینپور) ته وتښتدل، محمد خان سوری یو زرو اوپنځه سوه تنه پوځ سلیمان ته وسپاره، ترڅو د پوځ د مقابلې په ترڅ کې شیرخان سوري د ساسرام څخه وشړي. شیرخان سوري او ورور یې نظام ناچار شو، په خپل ګاونډ کې د ګورګانی پوځ مشر جیندبرلاس څخه مرسته وغوښته او هغې د ګورګانی پوځ په ملاتړ شیرخان سوري ساسرام ته ولیږه. او پدې توګه یوځل بیا شیرخان ته د ساسرام او خواصپور جاګیر وسپارل شو.

په همدې وخت کې جیندبرلاس ډهلی ته د تګ اراده وکړه شیرخانسوري ته یې هم د ډهلی په لور د تګ بلنه ورکړ، کله چې ډهلی ته ورسیدل شیرخان سوري یې خپل ورور میر خلیفه ته چې په ګورګانی حکومت کې د وزارت دنده درلوده ورو پیژنده او د نوموړی ټول خصوصیات یې میرخلیفه ته بیان کړي وو.

همدارنګه کله چې جیندبرلاس د ډهلي څخه خپلې سیمې ته د بیرته تګ اراده وکړه شیرخان سوري یې ډهلی کې پریښود تر څو هلته اوپه ډهلي کې پوځې دنده سرته ورسوي او د ظهیر الدین بابر په پوځ کې شپې او ورځې تیرولی. یو ورځ ظهیرالدین بابر د پوځ لوړ رتبه منصبدارنو ته ډوډی برابره کړې وه او شیر خان سوري ته یې هم د ګډون بلنه ورکړې وه، کله چې ډوډی د ملیمنو پر مخ کیښودل شوه د شیرخان سوري ځینی حرکات د ظهیرالدین بابر خوښ نشو او میر خلیفه ته یې وویل: چې د دې سړی حرکتونه مې خوښ نشو نظربند یې وساته

.شیرخان سوري هم د ظهیر الدین بابر د تندی په ګونجو او ځینی نور اشارو وپوهیده، نو ځکه په مناسب وخت د غونډی وواته او په هماغه شپه د خپلو ملګر سره د ساسرام په لور وخوځیده.

کله چې شیرخان سوری ساسرام ته ورسیده، جیند برلاس ته یې خبر ولیږه چې زه د اجازی پرته رغلی یم او ماته په جاګیر کی څه مشکل پیښ شوي و. د همدی نیتی څخه وروسته شیرخان سوری د ګورګانی امپراتوری پر خلاف په مبارزه لاس پوری کړاو د ګورګانی امپراتور همایون، د غولونی لپاره یې د چل او فریب څخه کار اخیسته.

شیرخان سوری په ۱۹۳۹ م کال همایون ته ماتی ورکړه او د ډهلی تاج او تخت یې ونیو. نوموړی په خپله لنډ مهالی واکمنی کې د هند یووالی ته ملا وتړله او د دغه هیواد خلکو ته یې په دی لنډ مهال دوره کې ستر خدمتونه وکړل چې د هغی جملی څخه مونږ د سکو رواجول، د لویو لارو او سړکونو جوړول، د پوست او مخابراتو رواجول او عدل او انصاف یې د هند په ګوډ ګوډ کي رواج کړ د نوموړي د واکمني کي مسلمانانو او هندیانو د توپیر پرته ژوند کوه چې ژوندی مثالونه دي . د هند اکثریت خلک او مورخین د شیرخان سوری په کارنامو ویاړی او دهغه روح ته د عقیدت او درنښت پیرزونی وړاندی کوی.

اسلام شاه سوري

د پښتون شاهنشاه شېر شاه سوري زوی دی چې په سلیم شاه او تر پاچایي د مخه یې اصلي نوم جلال خان ؤ. د شېرشاه سوري تر مړینې وروسته څنګه چې د ده مشر ورور شهزاده عادل خان له مرکزه لیري د رنتهور په کلا کې ؤ نو د شېرشاهي دولت مخورو او مشرانو شهزاده جلال خان چې په پټنه کې ؤ د کالنجر کلا ته راوغوښت او په ۹۵۲ هـ کال د پاچایي پر تخت کېناوه، سکه او خطبه یې د ده په نامه جاري کړه او ځان ته یې د اسلام شاه خطاب وټاکه او خپل مشر وروړ ته یې ولیکل چې: "ما د فتنې او آشوب د آراموالو او د سپاه د ساتلو دپاره دا جرات کړی دی، خو په حقیقت کې یې د امر له اطاعته بل منظور نشته"

هغه ؤ چې شاهزاده عادل خان هم له رنتهوره راغی او په آګره کې سره یو ځای شول او اسلام شاه خپل ورور شهزاده عادل خان ته یې وویل چې تر او سه پښتانه له تفرقې څخه ساتل شوي دي اوس یې تا ته سپارم، مشر ورور انکار وکړ او اسلام شاه یې تر لاس ونیوه پر تخت یې کېښناوه او لومړی ده ورته مبارکي ووییله او بیا د ده نورو ملګرو سرورته ټیټ کړ.

اسلام شاه تر ۹۶۰ هـ. کال پورې په ډېره مړانه پاچایي وکړه، او څو جګړې چې یې د مخالفینو سره وکړې په ټولو کې بریالي ؤ اودژوند ټول دورېې په مېړانه تیرې کړې چې د همدې کلوپه وروستي کې یې لدې فاني نړۍ رخصت شو.

سلطان علاؤالدین غوري

سلطان علاوالدین غوري د شنسباني سوري غوري پادشاه په ختیځ تاریخ کې د جهانسوز په نامه پېژندل شوی دی. دی یو مېړنی افغان او د ډېرو صفاتو خاوند وو. لکه ادیب، عالم، پهلوان او ځوانمرد .....د غور پادشاهانو د سلطان سنجر سلجوقي رعایت کاوه او هر کال یې وسله ورلېږله، علاوالدین غوري هغه بنده کړه. علاوالدین هم د جګړې لپاره چمتو شو. سلطان سنجر یو هوښیار او مېړنی سړی وو. هرات ته نږدې د ((ناب)) په سیمه کې سره مخامخ شول. د غور د لښکر ښي لاس ته شپږ زره کسان د سنجر خواته واوښتل او په دې توګه د علاوالدین غوري لښکر مات شو او دی د سلطان سنجر په لاس کې کېښوت. کله چې د سلطان سنجر خلکو (افسرانو) د علاوالدین پښو او لاسونو ته ځنځیرونه واچول، ده وویل: یو مطلب لرم، چې باید یو په یو سلطان سنجر ته

وویل شي . خبره سنجر ته ورښېده ، هغه ورته وویل ، چې مطلب دې وایه ! علاوالدین وویل : ماته داسې زولنې او ځنځیرونه راوړئ ، چې زما په نظر کې وو ، چې سلطان سنجر به پرې ترم . سنجر وپوښتل ، هغه څه ډول وو ؟ علاوالدین غوري په ځواب کې ورته وویل ، ما تاته د سپینو او سرو زرو ځنځیرونه راوړي وو ، ځکه چې ته پادشاه یې ، په هر حالت کې باید له عادي خلکو توپیر ولري . کله چې سلطان سنجر هغه د سپینو او سرو زرو ځنځیرونه او شاهانه جامې ولېدي ، له ځان سره یې فکر وکړ ، چې دغسې یو سړی د دوستۍ دی ، نه د دوښمنۍ . نو سلطان سنجر پر علاوالدین غږ وکړ ، علاوالدینه ته زما وروریې ، زما ښاروی او خزانه درسره یو سه ، گټه یې اخله ، که غزان مې مات کړل ، بېرته به یې وغواړم ، که هغوی زه ماته کړم ، ښه به دا وي چې ته یې وخوري ، چې د هغه لایق یې .
سلطان علاوالدین له ډېر مال او ښارویو سره فیروزکوه ته راستون شو . له سلطان علاوالدین غوري نه وروسته دده زوی سیف الدین محمد پادشاه شو . دی یو ښه منظر ، عادل ، جواد او پر خلکو زړه سواندی پادشاه وو .

اخځونه

۱. قدرت الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاریخ ، ۲۳۱ – ۲۳۲ مخونه ، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ .
۲. دافغانستان لنډ تاریخ (له ۱۷۱ تر ۶ صفحي پوري)

ابراهیم لودي

سلطان ابراهیم لودي) په هند کې د لودیانو پښتنو د پاچایانو د سلسلې وروستنی پاچا ؤ چې د خپل پلار سلطان سکندر لودي تر مړینې وروسته د ۹۲۳ هـ کال د ذي الحجې د میاشتې په اوومه د یکشنبې په ورځ په ډېر شان او شوکت د پښتنو مشرانو او امیرانو له خوا په پاچاهۍ وټاکل شو. خطبه او سکه یې په نامه جاري شوه. د فرشته تاریخ لیکي چې نوموړی ډېر هوښیار، قابل او بهادر پاچا ؤ او دا هم زیاتوي چې د ده پلار د قاعدې نه برخلاف د عزیزانو او پښتنو سردارانو سره ناوړه سلوک شروع کړ، دوی یې د خپلو حقوقو نه محروم کړل او ده به وییل

سلطان ابراهیم لودي (۹۲۳هـ ق)
Sultan Ibrahim Loudi (1517)

چې د پاچا عزیزان نه وي ټول نوکران دي، مشران امیران چې د سلطان بهلول او د سلطان سکندر په مجلس کې به په عزت ناست ؤ. هغوی به په ناچارۍ لاس په نامه د ده د تخت په مخ کې ولاړ وو او په زړه کې یې د ده برخلاف تجویزونه جوړول. د دوی دا غرض ؤ چې پاچایي تقسیم شي.[۱]

تر ټولو لومړی یې د خپل سکه ورور شهزاده جلال خان سره مخالفت څرګند شو او هغه دا چې جلال خان هم د پاچاهۍ ادعا درلوده خو پښتنو مشرانو ده ته د سلطان جلال الدین خطاب ورکړ او د پوره پوځ او سامان سره یې جونپور ته ولېږه او هلته یې خپلواک حکومت جوړ کړ.

سلطان ابراهیم د دې دپاره چې د نورو بغاوتونو مخه ونیسي خپل څلور نور میریزي وروڼه محمود خان، اسماعیل خان، حسن خان او شهزاده اعظم همایوني یې د هغې ځلا ته نظر بند ولېږل او هر یوه ته یې دوې ښځې او د ژوند ټول مایحتاج ورسره ورکړل خو بیا هم د سلطان جلال الدین د خپلواک حکومت د اعلانولو په وجه په یوه ملک کې دوه پاچایان منځ ته راغله چې د هغه وخت دور اندېښه پښتنو مشرانو او امیرانو د دې کار کلک مخالف وو.

څلور میاشتې وروسته چې د رایرې حاکم لودي یا لواني خانجهان د سلطان ابراهیم دربار ته راغی او د هېواد د وېش سره یې سخت مخالفت څرګند کړ. د وېش سلا ورکوونکي امیران له هرې خوا پرې راټول شول او خانجهان د پاچا په مخ کې د وېش سلا ورکوني امیران خورا وغندل او پاچا ته یې وویل «د پاچاهي هېواد وېش تېروتنه او د هغه منل ناپوهي ده باید پوه شي چې پاچاهي په ګډه نه شي کېدای او په یو تیکی کې غبرګې تورې نه ځاییږي»[۲]. د خانجهان خبرې پر پاچا اغېزه وکړه او

د خپلو خاصانو سره یې ووییل چې شهزاده خو په لاره دی او جونپور ته لا نه دی رسېدلی ښه به دا وي چې ورته ولیکو چې د یوې ضروري مشورې لپاره ستا راتلل ضوروري دي. هیبت خان یې د دې کار لپاره وګوماره خو شهزاده لا پخوا له دې چارې خبر شوی ؤ نو ځکه د هیبت خان په خبرو و نه غولېده.

پاچا یوه بله د امیرانو جرګه ورولېږله، خو هغې جرګې هم څه و نه کړای شول، ځکه نو پاچا د جونپور امیرانو ته خطونه ولېږل چې د شهزاده سره دې تعلقات نه ساتي او تله راتله دې نه کوي او ځینې امیرانو ته چې د پوره طاقت خاوندان وو او دوي دېرش، څلوېښت زره سواره لرل لکه دریا خان لوانی د بهار حاکم، یا نصیر خان د غازي پور حاکم او یا شیخ زاده محمد فرملي د اوده حاکم او نورو ته خاص خلعتونه او آسونه ور ولېږل او هغه یې د شهزاده مخالفت ته ولمسول .خو بیاهم خبره تروخت تیره وه او دپښتنو پاچاهانو دزوال حالت رانزدي وه ،متاسفانه چي پښتانه واکمن تل خپلو مشاوریرینو غولوي وي. د ښه نور تفصیل لپاره یې لاندې سرچنې وګورئ.

سرچینې

۱. [1] د هندوستان تاریخ - د فرشته تاریخ پښتو ترجمه - ۳۹۷ مخ

۲. [1] مرقع افغان - ۱۷ مخ

۳. [1] لودي پښتانه - ۲۴۴ مخ

دولسم څپرکي

دچنګيزيانو تاړاکونه اوديرغلونودور

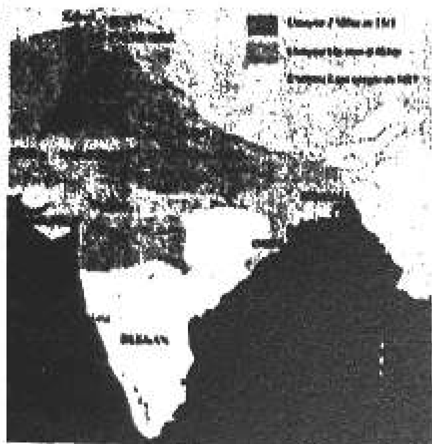
(۶۱۶-۶۴۰هق - ۱۱۱۸هق)

چنګيز خان د۶۰۰ هـ ق کال شا او خوا دمنګوليا په قراقروم کې يه لويه امپراتوري جوړه کړه او دمنګوليا دسل ميليوني وحشي قبيلونه يې يو پياوړی لښکر تيار کړ او فتوحاتو ته يې ملا وتړله . داوخت دهيواد شمالي برخې دخورزمشاهيانو په لاس کې وې .

دچنګيزلښکرې په ۶۱۶ هـ ق کال دافغانستان پولوته راورسيدي . طلطان علاؤلدين خورزمشاه دچنګيز سفير وواژه او دهغه تجارتي کاروان يې لوټ کړ. چنګيز په ډيره غصه له دوه سوه زره لښکر سره دخورزمشاه پروا کمنی بريد وکړ . دماوراء النهر دبخارا ، سمرقند، حجنداو نورښارونه يې په ډير وحشت وران او وکړي يې قتل عام کړل خوارزمشاه توس ته وتښتيد او دافغانستان بېلا بېل ښارونه يې بېلابېلو کسانو ته وسپارل چي دفاع يې وکړي ، خو دچنګيز قواوي ترآموراواوښتې ، بلخ يې ونيو ؛ هرات ته ولاړل او ترپوشنګ پورې يې خلک قتل عام کړل او په خورزمشاه پسې يې ځان تو ته ورساوه ، چنګيز په خپله دآمو پرغاړه ترمذته راغی تر يوولس ورځنی جګې وروسته يې دهغه ښار خلک قتل عام کړل او په خوارزمشاه پسې يې ځان توس ته ورساوه . چنګيز په خپله دامو پرغاړه ترمذته راغی تر يوولس ورځنی جګړې وروسته دهغه ښار خلک قتل عام کړل. بلخ ته راواوښت هلته يې هم ټولو ژنې وکړې . دهيواد نورښارونه يې هم په وحشت ونيول ؛ بيا يې پربامیان بريد وکړ . هلته دچنګيز لمسی مو توچن ووژل شو چي چنګيز يې په غچ کې پر انسانانو سر بيره دباميانو ځاروی هم ووژل او نوموړی ښاريې « بدمرغه وداني» وبلله او داسې يې وران کړ چي بيا څوک پکې ونه اوسيدل . داوخت جلال لدين خورزمشاه له هرات څخه غزنی ته رالی ؛ ملي لښکرې ورسره ملې شوې اوپه پروان کې يې چنګيزی لښکروته ماته ورکړه ، خو فاتح لښکرې په خپل منځ کې سره ولويدې او خپل منځي خونړې جګړې يې پيل کړې او چنګيز له موقع نه په استفادې سره تازه دمې لښکرې تيارې کړې او پر غزني يې يرغل وکړ ؛ خوارزمشاه ترې وتښتېد خو چنګيز دده خپلوان او يواته کن زوی ووژل او په پېښور او پنجاب کې يې دري مياشتې دلوزنې وکړې ، چنګيز په ند کې دناوړې هواله امله ناروغه شو، ماوراء النهر ته راستون اوهمدلته په ۶۲۴ هـ ق کال کې ومړ . افغانانو بيا په هر ځای کې پاڅونونه وکړل ،خو دچنګيزاخلافو يو ځل بيا دوحشت ، ورانولو او دلوژنې له لارې له پاڅونوهنو سره مقابله وکړه اوپر

افغانستان او سیمه یې د لاسپوڅو حکمرانانو او یا په مستقیم ډول واکمنۍ چلوله؛ څو یې په ۶۴۳ هـ ق کې زوراو به او د واکمني ختمه شوه.

چنگیز یانو به خپله پنځه وېشت کلنه واکمنۍ کې هغه لوی ښارونه په اسیا کې چې د مدنیت، ثقافت او اسلامي علومو مرکزونه وو، وران کړل، خلک یې په ډېره بې رحمۍ د لې - د لې ووژل، په زرګونو لویې کتابخانې یې وسوځولې او افغانستان یې د سند تر پولو پورې په تمامه معنی وران کړ او زموږ ټولې هغه مادي او معنوي شتمنۍ یې چې د تاریخ په اوږده بهیر کې رامنځ ته شوې وې خاورې او ایرې کړې.

وران وطن او محلي واکمنۍ

«ال کرت» د غوري واکنو له ټبره وو چې د چنگیز د برې پروخت یې په غور او خیسار کې واکمنۍ وه، له چنگیزي استازو سره یې ملا یمت وکړ او د چنگیزي له خوا بیرته د دې سیمو حکومت ور وسپارل شو او بیا د دې کورنۍ یو مشر شمس الدین محمد کرت په ۶۴۵ هـ ق کال د منکوخان له خود ټول اوسنی افغانستان واکمن وګڼل شو او د آمو ترسیند پورې یې ټولې سیمې ور وربښودې، د اوخت د هیواد په بېلابېلو برخو کې محلي واکمنۍ وې چې ځینې ورته تسلیم شوې خو له ځینو سره جګړې ته اړ شو او د زور له لارې یې سیمې ترې ونیولې او ټول افغانستان یې د هرات له پلازمیني نه اداره کاوه او د چنگیزیانو له خوا په وران او ویرمن هیواد کې یې د وحدت ساوړوه کړله. د دې کورنۍ تر ۷۸۳ هـ ق کال پورې واکمني وکړه او کله چې امیر تیمور هرات ونیو د دې کورنۍ وروستي باچا غیاث الدین یې له خپل زوی او ورور سره ماوراء النهر ته وشړل او بیا یې په ۷۸۶ هـ ق کال ووژل او د کرت د کورنۍ لړۍ په همدې ځای وشلیدله. آل کرت علم دوسته کورنۍ وه او له ودانیو سره یې مینه وه، د دوی په وخت کې علم، ادب او صنعت د چنگیزیانو د ورانیو سره سره بېرته ځان ونیو، علما ډېرې راټول وو او د اخت ګڼ شمېر کتابونه ولیکل شول.

یو بل ربښاک اوتاړاک

تر کافرو چنګیزیانو وروسته ددوی مسلمانو اخلافو دامیر تیمور «صاحبقران» په مشری دیوه بل تاړاک تابیا وکړه . ده تر ۷٦۱ هـ ق کال وروسته شهرت ومکوند . دماوراء النهر ترنیولو وروسته په ۷۸۲ هـ ق کال تر آموراواوښت ، اندخوی، سرخس ، پوشنګ ، هرات ، شنډنډ ، فراه او سیستان یې یو پر بل بسې ونیول ؛ ودانۍ یې ورانې او دخلکو له ککریونه یې څلي جوړ کړل . په همدې یرغل کې یې بست او کندهار هم ویجاړ کړل ، تیموریو خونړۍ فاتح و چي دژون تر پایه یې ۳۵ ځله له چین څخه تر مصر او له ډهلي څخه تر استانبول پورې لښکر کښۍ وکړې او ددې لښکر کښیو په مخه کې پراته دهیواد هغه ښارونه چي دچنګیز تروراني وروسته بېرته ودان شوي وو یو ځل بیا وران کړل او پردې ورانو دیوې لویې امپراتورۍ ترجوړولو وروسته په ۸۰۷ هـ ق کال مړشو .

بیا ودانې : وایي « له بدو ښه کیږي او له ښو وابنه » دتیمورزوی شاهرخ دهمدې متل مصداق ؤ ، دی په ۸۰۷ هـ ق کال په هرات کې پاچا شو . په ټول خراسان ، اوسني افغانستان ار هندیې واکمني درلوده خطبه او سکه یې په نامه وه او څ مدرسې ، کتابونه او خیریه ودانۍ یې جوړې کړې ، علم او ادب ته یې وده ورکړه او دفرهنګ او علم په چنګیزی او تیموري تپونو یې ملهمونه کښېښودل خو په ۸۵۰ هـ ق کال دده تر مړینې وروسته دتیموري شهزادګانو ترمنځ مخالفتونو داقتدار جګړې وزیږولي او یو بل یې سره ووژل . سلطان حسین بایقراء ددې کورنۍ یو بل عالم او علم دوسته پاچاؤ چي په ۸۷۳ هـ ق کال په هرات کې پر تخت کښېناست ، دده پاچايي هم ، لکه دشاهرخ غوندې دعلم او ادب دښېرازۍ اوودې دوره وه دده ماملتو وزیر امیرعلي شیر نوایی دسیاست او علم او ادب په ډګر کې یو پیاوړی شخصیت وو ، په دې دوره کې لوی . لوی عالمان ،نقاشان، خطاطان ، مفسرین اوادبي فنونو اوعلومو داسې ماهرین راپیدا شول چي په تاریخ کې بې جوړی دي . مشهور نقاش بهزاد ، واعظ کاشفي ، مولانا جامي ، میرخواند او مواند میر او نورپه سوونو نامتوکسان همدې دورې دافغانستان تاریخ ته ورکړي دي . دبلخ په خواجه خیران کې دحضرت علی کرم الله وجهه مزار دهمدې پاچا په امر بیا جوړ شو . په ۹۱۱ هـ ق کال دده تر مړینې وروسته بېرته دهرات تیموري دولت کمزوري شو او هیواد دچنګیزي کورنۍ یوه بل ښاخ شوني شیبک خان یو ځل بیا ویران کړ .

دختیځ واکمنۍ

د۸۰۰ هـ ق کال شاوخوا دهیواد په ختیځ کې دکونړ دسلطانانو واکمنی وه په دوی کې دوه ورونه سلطان پکهل له لغمان او ننګرهار کې واکمني درلوده او بیا یې دورور ساحه هم ونیوه اوله کابل نه تر کشمیر پورې سیمې یې دواکمنۍ ساحه وه.
دکابل دواکمن سلطان الغ بیګ مغول له خوا په کابل کې دیوسفزو دشپږ پنځوسوه مشرانو تروژل کیدو وروسته یوسفزي قبیلې په سمه او سوات میشتې شوې او دلته یې محلي واکنۍ درلوده.
شیخ ملي یوڅانګړی اقتصادي نظام ورته جوړ کړ، زمکې یې پر خلکو وویشلې اوبیا به څوکاله وروسته دنوې سر شمیرنې له مخې دزمکوویش له سره نوی کیده او په سوونو کاله دانظام راروان وو . دشیخ ملي دفتر دپښتویو زوړ کتاب دي چې اوس یې متن ورک دي شاه منصور دیوسفزو یو محلي واکمن وو چې نامتو مغولي پاچا ظهیرالدین بابر یې له لوربی بی مبارکې سره واده وکړ.
دتېریو مثلث او اوږده تجزیه:
هسې خونړۍ تاړاک مې څواکونه وځپل، دافغانستان اوسیدونکي یې قتل عام او دوی ملي، مادي اومعنوي شتمنۍ یې له منځه یوړې اوپه دې توله دوره کې داسې کوم پیاوړی ملي ځواک رامنځ ته نه شو چې دهیواد اداره او دهیواد زمکنۍ بشپړتیا تأمین کړي. لودیانو اوسوریانو له هیوادنه لرې په هند کې حکمراني درلوده اومغولو په افغانستان کې کورنۍ جګړې تودې کړې وې.
دافغانستان دتجزیې او دمغولي شاهزاده ګانو دځپل منیځي جګړو په ترځ کې دابو سعید کروګان دکورنۍ یو غړی ظهیرالدین بابر په فرغانه کې په ۱۱کلنۍ کې پرتخت کښیناست دی چې دچنګیز اوتیمور له اخلافو څخه وو په دې ماشومتوب کې یې وکړای شول چې خپله واکمنۍ وساتي او یو خوابل خوایې وغځوي . دهمدې کورنۍ له یوه بل واکمن شیباني خان سره وجنګیده ، ماته یې وخوړه افغانستان ته ترې راواوښت . دکندز له مغولي شاهزاده نه یې کندز ونیو او په ۹۰۹ هـ ق کال یې کابل ونیوبیا تر کلاته وړاندې ولاړ ، دمغولو په خپل منځي جګړو کې دده واکمني بې ثباته او کاواکه وه نو ځکه له غرب نه شاه اسماعیل صفوي بریدوکړ؛ دشمال پیاوړی واکمن شیباني خان یې وواژه اود افغانستان ځینې سیمې صفویانو لاندې کړې ، بابر په شمال کې پرمختګ ونه کړای شو هند ته یې مخه کړه ، په هند کې یې پښتون پاچا ابراهیم لودي ته ورکړه دډیلي پرتخت کښیناست او دهند دکورګانیانو دواکمنۍ خښته یې کښېښوده اوتردې وروسته کابل تربدخشان اوکندهاره

پورې دبابر له خواله ډهلي نه اداره کېدل ، بابر يو خوږې زړور اوپه عين حال کې عالم او ليکوال پاچا وو چي لويه امپراتوري يې جوړه کړه.

په ۹۳۷ هـ ق کال په اګره کې مړ اودده دوصيت له مخې په کابل کې ښخ کړ شو. دبابر ترمړينې وروسته دده زوی همايون دهند حکومت له هغه قوت ونه ساتلي شو اوله بلې خوا دهند افغان واکمنو چي بابر واکمني تري اخيستې وه تل هڅه کوله چي بېرته خپل واک او ځواک ترلاسه کړي. هماغه وو چي شېرشاه سوري همايون ته ماته ورکړه اودهندواکمني بېرته دافغانانو شوه ، خوپه افغانستان کې دماوراء النهردشيبانيانو ، دهند دګورګانيانو اودايران دصفويانو ترمنځ جګړې ،ماتې اوروغې روانې وې او داغانستان خلک اوشتمنی پکې تلف کېدل ، شير شاه سوري په هندکې دمدنيت بنياد ونه کښېښودل ، خو په ۹۵۲ هـ ق کال دده له ناڅاپي مړينې سره دده اخلافو واکمني ونه ساتلای شوه او پر هند هم بېرته مغول قابض شول اوهمايون دډيلي پرتخت کښېناست ،په ۹۶۳ هـ ق کال دده ترمړينې وروسته دده ماشوم زوی جلال الدين اکبرپاچا شو.

تراکبروروسته په ۱۰۳۴ هـ ق کال کې دده زوی جهانګيرپاچا شو. په ۱۰۳۷ هـ ق کال دده تر مړينې وروروسته شاه جهان واک ته ورسېد . په ۱۰۶۸ هـ ق کال يې زوی اورنګزيب کود تا بريې وکړه او دی واک ته ورسېد او تر ۱۱۱۸ هـ ق کال پورې يې دخپل دمرګ تروخته اوږده پاچاهي وکړه ، چي ترده وروسته مغولي واکمني کمزورې اوبيا نسکوره شوه.

داوخت په افغانستان کې ددريوو بېګانه ځواکونو ازبکو ، ګورګانيانو اوصفويانو ترمنځ هم جګړې وې او دافغانانو دآزادۍ جګړې هم روانې وې ، بايزد روښان چي په هند کې افغانانوله سقوط سره مغولو ځورولي او ددوي کورنۍ يې له جالندرنه راکډه کړې وه ، دافغانانو دملي واکمنۍ درامنځ ته کولو په منظور دپيرۍ جامه کې يوه پياوړې مبارزه رانښلولې وه او ده او پيروانويې پوره يوه پيړۍ مغولو ته دسر کاسه کې اوبه ورکړې . داورنګزيب په وخت کې ديو سلږيو مبارزې روانې وې ، ايمل خان مومند او دريا خان اپريدي دخپلوملي لښکرو په مرسته له مغولي تسلط سره جنګېدل اوبيا خوشحال خان چي دژوند زياته برخه يې دمغولو په ملاتړ کې تيره شوې وه په سپينه ږيره افغان شو او له مغولي تسلط يې مقابلې وکړې خو مغولو په چل او دکورنيو مخالفتونو درامنځ ته کولو له لارې وکوټلي.

اخځلي :

دافغانستان لنډکي تاريخ حبيب الله رفيع « ۳۲ + ... »

دیار لسم څپرکی

دهیواد خپلواکي او دیر غلونوماتي دهوتکیانو دور

(۱۱۲۰هـ - ۱۱۵۰هـ)

الحاج میرویس خان هوتک

حاجي میرویس خان هوتک(۱۶۷۳- ۱۷۱۵زیږدي) د شاه عالمخان هوتک او د نازوتوخۍ نامتو زوی . د افغانستان ستر مبارز ، مدبره مشر چي افغانان یې د ښه مشر تا به له کبله نیکه هم کنې د شاه عالم خان هوتک زوی ، دکرم خان هوتک لمسئ ، په کال ۱۶۷۳ زیږیز کې ، کندهار کې سترګې رونې کړې. دی په ختـه هوتک و چي دغرزیو دټبر یوه ستره ښه ګڼل کیږي . ددې ټبر ډیری وګړي په کلات،هرات او کندهار کې مېشت دي.

د کورنۍ مخینه

دمیرویس نیکه مور یوه غیرتمنه اتله یادیږي. د دغې غیر تمنې ښځې نوم نازو توخۍ وه ، چي د سلطان ملخي توخي لور وه. (توخي هم دغرزیو له ښتنه یوښاخ دی. ددې ښت ډېره برخه وګړي په زابل دکلات مرکزپه شمول دشنکۍ (مرغې)، سوري او اتغرولسوالیو کې مېشت دي چي سورغر اوبری غریبی جنګي سمبولونه دي . دمیرویس خان هوتک درې ورونه وه ، هر یو یې عبدالعزیز خان هوتک ، عبدالقادر خان هوتک او یحیی خان هوتک نومېدل . همدا راز میرویس خان هوتک دجعفرخان ابدالي دېتمني لورسره چي خانزاده نومېده واده کړی و. د ژوند په ۴۲ تم کال (۲۵ دسمبر ۱۷۱۵ زیږیز چې د ۲۸ ذوالحجه ۱۱۲۷ سپوږمیز سره سمون لري په کندهار کې له دې فاني نړۍ څخه وکوچېد .

دمیرویس خان پوهه او کړنه

د میرویس خان هوتک پلار په دغه وخت کې د غرزیو د توکم لاربنود مشر واوله پوپلزیو سره د خپلوۍ له کبله ګنې ابدالي دوست هم بلل کېده. میرویس په خپلو سترګو او له ډېر نږدې پر خپلو هېوادوالو د بهرني حکومت توپیر پالنه لېدله. اوهم یې د سوداګرۍ د کسب له لارې لیدل چې په څه

دول د کندهارد بې سر او پای سوداګریزې پانګې ګټه بهرنیو جېبونو ته ورتلله. همداشان هغه لېدل چې په کندهار کې پراته ۳۰ زره بهرني سرتېري باید د دغه ځای د وګړو د خولو له شامته ماره شي چې د نورو د ټکولو لپاره ښه تکره اوسي او هم دې د ایراني پارس واکمنو د توپیرپالنې د بدیایی یا تکبر دروند پېټی هم پر اوږو یوسي. له دې امله مېرویس خان د توکم د خورو ورو ځواکونو یووالي ته لستوني را بډ وهل. بهرنی واکمني یې رنګه او ملت یې د پردیو له مرییتوبه و ژغوره. د توکمونو خانانو لا له مخکې څخه هغه پېژانده او مېرویس یې په خپلو ډلو کې د ځان په څېر یو مشر ګانه. د ښار وګړو هم د هغه خیرغوښتونکی، دروند او سپېڅلی چال چلند د سر په سترګو لېدلی و او پر هغه یې داډ درلود. یوازېنی لاره چې پاتې وه هغه د کړنې او عمل خپلواکي وه او دا د یوه پوځي حکومت تر څار لاندې شونې نه ښکارېدله. نوځکه مېرویس خان هوتک له مېرځي سره د دوستی له لارې ور وراندې کېږي او له سر زورو ټبرونو څخه د مالیې د راټولولو، سلا او مشورو، خوځې تویونې، د اداري چارو د سمبالتیا او د ټولو اداري چارو د واګو د لاس ته راوستلو له لارې ګرګین یې دومره ځانته را نېږدې کړ چې ګرګین هوتکي مېرویس د هغه د پوهې او ژورلېد او ځیرکوالي له کبله د کندهار د ښار د راهیت یا کلانتر په توګه و ګوماره او دغه دریځ په هغه وخت کې د نن ورځې د ښاروال له دریځ سره برابر دی. د دغې دندې د تر سره کولو په ترڅ کې مېرویس خان د خلکو داډ تر لاسه کړ او ځان یې د یوه منځګړي پله په توګه د ټولو وګړو او دولت تر منځ په زباد ورساوه او په همدې ترڅ کې یې د توکمونو له مشرانو او خانانو سره له خوږواله ډکې اړیکي وساتلې او بله ځانګړتیا یې دا وه چې میرویس خان د ابدالیانو زوم وو او هغوی ور څخه کرکه نه درلوده.

د صفویانو مذهبي بډوالی او خپل منځي وژنې

نامتو ایراني پوه داکټر شفا لیکي چې: صفوي اسماعیل شاه خپل پاچاهي په تبرېز کې د شل زرو سُنیانو له وژلو پیل کړ. کله چې مشهد ته را ورسېد نود هغه قزلباشو سرتېرو د پاچا د وهنې تویولو د تندې د ماتولو په پار په طبسین کې اته زره وګړي له چړو تېر کړل. لومړي شاه عباس خپل دوه ورونه، یو وراره، اکا او خپل دوه زامن (محمد میرزا او امام قلي میرزا) رانده کړل او خپل درېیم ځای ناستی زوی وصفي میرزا یې په ډېرې سخت زړې، وواژه. د هغه د وروستني زوی د ړندېدلو وسه یې نه درلودله ځکه یې ځان وژنه وکړه او په دې دول د شاه عباس له ښېښته هېڅ نارینه ماشوم ژوندی پاتې نشو.

د پارس صفوي دولت پر ضد د میرویس هوتک پاڅون
(۱۷۰۹ از)

په ۱۵۰۰ زیږدي کال کې په ماوراء النهر کې شیباني او په ۱۵۰۲ زیږدي کال کې په پارس کې صفوي دولتونو سرونه را پورته کړل او په ۱۵۰۳ ز کال کې بابري (گورگاني) دولت په کابل او وروسته په ۱۵۲۵ ز کال کې په هند کې رامنځ ته شو. دغو نویو رامنځ ته شویو دولتونو له شمال، لویدیځ او ختیځه افغانستان ته لاسونه را وغځول او هېواد یې په درېو شمالي، لوېدیځو او ختیځو برخو ووېشه. پدې مانا چې په ۱۵۱۰ ز کال کې د ایران صفوي دولت هرات او سیستان او هم په ۱۵۵۶، ۱۶۲۲، ۱۶۴۸ ز کلونو کې د مغولي پاچایانو له منگلو یې کندهار ونېو. او د هند بابري دولت پر ۱۵۰۳ ز کال پر کابل او پر ۱۵۰۵ کال پر غزني او پر ۱۵۰۸ ز کال پر ننگرهار او پر ۱۵۲۰ ز کال یې پر کندهار د واکمنۍ منگولې ښخې او ویې نېول. په ۱۵۰۰ ز کال کې ازبک شیباني دولت هم کله چې په سَمَرقند کې یې د تېمور وروستنې پاتې شونې له پښو وغورځولې او د گورگاني دولت پر ځای یې په ماوراء النهر کې د خپل دولت بنسټ کېښېښود نو پر کال ۱۵۰۶ ز له آمو را ووښت او بلخ یې ونېو. یو کال وروسته (۱۵۰۷ ز کال) محمد خان شیباني (شیبک خان) له آمو را واوښت او په مرغاب کې یې د تېموري شهزادگیو مقاومت وټکاوه او هرات یې ونېو"

پدې ډول د دوه نېمو پېړیو په اوږدو کې له ۱۵۰۶ ز تر ۱۷۰۹ ز کال پورې په لویدیځ او سوېل لوېدیځو ولایتونو او تر ۱۷۴۷ ز کال پورې په ختیځو ولایتونو کې د پردیو د واکمنۍ لړۍ را وغځېدله. د هېواد په گڼو نېول شویو سیمو کې د پردیو واکمنو او کورنیو چوپړ مارانو دنده یوازې نېواک گرو واکمنانو ته په زور زیاتي د گړو غاړه را ټیټونه او د مالیاتو را ټولونه او د خپلواکې غوښتنې د هر ډول پاڅون او غږ وژل ول. د صفوي د واکمنۍ پر مهال د شیعه گروهه د دولت د رسمي مذهب په توگه گڼل کېدله چې په خپل ټول واک او ځواک له ناتارگرۍ، سیاسي □مذهبي په خپل سرۍ، سخت زړېتوب او ټولوژنې سره ملگرې وه. تېرنۍ، توکمېزې، گروهنېزې او غیر شیعه مذهبي ډلې تل ځورول کېدلې، هغوی ته سپکې او سپورې ویل کېدلې او ان دا چې په ټولېزه ډول به وژل یا ځورول کېدلې او یا به د شتمنیو د نیولو له لارې اړ ایستل کېدلې چې له خپلې گروهنې او مذهبي تگلارې څخه لاس پر سر او پر شیعه مذهب را واوړي.

د لومړي شاه عباس ځای ناستی د صفي میرزا زوی سام میرزا له خپل غور نیکه شاه اسماعیل څخه په سورلاسۍ او وینې بهونه کې کم نه وو. د خپلې ځوارلس کلنې واکمنې په اوږدو کې یې پر ته له ځنډ او خنډه ټولوژنه له خپلو خپلوانو را پیل کړه. هغه خپله مانډینه او مور*دواړه ووژلې او په یوې

مسبدلې او نیشې دکې شپې کې یې شېدې رودونکی زوی په اور کې را گوزار کړ. د وصفي پر نامه د دویم شاه عباس زوی چې د پاچاهۍ له غوره کېدنې وروسته یې خپل نوم پر شاه سلېمان را واړاوه د پاچاهۍ د ځای ناستنې له هماغو لومړیو پیلېزو شېبو څخه د دربار یو شمېر مخورسپین روبي، سیاسي مشران، دربار ته نېږدې ځمکوال او پوځي لاربنوده بولندویان له چرو تېر کړل. د شاه سلېمان زوی سلطان حسین چې څو زره حدېثه یې له یاده زده ول او کوشنی کارېې پرته له خدای پالنې، خدای غوښتنې او استخاري نه تر سره کاوه، له شپږو کالو پاچاهت وروسته خپله وچه خدای پالیزه سپېڅلتیا یوې خوا ته کړه او د شرابو په کونړونو (جامونو) کې د لمبسدنې یا نشې په خوبونو کې ډوب شو ، لېوالتیا او تنده یې د حرمسرای ښځمنو چوپړیانو ته په ښندېز (افراطي) دول په ډېرېدا شوه . ان خبره دې ته را ورسېدله چې د هغه خواجه سرایان به د جُلفا په کوڅو کې گرځېدل او هر چېرې چې به یې ښایسته نجونې یا ښځې ولېدلې نو پاچا ته به یې راتښتولې. دغه پر خدای مین او خدای پال پاچا د نورو چارو په پرتله په خپل حرمسرای کې ډېر بوخت وو؛ د ولایتونو واکوالو به له یو بل سره په سیالۍ کې د پاچا د ښځمنغوښتنې د تندې او لمسېدنې د ماتولو لپاره د خپلې واکمنۍ له سیمې څخه ښایسته نجونې په وچ زور را ټولې ، پاچا او اړوندو کسانو ته به یې حرمسرای ته ور ولېږلې. "

د دغه پاچا د پاچاهۍ پر مهال د شیعه د روحانیت مذهبي تنگ الواکي (تعصب) دومره زیاته شوه چې له امله یې د ایران تر ولکې لاندې ولایتونو کې مذهبي لړکېو پاڅونونو ته لاس واچاوه. د بېلگې په دول په ۱۱۱۱ کال کې بلوڅانو پر کِرمان یرغل وکړ، پر کال ۱۱۲۱ د کندهار وگړو او په ۱۱۲۳ کال کې داغستان، په ۱۱۲۶ کال کې په هرات کې ابدالیانو او په ۱۱۲۷ کال کې سُني گردانو پاڅون وکړ. په ۱۱۳۵ کال کې د قفقاز ارمنېانو بلوا او سرغړوانه را وپاروله. په هماغه کال کې د ختېز گرجستان وگړو هم اله گولې ته لاس واچاوه . په ۱۱۳۳ کال کې لړانو او په ۱۱۳۴ کال کې د مسقط بلوڅانو او عربانو پاڅون او یاغېتوب وکړ. په همدغه کال ۱۱۳۴ کې په شیروان کې د تسبنن.د دلې د مذهبي خپلواکۍ غوښتنې څپې په خوتېدو شوې او د حاجي داؤد مُدَرِس تر مشرۍ لاندې یې پر شماخي کرسي شیروان یرغل او له څلورو تر پینځو زرو شیعه گان یې له چرو تېر او د عثماني ترکېې په پلوي یې دغونه راپورته کړل. (۴)

د ميرويس خان نيکه مزار

لنډه دا چې د صفوي سلطان حسين د پاچاهۍ په وخت کې د لسګونو نورو نيمګړتياو تر څنګ د اداري چارو ناسمبالتيا او ګډ وډي ، د درباريانو په منځ کې تربګني او ديوبل پروړاندې دروهه (توطئه) جوړونه ، بډې خوړنه او د صفوي د خپل سرو واکمنانو تيرغمالي او ناتار او د روانو توانېنو نه پلي کولو ، د غير شيعه ډلو پروړاندې د شيعه دولت مذهبي تنګ الواکي ، د خلکو کوکارو او نارو ته د تيريو د ډيرېدا له امله غوږ نه نيول ، د وګړو له زوره وتلې ماليې او د وروسته پاتې ماليې د ترلاسه کولو لپاره له زيبېناک او زور زياتې کار اخېستنه تول ددې لامل ګرځېدل چې د تولنې اغيزمن کسان د لاژو چارو د موندلو په لټه کې شي او د خپلې سېمې او د ملي خپلواکۍ لپاره هلې ځلې وکړي او له دغسې وږندو او مناسبو حالاتو څخه په ګټه اخيستنې اړينه ګټه پورته کړي.

نو د اتلسمې زيږدېزې پيړۍ په پېل کې د کندهار بيا د هرات او سيستان وګړو چې له تأريخي - جغرافيوي ، اقتصادي او دوديزپلوه له يو بل سره ډيرې ګډې ځانګړتياوې لري او په خته کې يې د مېړانې ، ربېتنګلوۍ ، همغږۍ ، ځان تېرېدنې او خپلواکۍ غوښتنې سپېڅلي احساسات ډير پياوړي دي د صفوي بې کفايته دولت له ناتار او تېريو څخه د ځان ژغورنې لپاره يو په بل پسې متې را بډ وهلې او په سمبال شوې توګې د صفوي دولت د زور زياتۍ ، لنډپارۍ او لنډګروهنې پر وړاندې په پښو ودرېدل ، پاڅون يې وکړ او د سپېڅلې جګړې لړۍ يې په سربښندنې د بشپړې خپلواکې د ترلاسه کولو تر شېبې پورې بهانده وساتله او بيرته په پښو کښېنناستل. د هغوی موخه د پردۍ واکمنۍ له منګولو څخه د وګړو خپلواکي وه. د خپلواکۍ لپاره د وګړو پاڅونونو نه يوازې په خپله خته کې لاربنود يز پېلوزي او مشعلونه روښانه کړل بلکه په ايران ، افغانستان او نورو سېموکې يې خوځښتونه را وپارول او لدې چې د دغو پاڅونونو په تومنه کې د موخو او اهدافو څرګندوالی وو نو ځکه پايله يې په بريا واوښتله.

کندهار پر نېونې دهند او ایران شخړه:

له هغې شېبې وروسته چې د کندهار د نېونې سکالو (موضوع) د ایران او هند د دولتونو تر منځ را برسیره شوه، نو دواړه د ایران صفوي دولت او د مغولي هند د ستروا کي ستروا کان د کندهار د نېونې پر سر له یو بل سره په شخړو کې را پرېوتل او څو څو ځله شاه جهان او عالمګیر د کندهار د نېولو لپاره خپلې لښکرې پرډغې سېمې را تاو کړې. په ۱۵۲۰ ز کال کې مخکې لدې چې بابُرد هند پر لور خپلې لښکرې سمې کړې نو د لومړي ځل لپاره یې کندهار ونېو او خپل زوی کامران مېرزا یې د هغه ځای د حکومت واکمن و ټاکه. خو د ډېرې لنډې مودې له تېرېدلو وروسته صفوي سام مېرزا (د هرات واکمن) په همدغه کال (۱۵۲۰ ز) کې د کندهار د نېولو لپاره خپلې لښکرې سمبال کړې او دغه ښار یې کلابندي کړ. خو کامران مېرزا د سام مېرزا پر وړاندې مقاومت وکړ او د سام مېرزا کلابندي یې ور ماته کړه او سام‌مېرزا اړ شو چې په شاشې، سیستان ته ولاړ او له هغه ځایه بیرته هرات ته ستون شو (۴). خو د بابُر زوی او ځای ناستي همایون، صفوي دولت ته د صفوي دولت له هغې مرستې څخه چې د افغاني سوروپانو له لاسه یې د ډیلي پاچاهي بیرته نېولې وو په ۱۵۴۴ ز کې کندهار یې ایران ته ورکړ. د شهزاد ګې مُراد تر سروالۍ لاندې صفوي لښکرو قندهار په لاس کې واخیست خو دغه شهزادګی یو کال وروسته په کندهار کې ومړ او همایون کندهار بیرم خان ته وسپاره او د ایران لښکر یې رخصت کړ (۱۵۴۵ ز). خو د صفوي دولت له زړه څخه د کندهار د دولت هیله هېڅکله ونه وتله او یو ځل بیا یې د هغه د نېولو لپاره لښکر ور ولېږه.

په ۱۵۵۶ ز = ۹۶۴ ق کې لومړي شاه طهاسب کندهار له هندي مغولو څخه ونېو خو د هند پاچا اکبر هغه ځای بېرته د ایران له منګولو را خپل کړ. لومړي شاه عباس، په ۱۶۲۲ ز = ۱۰۳۲ ق دغه ولایت د هند له ستروا ک جهانګیر څخه ونېو، خو شپاړلس کاله وروسته (۱۶۳۸ ز) جهانګیر بېرته دغه ځای ونېو. په ۱۶۴۸ ز (۱۰۵۸ ق) کې دویم شاه عباس د خپلو پنځوس زرو سرتیرو پر مټ یو ځل بیا دغه ولایت ونېو او دا ځل یې بُست او زمېنداوَر هم د واکمنې په لمنه کې را ګډ کړل. صفوي شاه د مهراب خان تر مشرۍ لاندې خپل لس زره سرتیري په کندهار کې پرېښودل او د فراه او هرات له لارې مشهد او بیا اصفهان ته ستون شو. له هغه وروسته تر ۶۰ کالو (تر ۱۷۰۹ ز = ۱۱۲۱ ق پورې) کندهار د ایراني صفویانو په لاس کې پاتې شو او هندي پاچایانو ونه شوای کولای چې پر دغه ولایت بر لاسي شي (۵). په دې توګه له ۱۵۲۰ ز تر ۱۷۰۹ ز پورې کندهار تر پنځوسو کالو د هندي پاچایانو او تر یو سلو شلو کالو پورې د ایران د صفوي دولت په ولکه کې را ګېر پاتې شو.

د کندهار د ښاراو د ټول ولایت د نېولو لپاره هندي او ایراني دولتونو د افغاني ټوکمونو او ټبرونو همکارۍ او همغاړۍ ته اړ ول نو له دې امله شک او شوبهیان نسته چې د خپلې موخې د ترسره کېدلو لپاره یې لومړی د افغاني ټبرونو مشران د بډې او د الېو، د وریا ځمکو او (اړوتو یا شرطي ځمکو) او نورو توپیرپالو برلاسېو د ورکړې له لارې ځانته را لېواله ول او بیا به یې د هغوی پر ځمکو لښکرې وروځغلولې. په دغه اکریا حالت کې د واکمنۍ د تلې پله د دواړو سیالو ډلو په ګټه را تاوېدله او سوبمنو دولتي واکمنانو به د ټوکمونو همغړې مشران تر پالنې لاندې ونېول او مخالف ټوکمونه به یې تر هغه و ټکول او و به یې ځپل چې له خپل پلرني ټاټوبي څخه کډوال کېدلو ته اړ کېدل. لدې لارې به یې د خپلې واکمنۍ د غځولو او دوام لپاره د افغاني ټوکمونو په منځ کې د بېلتون پالنې پر اور نورې خځلې او تیل ور واچول او اور لړونې به یې ورته وواهه. په خواشینۍ کله چې د افغاني ټوکمونو مشران د هند یا ایران د پیاوړو دولتونو تر پام او پالنې لاندې راتلل، نو په ناپوهۍ به یې د بېلتون پالنې په ټبر خپلې ربنې ووهلې او په سر کې یې د خپل خپل او ټبر چاتونې ته متې را بډ وهلې دي.

ستر ملي مبارز الحاج میرویس خان نیکه سدوزي دولت خان کله چې د خپلې واکمنۍ د سېمې لمنه تر غزني او له غزني د سلېمان تر غرونو وغځوله نو له یوې خوا یې په کندهار کې د صفوي واکمن پر وړاندې سرغړاونه وکړه او د خپلواکۍ او کورواکۍ غړ یې پورته کړ (چې مخکې مو ورته ګوته ونېوله) خو له بل پلوه یې خپل د اکا زوی حیات سلطان دومره وزېښنه چې دې ته اړ شو چې له خپلې ټولې شتمنې او پلرنۍ ځمکې لاس پرسر او له خپل وړور لښکر خان او څه ناڅه د ابدالي ټبر له شپږ زرو کورنېو سره یو ځای ملتان ته په کډوال کېدنې اړ شو (۶) سدوزي دولت خان ښایي د خپلې کورنۍ د سیالانو له زورواکۍ کډوالۍ څخه ځان سوبمن باله، خو د خپلې ځواکمنۍ او بریا په شېبو کې یې د صفوي بیګلربیګي اغیزه د کندهار د پوځي کلا په کوتوالۍ کې هم ورلنډ کړې وه. فرهنګ د دغې بلوا لامل د کندهار د یوه ځمکوال سدوزي دولت خان سرغړاوی بولي او لیکي: د صفوي د لړۍ وروستنی پاچا شاه حسین چې په ۱۶۹۴ ز کال کې یې د اصفهان پر پاچاهت دده ولګوله یو بې واکه، بې پرېکړې، ضعیف النفس او خرافاتي سړی وو. د هغه د دربار لوړپوړو چارواکو له یو بل سره سیالي کوله او د هغوی د دروهو او دسیسو له امله د دولت اغیزه په مرکز او ولایاتو کې بې اغېزې شوې وه. د ابدالي د ټبر راهېت یا کلانتر (ښاروال) سدوزي دولت خان چې د سدو خان (د دغه ټوکم یو مشر) له پښته وو د خپلې ټوکمېزې اغېزې په ملاتړ په کندهار کې له صفوي والي څخه

سرغړاوی وکړ او په هغې سیمې کې اکریا حالت خپرېږشو. د اصفهان دربار پرېکړه وکړه چې د دولت خان د ټکونې لپاره په کندهار کې ټک سری او زمبک (سختګیر او با انضباط) والي و ټاکي او د دغه د تر سره کولو لپاره یې د ګئورګي و ختنک په نامه تن نوی مسلمان شوی ګرجي چې په تاوتریخوالي، پرغزناکی یا قهر او بد چال چلند کې یې نوم درلود و ټاکه. ګئورګي چې افغانانو د ګرګین پر نامه پېژانده د شاهنواز خان، بیګلر بیګي یا حاکم اعلی د درناو نوم په لړلو سره په ۱۷۰۴ کال کې د ګرجیانو او قزلباشانو له ډلو څخه جوړ یوه ځواک سره کندهار ته راغی او هڅه یې وکړه چې د خانانو او سیمه ییزو واکمنو اغیزمن مختورتوب ته د پای ټکی کښېږدي او په کندهار کې د مرکزتر نېغې څارنې لاندې یوه اداره رامنځ ته کړي. خو ګرګین له خپلو ټولو ځانګړتیاوو سره سره یو درغلن سړی هم وو او په لومړي سر کې یې د دولت خان له سیالو ابدالي مشرانو سره د همغږۍ او مېنې تارونه و غځول او د غلزیو له مشرانو څخه یې نامتوهوتک امیرخان چې د میرویس په نامه پیژندل کیږي د پاموړ و ګرځاوه (۷).

هرګوره، ګرګین په دوه مخۍ او درغلۍ د سدوزي دولت خان له منځه وړلو څخه مخکې، د میرویس خان پر وړاندې خپله هر ډول بد نیتي پټه وساتله او خپل ټول پام یې د دولتخان او د هغه د ټبر پر پرځورولو او درې ورې کولو ور نېغ کړ. هغه د ابدالي د ټبریو شمیر سیال کسان وموندل او له هغوی څخه یې د دولت خان په نېولو کې د مرستې غوښتنه وکړه. په خواشینۍ چې دغو لند باورو سیالانو (عزتخان او اتل خان سدوزي) د یوې شپې په نېمایي تور تم کې ګرګین او د هغه وینې څښونکی لښکر شهر صفا ته (د کندهارد ختیځ په ۳۰ مایلي واټن کې) د دولت خان تر کلا راوست. د ګرګین ځواکونه تر کلا را تاو شول، د کلا ورېې ور مات کړ او د کلا پر انګړ ور ننوتل. دولت خان د تېښتې پرځای د ګرګین د ښه راغلاست لپاره دباندې راووت او ګرګین د سترګو په رپ کې دولتخان وواژه بیا یې زوی نظر محمد خان د ګرجي لښکر په غیشو او شلګرو مړ کړ. رستم خان او محمد زمان خان د دولتخان دوه نور زامن، د شپې له تیارې څخه په ګټې اخیستنې په تېښته بریالي شول او ځانونه یې ارغسان د خپل د ټبر زړه ته ورسول. د دغې پېښې په خبرېدا د ارغسان ابدالیو وسلې را پورته کړې او له ګرګین او د هغه له لښکر څخه یې د غچ اخېستلو ژمنه وکړه. ګرګین له دغه اکر او حالت څخه په ویره کې ولوېد او سولې ته یې غاړه کښېښودله او د دولتخان زوی رستم خان یې د ټبر د مشر په توګه په رسمیت وپېژانده او د ابدالي ټبرد راتلونکو شونو پېښېدونکو غبنکو او خطرونو د مخنیوی لپاره یې له رستم خانه، محمد زمان خان (د ستر احمد شاه بابا پلار) د یرغمل په توګه

وغوښت او په ښېره یې د ساتونکو تر غیشو لاندې کرمان ته ولېږه چې هلته د یرغمل په توګه تر څار لاندې وساتل سي، ګرګین څلور کاله وروسته رستم خان هم په چل او درغلۍ زېندي کړ. او بیا یې د شلګرۍ یا نېزې په زورد ارغسان له سیمې څخه ټول ابدالیان د ګرشک او فراه ترمنځ (په بې اوبو او بې وښو دښتو کې) شړونې ته اړ کړل. ابدالیانو بله لاره نه درلوده مګر دا چې د شورابک او فراه په دښتو کې په شپنتوب او پوندګلوي بوخت شي او یوه برخه یې د هرات د ولایت او اسفزار په څېرمو سیمو کې خوره وره شوه او یو شمېر یې کِرمان ته په شړونې اړ شول. ۱۱۱۹ ق /۱۷۰۷ ز څرنګه چې وویل شول د ګرګین سرتیري چې ټول د هغه هېوادوال ګرجیان ول د سوبمن لښکر په توګه یې د کندهار پر وګړو له ډېر ناتار او تیرغمالۍ (ظلم) څخه کار اخېست او د (پښتو تأریخ) پروینا د هغوی له لاسه نه سپین ږیري، نه ځوان او نه ښځې هیڅ چا ښه ورځ نه درلوده (۹). له دې امله ورځ په ورځ د صفوي د واکمنۍ پر وړاندې د ناراضیانو شمېر زیاتېده. د دغو ناراضي کسانو په ډله کې یو پوه اودور اندېښه سړی د مېرویس خان پر نامه وو چې په پوهې او هوښیارۍ یې د یوه لوی پاڅون لپاره لاره پرانېستله.

دهوتکي دور پلازمینه او د کندهار

دزاړه ښار تاریخي کلا (دنارنج ماڼۍ)

خو وګړي د حکومت له ناتار او شډلتیا څخه تر دوه وو سوړمو را رسېدلي ول او د لارو چارو د موندلو او لټولو په موخه یې مېرویس خان ته را مخه کړه. مېرویس خان د صفوي شاه حسین پر نامه یو لیک ولیکه او په ترڅ کې یې د ګرګین له لاسه غاو یا احتجاج او د چارو د سماونې غوښتنه کړې وه او پدې هیله چې د ګرګین او د هغه د ناتارګر ځواک لاسونه د خلکو له ګریوانونو څخه خلاص شي نو د مېرویس خان او د ښار د نورو مخورو مشرانو له لاسلیکونو وروسته دغه لیکنه د توکم د پاړوتکرو یا صادقو کسانو له لارې د اصفهان دربادر ته ولېږل شوه. خو د صفوي خوسا او ګکړ دربار دغسې سرټکونو ته د ځواب وسه نه درلوده. ګرګین هم د خپل وزور له پلوه چې د صفوي په دربار کې یې د دیوان بیګي دنده درلوده له دغې سرټکونې څخه خبر سو، مېرویس خان یې له دندې ګوښه او هرڅا چې په دغه لیک کې لاسلیک کړی وو له مېرویس خان سره یې یو ځای د سرتیرو تر څار اود تورو تر سیوري لاندې د ایران دربار ته ولېږه او هغوی یې د ایران د دولت یو میرڅی او دښمن ور وپېژندل (۱۰۷). د یوه لېږد یا روایت پر بنسټ صفوي دولت مېرویس خان او د هغه نور ملګري دربار

ته ننوتې يوه زندان ته ولېږل (۱۰). مېرويس خان ډېر ژر د خپل بند په موده کې د پاچا پر ځان پالنې، وېرو سولو او ناپوهې چې د خواجه سرايانو او ملايانو د لاس ناوکۍ ګرځېدلې وو پوه شو. نو مېرويس خان لارې چارې و پلټلې او ځان يې د ګرګين له تورونو څخه خلاص کړ. همدا شان هغه د دولت ختمه او تومنه په څېر ولېدله او پوه شو چې دربار په خوسا لوخړو کې ډوب دی، پاچا بېوره يا بې کفايته سړی او د دربار مأمورين خپل سري او لټ دي. په کار پوه کسان او بولندويان رټل شوي او د هغوی ځای بيکاره، بدې خوړونکو او خرافاتي کسانو ته ځای ورکړل شوی. اداري چارې ګډې وډې او پاچا د حرم له انډيوالانو سره پر تعويذونو، دعاګانو، فال لېدلو، جفر يا علم الحروف او باندارونو بوخت او د دولت د چار واکو، خانانو او ملايانو د ناتار اود ملاماتوونکو مالياتو تر دروند پيتي لاندې اوبه د وګړو تر ترخځه رارسېدلې دي. مېرويس خان داده شو چې له دغسې يوې ککړې دولتي ادارې څخه د خپلواکۍ تر لاسه کول اسانه کار دی خو د هغې د ترلاسه کولو لپاره د افغانستان د وګړو ملي يو والی لومړنی آر يا شرط دی، له بلې خوا د خلکو لاربنوونه د سېمه ييزو پياوړو ځمکوالو، خانانو او ملايانو په لاس کې ده او دغه خانان په يوه ډول نه په يوه ډول له صفوي چارواکو سره غاړه غړې او په خپلو منځو کې لاس او ګريوان او په سيالۍ کې ډوب دي او ملايانو هم وګړي د اسلامي ورونو پرمخ د تورو له را ايستلو څخه بيرول (۱۱) کروسينسکي يو لهستاني يا پولندي کشيش دی چې د مېرويس د جلا وطنۍ په وخت کې په اصفهان کې ووا و هم په ۱۷۲۲ ز کال کې په همدغه ښار کې کله چې افغانانو اصفهان کلابندي کړی وو بيا هم په اصفهان کې وو؛ کروسينسکي د يوه يادښت لېک په ترڅ کې د ميرويس خان د پوهې، ننګ و ناموس او ملي پت پالنې په اړه لېکلي دي: مېرويس خان د افغاني ټبرونو او توکمونو په منځ کې پر ټولو ګران او د درناوي وړ سړی وو. له حده وتلی له ويارو او پرتمه ډک، کارپوه، هوښيار، ځېرک د تورې او د ګر سړی وو او له دې چې افغانانو ورته ډېر درناوی او غاړه اېښوونه درلوده له نو ډېر پر ځان داده وو او د هندوستان وګړو ته ډېر لېواله وو. د ډېرو پانګو په لرلو يې سفرونه کول او له شماره وتلې ګټه يې را ټوله کړې وه. ګرګين خان د خپلې نېنګلتيا (طمعې)، غرک يا حسد د ډېروالي له امله د مېرويس خان د شتمنۍ د نيولو او هغه ته د سپکاوي لستوني رانغړل، هغه يې را وغوښت، د هغه درناوی او پالنه يې وکړه او د ځان له پلوه يې ورته داد ورکړ او په دې پلمه چې ته يو پوه او هوښيار مشر يې نو د خپلو يو شمير کارونو او چارو د سمبالتيا لپاره غوارم تا اصفهان ته واستوم، هغه ته يې له درناوي ډکې ژمنې وکړې او د هېلو تولې کړکۍ يې پرمخ ورپرانيستلې (۱۲)

کروسېنسکي په خپل کتاب کې چې د اصفهان پرځېدنه نومېږي د مېرویس خان په اړه لیکي:
مېرویس خان د کندهار راهبټ یا ښاروال وو ، د کندهار د وګړو په منځ کې د خپل ښه چال چلند له امله په کاري ډګر کې یو ازمویل شوی سړی وو او د ګرګین په سترګو کې ویره را پیدا شوه او په دې لټه کې شو چې له قندهاره یې لېرې کړي. ګرګین خان د مېرویس خان په اړه، پاچا ته د خپل ګزارش په ترځ کې خپله بدګوماني لېکلې وه او وړاندېز یې کړې وو چې نوموړی دې په اصفهان کې په جلاوطنۍ کې وساتل شي. ..... شکمن مېرویس خان هرو مرو او باید په اصفهان کې تر څار لاندې وای ، د خپلې پوهې له امله یې نه یوازې دربار ته لاره وموندله بلکه د کروسینسکي پر وینا د پاچهت د پلاز یا تخت له وزیرانو سره یې د زړه خواله و موندله او تل به د هغوی ښه راغلاست ته چمتو وو. مېرویس خان چې په خپله ککره کې د یوه لوی ګام د اوچتولو لپاره تابیا نېوله اجباري جلا وطني او په دربار کې د هغه استوګنه یوه بډایه شېبه وه او له دغې شېبې څخه په ګټې اخیستنې هغه و کولای شوای چې د ایران اکر یا حالت تر څار لاندې ونیسي . هغه په دربار کې د استوګنې په موده کې د درباریانو او چارواکو ترمنځ د یو بل پر وړاندې د مخالفت او سیالۍ لوخړې له نېږدې و څېړلې او د فرانسوي کشیش دوسرسو په وینا کله چې دی د درباریانو تر منځ د ډله ییزو سیالیو په تورو لوخړو خبر شو نو پرېکړه یې وکړه چې د دواړو ډلو منځ ته لاره ومومي او له دواړو خواوو څخه ګټه پورته کړي او خپله لاره په داسې یوې هوښیارۍ پرانیزي چې د یوې ډلې شک او شوپیان هم پرې ونه لګېږي(۱۳). وروسته مېرویس خان د خپلې پراخې پوهې له بډاینوبه په ګټې اخیستنې و کولای شول د سروزیر (اعتمادالدوله) او د دیوان بیګي پام چې د ګرګین ورور وو ځانته را واړوي او شاه حیسن د ګرګین پر وړاندې بد ګومانه کړي او د کروسینسکي پر وینا له چې دې ډېر پوه وو نو د خپل کار لوري او ژورې به یې په ډېر ځیر سنجولې او د دغې پوهې له برکته صفوي پاچا نه یوازې مېرویس خان د بندیتوب له منګولو خوشې کړ،بلکه هغه ته یې کندهار ته د بیرته تګ اجازه هم ورکړه.

خو مېرویس خان کندهار ته له راتګه مخکې حج ته ولاړ. حج ته د مېرویس خان سفرېه خپلې تومنې کې د کندهار د وګړو په پاڅون کې د پام وړ پایلې وزېږولې. ښایي مېرویس خان غوښتل د کندهار د وګړو پاڅون ته مذهبي ښه ورکړي څکه یوازې دیني پاڅون کولای شوای د افغان د ټولو ټوکمونو په منځ کې یو والی رامنځ ته کړي چې ټول وګړي به پرته له توپیره د پاڅون سرمشرۍ ته غاړه کېږدي. نو مېرویس خان په دغه سفر کې په دین کې له پوهو کسانو سره د خبرو اترو پرتغر کښېناسته او د

کروسېنسکي پر وینا هغوی ته یې وویل: له یوه اوږده وخته را پدېخوا عجم پاچایان پرموږ واک چلوي چې رعیت یې گرځېدلي یو. له شماره وتلی ناتاراوتیري کوي او اوس یې یو ناپوه او لیوني واکوال سره له بې ایمانه لښکر چې هغه هم تیري گر، ناتارگر، برمانو او وحشي دي پر وگړو واکمن کړېدی. پرموږ یې د ناورین دول دول اورونه بل کړي داسې ساتونکي یې را تپلي چې د شریعت له تولو حکمونو څخه یې پښنه اوږده غځولې ده. پرموږ زور زیاتی کوي زموږ تاتوبي او ناموس ته لاسونه را اوږدوي. میړانه او زړه سواندی نه لري. زموږ کوشنیان په بلوسني یا غضب او غلا له مېندو تښتوي، گرجستان ته یې لېږي، هلته یې پلوري او زموږ ښځمني د تورو په زور ځانته واده کوي. کلاهوړپت، غیرت او دین ولرو، آیا د شریعت له مخې موږ اجازه لرو چې د هغوی پرمخ توري را وباسو او هر څیرې یې چې ووینو ویې وژنو، یا په یوه موټي یا په مورچلونو کې ورسره جگړه وکړو؟ که جگړه وکړو آیا موږ ته روا ده چې خپلې جگړې ته د جهاد نوم ورکړو او آیا زموږ وژل شوی کسان د لوی څښتن په لاره کې شهید گڼل کېږي؟ که موږ جگړه وگټو او سوبه وکړو آیا د هغوی د ناموس پلورل او وېنه موږ ته حلاله ده. .... د خبرو رېښتنوالي ته په کتلو موږ ته په خپل قلم فتوی ولیکئ چې پر خپل کار پوه شو (۱۴). په دې دول مېرویس خان د مکې له مذهبي پوهانو څخه د افغانستان د وگړو په نامه خپل د خوښې وړ فتوی ترلاسه کړه.

د شاه عباس د پاچاهت پرمهال هم د مکې دیني پوهانو د رافضیانو پرورانديې د تورې په مټ د پاڅون جواز ورکړی وو. د حجاز د پوهانو په فتوی کې راغلي ول چې: که یو مسلمان یو مسیحي جنگیالی ووژني نو ثواب یې گټلی دی. خو که څوک یو ایراني شیعه ووژني نو داسې ثواب یې گټلی چې اجر یې د هغه په پرتله ۷۰ ځله زیات دی (۱۵) مېرویس خان له دغې مذهبي فتوی سره چې یو پیاوړي لاسوندی گڼل کېده لومړی اصفهان ته راغی او له شاه حسین او وزیرانو سره یې وکتل. په دربار کې د گرگین مخالفینو د پاچا په غوږونو کې څخولي ول چې مېرویس خان له گرگین سره د سیالۍ او مخامختیا ورتیا لري او پاچا د خپل استازي په مخکې د گرگین له ناخوښۍ سره سره یو ځل بیا مېرویس خان د کندهار د راهبټ یا ښاروال (کلانتر) په توگه دیوه فرمان د لېږلوله لارې وټاکه او د ډالیو او سوغاتونو په ورکولو یې ښه و پنځاوه او درناوی یې وکړ. مېرویس خان د خپلې لارې په اوږدو کې هر څیرې چې تورکمونه او خانان او اغېزمن ملایان لېدل نو د خبرو اترو تغر به یې ورسره وغوړاوه له هغوی سره به یې د ایران په دربار کې د ککړتیا او د خپلواکۍ د ترلاسه کولو په اړتیا خبرې وکړې او د مکې د مذهبي پوهانو فتوی یې ورته د یوه پیاوړي لاسوندي په توگه وړ ښکاره

کوله. مېرویس خان ټل د توکمونو ، خانانو او روحاني ملایانو پر یووالي او یو موټي توب ټینګار کاوه او ټول یې په کندهار کې د یوه ولسي پاڅون د راپورته کولو لپاره سترګې په لاره کېښنول. له سیستان ، فراه او هلمنده د کندهار تر زړه پورې ټول وګړي د هغه لارې پرسر په خوځښت ول؛ دغو وګړو ، که له هر ټبر او توکمه ول ، ټولو د مېرویس خان دغې روغ نیتۍ ته غاړه ایښودله (۱۶). مېرویس خان په ۱۷۰۹ ز کال کې په ډېر برم او پرتم د کندهار ښارته راغی او په ټولې هوښیارۍ یې له ګرګین سره خپلې اړیکې په صفوي دربار کې د ګرګین د پلویانو او د هغه د ورور په ګډون چې (په صفوي دربارکې یې د دیوان بیګي دریز درلود) د لېکونو او پیامونو له لارې په ښه والي ټېنګې کړې.

په مانجه کې جرګه او د پاڅون پیل :

کله چې مېرویس خان کندهار ته را ورسېد ، نو په سرې ورې یا ظاهرې توګه یې له ګرګین سره د دار ومدار کړکې پرانیستله خو په زړه کې او پټه یې د ابدالیو او غلیزو توکمونو په ګډون د نورو توکمونو له مشرانو سره د کندهارپه ښار کې دننه او د باندې د یوه لوی پاڅون تابیا ونېوله. د توکمونو له مشرانو سره د مېرویس خان لومړۍ جرګه د کندهار د لوېدیځ په شپږ مایلي واټن کې د کوکران په سیمه کې ترسره شوه او په جرګه کې یې د صفوي د دربار د اکر او حالت په تړاو خبرې وکړې ، د خپل د حج د سفرپه ترڅ کې یې د حجاز او مکې له دیني پوهانو سره د خپلو لېدنو کتنو په اړه څرګندونې ورکړې او د نورو پخو ګامونو د را اوچتولو لپاره یې د هغوی یووالی وغوښت او له هغوی څخه یې ژمنه تر لاسه کړه (۱۷). له هغه وروسته مېرویس خپلو هلو ځلو ته چټکتیا ورکړه او له یو مودې وروسته یې د کندهار د ختیز په ۲۰ مایلي واټن کې د مانجه په سیمه کې وګړي را وبلل او په جرګې کې ناستو ولسي مشرانو ته یې د مکې د دیني پوهانو فتوی ښکاره کړه او څرګنده یې کړه چې د ګرګین او دهغه د ناتارګرې دلې پر وړاندې دې پاڅون ته شرعي بڼه ورکړل شي. په دغې جرګې کې دغه ولسي مشران او خانان ول: سیدالخان ناصري ، بابوجان بابي ، بهادر خان ، ملا پیر محمد میاجي ، نورمحمد هوتک چې وګړو د حاجي انګوپرنامه پیژانده ، یوسف خان هوتک، عزیز خان نورزي ، ګلخان بابر ، نورخان بړېڅ ،نصرو خان الکوزي ، د مېرویس خان ورور یحیی خان ، د هغه وراره محمد خان ،یونس خان کاکړ او نورو (۱۸). له اوږدو خبرو اترو او پر قرآن له سوګنده وروسته د جرګې غړو ټینګه هوډمنه پرېکړه وکړه چې ګرګین او دهغه لښکر به درې ورې کوي او په خپله به یو ملي یو موټي او خپلواک دولت جوړکړي. په جرګه کې د ولسي مشرانو او د توکمونو دندې وټاکل شوې چې د خپلواکۍ د ساتلو او د صفوي دولت له هر دول پوځي ښکېلالي سره د لاس او ګریوان

کېدلو چمتو والي او ورتیا ولري. د مېرویس خان پرله پسې هلې ځلې، پوهه، ورتیا او نوښت ددې لامل شول چې جرگه په ډېرې خوښۍ د مېرویس خان مشرۍ او لارښونېزه دریځ ته تن کښېښېږدي او د ولسي ځواک په منځ کې یې د مخښکه مشر او لارښود بولندوی په توگه ومني. د غبار پر وینا: د دغې تأریخي ټاکونکي جرگې یوه څرگنده ځانگړتیا دا وه چې د.پخوا برخلاف د اغیزمنو مخورو ملایانو په گډون د ابدالیو، غلزیو، تاجیکو، هزاره، بلوڅو او نورو توکمونو مشران د یوه ولسي ځواک په توگه پره یوه تغر راټول او خوځنده ولسي ځواک یې رامنځ ته کړ. له دې چې د کندهار ښار په منځ کې دننه د صفوي لښکر شمېره زیاته وه نو د جرگې یوه تګلاره دا وه چې د داسې لارو چارو دې غور وکړي چې دغه شمېره راټیټه کړي. ددغې موخې د ترلاسه کولو لپاره و پټیل شوه چې د بلوڅو د تیرین آباد د سیمې یو تن مشر بلوڅ دې په ټېنگه د مالیې له ورکړې سرغړاونه وکړي. له بله پلوه مېرویس خان گرگین و هڅاوه چې خپل پوځي ډلگي دې د بلوڅانو د ټکولو او له تیرین آباد څخه د مالیاتو د راټولو لپاره ولېږي. همدا ډول په ارغسان کې کاکړو د مالیې له ورکړې سر و غړواوه. او گرگین د دریو زرو سرتیرو په مشرۍ د سرغړاوونکو وگړو د غوړوونو د تاوولو په پار له ښاره ووت او مېرویس خان ته یې دنده وسپارله چې له ولسي ځواکونو سره دې یو ځای دهغهِ د ملاتړ لپاره ورپسې ورشي. مېرویس خان د سترگو په رپ کې له ولسي ځواکونو سره یو ځای ارغسان ته را ورسېد او د ارغسان د شېخانو په کلي کې یې گرگین یوې مابنامۍ مېلمستیا ته را وباله. شپه نیمایي شوه، مېرویس خان له خپلو زړه ورو غچ اخیستونکو میړنیو او توریالیو جنگیالیو سره یو ځای د میرڅې د لښکر پر زړه ورننوت او داسې وژنه او له چړو تېرونه یې وکړه چې له مېرڅي څخه یو تن ژوندی پاتې نشو. له هغه وروسته مېرویس خان پرته له ځنډه د میرڅي درې زره اسونه او وسلې را واخیستل او د ښار پر لوري را ودانگل. د ښار په لښکرکوټ کې صفوي ساتونکو د گورگین په گومان په تېروتنې د لښکر کوټ وَر د مېرویس خان او د ولسي لښکر پرمخ پرانیست ځکه مېرویس خان په خپله د گرگین جامه په تن کړې وه او ولسي وگړو د گرگین د وژل شویو سرتیرو پوځې جامې اغوستلې وې. مېرویس خان لومړۍ گرجي ساتونکي ووژل او د هغوی پر ځای یې خپل ساتونکي و درول ځکه د. گرگین یو شمېر سرتیري له ښاره د باندې ول او مېرویس خان ښار او لښکرکوټ ته د هغوی مخنیوی غوښت. د سهار د لمر تر راختلو پورې د صفوي او گرجي لښکر یو تن هم ژوندی نه وو پاتې او د لمر پر راختلو مېرویس خان د لومړي ځل لپاره د دښمن د لښکر د درې ورې کېدلو او د زور د ماتې د ترلېدلو خبر ورکړ. (۱۷۰۹ ز = ۱۱۲۱ هق) (۱۹)

مېرویس خان ، د خپلواکۍ او کورواکۍ مخکښ گټونکی

مېرویس خان چې د ځان او هېواد خطرناک دریځ یې د دوه وو سترکواکېو په منځ کې لېده نو د کندهار سروالان او مخوَرمشران یې راوبلل او وروسته له هغه چې د دوه وو ختېزو او لوېدیځو دولتونو او د سمبال شویو پوځونو په منځ کې یې د افغان ملت سیاسي دریځ و څېره د خپلو څرگندونو په ترڅ کې یې زیاته کړه چې : که تاسو ماته لاس راکړي نو د خپلواکۍ او آزادېپالنې بیرغ به تل رپانده وساتم او هېڅکله به پرې نږدم چې د پردیو د مریتوب پری زموږ په غاړه کې واچول شي. څوک چې خپلواکي نه خوښوي او د پردي د مریتوب پری غوره گڼي نو موږ نه له هغه سره اړیکه او نه ورسره ورورې لرو او داسې ځای ته دې ولاړ سي چې هلته یو ناتارگر پاچا پرې واک وچلوي. (۲۰) د مېرویس خان دغه خبرې د کندهار د آزادېپالو وگړو په زړونو کې د بهاندو ویالو په توگه په خوځېدو شوې او ټولو وگړو مېرویس خان د توکم د مشرپه توگه ومانه. وروسته د صفوي پاچا د تیرایستنې په موخه یې هغه ته یو لېک ولیږه او بل لېک یې د هند ستر واک ته د مرستو د غوښتلو په موخه واستاوه. مېرویس خان، د واک په نېولو سره د دې پرځای چې ځان پاچا اعلان کړي نو د ځان پروراندې د خانانو د رخې سخې (حسادت) او د هغوی د سیالۍ د راپارېدلو د مخنیوي په موخه یې ځان له نورو سپمه ییزو مشرانو سره د یوه برابر توکمېزه مشرپه توگه وروپېژانده. پدې توگه مېرویس خان د دښمن د رټلو ،ماتولو او ایستلو په لاره کې و، کولای شول د توکمونو مشران تر پایه همغږي او یو موټی و ساتي. کله چې دغه ویرلړلی خبر اصفهان ته ورسېدم نو شاه حسین خپل یو استازی کندهار ته را ولېږه چې مېرویس خان د وینا ،سلا او بیرولو له لارې د خپلواکۍ له غوښتنې څخه لاس پر سر کړي. خو مېرویس خان د صفوي د دربار استازی زنداني کړ. سید جمال الدین افغاني د [البیان فی التأریخ افغان] دبشپړېزې برخې په پای کې لیکي چې صفوي دربار خپل استازی محمد جامي خان له مېرویس خان سره د کتلو لپاره کندهار ته ولېږه او استازي د مخالفینو د ویرولو لپاره د ایران د دولت له ځواک ، پیاوړتیا او ستروی څخه تودې ښکروري خبرې وکړي. د هغه په ځواب کې مېرویس خان وویل: آیا تاسو گومان نه کوئ چې حکمت او پوهه به د شتمونو او زورواکو له ککرو پرته ،د افغانستان د غرونو په وگړو کې ونه موندل شي؟ که ستاسو د پاچا له لاسه څه کېدل نو زموږ د ټکولو لپاره ستا رالېږلو ته اړتیا نه لېدل کېدله او دا څرگندوي چې ته آوتې بَوتې او پوچ اندې خبرې کوئ. له هغه وروسته په لوړ او زیږه غږ یې پر خپلو ساتونکو ناره کړه چې دی بندي کړئ. (۲۱) پاچا د بیرنو درباریانو پر سلا کندهار ته بل استازی ولیږه. دغه دویم استازی د هرات والي محمد خان بلوڅ

وو چې د حج په سفر کې له مېرویس خان سره ملګرى شوى وو. مېرویس دویم استازي ته وویل: له لوى څښتنه خوښ اوسه چې زما او ستا ملګرتوب د هر څه خنډ ګرځي که نه تاته به مې بل څه په لاس درکړي ول، د غرونو آزاد بېپاله ګوربتان د چا مريي نه شي کېدلاى، قهرژلیو زمریو ځنځیرونه شلولي او ځلانده توري بیا په تېکو کې نه کښېښودل کیږي. (۲۲) او ورغبرګه يې کړه چې که ستا د ملګرتوب پیتې زما پر اوږو نه وو نو ته مې هم زندان ته لیږلې خو تا د یوه مېلمه په سترګه پالم. دویم استازى هم تر څار لاندې ونیول شو او هرات او صفوي دربار ته د هغه د ورتګ مخه ونېول شوه. او پدې توګه د ډیروخت په ګټلو د ایران له پوځ سره د مخامخېدا چمتوالې ونېول شو. کله چې اصفهان ته د دویم استازي د نېول کېدلو خبر ورسېده نو د هغه دولت وزیرانو ته څرګنده شوه چې نشو کولاى مېرویس خان د ژمنو یا ویرې له لارې له خپلې ژمنې بېرته را وګرځوو، نو پرېکړه يې وکړه چې کندهار ته ځواک ولیږي. خو د دې پر ځاى چې کندهار ته له مرکزه دولتي ځواک را واستول شي په هرات کې مېشت ایراني لښکر ته بولنده ورکړل شوه چې د میرویس خان د غوړونو د تاوولو لپاره دې د کندهار پر لور ودرومي. مېرویس خان له پینځه زرو ولسي جنګیالیو سره د صفوي ځواک پر وړاندې چمتو شو. د جګړې په ډګر کې مېرویس خان سوبمن او بريالى شو او صفوي لښکر له ماتې وروسته بیرته هرات ته ستون شو. (۱۷۱۰ ز).

ترهغه وروسته د اتلسو مېاشتو په اوږو کې اصفهان څلور ځله پر کندهار ناکامه لښکرې را تاو کړې خو اصفهاني یرغلګرو ته پرته له درندو تاوانونو بل څه په برخه نه شول. وروستنى بولندوى يې د تبریز واکمن محمد خان وو چې د یوه پینځه زریز ځواک په مشرى له کندهاري جنګیالیو سره لاس او ګریوان شو. ویل کېږي چې مېرویس خان د هغوى مخې ته یوازې پینځه سوه افغاني جنګیالي واستول او د میرځي زره تنه یا مړه یا ټپیان شول او نور يې په تېښته پښې دوه کړې خو د ځواک مشربولندوى محمد خان له دریو زامنو سره ونیول شول. بیا صفوي دولت د ګرګین وراره خسرو خان يې له ۲۵۰۰۰ تنو سرتېرو سره د کندهار د نېولو لپاره را ولېږه (۱۷۱۰ ز). د مېرویس خان ځواک چې له غلجیو او بلوڅو جوړ وو چې مشري يې داؤد خان د پټې خزانې د کتاب د لیکوال پلار کوله د فراه پر لور د خسرو خان پر وړاندې راووت. لدې چې د خسرو خان د سرتېرو شمېر زیات وو نو د مېرویس خان ځواکونه په شا شول او د هلمند د سیند پر غاړه د ګرشک په سیمې کې د ښمن ته سترګې په لاره کښېناستل او مورچلونه يې ونېول. دلته د مېرویس خان ځواکونو داسې بې سارې مېړانه او توریالیتوب وکړ چې د خسرو خان لښکریې دړې وړې کړ، خو خسرو بیا خپلې لښکرې سمبال کړې

او دا ځل غلزیو ماته وخوړه او کندهار د صفوي ځواکونو په کلابندۍ کې را ګیرشو (۱۷۱۲ ز = ۱۱۲۳ ق). خو دغه بریا لنډ مهاله وه ځکه ښاریانو په توره اومېړانې د ښار ساتنه کوله او مېرویس خان له ښاره دباندې د تیرین ، بلوڅو او پشین وګړي د میرخې پروړاندې هڅول چې له یوه شپاړلس زریزجنګیالي لښکر سره یې پر دښمن راودانګل او د لنډ وخت په موده کې کندهار د پردیو له منګولو خلاص شو او د کیخسرو خان او دهغه د ټول ۲۵ زریز لښکر غاړې د کندهاري جنګیالیو له چړو تیرې شوې او د جان ملکم پر وینا د ایران له ۲۵ زریز تیري کوونکي لښکر څخه یوازې له ۵۰۰ تر ۷۰۰ تنو پورې ژوندي پاتې شول او نور ټول یې ووژل شول (۲۳).

د مېرویس خان پر لاس د کندهار له خپلواکولو وروسته ، پاچا سلطان حسین د خپل حرم له ټولو غړو او چوپړیانو سره چې شمېر یې له ۶۰ زرو تنو څخه زیات وو د مشهد زیارت ته ولاړ . هغه په دغه سفر کې بې شمېره پانګه ولګوله او فرانسوي کشیش دوسرسو وایي چې که د دغې پانګې نیمایي برخه د کندهار په نیولو کې کارول شوې وای نو کندهار بیرته د صفوي لښکر لاس ته ور پریوت (۲۴).

صفوي دولت په ۱۷۱۴ ز کال کې دوه لښکرې یوه یې د رستم خان تر مشرۍ او بل یې د محمد زمانخان ترمشرۍ لاندې د کندهار پر لور را ولېږلې خو د لښکرو لېږنې هیڅ ګټه نه درلودله په ځانګړي ډول هغه لښکر چې له کرمانه د محمد زمانخان قورچي تر مشرۍ لاندې را لېږل شوی وو د لارې په اوږدو کې بلوڅي جنګیالیو درې وړې کړ. له هغه وروسته صفوي دربار کندهار ته د لښکر د لېږلو زړه ښه نه کړ ، ځکه تر دغه دمه مېرویس خان له فراه نیولې د کندهار تر وروستني ګوټه له قلاته تر مقره سیمې د یوې ملي ولسي اداري تر سیورې لاندې را ټولې او یو اداري واحد یې جوړ کړ او د دغو ولایاتو ټولو وګړو میرویس خان د ملي اتل او ولسي مشر په توګه پیژانده (۲۵).

مېرویس خان یو ستر ولسي ، جګړیال او مبارز شخصیت وو او له سیاسي اکر او حالته په ځانګړي ډول د ګاونډیو دغو ،او دواکمنۍ او حکومت له چارو ښه خبروو. هغه په خپلواکۍ ۸ کاله د وګړو مشري وکړه او هره شیبه به یې د هغوی له دردونو ځان خبراوه او وګړو هم هغه ته ډیر درونډ درناوی درلود او هغه ته به یې د درناوي له مخې نیکه ویل. مېرویس خان ، دغه مبارز او نوښتګرسیاستوال او د کندهار د هوتکو د لړۍ بنسټ ایښودنکي چې د افغانستان په یوه ګوټ کې یې په عملي ډول د پردیو د واکمنۍ د راپرځولو لپاره لاره پرانیستلې وه ، ډیر لنډ ژوند درلود. هغه خپله تګلاره لا نه وه بشپړه کړې چې په ۱۷۱۵ ز (۲۸ ذیحجه ۱۱۲۷ هجري) په ۴۱ کلنۍ د تو کم له ۸ کلنۍ مشرۍ وروسته سترګې له نړۍ پټې کړې (۲۶) او د کندهار په لوېدیځ کې د کوکران په سیمه کې خاورو ته وسپارل شو او دهغه د قبر پر لوحې دغه شعر لیدل کېږي: برسرمرقدما چون ګذری همت خواه که زیارتګه

مردان جهان خواهد بوداوس هم په کندهار کې وګړي د هغه د قبر ته د یوه ستر او درونډ قطب په سترګه ګوري او د ځېنو ناروغیو په درملنه کې د هغه د زیارت خاورې د تَبَرُّک په توګه کاروي او دا په خپله دهغه زړور او پوه مشر د قبر خاورو ته د کندهار د وګړو دزړه له کومې او رښتوني اخلاص څرګندونه کوي .

افغانانو او راتلونکو نسلونو ته د هغه وروستنی وینا دا وه چې ستاسو چارې ټولې حق تعالی ته سپارم ، دویم باید د دښمن پروراندې د زړه له کومي هڅه او سربښندنه وکړي او خپله مېرانه ، ننګ، ورغ او پرتم لوړ وساتئ. ټول باید یو موټي او یولاسي اوسئ او مېرڅي ته سر مه ټیټوئ او دهغه د بد وروالي یا مضرت په له منځه وړلو کې هڅه وکړئ څکه عجم په خپل منځ کې له دښمنۍ او بېلتونپالنې سره لاس او ګریوان دي او دولت یې مخ پر نړېدلو دئ ، دزړه پر یو والي او یو موټي توب یو ځای وخوځېږئ او پر لوی څښتن متوکل سړی به پرهغوی لاس بری شي او اصفهان به ونیسي. (۲۷). د دغو خبرو له ویلو وروسته مېرویس خان له نړۍ سترګې پټې کړې او د کوکران په سیمه کې خاورو ته وسپارل شو (۲۸). له هغه وروسته د مېرویس خان ورور میر عبدالعزیز د واکمنۍ چاروته غوره شو . میر عبدالعزیز نرم خویه سړی وو او له صفوي دولت سره یې د جوړښت او جوړ جاړي خوب په سر کې لېده او له دې امله یې د ایران د پاچا پر نامه یو لیک ولیکه او په هغه کې یې پاچا ته د ځان له اطاعته نغوته کړې وه . د مېرویس خان زوی محمود تل له خپل اکا سره اوسېده، د محمود سترګې د صفوي پاچا پر نامه د خپل د اکا پر لاس پر دغه لیکل شوي لیک ولګېدلې. محمود د پلار د مړینې پر مهال د پلار د بالښت تر څنګ ناست وو او د پلار خبرې یې په غوږونو کې انګازې خپرولې ، د لیک په لیدلو یې زړه په ځوښ راغی ، توره یې پورته کړه او د اکا د بالښت څنګ ته ورغی او له دې چې اکا یې په خوب بیده وو نود توري په یوه شرنګ یې د هغه پر ژوند همدلته د پای ټکي کېښېښود ، له کوره دباندې راووت او وګړي یې د صفوي دولت پر وړاندې د قرآني آیاتو له لارښوونې سره سم جهاد ته را وبلل او ویې ویل : اکا مې میر عبدالله له ولس سره دوکه او خیانت کړی، مور او تاسو لنده موده کېږي چې ښنګلوي او راحت لرو ، هغه غوښتل چې زموږ ګریوانونو ته بیا د مېرڅي لاسونه را وغځېږي (۲۹). بیا یې د ایران د پاچا پر نامه د خپل اکا لیک ولس ته ولوست . افغانانو چې په جګړو کې د هغه زړورتیا او مېرانه لیدلې وه او پرې ګران وو ، پرته له ځنده یې د پلار د ځای ناستي په توګه و مانه (۱۷۱۶). په دغه وخت کې محمود ۱۸ کلن وو. ---- میرویس خان هوتک په ۱۰۸۴ هـ ق یا ۱۶۷۳م کال کې زېږېدلئ دئ . پلار یې ښالم خان نومېدئ چې د هوتکو د قوم یو منلئ مشر وو . مور یې نازو انا وه چې په پښتونولي یې د خپل زوی پالنه او روزنه کړې وه .

ميرويس خان په زلميتوب کي د وخت زياتره مروجه علوم لوستي وه او وروسته په سوداګرۍ بوخت وو . له خوراسانه به يې مالونه هندوستان او د هغه ځايه به يې هيواد ته راوړل ، ګټه به يې هم کوله او د نورو خلکو د حاله به هم خبرېده .

کله چي صفوي شاه حسين په ۱۱۰۶ هـ ق يا ۱۶۴۹ م کي په ايران کي پاچا سو نو ګورګين يې چي په اصل کي ګورجی وو او اوس نوی مسلمان سوئ وو ، کندهار ته د خپل حکومت د نماينده په توګه را ولېږه . ګورګين چي ډېر ظالم او بې رحمه سړی وو پر افغانانو يې ظلمونه پيل کړه . هيڅ څوک نه وو چي د دې بېګنا خلکو ناره دي واوري . د خلکو دغ تر هيڅ ځايه نه رسېدئ او ډېر افغاني مشران د ګورګين له خوا ووژل سوه . نو د خلکو د اميد ستر ګي يوازې او يوازي ميرويس خان ته وې . هغه وو چي د هغه څخه يې غوښتنه وکړه .

ميرويس خان هم د خلکو او هيواد خدمت ته هرڅه ښه و باله ، سوداګري يې پرېښوده او د هيواد خدمت ته يې ملا و تړله . لومړی يې د خلکو تر منځ ملي يو والی مينځ ته راووست او بيا يې ګورګين ته ځان نژدې کړ څو په لږه موده کي د هغه د باوري کسانو د جملې څخه سو . د دې لاري يې و کولای سوای چي ځان د اصفهان دربار ته و رسوي ، هلته به حالات ځانته معلوم کړي او په خپله ګټه به ور څني کار واخلي . ده په لږ وخت کي د اصفهان په دربار کي دومره نفوذ وکړ چي د هغه ځايه يې ځان د ګورګين په دربار کي د پښتنو د قومونو د مشر په توګه مقرر کړ . اوس يې نو د خلکو د يووالي د پاره کار پيل کړ او د ګورګين د له منځه وړو په کار بوخت سو . پدې وخت کي ګورګين ځان په خطر کي و ليدئ او ميرويس خان يې بندي د اصفهان دربار ته واستاوه او دربار ته يې وليکل چي دی په بند کي و ساتي .

د ميرويس خان پوهي او قوي منطق نه يوازې ډېر ژر دی له بنده خلاص کړ بلکي په ډېره درناوي يې حج ته د تلو اجازه هم ورکړه . تر حج وروسته بيرته د اصفهان دربار ته راغئ او د هغه ځايه يې ګورګين ته د مشورې ورکوونکي په توګه د مقررئ رسمي فرمان واخيست او کندهار ته راغئ . ګورګين په دې کار ډېر وارخطا سو او د ميرويس خان څخه يې وغوښتل چي خپله لور د ګورګين زوی ته په نکاح کړي . ميرويس خان دا خبره د قوم مشرانو ته وړاندي کړه . مشرانو پرېکړه و کړه چي يوه بله ښځه به د ميرويس خان د لور په نامه ورکړي او هغه به دغه راز ساتي . دا کار و سو او مير ويس خان څه نور هم د ګورګين دربار ته لاړ و موندله .

د ملي پاڅون لپاره يې يوه جرګه جوړه کړه او پرېکړه يې وکړه چې لوړې دې د بلوڅو ، ترينو او کاکړو خانان دې ته وهڅول سي ، چې صفوي حکومت ته د ماليې ورکولو څخه ډډه وکړي هغو همداسي وکړه . ګورګين خپل شپږزره کسيز لښکر ژوبل او بلوچستان ته ولېږه ، پخپله هم ورپسې رهي سو او د ميرويس خان څخه يې هم وغوښتل ، چې هلته ورسي ، ميرويس خان هم د اوو زرو پښتنو عسکرو سره هلته ځان ور ورساوه . د شپې يې پر ګورګين حمله وکړه ، هغه او د هغه ټول کندک يې له منځه يوړه . پخپله يې د ګورګين کالي واغوستل او د هغه د وژل سو پوځيانو کالي په خپلو پوځيانو واغوستل او د کندهار پر لور رارهي سول . هلته يې د ګورګين پاته پوځ له منځه يووړ ، هيواد يې د بېګانوو له لاسه خلاص کړ او د يوه خپلواک اولسي حکومت بنسټ يې کښېښود .

سرچيني

† حبيبي، تاريخ مختصر افغانستان ، پ ۱۹۵ -۱۹۹، غبار، افغانستان در مسيرتاريخ، پ ۲۸۲
† پس از ۱٤۰۰سال توک ۲،پاڼې، ۷٤۲، ۷٤۳، ۷٤۹،۷۵۱،۷۵۵
لکهارت، انقراض سلسله صفويه ، پ ۱٤٦
غبار ، افغانستان در مسيرتاريخ ، توک۱ ، پ ۲۹٤-۲۹۵
لکهارت، انقراض سلسله صفويه، پ۹۵ ح
حبيبي ، تاريخ مختصر افغانستان، ابداليان پ ۲۳۵
فرهنګ، افغانستان در پنج قرن اخير، توک ۱، پ ۷۵
ميرغلام محمدغبار، احمدشاه بابا، دويم چاپ ، پېښاور ۱۳۷۸، پ ۱۱
قاضي عطاءالله - دپښتنو تاريخ، توک ۱ پ ٥٦ د حربي پوهنتون چاپ ۱۳٥٦
ايران ، کلده وشوش، تأليف د ميرمن ژان ديولافوا، او شواليه لژيون دونور، پاريس۱۸۸۷، د علی محمدفره وشی ژباړه ، د تهران دپوهنتون چاپ ۱۳۷۱ ش ،پ ۲٥٦
غبار، ص ۳۱۸، تاريخ قاضي عطاءالله خان توک ۱ پ ٥٦-٥۷، ملسون، تاريخ افغانستان، د منشی احمدجان ژباړه پ ۲۰٦-۲۰۹
تاريخ سياح مسيحی، تحشيه او تعليق فقيرمحمد خيرخواه . ۱۳٦۳ کابل،پ ۱۸
سقوط اصفهان، بروايت کروسنيسکی ،بيا ليکنه د سيد جواد طباطبائی، پ۳۱- ۳۲،چاپ ۱۳۸۲ ش
کروسينسکی ، تاريخ سياح مسيحی،د فقيرمحمدخيرخواه پر اهتمام، پ ۲۱
سقوط اصفهان، بروايت کروسنيسکی ، پ ۳۲
سقوط اصفهان ، بروايت کروسنيسکی ، پ ۳۳
حبيبی ، تاريخ مختصر افغانستان ، د پېښاور چاپ، پ ۲٤۳
حبيبی ، تاريخ مختصر افغانستان ، پ۲۴۴
غبار، افغانستان در مسير تاريخ پ ۳۱۸-۳۱۹، پرتله دې شي د ،قاضی عطاءالله ، دپښتنو تأريخ، توک ۱، پ ٥٥
حبيبی، تاريخ مختصر افغانستان، توک ۲، پ ۷۳، هوتکی‌ها، د عبدالرئوف بينوا چاپ ۱۳۳۵، پ ٤٤
سيدجمال الدين افغان، تتمه البيان فی التاريخ افغان، د محمدامين خوګيانی ژباړه، ۱۱۱۸، کابل، پ ۱۹-۲۰، دغه وينا ميرزا ملکم خان هم د خپلې ليکنې د ايران په تاريخ کې راوړې او ارواښاد حبيبی هغه په مختصرافغانستان په ۲٤۵را نقل کريده.
تاريخ مختصر افغانستان ، پ ۲٤٦
حبيبی ، تاريخ مختصر افغانستان پ ۲٤٦
سقوط اصفهان به روايت کروسنيسکی ، پ ۲۰
غبار، پ ۳۲۰ پرتله دې شي له : تاريخ افغانستان از ملسون، د پېښاور چاپ پ ۲۱۰
غبار ، هماغه ځای ، پ ۳۲۰
کروسينسکی ،هماغه ځای، پ ۲۸
هوتکی‌ها د عبدالروف بينوا طبع ۱۳۳۵ پ ۷۹، غبار پ ۲۲۳.
کروسينسکی، پ ۲۸-۲۹

شاه عبدالعزیز هوتک

(۱۱۲۷-۱۱۲۹هـ)

له میرویس څخه دوه زامن پاتي شول یو محمود چي د پلار د مړیني پر وخت ۱۸ کلن و او حسین چي ۱۴ کلن و. د میرویس تر مړیني وروسته یې ورور پر ځای کښېناست چي د ملیسون، جان ملکم او سید جمال‌الدین په وینا "عبدالله" او د ده د همهالیو لکه جهانگشای نادري، مجمع التواریخ، پټه خزانه او همدا رنگه د سلطان محمد، شېرمحمد، روضة الصفای ناصري او انسکلو پیډیای اسلامي په باوري وینا "عبدالعزیز" نومېد، دغه سړی د خپل ستر ورور په شان لوړ همت نه درلود. همدا چي واکمن شو ملي جرگه یې راوبلله او خلکو ته یې د صفویانو د اطاعت منلو وړاندیځ وکړ، ملي جرگه دغه جوغ ته غاړه کې نه ښووه، خو عبدالعزیز د اصفهان دربار ته استازی ولېږه او په درو شرطو یې د اصفهان دربار ته اطاعت ومانه:

لومړی: د هغه باج او خراج معافول، چي د گرگین په وختو کي له افغانانو اخیستل کېده.

دویم: کندهار ته د صفوي لښکر نه راتک.

دریم: د عبدالعزیز په اولاده د پاچهۍ دوام.

پښتانه چي د عبدالعزیز په دغه ناوړه وضعیت خبر شول، د دوی ځلوښتو زرو مشرانو د میریس له مشر زوی محمود سره لاسونه یو کړل، عبدالعزیز یې و واژه.

خو په پټه خزانه کي لیکل شوي دي چي:

"میر عبدالعزیز چي د حاجي میر خان ورور و، په کندهار کي مشر شو، خو د اولس رعایت یې کم کاو څو چي په (۱۱۲۹) سنه هجري د شپې د ارنج له قصره له بامه خطا شو او راولوېد مړ شو." (پټه خزانه، ۱۰۹ مخ)

ملیسون د دې پېښي نېټه د (۱۷۱۶ز) کال مارچ لیکي چي له همغه (۱۱۲۹ز) کال سره برابره ده.

د کندهار خلکو دا پردی پال سړی په سزا ورساوه او پرې یې نه ښوو چي خپله ملي خپلواکي چي د زرورو افغان زلمیان په وینو اخیستل شوې وه، له لاسه وباسي، د عبدالعزیز تر مړیني وروسته یې د میرویس مشر زوی چي محمود نومېد خپل مشر وټاکه.

شاه محمود هوتک

شاه محمود هوتک شهنشاه افغان (۱۱۵۳ هـ ق)
Shah Mahmood Hotak Emperor Afghan (1722)

د افغانستان د ستر ملي او هېوادپال شخصیت مېرویس نیکه زوی ، شاه محمود د خپل پلار د مړینې په کال که څه هم اتلس کلن وو ، مگر بیا هم ډېر مېړه پښتون وو او پر پلار هم ډېر گران وو ، ځکه چې له پلار سره په تولو جگړو کې ملگری وو او په حربي چارو کې ښې تجربې حاصلې کړې وې . د پلار تر مرگ وروسته بیا د خپل اکا په خدمت کې وو او د پښتنو د کارو باره سره یې ډېره دلچسپي درلوده ، خو کوم وخت چې یې د خپل اکا پېشنهاد ولید ، نو د اکا له کړو څخه بېزاره شو او د هغه کارې ورتمام کړ او څنگه چې د کندهار او پارس پخوانی رواج وو ، چې د ښار په هره خوا کې به یوه یوه مناره وه او په هره مناره کې به یوه نغاره د خلکو د خبرولو لپاره پرته وه ، نو هر وخت چې به یو مهم خبر وو ، نو دا نغارې به ډنگېدلې او خلک به راغونډېدل . محمود چې خپل اکا مړ کړ ، نو دا نغارې یې وډنگولې او خلک راغونډ شول . محمود د خپل اکا وړاندیز دوی ته وښود او له پارسیانو سره جنگ یې په ایت او حدیث ثابت کړ او بیا یې څرگنده کړه ، چې دده اکا د خپلې شخصي ارامۍ او خوش گزرانۍ لپاره غوښته ، چې پښتانه بیا د پارسیانو تر لاس لاندې او د هغوی مطیع کړي او زموږ مملکت بیا وران شي . تر دې وروسته یې نو وویل ، چې ((ما هغه وواژه)) پښتنو چې هغه وړاندیز ولوست او ورمالومه شوه ، چې محمود رښتیا وایي ، نو ده ته یې افرین ووایه او دی یې د ځان پاچا کړ او د شاهۍ لقب یې ورکړ ، نو ((شاه محمود)) وباله شو . دا زلمی پښتون د پښتنو پاچا شو او تر ۱۱۳۴ هـ کاله پورې یې د افغانستان د پاچا په حیث حکمراني وکړه او څوا واره یې د پارس او سیستان شرقي برخو ته لښکري وایستلې ، څو یې په ۱۱۳۴ هـ کال د پارس د حکومت پایتخت اصفهان محاصره کړ او تر اته میاشتې محاصرې وروسته یې د محرمې د میاشتې په ۱۱ یا ۱۵ په ۱۱۳۵ هـ (۱۷۲۲) ع کال د صفویانو وروستنی پاچا سلطان حسین خپل ځان او پایتخت د پښتنو لښکرو ته تسلیم کړ . د پښتنو زلمي پاچا د خپلې شاهنشاهۍ په وختو کې د اصفهان تر فتح وروسته ډېرې لویې لښکرکښۍ وکړې ، خو تر دوه نیمو کالو پاچاهۍ وروسته د برات د میاشتې په ۱۲ شپه ، ۱۱۳۷ هـ کال په اصفهان کې د دماغي ناروغې له کبله لدې نړۍ ستر گې پټې کړې . دا فاتح مېړه پښتون په ۲۷ کلنۍ تر دنیا تېر شو او د پښتنو په تاریخ کې یې ځلانده نوم او توره پرېښوده .

اخځلیک: عبدالروف بېنوا ، میرویس نیکه ، ۱۳۸۴ لمریز (۲۰۰۵) زېږدیز کال پېښور چاپ ، ۱۴۴ - ۱۴۶ مخونه

شاه اشرف هوتک

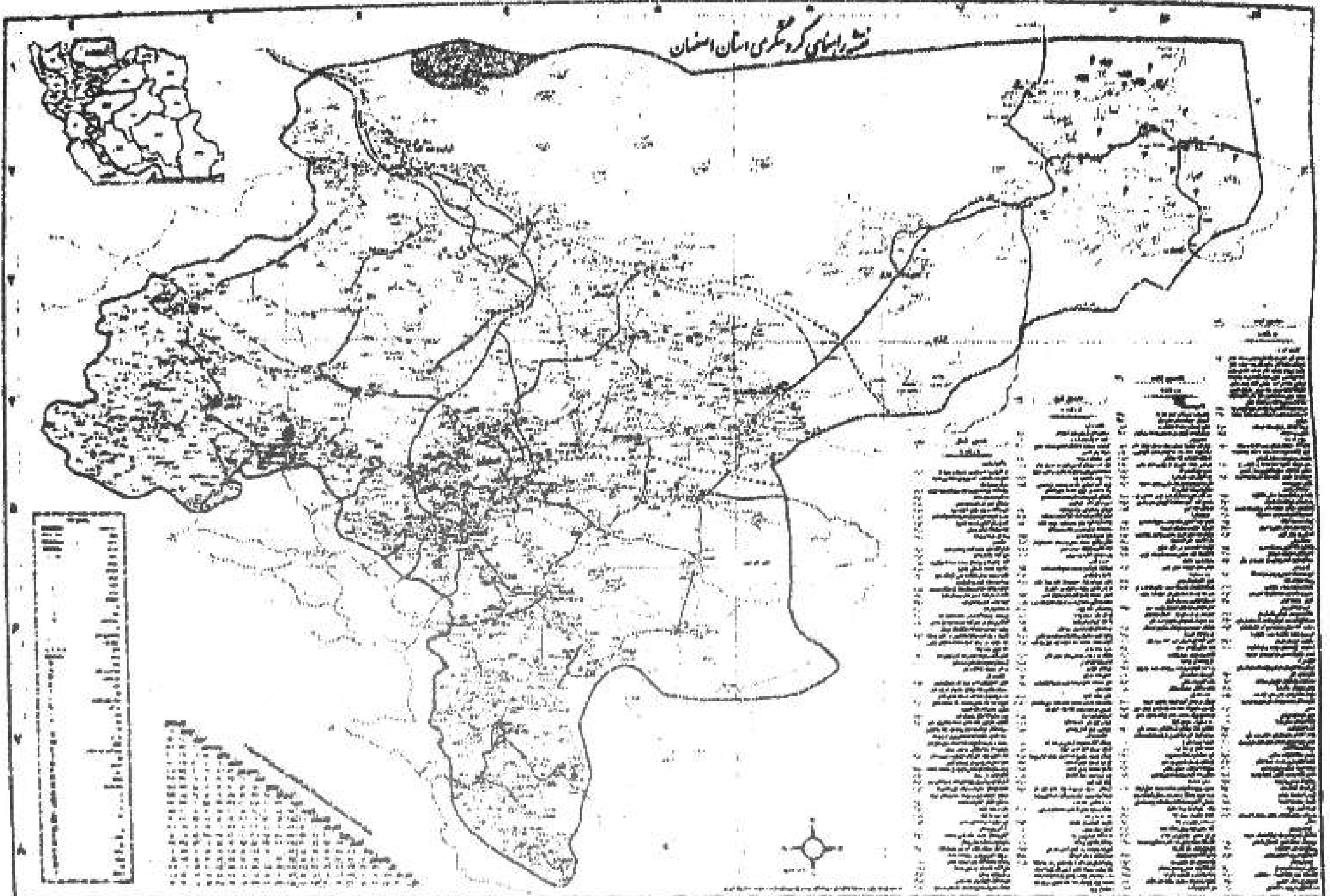
د اصفهان د فاتح شاه محمود تر وژلو وروسته د میرویس وراره د عبدالعزیز زوی شاه اشرف په اصفهان کي د افغاني سلطنت پر تخت کښیناست او په خیرکی سره یې د سلطنت چاري په ډېره ښه او سمه توګه اداره کړې، سیدال خان ناصر یې بیا د افغاني لښکرو سپه سالار وټاکه او هري خواته یې لښکر کښی. او فتوحات وکړل د ده د وخت له غوره پېښو څخه یوه هم د بغداد د والي احمد پاشا لښکر کښی وه چي د شاه اشرف د پاچاهی پر دریيم کال د (۱۱۳۹هـ کال د برات له ۱۲ څخه ۱۱۴۰هـ ۱۷۲۷ز کال ترمنځ) وشوه شاه اشرف په خپل لښکر تورکان مات کړل، خو نوریې ښتانه نه پرېښوول چي له تورکانو سره ونښلي، دا ځکه چي شاه اشرفنه غوښتل د ترکانو او افغانانو تر منځ زیات مرګ او ژوبله ونشي، ځکه چي ترکان سني مسلمان وو هغه و، چي د شاه اشرف د ښه سیاست په اغېز دا پېښه تر (۹) میاشتو وروسته په روغه او صفا پای ته ورسېده، د ده د پاچهی پر پنځم کال (۱۱۴۲– ۱۷۲۹ز) د عثماني خلیفه دریيم سلطان احمد خان له خوا رشد پاشا د سفیر په ډول د شاه اشرف دربار اصفهان ته راغی او هم له افغاني درباره محمد علیخان بلوڅ د ایلچي په توګه عثماني دربار ته لاړ او په دې توګه د افغاني او عثماني دولتو ترمنځ ښه اړیکي ټینګې شوې.

تر هغه وروسته شاه اشرف د ایران له شمال څخه د روسیې قواو د تیري مخه هم ونیوه، ،چي دایران په تاریخ ترټولو ښه اودپاوړ قدم بلل کیږي ،خو په کاله کي له نادر افشار غوندي بډه (حریف) سره مخامخ شو او د افغاني قوت رسی وشلېده، دا ځکه چي له کندهاره چي د هوتکي پاچهی مرکز ؤ، په ایران کي افغاني لښکرو ته مرسته نه رسېده، له همدې کبله اشرف څو ځایه ماتي وکړه تر پنځو کالو او (۷) میاشتو پاچهی وروسته له ایرانه را پر شا شو، د هلمند پر غاړه د ګرمسیر ملخان کلا ته راغی، له هغه ځایه یې کوز ښوراوک زرد کوه ته پناه یو وړه او همهلته د عبدالله خان بلوڅ د زوی ابراهیم نومي له لاسه شهید شو، دا پېښه د (۱۱۴۲هـ– ۱۷۲۹ز) په پای کي وه.

شاه حسین هوتک

د میرویس نیکه دویم زوی حسین نومېد، چې د ۱۱۱۴ هـ کال ربیع الاول په ۲۳ د کلات په سیوري کې وزېږېد. د عمر تر دولسو کلو پورې یې فقه، تفسیر، منطق او د بلاغت علوم ولوستل. هغه وخت، چې په ۱۱۳۵ هـ کال اعلیحضرت شاه محمود اصفهان فتح کړ، نو خپل کشر ورور شاه حسین یې د کندهار پر تخت کښیناوه. اعلیحضرت شاه حسین ډېر عالم، ادیب او علم روزونکی پاچا وو او دده عصر پر پښتنو باندې په ډېرې ارامۍ او راحت تېر شو، لوېدیزې او شمالي خوا ته تر فراه، سبزوار او هرات پورې او ختیځ خواته تر غزني او گومل پورې ده حکمراني کوله او سربېره پردې، پښین، شال او د پنجاب د اسماعیل او غازي خان ډېرې هم د شاه حسین په وختو کې فتح شوې. همدارنگه د ملتان لته هم د کندهار د قوواو له خوا تهدید شوه او د پښتنو پرمختگ د ملتان تر حدودو ورسېد. ددې زلمي پاچا د علم پروروی د ثبوت لپاره همدا دلیل بس دی، چې په شاهي ارگ کې یې ادبي انجمن تشکیل کړی وو او په اوونۍ کې به یوه ورځ د خپل وخت ډېر لوی علما، شاعران او ادیبان خپلې کتابتون ته راتلل. شعرونه به یې اورېدل او ادبي مجلسونه به یې کول. شاعرانو ته به یې صلې ورکولې، چې د همدې ټولنې په برکت او ددې پاچا په امر د پښتو گرانبها اثر ((پټه خزانه)) د گر ته راووتله او ولیکل شوه او نور ډېر کتابونه په پښتو کې پیدا شوه. شاه حسین پخپله هم د پښتو ژبې ښه شاعر وو. پر ملي وزن یې خواږه شعرونه ویل. ددې علم دوست پاچاهي تر ۱۱۴۹ هـ پورې دوام وکړ، څو د همدې کال د رجب په ۱۷ نادر افشار د افغانستان خواته د ضبط په خیال راوکوچېد، ځکه چې ده د درې څلورو کالو پرله پسې جگړو په اثر د هرات د ابدالیو حکومت له منځه اخیستی وو او د پښتنو د قواوو باقي پاتې برخه یې هم په پارس او گورجستان کې ماته کړې وه، ځکه یې نو اوس د کندهار د غلځیو د پایمالولو څخه بل کار نه درلود. د کوچني اختر د میاشتې په دویمه نادر شاه تر سیستان راتېر شو او د همدې میاشتې په ۱۸ د دلخک او دلارام له لارې د هلمند غاړې ته راورسېد او ددې ځای تر نیولو وروسته د کوچني اختر په ۲۱ تر هلمنده راپورې ووت. د ۱۱۴۹ هـ د ذیقعدې په اوایلو کې یې د کندهار مستحکمه کلا محاصره کړه. شاه حسین د کندهار زلمی مدافع د خپل نامتو سپه سالار سیدال خان ناصر سره یو کال او څو میاشتې په مېړانه دفاع وکړه او پرې یې نه ښوده، چې نادر شاه سره د هغه خپل پوځي عظمت پر ښار تصرف وکړي. د ۱۱۵۰ هـ د ذیحجې لومړۍ ورځې وې، چې د زلمي شاه حسین نظامي طاقت پای ته ورسېد، ځکه چې تر هغه دمخه د هوتکو د دورې نامتو او زور

سپه سالار سیدال خان ناصر د شاه حسین له زوی محمد نامي سره د کلات په کلا کې د نادر د جنگیالیو په لاس ورغی او دا نامتو سپه سالار د نادر په امر د سترگو له نعمت څخه محروم او رٍوند کړای شو . څکه نو شاه حسین هم نادر شاه ته تسلیم شو او دده دې تسلیمېدو سره د هوتکو د شاهنشاهۍ لمر ولوېد او لکه سلطان محمد چې لیکي : ((زلمی شاه حسین تر ۱۵ کالو سلطنت وروسته د نادرشاه په امر د پارس مازندران ته تبعید شو او هماغلته د نادري قهر زهرو د برات په لسمه په (۱۱۴۹؟) تر (۱۱۵۲) په موده کې ، له دنیا ولاړ) .

اخځني :

عبدالروف بېنوا ، میرویس نیکه ، ۱۴۶ - ۱۴۹ مخونه ، د ۱۳۸۴ لمریز (۲۰۰۵ ز) کال چاپ . خپرندوی د افغانستان د کولتوري ودې ټولنه-جرمني . دافغانستان لنډ تاریخ اولنډکی تاریخ .

اخځونه ، مخزن افغاني، تذکرة الابرار، جغرافیایي تاریخي ایران، معجم البلدان، طبقات ناصري، حیات افغاني، ماثرالامراء، منتخب اللباب ۲ ټوکه، تاریخ افغانستان د ملیسون تالیف، تتمة البیان، سرجان ملکم، پټه خزانه ، روضة الصفای ناصري، تاریخ افغانستان د علي قلي میرزا، تاریخ نظامي ایران لومړی ټوک، تاریخ ایران د سرپرسي سایکس، نادر نامه (قلمي)، سیرالمتاخرین، مجمع التواریخ، میرویس بابا د کابل چاپ، تاریخ کرمان، خورشید جهان، تاریخ سلطاني، صولت افغاني، د صفویانو سقوط او پر پارس باندې د افغانانو سلطه د لو کهارت انګلیس لیکنه ۱۹۵۸ز د محمد علي حزین د احوال تذکره، بدایع الوقایع.

څوارلسم څپرکی دلوی افغانستان دور

احمد شاه ابدالي

احمدشاه بابا د زمان خان زوی د دولت خان لمسی او سرمست خان کړوسی دی چې په ۱۱۳۵ = ۱۷۲۳ کې په هرات کې زیږیدلی دی خو سراج التواریخ لیکی) :نیا کان احمدخان متوطن و متمکن ملتان بوده وولادت وی در انجا رونموده واز سبب بعضی حوادث در کودکي با پدرش محمد زمانخان درقندهار وازانجا وارد هرات گردیده ومسکن گزید.)
د جهانکشای نادري ّپ حواله هغه وخت چې افشار نادر د خپل زوی رضا قلي میرزاد ړندید وله کبله خواشیني شو هره ورځ به یې د قزلباشو او افشارو لوی کسان په لږ اشتباه سره وژل، خلک د دغه وضیعت څخه زیات په تنګ شول د نادر سلو عزیزانو د ده د ورور علي قلي خان د ابراهیم د زوی سره سازش وکړ او د وژلو توطئه یې جوړه کړه په فتح اباد کې چې د خبوشان په دوه فرسنګي کې واقع دی او په مشهد پوری اړه لري او دلته د نادرشاه د اردو ځای ؤ دیکشنبې په شپه د حمادی الاخر به (۱۱ (۱۱۶۰ ه کې محمد خان قاجارایرواني، موسی بیګ، ایرلوي افشارا رومي نادر سرپریکړاو په اردو کې یې وغورځاوه په دی وخت کې دنادر افشار د حرم څخه چا ابدالي احمدخان ته اصلاع ورکړه او هغه دخپلو دروزړو ابدالي او ازبکو سپرو سره د متعرضینو سره مقابله وکړه او هغوی یې پرینښول چې د افشار نادر کورنۍ ته څوک په سپکه سترګه وګوري او مال ي تاراج کړی
ددغه خدمت په مقابل کې دنادرشاه ماینی احمدخان ته دکوه نور او دریای نور دوه مشهور الماسونه ورکړه دغه الماسو نه دکورګانی محمدشاه ددهلی د پاچا څخه اخست شوی ؤ .
احمد خان خپلو لښکرو دلوی قوماندان نور محمد خان سلیمانخیل سره کندهار ته رارهي شو کندهار ته دوارسیدو مجرد یې پښتنو ته دپاچا ټاکلو پیشنهاد وکړ څرنګه چې دغه یو قومي ضرورت ؤ دستي قبول شو ځکه دپښتنو دټولو قبیلو دمشرانو څخه یوه ملي جرګه جوړه شوه او د پاچا تر ټاکلو پوری یې زیار ویوست چې دغه ۱۶ زره قوج تیت او پرک نه شي. څو ملي جرګې د شیر سرخ پ مزار وشوي په دی جرګو کې اکثریت په کتر نهؤ بلکه د ټولو مشرانو دای پیوی نقطی باندې دراټولېدلو ضرورت ؤ هغه چا چې په دغه جرګه کې د خپل ځان دپاره هیڅ خبری ونه کړی هغه احمد خان ؤ په نهمه جرګه کې دحاجي جمال د او لادی څخه ؤ چې د شاه عباس له خوا دملک سدو سره دبار کزی قبیلېمشر مقرر شوی ؤ خو ځني غښتلي مشران ده دپاچاهي څخه مخالف ؤ او دمجلس د غرو

شخه یوه احمدخان سدوزی د ښو اخلاقو او کارپوهې له کبله د پاچاهي ور وباله ذفع سدی صابرشاه نومي ملنګ ؤ څرنګه چې یې برتهولو قبایلي مشرانو یې روحاني نفوذ درلود نو دده په پیشنهاد کې شه ونه ویل شو همداشانی د مجلس مشرانو پردی نظریه اکتفا وکړه چې احمدخان د کوچنې قبیلې شخه دی د ملي ګټو او دقومي مشرانو درایو په مقابل کې استبداد نه شي چلولای نو ځکه د لږ مذاکری وروسته دده په پاچا کېدلو خوښ شول او ددغی جرګی شخه د پاچا په حیث چې صابر شاه ملنګ یې پرخول وړی تومبلی ؤ ووت ۱۷۷۴ - ۱۱۶۰

د احمدشاه بابا فتوحات -: احمدشاه بابا د پښتنو دیوالی په منظور وغوښتل ټولی هغه سیمې چې پښتانه پکښې اسېږید لویې پښتونخوا په نامه سره یو ځای کړی او هند دهغو مسلمانانو په مرسته ورسېږي چې د فرقه پرستي او ثقافتي خصومتو له کبله یې هر کله هلته ژوند د تهدید او ناآرامي سره مخامخ ؤ ده په کندهار کې خپل وراره لقمانخان ته د سلطنت و کالت ورکړ او سرداز جانخان یې د کابل پرلوری ولېږي .

احمدشاه بابا په (۱۱۶۱) کې دغزني او کابل د نیولو دپاره حرکت وکړ په غزني کې ناصر خان نائب الحکومه ؤ چې دی د نادرشاه د حملی په وخت کې د مغولو له طرفه ددغی علاقې حاکمؤ او د نادرشاه د حملی پېښور ته تښتېدلی ؤ هغه وخت چې نادرشاه پیښور ونیوي دی یې دکابل غزني او پېښور حاکم په حیث مقرر کړو او نادرشاه د مړینی وروسته یې ځان هلته د مستقل حکمران په حیث حرکړی ؤ په دغه وخت کې د کابل په بالحصار کې دوولس زره قزلباش لښکر موجود ؤ ناصر خان چې پوهیدی چې د کابل، غزني، او پېښور او سیدونکی د احمدشاه سره د قامولی له کبله جنګ نه کوي نو د هزارؤ او ایماق لښکریې هم راټول کړل غزني د ناصر خان دطرفدارنو دلږ مقاومت شخه وروسته داحمدشاه بابا په لاس ورغی هزارؤ او ایماقو هم په لومړی سر کې د مقابلی شخه تښه وکړه د احمدشاه بابا لښکر و ناصر خان تعقیب کړ د کابل او پېښور شخه یې ویوست او د پېښور شخه یې دوتلو دمخه د عبدالصمد خان ممن زی پر سیمه باندی چې د احمدشاه بابا دطرفدارانو شخه وؤ د ناصرخان له خوا د هغې سیمې د حاکم په حیث تاکل شوي حمله وکړه خو هغه وخت چې د احمدشاه بابا سپاه سالار پېښور ته ورسید ناصر خان د کلابندي له ویرې شخه هغه سیمه پرېښوده او د اټک شخه تېر شو او د راولپنډی چهچه سیمې ته ترشاه شو په دی وخت کې یې ماینه چې د زبردست خان لور او علیمردان لمسی وه هم داحمدشاه بابا د سپه سالار په لاس کې بندي ولوېده ناصرخان ددی ځای شخه لاهور ته د هند مغولي پاچا ته پناه یوړه د پنجاب نایب الحکومه یې داحمدشاه په مخالفت د ځان طرفدار کړ .

احمدشاه بابا پيښور د هغې سيمې دپښتنو د مرکز په حيث وپېژاند او دهغې سيمې ټول پښتانه يې پر ځان را ټول کړه د عزيزګلوي او قام دوستي ښکيلې يې ورته بيان کړې دخپل او قومي سلطنت خوندونه يې وروښودل د همدغه کبله ؤ چې د هند په فتوحاتو کې دغو پښتنو د احمدشاه بابا سره زياته مرسته وکړه ددغه سفر وروسته احمدشاه بابا بيرته کندهار ته راغی .

احمد شه بابا څه لښکرې دپيښور څخه دډېره جاتو او سند په لوری واستولې او هغه سيمې يې دخپل سلطنت ضميمه کړې، احمدشاه بابا په (۱۱۶۱) کې ۳۰۰۰۰ لښکرو سره د اټک څخه پوريوت دجلم تيرشو او د لاهور پر خوا رهي شو دده په مقابل کې دپنجاب نائب الحکومه شهنواز خان د ذکريا خان زوی د چناب په غاړه د مقابلې دپاره تياری ونيوی په دې وخت کې چې د چناب سيندډک بهيدی دواړه لښکرې د سيندپر دې غاړه او هغې غاړه مخامخ پريوتې په يوه شنبه سهار کې هغه وخت چې مغولي لښکرې را پاڅېدلې نه وي احمدشاه بابا د خپلو اتو زرو سپرو سره دچناب دسيند پريو پورتنی کذر پورپوت او د لاهور پ خوا يې لښکر سمی کړ شهنوازخان زيات و دارېدی او د هلی ته يې په سلامي شو په دې وخت کې دهند مرکزي حکومت د احمدشاه بابا د مقابلې دپاره تياري نيوي احمدشاه بابا هم د هغه د تنبه کولو دپاره لښکرې سمې کړې .

د هند يو لک لشکر د هند د شهزاده پ مشري چې ددغو لښکرو قوماندانان د هند صدر اعظم قمرالدين خان نواب ابو المنصور صفدرجنګ درواج پوت مهاراج اسيري سنګ د سرهند حکمران جماالدين خان تالپوري دپټيالی حکمران سنګ جيت او نوروه، دغه لښکر د ستليج په غاړه د (ماچي واره) پر ګدر باندې د احمدشاه دلښکرو دراتلو په انتظار کې وه په دې وخت کې د هند اردو خبر شو چې احمدشاه بابا خپله لاره ګرزولی ده د (لود - هيانی) په ترڅه کې ترستليج پوری وتی دی او پر سرهند يې حمله کړی ده .

کله چې جنګي نقشه واوښته د سرهند په څوملي کې د (مالو پور) په برخه کې دغه دوه لښکر سره مخامخ شول، دوی دواړه دوولس ورځې يو بربل د توپو په ډزومصروفه وه بيا د احمدشاه بابا لښکر د هند دلښکرو مواصلاتي خطونه پريکړه او پراوه لسمه ورځ يې د هند دلښکرو پرسنګرو مخامخ حمله وکړه .

دهند د لښکرو دښی خوا دتو پخنی قوماندان نواب ابوالمنصور خان صفدر جنګ او کيڼه خوايې مير منو دوزير الممالک ضفر الدين خان زوی اداره کوله وليعهد دخپل لاله صلابت خان سره د لښکرو په منځ کې ځای نيولی ؤ .

د احمدشاه بابا د لښکرو ښي خوا جهانخان سپاه سالار او کینه خوا شاه پسند خان اداره کوله او ځپله احمدشاه بابا د لښکرو په منځ کې ځای نیولی ؤ ددی سپکه توپخانه (زنبورک) چې په اوو سوو او ښانو وه د جنګ لومړی صحنی ته راوړه شوي وه درنه توپخانه یې چې او وه چنی جلوي توپونه ووه پریوي حاکمی نعطی باندی موجوده وه .

دښې خوا څخه پښتنو یرغل شروع کړ او میرمنو شدید مقاومت کاؤ څرنګه چې پښتانه په تندی پرمخ تلل میرمنو یې هم مخ نه شو ګرزولای په دی وخت کې راجپوت مهاراج اسیری سنګ په مرسته راورسید لښکرو یې چې زعفراني کالي اغوستي وه او لمنی یې په ملا پوری تړلی وی پرپښتنو حمله وکړه پښتنو هغوی سخت مات کړه دوی د ویریځخه د میرمنو سنګرو ته ننوتل او څه یې دو لیعهد د لښکریو ځای شول، په همدغه ان د مردکو په یوه میخ زین اوږولګېد تو پو او باروتو اور واخست د پښتن د لښکرو یوه مهمه برخه دغه اور لوټ او وسوځول دپښتنو دسخت اوربل له کبله دهند وزیر الممالک هم ووژل شو هغه وخت لاچه و زیر الممالک خپل هسانه وه ورکړی خپل زوی معین الملک) میرمنو) ته یې داسې وویل:- زما زویه زما عمر ختم شوی دی خود شاهین شاه کار لانیمګړی دې دمخه تر دی چې هغه خبر شي ته پر اس سپور شه یرغل شروع کړه وروسته بیا زما په فکر کې شه.) میرمنو د خپل پلار پر فیل جنګ ته دوام ورکړ پښتنو هغه د اسیری سنګ سره ښه و ځپه دی په پښه زخمی شو او ادینه بیګ دوه ځایه په ګولی ولګید په دغه آن کې صفدر جنګ هم مرستی ته راو رسید خو څرنګه چې دواړو ته زیات تاوانونه رسیدلی وه دهند ولیعهد د سولی پیشنهاد وکړ او احمدشاه بابا هم دغه صلح نیکمرغه وبلله ځکه چې په کندهار کېدده دوراره لقمان څخه اداره بیخی ضعیفه شوی وه او غوښته یې کندهار ته ولاړ شي .

هغه وخت چې احمدشاه بابا د سرهند څخه بیرته وطن ته راتلی دملتان کورګاني حاکم زاهد خان ابدالي دخپل زوی شجاع خان سره د احمدشاه بابا حضور ته راغی خپل ځان یې د اسانو او وښانو او نورو سوغاتونو سره ورتسلیم کړ او احمدشاه هغه دو باره دخپلی خوا دوباره د ملتان حاکم مقرر کړ احمدشاه بابا د پیښور د لاری کابل او کندهار ته راغی او خپل وراره لقمان خان یې بندي کړ او هغه هلته په محبس کې مړ شو .

مغولي شهنشاه د میرمنو د هغو خدمتو به مقابل کې چې مغولي سلطنت ته یې کړی وه دی نیې د پنجاب د نائب الحکومه په حیث مقرر کړ .

احمد شاه بابا په ۱۱۶۲ کې د کابل او پیښور د لاری د پنجاب د نیولو عزم وکړ د سیند څخه پوری وتی او دچناب دسیند د کنښی غاړی د کوپړی په برخه کې دیره شو د پنجاب نائب الحکومه معین

الملک ميرمنو ته د لاهور څخه دده مقابلې ته رارهي شو دوزير اباد د ښار په څلور ميلي که هدره کلي په شاؤ خوا کې يې واړول، دهغه ځاى څخه احمدشاه بابا ميرمنو ته وليکل که چېرې د څلورو ځايونو ماليه راکول دتل دپاره قبوله کړې او هغه باقيات چې د نادرشاه افشار دوختو څخه پاته دي تحصيل او راتسليم کړې زه به بيرته ولاړسم ميرمنو چې په دغه وخت کې ضعيفه ؤ ددهلي د پاچا په خوښه يې صلح وغوښتله او د اشرف کړاو سيالکوټ او رنګ اباد، ګجرات او سرور ماليه يې چې (۱۴۰۰۰۰) لکه روپۍ کيدلې پر ځان قبوله کړه په دغه وخت کې چې د احمد شاه بابا د پاچاهي دوه کاله لانه وه تير شوي په کندهار کې مکمله ارامي نه شکاره کيدله ان نور محمد خان سليمانخيل چې د نادرشاه په وخت کې د ۱۶ زرو لښکرو مشرؤ او د شير سرخ په جرګه کې يې دتندمزاجي او کبرؤ غرور له کبله نورو قومي مشرانو دپ پّ پاچا هي ونه مانه، پرده باندې ځني خانان او عسکري مشران راټول شوي وه او غوښته يې چې په پاچاهي يې وټاکي په دغو کې کدو خان، محبت خان پلزی، او توپخانې قوماندان عثمان خان هم شامل ؤ او احمدشاه بابا چې کندهار ته راورسيد دغه توطئه يې شنده کړه او ګډون کونکي يې ووژل .

احمد شاه په ۱۱۶۳ کې: .

خپل هيواد پورې دهرات، بلخ، بدخشان، او بلوچستان د موښلولو دپاره د ۲۵۰۰۰ لښکرو سره حرکت وکړ په هرات کې نادرشاه لمسي شاه رخ ميرزايو عرب سردار چې امير خان نوميدى او د نادرشاه په وخت کې دتو پخانې مشرؤ نائب الحکومه مقرر کړې ؤ .

په شهد کې هم نادرشاه لمسي د ۱۱۶۱ کال څخه د نادر پرځاى ناست ؤ خو په ۱۱۶۳ کې دهغه ځاى دمشرانو ديوى دسيسى له کبله شاه رخ بندي او ړوند شو او دامام رضا يو متولي چې سيد محمد نوميد احمدشاه په مخالفت تحريک کړ احمدشاه د ۲۵ زرو لښکرو سرو پياده او توپخانې سره په هرات کې د ۱۴ ورځو توقف وروسته چې امير په خپله سهوه پوه نه شوٓ پر ښار تاندی د يرغل امر وکړ ئلد احمد شاه بابا لښکر د هرات د ښار دخندق ډکولو او د کلا پر برجونو باندې مخامخ ورختلو له کبله زياته ميړانه ښکاره کړه د هرات د ښار خلکو هم احمد شاه دلښکرو سره زياته مرسته وکړه .

امير خان د ښار دنيولو څخه خبر شو دڅه لښکرو سره دښار څخه ووت او پر پښتنو يې څپاو راوړ خو په جنګ کې مړ شو او دهرات ښار احمد شاه لښکرو ونيوى او احمدشاه درويش عليخان هزاره د هغه ښار د نائب الحکومه په حيث مقرر کړ .

د هرات دنیولو وروسته احمد شاه ویر شاه ولیخان لسزرو لښکرو سره دمرو، میمنی، بلخ، بدخشان، د سیمو د تنظیم پاره واستاوه او دی خپله کندهار ته راغی سر دارجهانخان سپه سالار چې ۵۰۰۰ سپرو سره د امیر خان د طرفدارانو ماتولو دپاره چې دمشهد دخوا څخه رتلل لیږل وی ؤ سپاه سالار صاحب دتربت جام په برخه کې هغوی سخت مات کړل او ددغه خدمت دپای ته رسولو وروسته یې بیرته ځان د احمدشاه بابا لښکرو ته راورسا وه .

احمدشاه په خپل وطن پوری د بلوچستان د مو ښلولو لپاره سوقیات وکړل بلوچستان حکمران نصیر خان بلوچ ؤ چې د افشار نادر د مړینې وروسته یې هلته ازاد حکومت کاؤ خو هغه چې داحمدشاه دراتلو خبر شو ده داحمدشاه نوم او نوښانلویی او وطندوستي ته ځان تسلیم کړ او داحمدشاه بابا له خوا دبلوچستان د نائب الحکومه په حیث وټاکل شو او د) ۶۰۰۰(زرو بلوڅانو سره د احمدشاه په لښکرو کې شامل شو او ددغو قواؤ مصرفونه یې د بلوچستان دمالیه څخه قبول کړل .

دده خدمتونه په هند او نشاپور کې داحمدشاه د قدراو ستاینه وړ وګرزیدل او ددغو خدمتونو په مکافات کې یې د (هنګی) سیمه چې په شال کې واقع ده او کا کړان پکښې اوسېدل ده ته وبخښل په دی وخت کې دشاه رخ زوی مشهد ته راغی او خپل پلار یې د بند څخه ازاد کړ احمدشاه بابا هم مشهد ته را ورسېد خو د مشهد حکومت یې شا هرخ میرزا ته پرېښود او وی نازوه .

شاه ولیخان د هراب څخه مروې ته ولاړ او دهغه ځای څخه میمنی، اندخوی، شبرغان، ته ورسېد یوه مفرزه یې تاشقرغان، ایبک، او بامیانو ته بله یې قندز او بدخشان ته لیږله چې دهغه ځاي حاکمان نوی کړی، او د مالیه اخستلو سر ښته یې وکړي وزیر شاه ولیخان ددغو سیمو د تنظیم وروسته د اندراب، پنچشیر، کوهستان او د کابل دلارې په ۱۱۶۴ کې په کندهار کې داحمدشاه بابا حضورته ورسېد احمدشاه بابا دغه وزیر ښه ونازوه او دده د خدمتونو په مکافات کې یې دګلبهار په سیمه کې یوه ښه توته مځکه چې پخوایې ځوښه کړی وه وروبخښله په ۱۱۶۵ کې احمد شاه په خپل هېواد پوری د پنجاب، کشمیر، دتړلو د ملتان او سند د چارو سمولو دپاره د کندها، کابل دلاری د پېښور لورته حرکت وکړ .

په دی وخت کې دده لښکرو په کندهار کې ددرومیاشتو دپاره ښه استراحت کړی ؤ هغه وخت چې پېښور تهورسید یورلس زره کسیز لښکر یې د عبدالله خان ایشک آقاسي په مشری دکشمیر دنیولو دپاره رالېږي عبدالله خان تراباسین د اتک دبرخی څخه تیر شو او دحسن ابدال دسیمی څخه یې دکشمیر خواته مارش وکړپر دغه ولایت باندی هم مغولی خواجه عبدالله خان یې چې په کوچني عبدالله خان مشهور ؤ دهغه ځای د نائب الحکومه په حیث مقرر کړ او سکجیون یې دهغه د مستوفي

په حیث وټاکي دغه هند د وزیر شاه ولیخان د مامورینو څخه ؤ خو وفا دارسړی نه ؤ او د دغه بیوفایي له کبله ووژل شو، بیا احمد شاه بابا کندهار ته راغي خپل ورار او ځني مخالفین یې تنبیه کړل .
احمدشاه بابا د پیښور څخه د لاهور خوا ته رهي شو او میرمنو معین الملک دمقابلي دپاره ځان اماده کړ د میرمنو سپاه سالار راجا کورامل دسند څخه را پوری وتی او شاهدره ته نژدی یې عسکري چوني جوړه کړه احمد شاه بابا چې وررورسید د دوی په منځ سخت جنگ و نوبنت په دغه جنگ کې راجا کورامل ووژل شو لښکری یې تیتي او پرکی کشوی او معین الملک مفتي عبدالله نومي داحمد شاه حضور ته ورواستوی او د وزیر شاه ولیخان په واسطه یې داحمد شاه بابا څخه عفو وغو ښته احمدشاه بابا هغه عفوکړ او بیرته یې د پنجاب د نائب الحکومه په حیث وټاکي او لس ملیونه روپی یې داحمد شاه خزانې ته تحویلي کړی او دا احمد شاه بابا په نسبت یې دوفا داری لوړه وکړه احمد شاه بابالاهور نه ورسید او دهغه ځای څخه یې قلندر خان افغان دیو لیک سره چې د پنجاب په خصوص کې ځیړنی پکښې شو ی وی ددهلی دربارته ولیږي هند شهنشاه کو ګاني احمدشاه چې د سرهند جنگ یې ورپه یادوو د احمد شه سره یې جنگ زړه نه غو ښت د احمدشاه بابا پیشنهاد یې ومانه دستلیج د سند ها غاړه یعنی پنجاب، سند، ملتان، او کشمیر یې افغانستان ته پریښودل.
احمدشاه د سند درود د راستي غاړی د چارو د تنظیم دپاره د اباسین څخه تیر شو او د پښتنو سیمی یې د ډیرو څخه بیاتر پیښور پوری وکتلي او د هغو سیمو د نظامي مالي، مځکنی محصولاتود نفوسو د شمیر وسله بند خلکو او نورو چارو په خصوص کې دهغه ځای د خلکو او خوانینو سره وکتل کلونل ملسن او محمدحیات ددغی معاینی په خصوص کې وایي: احمد شاه بابا د ګنداپور او اپریدو دوسله والو خلکو په شمیرلو شروع وکړه چې د ګنداپور و سله وال خلک ۱۲ زره او د اپریدو ۱۶ زره کسه تثبیت شول او همدا شاني یې دمیانوالی د برخي مالیه په ۱۱۸۱ کې د یوی قلبی په اساس ۴۰ جریبه یوه روپی وټاکل او د مروت د قام څخه یې د مځکی د مالیاتو په عوض کې دوه سوه مهاری اوښان او د جنگ په وخت کې دوسوه بې معاشه سپارهواخستل د بنو مالیه یې د سورسات او د لښکرو د مصارفو علاوه ۱۲ زره روپی وټاکله احمد شاه بیا د پیښور او کابل د لاری کندهار ته راغی .
احمدشاه په ۱۱۶۶ کې خپلی لښکری دنشاپور پر لوری سمیکړی او د لښکرو د مخنیوي تولګیو یې په لار کې دتون کلا د شاهرخ د نائب میر معصوم د میر علم د زوی څخه ونیوله، او د احمدشاه لښکرو سمدستي د نیشاپور ښار چې جعفر بیات پکښې حاکم ؤ کلابند کړ په دې جنگ کې جعفر

تېښي شوا او یو ۱۸ کلن ځلمی چې عباس قلي نو میدجنګ ته یې دوام ورکړ هوا ډیره یخه وه د یخنی او
باران له کبله توپونه او نورې نظامي وسلې د یوځای ځخه بل ځای ته نه وړلی کیدی او د حیواناتو
اذوقه او الوفه هم نه پیدا کیدل نو احمدشاه په بیرته راګر زیدلو مجبور شو لوی توپونه چې نه وړل
کېدل هغه یې په کاریزونو کې پټ کړل د تورې غونډۍ یا اسلام کلاه په سیمه کې دومره یخنی سوه
چې دده د لښکرو ځخه اته سوه کسه مړه شول احمدشاه بابا د هرات ځخه کندهار ته راغی او دلته یې
دژمي ورځی په استراحت تیری کړی او د نیشاپور د نیولو دپاره یې تیاری ونیوی .
احمدشاه بابا د ۱۱۶۷ کال په پسرلی کې دنیشاپور د نیولو دپاره حرکت وکړ .
دی په دغه عزم د هرات ځخه جام او لنګر او دهغه ځای ځخه مشهد ته ولاړ او د (جلوایي) سیمه یې
خپله عسکري قرارګاه کړه په دې وخت کې د شاهرخ نائب اسلطنته امیرعلم په مشهد کې نهؤ او
دهغه ځای مشرانو شاه رخ د احمدشاه مقابلیته محبور کړ ځکه دده د احمدشاه بابا پر مخ یې کلا وتړله
خو خلکو شاه رخ احمدشاه ته راوست احمدشاه هغه عقو کړ او بیرته یې د مشهد د نائب الحکومه په
حیث مقرر کړ نور محمد خان افغان یې د هغه معاون په حیث وټاکه په تشکیلاتو کې یې د جام،
باخرز، خاف، تربت ترشیزسمی هم د هرات په ولایت پوری وتړلی .
همداشاهی احمد شاه دکندهار د قواؤ قوماندان شاه پسندخان پنځو زرو سپرو سره د شاهرو د
بسطام، سبزوار، د انتظامي چارو دپاره واستاوه او په هغه ځای کې یې دامنیت راوستلو وروسته
بیرته عمومي قرارګاه مشهد ته راغی .
ځني وایي چې شاه پسند خان سپرو د خذر د سواحلو د حکمران حسن خان قجر پر قواؤ هم یرغل وکړ
ددی ځای ځخه احمدشاه د نیشاپور لوری ته وخوځید .کله چې احمدشاه نیشاپور ته ورسید علی
قلی باز ښار ور ته کلابند کړ دده د یوی برخی سپرو د هر یوه سره چې کابل په تول دوه نیم چهارکه
چودن احمدشاه د افغاني استادانو د تاریخ سلطاني په قول د فرنګي صنعت ګرانو په واسطه یولوی
توپ جوړ کړ چې شلورسوه دوه اویا پونډه ګولی به یې غورځوله ددغه توپ ګولی چې د نیشاپور پر
دیوال ولګیده د یوال او روڅرمه ټول کورونه یې رنګ کړل د نیشاپور خلک د ډار ځخه احمدشاه ته
په تسلیم راضي شول هغه وخت چې احمدشاه ښار ته ننوت عباس قلی نابوبره حمله پر وکړه خو د لږ
ګړی وروسته مات شو او د احمدشاه په لاس ورغی عباس قلی د احمدشاه ځخه عفو وغوښته د
احمدشاه چې دلاور میړونه خوښ وه هغه یې معاف کړ او بیرته یې د نیشاپور د نائب الحکومه په
حیث مقرر کړ او د ده قام یې غزني ته راوست احمدشاه په ۱۱۶۸ کې د هرات له لاری کندهار ته راغی
او تر ۱۱۷۰ پوری په کندهار کې پاته شو .

احمدشاه بابا په اوم سفر کې په ۱۹۷۰ کال د پنجاب او کشمیر د چارو د تنظیم او ددهلي د نیولو د پاره تیاری ونیوی هغه وخت چې میرمنو معین الملک د پنجاب نائب الحکومه په ۱۱۶۷ - ۱۷۵۳ مړشو او احمدشاه بابا دده مقام د هغه کوچني زوی میرمومن ته ورکړ چې د حکومت کولو په وخت کې مور مغلاني بیګمې او زوم خواجه موسی هم مرسته ورسره کوله خو د میر مومن دمړیني وروسته د مغلاني بیګمې او د لاهور د لویو مأمورین په منځ کې اختلاف پیدا شو او د حکومت چاری وراني سوی احمدشاه بابا امان خان پوپلزی د سردارجهان خان ورور د هغه ځای د نائب الحکومه په حیث وټاکه ددغه نائب الحکومه تر رسیدو پوری د پنجاب نورو امیرانو او د نائب الاحکومه ګې مرستیالانو اوضاع دی ته حد ورسوله چې ددهلي د پاچا په موافقه شهاب الدین عه د الملک غازي الدین خان بهادر د هند ددولت وزیرسید جمیل نومی،د یو لښکر په مشری د لاهور دنیولو دپاره امر کړ ده دمیرمنو مور په حیلی سره بندی کړه او ادینه بیګ نومی یې چې یو چالاک سړی ؤ د هغه ځاي د نائب الحکومه په حیث مقرر کړ .

غازی الرین همدا شاهنی په کشمیر کې سکحیون ستو فی تحریک کړ او هغه د کشمسیر نائب لاحکومه خواجه کوجګ او نظامي قوماندانـد میلمستیا په دسیسه کې ووژل او ددهلي د نیائب الحکومه په حیث یې په کال لاس پورې کړ احمد شاه ته چې دغه خبر ورسید بلوچستان د شمالي برخی څخه سند ته راغی د انډاس څخه تیر شو لاهور ته ورسید ادینه بیګ چې وپوهید د احمدشاه په مقابل کې نه دی اونه غازی الدین مقابله کولای شي لاهور یې پرېښود دهانسی کلا ته رهي شو احمدشاه چې غوښته د پنجاب امنیت د دهلي د دربار څخه د ضرر عناصرو ورکولو د لاری تامین کړی د خپلو دیرشو زرو لښکرو سره د سبتلیج څخه پوریوت او په دې وخت کې نورالدین خان بامیزی هم د کشمیر

یا غیان رعیت کړل سکجیون مستوفی یې ونیوی او لاهور ته یې بندی واستاوه او احمدشاه بابا د دغه خدمت په مقابل کې دی د کشمیر نائب الحکومه مقرر کړ(او په ۱۱۷۷) کې کندهار ته راغی، هغه وخت چې د هند دربار د احمدشاه د هرکلی د پاره یې ترتیبات ونیوله او د هند افغاني سرداران لکه نجیب الدوله، حافظ رحمت خان، احمد خان بنګښ، نواب دوندی خان، سعدالله خان داحمدشاه د لښکرو ملګري شول .

د نجیب الدوله اصلي نوم نجیب خان ؤ ۱۷۰۷ کې دپېښور څخه ۲۵ کروه لرې په مانیری نومی کلی کې زیږیدلی ؤ د پلار نوم یې اصالت خان ؤ چې د پښتنو د مشهوری قبیلی عمر خیلو څخه ؤ .

د نجیب الدوله اکا (بشارت خان) د اسانو سوداګر ؤ چې هند ته به یې تګ راتګ کاؤ ده درو هلکینډیو پښتون نواب علي خان سره وپیژندله او ددغی پیژندګلوی له کبله بشارت خان خپله لور دغه پښتون نواب ته ورکړه په بل وار کې چې بشارت خان د وطنه څخه هند ته تللی نجیب خان یې چې یتیم او د اکا دسر پرستی لاندی ؤ هم یې د ځانه سره بوتلی او کله چې هغه علی محمد خان ولیدی په ده کې یې دد لاوري او وفاداری نخښې پیدا کړی او د (۱۲) کسو سپاهیانو مشری ورکړ وروسته چې ده (بهارمل (مات کړ ډیر فتوحات او میرانی یې وکړی د بسولي او ددغعه ځای شاو خوا علاقی نواب دوندی خان ته لورو کړه (۱۷۴۷) او دغه نواب ده ته د چاندپور، نګینه پور، بچنور او نوری سیمی وسپارلی ددی وروسته دی دنواب علي محمد خان نوکر نه بلکه درو هیله حکمرانانو کورنی یو غړی ؤ او په دغه کوچنی ځایونو کې یې نوابي شروع کړه .

احمد شاه ددهلي څخه دیرش میله لری وو چې غازالدین وزیر د هند دولت په نامه د بسو نیت په برخه کې دده هرکلي وکړ او ددهلي دربار سیاسي خطا یې بخښنه وغوښته او احمدشاه دهند دربار د مصارفو په تاوانو ورکولو مجبور کړ خو څرنګه چې هغه ونه منله نو احمدشاه ددهلی ونیوی او د لښکرو په لاس یې زیات غنیمتونه ورغلل ددهلي په ۱۵ میلي کې دهند شهنشاه محمد عزیز الدین (ثاني عالمګیر) د احمدشاه مخیته دهر کلی دپاره ورغی ده دعا لمګیر ثانی لور خپل زوی تمور ته په نکاح کړه او نجیب الدوله یې د هند سپه سالار مقرر کړ .

په دې وخت کې نو نجیب الدوله درو هلکینډ (د سهارانپور څخه تر شاه جهان پور پورې درو هلکینډ سیمه وه) یو نواب نهؤ لکه ددهلی ددرباریوه مضبوطه ستن هم سوه .

د نجیب الدوله د مشوری پرته به پاچا څه کار نه کاؤ د پاچا نژدی کسانو لکه عمادالملک صفدر جنګ او میرزا نجف خان دنجیب الدوله په مقام حسد خوړی او دخپلو مناقفو او دسیسه کاریو یې ضد ګنلیځکه دوی کله د جاټانو، کله د پنجاب دسکانو اومرهټیانو سره توطئ جوړولی او هغوی به یې پردهلي باندې د حملی کولو دپاره تشویقول احمدشاه یومیاشت او څو ورځی په دهلی کې پاتهشو او سردارجهانخان یې جاب دقوم درعیتولو دپاره ولیږی هغه دیلم کړ کلا او د (متری) ښار ونیوی او اګری ته ولاړ خو جات قوم د شدیدی مقابله له کبله بېرته راوګرزید .

په دهلي کې داحمدشاه د اوسیدلو په وخت کې دهند معزول و زیر غازی الدین د مالیاتو د ټولولو دپاره د شهزاده هدایت بخش د ثانی عالمګیر د زوی او دده زوم میرزا بابر او یو افغانی سردار جهان خان د یولښکرسره فرح اباد ته ولاړ .

په دی وخت کې سردار احمد خان بنگښ دهغه ځای والی مړشو ټول مال او سامان یې احمدشاه بابا ته وبخښی غازی الدین بیا اودی ته ولاړ داودی والی شجاع الدوله له جنگ ته حاضر شو خو روهیلي پښتون سعدالله خان هغه پرېښود او د پنځه سوه زرو روپو په ورکولو یې مجبور کړ غازی الدین په دی وخت کې په فرخ اباد کې ټال شو او د احمدشاه حضور ته نه راتلی .

په همدغه وخت کې په هند کې شدیده کالا راپیښه شوه څرنگه چې احمدشاه ددهلی ددربار وضع ښه بلله نو افغانستان ته دتلو حرکت یې وکړ .

هغه وخت چې احمدشاه د ستلیج غای ته ورسید عبدالصمد خان ممن زید قاضي عطاوالله خان په قول محمدزی یې د سرهند حاکم مقرر کړ همدا شان د ستلیج او بیا په منځ کې یې سر فراز خان افغان حاکم مقرر کړ او دملتان نائب الحکومه گی یې شجاع خان ابدالي ته ورکړه .

احمدشاه چې لاهور ته راغی په دی پوهیدی چې سکانو بیا دهغه ځای امنیت خراب کړی دی نو سپاه سالار جهانخان یې دتمور دمرستی دپاره د امرت سر د سکانو د تنبیهه کولو دپاره مامور کړ د کشمیر حکومت یې بلند خان سدوزی ته ورکړ او د پېښور د لاری یې د کندهار خواته حرکت وکړ .

احمدشاه په ۱۱۷۳ – ۱۱۷۴ کې د بلوچستان دنائب الحکومه درعیتولو او مرهټیانو د تنبیهه کولو دپاره تیاری ونیوی .

احمدشاه لا په کندهار کې یوه میاشت نه وه تیره کړی چې د پنجاب امنیت دسکانو دنوی طریقی او تقویه کیدلو او د هند د شهنشاه د معزول وزیر غازي الدین ابن قیروز جنگ او ادینه بیگ د توطئو له کبله خراب شو ادینه بیگ د وابه مخصوص (جلندر) په سکانو د لښکرو مشر سو ادینه بیگ د سکانو دوابه مخصوص (جلندر (سکانو لوټ کړ او عملا د پښتن په مقابل کې دوریدی خو دهند ندحکومت خطر تر پیجاب زیات ؤ

د اورنگ یب د سلطنت په وخت کې (سیواجی) نومی د هند په جنوب کې دمرهتو د حکومت اساس کښیښود او داورنگ زیب د مړینی دیرش کاله لا نه وه تیرشوی چې مرهټیانو د هند په جنوبي شبهه جزیره باندې سلط قا یمه کړه او ددوی پاچا) بالا جی) غوښته چې ټول هند یې تر لاس لاندې وي .

غازی الدین چې فرح اباد ته مرهتو ه تښتېدلی وو په دغه وخت کې یې احمد خان بنگښ په دی هیله چې ده ته په دهند سپاه سالاری ورکوي دځان ملگری کړ او د دکن مرهټیان یې هم د ځان طرفدار کړل د نجیب الدوله او شجاع الدوله د مځکو نیولو علاوه یې د شمالي هند او افغاني ختیځو سیمو د نیولو دپاره تحریک کړل همداشانی غازی الدین د هند په جنوب کې جاټان او په لویدیځ کې یې

راجپوتان پر دهلي باندې د حملې کولو دپاره تحریک کړل خو دغه تحریکات په اوده کې دواب شجاع الدوله له دبیداري له کبله ناکام شول .

په (۱۱۷۲) کې (پیښوا) د زیاتو پیاده ؤ سپرو لښکرو او توپخانې سره د شمالي هند او پنجاب د نیولو دپاره عزم وکړ، ددغو لښکرو قوماندان د مرهټیانو دپاچا ورور (راګونات راو) چې را ګویا نومید تاکل شوی ؤ ددوی سره غازي الدین (سندیا) هو لکر، جنګو راو، اود مرهټیانو څه نور مشران ملګري وه هغه وخت چې دغه لښکر د جاټانو مځکی ته راورسید د پخواني تړون په اساس سورج مل جاټ هم ددوی ملګری شو .

یوه ټولګی عسکر یې د (جنګوراو) په قوماندانی د اجمیر بله ټولګی عسکر یې د (سندیادتا) په قوماندانی د پنجاب لوری ته وخوځېدل اوخپله) ګوبا) د دهلی لوری ته وړاندی تګ شروع کړ او نجیب الدوله په هند کې افغانی سپاه سالار د مرکز مدافعه کوله خو څرنګه چې د افغانستان له خوا مرسته پې باندې بنده شوه او دده مدافع قواوی د مرهټیانو په مقابله کې هیڅ نه وی نو دی سهارنپور ته راتر شا شو هغه ټولګی عسکر چې پنجاب لوری ته خو ځیدلی وه په سرهند کې یې افغانی سر دارعبدالصمد ممن زی مخه ونیو له دغه افغانی سردار دومره په میړانه او د لاوری و جنګیدی چې لښکر یې ټول تباه شو او خپله ددښمن په لاس ولوید .

په سر هند کې د ادینه بیګ قواوی هم ورسره ملګری شوې او دستلیج څخه پورې وتلی سر دار جهانخان ته دخپلو قواو او ددښمن د قواو مواز نه ملومه وه نو ځکه لاهور ته ځنی راترشاشو دمرېټیانو سر لښکر دیر ژر لاهور ونیوی او افغاني سپاه سالار په جنګی تکتیتک پیښور ته ځنی راتر شا شو ځکه مرهټیانو دسند څخه تر اټکه پورې د اباسین کنډی غاړی او د ستلیځ راسته غاړی ټولی ونیولی، سندیا یا ترستلیج پوری وت او د سهارنپور خواته رهی شو ځکه غازی الدین د مرهټیانو دلښکرو سره د نجیب الدوله مقابلی ته لاړ نجیب الدوله د حافظ رحمت خان په مشوره داوده دنواب شجاع الدوله څخه چې دهغه موقعیتهم په خطر کې لویدلی ؤ مرسته و غوښته او هغه هم د نجیب الدوله له په مرسته د جنګ میدان ته ورودنګل نو په دی ډول ددواړو قواؤ په منځ کې څه تعادل راغی په دی وخت کې سندیا هم د غازی الدین د مرستی دپاره راورسیدل که څه هم مرهټیان دیر په زور کې وه خو پنجاب ته د علیحضرت احمدشاه بابا د رارسیدلو خبر ددوی روحیات ضعیفه کړل .

پخوا هم احمدشاه بابا ته د هند د مسلمانانو، نوابانو او روحانیونو له خوا لیکونه رارسېدلی وه چې ددوی د ژوندانه وضع په هند کې د خطر او نیستی سره مخامخ ده په دغو کې ډیر مشهور او غوره

لیک د حضرت شاه ولي الله صاحب ؤ چې د خپل مرید فیروز بخت په لاس یې په کوټته کې داحمدشاه بابا حضور ته تقدیم کړ .

همدا شانی شاه ولی الله صاحب نجیب الدوله هم دد غه خدمت او غزاته دپاره رابللی ؤ لکه په خپل یو سیاسي مکتوب کې چې وایي: (دلوي خدای منبع الحسنا، امیر المجاهدین، رئیس الغزات په نو نوو فتو حاتو او ډیرو برکتونو ولمانځی، د فقیر ولي الله د خوا هیله ده چې خدای یې د هیله مند په څیر په خپله درگاه قبوله کړی، او تا د اسلام دد ښمنانو شکست ورکوونکی کړی، او دخدای څخه مې هیله ده چې دا زما هیله ډیر ژر په سر ورسېږي، په هندوستان کې دری فرقې په سختی او شدت سره یادېږي که ددغو فرقو ستهه ورانه، نه شي بیا به نه کوم پاچا نه امیر یا سردار او نه اولس په آرامه څنی کښینی، دیني او دینوي مصلحت په دیپ کې دی چې دمرهټو دوهلو او جنگ گټلو وروسته ژر تر ژره د جاټانو کلاگانو ته مخ وگرزوی او دغه کار په غیبی برکت پای ته ورسوی، ددی وروست هبیا دسکانو وار دی دی فرقیته هم شکست ورکول په کار دی، د الله تعالی درحمتونو منتظر اوسه .

احمد شاه ته چې دمخه د پنجاب د سکانو او مرهټیانو خطر معلوم ؤ نو د شهزاده تمور او سپاه سالار جهانخان دروحیاتو د تقویه کولو دپاره یې د نورالدین خان په مشری یو ټولگی عسکر پنجاب ته لېږدولي وه دی چې داباسین څخه تیر شو د احد شاه دراتلو اوازه په پنجاب کې خپره شوه د چناب تر غاړو پورې چا مقابله ورسره ونه کړه او وزیر اباد ته ورسید او دلته ډیره سوځکه ده تر هغو چې احمدشاه بابا نه وې رارسیدلی د مرهټیانو سره یې جنگ کول مصلحت نه گانه احمد شاه باباد بولان ددری څخه سند ته راغی او دشمال خوا ته یې د اباسین راسته غاړو ته حرکت وکړ دپیښور څخه شهزاده تمور او سپاه سالار جهان خان دځان ملگري کړل د اټک څخه تیرشو او وزیر اباد ورسید د احمدشاه بابا په وروسته پسی د کندهار غیر منظمی قواوی هم راروانی وی.هغه وخت چې د مهټیانو د سرحد ساتنوالو ته دغه خبر ورسیدلوی د انډس څخه لاهور ته تر شاه شول لاهور د ساباء نومي مریټي په لاس کې ؤ چې دادینه بیگ د مړینې وروسته یې په (۱۱۷۲) کې نیولی و ساباد د خپلو لښکرو سره د سند یا دلښکرو په مرسته د ستلیج څخه راپوریوت حمد شاه بابا دخپلو لښکرو سره چې دیر شو زرو کسو ته رسیدل په ۱۱۷۳ کې د پنجاب قطب دری ته ورسید هلته د سند څخه تیر شو او دسهارنپور لاره یې واخیستله .

مرهټیانو هم په دی ډول جنگی احضارات ونیول، سندیا او غازالدین چې په سکر تال کې د نجیب الدوله د محا صری کولو او داوده د نواب شجاع الدوله سره په جنگ کول ولگیاؤ ددوی سره یې

روغه وکړه غازي الدين د دهليخوا ته ولاړ، او سنديا د مرهټيانو د لومړي لښکر د قوماندان په حيث د پنجاب لوري ته حرکت وکړ .

غازي الدين چې دهلي ته راورسيد د هند پاچا غزيز الدين محمد عالمگير ثاني يې په خصوص توگه د منځه واخست او د ده په عوض کې ې محي السطنه بن کام بخش بن اورنگ زيب په نامه پاچا کړ او د هند د پاچاهي واگې يې دوزير په نامه په خپل لاس کې واخستې د مرهټيانو دوو لښکرو د هلار او هلکر په مشرى نظامي احضارات وکړل غازي الدين او جنکور ا په دهلي کې نظامي ترتيبات ونيوله راگوبا مرهټې ته تللى ؤ .

احمدشاه لا په سهارانپور کې ؤ چې سپاه سالار نجيب الدوله او سعدالله خان بړيڅ روهيله د کترا (مراد اباد، بداون، بريلى) د سيمې مشر د خپلو سردارانو سره لکه حافظ الملک حافظ، رحمت خان زوى يې عنايت خان، دو ندى خان، قطب خان دلسوزرو لښکرو سره ورسره ملگرى شول .

شجاع الدوله د شخصي کارونو کولو د پاره او ده ته تللى ؤ احمدشاه د سهارنپور څخه د دهلي لوري ه حرکت وک شهزاده تمور او سپاه سالار جهان خان يې د لسو زرو لښکرو سره خې ته واستول د دهلي په لار کې دسنديا اتيازره لښکرى چې د احمدشاه بابا د راتلو په انتظاريې يوست د جهانخان د لښکرو سره مخامخ شوى او شديد جنگ شروع شو دزياتو تلفاتو ورکولو وروسته هغه لښکرى د افغاني لښکرو د فشار له کبله دهلي ته نژدې د بدني ميدان ته ترشا شوى په دې وخت کې د احمدشاه بابا لښکر راورسيدلو او سندد ياتا په ميرانه وجنگېد خو په پاى کې د زياتو تلفاتو ورکولو وروسته چې څو زره لښکرى يې وتښتېدى او پښتنو هغه لښکر تر ۲۵ ميلو پورې پسې واخست سخت مات شول دغه فتح يې د ۱۱۷۳ کال په نيمې کې د جمادى الاخر په مياشت کې وکړه په دى جنگ کې د تاجى پټيل هم ووژل شو که څه هم مرهټيانو يو بل سردار ملهار او هلکر د ته جى دپيټل په مرسته راورسيد خو احمدشاه چالاکى وکړه او پر هغو لښکرو يې هم ناببو بره حمله وکړه تيت او پرک يې کړل غازي الدين چې دا احمدشاه د دغې فتح څخه خبر شو دهلي يې پرېښود د جنوب خوا ته د جاټانو مځکو ته وتښتېد په دې وخت کې د مرهټيانو دوهم قوت د جمنا چپيخوا ته په مکندره کې ؤ احمدشاه د دغه قوت د ماتولو دپاره شاه پسند خان اسحق زى د پنځوزرو سپرو سره واستاوه دى دهلي ته ننوت او ترجمنا پورى وت او په مکندره کې يې پر دښمن شبخون وکړ د دښمن قوت يې مات کړا د دوى قوماندان (هولکر) د څو سپرو سره و تښتېد ټول تجهيزات يې د احمدشاه د لښکرو په لاس ورغلل دراجبوتو مشران د جيپور او ماروار راجاگانو سوغاتونه د احمدشاه حضور ته ورولېږل جاټانو چې د هغه ځاى امنيت خراب کړى ؤ احمد شاه بابا يو ټولگى عسکر د هغوى د تنبه

کولو لپاره واستول او تر (ارام گده) پورې يې هغوی تر شاه بوتلل او ددغې کلا ټول تجهیزات د احمد شاه بابا د لښکرو په لاس ورغلل غازی الدین او سورج مل هم د ځپلو حرکتونو څخه پښېمانه شول او د حافظ رحمت خان په شفاعت یې وبخښل او په انوب ښار کې نواب شجاع الدوله او دفرخ اباد څخه احمدخان بنګښ د لسو زرو غیر منظمې لښکرې سره ورسره یو ځای سو همداشانی د کندهار څخه په زرو غیر منظمې لښکرې د حاجي عطامحمدخان او کریمدادخان په مشری د احمدشاه حضورته راورسیدلی د احمد شاه منظم لښکر دهغو نورو لښکرو سره چې شجاع الدوله په ګډ کړي وه تقریباً پنځوسو زرو ته ورسید څلویښت زره د احمد شاه بابا خپل پښتنانه لښکروه لس زره د شجاع الدوله او دیرش زره روهیلی منظم لښکروه د مرهټیانو د فوجو قوماندان د مرهټیانو د فوجونو قوماندان د مرهټیانو د پاچاهي ولیعهد وسواس را وؤ دغه فوج د کن څخه پر دهلی راغی او د پښتنو قوت د لړوالي له کبله یې دهلي په ۱۷۶۰ د جولاي په ۲۲ ونیوی .

احمدشاه د جمنا پر دا بله غاړه بروت و دسند داو بو د ډیروالي له کبله یې ددهلي سره مرسته کولای نه شوای او مهټیانو ددهلي شمال ته ګنج پوره هم ونیوله او دهغه ځای پښتانه لښکر یې تبا کړل احمدشاه په دغو واقعو ډیر خفه شو او احمدخان یو سفزی ته ې امر وکړ چې د جمنا څخه پورې وزی خو مرهټو هغه وخت چې ددغه افغاني سردار لښکر دسند منځ ته راورسېدل ګولی باندې چلولی او دغه لښکر نه مخکې تلای شي او نه تر شا او زیات تلفات هم ورورسېدل احمدشاه بابا زیات په قهر شو او په خپله د اس په سپور له دې سره چې د جمنا رود ډک او خطرناک او به بهیدې او مرهټیانو ګولی باندې چلولی د سند څخه خپلو قوا و سره پوریوت او مرهټیان یې دپاني پټ میدان خواته ترشا کړل احمدشه دوی پسې تعقیب کړل په دې وخت کې مرهټیانو د پاني پت په شمال کې استحکامونه جوړ کړي وه او د سنبالک په برخه کې پنځه ویشت زره پیش قراو لانه ځای نیولی ؤ احمد شاه بابا کندهار د قواؤ قوماندان شاه پسند خان چې پنځه زره رساله ورسره وه د هغو ی دمقابلې کولو دپاره امر کړاو په یوه ورځ یې ټول مات کړل د پاني پت په میلي کې دواړه سره دښمن لښکریو ویل مخامخ ته ددریو میاشتو دپاره پراته ؤ دپاني پت په جنګ کې احمدشاه بابا لوړ حربي تدبیرونه نیولی ه او دخپلو استخباراتو په واسطه یې ددښمن د لښکرو ذخیره او دارتباط وسیلی ښه کشف کړی وی او دخپلو ګزمو په واسطه یې د شمال د خوا څخه د (الاجیت) نومی هندو د خوړو او ارزاقو مرستی بندی کړی او ددهلي خزانی چې مرهټیانو پاني پت ته وړلی او راوړلی راو ګرزولی ا ضبطی یې کړی .

په دې وخت کې مرهټیانو بله اټکې وکړه گوبن پنډت نومی یو قوماندان یې دلسو زرو لښکرو سره پراودهاور هلکیند باندې چې د شجاع الدوله له او نجیب الدوله وطنو نه وه په حملې کولو مامور کړ خو ددهلی په ۱۸ میلي ک عطایی خان کندهاری د خپلو پنځوزرو سپرو سره پر هغه حمله وکړه او دغه لښکری مات کړ که څه هم مرهټیانو دوه ځله نوره نابوبره حملې وکړې خو سخت مات سول او دد څخه وروسته دیرغل کولو دلاوري ځني ولاړه.

قاضي عطاوالله په خپل تاریخ کې د الفنستن په حواله وایي: که څه هم د درانو قوج هم د خرڅ او هم دخوراک له کبله په تنګ شوی ؤ خو د احمد شاه بابا د صبر بیداری تحمل له کبله به ډیر مشکلات حل کېدل، څرنګه چې ټولو لښکرو پر هغه باندې اعتماد درلود او هغه به خپلو هندوستانی ملګرو سره په ښه نرمي او خوش خلقی سلوک کاؤ نو ځکه یې په لښکرو کې ناآرامي او زړی بدی نه پیښېده خو د مرهټیانو فوج دجنګ د مصیبتو څخه په تنګ شوی ؤ دغه مصیبتونه به یې د خپلو مشرانو ا نظامي کسانو د لاسه ګنل، که څه هم د مرهټیانو سردار بهاود نواب شجاع الدوله په واسطه د صلح پیشنهاد وکړ خو نجیب الدوله نه مانه او ویل به یې که احمد شاه بابا ولاړ شي مرهټیان به په قبرونو کې هم زموږ هډوکي پرېنږدي مرهټیان هغه وخت چې دلوږې او بد بویې څخه پ تنګ شول د چهارشنبی په ورځ د جمادي الاخر په ۱۱۴۶ قمري کې چې د ۱۷۶۱ کال د جولای د ۱۶ سره متصادفه وه په جنګ کولو مجبور شول د مرهټیانو پاچا زوی (وسواس راو) تر قیادت اوسدایشو بهاو په قوماندانی حرکت وکړ د مرهټیانو د یرغل کونکی لښکر شاته (۲۴۰۰) پیلان او د ابراهیم خان تر مشري لاندې څلویښت زره کارد مسلمانانو حرکت کاوه ددوی منظمی توپخانې هم په اوربل شروع وکړه او په دلاوري مخی ته راتلل احمد شاه بابا هم په یو حاکم ځای موقیعت ونیوی او د جنګ دوضیعت څار یې کاوه او د افغاني لښکرو شا یې تقویه کوله په دغه وخت کې صدر اعظم شاه ولیخان د لسو زرو زره پو شور مالی سره د احمد شاه بابا په حضور کې ؤ دپښتنو دیوی خو په لښکر کې سپاه سالار جهانخان او بلیخوا یې شاه پسند خان قوماندان حرکت کاؤ او دجنګ په دمخه لیکوکی درو هلکیند پښتانه سردارانو نجیب الدوله او شجاع الدوله ځای نیولی ؤ د احمد شاه بابا درنه توپ خانه هم په خدمت کې حاضره وه مرهټیانو نجیب الدوله او سردار عنایت خان دلسوز زرو لښکرو سره تباه شو شجاع الدوله د لسو زرو لښکرو سره سخت یر غل وکړوکه څه هم د پښتنو دراسته خوا قوت موجود ؤ خو چپی خوا قوت یی دمرهټیانو د زیاتوب له کبله ماتیدو ته نژدی شو احمد شاه بابا چې دغه نازک حالت ولید خپلو لسو زرو لښکرو ته یې چې په ۱۲ کندکو ویشل شوی وړ د یرغل امر وکړ دوو کندکو په وار پر دښمن یرغل کاؤ په دغه اوربل شهزاده بسواس او ورسره

منصبداران ووژل شول او ددښمن راسته خوا بیخي کمزوری شوه د شهزاده مړینې د مرهټیانو د لښکرو روحیات بیخي مړه کړل دپښتنو د توپخانې اوربلونو د مرهټیانو پیلان یازخمي او یاو تورول او ډیره یې انتظامي یې پیښنه کړه د پښتنو لښکرو ته د حملې ښه زمنیه برابره شوه او عمومي یرغل یې شروع کړدوی د تورو او لاس په لاس جنګ ته سره ورسېدل دغه دومره سخت او همناک جنګ ؤ چې غالب او مغلوبه نه شو معلومېدلی خو پښتنانه په اخر کې عالب شو ل د مارسدن په قول دوه لکه مړی پر میدان پاته شول هغه څه مرهټیان چې پاتې شوه پښتنو هغوی تر ۴۰ میلو پوری تعقیب کړه او تول ي تباه کړل او ددرو مشهورو قوماندانانو هولکر، شمیراو ، ماجي سندیا پرته نور تول ووژل شول .

دهغه دورې یو مؤرخ د نجیب الدوله د میړانې او توریالتوب په خصوص کې لیکي :.

کله چې د ابدالي لښکرو سپاه سالاران جهانخان، شاه پسندخان او شاه ولیخان او هم دروهلکینډ نوابان حافظ رحمت خان، احمد خان بنګښ او نجیب الدوله د مرهټیانو توپونو سره راګیر کړل، اخرنجیب الدوله خپل سرپرمیدان کښیښنود دلسو زرو پیاده روهیله ځوانانو سره یې په مرهټو په او ریلونکو کلا ګانو ورو ځغاست او روهلیو د نورو په ځای په توپکو مقابله کوله د مرهټو مشهور جنګیالي سردار (بهاؤ (او ښي (بلونت راو) ووژی او نجیب الدوله له خپلې میړانه او وطندوستی دتولو په مخ کې په اثبات ورسوله .

په دغه جنګ کې دنقدو پیسو علاوه پنځوس زره اسان دوه لکه غویان ۵۰۰ پیلان، څو زره او ښان دمجاهدینو په لاس ورغلل په متوسط حساب هر پښتون عسکر ددښمن د پنځو نفرو په مقابل کې جنګیدی او هر یوه دښمن درې نفره وژلي وه او هرو درو کسو ددښمن درې کسه بندیان نیولي و، په دې جنګ کې ددښمن ۲۲ زره کسه ونیول سول ابراهیم کاردی چې مسلمان ؤ ووژل شو او نور مشران وبخښل شوه .

ددغې فتح وروسته احمدشاه دهلی ته راغی او ددهلی تخت یې شاه عالم مغولی ته ورو بخښه او د هند سیاسي او اداري چارې یې نواب شجاع الدوله له ته د هندو زیر په نوم چې خپله احمد شاه بابا ده ته د فرزند خان او د هند د رستم لقب ورکړی وروسپاري او نجیب الدوله له یې هند دلښکرو عمومي قوماندان و تاکی او نصیحت یې ورته وکړ چې د پاچا سره واوسه او دهغه پوره پوره ملګرتیا کوه .

احمدشاه بابا جې لاهور ته ورسید د پنجاب حکومت یې زین خان مهمند ته ورکړ او خپله د پیښور او کابل د لارې کندهار ته راغی او د کندهار د اوسنی ښار په جوړولو یې پیل وکړ .

د ځنو مؤرخينو په نظر د مرهتيانو د غی ماتی انګريزانو ته په هند کې د پيشقدمي زمينه مساعده کړه که احمدشاه بابا د دهلي تخت مغولي پاچاته نه وای ورو پخښلی د خپل سلطنت مرکز يې لکه د پښتنو نورو پاچا هانو د دهلي او يا لاهور انتخاب کړی وای د سکانو د حملو څخه به هم دی او هم دده زوی په امان وای او داسی سلطنت به يې جوړ کړی وای چې لويه پښتونخوا او هند به يې ترنګين لاندې وای .

جی ډی، کننګهم چې د سکانو تاريخ ليکلی دی د احمد شاه بابا په خصوص کې درومی مؤرخ تيسټيس هغی قصی ته اشاره کړي ده چې درومی ګيلبه په خصوص کې يې ليکلی وه دې وايي چې درومی پاچا او فاتح ځخو د سلطنت نظم او نسق يې نه شو کولای خو د سر اولف کيرو په عقيده احمدشاه بابا د پښتنو دسلطنت اساس کښيښود چې اوس هم د هغه سلطنت واګی دهغه دقبيلی د يوی بلی درانی څانګی په لاس کې دی دی زړور او دلاوروو د افرادو او قبيلو په تنظيم او رهنمايي کې ماهر وو هغه يقيناً مرد ميدان ؤ فطر تازړه سواندؤ سياست يې داؤ چې تر خپله وسه به يې روغی او جوړي زيار يوست هغه يو داسی پاچا ؤ چې هيچيري يې د ولس څخه ارتباط نه ؤ شلولی .

هغه وخت چې د احمدشاه بابا اردو د سکانو د شيمی څخه تيريدی په دې ځل د ادينه په عوض جيساسنګ چې د الاجيت له خوا تقويه کيدی لاهور نيولی ؤ او زين خان مهمند يې د کوت په کلی کې محاصره کړي ؤ همدا شانی سکانو د کشمير سکان هم پارولی وه او د هغه ځای پر محلی حکومت باندې يې يرغل کړی ؤ په ۱۱۷۵ کې د پنجاب ا کشمير مرکزونه دياغی سکانو په لاس ورغلل احمدشاه بابا چې د سکانو د بغاوت څخه خبر شو لاهور ته يې د سفربری امر وکړ کله چې احمدشاه بابا لاهور ته ورسيد ۱۱۷۵ نيمايي کال تيرشوی وو په دې وخت کې د (چنداله) او کوب په کليو کې سکانو د پښتنو د منصبدارانو سره جنګ کاؤ احمدشاه بابا پښتنو ميصبدارانو ته مخصوصه اطلاع ورکړه چې دده د لښکرو د حملی په وخت کې د دوی د لښکرو افراد شين پاڼی په خوله ونيسي چې دسکانو د لښکرو څخه وپيژندل شي احمدشاه بابا پر سکانو نابو بره حمله وکړه او دسرهند خواته يې تر شا بو تلل دد غه ځای څخه احمدشاه بابا دوی تعقيب کړه د ستليج څخه تير شو په ۴۸ ساعته کې يې (۱۳۵) ميله لار ووهله او سخته حمله يې باندې وکړه او د اويا زرو سپرو او اوه زرو پياده سکانو څخه ۲۵ زره تنه ووژل شول او نور يې وتښتيدل ددغه جنګ وروسته سکان بيخی مات سول او دغه جنګ ته (کلو کارا) ځکه ويل کيږي چې ډير سکان ووژل شوه .

احمدشاه بابا د هند څخه سپاسالار نجیب الدوله راوغوښت او ددغی سیمی د امنیت په خصوص کې یې لازمي لارښوونی ورته وکړی د پتیالی او سر هند حکومت یې یو وفادار سیک (امر سنګ)ته ورکړ چې دغه سیک د وزیر شاه ولیخان په احترام په خپلو لیکنو کې امرسنګ ب میزائی لاس لیک کاؤ .

د احمد شاه بابا هغه لښکر چې نورالدین په مشرتابه کشمیر ته استول شوی ؤ په ۱۷۷۵ کې کشمیر بیا ونیوی او نورالدین بیا هلته حکومت ټینګ کړ هغه وخت چې احمدشاه بابا د پنجاب امنیت څخه فارغ شو بیا یې زین خان مهمند د پنجاب حاکم کړ او بیرته کندهار ته راغی او دغه یې دختیځی خواو روستی سفر بلل کېږي او تر ۱۱۸۳ په کندهار کې پاتی شو .

احمد شاه بابا د بادو (جذام) په ناروغی اخته ؤ پزه یې ګرده باد و خوړه چې په پروتی به یې په حلق کې خواړه په قاچوغه خوړل او کله چې یې په خبرو ثوک نه پوهید او ناروغی یې سخته شوه د کندهار د توبی غره ته چې ښه اب او هوا لري د استراحت دپاره ولاړ او هلته وفات شو.

تېمور شاه دراني

تېمور شاه دراني () د افغانستان د لوی او نومیالي مشر، د افغان دولت د بنسټ اېښودونکی اعلیحضرت احمد شاه بابا زوی وو، چې د ۱۷۴۸ ز کال د می په ۱۸ زېږېدلی دی. تېمور شاه په ۱۷۷۳ ز کال کې د خپل پلار له مړینې وروسته د افغانستان پر پلاز کښېناست. د افغانستان پلاز دده د واکمنۍ پر مهال له کندهار نه کابل ته ولېږدول شو. موږ د ښوونځي په تاریخونو کې لوستي وو، چې تېمورشاه هوسایي غوښتونکی سړی وو او دده له نرم طبیعت نه محلي مشران له ده یاغي شول. دا ډول ذهنیت زموږ په ذهن کې پاتې وو. بله خبره دا راووته، چې ده قزلباش ډېر پالل او پښتو ته یې پاملرنه نه کوله. صدیق فرهنگ په ۱۹۸۸ ز کال کې ولیکل، چې تېمور شاه پخپل حرم کې درې سوه ښځې درلودې او هره میاشت یوه ښځه زیاتېدله. بیا لیکي، خو ویېش سړی وو، له هرې جګړې نه بریالی راستون شوی دی. اوس به هم دغه خبره وڅېړو: د ملي تاریخ لپاره دده ویښتوب، زړورتیا او هېوادپالنه ضروري ده. د ښځو معامله یې څوک څه کوي؟ بیا درې سوه ښځې دومره ډېرې دي، چې په یوه کلي کې هم نه ځايېږي، نو په یوه کور کې چې د پاچا هم وي، څنګه ځایدا شي، او یو سړی ټولو ته څنګه رسېدای شي؟ تېمور شاه د هند او ایران د پادشاهانو لوڼې کړې وې، څو نورې د قومي مشرانو لوڼې هم وې، چې ټولې لس تنه کېدې، نو د یوې شاهزادګۍ ساتل چې یوه ایرانۍ او بله هندۍ وه، دوۍ سترګې نه درلودې. د تېمورشاه خسران برحال پادشاهان وو، په هره میاشت کې چې یې یوه ښځه زیاته‌شي، په کال کې دولس کېږي، په دې صورت کې نو دده د پادشاهۍ تر پایه پورې باید د هغوی شمېر پېنځه‌سوه شوی وای. دا د نه منلو وړ خبره ده. د تېمور شاه دوره په ټوله امپراتورۍ کې د تهران او مشهد له سرکه تر ګنګا پورې، له امو د هند تر سمندره پورې کراره کراري وه. په شلو کلونو کې ایله څلور پېښې وشوې، چې امپراتور پخپله ورغلی او عاملین یې سم کړي دي. ده دوه نیم سوه بېړۍ درلودې او سوداګري ښه روانه وه. عدالت خپور وو، دی ډېر ظالم سړی نه وو، خوشوق وړباندې ډېره غلبه کړې وه چې دد ډېرزوق واشوق نتېجه یې دا احمدشاه بابا ګټلې امپراطوري او دهېواد خپلواکي په تجزیه بدله شوه.

د تېمرو شاه په دوران کې دوه ایراني شهزادګان په کابل کې اوسېدل، چې له فروغي سره درې کېدل، یانې دوه افشار او یو صفوي وو. په افغانستان کې د امپراتور شاه زمان له واکمنۍ نه راهیسې، یانې له ۱۸۰۱ ز کال نه بیا تر ۱۹۷۹ پورې د ایران اغېز پر سلطنت پروت وو.

د امپراتور تیمور شاه دربار

همداسې چې په یوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې غزني د فارسي شاعرانو او لیکوالو بانده وه ، په اتلسمه پېړۍ کې کابل د فارسي شاعرانو مرکز وو . په دغه عصر کې توپیر دومره دی ، چې امپراتور تیمورشاه د پښتو شاعر او لیکوال وو . پیر محمد کاکړ ، عبدالله خان دېوان بېګي او نور که پښتانه وو تولو فارسي شاعري کوله او د خپل مهال پاخه شاعران له هند او ایران څخه راغلي وو ، البته د دوی کور وو . لکه واقف لاهوري ، عشرت له هند څخه ، فروغي اصفهاني ، موسوي ، مهدي له ایران څخه او عاجز له کابل څخه . ((افغان)) ، حزین حیرت شاملو ، ذکي ، رضا ، هما ، شاه عبدالحکیم خراساني ، شجاع ، شهاب ، لیکوال محمودالحسني ، مظهر جانان ، محمد حیات ، لچهمي رام پنډت ، الشایي ، بوسعید ، میرزیان ، عبدالله میرزا علي عسکر وصفي ، میرزا شکیبا ، میرزا عطار او په سلګونو نور واړه او غټ دراني شاهزادګانو تولو په یوه خوله پارسي شاعري کوله . داسې نه وه ، چې د شاهي کورنۍ ژبه پښتو نه وه ، دوی په پښتو غږېدل ، سم پښتانه وو ، خو د موضوع په اهمیت نه پوهېدل . له دوی څخه یوازې د امپراتور تیمور شاه او سردار عبدالله خان دېوان بېګي د پښتو شعرونو نمونې شته ، چې دلته به یې د امپراتور تیمورشاه د پښتو شعر یوه نمونه راوړو :

نن مې بیا له تورو سترګو سره جنګ دی
که بریې کړی سر به لاس ورلره ورشم
ستا د حسن لښکر راغی خای به نشي
عشق او مشك پټېدای نشي تیمورشاهه

په لبانو یې د زړه د وینو رنګ دی
لا په دا یې باور نه شي په زړه سنګ دی
د عاشق د زړه میدان هرګوره تنګ دی
چې پخپله خان رسوا کړی هغه رنګ دی

د پښتو شعر یوه بله بېلګه یې داده :

هسې دی د یار صورت لکه ګلونه
تېر شو عمر د وصال په انتظار کې
د پتنګ په دود دې یاره په ژوند وسوم
راشه مینه پخپل خدای کره تیمور شاهه!

که وهلي یې پر مخ دي شنه خالونه
اوس پر زړه مې د هجران لګي اورونه
د بانو په داروېري یې زخمونه
څه به کار دي د فاني دنیا کارونه

د تیمور شاه له دغو شعري بېلګو نه د هغه مهال پښتو ښکاري ، لښکر ، ډګر ، جنګ او نور دده له پوځي ژوند څخه څرګند دی . د امپراتور تیمور شاه اداره ، سیاست ، او پوځي لیاقت روښانه دی .

یوازې دبدبه، شان، شوکت او هوسایي دده تر احمد شاه بابا ډېر وو. یو دوو جګړو ته چې ولاړ بېرته بریالی راغی. دده د کابل د ښېونو ښکلا، د پوهانو، کسبګرو له مخې د اسیا یو معظم ښار وو، خو د یوې نیمې پېړۍ کورنیو او بهرینو جګړو داسې وران کړ، چې اوس یې بنسټونه هم نه ښکاري. کابل کې د ایران، بخارا او هند شاهزادګان او سېدل او همدلته پاتې دي. په افغانستان، ایران او هند کې دده له خوا منظمې ابادۍ شوې دي. ددغه ستر هېواد اقتصاد په سوداګرۍ او صنعت ولاړ وو، خو ډېره برخه یې د زمکو او باغونو مالیه وه. دده ډېرۍ په سیندونو او د سمندر پر غاړو کې ګرځېدې. د محمدزایي سردارانو جګړو او د انګلیس درې وارې یرغل هېڅ نه دي پرې اېښي. دغو جګړو د شاه زمان له دورې نه وروسته له ۱۸۰۰ نه تر ۱۹۱۹ پورې دوام درلود. محمدزایي سردارانو د سردار پاینده خان تر وژلو وروسته خپلې دوښمنۍ، دومره وغځولې، چې په افغانستان کې د احمدشاه بابا د سدوزي قبیلې وګړي د ګوتو په شمار پاتې شول. ټول یې هند ته وشړل او د دراني په نامه په هند او پاکستان کې د عادي خلکو په څېر اوسي. دوی هم پارسي د ملي ژبې په توګه ساتلې ده. ما د دوی ډېر خلک د هند او پاکستان په سفرونو او هجرتونو کې ولیدل، چې د هېواد ارمان ورسره وو. اعلیحضرت تېمور شاه په ۱۷۹۳ ز کال کې په حق ورسېد او د کابل په ښار کې خاورو ته وسپارل شو. دده ارام ځای د کابل په باغ عمومي کې دی، چې رغاونې ته ضرورت لري او د شاه زمان له مهال نه راهیسې چا لاس هم نه دی پرې وهلی او هماغسې پاتې دی.[1]

---

1 اخځونه

(۱) قدرت الله حداد (فرهاد)، د افغان ملي تاریخ، ۱۴۰ – ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۱۱ مخونه، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکزد ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ.

شاه زمان خان

اعلیحضرت شاه زمان (۱۲۰٤-۱۸۰۸ ق)
S. M. Chah Zaman (1770)

. شاه زمان د تېمور شاه زوی ، د لوی ، ملي اتل اعلیحضرت احمد شاه بابا لمسی وو ، چې په ۱۷۷۰ ز کال کې زېږېدلی دی . دغه نومیالی امپراتور په ۱۷۹۳ ز کال کې د خپل پلار تېمور شاه له مړینې وروسته د افغانستان پاچا شو . له احمد شاه بابا نه وروسته په ملي تاریخ کې . شاه زمان یوه داسې روښانه څېره ده ، چې ملي تاریخ یې په ښه نامه یادوي . شازمان ته که رېړونه نه وای پېښ شوي نه یوازې چې افغانستان یې ساته ، بلکې هندوستان ته یې هم د انګرېزانو له ښواک نه نجات ورکاوه . . شاه زمان په ملي تاریخ کې یو مدبر ، هیله من ، سیاستوال او زړور سرلښکر پېژندل شوی . دغه دوران زموږ په ملي تاریخ کې د اهمیت وړ دی ، چې زموږ دوه دوښمنان سره یو کېږي او لوی افغانستان کوچنی کېږي . دې خبرې ته پاملرنه په کار ده ، چې که چیرې د افغان بچي ته د همت او سرلوړۍ هیله پیدا کېدله ، نو په کار دي چې بیا دغه عوامل وپېژني . کله چې . شاه زمان پاچا شو ، بهرني او کورني حالات ډېره له خطره ډک وو . بهر کې انګلیسانو د هند زیاته برخه نیولې وه . په ایران کې هم قاجاري حکومت ټینګ شوی وو . ایران ددې لپاره چې د افغانستان لودیځ ولایتونه لکه نیشاپور ، مشهد او هرات ونیسي ، هم له روسانو نه مرسته غوښته او هم یې د لوی افغانستان پر خلاف په ۱۸۰۰ ز کال کې له انګلیسانو سره یو تړون لاسلیک کړ او په ښکاره یې دا ومنله ، چې که . شاه زمان د هند خواته حرکت وکړي ، ایران به پر لوېدیزو ولایتونو برید کوي او که چیرې . شاه زمان د ایران په لوري وخوځېږي ، انګلیسان به په ختیزو ولایتونو وردانګي . یو بهرنی لیکوال وایي ، چې د . شاه زمان پادشاهي د اس پر زین تېره شوه ، ځکه چې دی هر وخت په سفر کې وو . د خراسان او هند ترمنځ په منډو وو او دده پادشاهي ددې خبرې ښه ثبوت دی ، چې په یوه وخت کې دواړوو خواوو سره جنګېدل ګران وو . شاه زمان چې ډېر ګرندی سړی وو له هرې خوا ګرم شو . په دې مهال انګرېزانو ډیلي ته ځان رسولی وو ، سکهانو هم یوه مشري او انتظام موندلی وو . خو تر ټولو ګرانه خبره سلطان محمود دده ورور وو ، چې د شاه محمود سدوزي په نامه یادیږي . وزیر فتح خان ، چې دده ماما او لوی وزیر وو ، یو ناکراره او خاین سړی وو . ځینې کورني تاریخ لیکونکي پر . شاه زمان دا اعتراض لري ، چې تا شاه محمود دوه پلا ونیوه ولې دې مړ نه کړ ؟ بهرنیو مورخینو دا نیوکه کوله ، چې شاه زمان لومړی باید له ایران سره معامله پای ته

رسولي واى ، بيا يې هند ته مخه کړې واى . ټول هندوستان شاه زمان ته انتظار درلود ، چې له انګيسانو يې خلاص کړي واى . شاه زمان د خپلواکۍ اتل يلل کېده او د هند د ميسور استازى دده حضور ته راغى ، چې پر هند حمله وکړي . په داسې حال کې د هند ملي پرګنو د شاه زمان په لوري کتل . انګيسانو بله چاره نه درلوده ، پرته له دې چې د ايران له قاجاري حکومت نه مرسته وغواړي . د ايران قاجاري پاچا آغا محمد خان قاجار يو ډېر ظالم سړى وو . بيا هم د خراسان ولايت په نيولو ايرانيانو ورسره مرسته کوله . د ((دره الزمان)) په کتاب کې د انګلستان د سفير نظر ، چې ايران ته تللى وو ، داسې راغلى دى : ((زمان شاه د افاغنه وو سلطان زه د يوه غښتالي دښمن په توګه په هند کې پېژنم . زمان شاه پرته له کومې بهرنۍ مرستې نه کولاى شي ، چې پخپلو متو په مساعد وخت کې پر هندوستان حمله وکړي . زمان شاه هله درولى شو ، چې دده په تومن (هېواد) کې نفاق ته لمن ووهو .)) د زمان شاه فصل په ملي تاريخ کې په دې ډېر اهميت لري ، چې له همدې ځايه د افغانستان امپراتوري يا لوى افغانستان نړېږي . شاه زمان پخپله يو ملي اتل دى ، خو دده اخلاق داسې وو ، چې وروسته دى پخپلو اخلاقو ګرم او ملامت وګڼل شو . اوس چې دا جريان وليکل شو ، تاسو لوستونکي پخپله قضاوت وکړئ ، چې ده څه بايد کړي واى ؟ دې نه مخکې د ((دره الزمان)) له مخې . شاه زمان ملي اتل او د ايران له دولت سره دده کړنه ليکم : په کال ١٢١٠ هـ ق کې شاه زمان په هند او پنجاب کې لګيا وو ، آغا محمد خان قاجار د زيارت په پلمه مشهد ته ننوت . د افغانستان له پلوه شاه رخ هلته واکمن وو ، هغه يې مړ کړ ، د هغه زوى نادر ميرزا کابل ته راغى . آقا محمد شاه ، چې له شاه زمان نه په وېره کې وو ، خپل استازى ، چې محمد حسين خان قراکوزلو نومېده ، له ډېر مال او ډاليو سره د شاه زمان دربار ته راولېږه . په دې کې دوه کيفيته وو : يو دا چې د مشهد د دريو کلو د خراج په اندازه يې سوغات ورولېږه ، او بله دا چې ده وويل ، غواړم بخارا ونيسم . افغان اتل شاه زمان مخکې له دې چې د ايران سفير ومني ، هغه ته يې دا وښودله چې دى غواړي هندوستان فتح کړي او انګليسان له هغې زمکې نه وباسي . نو د ايران سفير ته يې خپل پوځي رسم ګذشت وښود . کله چې د ايران سفير د افغانستان د لښکرو څرنګوالى آقامحمد قاجار ته څرګند کړ ، دى پوه شو او د خراسان له حدودو يې خپل لښکر په بشپړه توګه وايست . شاه زمان خپل سفير ګدا محمد ، چې په ګدو خان او ښار وو ، تهران ته واستاوه . کله چې د آغا محمد خان قاجار دربار ته ورغى ، د هغه مهال له دود سره سم ، ((امين خلوت)) لکه د دربار وزير وو ، ګدا محمد يې له لاسه ونيوه ، آقامحمد قاجار ته يې وويل : دا دى د دراني پاچا سفير ګدا محمد قدم بوسۍ يانې پښو ښکلولو ته حاضر دى . افغان سفير په قهر شو ، د امين خلوت لاس يې پورې واهه او ويې ويل : دا څه چټيات ((شطحيات

)) وایبي . آقامحمد قاجار حیران شو ، امین خلوت ته یې وویل ، څوک د یوه معظم دولت سفیر داسې نه معرفي کوي . اوس به وګورئ چې شاه محمود سدوزی او وزیر فتح خان ، ماما او خوریي څه کوي ؟ په کال ۱۲۱۲ هـ ق کې چې کله آقامحمد قاجار ووژل شو ، فتح علي شاه قاجار دده پر ځای د تهران پر تخت کښني . شاه محمود سدوزی او وزیر فتح خان د فتح علي شاه قاجار دربار ته ځي ، د خراسان ولایت هغه ته سپاري او له شاه زمان سره د مقابلې لپاره مرسته اخلي . یانې د خپل ورور په مقابل کې . شاه زمان او شاه محمود دواړه د تیمور شاه دراني زامن دي . کله چې شاه زمان ته رسیږي ، شاه محمود د مقابلې توان په ځان کې نهویني ، نو خپله مور ، چې د سردار پاینده خان خور وه ، قران شریف په سر شاه زمان ته لیږي . د شاه محمود مور خپل تیکری وغوړوي او قران شریف ورباندې کېږدي . شاه زمان دغه عذر او ننواتې ومنلې ، مګر هېواد ته لویه صدمه ورسېده . شاه زمان باید دا نه وای منلې ؟ ځکه دی پوهېده ، چې اسلام او پښتونولي دوی صرف خپل ځانونه خلاصوي . نو په کار وو چې دې خبرو ته یې نه وای کتلې ؟ اوددې قران په تورو عمل سوی وای چې قران څه فیصله کوي ؟ چې ورته ویې کتل بیا هېواد برباد شو او اسلامي اتحاد او مسلمانانو ته تاوان شو . ددې خبرې قضاوت ګران دی . بیا هم بویه قضاوت وشي ! ځکه سیاست بد فن دی ، اخلاق او صداقت پکې نه ځاییږي . وروسته چې کله شاه محمود په ۱۸۰۹ ز کال کې پاچا شو ، قاجاریانو بې غمه د خراسان افغان ولایت ونیو . هغه ولایت چې صفاریانو ، غزنویانو ، غوریانو ، ابدالیانو تر ۱۸۰۹ کاله پورې ساتلی وو . دادی د شخصي او کورنیو جګړو له کبله له لاسه ووت او قاجاریان په دې هم قانع نه شول ، دوی څو څو ځله فتح علي شاه قاجار ، محمد شاه قاجار ، ناصر الدین شاه قاجار بیا پر هرات حملې وکړې او هراتیانو یې پر وړاندې کلک مقاومت وکړ . صوفي اسلام هم د هرات په ساتنه کې شهید شو . وروسته سیکهانو په پنجاب کې پښتې ټینګې کړې او لوی افغانستان مخ په نړېدو شو ، ځکه چې ملي مصالح چا نه وو پېژندلي او د بارکزو سردارانو د سدوزو هیڅ ډول روغه ونه منله . همدغه شاه محمود او وزیر فتح خان د شاه شجاع او شاه زمان لاس تړ ورغلل ، خو هغو بیا وبښل او دوی بیا وتښتېدل او ایران ته یې پناه یووړه او قاجاریانو بیا مرسته ورکړه .

د شاه زمان په اړه د بهرنیانو نظریات

((فریر)) د افغانستان په کتاب کې لیکي : ((شاه زمان هوښیار ، زړور ، پوه او فعال مېړنی وو . هغه تل د اس پر زین سپور له یې جګړې نه بلې ته روان وو . د افغنستان خلکو هغه ته د تیمور شاه له نورو زامنو نه ډېر درناوی درلود)) . ((سرې ویلیم جان وایي : ((په هند کې د انګلیس ټول دوښمنان د کابل خواته ګوري او ټولو شاه زمان ته بلنه ورکړې ، چې هند ته راشي . وزیر علي ، سلطان ټیپو او د جوناګړ راجا ټول د افغانستان پادشاه څخوي چې هندوستان ته راشي او د افغاني لښکر ټول خرڅ به دوی ورکړي . ان د رامپور نواب غلام محمد پخپله د شاه زمان دربار ته راغلی)) . افغانستان په نولسمه پېړۍ کې وایي : ((تاریخ شهادت ورکوي او بهرني مولفین ټول اتفاق لري ، چې شاه زمان یوه ستره نقشه درلوده . ده غوښتل چې د احمد شاه بابا امپراتوري بېرته ژوندۍ کړي ، خو د یوه پیاوړي او کلک دولت د تشکیل د بنسټ له مخې یې د ملک نیولو په جنبه اکتفا ونه کړه او غوښتل یې چې افغانستان یو مقتدر او متمدن دولت وګرزوي ، چې نه یوازې د سیاسي او پوځي ځواک ښکارندوی وي ، بلکې په ختیځ کې د پوهنې ، کولتور او تمدن مرکز هم وپېژندل شي)) ! له بده مرغه دغه نومیالی افغان مشر له سختو داخلي کړکېچونو سره مخامخ کېږي او د شاه له خوا ، یانې د خپل ورور او محمدزاییانو له خوا وهل کېږي . انګرېزان او ایرانیان دده له بریدونو خلاصېږي او د شاه زمان لپاره ستونزې جوړوي .

هند ته د شاه زمان د یوې لښکر کشۍ په اړه

. شاه زمان د ۱۷۹۸ ز کال په سر کې له یوه لوی لښکر سره د هند په لوري حرکت کوي او نیغ په لاهور کې اړوي . کله چې شاه زمان لاهور ته رسیږي د هند په مسلمانانو او هغو ټولو خلکو کې ، چې پوهېدل انګرېزي دوکانداران د دوی ملک نیولی ، یوه عجیبه ولوله ، شور او ځوګ پیدا کېږي او په ټول هندوستان کې د . شاه زمان افغان ډنډوري غږېدلې او خلک دده په انتظار کې ول ، چې افغان ژغورونکی شاه زمان لاهور ته رسېدلی . ان مرهټه او نور هندوان هم دا ځل خوشال ول ، چې انګرېزان به د دوی له خاورې وایستل شي . انګرېزان سخت وارخطا شول او حاضر وو ، چې په شمالي هند کې افغاني واکمني په رسمیت وپېژني ، خو په دې شرط چې د فرانسې او روسیې مخه ونیسي ، چې په دې وخت کې یې غوښتل ، هند ته ځانونه ورسوي . داسې ویل کېږي ، چې د ناپلیون بوناپارت استازی هم د شاه زمان حضور ته راغلی وو ، خو له بده مرغه د . شاه زمان ورور محمود ،

چې د هرات والي وو ، پر کندهار راځي ، ځان پادشاه اعلانوي او د کابل په لور خوځیږي . محمود ددې پر ځای ، چې په دغسې یوه حساس وخت کې د خپل هغه مدبر ورور ، چې ختیځ او لوېدیځ ، روس او انګلیس ترې په وېره کې ول ، د بخارا ، ایران او هند بادشاهان ترې خپل موجودیت په خطر کې لیده ، ملاتړ وکړي ، د ایرانیانو په مرسته د هغه راپرزولو ته ملا تړي او هېڅ ډول ملي شعور او وجدان نه لري . په اسیا کې افغانستان او د هغه لښکر او سر لښکر یو ازیني هېواد دی ، چې کولای شي انګرېزان له هند څخه وشړي او . شاه زمان په همدغه نیت هند ته تللی دی . اوس دې هر افغان یوه پلا د شاه زمان په موقعیت کې وګوري ، چې څه باید وکړي ؟ په داسې حال کې ، چې محمود له ایراني پادشاه څخه مرسته اخیستې ، د نیشاپور ، مشهد او نورو لوېدېزو سیمو په سودا کولو کې دی ، د زرګونو افغانانو وینې هلته توی شوې دي . د ملي تاریخ دغه دوران ډېر سخت دوران دی ، چې د میلیونونو افغانانو او پښتنو د تباهۍ موجبات راغونډوي . . شاه زمان د هندوستان د میلیونونو خلکو هیلې هم (یو شمېر بې خبرو او له ملي شعوره بې برخو افغانانو د غلطو اقداماتو په اثر) تر پښو لاندې کړې او بېرته د کابل او کندهار په لور راخوځیږي ، خو . شاه زمان له هغو کسانو څخه نه دی ، چې خپل هوډ پرېږدي . مردان خپل هوډ نه پرېږدي له لاسه – که یې سرشي د خوني زمري تر زامه د بخارا پادشاه هم پر شمالي سیمو رادنګلي وو ، خو شاه زما د بخارا پادشاه ، د ایران پادشاه او سیکهان ټول وځپل او ځینې دده له وېرې پخپله په شاه ولاړل .

ځوانمردي او ناځوانمردي

کله چې محمود کندهار ونیو ، شازمان کندهار ته پسې ورځي ، خو محمود د هرات په لور په شاه ځي . شاه زمان هرات ته ورپسې ځي ، محمود د هرات په کلا کې ځان کلابندوي ، شاه زمان ته د خپلې مور په لاس توبه نامه لېږي او عذر ورته غواړي . . شاه زمان د محمود د مور ، چې دده هم میره کیږي ، عذر مني او محمود بښي او بېرته یې د هرات د والي په توګه ټاکي . خو محمود څه موده وروسته د کابل د نیولو په هڅه کې د ایران له قاجاري دولت نه د مرستې د ترلاسه کولو لپاره راوانیږي . مورخ غلام محمد غبار وایي : چې . شاه زمان شخصي او کورني عواطفو ته ولې پر ملي ګټو غوره اهمیت ورکړ . ؟ که چیرې یې د محمود او د هغې د مور عذر نه وای منلی او محمود یې نیولی وای ، لوی افغانستان به نه وای وران شوی ! خو د ښځې پلو اچول او د ننواتې منل هم د پښتنو یو خصوصیت دی ، خو ځوانمردي او ناځوانمردي دوه بېلابېلې خبرې دي . البته په ملي تاریخ کې لویه تېروتنه وه . د ملي تاریخ په اوږدو کې نصیر خان بلوڅ د احمد شاه بابا په مقابل کې ښوربښ وکړ ، مګر کله چې

نصیر خان بلوڅ پوخلا شو ، نه یوازې چې پخپله نصیر خان بلوڅ پر خپل قول صادق وو ، بلکې دده اولاد هم وفادار یاتې شو . نه یوازې وفادار پاتې شو ، ان نصیر خان د هند په جګړه بیز سفر کې داسې کارناهې وکړې ، چې که دی نه وای پخلا یا احمد شاه بابا دده پخلاتوب نه وای منلی ، لوی زیان به ملي تاریخ ته اوښتی وای . دغه مهال انګلیسان هم د روحانیونو په جامه کې او هندي میاګان ، لکه میا غلام محمد هندی افغانستان ته رالېږي او د اسلام پرده یې پر مخ اچولې وي . تاریخ پوهان وایي ، چې شاه زمان غوښتل ، چې مرکزي حکومت پیاوړی کړي ، قومي مشرانو نه کار واخلي (دندې ورکړي) او ماهرو خلکو ته هم دندې ورکړي . په دې مهال یو شمېر قومي مشران په دې فکر کې شول ، چې د شاه زمان پر ځای بل څوک د افغانستان د پاچاه په توګه وټاکي . خو دغو مشرانو وضعه د خپلو شخصي ګټو پر بنسټ سنجوله او هغه بدلون چې په هند ، ایران او اروپا کې راغلی وو ، په هغه نه پوهېدل ، نو ځکه یې دغسې له خطره ډک ګام پورته کړ . یا په بله وینا ملي شعور کمزوری وو . کله چې د شاه زمان پر ضد دغه دسیسه کشف شوه ، نو د هغې مشران اعدام شول ، چې په هغو کې سردار پاینده خان هم وو . وروسته د پاینده خان زامنو ، په تېره بیا وزیر فتح خان ، چې چلباز او بې پښتو سړی وو ، د تېمور شاه زامن د پادشاهۍ په تمه استعمال کړل او ورونه یې سره وجنګول ، چې په پایله کې د محمدزو بې غیرته کورنۍ منځته راغله ، چې یو یا دوه کسه به یې ښه خلک ول . په ۱۷۹۳ ز کال کې نصیر خان بلوڅ ، چې یو مجرب ، ځوانمرد او مهربنی سړی وو ، سپین ږیری شوی وو . شاه زمان پېښور ته ولاړ او هلته یې واورېدل ، چې دده بل ورور همایون پر کندهار برید کړی . د بخارا امیر شاه مراد بلخ ته ننوتی ، کله چې شاه زمان بېرته کندهار ته ولاړ ، همایون هرات ته وتښتېد او له بل یاغي شاهزاده محمود سره یوځای شو . کله چې شاه زمان کابل ته راغی ، نو د بخارا سفیر د عذر لپاره ورته راغی . . شاه زمان په دوو کلونو کې لوی افغانستان تامین کړ . په ۱۷۹۵ ز کال کې . شاه زمان یو ځل بیا د هند په لور وخوځېد ، ددې لپاره چې انګرېزان له هغه ځایه وشړي . بیا خبر شو ، چې آغا محمد خان قاجار ایراني پادشاه نیشاپور او مشهد ته ننوت ، نو دې ته اړوت چې بېرته راوګرزي . په ۱۷۹۶ کال کې بیا پېښور ته راغی . په همدغه کال لاهور ته ننوت ، په ۱۷۹۷ ز کال کې شاه زمان په لاهور کې وو ، چې د هند د پاشاه شاه علم لیک ورته راغی او ده ته یې بلنه ورکړې وه ، چې هندوستان ته تشریف راوړي . شاه زمان انګیسانو ته خبر ورکړ ، چې دی غواړي هندوستان ته له سل زره کسیز لښکر سره ننوزي ، نو دوی دې په شاه ولاړ شي . له بده مرغه په دغسې یو تاریخي شیبه کې له افغنستان نه ورته خبر راورسېد ، چې محمود بیا باغي شوی . دغه مهال شاه زمان په دې پوه شو ، چې که چیرې یې مخکې ځل دده او دده د مور عذر نه وای منلی ، دغه بدمرغي به نه وای ورپېښه

شوې . نو شاه زمان بیا د هندوستان د ټولو هغو خلکو هیلې ، چې په انګرېزي لومو کې نښتي وو ، خاورې کړې او د خپل احمق ورور او نورو خاینو خلکو د کړارولو لپاره راوګرځېد . په دې وخت کې د ایران پادشاه آغا محمد خان قاجار مړ شو او دده زوی فتح علي شاه یې پر ځای پاچا شو . محمود او دده زوی کامران ایران ته پناه یووړه ، د ایران پاچا د دوی هرکلي وکړ . کله چې شاه زمان هرات ته ورسېد ، نو ایرانیانو د خراسان ولایت ، مشهد او نیشاپور خوشي کړي ول . شاه زمان بېرته د افغانستان له خوا هلته واکمنان وټاکل . پخپله بېرته کابل ته راستون شو ، ددې لپاره چې د هند په لوري وخوځېږي . دی لا په کابل کې وو ، چې محمود له لس زره ایراني ځواک او نورو خپه شویو بارکزو او الکوزو په مرسته پر هرات او فراه برید وکړ . خو د هرات مدافعینو د قیصر او زمان خان په مشرۍ هغوی مات کړل . دا پلا محمود بخارا ته وتښتېد او هلته یې پناه واخیسته . له هغه ځایه خوارزم او بېرته ایران ته ولاړ او هلته یې هرکلي وشو . مطلب دا چې . شاه زمان د ایران ، انګلیسانو او سیکهانو له ګډو عملیاتو او ټېریو سره هممهال مخامخ وو . کورنیو خپلچارو او جاهلانو تر ټولو بد او خطرناک حالات رامنځته کړل . اتل . شاه زمان اته کاله پر اس سپور له پنجابه تر نیشاپوره منډې وهلې .دومره پیاوړې سوق او اداره په تاریخ کې ساری نه لري . ملي تاریخ د لوی افغانستان د سولې او امن د تامین په لاره کې دیده پر دغو هلې ځلو افرین وایي او دده پر کورنیو مخالفینو لعنتونه . د ۱۷۹۸ ز کال د اکتوبر په میاشت کې شاه زمان بیا لاهور ته راغی . دا پلا سیکهانو هم اطاعت وکړ . د انګیسانو استازی میرزا مهدي علي د انګلیس حکومت ته لیکي : ((د ایران په مرسته مو شاه زمان دومره مشغول کړی ، چې لږ تر لږه تر دریو کلو پورې پر هند حمله نشي کولای .)) په دې وخت کې بیا خبر راغی ، چې د ایران پادشاه فتح علیشاه او محمود بیا د خراسان ولایت ته ننوتلي . د ۱۷۹۹ ز کال په سر کې شاه زمان له لاهور نه پېښور ته راغی ، چې د ایران ددفعې لپاره ولاړ شي . ایرانیانو منظم عسکر او ښه وسله نه درلوده ، خو شاه زمان منظم عسکر ، توپخانه او ښه وسله درلوده ، انګرېزانو ایران ته خپل سلاکاران ورلېږلي ول او هغوی یې دغې حملې ته هڅولي وو . افغاني لښکرو د ایران پادشاه بیا په شاه وتمباوه . میا غلام محمد هندي د اسلام په جامه کې په کندهار کې اوسېده او دانګرېزانو پټ سړی وو . دده هڅې کولې چې د شاه زمان پرضد د یوې بلې دسیسې کار ترسره کړي . پاینده بارکزي ، عظیم الکوزي ، نورالله بابري ، اسلام پوپلزي ، حکمت سرکاني ، سلطان نورزي ، خضر علیزي ، زمان پوپلزي ، جوانشیر ارسلان ، جعفر جوانشیر ، شریف قزلباش ، د میا غلام محمد هندي په کور کې د شاه زمان د راپرزولو دسیسه جوړه کړه . دغو افغانانو د هندوستان د خلکو د خلاصون ، د لوی افغانستان د تامین او د ایران د دسیسو فکر ونه کړ او د یوه

فعال او نه ستړي کېدونکي پادشاه پر وړاندې راپورته شول . انګیښې سر جان ملکم په ایران کې ناست وو او د ایران د پادشاه سلا کار هم دی . شاه زمان دسیسه کوونکي اعدام کړل . پرنس ملکم خان ارمني لیکي : که دغه مصیبت افغانستان ته نه وای ، چې افغانستان یې په وینو کې ډوب کړ او که ایران د انګیسانو په چالونو پوهېدای ، هندوستان او ختیځ د انګیسانو له ښکېلاک څخه خلاص شوی وو او شاه زمان پرته له بهرنۍ مرستې نه دا توان درلود چې په یوازې ځان د انګرېزانو بېخ او بنیاد وباسي . پورتنی مطلب او نور انګیسي مدارک د قاضي عطاوالله ((د پښتنو تاریخ)) په کتاب کې راغلي ، چې غبار ، فرهنګ ، رښتیا او نورو لیکوالو له هغه څخه نقلا ځینې برخې رااخیستې دي . ملکم په خپلو لیکونو کې خوشالي ښیي ، چې افغان قومي مشران د هغې دسیسې په اثر ، چې د میا غلام محمد هندي په وسیله ترتیب شوې وه ، وژل شوي او اوس ټول اړوند خلک د شاه زمان پرضد پاڅېدلي دي . مالکم په یوه لیک کې لیکي : د انګلیس د ګټو لپاره د خراسان ولایت باید خپلواک وي او که چیرې د افغانستان یا ایران تر لاس لاندې وي ، نو ایران تر افغانستان ښه دی ، ځکه چې د ایران د پادشاه ځواک د افغانستان د پادشاه تر ځواکه ډېر کم دی . په بل لیک کې لیکي : شاه زمان په هند کې د انګیسي واکمنۍ یو پیاوړی دوښمن دی او دی کولای شي ، چې بې له بهرنۍ مرستې نه پر هندوستان ورودانګي . په بل لیک کې لیکي : ((د هندوستان د نیولو په برخه کې هېڅ یو شی د شاه زمان مخه نشي نیولای ، پرته له دې چې دده په ملک کې نفاق پیدا شي او شاه زمان موقع ونه مومي ، چې له هند څخه انګرېزان وشړي)) . بل ځای لیکي : ((افغانان تر نورو اسیایي خلکو مغرور ، کبرجن او کینه ناک دي)) په بل لیک بیا داسې لیکي : له اوسنیو حالاتو داسې ښکاري ، چې سږ کال او بل کال به د افغانستا له پلوه کوم خطر هندوستان ته متوجه نه وي ، ځکه محمود له خراسان څخه د کندهار په لوري خوځېدلی او د کندهار شاوخوا سیمې یې نیولې ، ناراضي دراني مشران له محمود سره یو ځای شوي او شاه زمان د ژمي له وا ورو نه کندهار ته نشي تللای . د ایران پادشاه ژمنه کړې ، چې تر هغې به پر خراسان حملې کوي ، چې شازمان مصروف وساتل شي او پر هندوستان د حملې فرصت پیدا نه کړي . د داراني مشرانو نفاق او اختلاف یو ښه وخت مساعد کړی چې ایران افغاني خراسان ونیسي . د ملي تاریخ لوستونکي اوس پوهېدای شي ، چې په ملي ګټو نه پوهېدل څومره خطر لري او موږ یې څنګه تباه کړي یو !!! له دغو پېښو نه مخکې شاهزاده همایون هم د مرکزي دولت د مخالفت او یاغي کېدو په وجه ړوند شوی وو . که څه هم نصیر خان بلوڅ دده شفاعت وکړ او شاه زمان وبا ښه ، خو بیا هم په بغاوت سر شو . په کال ۱۷۹۶ ز کې د ډیلي سفیر سید محمود د شاه زمان حضور ته راغی او شاه زمان د ډیلي د پادشاه یو لړ اجراات وکتل او په دې ترڅ کې یې د

هند د وليعهد تصديق هم وکړ . دغه وخت د سردار پاينده خان زوی فتح خان ايران ته وتښتېد او له ياغي محمود سره يو ځای شو . سردار پاينده خان د ميا غلام محمد هندي په دسيسه کې اعدام شوی وو . د . شاه زمان ټول پوځ سل زره سپاره او نور پياده بلل کېدل . لوی افغانستان د اسيا لوی طاقت د انگليس ، ايران ، شاهزادگانو او سردارانو د شومو هدفونو ښکاري کېږي . {...} نه وزير فتح خان وزير باتدبير وو ، نه دوست محمد خان امير باتدبير ، نه عبدالرحمان خان سياست پوه . ټول يو شمېر هرزه برزه او بې کفايته مخلوقات وو . ملي تاريخ به هر هغه څوک محکوم کړي ، چې له بهرنيو هېوادو نه د سياسي قدرت د اخيستلو لپاره مرسته وغواړي . شاه زمان خپل سفير د ايران پادشاه ته واستاوه ، چې د محمود او نورو شاهزادگانو له حمايې نه لاس واخلي او د ايران پادشاه هم ومنله ، ځکه چې وزير رحمت الله خان (وفادار خان) ويلي ، چې د افغانستان لښکر له هر ډول پېښې سره مقابلې ته چمتو دی . . شاه زمان له هراته بېرته کندهار او کابل ته راغی . کابل ته خبر راورسېد ، چې محمود او تښتېدلي دراني سرداران د ايران په مرسته پرته له دې ، چې خراسان او هرات ته ولاړ شي ، د ترشيز له لارې فراه ته راغلی او بيا کندهار ته نږدې شوي دي او د کندهار سرلښکر مهرعلي خان د هغوی مقابلې ته وتلی او دومره جنگېدلی ، چې شل ورځې يې خاينه اردو پخپله ځای درولې وه . خو دننه په ښار کې چمکار خلک پيدا شول . مهر عليخان مخکې تر دې چې کندهار پرېږدي ، په لنډه موده کې يې دوه خاينان حسن خان او امام بخش اعدام کړل . شاه زمان د کندهار خواته روان شو ، خو انگليسي او ايراني جاسوسانو بد تبليغات پيل کړي ول . له بلې خوا د محمود لښکر ډېر او يو موټی شوی وو ، ځکه چې د پاينده خان له وژلو وروسته دراني سرداران د محمود ملگري ول . دغه سرداران په ملي کچه د خپلو اعمالو په نتيجه نه پوهېدل ، چې څومره خطرناک کار کوي . هغه وو چې شاه زمان بېرته کابل ته راغی ، ددې لپاره چې پېښور ته ولاړ شي او يو ښه لښکر برابر کړي . نو شاه زمان ، چې يو هوښيار او مدبر سړی وو ، له ډېر لږو کسانو سره د پېښور په لور وخوځېد . کله چې شينوارو ته ورسېد د ملا عاشق په کلا کې ، چې يوه لويه کلا وه ، د دمې جوړولو لپاره پاتې شو . شاه زمان وليدل ، چې د خاين عاشق په کلا کې بندي دی او د کلا شا وخوا ټوپک والا خلک ولاړ دي . دا مهال محمود کابل ته ورسېد او د شاه زمان له ايسارېدو خبر شو . له کابل نه محمود خلک ولېږل ، . ساه زمان يې ونيو لومړی يې دده سترگې ړندې کړې بيايې بندي کړ . په لوی افغانستان کې تياره شوه . د شاه د سترگو له ړنا سره يو ځای د لوی افغانستان برم ولاړ . د کابل فتح د محمود او دراني سردارانو له خوا د نيشاپور ، مشهد ، اسفزار او نورو سيمو په بيه تمامه شوه ، چې د ايران لاس ته ورغلې . دا

هغه لومړني لوی خیانت وو ، چې د احمد شاه بابا له روح او اخلاقو سره وشو ، له دغې نېټې نه وروسته لوی افغانستان مخ په ځوړ روان شو او بربادي پیل شوه .

د شاه زمان وروستی احوال

اوس تاسو یوه پلا بیا . شاه زمان وګورئ ، بیا ورسره خدای پاماني وکړئ . په ۱۸۰۸ ز کال کې د انګلیسانو یو لوی پلاوی د الفینستن په مشرۍ له ډیلي نه د پېښور په لور وخوځېد ، چې د الفینستن په قول د افغان مغرور پادشاه (کاشکې تر پایه مغرور پاتې وای) وګوري او د ناپلیون د نقشو په اړه خبرې ورسره وکړي . دا چې پلاوی د لوی افغانستان حدودو ته داخلېږي ، تر دغه وخته پورې یوازې د خراسان ولایت له لاسه وتلی وو او نوره امپراتوري لا شته او د شاه شجاع لومړۍ دوره پاچاهي ده . پادشاه هم په پېښور کې دی . الفنستن داسې لیکي : د ۱۸۰۹ ز کال د جولای په لسمه مو له شاه زمان سره وکتل . د شاه زمان لیدنه د پادشاه تر لیدني موږ ته لا په زړه پورې نه وه . شاه زمان یو وخت په هندوستان او پارس کې د لوی نامه او اعتبار خاوند وو . دی مو په داسې حال کې ولید ، چې په خېمه کې یې غالۍ او لیمڅي هوار وو . شاه زمان پر یو لوی کوچ ناست وو . موږ ده ته مخامخ تر هغو ولاړ وو ، چې ده د کېناستلو اجازه راکړه . دده لباس ساده او ارت یې لستوڼو کوټ یې اغوستی وو ، چې وربښمین ګلان پرې ګنډل شوي ول . پر سر یې توره لونګی وه . څېره یې ډېره شاهانه وه ، دغه وخت دی څلوېښت کلن ښکارېده . غږ او حرکت یې جګ او منظم وو . اوږد مخ او ښکلې ږیره یې درلوده . دده څېره په هیڅ صورت یوه ړانده ته نه پاتې کېده ، سره له دې چې سترګې یې ژوبلې وې ، خو بیا هم توري برېښېدلې او دده څېرې ته یې تازه ګي ښښله . کله چې به چا ورسره خبرې کولې ، مخ به یې هغې خواته اړاوه . دده څېره غمجنه او له خپګان نه ډکه وه . کله چې موږ کېناستو ډېره چوپتیا خپره شوه . خو ده پخپله چوپتیا ماته کړه او د شاه شجاع د بدبختیو په باب یې خبرې وکړې او د شرایطو د ښه کېدو هیله یې وکړه . دا و د نومیالي پادشاه یو اخري انځور چې ومو لید . د شاه زمان وروستی خبره ، چې دی زوړ ، ړوند او ناتوانه وو داده : ((پادشاهي بې تورې او توره بې هدفه نه وي)) . د لوی افغانستان نومیالی امپراتور . شاه زمان په ۱۸۴۴ ز کال کې ومړ او په سرهند کې خاورو ته وسپارل شو .

اخځونه

- [1]
- قدرت الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاریخ ، ۳۷۹ - ۳۸۰-۳۸۷ ، ۳۹۰-۳۹۱ ، ۳۱۳ - ۳۱۴ مخونه ، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا د مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ .

شاه محمود سدوزی

شاه محمود سدوزی د . تیمور شاه زوی په ۱۷۶۹ ز کال کې زیږیدلی دی . ده له خپل ماما وزیر فتح خان سره په ګډه او د ایرانیانو په مرسته د نومیالي پادشاه . شاه زمان پر ضد دسیسې جوړې کړې .

ایرانیانو هروخت زمونږ دهیواد په تجزیه ،کورني جنګ مذهبي یرغل جاري ساتلي ښاغلي شاه محمود ډیرزر ناکامه کیدو علت دپردیوپه لاس اومهار راتلل وچي ملت هیڅ وخت داسي کړیواوسړیوته وخت نه دي ورکړي ده نه یوائې دپردي مداخلي په مټ دهیواد پاچاهي ترلاسه کړه بلکي د ۱۸۰۰۱ز کال د جولای په ۲۵ یې . شاه زمان ، چې دده ناسکه ورور وو ، لومړی ړوند کړ ، بیا یې بندي خانې ته واچاوه ، دی پخپله د افغانستان پر پلاز کښیناست . دده لومړی دوره واکمني تر ۱۸۰۳ پورې دوام وکړ .

دهیواد دلاس پټ لړی له دې څخه رواج پیداکوي چي لاتراوسه دوام لري چي دواک لپاره دکوم ملک سره خبره وکړي دهغوي دمنافع په ترلاسه کولو کې دوي واک ته ځان رسوي له ده نه وروسته دده بل ناسکه ورور شاه شجاع د افغانستان پر پلاز کښیناست . شاه محمود سدوزي دویم ځل په ۱۸۰۹ ز کال کې د افغانستان پادشاه شو او په ۱۸۱۸ ز کال کې راوپرزول شو . دی په ۱۸۲۹ ز کال کې ومړ .

اخځنې : قدرت الله حداد (فرهاد) د افغان ملي تاریخ .

شاه شجاع

شاه شجاع د . تیمور شاه زوی د ۱۷۸۵ ز کال د نوامبر د میاشتې په ۴ زیږیدلی دی . دده لومړنۍ دوره پاچاهۍ په ۱۸۰۳ ز کال کې د شاه محمود سدوزي له واکمنۍ نه وروسته پیل کیږي او تر ۱۸۰۹ ز کاله پورې دوام کوي . په ۱۸۰۳ ز کال کې د کابل ، لوګر ، کلات او غزني غلځیو په ګډه شاه شجاع ته بلنه ورکړه ، چې کابل ته راشي . دغه مهال وزیر فتح خان په پېښور کې وو . په پایله کې شاه محمود سدوزی یا یاغي محمود خلع شو او شاه شجاع د محمود له درې کلنې واکمنۍ نه وروسته پادشاه شو . خو د لوی افغانستان د خراسان ولایت ، نیشاپور او مشهد له لاسه ووتل . وزیر فتح خان چې حالات داسې ولیدل ، نو له پېښوره کندهار ته ولاړ او هلته د محمود له زوی کامران سره یوځای شو . شاه شجاع چې دا مهال د افغانستان پاچا شوی وو ، نو یې جنرال احمد خان نورزایي کندهار ته واستاوه . ملا عاشق یې کابل ته راوغښت . د کوه نور الماس چې دده په کور کې شاه زمان ایښی وو ، هغه یې څنې واخیست او عاشق یې مړ کړ . وزیر فتح خان له شاه شجاع څخه بښنه وغوښته او هغه هم وبانبه . کابل ته راغی ، خو کله چې شاه شجاع پېښور ته ولاړ ، فتح خان کندهار ته وتښتېد او شاهزاده قیصر ، چې د کندهار والي وو ، هغه یې راوپاراوه ، چې ځان پادشاه اعلان کړي او هغه هم دا کار وکړ . کله چې شاه شجاع کندهار ته متوجه شو ، فتح خان بیا وتښت او قیصر ته تسلیم شو او بېرته د کندهار د والي په توګه وټاکل شو . د شاه شجاع لومړنۍ دوره تې یوې اندازې پورې بنه تېرېږي ، خو دده دویمه دوره او هغه تړون چې دده ، رنجیت سینګه او انګلیسانو تر منځ ، چې د لاهور د درې ارخیز تړون په نامه یادیږي ، د ملي تاریخ یوه ډېره بد مرغه مرحله ده .

شاه شجاع او د لاهور تړون

په ۱۸۰۹ ؟ کې شاه شجاع په لاهور کې وو او په کابل کې هماغه یاغي محمود یا شاه محمود سدوزی د وزیر فتح په مرسته د دویم ځل لپاره پر پلاز کښېناست . شاه شجاع ددې لپاره چې محمود له پښو وغورځوي او پخپله پادشاه شي نو د لاهور تړون یې داسې ورسره لاسلیک او ومانه ، چې کشمیر ، اتک ، چچ هزاره کېمبل پور ، پېښور ، هشنغر ، کوهاټ ، هنګو ، ملتان ، ډېره غازي خان ، ډېره اسماعیل خان یې د تل لپاره له لاسه ورکړل او رنجیت سینګه او دده وکیلان چې هره پرېکړه د سند په اره وکړي ، نو شاه شجاع به هغه مني . د لاهور په تړون کې شاه شجاع ته شاه ویل شوي وو ، خو له دې

وروسته پادشاهان د جناب ، والي کابل یا امیر په نامه یاد شوی او د ولی افغانستان د پوره له منځه ورلو لپاره یې کار پیل کړی او دغه حکم له لندن نه راغی ، چې افغانستان باید د نړۍ له نقشې نه وایستل شي لکه اوس چې دبناغلي کرزي په دورکې بیا داپلان عملي کیدونکی دي ،نوخدایزده چې پاکستان به په ټوټوو بشي اوکه دواړه په هرصورت د افغانستان خلکو دا مقاومت وکړی چې افغانستان د نړۍ په نقشه کې پاتې شي ،خو ددې ځومخورو غازیا.ر په میړانه اونه دشجاع په غلامي اودا زموږ دهیواد دمظلومیت اومغلوبیت ډیره اساسه اوتلپاته دوره بللی شو بس له همدې ورځې غلامي په هیواد کې یورسمي بڼه غوره کړې چې لاتر اوسه هیڅ عار اوپیغور نه دي .

د غازیانو قیام

په ۱۹۴۱ ز کال کې مکناټن شاه شجاع ته یو لیک واستاوه ، چې د کابل نور افغاني مشران په یوه پلمه خپل ځنګ ته دروغواړه ، بیا به دوی ټول ونیسو ، زه به یې هندوستان ته بوزم او ستا پاچاهي به کراره شي . شاه شجاع د مکناټن د لیک ځواب ور نه کړ ، خو افغان مشران یې لکه عبدالله خان اڅکزی ، امین الله خان لوګری ، عبدالسلام خان پوپلزی ، سکندر خان ، نواب زمان خان ، محمد شاه خان بابکر خېل ، میر حاجي او نور مشران یې وروغوښتل ، دوی ته یې د منکناټن نیت څرګند کړ او د ځان له پلوه یې دا اختیار ورکړ ، هر ډول ګام چې دوی ښه ګڼي هغسې دې یې اوچت کړي . دوی د شاه شجاع له درباره ووتل ، د شپې د کابل په یوه کور کې سره جرګه شول او یو لړ پرېکړې یې وکړې . دوی دا سره وتړله ، چې په ګډه به ملي پاڅون ته تیاری نیسي او د هېواد ګوټ ګوټ ته به خبر ورکوي چې دتکبیرچیغه یې هم دازادۍ رنګ وړی . دوی دا پرېکړه هم وکړه ، چې ډېل به کوي ، څو د انګرېزانو له خوا یو نوی تېری وشي ، هماغه به پلمه او د یون اوپاڅون کولو بنسټ وګرزوو او په پاک قران یې لوړه سره وکړه . رابرټ برنس ، چې د کابل والي دی ، په انګلیسي او هندي ښځو مور وو . یوې کابلۍ ته یې هوا شوې وه ، چې د خپلو اړیکو په لاره یې د عبدالله خان اڅکزي یوه مینځه وموندله . کله چې غازیان د یوې پلمې په انتظار کې ول ، نو دا یوه ښه پلمه په لاس ورغله چې غزا پیل کړي . غازي عبدالله خان د نوامبر په دویمه د سهار لومنځ وکړ او د نورو غازیانو په سر کې په شنه سهار د برنس کلا ته ورسېدل . د برنس ساتونکي یې وووژل او کورته وردننه شول . دوه انګلیسي،، دوه هندي او یوه ې هماغه ښځه ونیوله او ویې وژل . برنس په مقاومت لاس پورې کړ ، خو ډېر ژر د غازیانو په لاس ورغی او د کوره د باندې یې د پارېدلو غازیانو ډلې ته وروغوځار کړ . دده مرستیال ، خزانه دار او نوکران د غازیانو په لاس ټوټې شول . غازیانو د کابل د ښار اوسېدونکي

انګریزان یو په بل پسې ونیول . د انګریزانو له چاونۍ نه منظم لښکر راغی ، خو افغاني زمریانو د سوی د غوښې په شان وشیرل . شاه شجاع له بالاحصار نه په دوربین کې دغه ننداره کوله او له سترګو یې اوښکې بهېدې ، چې زه څه بد مرغه وم ، چې دغسې ننګیالي ملت ته مې انګریزان راوستل...د کوهدامن ، چهاردهي ، لوګر ، میدان او نورو شاه وخوا سیمو غازیان راتلل او عبدالله خان اڅکزي ته یې داد ورکاوه ، چې جګړې ته دوام ورکړي . شاه شجاع له دې نه مخکې افغاني غازیانو ته ویلي وو ، چې زه په دغسې یو چال کې نښتی یم ، خو د غازیانو لپاره له خپلې خزانې څخه خرڅ ورکوم . په داسې حال کې چې غزا روانه وه ، غازي عبدالله خان ټپي شو . نور غازیان او کابلیان پرېشانه شول . مورخ احمد علي کهزاد لیکي ، چې عبدالله خان په ټپي حالت کې پر اس سپور شو او د کابل په ښار کې وګرځېد ، ددې لپاره چې غازیان نور هم تشویق شي . کله چې عبدالله کورته راغی ، نو د شپې یې ساه ورکړه او شهید شو . دده جنازه د چهاردهي په قلعه سرخ کې پر یوه غونډۍ دفن کړای شوه . د جنازې تر ښخولو وروسته ملا مومن غلزی ، امین الله خان لوګری ، شمس الدین بارکزی ، ګل محمد خان ، عبدالعزیز خان ، محمد شاه خان بابکرخېل ، سکندر خان بامیزی او عبدالسلام خان پوپلزی سره جرګه شول او د غزا د دوام پرېکړه یې وکړه . د ۱۸۴۱ ز کال د نوامبر د دویمې نېټې ملي پاڅون دې حالت ته ورسېد ، چې انګریزان خبرو ته حاضر شوي او وتلو ته چمتو شوي وو . د دوی وسله او توپخانه هم د غازیانو لاس ته ورغلې وه . پاچا او شاهي کلا هم د غازیانو په لاس کې وه .....له هندوستان څخه نوې لښکرې راوخوځېدې ، چې د بخارا پادشاه سردار اکبر خان ته اجازه ورکړه ، چې هېواد ته راشي . امیر دوست محمد خان چې د کوهستان او کاپیسا بریالي غازیان یې پر میدان پرې ایښي وو او پخپله مکناټن ته تسلیم شوی وو ، دا مهال په هندوستان کې وو او انګریزان له ده سره هم د خبرو په حال کې ول . مورخین وایي ، چې امیر دوست محمد د غازیانو له سترو بریالیتوبونو نه بېخي ناخبره وو او دی د پادشاهۍ دومره لېوال وو ، چې ده او نورو سردارانو هېڅکله د ملت توره په نظر کې نه ده نیولې . د سردار اکبر خان په رارسېدو سره مشران خوشاله شول او دی یې خپل مشر ومانه او یو ګټلی میدان یې ده ته وسپاره ، خو د اکبر خان ټول حرکات ددې لپاره وو ، چې خپل پلار بېرته پر پلاز کښېنوي . ټولو ملي مشرانو دده تود هرکلی وکړ . سردار اکبر خان په حالاتو پوه وو ، چې انګریزانو پوره ماتې خوړلې ده ، نو یې په داده زړه مکناټن ته لیک واستاوه او د خبرو اترو غوښتنه یې وکړه .....

د شاه شجاع مړینه

له بلې خوا شاه شجاع د پخوانیو دبدو په حساب خواشیني مالومېده ، نو شاه شجاع د نایب امین الله خان لوګري پر خوا ډېره پاملرنه کوله ، چې دغې پاملرنې د بارکزو سردارانو خوا بدوله . دا خبره هم د مکناټن په ګټه وه ، خو ورستیو پېښو موضوع بل ډول کړه ، چې ان د شاه شجاع سدوزي په مرګ تمامه شوه . د نواب زمان خان زوی شجاع الدوله ، چې شاه شجاع سدوزي خپل نوم پر هغه اېښی وو ، شاه شجاع سدوزی پر هغه ورځ وواژه ، چې شاه شجاع له انګیسانو سره د جګړې لپاره چمتو شوی وو او له هغه لښکر سره ، چې د کابل په سیاه سنګ کې د جلال اباد په لور د حرکت په حال کې وو ، وخوځېد . شاه شجاع ناڅاپه د ځینو جوهراتو په فکر بالا حصار ته ولاړ او چې بېرته لښکرځای ته راستنېده ، شجاع الدوله له خپلو لښکرو سره برید پرې وکړ او هغه يې وواژه . هغه پروګرام ، چې د غزا لپاره دا مهال شتون درلود ، هغه معطله شو ؟.

اخځلی :

۱. قدرت الله حداد (فرهاد) . د افغان ملي تاریخ ، ۳۹۳ ، ۴۱۶ - ۴۲۰ مخونه . د سابې د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ .

سلطان علي شاه

د احمد شاه بابا څخه وروسته دده اووه زامن یو په بل پسې پاچاهان شوي هغه لکه : سلیمان ، تیمور ، زمان شاه ، شاه محمود ، شاه شجاع ، فیروز الدین اوکامران دوی اکثرو داقتدار په سره جگړه کې یوبل وژلي یا ړندکړي له دوی وروسته چي کوم علي شاه او ایوب شاه راغلي دهغوي واکمنی محدوده چي ډیرتاریخ پوهان یې دسردارانو او ملکانو دځای واکمنیو ملوک الطوافی په ډول شمیر ،خو دوي په وژنه سرفه نه دي کړي داوخت افغانستان دخپل منځني جگړو کوربه وو دی وخت کې دشاه زمان زوي دتیمورشاه لمسي علي شاه پاچا هي وه اما ډیره محدوده وه .

ایا ریښتیا ددي وخت دبدمرغیو سبب دا شو:

تیمور شاه په کال ۱۸۹۳م کی په پیښور کی مریض او په کابل کی یې فوت وکړ، ویلی کیږي چی مرگ یې طبیعي نه وو، بلکې د حرم ښځو مسموم کړی وو، هغه د ډیرو زیاتو ښځو څښتن وو چی ۲۴ اولاده (زامن) یې د ځانه وروسته پاته وو. اته (۸) زامن یې د قدرت په راس کی وو، چی مشریې د هغو نه همایون او کوچنی یې شاشجاع وو. تیمور شاه د ژوند په اخیریو ورځو کی هیواد پدی ډول باندی تقسیم کړو : قندهار یې خپل مشر زوي همایون ته، هرات یې خپل دویم زوي محمود ته، پیښور یې خپل دریم زوي عباس ته چي بیا هم واک دمحمود وو ، کابل یې خپل څلورم زوي شا زمان ته، غزني یې خپل کوچني زوي شاشجاع ته او کشمیر یې خپل بل زوي کهندل خان ته وسپارل.نو دهمدي خودسریو واکمنیو اوتجزیو سبب داشوچي هیواد په خپل منځني جگړو کې کښیوت،

نو بیا

دا چی دصدوزو واکمني تغر تولیدونکي ښکاریدلو په همدي وخت کې تول هیواد له کمشیره ترهراته فتني اومنځني جگړو واخیست سردار دوست محمد خان له کمشیره راستون سو او کابل یی له محمود څخه ونیوي او محمود یی غزنی ته وشړلو عظیم خان هم په لومړی سر کې د دوست محمد خان مرست وکړه ،خو کابل ،هرات او قندهار بیلی واکمني لیدلي هرات لادصدوزو په واکمني کې ور چي صدوزو تر ۱۸۴۲ میلادي کاله پوري هلته واکمني وچلوله اوهراتیانو خپله واکمني له ایران اوروسي څخه هم وساتله .

او دکابل قندهار واکمني دعظيم خان او دوست محمد ترمينځ په کشمکش کې وه؛ دوي يو بل سردار استعمالولو چې دهغه په وژلو به يې دپاچاهي تاج ترلاسه کولو ،خودلته دصدوزو او بارکزو ترمينځ شخړه گرمه وه هسي يې صدوزي ترلستونى نيولي وو ، خوواک ،ځواک دصدوزو وو ليکن په پاى کې دايوب شاه زوى سلطا ن علي شاه ووژلو او ايوب شاه ديو څه مودي لپآره دده ځاى ناست شو.

ايوب شاه

ايوب شاه هم داحمد شاه بابا له لمسيانو څخه وو . ليکن هغه احساس چي له احمد سره بلعکس دوى يواځى دخپل سر ي واکمني يا ملوک الطوافى لاره خپله کړي ، دمحمد عظيم خان په پرلپسى تېنگار اولمسون چي ايوب خان يې دعلي شاه په وړاندي هڅاوو ،خودهمدي هڅوني په بهير کې ايوب شاه هم دديرتېنگار لامله دي ته امده شوه چي دبغاوت په نتيجه کې يې د ۱۸۱۹ ميلاد کال په اړدو کې خپله ځان دپاچا په توگه اعلان کړي.

البته دومره بايد ووا يو چي ددې کورنى اشخاصو دهيواد واکمني يوه ميروثي بللي وو او په خپلو کې يو دبل په ضد سره راپارول ولي چي سلطان على شاه هم دوست محمد خان راپارولي وو دوست محمدخان بيا دهمدي محمدعظيم خان په وړاندى دمقابلې هود درلود کوم چي يى اوس دعلي شاه په ضد ايوب شاه را وپاراوو اصلى کې جگړه ددوو سيالوډلوعظيم خان او دوست محمدخان تر مينځ ووچي سدوزى اوبل باريکزى وو ، خوبه هرصورت دايوب شاه زوي اسماعيل ديوه چريکي په دول علي شاه ووژلو دوژلو سبب نه يواځى دايوب زوى عظيم خان وو بلکي دهند ،ايران او انگريزانو دستوري اشخاص هم لير نه وو.

دعلى شاه له ووژولو وروسته ايوب واکمن شو .خو دلته نوره هم جگړه دصدوزيو واکمنو ډلوتپلو ترمينځ ځاى ناستو اشخاص ته رسيدله دايوب زوى اسماعيل دعظيم زوى حبيب الله خان هم سرونه سره راپورته کړل ولي چي دعظيم له تصادفى مړيني وروسته حبيب الله دخپل پلار دوزير عظم په ځاى وټاکل شو ،خو اسماعيل دخپل پلار دمرگ خطر احساسا وو چي په همدې بهير کې حبيب الله او اسماعيل په خپلو کې سره په ضد شول ، امير دوست محمد خان ددي موقع څخه په استفادي سره دقندهار له لوري پرى حمله وکړه او پا چاهى يې ترې ونيوله.

لسم څپرکی

امیر دوست محمد خان

(دبارکزیو د واکمنی پیل)

امیر دوست محمد د سردار پاینده خان زوی دی ، چې د بارکزی کورنۍ مشر وو ، او د ۱۷۹۳ ز کال د دیسمبر په ۲۳ زیږېدلی دی . (ځینې سرچینې دده د زیږېدو کال ۱۷۹۰ گڼي)

دده مشر ورور فتح خان هغه سړی وو ، چې له شاه محمود سدوزي سره یې یو ځای څو واره ایران ته پناه یووړه او د لوی افغانستان د نومیالي پاچا . شاه زمان پرضد یې دسیسې جوړولې .کله چې په ۱۸۱۸ ز کال کې شاه محمود سدوزي خپل ماما ، یانې د دوست محمد ورور فتح خان وواژه ، نو له شاه محمود سره د باراکزیو سردارانو اختلافونه زیات شول ، افغانستان ددوی ترمنځ ووېشل شو ، د هېواد د خاورې او ولس پر وړاندې داسې چلند کېده ، لکه د دوی شخصي ملکیت چې وي .

فتح یا شاه فتح خان

فتح جنگ چې اصل نوم یې (   ) وو . دتیمورلمسي او د شجاع زوي وو دشاشجاع دزوی فتح دوره په جگړو کې سرته رسیږې اوباریکزو یی هم پآچاهی ونه منله او له بلې خوا دده پلار شجاع هم دانگریزانو دیوه غلام په څیر دور دتاریخ توره دوره وو ؛ ولې چې شاه شجاع د لومړنۍ دوره پاچاهۍ په ۱۸۰۳ ز کال کې د شاه محمود سدوزي له واکمنۍ نه وروسته پیل کیږي او تر ۱۸۰۹ ز کاله پورې دوام کوي . په ۱۸۰۳ ز کال کې د کابل ، لوگر ، کلات او غزني وگړو په گډه شاه شجاع ته بلنه ورکړه ، چې کابل ته راشي . دغه مهال وزیر فتح خان په پېښور کې وو . په پایله کې شاه محمود سدوزی یا یاغي محمود خلع شو او شاه شجاع د محمود له درې کلنې واکمنۍ نه وروسته پادشاه شو .. د شاه شجاع لومړۍ دوره تې یوې اندازې پورې ښه تېریده ، خو دده دویمه دوره او هغه ترون چې دده ، رنجیت سینگهـ او انگلیسانو تر منځ ، چې د لاهور د درې اړخیز ترون په نامه یادیږي ، د ملي تاریخ یوه ډېره بدمرغه مرحله ده خورا اندیښمن کړ وو کوښښ یی کاوه چې ځان ته بله لاره ولټوي ولې هیواد دغازیانو پآڅونو اخیستي وو .

په ۱۸۴۱ ز کال کې چې مکناټن شاه شجاع ته چې کوم لیک استولی وه ، چې د کابل نور افغاني مشران په یوه پلمه خپل ځنګ ته دروغواړه ، بیا به دوی ټول ونیسو ، زه به یې هندوستان ته بوزم او ستا پاچاهي به کراره شي . خوغازیانو ته ده اطمینان ورکړي مګرغازیانو خپل کار ته دوام ورکړي ته یې دوخت په کتلو سره داد ورکړي وو .خودلته دغازیانو پا څو اودسدوزیومنځني اختلاف اودباریکزیو ناخوښي دشجاع اودسدوزو وروستي کمبله په ټولیدوښکاره کوله . د نواب زمان خان زوی شجاع الدوله ، چې شاه شجاع سدوزي خپل نوم پر هغه ایښی وو ، شاه شجاع سدوزی پر هغه ورغ وواژه ، چې شاه شجاع له انګیسانو سره د جګړې لپاره چمتو شوی وو او له هغه لښکر سره ، چې د کابل په سیاه سنګ کې د جلال اباد په لور د حرکت په حال کې وو ، وخوځېد . شاه شجاع ناڅاپه د ځینو جوهراتو په فکر بالاِ حصار ته ولاړ او چې بېرته لښکرځای ته راستنېده ، شجاع الدوله له خپلو لښکرو سره برید پرې وکړ او هغه یې وواژه .

دشاه شجاع دمړیني وروسته دکابل په بالاحصارکي چي فوجي چاوڼۍ بلل کیده یوه عاجله غونډه وشوه ځني کارپوهانو داغوره کړه چي باید دده زوی فتح خان پاچاشي دشجاع دزوی په اعلان سره باریکزو تټه او بغاوت وکړي چي بالاخره داکبرله لوري دسیالوډلو ترمینځ روغه وشوه ، خوفاسی یومتل دي وائی چي ګورګ بچي ګورګ میشه ده له پټه له انګریزانو سره خبره وکړه او له هغوی سره یوځای له هیواد ووتل .

اخځني : قدرت الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاریخ ، ۳۹۳ ، ۴۱۶ – ۴۲۰ مخونه ، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ .

درمیسر تاریخ <کهزاد —— دافغانستان لنډ تاریخ . عبدالحی حبیبی .

امیر شېر علي خان

امیر شېر علي خان (۲۱ د فبروري – ۱۸۲۵، ۱۸۷۹) د ۱۸۶۳ زېږيز کال نه تر ۱۸۶۶ زېږيز کال پورې او وروسته بیا د ۱۸۶۸ زېږيز کال نه تر خپلې مړینې پورې د افغانستان پاچا وه. هغه د امیر دوست محمد خان، د بارکزیو د حکومت بنسټګر، درېیم ځوی وه.
امیر شېر علي خان که څه هم د امیر دوست محمد خان درېیم ځوی وه خو کله چې امیر دوست محمد خان مړینې ته نژدې وه نو داسې یې وصیت کړی وه چې د هغه د مړینې نه وروسته باید امیر شېر علي خان د هغه ځای ناستی شي. او همداسې هم د امیر دوست محمد خان د مړینې نه وروسته هغه د افغانستان پاچا شو، خو ډېر ژر بیا د هغه د مشر ورور امیر محمد افضل خان له خوا د پاچاهۍ نه ګوښه کړای شو.

دامیرشیرعلی خان په اړه ښاغلی محمد کبیرویاړ په خپل کتاب (له غوریانو تر درانیانو) کې افغانستان درمسیرتاریخ چې دښاغلی غبار لیکنه حواله ورکوي اولیکي : کله چې په ۱۸۶۸ میلادي کال پورې په دې بریالی شو چې کابل پلازمینه ونېسي ،مګرهمدا مهال لا دانګریزي استعمار یرغلونو دوام درلود ، سره لدې چې امیر شیر علی خان دقضیې دحل او خلاصون کوشش کاوو تر څو دخت له زبرځواکونو سره دپرمختګ په تګل اړیکي ټینګي کړي په همدې نیت هندته لاړ او هلته یې دانګریزي استعمار له مخکښانو هریوه (وایسرای لارډ ما یو سره لیدنه کتنه وکړه او د دوستي اوښه نیت په درلودلو سره یې ورسره ژمني هم وکړې خو ددویم واکمن (لارډ لټن) په مشرکیدو سره ددې ژمنو او تړون اړخ بدل شو استعمارچیانو غوښتل چې دهند پولی دافغانستان شمال هندوکش ته ورسوي ، خو دنوي لارډ تګل داوو که یې ومني نوپاچا به وي اوکنه نو کوم بل داسې لاسپوڅي پاچا به غورکیږي چې انګریز ي استعمار ته یي سر ټیټ وي به هرصورت دشیرعلي خان تمه وخته اوبیا دروسانو دملاتړپه نیت ومزار شریف ته لاړ په دې وخت انګریزانو ۱۸۷۸ میلادي کال دنومبر میاشتي په ۲۱ نېټه په ډېر غورور سره بیا تیر پیل کړ او امیر هم دروسان دملاتړ په تګل هملته مړشو خو بیا رانه غلي ، خو دده زوی یعقوب خان چې دانګریزانو په لمسون دپلار په خلاف دتوطیې له لامله بندي او تازه له بند څخه خلاص شوي وو ، دسولې خبرې پیل کړې چې ددې خبرو په پایله کې د۱۸۷۹ میلادي کال دمئ په ۲۶ نېټه دګندمک بدنام تړون لاسلیک شو

او یعقوب خان د انګریزي استعمار تولي هغه د سیسي چې زموږ د خاري ملي تمامیت په کې نغښتي وو د برچې په زور ورسره ومنلي ، خو ملت یې په وړاند د بغاوت سر را پورت کړی وو.

(خوله بلي خوا مرحوم حبیبی په خپل کتاب (د افغانستان لنډ تاریخ ۳۱۷ صفحه) کې لیکي چې انګریزانو د شیرعلي خان واکمني په رسمیت نه ده پیژندلي بلکي د هغه په وړاندې یې دده ورور امیر افضل خان په پښورکې وساتلو چې بیا دیوجګړې په نتیجه کې دي ګیر او دده زوی عبدالرحمن بخارته په تېښته بریالی شو.) چې بلاخره دده د واکنمي دزوال سبب شو.

امیر شیرعلي او دنوي تمدن پېر

په افغانستان کې چې امیر شېر علي خان په دوهم ځل لپاره پاچا شو (۱۸٦۸-۱۸۷۸م زېږدي) په هېواد کې د نوي تمدن پیر پیل شو . په دغه پیر کې مطبعه هېواد ته راوړل شوه او په کار یې پیل وکړ . د شمس النهار اخبار د لومړي ځل لپاره خپور شو . د پوستي ډاک غونډال فعاله شو او د پوست ټکټونه چاپ شول. همدا رنګه عصري لښکر یا پوځ جوړ شو چې ټولې پوځي اړتیا وې یې پوره کولې . په همدې پیر کې په لومړي ځل باندې کابینه جوړه شوه او د مختلفو چارو لپاره د کار وېش او وزارتخونې جوړې او منځ ته راغلې او د کارونو د ښه والي لپاره د مسلکي کدرونو د روزلو لپاره یوه پوځي او یوه ملکي ښوونځۍ پرانیستل شوې.

اخځ :

١. Vogelsang, Willem (٢٠٠٢). "War with Britain-١٦". The Afghans. LONDON: Willey-Blackwell, John Willey & SOns, Ltd, UK.. pp. ٢٥٧. ISBN ٩٧٨-١-٤٠٥١-٨٢٤٣-.

٢. محمد کبیر ویار په خپل کتاب (له غوریانو تر درانیانو) کې افغانستان در مسیر تاریخ چې د ښاغلی غبار لیکنه ده حواله ورکوي.

امير محمد افضل خان

(امير محمد افضل خان) ۱۸۱۱ - ۱۸٦۷ د امير دوست محمد مشر زوی وو . محمد افضل د خپل پلار له مړينې نه دري کاله وروسته د افغانستان واک له خپل ورور امير شېر علي خان نه ونيو . دده له مړينې نه وروسته امېر شېرعلي خان بېرته د افغانستان امير شو

دسدوزو،محمدزی اوبارکزو اوهم هغه خپل منځي جګړو لادوام درلود دقدرت په سره يو ورور دبل وينو ته لاهمغه سي تږي وو افضل خان د دوست محمد په واکمني کې دهيواد شمال بلخ لوری ته واکمني چلوله تر وېوه بريده ددوست محمدخان دوصيت سره سم افضل خان دخپل ورور اطاعت هم منلو ، خو اعظم خان دياغيانو ډلګی جوړولي ترڅو دافضل په وړاند اووبه خړ کړي .له يوې خوا هيواد دتجزيو ترخطر لاندي ساه وهله له بل لوري څخه دقومي اوتربګني شاهي دورونو لړۍ يوې په بلې پسې دزوال لارې لټولي ،خوبلاخره دشيرعلي خان زوي داعظم خا ن سره يوځای شوي اوديوسترلښکرپه جوړولو يې افضل خا ن ته ماتي ورکړه او دي يې نظر بند وساتلو .
کله چي دافضل خان زوی عبدالرحمن خبرشو چي دپلارواکمني يې خپلو تږې نيولي نو ليځي راوغږلي د۱۸٦٦ ميلادي تراخيرو پوری يې بيرته دپلار واکمني ترلاسه کړه خو پلاريي تريوه کال پوري لاژوند اوبيا ۱۸٦۷ کال کې مړ شو .

امیر محمد اعظم خان

امیر محمد اعظم په ۱۸٦۷ ز کال کې د امیر محمد افضل له مړینې نه وروسته د افغانستان پر پلاز کښېناست . دی څه کم او زیات یو کال پاچا وو . له ده نه وروسته په ۱۸٦۸ ز کال کې امیر شېرعلي خان د افغانستان پاچا شو او امیر محمد اعظم له خپل وراره عبدالرحمان سره ایران ته وتښتېد .

کله چي دامیر افضل خان واکمني دیوه کال په موده سره ته ورسیده او دي په ۱۲۸۴ هجري کال کې مړشو نو له ده وروسته دده بل ورور امیراعظم خان دده په گدی کښېښستلو دي هم دنورو په شیر دلاسپوځی څخه خالی نه وو ولي په پیښورکې هم دانگریزانو دغورو وعدو په ورکولو سره دي ته هڅاوو چي په هیواد کې ناارمي او دانگریزي استعمار په گټه چلن باید ترسره کړي هغه وو چي په خپل پلان کې بریالی شو دهیواد ډیره برخه یی ونیوله له بل لوري عبدالرحمن دهیواد دشمال ولایتونه یی یو په بل پسی ورته فتح کړ اوبیا یی دکابل سره وتړل چي دواکمنی برخه یی

اعلیحضرت امیر محمد اعظم خان (۱۲۸۴ هـ ق)
S. M. Mohommad Aazam Khan (1867)

پراخه شوه خودکندهار اوهرات سیمي لادشیرعلی خان په واکمنوپه لاس کې پاتي وي او کورنۍ جگړي لړۍ لاگرمه وه په همدي بهیر کې دشیرعلي خان ځواکونو دکندهار له لوري داعظم خان په لښکرو بری ور وړ چي په نتیجه کې یی کابل تری ونیوي او امیر اعظم خان او عبدالرحمن خان ایران ته په تېښته بریالي شول له څه مودي وروسته امیراعظم خان هلته مړشو او عبدالرحمن خان ته روسان (جنرال کوفمن) دعوت ورکړي او په تاشکند کې یې پنا ورکړه چي بیا هلته میشت شو .

یعقوب خان

یعقوب خان دامیرشیرعلي خان زوي اودامیردوست محمد خان لمسي ووچي بارکزي خاندان یوه غلامه ځیره وه داهغه څوک دي چي دانګریزي استعمار ته یې سر ټیټ کړ او دګندومک په نوم تړون یي دهیواد اوملت پلورني په مقابل کې ترسر کړ، که څه هم دملت په ناخوښي اوداسعتمارتربرچي لاندي وو.

امیر شیر علي خان د دوه کاله انزوانه ورسته د خپل ځوي یعقوب خان سره په هرات کي لښکر تیار کړ کندهاریي ونیو او بیا د کابل په لور وخوځید په شش ګاو کي د محمد اعظم او عبدالرحمن د لښکرو شره مخامخ شو پدي جګره کي امیر بریالي شو محمد اعظم او عبدالرحمن خان د بنو له لاري هند ته وتښتیدل او بیا له هغه ځایه ایران ته والاړل. محمد اعظم خان څه وخت وروسته همغلته وفات شو او عبدالرحمن خان بخارا ته ولاړ او امیر شیر علي خان ددویل ځل لپاره پر تخت کیناست.

د امیو شیر علی خان تر مرګ وروسته د انګریزانو دوهم تیری لا پسې قوي شو او دا باید وویل شي چې پر افغانستان حمله کول اسان کار دی ولې دا ملک په قبضه کې ساتل ډېر ګران کار دی ځکه افغانان هیڅ وخت په عنعنوي توګه خارجي زور او تیری نه شي زغملی. د امیر شیر علی خان مشر زوی یعقوب خان د لنډ وخت لپاره په کابل کی سلطنت وکړ او ده له انګریزانو سره د مې ۱۸۷۹ کال کې دګندمک تحمیلي تړون لاس لیک کړ او د دې تړون له مخې امیر په کابل کې د انګریزي حکومت سفیر ته غاړه کېښوده.

تر دې تړون وروسته د افغانستان زیاتې سیمې د انګریزانو په واک کې ورکړې شوې د انګریز د سفیر تر راتلو یوه نیمه میاشت وروسته بیا د پښتنو جزبات را وپاریدل او په ملک کې یوه عامه الدګوله پیل شوه او هغه مړ اور بیا را تازه شو او په نتیجه کې د انګریزانو سفیر ووژل شو او بیا محمد یعقوب خان د انګریزانو له خوا په ۱۸۷۹ کال د دیسمبر په میاشت کې بندي هندوستان ته ولیږل شو او په ۱۸۸۰م کال کې امیر عبدالرحمن خان پاچا شو. امیر عبدالرحمن خان په ۱۲ د نوامبر په ۱۸۹۳م کال په کابل کې د دیورنډ لاین سرحدي پوله لاس لیک کړه او په دې توګه یې پښتانه سره بېل کړل

دګندمک تړون ته یوه لنډه کتنه

له مخکې لا امیر شیرعلي خان دانګریزانو سره دیو مطرح شوی فلان په عملي کولو سره ، سر ښور ولي وه خو دهغه واکمني نیمګړي شوه چي پر ځای یې یعقوب خان پاچا شو.

یعقوب خان د زوي اود لمسي وو.

ګندمک : دیوی سمی نوم دي ...

دګندومک تړون یعني لاس تړلي ملت او فروخت شوی هیواد، انګریزانو ته دورسپارولو معنی ورکوله چي دانګریزي جنرالانو هر یوه جنرال براون او جنرل سرکیوناري له لوري څخه وو ،خو دهیواد له له لورې څخه دملت ناخوښه پاچا یعقوب خان وو دامعاهده د ۱۲۵۷ میلادي کال دمې دمیاشتي په ۲۶ نېټه په داسې حال کې ترسره شوه چي انګریزي لښکرې په سرحدي پولو کې ځای پرځای وي ملک دمحاصرې او اشغال ترسایه لاندې وو چي له هغومادو څخه یو شمېرعملي شوي په دې ډول وي :

(۱) لومړی ماده : دا دراتلونکي افغانستان اوبرتانیی د دوستي لومړیه ورځ ده چي نوریه افغانستان دانګریزي امپراطوري په ولکه کې وي اوهریوبه متقابلي غوښتني مني . (۲) انګریزی استعمار خپله هرڅه بخښنه ددي تړون له مخي څخه کوي (یعني دتیري بخښنه به هم افغان ملت غواري) (۳) ماده : افغان پاچا دنورهیوادونو سره اقتصادي ، سیاسي ،کلتوري اونورتولنیزروابط دانګریزي استعمارچیانوله اجازي پرته نشي کولای. اوهمداډول ددې هیواد ساتنه اودفاع اوفوځي روزنه اودهغوي اړوند لوازم تر استعمارچیانو پورې اړه لري یعني سوله اوجګړه هم دانګریزانو په اجازه کیدای شي . ۶ ماده : دبرطانیي استاذی ددائمي موجودیت لپاره په افغانستان کې وي او افغان استاذي یا نمائیدګان به په مقبوضه هند کې وي ترڅو د دوستي روا بط او دفاعي نظام دټېنګښت سبب شي (۷) ماده : افغان پاچا او انګریزي استاذی به دمتقابل احترام او حقوقو مراعت ساتي .

ددوستي او اقتصادي چارو په موخه به انګریزان لوی سړکونه او لاری جوړوي یعني درغوني چاري به ورته کوي چي هغوي څخه یوه هم بل تړون دتلفوني اړیکو کرښه ده چي له اوسني پاکستان څخه به تر کابله پوري غزوي.

له هیواد څخه دوتلو تولي سرحدي پولي اولاري به انګریزانو ته سپاري ،ترڅو پاته انګریزي لښکروته دوتلو په وخت کې ورته مشکل نه وي ،لکه :لنډی کوتل .کوړک ،خیبر،سیال کوټ وغیره او څه نورې سرحدی پولي چي هغه هم دانګریزانوپه واکی وي ،خو وروستي ماده دا شوه چي امیر

صيب يعقوب خان به ئی په ډيره ايمانداري او مړوسترګومني چي مقابل کې .به دنورو تجهزاتو باوجود له پنځوترشپږلکوپورې پيسي هم ورکول کيږي لدې کرغيړن او ملت پروشي سودا وروسته ملک او اختيارئی دانګريزي جنرانو په لاس کې وو ددې تورترون باوجود غازيانو دپاڅون انتظار ايستي ديو تصادف نه بلکي ديو مطرح شوي فلان له لارې په انګريزانو باندي دتکبيرپه چيغودافغاني پوځيانو له لوري ديوپراخ پاڅون په ډول بلوا ورګده کړه چي په نتيجه کې يې دانګريزي جنرال سرکيوناري په ګډون نوري انګريزی پوځيان هم ووژل شول او بلاخره د دوستي دابهير مات شواو يعقوب خان هم دتيښتي لاره خپله کړه نوره دانګريزي دوستي خيښي اميرعبدالرحمن خان ته پاته شوه او هغه پاچاشو.

اميرعبدالرحمن خان

اميرعبدالرحمن خان (۱۸۴۴يا ۱۸۴۰ز. –۱د اکتوبر، ۱۹۰۱ز.) د ۱۸۸۰ څخه د ۱۹۰۱ کال پورې د افغانستان اميرپاتې شوی دی. د امير محمد افضل خان دريم زوی او د دوست محمد خان لمسی، اميرعبدالرحمن خان د افغانستان په تاريخ کې د هغه بی واکه حاکم په توګه پيژندل کيږي چي له يوې خوا يی هيواد په انګريزانو خرڅ کړاوله بلي خوايی دهيواد دپاته توتي راتلونکي لپاره يو نظم جوړکړ.

اميرعبدالرحمن خان دهيواد دتجزيي هغه مختوره څيره بلل کيدای شي چي تاريخ دتل لپاره ورته غلام اودانګريزی استعمار اله اوګوله بلليده . (يعني داهغه څوک دي چي کابل ،کوټه ،پيښوريی دانګريزی استعمار په مټ سره بيل کړو.)

خوله همدي سترناورين وروسته يی يوبل کار وکړهغه داوو چې په هيواد کې يې له هغو ناخوالو او ګډوديو وروسته چې د افغان– انګريزد دوهمې جګړې په بهيرکې رامنځ ته شوې وې، بيرته په کابل کې د افغان دولت واک له سره ورغوه.

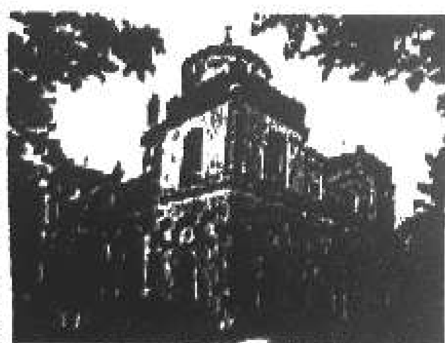
کله چي انګريزانو امير عبدالرحمن د سردار محمد افضل خان زوی د تاشکند څخه راوغوښت نو يې د ده سره د يو شمېر مرستو قول و کړ پدې شرط چي که دی په خارجي سياست کي د انګريزانو سره مشوره و کړي. امير عبدالرحمن هم د مجبوريت له مخي قبوله کړه. دی ډېر تجربه کاره سړی وو ، دی

پوهېدئ چي د قومي خلکو سره څرنګه چلند وکړي او هم د انګرېزانو سره څرنګه په خپله ګټه په نرمي چلند وکړي .تر څو د تېر کردار کفاره را وګرزوي .

ده وکولای شول چي د څو ورځو په مدت کي په کابل کي امنیت راولي او بیا د افغانستان نورو ښارونو ته پام شو . او پدې ډول د افغان او انګلیس دویمه جګړه پای ته و رسېده .

امیر عبدالرحمن په دېر لږ وخت کي په هیواد کي خپل مخالفان یا له مینځه یوړه ، یا یې بندیان او یا یې فراره کړه . انګرېزانو هم د ده سره مرستي کولې . په ۱۸۸۰ م کال کي یې پنځه لکه روپۍ ، څو سوه توپونه او څو زره توپکان امیر ته ورکړه او هر کال به یې ۱۸۰۰۰ پونډه مرسته ور سره کوله .

ده دېر ژر ټوله مخالفین لکه د غزني غلجیان او د منځني افغانستان هزاره ګان د ځان تابع کړه . د سپاه سالار جنرال غلام حیدر خان چرخي په واسطه یې د هیواد ټولي هغه برخي چي د افغاني دولت له لاسه وتلي وې بیرته په لاس راوړې . په نورستان کي یې د اسلام دین خپور کړ او هغه ځای یې د نورستان په نامه و باله .

امیر په هیواد کي د جاسوسۍ دایره جوړه او قوي کړه ، تکړه قاضیان یې مقرر کړه ، د پوستې دفترونه یې خلاص کړه ، شرعي محکمې یې د سره خلاصي کړې ، د کابل په شاهي مدرسه کي یې دیني عالمان مقرر کړه ، چاپخانه یې بیا خلاصه کړه ، په کابل کي یې د توپک جوړولو فابرکه په کار واچول . د مالیې دفترونه یې خلاص کړه ، د لارو غله یې له منځه یوړه .

د خارجي سیاست په برخه کي یې په نرمي ګام اخیسئ . په ۱۸۸۵ م کال کي تزاري روسیې پر شمالي پنجده حمله وکړه او هغه یې و نیوله . که څه هم انګرېزانو باید پدې هکله د ده سره مرسته کړې وای خو و یې نه کړه .

امیر عبدالرحمن خان یوه لویه غلطي چي کړېده هغه د ډیورنډ معاهده ده چي بېله د ملت د نمایندګانو د خبرتیا یې په خپل سر امضا کړه . پدې معاهده کي افغانستان په شرقي او جنوبي سیمو کي دیري مځکي له لاسه ورکړې ۱۸۹۳ م . امیر عبدالرحمن خان په کابل کي په ۱۹۰۱ کال کي مړ سو او پر ځای یې د ده زوی سردار حبیب الله خان پاچا سو .

امیر حبیب الله خان

امیر حبیب الله خان یا امیر حبیب الله شاه په نامه هم یادېږي له (۲ د جولای، ۱۸۷۲ ز. - ۶ د جولای، ۱۹۲۹ ز.) ۱ د اکتوبر، ۱۹۰۱ ز. - ۶ د جولای، ۱۹۲۹ ز. د افغانستان واکمن پاچا و. هغهٔ د امیر عبدالرحمن خان دویم زوی و او د خپل پلار تر مړینې وروسته پاچا شو. ده ته د پلار ارام هیواد ورپاته شو. د هیواد خلک د امیر عبدالرحمن څخه ډېر په دار کي و، حتی د ده تر مرګ وروسته خلګو تر ډېره وخته باور نه کاوه چي امیر مړ دئ.

امیر حبیب الله خان چي عصري زده کړي درلودې و یې غوښتل چي په هیواد کي تعلیم او تمدن مینځ ته راشي، هغه وو چي د حبیبیې لېسه او شاهي مدرسه یې جوړي کړې او حربي ښوونځی هم د ده د کارونو څخه ده. یو اخبار یې د سراج الاخبار په نامه را وایستئ چي مسئول مدیر یې محمد بیګ طرزی وو کوم چي د لوړو زده کړو څښتن وو. د برېښنا فابریکه یې په جبل سراج کي جوړه کړه.

د امیر د پاچاهی په دوره کي لومړی نړیوال جنګ پیل سو. د جرمني او ترکیې د حکومتونو له خوا د امیر نه و غوښتل سوه چي پدې جګړه کي د انګرېزانو پر ضد د دوی سره ملګری سي، خو امیر د دوی نمایندګان ښه و نازول او هغو ته یې خپله بې طرفي و ښودله. دی هم د امیر عبدالرحمن په شان د انګرېزانو د ګټو ساتونکئ وو او د انګرېزانو له خوا حمایه کېدئ. دا وخت په هیواد کي د خلګو سره مترقي فکرونه پیدا سوي وه او نه یې غوښتل چي نور د انګرېزانو تر حمایې لاندي ژوند و کړي او هم یې په افغانستان کي د دا ډول حکومت سره کوم چي امیر حبیب الله خان یې په سر کي ناست وو مخالفت درلود. خو امیر غوښتل چي دغه د ترقی فکرونه په زور او زیاتي د خلکو له مغزو څخه و باسي څو هغه وو چي په ۱۹۱۹ کال کي د خلکو له خوا د کله ګوش په تفریحي کمپ د خیمو په یوه کمپ کي په توپنګچه وویشتل شو او ځای پر ځای مړ شو. او پر ځای یې د ده زوی امیر امان الله خان پاچا شو.

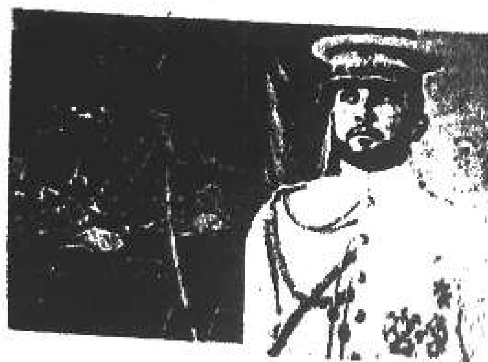
یادونه،

امیر عبدالرحمن د ۲۱ کالو سلطنت څخه وروسته د اکتوبر د میاشتي په لومړی نیټه ۱۹۰۱ میلادي کال د فلج (نقرس په ناروغی) په باغ بالا کي مړ شو او دوه ورځې وروسته د هغه ۳۲ کلن زوی حبیب الله خان په تخت کښېناست

او برتانوي حکومت هم هغه د افغانستان د امیر په توګه وپیژاند. امیر د تاج او تخت په وخت کې وعده وکړه چې زه به د ملي وحدت په ټینګولو کې زیار باسم او د خارجي تیري کوونکو په مقابل کې به په کلکه دریږم او کورنی شخړې به له منځه وړم او د دې لپاره چې د خلکو محبوبیت ځانته پیدا کړي.

سردار نصرالله خان

مارشال سردار نصر الله خان نایب السلطنة اعتواد الدولة (۷ د اپریل، ۱۸۷۵ ز. - ۳۱ د مۍ، ۱۹۲۰ ز.) د امیر عبدالرحمن خان او اصل بیګم زوی، د امیر حبیب الله خان ورور او د امیر امان الله خان تره و. کله چې امیر حبیب الله خان د لغمان ولایت په کله ګوش کې ووژل شو نو سردار نصرالله خان په ننګرهار کې ځان د افغانستان پاچا اعلان کړ چې ډېر ژر د امیر امان الله خان په امر ونیول شو او بندي شو.

امیر امان الله خان

امان الله خان (زېږېدنه: ۱ د جون، ۱۸۹۲ – مړینه: ۲۵ د اپرېل، ۱۹۶۰) له ۱۹۱۹ زېږيز کال نه تر ۱۹۲۹ زېږيز کال پورې د افغانستان پاچا وو. امان الله خان د افغانستان هغه پاچا دی، چې په ۱۹۱۹ زېږيز کال یې د خپل ملت په ملاتړ انګرېزان له هېواد څخه وشړل او یو خپلواک او سرلوړی حکومت یې جوړ کړ او په همدې توګه د افغانستان د خپلواکۍ ګټیالی بلل کېږي. د غازي امان الله خان د حکومت وختونه د افغانستان په تاریخ کې د یو بې ساري ولسواکۍ او ټولنیزو بدلونونو دوران وو.

،خوهیره دي نه وي چي ښاغلي امان خان دښځودبې پردي کولو لومړي پاچا هم ګڼل کیږي ولي لومړي یې خپله کوروالا په نیم لوڅ ډول دنوي تمدن ازادي اوپه ننني اصطلاحي ډیموکراسي شکل یوه عامه ننداړتون ته راڅرګنده کړه ، اودانګریزي استعماریوهدف همداوو

،خوبایدداهم ووایو چي غربی هیوادونوته دسفر کولو وروسته امان الله خان له خپل دریغ څخه په بله واو ښت ملت خپلی قربانۍ ددې لپاره ورکولي چي دصلیبي امپراطوري څخه ځان خلاص کړي اویواسلامي حکومت رامینځ ته کړي دهنداو برتانیا نظام خوافغانانو نه غوښتلو .

امان الله خان په ۱۳۰۹هـ. ق کال د کابل په پغمان کې زېږېدلی، دی د امیر حبیب الله خان زوی ، د امیر عبدالرحمن خان لمسی ، د امیر محمد افضل خان کړوسی او د امیر دوست محمد خان کودی دی . د امان الله خان مور سرور سلطان بېګم نومېده . کله چې په ۲۰ د فبروري، ۱۹۱۹ زېږيز کال کې دده پلار په د لغمان په کله ګوش کې ووژل شو ، نو په هغه وخت کې امان الله خان د کابل والي وو او د کابل د پوځ او خزانې ټول واک دده په لاس کې و . په دې وخت کې امان الله خان په کابل کې پاچا شو او د خپلې پاچاهۍ له اعلان سره سم یې له انګرېزانو څخه د افغانستان خپلواکي اعلان کړه او د انګرېزانو پر ضد یې په ټول هېواد کې د خپلواکۍ د غزا ډول وغږاوه . نوموړي د بر ژر د افغانستان د خلکو او قبایلو ملاتړ ترلاسه کړ او په همدې توګه لس کاله د افغانستان پاچا پاتې شو . . امان الله خان دې ته ډېر لېواله و ، چې هېواد یې پرمختګ وکړي او د نړۍ له پرمختللیو هېوادونو سره سیال شي، ده په همدې موخه د هېواد په بېلا بېلو ځایونو کې د نجونو او هلکانو لپاره ښوونځي جوړ کړل.

زده کړې

لومړنۍ زده کړې یې په شاهي دربار او بیا یې نورې زده کړې په حربیه مدرسه (حربیه ښوونځي) کې تر سره کړي. په پوځي زده کړه کې یې ځانګړی استاد هم درلود چې محمود سامي پاشاه نومېد. امان الله خان د خپل پلار په دربار کې زیات محبوبیت او مینه وال لرل. کله به چې امیر چېرته په سفر ولاړ، نو د خپل عادت له مخې به یې خپل مشران زامن په نوبت سره ځایناستي ګرځول او کله به چې امان الله خان ته نوبت ورسېد، نو له درباریانو سره به یې خورا غوره چلند کاوه، له بندیانو سره به یې ډېره نرمي کوله، او ان کله به یې پټ لیده کاته هم ورسره کول او پر پوځیانو به یې ځانګړی پام و. همدا لامل و چې کله یې خپله پاچاهي اعلان کړه، نو په دربار کې له کومې ځانګړې ستونزې سره مخ نه شو. امان الله خان ډېر زغم درلود، هوښیار او مدبر سړی و، په ډېره صریحه او څرګنده لهجه یې خبرې کولې او کله به یې چې وینا کوله مقابل لوری به یې ډېر زیات تر خپل اغېز لاندې راووست. کله چې د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په دوران کې روښانده د مشروطیت غورځنګ جوړ کړ، نو امان الله خان د همدې غورځنګ په فعالیتونو کې هم بشپړه ونډه واخیسته. د ځینو فعالیتونو له امله امیر حبیب الله د همدې غورځنګ غړي بندیان کړل، نو. امان الله د خپلې پاچاهۍ په لومړیو ورځو کې له زندان څخه را خلاص کړل او په دې توګه یې غوښتل چې د همدغو روښاندانو له پوهې څخه د هېواد په پرمختیا کې کار واخلي. امان الله خان یو ځوان هېوادپال شخصیت و، چې د افغانستان د سمسورتیا او پرمختیا لپاره یې ډېرې هلې ځلې وکړې، خو له بده مرغه چې د پرمختیا او سمسورتیا په لار کې ورته یوه هکار دښمن کمین نیولی و او امان الله خان یې په دغه لار وړاندې تګ ته پرېښنود. امان الله خان د خپل پلار د مرګ پر اوومه ورځ ملت ته په وینا کې داسې وویل: "ای د افغانستان معظم ملته! ما د پلار د شهادت پر وخت د سلطنت وکالت په کابل کې پر غاړه درلود او اوس په هغه اصالت د امانت درووند بار متوکلاً او متعصماً پر غاړه اخلم. کله چې ستر ملت زما پر سر د پاچاهۍ جوغه کېښنوده، ما عهد وکړ چې د افغانستان دولت به لکه د نړۍ نورو مستقلو قدرتونو د هېواد په داخل او خارج کې ازاد او مستقل وي، د افغانستان خلک به د قانون تابع وي، بېګار او نور جبري کارونه به بند وي. دلته به ډېر اصلاحات راځي، چې هېواد په نړۍ کې خپل مناسب ځای ومومي، زه به د "شاورهم في الامر" پر اساس د هېواد چارې اجرا کوم، تاسې به د خپل دین او هېواد په چارو کې ډېر هوښیار اوسئ او په بیدارۍ به وطن ساتئ. زه تاسو، ټول اهل اسلام او ټول بني نوع انسان ته خیر او سعادت غواړم." کله چې. امان الله خان انګرېزانو ته د افغانستان خپلواکي اعلان کړه، انګرېزانو هیڅ غوږ پرې ونه ګراوه، نو ځکه. ار شو چې د انګرېزانو په وړاندې د غزا او جهاد اعلان وکړي.

افغان ملت په ډېر لږ وخت کې انګرېزانو ته ماته ورکړه. انګرېزانو چالاکي وکړه، د خپلې شرمېدونکې ماتې د پردې کولو لپاره یې د سولې خبرې پیل کړې او د افغان غړزیانو د لا نورې پرمختیا مخنیوی یې وکړ. د هېواد د فرهنګ د غوړېدا په لړ کې د . امان الله خان لومړی ګام د امان افغان خپرول وو، چې لومړی ګڼه یې د ۱۹۱۹ زېږیز کال د اپرېل پر ۱۲مه د عبدالهادي داوي په مدیریت خپره شوه. دغې خپرونې د خلکو د ذهنونو په روښانولو کې پوره ونډه واخیسته او هېوادوالو ته یې د هېواد د پرمختیا لوری په ګوته کړ. د مطبوعاتو په برخه کې بیا وروسته په لسګونو نورې جریدې او مجلې خپرې شوې او په هر ولایت کې یوې جریدې خپرونې کولې. همدا وخت د ارشاد النسوان په نامه د ښځو یوه خپرونه هم وه. د قانون جوړلو په برخه کې امان الله خان د ۱۹۲۲ زېږیز کال د فبروري پر ۲۹مه په جلال آباد کې د ملت د ۸۷۲ استازیو په ګون لویه جرګه جوړه کړه دکرزي غوندي لویه جرګه چي دغرب ترتاثیرلاندي وه ، او په ۱۹۲۳ کی د افغانستان لومړنی اساسي قانون دیې تصویب کړ داسی قانون چي له اسلام سره ټکرونه لري. په اقتصادي برخه کې یې د صنایعو انکشاف ته پوره پام وکړ او په باندیني تجارت کې افغاني پیداوارو د نړۍ مارکېټونو ته لاره ومونده. په عمراني برخه کې نوي ښارونه جوړ شول او د کابل ښار له پخوا څخه څو چنده پراخ شو. د ولایتونو تر منځ لارې او سړکونو له سره جوړ شول او په لارو کې د مسافرو د هوسایۍ لپاره هوټلونه په کار ولوېدل. . افغان زده کوونکي د لوړو زده کړو لپاره بهرنیو هېوادونو ته په دې موخه واستول چې د هېواد په بشپړه آبادۍ او سمسورۍ کې برخه واخلي. خو له بده مرغه ځینو شر غوښتونکیو د پاچا دغو ټولو ښو کارونو ته بل نوم او عنوان ورکړ، پاچا ته یې سردرد او د پرمختیا د کارونو په وړاندې یې خنډونه جوړ کړل. کله چې . امان الله خان د هېواد د لا پرمختیا په هیله د ۱۹۲۷ زېږیز کال په وروستیو کې د اروپا په سفر ووت او چې بېرته له سفره راستون شو ، د پاچا د اصلاحي کارونو په وړاندې خنډونه لا نور هم زیات کړل شول. او بیا د سقاو زوی اړې ګړې جوړ کړ. . و نه غوښتل چې په هېواد کې یې وینه تویه شي او د ۱۹۲۹ زېږیز کال د جنوري په لومړۍ اوونۍ کې یې استعفاء ورکړه او پر ځای یې خپل ورور عنایت الله په پاچاهۍ وټاکه. خو د سقاو د زوی حبیب الله کلکاني په سر کې د پاچاهۍ نشه وه، ارګ یې محاصره کړ او . عنایت الله هم له پاچاهۍ لاس په سر شو. همدا مهال . امان الله خان د کندهار، له لارې هند او له هغه ځایه بیا ایټالیا ته لاړ، همیلته یې له هېواده لرې ژوند غوره کړ او د ۱۹۶۰ کال د اپرېل پر ۲۶مه یې له دې نړۍ سترګې پټې کړې. اروا یې ښاده . د . د وصیت له مخې د هغه جنازه افغانستان ته راوړل شوه او په جلال آباد کې د خپل پلار د مرقد تر څنګ خاورو ته وسپارل شو.

سردار عنایت الله خان

امیر عنایت الله خان د امیر حبیب الله خان زوی د امیر امان الله خان مشر ورور وو هغه د امان الله خان وروسته د افغانستان پاچا سو چي کله یې پلار په لغمان کې ووژل سو نو دپاچاهي اوواکمني واګي امان الله خان په لاس کې واخیستي .

دي هم تریوې اندازي سیاسي بصیرت او حلم درلود ،خو امان الله خان ډیر تیز او زر فیصله کونکي وو ولو که عنایت الله پر امان الله خان مشروو لیکن بیا هم یې دده مشرتوب او پاچاهي ته غاړه کښېښوده ده دپلار له کارنامو او عبرتنامو څخه ډیر کار اخیست او دهغه توصیي یې هم تریو ځای پوري عملي کولي چي په دې ترڅ کې عنایت الله خان انګلستان ته هم یو سیاسي سفر وکړ چي موخه یې دواکمني ټینګیدل وو ، خوانګریزانو غوښتني دده ترسویې او سفر لوړي ورته ښکاره کیدلي چي بیرته مایوسه راغلو دلته هیواد کې هم نور دبغاوت اوسرکشي تحریکونه ورځ تربلي زیاتیدلو فارسیانو هم دپاچاهي خوبونه لیدل ،خوبلي لوري ته امان الله خان لکه مخکي چي موذکرکړه دپښتني او افغاني عنعناتو په خلاف یو ه ازادانه وضع اختیارکړه چي دملت دکرکواو بغاوتونو سبب شوي اوهم دښمن ته دموقع په لاس ورغله چي نوره دامان خان تغرورتول کړي ،خو امان الله ددې پرځای چي دتېښتي لاره غوره کړي خپل ورور عنایت الله خان یې دپاچا په توګه معرفي کړ.

بل لورې ته فارسي لښکر مشر حبیب الله کلکاني چي په بچه سقاو مشهور وو ارګ ته دورننوتلو لاري څارلي کلکاني صوفی مزاجه رویه غوره کړي چي ملت ته وښئ چي یو اسلام دوست شخص دي ،خو په پته یې دفارسي حکومت کوښښ کاو د همدي هلوځلو په پیله کې دپاچا هي په نیول بریالي شو . اوعنایت الله ایران ته پنا یووړه چي دمرګ تر وروستي برید هم هلته پاته شول .

شپاړسم څپرکی

امیر حبیب الله یابچه سقاوو

حبیب الله کلکاني (سقاو زوی)

حبیب الله کلکاني دامین الله زوي په ۱۹۹۰ ز کال کې زیږیدلي چې دکابل دکلکان اوسیدونکي اوفارسي ژبی وه دي دیوې غریبي کورنۍ دبزګرزوي وو، خوخورا چالاک اوفریب ګرشخص وو چې په سقاو سره هم یادیږي.

دسقاو او امان الله خان څیړنه چې تاریخ ترکومه حده کړي دواړو ته یې دشک په سترګه کتلي پښتانه سقاوي یوغل او لومتمار معرفي کوي ،خوبلې لورې ته فارسیان بیا امان الله خان په لومړۍ ځل دغازیانو رهبراولاربنود ګڼي ،خووروسته کې یې دانګریزانو لاسپوځي بولي چې وائی امان الله خان خپله میرمن لیم لوڅه دوخت پارلمان ته راځرګنده کړه چې نوربې دپردې اوستر کړې ماتې کړي او اوسني تاریخ لیکونکي سقاو هم دانګریزانو لاسپوځي اوګوډاګي ګڼی اوهم داډول فارسي تاریخ لیکونکي اویوشمیردتاریخ نه ناخبره خلک دسقاوي اړدوړ دورې ته قانوني رنګ ورکوي او د نادرخان لخوا دحبیب الله کلکاني یا بچه سقاو دواکمنۍ راپرځول دپښتنو لخوا له تعصبه ډک عمل بولي په هرحال ، موږ به اوس دتاریخ له زاویې نه دسقاوي دورې اړدوړ ته سرور ښکاره کړو هغه بېلابېل لیکلي او تاریخي اسناد چې پدې اړه شته یوښه ثبوت کیدای شي دکتاب په دې برخه کې رایوځای کړي.

په ۱۹۱۹ زیږدیز (۱۲۹۸) کال چې کله امان الله خان افغانستان دانګریزي ښکېلاک له ناولو منګولو څخه دملي پاڅون په مټ خلاص کړ او افغانانو بشپړه توګه دخپلواکۍ مزه وڅکله ، نو شاه امان الله دهېواد دپرمختګ لپاره نور ګامونه پورته کړل ترڅو افغانستان له نورو پرمختللو هېوادونو سره سیال کړي امان الله خان که څه هم دانګریزي ښکېلاګروسره ښې ډغرې ووهلې ،خوانګریزي استعماردنورو صلیبي امپراطوریوپه ډول له سیاسي چل اوفریب څخه کاروانېست اودخپل ٔمنیځی شخړو وریې پرانست له یوې لورې امان الله خان دبرتانیایې سفر څخه نوی تقلید را وړ چې ربښتیا هم زموږ له ټولنې اومذهب سره یې سمون لرلوله بلې لورې یې په هیواد نورداسې عوامل او اشخاص رامنیځ ته کړل چې دپښتنو ګټلې بریا اونوي حکومت بیا دشخړو اومنځني جګړو ښکارکړي.

امان الله خان لومړی دهېواد دننه رفورم او اصلاحاتو ته لاس واچوه ترڅو ولس له نوي او عصري اروپايي تمدن سره اشنا کړي ، دا کار که څه هم دهېواد لپاره ګټور و خوله بلې خوا قسم خوړلو انګريزانو چې غازي امان الله خان ورته نه هېريدونکې ماته ورکړې وه په کراره کينه ناستل او دشاه امان الله لدې رفورم سره يې د يوشمېر افغانانو احساسات راوپارول ، که څه هم هغه مهال افغانستان دې ډول رفورمونو او اصلاحاتو ته اړتيا درلوده خوبايد دومره په بې صبرۍ او چټکۍ چې امان الله تر تطبيق لاندې نيولي وو نه واى ترسره شوي.

دشاه دې ډول اصلاحاتو يوتدريجي پلان ته اړتيا درلوده ترڅو ګام په ګام پرمخ ولاړشي څکه پر افغانستان ديوې انقلابي ټولنې سيورى خور و او د شاه دادول بېړه او بې صبري به خامخا ددې ولس له غبرګون سره مخ کېده ، انګريزانو دامان الله خان حکومت راپرځولو پېښې بدوهلې وې او له بريتانوي هند نه يې دملايانو په جامه کې خپل جاسوسان هم راليږلي ول ، لکه په ۱۹۲۵ ز کال کې انګريزانو يو شمېر قادياني ملايان لکه ملاعبدالحليم ، ملانورعلي اوملا نعمت الله په نوم چې ددې ډلې مشري يې کوله افغانستان ته راليږلي وو دې کسانو ظاهرا دملايانو ماسک پرمخ غوړولی و خو په باطن کې به يې داماني دولت پروانده منفي تبليغات کاوه ، دانګريزانو دې ډول ورانکارو تبليغاتو په هېواد کې دشاه غازي امان الله پرضد ولس راپاڅوه او هېواد يوه ستر ناورين سره لاس او ګريوان شو دهېواد په بېلابېلو سيمو کې شورښ پيل شو چې پدې شورښ او بلواوو کې دهېواد شمالي سيمې څخه يوتن حبيب الله دبچه سقاو په نوم له حالت نه په استفادې دامان الله خان پرضد راپاڅېده او دشمالي لارېې وتړله ، غلا او شوکمارۍ ته يې لاس واچاوه ، له خپلو غلو او لوچکو ملګرو سره يې پرکابل بريد وکړ بالاخره په هېواد کې اړدوړ پيل شو او شاه امان الله دېته اړشو چې هېواد پرېږدي او بهر ته له کورنۍ سره کډوال شو.

دبچه سقاو واکمني او داړ دوړ دورې پيل

تاريخ پوهان ليکي بچه سقاو ياحبيب الله کلکاني چې وروسته يې ځان دخادم دين رسول الله په نامه ونوماوه ، اصلا دانګريزانو په زور قدرت ته ورسېد ، بچه سقاو مخکې تردې چې واک ته ورسيږي دامير امان الله خان په حکومت کې په قطعه نمونه کې عسکر و ، چې بيا يې هلته سرکاري ټوپک غلاکړ او وتښتېد او له ملګرو سره يې يوځاى دغلو يوه ډله جوړه کړه چې لارې او کورونه به يې وهل ، يو ځل په ننګرهار کې دغلا په تور ونيول شو او زندان ته يوړل شو خو يوځه

موده وروسته له زندانه هم وتښتېد چې پاره چنار او پېښور ته یې سر وخوت هلته په یوه سماوار کې نوکر شو چې له هماغه ځایه یې دانګریزانو پام ځان ته راواړوه ، یوه ورځ په جومات کې دانګریزانو یوه جاسوس ملا چې لادمخه جوړشوی پلان و بچه سقاو یې داماني دولت پرضد تحریک کړاو ورته یې وویل چې لدې ځایه مخ پرورانديځه هلته یوه ونه ده او د ونې لاندې ځای وکینده چې هرڅه راووتل هغه در سره واخله.

ربښتیا هم انګریزانو دخپل پلان شوې نقشې له مخې تروني لاندې پیسې او توپک ښخ کړي وو چې دې کار سقاو نور هم زړه ور کړ ، دا مهال په ننګرهار کې شینوارو قوم هم دشاه امان الله پرورانديځ پاڅون کړی و ، او هېواد له یولړ سیاسي ستونزو سره لاس او ګریوان و ، لدې حالت نه په استفادې په ۱۹۲۸ زیږدیز کال کې سقاو هم دهېواد شمالي لار ته راووت او لار یې و تړله دولت دموضوع دحل په موخه دکابل ښاروال احمدعلي خان ورواستاوه او دغلو لدې ډلې سره دې هوکړې ته ورسېدل چې دولت به هر غله ته ۳۰۰۰ زره افغانۍ تنخواه او تولنه ته به ۸۲ توپکه او ورسره کارتوس ورکوي او لاسلیک یې هم ترې واخیست .

خو په همدې وخت دتګاو اخندزاده له نورو غلو سره په کلکان کې دملاویس الدین په کورکې حبیب الله) بچه سقاو) دامیر په توګه وټاکه.

د۱۹۲۸ زیږدیز کال ددسمبر په میاشت کې سقاو اوملګرو یې دکابل په شهرآرا برید وکړ سقاو پدې جګړه سخت ټپي شو او ددرملنې لپاره په پټه دانګلیس سفارت ته یوړل شو(۱) دا خوارکی یوناپوه او کلیوال سړی و او پدې هم نه پوهېده دې دبل چا پراوړو ناست دی او لوبوي یې ، دا اصلاً انګریزانو دامان الله پرضد را پورته کړی و که څه هم انګریزانو ظاهراً خپل ځان نه ورښوده خو دخپلو ایجنټانو پواسطه چې پرمخ یې مذهبي ماسک غوړولی دا یې راوپاروه او دشاه امان الله خان دهیلو دیوې یې پرې مړې کړې دا چې یوشمېر خلک داخبرې نه مني چې ګني بچه سقاو دې دانګریزانو لخوا تحریک شوی وي خو دځینو معتبرو سرچینو او اسنادو له مخې داسې ښکارې چې ددې په راوستو کې انګریزانو پوره لاس درلود ، لکه څنګه چې مخکې مو هم یادونه وکړه کله چې بچه سقاو دکابل په شهرآرا برید وکړ نو له ټپي کېدو وروسته انګریزانو پخپل سفارت ورننویست نوله دې مالومېږي چې انګریزانو بچه سقاو سره لویه خواږې درلوده ، دشاه غازي امان الله خان دواکمنۍ پرمهال په کابل کې دایران سفیر سید مهدي فرخ وایي: (پرته له

کوم شکه د ۱۳۰۷ لمریز لېږدیز کال ښورېښ او پاڅون دانګریزانو پخه نقشه وه ، او ددغه پلان طرحه دهند دپټو اطلاعاتو په اداره کې وشوه چې بیا په څټکې سره تر تطبیق لاندې ونیول شوه او امان الله خان یې دواک له صحنې لیرې کړ ، سفیر په اخر کې زیاتوي چې انګریز دلته دیوه ماهر شطرنجباز په توګه خپل چال وکړ). (۲) څنګه چې مخکې مې هم یادونه وکړه انګریزانو په مستقیم ډول له سقاویانو سره اړیکې نه درلودې خو دنورو ایجنټانو پوسیله ورته لارښوونه کېده هغه ته دانګریزانو لارښوونکو ویلي وو چې په کابل کې دانګریزسفیر (همفریز) درناوی کوه ، بچه سقاو هم په یوه غونډه کې داسې وایي:

)زه دانګریزسفیر څخه ډېر راضي او خوښ یم ، اوخپلو ملګرو ته یې وویل چې د سفیر تنخواه او رتبه لوړه کړي) (۳) له پورته شواهدو داجوتیږي چې انګریزانو خپله ټاکلې ښه په بریالیتوب سره دبچه سقاو په لاس وویشته او دلوتماری نه یې دپاهاهی موقف ته ورټېل وهه.

کله چې دحبیب الله کلکاني په مشری دسقاویانو دوره پیل شوه دا دوره په تاریخ ډېره توره دوره وه چې په پرنورو تاریخونو سربېره په ملي تاریخ کې هم دا دور په نامه یاده شوې ده ، دا ډیرې تورې ورځې وې هر خواته چور اوتالان ګډ و په ټول هېواد کې ښوونځي ، مدرسې او ټول ښوونیز بنسټونه وتړل شول ، سقاویانو دکابل ښار او شاوخوا سیمو کې دخلکو په رټلو او چورلو پیل وکړ سقاو له خپلو بې سواده یارانو سره ګډه اداره جوړه کړه ، پدې دورې ددولت اطلاق نشي کېدای ځکه متشکله عناصر چې دیوه دولت په جوړښت کې اړین دي سقاویانو په پام کې نه وو نیولي ددوی کابینه هم یوه محدوده او کوچنۍ کابینه وه دپوهنې او عدلیې وزارتونه پکې بیخي له منځه تللي وو او ټوله کابینه یې په لاندې ډول وه:

۱ -سید حسین نایب السلطنه او وزیر جنګ.
۲ -حمید الله دده خپل ورور –معین السلطنه
۳ -عبدالغفور تګابي –دکورنیو چارو وزیر چې وروسته بیا دهمدې له لاسه ووژل شو.
۴ -صاحبزاده عطاء الحق –دبهرنیو چارو وزیر
۵ -صاحبزاده شېرجان – ددربار وزیر
۶ -غلام مجتبی خان –دمالیې وزارت وکیل.

دا دسقاویانو په لاس جوړه یوه محدوده کابینه وه چې له خپلو بې سوادو او غیرمسلکي ملګرو څخه یې جوړه کړې وه چې ددولت نوم ورته نشو ورکولای بچه سقاو چې کله واک ته ورسېد نو اعلان وکړ او ددولت ټول مالیات ، محصولات او عواید یې معاف کړل او خلکو ته وویل: څې لاړشئ ، خپل ساتېري وکړئ مېزان او چرګان وجنګوئ.(۴)

دسقاو نهه میاشتنۍ دورې دکابل ښاریانو ته دسرپه کاسه کې اوبه ورکړې غلا ، خپل سري ، اداري فساد ، اقتصادي ناورین ، بې کاري ، دپیغلو نجونو په زوره ودول او ...... خپل اوج ته رسیدلي وو هرچا به چې څه کول پوښتنه به نه وه هرڅوک به راپورته کېده او ویل به یې (زه دحبیب الله سره په یوسنګر کې وم) او چې هرڅه به یې کول چاورته نه نشوای ویلی ، سقاویانو دکابل ټولو ښاریانو ته دکافرو په سترګه کتل او هرڅوک به یې چې لیدل ویل به یې امان الله کافر و او تاسو هم کافران یاست چې له هغه سره مو پدې ښار کې ژوند کاوه ، نهه میاشتي دکابل ښاریانو په ویرې او غم تیرې کړې ترڅو نادرخان له خپلو ورونو سره دپکتیاوالو په مرسته دلوګر له لارې پرکابل راوختل او ارګ یې کلابند او حبیب الله یې له یوشمېر ملګرو سره په دار وخیژاوه پدې توګه سقاوي دوره پای ته ورسېده او نادرخان دچارو واګې په لاس کې واخیستې.

محمد نادر شاه

محمد نادر شاه د سردار محمد یوسف خان ځوی و. په ۱۲۶۲ هـ ل کال د حمل پر ۲۱ یا د ۱۸۸۳ م کال د اپریل پر ۹ زیږیدلئ دئ . د هغي پوهي په سبب چي په عسکري چارو کي یې درلوده د وخت د پاچا له خوا د دفاع د وزیر په توګه و ټاکل سو . د امیر حبیب الله خان تر مرګ وروسته د پاچا امان الله خان په دربار کي د ده عزت کېدئ .په ۱۳۰۳ هـ ل کال کي په فرانسه کي د افغانستان د سفیر په توګه و ټاکل سو . په ۱۳۰۵ هـ ل کال کي یې د سفارت څخه استعفی و کړه او هلته پاتي سو. کله چي پاچا امان الله ته د نا ارامۍ اوربل سو او حبیب الله کلکاني (بچه سقاو) ته د هیواد چاري و رسېدلې نو نادر خان هیواد ته راغئ ، لښکر یې برابر کړ . هغه وو چي د ۱۳۰۸ هـ ل کال د میزان پر ۱۶ نېټه د نادر خان عسکرو د ده د ورور شاه ولي خان په ملګرتیا کابل و نیوئ . د میزان پر ۲۳ نېټه یې د منځه یوور او دی د هیواد د پاچا په توګه و منل سو .

دا یوه طبعي خبره ده چي د پښتنو لښکري زیات وخت دقندهار له خوا د خپل غورځنګ سرچیني راپیلوي ،خو دنادرخان په وخت لویه پکتیا اوځنګ لوریو ولایتونو په ډېره میړانه سره یو داسي پیاوړي لښکرجوړ کړ چي په ډېره کمه موده کې یې دسقاویانو تغرورتهول اوپرځای یې یوپښتو ن پاچا راوست .

محمد نادر (انګریز) پداسي حال کي چي د نجات د لیسې فارغانو ته یې شهادتنامې ورکولې د یوه زده کوونکي له خوا چي عبدالخالق نومېدئ په توپنچه و ویشتل شو، ۱۳۱۲ هـ ل د عقرب ۱۶ نېټه . تر ده وروسته یې زوی محمد ظاهر پاچا سو .

یوه یادونه :

د نادر خان په پاچاهي کې پرتې ستونزې

:نادرخان چې کله دسقاو واکمنی راوپرځوله نو هېواد له یوسخت اقتصادي ناورین سره لاس او ګریوان و په نهو میاشتو کې ددولت خزانه بیخه تشه شوي وه او هیڅ نه و پاتي ، لکه څرنګه نادرخان پخپله ډېر پوه او باتدبیره سړی و کله چې دارګ مانۍ ته ورننوت نو قومي مشران یې راټول کړل او د امان الله خان اوبچه سقاو له تیروتنویې کاروا خېست او هغوی ته یې دمیرویس خان نیکه په ډول په یوه وینا کې داسې وویل:

))زما هیله دهېواد ژغورل و او داهیله مې سرته ورسیده چې هېواد دغلواوپردو له منګولو خلاص کړم ، زه دپاچاهۍ لیوالـه نه یم خو یوه لویه جرګه به راغواړه ترڅو خپل زعیم وټاکو)) تولو ګډونوالو پدې وخت په یوه ږغ ناري کړې چې جرګې ته ضرورت نشته ته پخپله زموږ مشر او پاچا یې پدې توګه نادرخان دافغانستان رسمي پاچا وټاکل شو .

نادرخان دپاچاهۍ په لومړنیو کلونو کې دهېواد دسمونتیا پرلوري ګامونه اوچت کړل او ویران ویجاړ کابل یې له سره ورغاوه هغه ښوونځي ، فابریکې او نور بنسټونه چې دسقاو په دوره کې له کاره لویدلي وو بېرته ورغول شول او په هېواد کې پرتې ستونزې ترډېره بریده له منځه لاړې ، نادرخان سره هم ژوند یاري ونکړه او دیوتن زده کوونکي هزاره لخوا دتمانچې ناڅاپي ډز پر ابدي خوب ویده کړ .

اخځ :

۱) ۱-(،)۲ (،)۳ (،)۴: (دافغانستان پرمعاصر تاریخ یوه لنډه کتنه – استاد ابراهیم عطایي.

۲ -داستقلال څلورمه جبهه – عبدالخالق اخلاص.

۳ -دافغانستان دبهرنیو اړیکو تاریخ –لوډویک اډمیک

"http://ps.wikipedia.org/ ۷" نه اخیستل شوی

۱. قدرت‌الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاریخ ، مخونه ، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ .

محمد ظاهر شاه

(زیږېدنه: ۱۶ د اکتوبر، ۱۹۱۴ ز. کال، مړینه: ۲۳ د جولای ، ۲۰۰۷ ز. کال) د افغانستان پاچا و.

نومړی د . په اصطلاح په افغانستان کې د پاچایی رسمي نوملړ باندې نومول شوی او دی لکه خپل پلار د . محمد نادر شاه تر آرې پاچایی په سلطنت کښېنول شو . دی د محمد نادر شاه زوی و چې د خپل د پلار د مړینې وروسته د افغانستان پاچا وټاکل شو.

ظاهر شاه دافغان پاچاهانو په اوسني لړۍ کې یوانځني پاچا دي چي له پلار وریاته پاچاهي یې په ډېره ارامي او کراري څلویښت کلنی کړه دده په پاچاهي بعضی مثبت او څه نورې نیمګړتیاوي شتون لري چي دتاریخ دي بحث کې کتلای شي :

مخینه

محمد ظاهر شاه په ۱۲۹۳ هـ ل ۱۹۱۴ ز. کال، په کابل کي زېږېدلی و.

زده کړې

د کابل د حبیبیې او استقلال په لېسو کي یې زده کړي و کړې. بیا د پلار سره فرانسې ته ولاړ او هلته یې په زده کړو پیل و کړ. په ۱۳۰۹ هـ ل کال کي بیرته د فرانسې څخه هیواد ته راغئ او په عسکري ښانګه کي یې خپلو زده کړو ته دوام ورکړ.

دندې

یو څل یې د دفاع د وزارت د وکیل او بیا یې د پوهني د وزارت د وکیل په توګه کار کړئ دئ. د پلار تر مړني وروسته په ۱۳۱۲ هـ ل کال کي پاچا سو او د ۱۳۵۲ هـ ل کال د سرطان تر ۲۵ نېټې پوري د افغانستان پاچا وو. څرنګه چي ظاهر خان د پاچهی تجربه نه درلوده نو زیاتره چاري د ده د تره محمد هاشم خان له خوا چي د ده د حکومت صدر اعظم وو سرته رسېدلې . سردار محمد هاشم خان د ۱۹۳۳ م کال څخه تر ۱۹۴۶ م پوري صدر اعظم وو . تر ده وروسته یې د ده ورور شاه محمود خان صدراعظم سو ۱۹۴۶ م ـ ۱۹۵۳ م.

تر دوهم نړیوال جنګ وروسته افغانستان د لویو پروژو په منځ ته راوړو پیل و کړ . د هلمند او ارغنداو د بندونو جوړول د امریکا د متحده ایالاتو د تخنیکي او اقتصادي کارونو څخه دي .

په ۱۹۵۳م کال کي سردار محمد داوود صدراعظم سو . د ده په وخت کي د اقتصادي پر مختیا قرارداد د جرمني ، جاپان او ایټالیې سره امضا سو . دا درې هیوادونه د نړۍ د دوهمي جګړې ملګري وه . دا ځکه چي افغانستان د انګرېزانو سره په دغه وختونو کي ښه دوستي نه درلوده . د دوهمي نړیوالي جګړې په پیل کي لا محمد هاشم خان د هیواد بې طرفي اعلان کړه چي دا کار د افغانستان په ګټه وو . دغه د بې طرفۍ سیاست ظاهر خان تر اخیره پوري و ساتئ .

په ۱۹۴۷م کال کي هند د انګرېزانو څخه ازادي واخیستله . د دغي ازادۍ په نتیجه کي هند د خپلي خاوري یوه برخه د لاسه ورکړه . یوه برخه دغه د هند خاوره او یوه برخه چي انګرېزانو پخوا د افغانستان د خاوري څخه ګرزولي وې د یوه نوي هیواد (پاکستان) منځ ته راتلو سبب سوه . کله چي داود خان صدراعظم سو نو یې د پاکستان څخه د افغانستان د هغو خاورو د ازادولو غوښتنه وکړه کوم چي د ډیورنډ د خط په نتیجه کي یې له لاسه ورکړي وې . دا زیاتره هغه برخي وې چي پښتانه پکښي اوسېدل او د پښتونستان په نامه یې یادول . دې خبري د افغانستان او پاکستان تر منځ جګړې او مشکلات منځ ته راوستل .

ظاهر خان په ۱۳۴۳ هـ ل کال کي د افغانستان نوی اساسي قانون مینځ ته راووست . د دغه اساسي قانون له مخي سیاسي فعالیتونه په هیواد کي ازاد سوه چي په نتیجه کي یې یو زیات شمېر سیاسي ګوندونه منځ ته راغلل . خلکو تر یوې اندازې پوري د خبرو او لیکنو ازادي پیدا کړه . تر دغه وروسته په هیواد کي د فارسي ژبي نوم په دري واوښت .

په ۱۳۵۲ هـ ل کال د سرطان پر ۲۶ نېټه سردار محمد داود د یوې کودتا په نتیجه کي د افغانستان لومړی جمهوریت اعلان کړ . ظاهر خان چي د داود خان د کودتا په وخت کي په ایټالیا کي وو د ۱۳۵۲ کال د اسد پر ۲۱ نېټه یې داود خان ته یو لیک را و لېږه چي په هغه کي یې نوي رژیم ته بیعت ورکړ او خپله په ایټالیا کې و اوسیدنه غوره کړه ،خود حزب لخوا په ایتالیا کې په چاړ ووهل سو اګرکه حمله مرګوني نه وه اوبیا په ۲۰۱۰ میلادي کال کې په بهرکې مړاوبیا یې دکرزي دحکومت او خارجي قواوپه غمرازي اولمانځنه خاوروته وسپارل شو .

ښاغلی سردار محمد داود خان

سردار محمد داود خان (۲۶ د چنګاښ، ۱۳۰۲ ل. - ۷ د غويي، ۱۳۵۷ ل.)[۱] د سردار محمد عزيز خان ځوی، په ۱۲۷۸ هجري لمريز کال چې له ۱۹۰۹ زېږيز کال سره سمون خوري په کابل ښار کې وزېږېد. د افغانستان لومړی ولسمشر محمد داود که ژوندی وای، نو سږکال په جولای کې به يې دري دپاسه سل کاله پوره شوي وای. هغه د خپل يو کم اويا کلو ژوندانه خورا ډېره برخه، په حکومت کې په کار کولو تېره کړې ده: له عادي افسر نه نيولې تر دفاع وزارت، له ولايت نه نيولې تر نايب الحکومه ګۍ او له صدارت نه نيولې تر ولسمشرۍ پورې.

محمد داود په دې ټوله موده کې چې څلوېښت کاله کېږي، نژدې هره شېبه د يوه فعال سياسي لوبغاړي په توګه په عامه انظارو کې و. يوازې د ۱۹۶۰ مو کلونو له لومړيو نه د ۱۹۷۰ مو کلونو تر لومړيو پورې، تر هغو يې چې د جمهوريت د تاسيس لپاره په کودتا لاس پورې کاوه، له هر څه نه ځان ګوښه ساتلی و.

د داود خان په اړه او د حکومت دوره

۱۹۵۳ - ۱۹۶۳ اروا ښاد محمد داود خان د سردار محمد عزيز خان زوی دی. په ۱۹۰۹ کال په کابل کې زېږېدلی دی. ده خپل منځيني تحصيلات په استقلال ليسې کې سر ته رسولي دي. په فرانسې کې يې د کور جوړونې (مهندسۍ) په څانګه کې درس ويلی و او د کابل په حربي پوهنتون کې يې نظامي زده کړه وکړه. دی په ۱۹۳۴ کال کې د مشرقي د ولايت نايب الحکومه شو. په ۱۹۳۵ کال کې د کندهار د ولايت نايب الحکومه په حيث مقرر شو. د ۱۹۳۹ کال څخه تر ۱۹۴۷ کال پورې د مرکزي قواؤو قوماندان و. په ۱۹۴۸ کال کې د يوه کال له پاره داخله وزير شو. د څه مودې لپاره پاريس کې افغان سفير و. د ۱۹۴۹ کال څخه تر ۱۹۵۳ کال پورې د شاه محمود خان په کابينې کې د دفاع وزير و.

محمد داود د ۱۹۵۳ کال د سپتمبر پر شپږمې نېټې د کابينې په جوړولو موظف کړای شو. دی يو وطنپال او د عياشۍ او رشوت خوړلو څخه يو مبرا افغان و. صادق مسلمان او ډېر با تقوا و. دی د رهبرۍ شوي اقتصاد پلوی ښکارېده او په عين حال کې يې زميداري (کروندګرۍ) او خصوصي پانګونه هم تقويه کوله. دی د هغو کسانو سره چې امتيازات يې د ځان له پاره غوښتل ښه نه و

حتی ده د خپل فامیل د امتیازاتو سره هم مخالفت کاوه. ده د خپل له نوم څخه رسماً د والا حضرت نوم لرې کړ. محمد داود خان غوښتل چې د افغانستان څخه یو مترقي د سیاسي ، اقتصادي او اجتماعي پلوه پرخپلو پښو ولاړ هېواد جوړ شي . ده غوښتل چې په هېواد کې دې افراط تفریط ورک شي او د ژوندانه په وسیلو کې د منظمو اقتصادي او سیاسي پلانونو په جوړولو سره تعدیلات منځ ته راشي.

خدای (ج) ببښلی محمد داود خان د (۱۳۵۲) د چنګاښ د (۲۶) د سه شنبې په سهار د راډیویي وینا په اورولو سره په هېواد کې جمهوري نظام اعلام، هغه ته د قانونیت ورکولو او استقرار لپاره یې د ۱۳۵۲ د زمري په (۴) د رژیم د پالیسۍ پر بناء د سیاسي، قضایي، اداري او اقتصادي مسئلو په هکله تقنیني فرمانونه صادر کړل، دغه فرمانونه چې انفاذ یې د (۱۳۵۵) فصلونو او (۱۳۶) مادو کې اساسي قانون د هېواد له حقوقپوهانو څخه د جوړې کمیټې په واسطه تسوید او د (۱۳۵۵) د سلواغې د میاشتې د لویې د اساسي قانون تر تصویب او توشیح پورې اعتبار درلود، لومړۍ ګڼه فرمان یې په (۹) مادو، دوه یمه ګڼه په (۴) مادو او درییمه ګڼه یې په (۱۸) مادو کې تنظیم شوی وو.

وروسته یې په نورو قانوني نوښتونو هم لاس پورې کړ قوانین یې په تقنیني فرمان نافذ او ورپسې یې د ۱۳۴۳ کال د اساسي قانون له مخې په (۱۳) جرګې لخوا تصویب شو چې د هغه د (۱۲۴) مادې پر موجب یې د ملي جرګې جوړېدل د (۱۳۵۸) کال د لیندۍ په میاشت کې اټکل کړي و.

د دې دورې تقنیني فعالیت د ژوند په مختلفو مواردو کې له (۲۶) قوانینو، (۱۲) تقنیني فرمانونو، (۳۰) اساسنامو، (۱۲) مقررو څخه عبارت و چې په ټوله کې کولای شو د مترقي مالیې له قانون، د جزاء قانون په (۵۲۳) مادو کې او مدني کود په (۲۴۱۶) مادو کې، ۱ ارضي اصلاحاتو قانون، د بانکونو قانون، د محکمو (اراضۍ)، د سروې، تصفیې او ثبت قانون، د بیمې قانون، د کورنۍ او بهرنۍ پانګې اچونې قانون، د کوپراتیفونو قانون، د سوداګرۍ او صنایعو د اطاقونو قانون، د استهلاکي موادو د مالیې قانون، د سیاحت قانون، د ترانسپورت او د جادې د ترانزېټ قانون او د بېسیم د دستګاه له قانون څخه یادونه وکړو.

نا ویلي دې پاته نشي د جزاء او مدني قوانین چې د محمد داود خان په وخت کې د هېواد د قانونپوهانو لخوا د یو شمېر اسلامي هېوادونو له هغې جملې څخه د مصر، الجزایر او عراق د هېواد د متخصصینو په همکارۍ تدوین شول، د هېواد د حقوقي اړیکیو په تنظیم کې اغیزمن سند ګڼل کېږي.

د سردار محمد داود خان د مړي موندل

مړي څنګه وموندل شول ؟ عبدالولي باز (د بالاحصار د کوماندو افسر او د محمد داود د سر یاور ورور) د داود خان او کورنۍ د غړو مړي د څرخي پله د پولیګون په سیمه کې وموندل شول. په تېرو درېشو کلو کې ډېرو دا هیله درلوده ، چې ځان په هغه راز خبر کړي چې د افغانستان د لومړي ولسمشر محمد داود او د هغه د کورنۍ له وژنې او پټې خښبدنې سره یې تړاو درلود ، خو د دغه راز سپړل دومره ستر کار و چې له یوه کوټلي حکومتي پلان او زړه سوي پرته یې بشپړول ناشوني برېښېدل. د ۱۳۸۷ لمریز کال په پسرلي کې دغه هیله د ولسمشر حامد کرزي تر فرمان وروسته تانده شوه او وغوړېده. حکومتي کمیسیون د هغه په لارښوونه د پلټنو کار پیل کړ. زه هم تصادفا" همدغه مهال په کابل کې وم. د داود خان د ورور له لمسي محمد نادر نعیم سره مې چې له وړاندې نه مو سره پېژندل، د مړو د موندلو په چاره کې پرېوه کاري پلان سلا وکړه. ډېر ځله به موږ دواړه د سردار محمد داود له لمسي محمود غازي سره په ګډه څرخي پله ته تلو او خپلې پوښتنې او ګروېږنې به مو کولې. د کمیسیون غړو د پخوانۍ څلورمې زغره والې لوا شاته بیدیا کې په کار پیل کړی و. هلته د سهار له اتو نه د مازیګر تر دریو بجو پورې پنځوس– شپیته تنه کارګر د کمیسیون تر نظر لاندې په بېلا بېلو ساحو کې په کیندنو بوخت وو. لوېې کېږدۍ درول شوې وې ، د څښاک او خوراک غم خوړل شوی و. هر کارګر ته د ورځې درې سوه افغانۍ ورکول کېدې ، خو په کومه ورځ چې د سردار محمد داود او د هغه د کورنۍ د غړو مړي وموندل شول ، پر دغې تنخواه سل افغانۍ نورې هم د انعام په توګه ورزیاتې شوې . هرو مرو به لوستونکي ته پوښتنه پیدا شوي وي ، چې مړي څنګه وموندل شول؟ کمیسیون خپل کار په رسنیو کې له دې اعلان نه پیل کړی و ، چې هر چاته د لومړني ولسمشر د خښېدو ځای معلوم وي ، له ډاره پرته دې ورشي او خبر دې ورکړي . د کمیسیون غړو پخپله هم د پخواني کمونست رژیم له یو شمېر جګپوړو غړو سره تماسونه ونیول ، خو ګټه یې نه درلوده . هر یوه به یې ویل چې نه پوهېږي او خبر نه دي . ځینو خلکو له دننه او بهر نه ټېلېفونونه وکړل او یو شمېر احتمالي ځایونه یې وښودل . هره نښه کمیسیون ته یوه نوې دنده وه او چې کوم ځای به وښودل شو ، هلته به کار پیلېده . نژدې دوه اوونۍ وروسته سردار نادر نعیم خبر راکړ چې له پکتیا نه د پخوانۍ څلورمې لوا یو افسر ټېلېفون کړی او ادعا کوي چې د خښېدو اصلي ځای ورمعلوم دی. پادشاه میر یوه اوونۍ وروسته پخپله کابل ته راغی او چې د کیندنو ځای یې ولید ، نو ویې ویل چې تېروتي یو . تقریبا" درې کیلومتره وړاندې یې د صافي غره تر لوېدیځې لمنې بوتلو چې د څلورمې لوا شمال

کېږي. د څلورمې لوا مخکنی افسر پادشاه میر لومړنی کس و چې د صافي غره په لمنو کې یې د ولسمشر محمد داود او د هغه د کورنۍ د غړو احتمالي قبر راوښود. کله چې وروررسېدو پادشاه میر وویل: همدا ځای دی. خو تر لږې شېبې وروسته هیجان په نهیلۍ واوښت. داسې برېښېده چې هغه هم ځای نه پېژني. هرې خواته یې وکتل او بیا یې په عاجزۍ وویل: "وروڼو! دېرش کاله تېر شوي او د ځمکې مخ اوښتی نو ځکه تیک نه پوهېږم چې قبرونه به چېرته وي". همدغه مهال یو لاروی تېرېده او د کمیسیون له کوم غړي نه یې وپوښتل چې دلته په څه بوخت یاست؟ کله چې وپوهېده نو په منډه ولاړ او د نژدې کلي دوه کسان یې راخبر کړل. حمیدالله او مولاګل دواړه د کلي ملکان راوختل، چې له دواړو سره خورا حساس معلومات و. مولا ګل ویل که یې حکومتي اعلان اورېدلی وای نو لا دمخه به مرستې ته راغلی وای. د ده سبز اوسپېدونکي مولا ګل ته د ولسمشر محمد داود او د هغه د کورنۍ دغړو د خښېدو تیک ځای معلوم و. مولا ګل تقریبا" شپېته متره شاته راغی، پر یوه ځای ودرېده او ویې ویل: یو قبر دادی. نژدې سل متره ها خوا ولاړ او په ګوته یې اشاره وکړه: دویم یې دادی. مانا دا چې مړي په دوو ډله ییزو قبرونو کې په جلا ډول خښ شوي دي. پر دواړو ځایونو کېدنې پیل شوې. تر څه کار وروسته د مړو نښې ورو ورو رابرسېره کېدې: په یوه قبر کې دیارلس او په بل کې شپاړلس مړي وموندل شول: ښځې، کوچنیان او نارینه. له دووو ډله ییزو قبرونو ټول ۲۹ مړي وموندل شول چې ښځې، کوچنیان او نارینه په کې وو. په تېره بیا د کوچنیانو هډونه چې یو یې لا هم په خپلې مور پورې کلک نښتی و، زړه بوږنوونکي برېښېدل. وروسته روښانه شوه چې دا د ولسمشر لمسی حارث و چې د ویشتل کېدو پر مهال د مور په غېږ کې و. د غاړې جامې، بوټونه او د مړو اړوند نور وسایل هم وموندل شول. له مړو سره څنګ ته د هغوی بوټونه، جامې او نور څیزونه هم پراته وو. مړي وروسته یو یو د ملي امنیت روغتون ته ولېږدول شول او هر یو یې تر لازمو پلټنو وروسته تشخیص شو.

دداؤدخان دوژلوپلان

پادشاه میر په کودتا کې د ښکېلې یوې مهمې لوا افسر او د کودتا د یوه مهم پوځي غړي اسلم وطنجار تږلګیوال و. که څه هم د خلک دیموکراتیک ګوند غړی نه و، خو غړو یې د پېژند ګلوۍ له مخې پرې باور کاوه. ده ته د کودتا پر بله ورځ نوي قوماندان لارښوونه کړې وه، چې د خپلې قطعې په سیمه کې څو قبرونه چمتو کړي. کله چې مړي د خښېدو لپاره ورورل شول، نو پادشاه میر وپېژندل چې دا د ولسمشر محمد داود او د هغه د کورنۍ غړي دي. هغه وېل، کله چې کودتایي افسران په هغه تیاره شپه کې ولاړل نو مړي یې یو د بل تر څنګ کېښودل او له پاسه یې پرې د ورغلي موټر ترپال

وغوړاوه. پادشاه میر وایي چې تر کودتا دوه اوونۍ وروسته یې خپله دنده پرېښوده او پاکستان ته ولاړ چې د رژیم خلاف مبارزه وکړي. دی وایي چې په دغو دوو اوونیو کې یې د پخواني صدراعظم موسی شفیق د چانماري کېدو صحنه هم په خپلو سترګو لیدلې چې د واکمن ګوند د مشرتابه یوه غړي یې لارښوونه کوله. د مولاګل نکل بیا د کلي د یوه ساده بزګر او د یوه زلموټي کیسه وه. مولاګل ویل چې پر دغه سیمه یې د تلو راتلو لار تېره شوې وه. یوه ورځ چې له معمول سره سم په خپله لار روان و، په دغه سیمه کې یې د عسکرو او موټرو بېساري ګڼه ګوڼه لیدلې وه. د یوه عسکر له خولې یې اورېدلي و چې دلته داود خان او د هغه د کورنۍ غړي خښ شوي او دی یې ساتنې ته درول شوی دی. څو ورځې وروسته چې پهره ولاړه نو ده د مور په لارښوونه د قبرونو ځای په نښه کړ او په مذهبي دود یې حلوا ورته راوړه او په لارویو یې وویشله. ... دادی دېرش کاله وروسته له مولاګل سره د خپل زلمیتوب د مهال حافظې مرسته وکړه او د افغانستان د لومړي ولسمشر محمد داود او د هغه د کورنۍ د ځینو غړو د خښېدو تیک ځای یې کمیسیون ته وښوده. ...مولاګل او کلیوالو یې اوس پر هغه ځای زیارت جوړ کړی دی.

اخځنې: دافغانستان ملی تاریخ.

۱. د سردار محمد داود خان وېپانه

http://www.bbc.co.uk/pashto/news/story/۲۰۰۹/۰۳/۰۹۰۲۱۵_m_daudkhanabdulwalibaaz.shtml

د غوایي کودتا او د داود خان وژل

مخکې له دې چې د (۱۳۵۷) ل کال دثور په اوومه رڼا واچوو دموضوع د ښه روښانتیا لپاره به د سردار محمد داود خان د جمهوري ریاست په موده (۱۳۵۲) ل کال باندې خبرې وکړو، چې د سردار محمد داود خان کودتا څرنګه وشوه؟ چا وکړه؟ او موخه یې څه وه؟

سردار محمد داود خان په (۱۳۴۲) ل کال له صدارت څخه استعفا وکړه او لس کاله په کور ناست وو، د داودخان په انزوا کې ژوند تېرولو کمونستانو ته زمینه برابره کړه، چې د داود نه استفاده وکړي او دخپلې کورنۍ په خلاف چې کومه عقده او کینه ورسره پیدا شوې وه هغه هم سېرابه کړي.

سره د دې چې داود خان د شخصیت په لحاظ ډېر پاک او داخلاقي سجایاؤ څخه غني اوپر وطن مین شخصیت ؤ، خولېوني مزاجه او ځان غوښتنه پرې هم غالبه وه.

داودخان دکمونستانو او په ځانګړې ډول پرچمیانو په ملاتړ او حمایه باندې د چنګابښ کودتا وکړه داود خان هغه کسان دکابینې دغړو په توګه معرفي کړل، چې د چنګابښ دشپږویشتمې نېټې دکودتا فعال غړي وو. دمرکزي کمېټې غړي هریو حسن شرق، غلام حید رسولي، عبدالقدیر نورستاني، فیض محمد، مولاداد، سرور نورستاني، یوسف فراهي، عبدالله، عبدالحمید محتاط، پاچاګل وفادار، غوث الدین، فاضل اوضیاء مجید دکمېټې څه نور کمونستان هم دوزیرانو په توګه انتخاب کړل، چې له هغې ډلې څخه فیض محمد چې عسکري تورن او پرچمي ؤ دکورنیو چارو وزیر، نعمت الله پژواک کمونست دمعارف وزیر، عبدالحمید محتاط مخابراتو وزیر ستم ملي ګوند پاچا ګل وفادار دسرحدونو وزیر، جیلاني باختري دپرچم ګوند دکرنې وزیر، محمد خان جلالر د کی، جی، بی (K.G.B) غړی دسوداګرۍ وزیر.

دسردار محمد داودخان دکابینې اکثره غړي کمونستان ؤ، خلق او پرچم هغه کوله چې د هېواد په استقرار کې د داود موجود یت د یوسمبول په حیث وساتي، او ددولت ټول واک د دوی په لاس کې وي. نعمت الله پژواک چې دپوهنې وزیر وو د ببرک په مشوره د اتیا (۸۰) تنه کمونستانو ښوونکو

نومونه دکورنیو چارو وزیر فیض محمد ته ورکړل او هغه دحسن شرق له لارې له د اود خان څخه تائید واخیست او هغوی یې ټول په افغانستان کې د ولسوالانو او علاقه دارانو په توګه وټاکل.

خپل مخالفین له منځه وړل:

کمونستانو هڅه کوله چې خپل مخالفین له منځه یوسي چې په دې لړه کې تریوبریده بریالي هم شول، هاشم میوند وال او موسی شفیق چې دظاهر شاه د پیر صدراعظمان ؤ ویې نیول او بیایې ووژل، همدارنګه د وخت اسلامي نهضت (جوانان مسلمان) ډېر شمېر غړي یې ونیول او شهیدان یې کړل. همدا علت ؤ چې جوانان مسلمان د داود خان په خلاف نظامي پاڅون وکړ.

کله چې داود خان دکمونستانو په خامیو او غلطیو پوه شو نو په خپله سیاسي تګلاره کې یې د بدلون راوستلو په موخه وغوښتل چې یوائې پر روسیې اتکا ته پای ورکړي، او له نورې نړۍ څخه دانزوا له حالته ووځي، لمړی سفر یې په (۱۳۵۵) لمریز کال د بوټو په بلنه پاکستان ته وکړ. په (۱۳۵۶) لمریز کال جنرال ضیاء د داود خان په بلنه کابل ته راغی، همدارنګه په (۱۳۵۶) لمریز کال داود خان د مارشال ټیټو لیدنې لپاره بلګراد ته ورغی، ورپسې یې مصر، سعودي عربستان، لیبیا او ایران ته سفرونه وکړل په دې سفر کې محمد خان جلالر هم ورسره ؤ. محمد خان جلالر د دغه سفر ټول جزئیات د روسې سفارت ته ورکړل او روسان یې د داودخان په اړه حساس کړل.

د دې نه وروسته یې دننه په افغانستان کې سفرونه وکړل، خو دا د داود خان ورستی شپې ورځې وې، روسانو د هند کمونست ګوند همدارنګه دپاکستان عوامي نیشنل ګوند ته وظیفه ورکړه چې د داود خان دحکومت په سقوط کې رول ولوبوي او هغوی عملاً په کار پیل وکړ. په افغانستان کې دننه دخلق او پرچم ګوندونو ترمنځ دروغې جوړې منډې شروع شوې، او د روسیې سفیر وتوانیده چې د دوی ترمنځ یو ائتلاف رامنځ ته کړي.

په دې شپو ورځو کې میر اکبر خیبر ترور شو خیبر په (۱۳۳۰) ل کال له حربي پوهنتون څخه فارغ شوی ؤ، چې دمحمد نادر خان پرقبر یې دګلونو دګېډۍ په نه ایښودلو سره دفراغت سند ورنه کړی شو او څوکاله بندیې هم تېر کړ. دخیبر د ترور په ارتباط ډېر ضد او نقیض نظریات موجود دي خو ددې ټولو غورچاڼ دادی چې خپله روسانو دافغاني کمونستانو په لاس ترور کړ. کوم اختناق چې داودخان په ملت راوستی ؤ او په اخر کې کمونستانو هم آه نشو کولی دخیبر په مرګ مات شو او دمړي سره یې یولوی مارش وکړ او داود خان په ضد یې شعارونه ورکړل او داودخان ته یې خپل زور وښوده. دخیبر د ترور په ارتباط ډېر ضد او نقیض نظریات موجود دي خو ددې ټولو غورچاڼ دادی چې خپله روسانو دافغاني کمونستانو په لاس ترور کړ. کوم اختناق چې داودخان په ملت راوستی ؤ

او په اخر کې کمونستانو هم آه نشو کولی دخیبر په مرګ مات شو او د مړي سره يې يولوی مارش وکړ او داود خان په ضد يې شعارونه ورکړل او داود خان ته يې خپل زور وښوده.
د دې نه وروسته دکمونستانو مشران نورمحمد ترکی، ببرک کارمل، شرعي جوزجانی، داکتر شاه ولي او.... و نیول شول او ځيني تر تعقيب لاندې ؤ.
د عبدالقدير نورستاني او غلام حيدر رسولي سستو او بې پايې کړنو کمونستان دافغانستان په نظامي مراکزو کې د خوځښت لپاره چمتو کړل.
په ۱۹۷۸م کال داپريل په ۲۷مه (۱۳۵۷) لمريز کال دثور په اوومه په يوناڅاپي توګه دځمکنيو زغره والو او هوايي قوتونو له خوا پرجمهور رئيس محمد داودخان او دهغه په دولت يوه کودتا وشوه چې دثور داوومي کودتا يا دهغه وخت په اصطلاح يې په (انقلاب) شهرت وموند. په کودتاکې ځوانو افسرانو او دخلق ديموکراتيک ګوند درهبری غړو برخه درلوده خو انکار نه منونکي شواهد دا په ډاګه کوي، چې شوروي په مستقيمه توګه لاس پکې درلود. دکودتا عمده عامل دا وو چې داود خان دخپل حکومت په وروستيو کې دپاکستان سره مناسبات نرم کړل او دايران سره يې نژدې اړيکې ټينګې کړې. مصر، سعودي عربستان، ليبيا، او کويت ته يې سفرونو کې دهغوی دمرستو وعدې هم حاصلي کړي او تر دې ټولو غټه خبره داوه چې دامريکا ولسمشر جيمي کارتر دعوت ورکړ او پروګرام دا وو چې په همدغه (۱۹۷۸) م کال امريکا ته هم سفر وکړي.
دغه سفرونه چې دشوروي اتحاد داجازې پرته روان ؤ، هغوی ته يې لوی تشويش ايجاد کړی ؤ، او په دې پوه شول چې افغانستان يې له لاسه وځي او دبلې خوا د داود خان او برژنيف ترمنځ تکر چې په کرملين کې راغلی وو، شوروي اتحاد د داسې حرکت انتظار نه درلود نو ځکه يې د داود خان دچپه کولو پلان جوړ کړ، چې لمړی سر کې دخلق او پرچم ترمنځ د اتحاد د راوستولو او بيا يې په اردو کې خپل دريې سوه تنه مشاورين ودې ته وهڅول چې د محمد داودخان په ضد دنظامي پاڅون پر وخت جدي مرسته وکړي. داودخان د خلق او پرچم د کودتا تصور څخه دومره لرې وو چې کله په ارګ ډزې پيل شوې داسې فکر يې وکړ چې کودتا دمسلمانانو لخوا په لار اچول شوې، داودخان دا خبره له ياده ايستلې وه چې دافغانستان اطلاعاتي دفتر او (ملي مصونيت) ټولې حساسې شبکې د (K.G.B) تر نظر لاندې وې.

پېښه داسې پيل شوه:

کله چې خيبر ترور شو دا دحمل مياشت وه، هغه اختناق چې د داود خان رژيم راوستی و هغه دخيبر د مرګ سره کمونستانو هغه خپسه دخپل ځان لپاره ماته کړه او دخيبر مړي سره يې مارش وکړ، دررژيم

په ضدیې شعارونه ورکړل نور نو روسانو او افغاني کمونستانو د داودخان په ضد سپکې سپورې شروع کړې. داودخان دکمونستانو دمشرانو دنیولو امر صادر کړ. نور محمد ترکی، ببرک کارمل .... ونیول شول، د شب های کابل لیکوال وایې چې د دوی د نیولو امرماته شوی وو، خوکله چې حفیظ الله امین ته د شپې ناوخته ورغلم هغه زما دمشر ورور تولګیوال وو دوه میلمانه ورسره وو، هغوی رخصت شول ماته یې وویل چې اوس ډېر ناوخته دی تاسو چای وڅښئ او دمه وکړئ سهار به وختي درسره لاړشم. حفیظ الله امین د کودتا نه وروسته د کتاب مؤلف ته کیسه کوي چې هغه دوه میلمانه جنرالان وو، نیمه کودتا مو ترتیب کړې وه او نیمه نوره مو بیا ستاسو داستراحت نه وروسته په تلیفون ترتیب کړه.

جګړن محمد رفیع دڅلورمې زغره والې قواوو رئیس ارکان، چې قوماندان یې سرور نورستاني شوروي ته د استراحت لپاره تللی ؤ، همدارنګه وطنجار د دفاع وزیر غلام حیدر رسولی ته پشنهاد وکړ چې دتعلیم او تربیې د پروګرام مطابق باید ټانګونه او زره پوښونه وازمویل شي او کاریې وکتل شي رسولي هم موافقه ورسره وکړه. رفیع او وطنجار به د څلورمې قوا وسایل راوباسي او (۱۵) زغره لرونکی قوابه هم دڅان سره ملګرې کوي که څوک مخالفت کوي هغه به له منځه وړي. وطنجار په هغه استعلام کې لاسوهنه کړې وه چې د ټانګونو او زرې پوښونو د ازموینې لپاره هرو لسو ټانګونو ته د شپږو ګولیو (مرمیو) د ورکولو د اجازې هیله کړې وه.

نو وطنجار د (٦٠) پرڅاي یوصفر ورزیات کړ او(٦٠٠)ګولي له زېرمتون نه واخستې چې په همدغو ګولیوبیا د جمهوري ریاست ماڼۍ وویشتل شوه. ټانګونه د سهار په لسوبجود کابل لور ته رواڅوځېدل دا د ثوراومه ورځ وه همدغه ورځ په ماسپښین کې د داودخان دکابینې غونډه روانه وه داودخان ته ډېرژر د ټانګونو دراتلوخبرورکړی شو. داود خان رسولي او دجمهوري ریاست ساتندویه تولګي قوموندان جګړن ضیاء ته امروکړ چې حالت روښانه کړي ضیاء پوښتنه وکړه جګتورن محمد عمرڅواب ورکړ چې هغه لوا مشرد جمهوري ریاست ماڼۍ ته د ساتنې لپاره رالیږلي دي عمر ته امروشو چې بیرته لوا ته ستون شي خو امر یې ونه منلو دې پسې نوره قوه هم راورسېده د جمهوري ریاست ماڼۍ نوره بیخي پرټانکونو کلابند شوه د دې قوې مشري اسلم وطنجار، سید داود ترون، نظرمحمد، شیرجان مزدوریار او احمدجان په غاړه درلوده. وطنجار د غرمې په دولس بجو د جمهوري ریاست پرماڼۍ دلمړي ډزامر وکړ وروپسې نورو ټانکونو هم ډزې وکړې.

(دافغانستان مېړانه اوغمیزه) دکتاب لیکوال وایي چې د افغانستان سیاسي ژوند وروستیو لسوکلونو پېښنو له ډېرو مهموګډون کونکوسره شخصي اړیکواوخبرواترو زه په دې باوري کړم چې

په دغه پېښو کې بنسټیز رول د عبدالقادر په مشرۍ د افغانستان د کمونستانو ګډې جبهې په نوم پټ سیاسي سازمان لوبولی دی. د یادونې وړ ده چې نوموړی په (۱۳۵۲) کال له پاچاهۍ ضد کودتا نه وروسته د هوايي ځواک د قومندانۍ له څوکۍ نه ګوښه کړی شو. د یولړ شمېرنوله مخې نوموړي سازمان (۶۰۰) غړي او دوه زره مینه وال درلودل، دې په قوم چارايماقي ؤ نو په خلق او پرچم کې یې هم چندان محبوبیت نه درلود.

مولف لیکي چې زه دا سرې ډېربنه پېژنم هغه خپل دغه کار (کودتا) ته روتنه وګڼله ځکه هغه د خلق اوپرچم ډلو او ټپلوداړلی اوزبیښلی ؤ.

د دې ډول تاریخي دندو سرته رسولو لیاقت او استعداد پکې نه وو. جنرال لیاخوفسکي وایي چې وروستیو پېښو او پرمختیاوو وښودله چې د قادر نظر صحیح دی.

کودتاه روانه وه او هوايي قوا او هم برخه درلوده ځیني تاریخ لیکوالو لیکلي چې د تاشکند څخه هم پروازونه کېدل او د جمهوري ریاست ماڼۍ یې بمباروله. د سردار محمد داود خان اکثره ملګري او دوستان چې اردو کې یې درلودل د کمونستانو له خوا په نښه شوي ؤ او د کودتا په جریان کې یې ووژل یوازې د تاجبیګ د دافع هوا غونډ د مرکزي درستیزوال تورن جنرال عبدالعلي وردګ د تشویق له امله مقاومت وکړ او د کودتاچیانو دوه الوتکې یې راوغورځولې. داود خان خپله کورنۍ په ځان را ټوله کړه تسلیمېدو ته یې غاړه نه کېښوده او نه د تېښتې په لټه کې شو کولای یې شو چې د فرانسې سفارت ته تللی وی کوم چې د ارګ سره یې نښتی او ګډ دیوال درلود، مګر داکاریې ونه کړ مقاومت یې وکړ اودا به یې ویل چې نه غواړي چې د روسانو په ژوبڼ کې بندي شي.

داودخان وغوښتل چې د اردو د اعلی قومندان په حیث د اردو اداره او مشري پخپله غاړه واخلي نو ده له دې امله هغه مخابرې ته لاس کړ چې په همدې منظور تل دده په مېز پرته وه او عسکري قطعوته به یې نېغه لارښوونه پرې کوله خو ناڅاپه متوجه شو چې د مخابرې د ستګاه له کاره وتلې د مخابرې کوډ او چینل بدل شوی نو ویې ویل چې (روسها کارخود کرد) روسانو خپل کا روکړ.

داود خان خپله کورنۍ په ځان را ټوله کړه تسلیمېدو ته یې غاړه نه کېښوده او نه د تېښتې په لټه کې شو کولای یې شو چې د فرانسې سفارت ته تللی وی کوم چې د ارګ سره یې نښتی او ګډ دیوال درلود، مګر داکاریې ونه کړ مقاومت یې وکړ اودا به یې ویل چې نه غواړي چې د روسانو په ژوبڼ کې بندي شي.

ارګ د هوايي او زمیني عملیاتو لاندې وو د ګارډ مقاومت هم وارپه وار کمېده.

د داود خان د کورنۍ غړي یې یو په بل پسې زخمي او د دوو زامنو عمر او خالد زخمي کېدل او مرګ یې پخپله ولیده بالاخره د کمونستانو درې تنه واړه رتبه کودتاچیان چې مشري یې تورن امام الدین کوله د داود خان حضور ته ورغلل او د تسلیمۍ غوښتنه یې ترې وکړه پر امام الدین یې د خپلې تومانچې وروستۍ ګولۍ هم فیر کړه اما م الدین یې زخمي کړ مګر مړ نه شو. د امام الدین نورو ملګرو پر محمد داود خان د ګولیو باران پیل کړ او په هغه ځای کې چې دی د افغانستان تر ملي بیرغ لاندې ولاړ وو پرمرمیو غلبېل غلبېل کړ او د کورنۍ نور نارینه غړي یې هم ووژل او ښځینه غړي یې د څرخي پله زندان ته یوړل هغه زندان چې داود خان د خپلو مخالفینو لپاره په ډېره عصري بڼه جوړ کړی وو.

کمونستانو خپل مشران د کابل د توقیف ځای څخه رابهر کړل او په ډېره خوشحالۍ او غرور یې په ټانک کېنول او د کودتا د عملیاتو مرکز کابل راډیو ته لاړل، حفیظ الله امین د ویاندوی او اناونسر په توګه د کابل راډیو له لارې جګړن اسلم وطنجار او ډګروال قادر معرفي کړل چې وطنجار په پښتو او په درې ډګروال قادر چې په (سګ) یې شهرت درلود پوځي حکومت او نور رژیم اعلان کړي.

د کودتا د قایمیدو درې ورځې وروسته نظامي شورې پرځای انقلابي شوروي اعلان شوه او د دولت رهبري داسې وټاکل شوه: (۱) نورمحمد تره کی جمهوررییس دانقلابي شوري ریس او صدراعظم (۲) ببرک کارمل دجمهوري ریاست انقلابي شورئ او صدارت اول مرستیال (۳) حفیظ الله امین د صدراعظم مرستیال او خارجه وزیر (۴) محمد اسلم وطنجار د صدراعظم مرستیال او دمخابراتو وزیر. (۵) عبدالقادر د دفاع وزیر او داسې نور.

په دې کې (۱۳) وزیران خلقیان او (۸) پرچمیان وو کله چې ورأرت خانو ته ولاړل هرچا د خپل جناح غړي په ټولو ارګانونو نصب کړل کارونه فلج شول د حفیظ الله امین او کارمل ترمنځ ناندریو اوبدو تبلیغاتو فضا ډېره توده شوه. دکابل په سیاسي ټولنو کې سخت نفرتونه راپورته شول خو له دې معلومېدل چېد نورمحمد ترکي اته فرمانونه یو د بل پسې د ملت غوږونو ته رسول کېدل چې هغه هم د ملت د پاڅون پیلامه وه روسي مشاورین راغلل او په وزارتونو کې یې خپل کار پیل کړ، دغه مشاورین اکثرا داسې وو چې د افغانستا ن په اړه یې هیڅ ډول معلومات نه درلود د اسلام نه خو یې بوی هم نه وړه او د افغاني ټولنې د حالت په باره کي ورته یوائي سرکب معلومات ورکړل شوي و. دا وضع تصادفي نه ده بلکې یو منظم پلان ترکار لاندې دی او دا دواړ، لوري باید یوځل بیا یو د بل پرضد تخریب پیل کړي، د نورمحمد ترکي اته فرمانونه یو د بل پسې د ملت غوږونو ته رسول کېدل چې هغه هم د ملت د پاڅون پیلامه وه روسي مشاورین راغلل او په وزارتونو کې یې خپل کار پیل کړ،

دغه مشاورین اکثرا داسې وو چې د افغانستا ن په اړه یې هیڅ ډول معلومات نه درلودل د اسلام نه خو یې بوی هم نه وړه او د افغاني ټولنې د حالت په باره کي ورته یواځې سرکب معلومات ورکړل شوي و. هو دغه کسان د خپل سیستم بچي وو او بې له ځانګړو ارمانونو او خیالونو سره ډیر ځله به یې دافغانستان حالت سره هیڅ اړخ نه لګاوه روزل شوي وه، دوی لمړی ځل د پردیو روحیاتو ټولنیز جوړښت، دودونو او رواجونو سره مخامخ شول او هغوی هغه مهال کمونستان دې ته هڅول چې په بشپړه توګه د شوروي اتحاد دکمونست ګوند تجربې کاپي او په کلکه یې پلې کړي. په دې مشاورینو کې داسې کسان هم وو چې په روسیه کې نل غځوونکي وو او د کابل په پولي تخنیک انستیتوت کې یې د مشاور په توګه دنده سرته رسوله. یوه پېژندل شوي چارواکي په دې اړوند داسې لیکلي: چې د وزیرانو شورا غونډه به پیل شوه ټول به د میزترشا کیناستو.

هروزیرسره به خپل مشاور راننووت غونډه به روانه وه خبرواتروبه زور واخیست مشاورین به ورو ورو مېزته رانږدې کېدل اوله دې سره سم به وزیران له مېزه لرې کېدل چې په پای کې به یواځې مشاورین دمېز تر شا پاتې شول او یوله بل سره به په ناندریو اخته شول د روسي مشاورینو خو دا حال وو او د سولي په لحاظ یې هم همدغسې افراد رالیږل.

که بل طرف افغان کمونستانو ته وګورو چې ترکي د دوهم ټولګي فارغ الکساندر مایورف د جنرال رفیع په اړه چې یو وخت د کمونستانو په حکومت کې د دفاع وزیر ؤ وایي: زه په روسیه کې د حربي پوهنتون استاذ وم چې رفیع هلته تحصیل کولو دی زما یو مضمون کې ناکام شو د دیپارتمنت ریس رانه وغوښتل چې دی کامیاب کړم زما ځواب ورته دا وو چې زما خپله خوښه ده بیا دپوهنځي ریس او بالاخره د پوهنتون ریس هم غوښتنه همدا وه او زما ځواب هم یو وو. په اخر کې کی جي بي KGB جلب کړم او راته یې وویل چې نور نه پوهېږم خو دی کامیاب کړه وعده مې ورسره وکړه‌التحصیل وو، چې کله داود خان قومي تخلصونه منع کړل نوموړي خپل تخلص په (ترقي) بدل کړ. د خلقیانو په وینا ترکي په افغانستان کې د کارګر ګوند بنسټ اېښودونکی او دکمونستي رژیم لمړی دولتي مشر دی. همدارنګه الکساندر مایورف د جنرال رفیع په اړه چې یو وخت د کمونستانو په حکومت کې د دفاع وزیر ؤ وایي: زه په روسیه کې د حربي پوهنتون استاذ وم چې رفیع هلته تحصیل کولو دی زما یو مضمون کې ناکام شو د دیپارتمنت ریس رانه وغوښتل چې دی کامیاب کړم زما ځواب ورته دا وو چې زما خپله خوښه ده بیا دپوهنځي ریس او بالاخره د پوهنتون ریس هم غوښتنه همدا وه او زما ځواب هم یو وو. په اخر کې ، کی جي بي KGB جلب کړم او راته یې وویل چې نور نه پوهېږم خو دی کامیاب کړه وعده مې ورسره وکړه چې دوهم چانس کې به یې کامیاب کړم. کله چې افغانستان ته

دلوی سلاکار په توگه راغلم روسي مشاورین مې ولیدل او د رفیع غونډې افغاني وزیران مې ولیدل ډ خپلې سره مي وویل چي دا انقلاب د کامیابېدو نه دی.
الکساندر وایي: ما په خپل ژوند کې درې قسمه خلک ډېر بد راتلل چې احمق ، لټ ، تمبل ، او شراب خور خو بد بختانه چې افغانستان ته راغلم د ادرې واړه صفتونه یوسړي کې وو چې هغه کارمل ؤ.
د تره کي په وخت کې زموږ ولسوالي ته چه کوم ولسوال رالېږل شوی وو هغه د ننگرهار په دارالمعلیمن کې ناکام شوی وو او کمونست گوند داسې سړی په خپل حکومت کې ولسوال کړ، نو افغاني کمونستان همغه د داودخان خبره چې واړه هلکان وو په هیڅ نه پوهېدل دوی ددې هېواد تاریخ ، دین ، اورواج سره نا اشنا وو د شوروي اتحاد په پله یي پل کېښوده او دهغوی خیالي کورکالي ډوډۍ ورته بلا تشبیه جنت ښکارېدل نوریې هیڅ نه لیدل چي د دوي دواړو (روسانو او افغاني کمونستانو) بې تجربگۍ او بې دینۍ انجام دی چه تر اوسه افغانان په سره بټۍ کې پراته دي

دکمونستانو جنایات

تره کي د خپل گوند غړو ته دستور ورکړی ؤ چې په هرډول یې کولای شي خپل مخالفین وټکوي او حفیظ الله په وینا چې ویل به یې: ((دافغانستان د اوولس ملیونه نفوس نه یوازې یوملیون موږ ته بس دی))
په افغانستان کې د خلکو سرمال او ناموس محفوظ نه ؤ هرخلقي اوپرچمي عام او تام صلاحیت درلوده چې د مسلمان اولس سره څه ډول چې یې زړه غواړي عمل وکړي، دکمونستۍ معیار به د اوږدو بریتونو پرېښودل، شراب څښل، ددین اوروحاني شخصیتونو سپکاوی، په دین پورې ټوکې اوملنډې وهل، د شپې په مجلسونوکې د ښځواونارینهؤ گډون، روسي ښځې درلودل او په روسیه کې تحصیلات وو.
د افغان سید جمال الدین عکسونه چې کوم ځای ؤ هغه ټول او د هغې پرځای په ټولو حکومتي اداروکې د لینن عکسونه اومجسمې لیدل کېدلې، چې دایې د مارکسېزم او لیننېزم تگلارې ته دژمنې نخښنه وه.
ټولنیز حالت دومره له اختناقه ډک اوپه اختلافاتو بنا شو چې د کورنیو غړو به یو دبل جاسوسي کوله ښځې د مېړه پرواړاندې او اولاد خپل پلار او مورپه وړاندې.
دکابل پوهنتون د مرکزي لیلې دروازې د شپې له خوا چانه شوې بندولې او هره شپه به یې محصلین ویستل او بیا به یې وژل. د کیراړې (۱۸۰۰) بې گناه مسلمانانو عام وژنه، په ټول هرات کې په یوه

اونۍ کې (۲۴۰۰) افغانان ووژل شول د حفیظ الله امین ورور عبدالله امین د شمال زون د ریس په توګه یې دافغانستان شمالي ولایتونه اداره کول په زرګونه بندیان به یې ترانسپورتي الوتکو په واسطه د سالنګ دغره د پاسه د الوتکو نه راغوزول او په دې توګه به یې وژل.

د زمان خان دکلا مړي چي (۵۰۰) تنه ؤ د زندانیانو لست یې داود خان ته نه وو ورکړل شوی او کمونستانو په خپل سر کړي و.

انجینر ظریف د کندهار والي د ډنډ ولسوالۍ (۴۸) تنه قومي مشران په خپل دفترکې بې ګناه مړه کړل چې وژنه کې خپله هم برخه واخیستله.

د څرخي پله زندان چې له بندیانو ډک شو د کار داسانتیا لپاره یې د عاجلې وژنې شروع شوې. نیول شوي کسان د لستونو له مخې په کټګوریو وېشل کېدل، لمړی درجه لست به هغه کسا ن و چې باید شهیدان شي دوهمې درجې د زندان معنی درلوده، د داکترنجیب الله د ورور په وینا چه په خپله استخباراتي دوره کې یې (۹۰۰۰۰) کسان شهیدان کړي دي کوم چې په دوی کې یوهم سیداکبرشهید دی چې د داودخان په رژیم کې د خپلو ملګروسره ونیول شو او بیا په (۱۳۵۸) کال کې په شهادت ورسېده.

د د څرخي پله زندان مدیر سید عبدالله به هره ورځ سهار وختي زندان ته راتلو او ویل به یې چې څوک جنت ته تلل غواړي؟ هرچابه چې خبره وکړه هغه به یې شهید کړ سیداکبرخپل پیره دارته (۵۰۰) افغانۍ ورکړې اوچاړه یې د بازار څخه راوغوښتله کله چې مدیر بیا راغی او ویې ویل چې څوک جنت ته تلل غواړي سیداکبر مخې ته ورغی اوویې ویل چې زه جنت ته تلل غواړم اوخو چړې یې ووهلو زندان د عسکرونه خالي شو د بهر نه ټانګ راغی اویوکندهاری عسکر ترې راکوزشو او سیداکبر شهید یې د کلاشنکوف په شپېلۍ کوټې ته وردننه کړ. سید اکبر افسوس وکړ اوویې ویل: الله جل جلاله دا ستا رضا ده چې دشمن ته دې کلاشنکوف لاس کې ورکړی ا و ماته چاړه اوبیایې د کلاشنکوف په مرمیو شهید کړ. په خپلو وینو یې په دېوال ولیکل : اسلام زنده باد او نور نوي ملګري یې ورسره شهیدان کړل.

دا ټول کارونه د کمونستانو په لاس ترسره شوي چې صرف دایې بېلګې دي دې ته ورته په زرګونو نورې پېښې شته چې له خلکو هېرې نه دي. د افغان ولس دې جلادانو به مسلمانان د بټ د نینو غوندې وریتول او دومره ډېر یې په پولي ګون او د څرخي پله تر شا وژلي چې هغه سیمه اوس هم غوره ده.

دا ټول کارونه ولې وشول؟
زمونږ ځوانانو ولې چپي تنظیمونو ته لاره وکړه علتونه او لاملونه یې ډېر دي خو مهم یې دلته په لنډ ډول ذکر کوو:
١. په هېواد کې دیني زده کړې ته د دولت لخوا لازمه پاملرنه نه کېدل او په عمومي ډول د نوي نسل لپاره د دیني زده کړې پروسه خورا ډېره کمزورې وه.
٢. د کلیو او بانډو امامان د وخت د مشکلاتو ځواب ویونکي نه ؤ او یا حکومت داسې خطیبان مقرر کړي وو چې د حکومت پالیسي یې تعقیبوله.
٣. هغه استادان چه په مکتبونو او مدرسو کې وو اکثرا یې محافظه کاران یا یې تعلیمي سطحه ټیټه وه.
٤. اقتصادي وروسته والی او دبیروکراسي شدت ځوانانو دنویو سیاسي او ټولنیزو علومو سره څه ناڅه اشنایي پیدا کېدل وو. اقتصادي فشار یې په مستقیم ډول په خپل وجود احساساوه او له بل پلوه د ظاهرخان د بیروکراسۍ حالت هغه تحریک کوونکي عامل ؤ چې بدلون او فاجعې په لور یې ورکش کړل.
٥. انارشي او ګډودي، په ښوونځیو او پوهنتونو کې انارشي او خپل سري دې حد ته رسېدلې وه چې محصلینو او زده کوونکو ګروپي او انفرادي کړو وړو استادان او ښوونکي تر بدې اغېزې لاندې راوستي وو. محصلینو او استادانو ته د حکومت لخوا هغه حقوق نه ورکول کوم چې په کار وو.
٦. غیر منظم ځوانان د چپي ګروپونو لخوا تکلیف کېدل او حتی په دوی کې یې خاورې اچول.
٧. د چپي استادانو لخوا محصلینو ناکامول یا نمرې کمې ورکول
٨. د ځوانانو د علمي او شعوري سطحې ټیټوالی چې په ډېره اسانۍ سره بدې لار ته منحرف کېدای شول.
٩. د روس فارغ التحصیلانو او په روس کې د افغاني محصیلینو په کال کې یو یا دوه ځلې په رخصت راتلل په شعوري او غیر شعوري تبلیغ د کمونیزم خیالي افسانو او د حیوانیت جنسي اړیکو بیانول.
١٠. دلیلیو په بنه د یو شمېر زده کوونکو او محصلینو ژوند سره د دې چې دلیلیو ژوند د نېکو او عالي خصلتونو د نظریاتو د کسب په اړوند مناسب چاپیریال کېدای شي اما د هغه خاصو شرایطو په وجه چې موجود وو د چپي (خلق او پرچم) ډلو د فعالیت جلب او جذب لپاره په زړه پورې شرایط برابر کړي وو.
د غه ډلې د عمر او جنس د اختلاف او په غیر اخلاقي تو ګه د سازمان ورکولو په وجه د یو شمېر ځوانانو

لپاره د سرګرمۍ او اماتورې مبارزې سازمانونه وګرځېدل او نوموړې ډلې یې د کمیت په لحاظ تقویه کړې، د دغو ډلو د غړیو اړیکې له اسلام سره له یوې خوا ضعیفې او له بلې خوا په کې له اسلامه کامل او شامل برداشت له نشت سره برابر وه.

دې ته ډېره اړتیا وه چې اسلام ورته د ژوند انه د بشپړ، واکمن او ځواکمن نظام په توګه معرفي شوی وای خو د دې ستونزو سره سره (جوانان مسلمان) هغه مهال د یادولو وړ مېړانې وکړې چې د افغانستان مسلمان ملت ته د لارې د مشال حیثیت لري او تول عمر به د افغانستان مسلمان ملت پرې ویاړي.

او په پای کې د هغو یونیم میلیون شهیدانو سپېڅلو روحونو ته دعا کوو چې اتحاد جماهیر شوروي یې له نقشې څخه وویست او هغه هېواد یې په روسیه بدل کړ او د همدغه شهیدانو د وینو په برکت په افغان ځوانانو کې د ویښتابه پروسه ګړندۍ شوه او له اسلام سره یې وتړل.

اخــذ لــیکونه

سرې لښکرې.

۲. د افغانستان مېړانه او غمیزه

۳. په افغانستان کې رښتیا څه تېرېدل

۴. د افغانستان سقوط

۵. داود خان د کې جي بي په لومو کې

۶. د افغانستان معاصر تاریخ ته لنډه کتنه

۷. د افغانستان تاریخ او څېړونې

۸. شب های کابل

۹. نهضت اسلامي

۱۰. د اندري سخاروف خاطرات

استاد صراف یادابښتونو څخه

شپاړسم څپرکی

دکمونستي واکمنیو دوره

نور محمد ترکی

نور محمد ترکی (۱۵د جولای، ۱۹۱۳ – ۱۴ سپټمبر، ۱۹۷۹) د مارکسیستي آندونو پلوی افغان سیاستوال ، لیکوال ، او په ښکاره توګه یو مشهور بلواګر وو ،خوګټې یې پردو وخوړی . نوموړی د ۱۳۵۷ ز کال د غویي د میاشتې له اوومې نېټې څخه (او ۱۹۷۸ زېږیز کال نه) په ۱۳۵۸ ل. کال کې تر څېلې مړینې پورې د افغانستان د انقلابي شورا رئس و . نور محمد تره کی د ځینو سرچینو پر بنسټ د ۱۹۱۷ ز کال د جولای پر ۱۵ د افغانستان د غزني ولایت د ناوې ولسوالۍ په سره کلي کې زېږېدلی دی .

ځینـنه

نور محمد تره کی د ځینو سرچینو پر بنسټ د ۱۹۱۷ ز کال د جولای د میاشتې په ۱۵ نېټه د افغانستان د غزني ولایت د ناوې ولسوالۍ په سره کلي کې زېږېدلی دی . دی د افغانستان او په خته تره کی و . د نور محمد تره کي د رسمي ژوندلیک له مخې هغه په ډېر کوچنیوالي کې خواریکښ او په پنځه کلنۍ کې یې په مزدورۍ لاس پورې کړی و . پلار یې لږ موده وروسته دی په ښوونځي کې شامل کړ او لومړنۍ زده کړې یې په مقر کې ترسره کړې . همدا راز یې د هند په بمبۍ کې لس کاله په انګرېزي ژبه د شپې ښوونځي هم پای ته ورساوه او هماغلته یې انګرېزي ژبه هم زده کړه . په بمبۍ کې د ده د ژوند د پړاو په اړه داسې مفصل مالومات شتون نه لري ، خو داسې ویل کیږي ، چې زلمي تره کي همدلته له سوسیالیستي ایډیې سره پېژند ګلوي وکړه . تره کي په ۱۹۳۲ ز کال کې په کندهار کې د مېوې په یوه شرکت کې د مېوې د صادرولو په چارو کې د یوه مامور په توګه په دنده پیل وکړ . په دغه شرکت کې په کار کې د بریاوو په ترلاسه کولو سره دی په بمبۍ کې د کمپنۍ په استازیتابه په کار وګومارل شو .

لیکوالي او سیاست

.تره کي خپل فعالیت د سیاستوال او مامور په توگه نه ، بلکې لکه د ژباړن او لیکوال په توگه پیل کړ .
دده لیکنې په بېلابېلو ورځپاڼو کې چاپېدلې . د شوروي اتحاد د ادبیاتو په اړه یې له انگرېزي ژبې څخه ځنې لیکنې ژباړلې . دده لیکنې د نړۍ او د افغاني ټولنې د بېوزلې طبقې پرتله کولو باندې څرخېدې، چې له هغوی څخه یې په ۱۹۵۸ ز کال کې د بنگ مسافري ، په همدغه کال کې د سپین ، په ۱۹۶۲ ز کال کې د څړه ناولونه یادېږي .

یو ملگري د نورمحمد یوه عجیبه خاطره راته وویله چې کله یې نورمحمد وژلو ،نو مخکې تروژلو یې له جېب څخه یو دخلک گوند کارډ راو ایستلو او یو دپېنځه سو ۵۰۰ افغانیولوټ بیایې خپلو قاتیلانو ته وویل چې تاسو ،خودیرېې وفایې راسره وکړه ځکه چې دیوه هدف ملگري و لیکن زما داکاټ به زمایادگار کورته ورکړي او دا یو پنځه سولوټ چې زما شخصي روپۍ دي دبیت المال حق نشته کې دا به مې خپلو بچانو ته ورکړي نورمې دملک سره خیانت نه دي کړي همدا کاټ او پنځسویځ مې ستر جرم دي .

خوربښتني خبره داده چې داغیرت یې په اسلام کړي وای ،نو نه به یې ملگرو جفا کوله او نه به یې دمرگ وروسته حالت داسلام په ضد جگړه کې کیدلو دغلامۍ او په پردو بادارانو اعتماد دقدرت په سر جگړه او دخپل یار په لاس مرگ دا ټول دافسوس هغه دردونکي انجام دي .

خلقانو ته صرف دا امتیاز د نورو نني صلیبي ملگرو په پرتله پاته سو چې دوي نه شتمني ترگنده وکښه او نه یې په شرقي او غربي هیوادونو کې پېسې پټې کړې ،خو داوسني صلیبي امپراطوري په دوران کې یې هغه ارمان هم پوره شو چې داوفایې هم په جفا بدله کړه.

خو په هرصورت نورمحمد دخپلو خلقي او کمونستي ملگرو له لورې ووژل شو چې په نتیجه کې یې خپل خاص ملگری حافیظ الله امین چې دده ځای ناستي ته سترگي په لارو دپاچاهي په بڼ واکه گدی کښیناست ، دوژلو نورتفصیل دامین دپېښلیک په پای کې لوستلای شي .

حفیظ الله امین

حفیظ الله امین (۱ اګست ، کال ۱۹۲۹ - ۲۷ دېسمبر ، ۱۹۷۹) د کابل ولایت په پغمان ولسوالۍ کې د قاضي خېلو په کلي کې زېږېدلی . نوموړی د نور محمد تره کي څخه وروسته د افغانستان په کچه دریم ولسمشر او د مارکسیسټ ، لننیست ګروهې د خلق دموکراتیک کمونستي ګوندي جمهوریت دوهم مشر پاتې شوی.

داسې ویل کېږي چې حفیظ الله امین د امریکا پلوی و او د مړینې څخه وروسته بیا روسانو او دده نورو مخالفو ډلو غړو دی د سي آی اې (CIA) د جاسوس په توږ هم یاد کړی. اړینه ده وویل شي ، چې له امریکا او له سي آی اې سره د حفیظ الله امین د پټو اړیکو په اړه کوم اسناد شتون نه لري او داسې احساسیږي ، چې دا خبره د ده د سیاسي بدوالي ، په تېره بیا په لومړي سر کې د ستمي او بیا پرچمي ګړیو غړي ببرک کارمل لپاره یوه داسې پلمه وه ، چې شورویان د ده له منځه وړلو ته نور هم راولمسوي . د حفیظ الله امین د حکومت په ۱۰۴ ورځینۍ مودې کې، پرته د یوې ناکامې پوځي بغاوت او بلوا څخه بل کوم داسې سرغړونه او د ده په وړاندې ولاړېدنه نه ده ترسترګو شوې. په ۲۷ دېسمبر، ۱۹۷۹ زېږدي کال کې حفیظ الله امین د روسي پوځونو له خوا په خوړو کې د زهرو ورکولو په لړ کې د افغانستان د ولسمشرۍ ماڼۍ ارګ کې ووژل شو او پر ځای یې ببرک کارمل د افغانستان د ولسمشر په توګه په ګومارل شو .

مخینه او زده کړې

حفیظ الله امین د پغمان د قاضي خېلو په کلي کې زېږېدلی او د یوه دولتي مامور زوی و. امین د کابل پوهنتون څخه د شمېرپوهنې او پنځپوهنې په څانګو کې بری لیک ترلاسه کړی و ، او بیا وروسته په یوې لېسې کې د ښوونکي په توګه یې دنده درلوده. په ۱۹۵۷ زېږېز کال کې چې کله ده یو تعلیمي بورس وګاټه نو بیا امریکا ته ولاړ. هلته په کولمبیا پوهنتون کې د ښوونکي په توګه د روزنپوهنې په نورو زده کړو بوخت و او د زده کړو د بشپړېدو څخه وروسته هېواد ته راستون شو او هلته یې د ښوونکیو د روزلو په اداره کې په ښوونه لاس پورې کړ. په ۱۹۶۲ زېږېز کال کې بیا د دوکتورا په نیت یو ځل بیا امریکا ته ولاړ، دا ځل دی د هېواد څخه د باندې د افغانستان د زده کوونکو په ټولنه کې د لومړي ځل لپاره په سیاست کې رانښوت. د زده کړې په وختونو کې چې کله نوموړی د لنډمهال لپاره د کولمبیا پوهنتون په انګړ کې د زده کوونکیو نړۍ کې اوسېده، دا هماغه

مهال وو چې حفیظ الله امین د مارکسیزم سره لېوالتیا وموندہ، که څه هم چې د شپېتو لسیزه د ګډوډۍ لسیزه وه چې هر څوک د سیاست په ډګر کې نه پرېښودل کېدل، خو د کولمبیا پوهنتون له پلوه کوم داسې خنډ نه وو.

په ۱۹۶۵ کال کې حفیظ الله امین پرته د دوکتورا د اخیستلو بېرته خپل هېواد ته راستون شو او د انجونو په یوه لېسه کې یې د ښوونکي په توګه دنده ترسره کوله. هغه ډېر ژر د افغانستان د خلق ډیموکراتیک ګوند غړی شو، او د همدغه ګوند یو ډېر وتلی لوړ پوړی مارکسیست خلقي شو.

ولسمشر سردار محمد داود لا د تر اوسه پورې کلابند وه او څرنګه چې حفیظ الله امین او دده ځینې نور ملګري د زندان نه خوشې شول نو نوموړي د کودتا قومنده په لاس کې واخیستله.

د سردار محمد داود خان د مړینې نه وروسته نو بیا د خلق ډیموکراتیک ګوند د افغانستان واکمن ګوند شو او په همدې توګه نور محمد ترکی چې په هغه وخت کې د ګوند مشر وه، ولسمشر وټاکل شو او حفیظ الله امین او ببرک کارمل د ولسمشر د لومړي وزیر مرستیالان شول. په همدغه وختونو کې په هېواد کې د مارکسیستي او لېنېني اصلاحاتو د پلي کولو په غبرګون کې ډېر خلک ددوی مخې ته ودرېدل او د خلکو لخوا ګڼ شمېر بلواګانې وشوې.

د ۱۹۷۹ کال په فبروري میاشت کې د متحده آیالاتو سفیر آدولف ډبس په کابل کې ووژل شو او په همدې توګه د خلق ګوند په پرچم ګوند باندې برلاسي موندلې وه. کارمل چې د پرچم ګوند غړی وه نو د افغانستان نه دباندې اروپا ته ولېږل شو. د ۱۹۷۹ کال د مارچ د میاشتې تر پای پورې حفیظ الله امین بشکاره کنټرول یې ترلاسه کړی وه چې بیا د ترکي لخوا د لومړي وزیر دنده ورکړل شوه خو ترکي لا تر اوسه پورې خپله دنده درلوده.

په هېواد کې ګډوډۍ همداسې روانې وې او همدغه نوي رژیم د روسیې مرستو ته اړ وه. دا د ترکي او د لیونېد برېژنف تر منځ د لیده کاته وه چې د حفیظ الله امین د ګوښه کېدو پرېکړه وشوه.

د ترکي وژنه او حفیظ الله امین

وروسته له دې چې نور محمد ترکی بېرته کابل ته راستون شو نو د حفیظ الله امین نه یې وغوښتل چې د هغه سره وګوري. د حفیظ الله امین شرط دا وه چې که چېرته د روسیې سفیر الېکساندر پوزانوف د

ده د ژوند ضمانت وکړي نو دی به د ترکي سره به وګوري. دا ضمانت هغه ته ورکړ شوی وه خو د ایمانداری له مخې نه وه ورکړ شوی.

کله چې حفیظ الله امین د خلکو مانۍ ته راغی نو په دغه وخت کې دزې وشوې. امین جوړ روغ د دې ځای نه په تېښته بریالی شو، بیا لږه شېبه وروسته حفیظ الله امین د خپلو پلویانو سره مانۍ ته راستون شو او د مانۍ یو ساتندوی ته یې امر وکړ چې ترکی بندي کړي.

په ۱۴ د سپټمبر، ۱۹۷۹ کال کې امین د حکومت واک په خپل لاس کې ونیوه. یو څو ورځې وروسته د حفیظ الله امین حکومت داسې اعلان وکړ چې ترکی د یوې "ناجوتې ناروغۍ" له امله مړ شو.

د افغانستان د کمونستي جمهوریت ولسمشر (سپټمبر ۱۹۷۹ - دېسمبر ۱۹۷۹)

د روسانو د یرغل اقدام
د حفیظ الله امین وژل کېدل

حفیظ الله امین د خپلو هم ګوندیانو سرهد دسمبر میاشتې په ۲۲ مه، روسي سلاکارانو افغان وسله والو ځواکونو ته مشوره ورکړه ترڅو د ټانکونو او نورو مهمو تجهیزاتو څخه د ساتنې لپاره لاس په کار شي. په همدې حال کې، له کابل څخه د باندې سیمو ته مخابراتي اړیکې د شلیدو په حال کې وې او په دې توګه د پلازمینې مخابراتي اړیکې د هیواد له نورو سیمو سره پرې شوې. د دې حالت په لیدو، امین د ولسمشرۍ دفتر د تاج بیګ ماڼۍ ته ولیږدوه او په دې فکر کې وو چې دا ځای به د نیواک په وخت کې په اسانۍ سره وساتل شي. پنځه ورځې وروسته د دسمبر په ۲۷ مه، د شوروي اتحاد د استخباراتي ادارې (KGB) د ځانګړو ځواکونو د (Alpha Group) چې د افغاني سرتیرو جامې یې اغوستې وې، په کابل کې د ولسمشرۍ په ماڼۍ باندې برید وکړ او د لږ تلفاتو په زغملو سره یې ولسمشر حفیظ الله امین او د هغه ۲۰۰ ساتونکي ووژل. د دې ترڅنګ د شوروي ځانګړو ځواکونو (Spetsnaz) د کابل د ټیلي کمونیکیشن یا مخابراتو مرکز په چاودنه کې له منځه یووړ او په دې توګه د افغانستان وسله وال ځواکونه فلج شول او تر هغه وخت د ماښام په ۷:۰۰ بجو کې یې د کورنیو چارو وزارت هم ونیوه. په ترمذ کې د شوروي پوځي قوماندانۍ د امین تر نیول کیدو پورې انتظار ونه ایست او سمدلاسه یې د کابل رادیو له لارې د ببرک کارمل یو غږیز پیام چې له وړاندې ثبت شوی وو او په هغه کې ویل شوي وو چې افغانستان نور د امین له واکمنۍ څخه خلاص شوی دی، خپور کړ. د شوروي د کمونست ګوند سیاسي بیرو وویل چې هغوی دا کار یوازې د دې لپاره ترسره کړ ترڅو د افغانستان او شوروي ترمنځ د ۱۹۷۸ کال هغې معاهدې ته چې د ولسمشر ترکي لخوا د دوستۍ د معاهدې، همکارۍ او ښه ګاوندیتوب په موخه لاسلیک شوی وو، خپله وفادارۍ په ډاګه کړي. د شورویانو له قوله د حفیظ الله امین وژل کیدل د افغانستان د انقلابي شورا پریکړه وه چې وروسته یې ببرک کارمل چې له دې وړاندې په مسکو کې د جلاوطنۍ ژوند تیراوو، د ولسمشر په توګه انتخاب کړ.

د سي آی اې CIA د جاسوسی تور

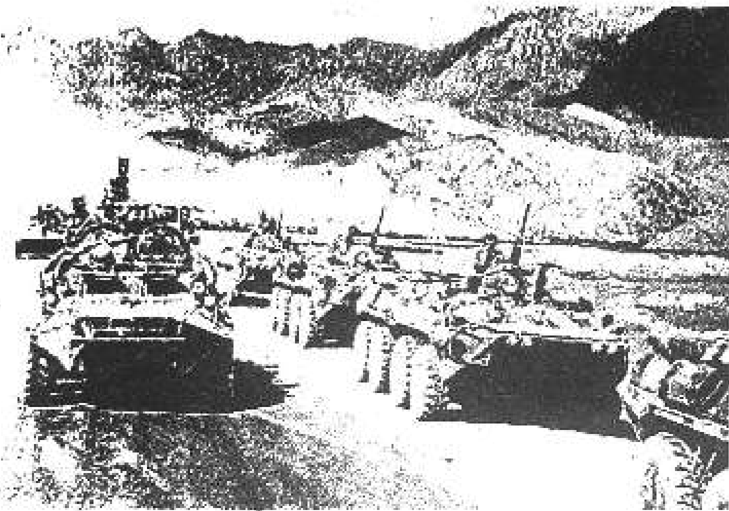
د لومړي ځل لپاره د روسيې حکومت او رسنيو په حفيظ الله امين د سي آی اې د جاسوس تور ولګاوه، دا يو داسې تور و چې په امريکا او په نوره نړۍ کې يې شک سره ورته کتل. د دغې ادعا په وړاندې يو بل قوي دليل دا و چې حفيظ الله امين تل په خپلو رسمي غونډو کې او نورو ځايونو کې د روسيې د سوسياليستي هېواد سره دوستانه اړيکې څرګندولې. او بيا وروسته د هغه د مړينې څخه او د هغه د دوه ځامنو د مړينې څخه، د حفيظ الله امين د ښځې له قوله داسې ويل کېدل چې هغې غوښتل خپل د بچيانو سره د روسيې پخواني هېواد ته ولاړه شي، ځکه چې د هغې خاوند تر پايه پورې د روسيې اتحاد ته وفادار و.

اخځني :

قدرت الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاريخ ، ، د ساپي د پښتو څېړنو او پراختيا مرکز د ۱۳۸۳ لمريز کال چاپ.

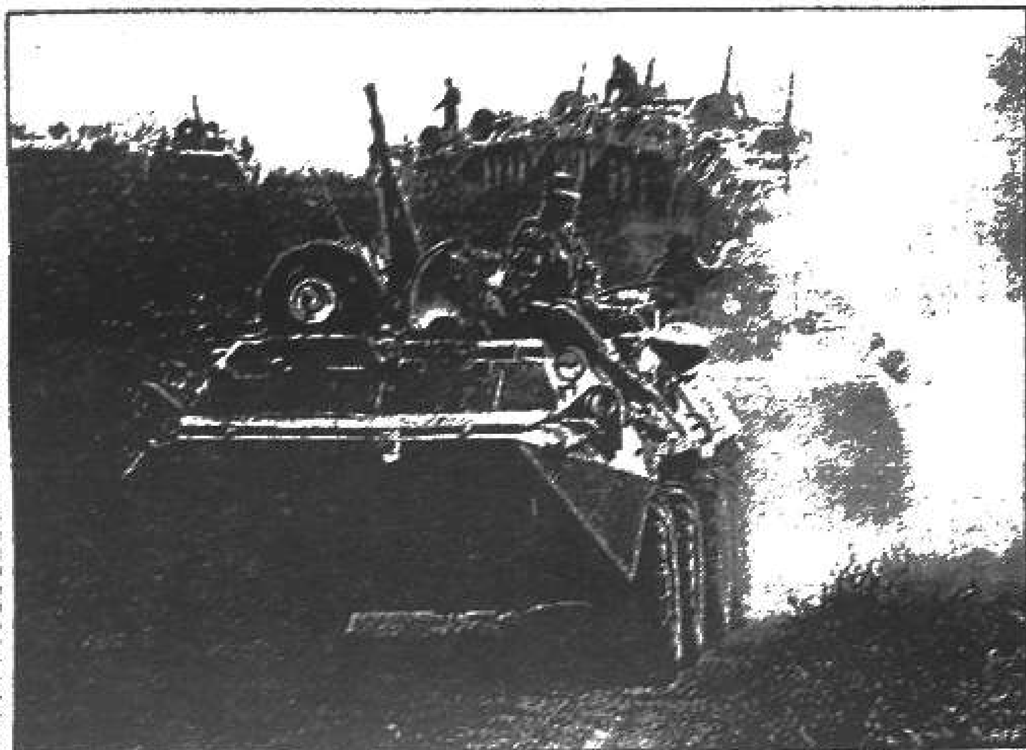
http://ps.wikipedia.org/w/index."

دسرو لښکرو (روسانو) ديرغل لومړۍ ورځ
(اوببرک کارمل)
(يو لنډ مطلب)

د ۱۳۵۸ د جدي په ٦ نېټه دکمو نسيتی زېښناک ديرغل لومړۍ ورځ وه چي ببرک کارمل دکارل مارکس استاذی په روسي ټانګانو سپور ديرغلګروسره هيواد ته راغلي ،داورځ نه هيردونکي ورځ ده داپه تاريخ کې هغه توردداغ اوزخم ده چي هيڅکله يې رغيده نه کيدای ،خوهغه زخم لاجوړ نه دي دهغو يرغلګروپاته شوني لاژوندي دي اوهغه ستري څيري دجهادي برم خاوندان چي دوی يې په مړوسترګوله هيواد ه شړلي وو ،لاهم دژوند وروستي شېبي سباکوي چي اوس يې بچان ددوي پرځای دبابا دنده په مخ بيا ،ليکن هو ، انګريزان وائی چي دوي اوس لا سترې دي بياکه اوساشو بيا له دوي سره جګړه کول ګرانه ده ځکه چي دلته زموږ نيکونو داځمکه په تېښته کچلې ده .

په هغه چا يرغل او بريد روا دی چي د نورو په هېوادونو يې بريد کړی وي. لکه انګريزانو، چې د پښتنو په لرغوني او تاريخي خاورې يرغل او بريد کړی و او د دواړو ترمنځ درې مشهورې جګړې شوې وې. هغې خو د پښتنو او پرنګيانو ترمنځ د قاضي عبدالحليم په حواله له دوو سوو اته څلوېښتو بريدونو، څخه زيات و کم شوي دي. په دغو ټولو جګړو کې انګريزانو ته ملا ماتوونکې ګوزار ورکړی او د جګړې له ډګر څخه يې تېښتې ته اړ کړي دي. د افسوس خبره دا ده، چې زموږ ځينو برسراقتداره واکمنانو د افغان ملت سره خيانت کړی دی او د جګړې په ډګر کې يې يوازې پريښې او د يو سازش له مخه يې د غدر نه ډکه لاره نيولې او خپله خپلواکي او ايمان يې داؤ طلبی ته وړاندې کړې دي.

د امير شير عليخان د واکمنۍ دوره نسبتاً يوه د علم او عرفان دوره وه. په دغه دوره کې اخبارونه راوتلي، تعليمي اداري جوړې شوې او عسکري القاب د ختيځ د نابغه افغان سيد جمال الدين له خوا منځته راغلي دي.
خو د روسانو په وعده وغولېد او په سر کې يې بل خيال پيدا شو. روسانو ورته وويل، چې که انګريزان په افغانستان حمله وکړي مونږ به له تاسره ملګري او ستا ملګرتيا به کوو.
هوښيار پښتنو دا د روسانو چل باله چې کيداى شي په دې کې دوکه پرته وي او روسان دې ته هيڅکله زړه ښه نه کړي، چې د انګريزانو په وړاندې د افغانستان په پلوۍ ودرېږي او همداسې وشول. خپل زوى امير محمد يعقوب خان يې چې په زندان کې شپو او ورځو تېرولو يې ماغزه خراب کړي وو او سوچ ليونى ترې جوړ شوى له زندان نه راوويست او د افغانانو پاچا يې وټاکه. پښتانه حيران شول، چې دا ليونى او پادشاهي، په هر حال ليونيان تل د بادشاهۍ په تخت کښيني او د هېواد د بدبختۍ او بدمرغۍ لامل ګرځي او په خپله يې له کابل نه د مزار شريف په لور پښې سپکې کړې.
هلته روسانو په هغه دغه وغولاوه. په دې کې يې زوى نائب السلطنت عبدالله جان چې ناجوړه وه او روسي ډاکټر يې چې په روسي سفارت کې ډاکتر و د ده معالجه کوله. زيات امکان لري، چې همدغه معالج ډاکتر يې غلطه معالجه کړې وي او داسې دوا يې ورکړې وي چې د ده ژوند يې له خطر سره مخامخ کړى وي، چې په پاى کې د همدغه غرض الوده ډاکټر معالجې د مرګ خولې ته ورستى وي، چې په پاى کې يې له ژوند سره وداع وکړه او مړ شو.
امير شير عليخان د غم او وير په تغر کښيناست او د وير او ماتم ورځې شروع شوې. د روسانو د همدغو غولونو چې له ځانه يې جعلي خطونه جوړول امير شير عليخان ته سرخوږى پيدا کړ او په پاى کې دې هم د خپل زوى په شان مړ شو او هماغلته په مزار شريف کې ښخ شو. انګريزانو هم له چالاکۍ

نه کار واخیست له امیر محمد یعقوب سره یې په خپله کټه د ګندمک تړون لاسلیک کړ او د افغانستان زیاته برخه یې انګریزانو ته وربښودله لکه څنګه چې د دیورند کرښه د افغانانو په تاوان تمامه شوه دغه راز د ګندمک کرښه د امیر محمد یعقوب خان د لیونۍ فیصلې په اساس د افغانستان په تاوان تمامه شوه.

د افغانستان اوسنۍ لانجه د روسانو د هغې لانجې دوام دی، چې د ۱۳۵۷ د ثور د ۷ نېټې د منحوسې او لعنتي مداخلې له امله منځته راغلې ده. دغه لانجې د افغاني کمونستانو د واکمنۍ په وخت کې چې تولې فیصلې یې انی او فوري وې پرته له دې چې په شرعي قوانینو وپوهیږي د خپل غیر منطقي استدلال په اساس منځته راغلې او د رب العزت په قوانینو، پوهو، روحانیونو په وژلو شوي دي. دوی پرته له دې چې په سرونو کې میخونه تکوي کرت به یې په لاس کې ونیو او له یوه پښتون څخه به یې په ازبکه او ترکمنه لهجه پوښتنه وکړي چې "این چیست" که "کرت" به یې وویلې نو سمدستي به یې واژه، چې "پشتون" است او که وبه یې ویل چې "قروت" نو ویل به یې چې "از خود ماست کشته نشود" په دغه اساس دوی فیصلې کولې او په دغه توګه به یې د خدای په مسلمان مخلوق هدیرې ډکې کړې.

ما ته یو عیني شاهد ویلي دي چې له پل چرخي څخه به یې تورې خولۍ په سر زندانیان وویستل او پلیګون ته به یې ورسول. په زیاترو به یې په داسې حال کې خاورې وراچولې، چې ژوندی به و او چیغې به یې وهلې، خو دغو ظالمانو رحم نه درباندې کاوه او بلدوزر به یې ورته ارم کړی و او په ژوندیو کسانو به یې خاورې وراړولې او کسان به یې په ژوندوني ښخول. نه پوهېږم، چې ګران لوستونکي به دغه وحشي او دد منشانه ظلم ته کوم نوم غوره کوي او په کومه نامه به یې خلکو ته وربېژني.

په دې کې شک نشته چې د افغانانو په وژلو کې روسیې له امریکې سره د جوال خوله نیولې ده او تراوسه پورې روسیې له لارې شل زره پوځیان افغانستان ته داخل شوي دي دا خبره تننۍ نه ده، بلکې هغه وخت، چې طالبان په سلو کې د افغانستان په ۹۰ برخه واکمن و د روسیې او امریکې د کاري ډلې یوه دېره مهمه غونډه چې د طالبانو د تهدید د مخنیوي په خاطر د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر په ۱۹ په مسکو کې وشوه یوه ګډه اعلامیه یې خپره کړه. په دغې کاري ډله کې د متحدو ایالاتو د هیئت مشري د بهرنیو چارو مرستیال وزیر ریچارډ ارمیتاج او د روسیې له خوا د بهرنیو چارو لومړي مرستیال ویاچیلو ایوانویچ په غاړه درلوده. د کاري ډلې په دغې اعلامیې کې روسیې د سپتمبر د ۱۱ نېټې د پېښې له امله خفګان ښکاره کړ، چې د امریکایي ډلې له خوا په ډېرې مننې ومنل شوه او د

امریکایي اړخ له خوا یې مننه وشوه او دواړو خواوو دا پرېکړه وکړه، چې د ترهګرۍ په ضد به په متحده توګه عمل کوي، خو دا معلومه نه شوه، چې ترهګر څوک دي امریکا که روسیه، څکه چې دواړو مساعي سره شریکې دي، خو داسې څرګنده شوې ده، چې د ۱۳۵۸ د جدي په ٦ نېټه لومړی ۸۵ زره تنه لښکر ورپسې دېرش زره تنه نور، په دغو عسکرو کې د قرغزستان د وخت د جمهور رئیس عسکر اقایوف په وینا په دغه یرغل کې د قرغزستان (۵۰۰) تنو عسکرو ګډون درلود، چې ۲٦۰ تنه په ټې ووژل شول چې دافغانستان یرغل ددوي په وینه اوبې واکۍ بدل شو.

یو روسي جنرال د جګړې جریان د شوروي سوسیالستي جمهوریتونو اتحاد ته داسې لیکي:

"ترهغه ځایه چې د ځاني تلفاتو په باره کې ماته راپور رسیدلی دی غرض کوم، چې:

۲۷۹۸۱ تنه مړه، ۷٦۵۲۰ تنه ټپیان، ۱۸۱۸ تنه اسیران شویدي. په مجموعي ډول په دې جګړه کې د شورویانو ۷۰۰ - ۷۵۰ جټ او هلیکوپتر الوتکې، ۵۰۴ - ٦۰۰ عرادې ټانکونه، ۷۴۰ - ۸٦۰ نفر وړونکي زغروالې واسطې، ۹۵۰ ډول ډول توپونه او ۱۴۰۰ - ٦۰۰۰ عرادې لارۍ له منځه تللي دي. د ځینو کتونکو په نظر په دې جګړه کې ۷۳ میلیونه ډالره او د ځینو نورو په وینا ۹۵ ملیارده ډالره زیان راغلی دی.

په ۱۹۸۲ کال کې د څلوېښتم لمبر لښکرد استازو او شخصاً د مسعود لخوا یو تړون لاسلیک شو چې د هغو له مخې مسعود ژمنه کړې ده چې په جنوبي سالنګ کې به په شوروي پوځي کتارونو یرغل ته اجازه نه ورکوي.

دغه راپور ښیي چې د افغانانو پر ضد د روسانو پر ضد د پر لاسونه شریک و، چې ټول یې له خاورو سره خاورې شول. دغسې درواخله امریکا او ناټو، خو ملت وایو چې حساب ټینګ کړي چې ګټه به دیره یوسي که تاوان دا دالله پاک یو سترامتیاز دي چې افغانانوته یې ورکړي چې دنړۍ هرستر زبرځواک ددوی په لاسونو راچپه کیږي له دې افغانان په دې تشوجیبو اولو څوپښنو امریکا، برتانیا اونوري صلیبي نړۍ ته نه شي تلای بلکه الله پاک هغوي ورته راولي اوبیایې دلته دشرمیدلي انجام اوماتي سره مخ کوي.

اخځلیک: اسرې لښکر کی جی بي :د قتیل یادښتونه. www.benawa.com bbc

ببرک کارمل

ببرک کارمل(۱۹۸۰)د افغانستان د کمونستي دور څخه دریم پاچاوو.
دهیواد دري یرغلیزه استثمار اودري سترګوډاګیان چي یو مثلث جوړوي هغه
لکه: ۱- دانګریزي استعمار اوشاه شجاع ۲ -روسي استعمار اوببرک کارمل
۳-امریکائی استعمار او حامد کرزي بس همدا دګوډاګي مثلث دویم غړي دي
مخینه

ببرک کارمل د ۱۹۲۹ز کال د جنورۍ په ٦مه، زیږیدلی او د ۱۹۹٦ د ډسمبر په ۳مه مړ شو. نوموړی د ۱۹۸۰ نه تر ۱۹۸٦ پورې د افغانستان د کمونستي رژیم دریم ولسمشر و. هغه په ژبه کې ډیر ممثل، او یو ډیر ماهره مشمشه ګر و. کارمل په مارکسیستي لاربنوونې کې ډیر نوم درلود.
وروسته له دې چې د روسانو لخوا په قدرت کښېنول شو، خو هغه بیا پدې و نه توانېدو چې د خپل واک پیاوړی کړي او په همدې توګه په ۱۹۸٦ کال کې یې ډاکټر نجیب الله ځای ناستی شو. وروسته له دې چې د ولسمشرۍ د دندې نه ګوښه شو بیا نو ببرک کارمل چا د افغانستان په سیاسي ستېج کې و نه لیده او د ولسمشرۍ نه وروسته ده هم افغانستان پرېښود او مسکو کې پاتې شو. بیا په ۱۹۸۹ کال کې یو ځل بیا کابل ته راستون شو. خو د ژوند وروستۍ شپې یې په مسکو کې تېرې کړې او په هماغه ښار کې ومړ، خوهغه مهال زما یادیږي چي ترمړيني وروسته کارمل روسانوپه داسي حال کې راوړچي نورکارنه تري اخیستل کیدي نویې دافغانستان مزارشریف حیرتان ښارته راوړ چي د ترمذ اوبخارا په پولو ته څیرمه بازار دي همدلته یې ښخ کړ، خوکله چي دطالبانو لښکري حیرتان ته ورسیدلي نو ببرک کارمل قبریې ونړولو او دده پاته هډوکې یې داموسند ته واچول او دټوکوپه ډول به طالبانو ویلو چي روسانو! خپل ګوډاګي مو د آمو له لاري درولیږلو.

پخواني وختونه او ژوند

ببرک کارمل د افغانستان د یو پوځي جنرال زوی و، که څه هم چې په یوې شتمنې تاجکې کورنۍ چې اصل او نصب یې کشمیر دی، د کابل ختیزې خوا ته پروت کلي، کمري کې زیږیدلی. په ماشومتوب کې یې چې کله مور مړه شوه نو ده هم ډېرې سختې شپې او ورځې تېرې کړې.

د ځوانۍ د وختونو په لړسه کې یو عام زده کوونکی و او وروسته د فارغېدو نه د کابل پوهنتون د حقوقو په پوهنځي کې خپلې زده کړې ترسره کړې او ډېر ژر د ژبني فصاحت او تمثیل له مخې د پوهنتون په زده کړه پالو کې نوم ووېسته او د زده کړه پالو په ټولنه کې هم ډېر کوانده او فعال وه. بیا وروسته د مارکسیستي اندونو خاوندانو سره د تړاو له مخې د هغوی د سیاسي ګوند غړی شو او په همدې توګه په سیاسي چارو کې د فعالیت پخاطر پینځه کاله په بند محکم شو.

په بندیخانې کې کارمل د یوې نوي سیاسي څېرې، میر اکبر خیبر سره اشنا شو. دده درېیم ملګری میر محمد صدیق فرهنګ هم د روس پلوی کیڼ لاسی وه او د ببرک کارمل هم انده سړی. وروسته له دې چې د پوهنتون نه خلاص شو ببرک کارمل د پلان په وزارت کې دنده درلوده او هغو کسانو سره چې د کمونېزم په هکله یې مالومات درلودل خپلې اړیکې وساتلې، پدغو کې یو میر محمد صدیق فرهنګ او بل علي محمد زهما، د کابل د پوهنتون یو پروفېسر وه.

سیاسي ژوند

د ببرک کارمل د ولسمشرۍ په وخت کې د افغانستان ملي بیرغ، دا بیرغ د هغه د حکومت په وختونو کې پدې موخه بدل شو چې خلکو ته دا ښکاره کړي چې یعنی د ده حکومت د تېر حکومت په پرتله ډېر اسلامي حکومت دی او بېرته یې تاریخي ارزښتناکه رنګونه په پام کې نیولي دي کوم چې د کمونیستي حکومت له خوا د ترکي د ولسمشرۍ په وختونو کې نه وه په پام کې نیول شوی.

قدرت له لاسه ورکول

د کارمل د ولسمشرۍ په وخت کې حکومت یوائې د کابل په ښار، د ولایتونو مرکزونه او هغه ستراتیژیک ځایونه او سیمې چېرته چې روسي او افغاني پوځیان او ملېشې ګومارل شوي وې، بشپړ واک هم نه لرو ولي چي دافغان مجاهدینو دمقاومت بهیر خورا ګرندي وو چي ان دهیواد ټولي سیمي بغیر له ښارونو په ولکه کې وي او مجاهدین اکثر دګاونډ پاکستان پولو ته مجاجر سوي وو دنورې اسلامي نړۍ دهمکاري باوجود دامریکا برتانیې اوچین له خوا هم پوره مرسته کیدله؛ چي دهمدې مقاومت په درشل کې دکمونستې اوغیر اسلامي مفکورې روسي یرغل ورځ تربلي دزوال په لور تیل کیدلو ولي چي له یوې لورې افغان اولس دملي اسلامي پاڅون تابیا ترلي له بلې لورې دروسي یرغل داتیر دبین المللي قوانینو په خلاف او هم دغرب ناخوښه وو.

- اخځني : د افغانستان ملي تاریخ، سرې لښکر په افغانستان کې د ببرک کارمل ژوندلیک - Afghani.com
- "http://ps.wikipedia.org/w/index."

ډاکټر نجیب الله

ډاکټر نجیب الله د اختر محمد زوی د ۱۳۲۵ کال د اسد د میاشتې په ۱۵ نېټه د کابل په «مراد خانیو» کې د احمدزیو کورنۍ کې زیږیدلی. هغه خپلې زده کړې د حبیبیې په لېسه کې پای ته رسولې او وروسته بیا د کابل پوهنتون د طب پوهنځۍ کې ومنل شو او په ۱۹۷۵ کال کې د هماغه پوهنځي نه طبیب وواته څکه ورته ډاکټر وائی.

ډاکټر نجیب الله (۱۹۴۷ – سپتمبر ۲۷، ۱۹۹۶) د افغانستان ډیموکراټیک جمهوریت په کمونېستي وختونو کې ځلورم او وروستنی مارکسیست او لنینستپال ولسمشر وه. ده د خپل د حکومت په شپږو مسلسلو او بدلېدونکو ناکراریو کې کمونستي بادارانوته خپل مقاومت وښود، خو د نړیوالو په ملاتړ د افغان مجاهدینو دپرلپسي مقاومت په نتیجه کې د حکومت دننه پوځي کړیو ناکراریو، بدوالي او د فشارله کبله حکومتي چارې له لاسه ووتلې. خو ددې تر څنګ ډېری افغان اکاډمیک روڼ اندي او د سیاسي پوهنې څېړونکي په هغه دا نیوکه لري چې د حکومت په منځ کې یې فاشیست عناصر لکه عبدالرشید دوستم د عوامو د ډار لپاره ساتلي و او سیکولر نظام چې په ټولنه کې د مذهبي افکارو غندنه او ترې واټن نیولو په مانا ده ورته یې د افغانستان په نالوستې او دودپالې ټولنې کې لومړیتوب ورکاوه چې واک او ځواک یې نور هم ټکني شول.

هغه د ثور انقلاب د لومړۍ ورځو ټول ریفارمونه باطل کړل او د پرچمیانو مارکسیستي مفکوره یې په هېواد کې پیاده کړې وه. که څه هم چې د نوموړي حکومت پوځي برلاسي درلوده خو د اسلام پالو جنګیالیو فشار ته یې حکومت ټینګ نه شو او همدا وه چې په (۱۹۹۲ کال کې) یې واک له لاسه ووت دلته له یوه لوري کمونستي امپراطوري اویرغل دزوال په ګنده سلګۍ وهلې بل لورې ته دخارجي اوګاونډي مرستیالو دخپلي اوږدي دوښمني په اساس دمجاهدینو دمنځني اختلافاتو لړۍ جاري وساتله چې دنجیب دواکمني له ورسپاریدلو وروسته چې دټولو په رائی دوخت لیوني مجددي حضرت ګل پاچاسو ددې عصر سقاویانو ناخوښي وښوده چې ډېر ژر کورنۍ جګړې پیل او دمجددي پاچاهي هم دوام ونکړ.

پخواني وختونه ، شخصي او سیاسي ژوند

د واکټر نجیب الله د ولسمشرۍ دوره ٦ کاله وه.

نوموړی په ۱۹٦۵ کال کې د افغانستان د پرچم ګوند غړی شو ، سره له دې چې دی یو ډېر څېرک سړی وه خو د خپلو نورو ملګرو په منځ کې د تکړه جوسې له مخې د نجیب ګو ، نامه مشهوره شوی وه. په ۱۹۷۸ کال کې چې کله خلقیانو او پرچمیانو پر سردار محمد داود خان کودتا وکړله او خلقیان د واک خاوندان شوه نو ښاغلی نجیب الله یې د هېواد نه دباندې ایران ته ولېږه او دی هلته په تهران کې د افغانستان سفیر شو . خو بیا وروسته ډاکټر نجیب الله یې د دندې نه ګوښه کړ او نوموړی د روسانو تر راتګ پورې په اروپا کې اوسېده.

داځه چې د روسانو دپرلپسې ګوډاګي واکمني له ترکي ترنجیب تو ل دیوتالي اویوغالي اوسیدونکي وو یوپربل هیڅ برتري او خوبائی نه لري ، خو بعضی ملګري او لیکوالان وائی چې نجیب خو دیو داسي مرګ لیاقت نه درلود کوم چې طالبانو ورته ورکړ ، ولي هغه محکمه نشو اوبین الملل په دفترکې یې فناا خیستي وه ، خو دومره بایدووایم چې ښاغلي حکمتیارصیب په خپله یوه لیکنه کې دهرات دځلیرویشت سوه ...شهیدانو قاتل بلل او دهمدي دلیل لپاره یې خورا په زړه پورې اسناد او شواهد پیش کړي اوهم یې دپلچرخي زندان دمحبسینو دظلم ، قتل اوزیاتي فاعل بلل دي .

دنجیب دوره نوره تکاني وه حالت دمجاهدینو په ګټه اوبري تمامیدونکي و ه داخلي اداري نظام وروغ تربلي ګډوډ و ، دنظامي اوپوځي چارو مزي هم کمزوي کیدونکي وو روسان هم په دې پوهه وو چې دنجیب واکمني دزیوال په لورې ده چې له دې سره جوخت یې دشمال له غیرپښتون اقلیتونو سره اړیکي تینګولي ترڅو دمسعود په مشر یوپراخي شمال اتحاد رامنځ کړ ، خوبلي خواته بیا دجنوب ختیځ اولویدیځ مجاهدینو دبریا کرښې دکابل خوا ته لنډ ولي چې په همدې بهیرکې دجهادي تنظمونو دفلان له مخي تنې په نجیب ګودتا وکړه ، خوناکام او بیا پاکستان ته په تېښتنه بریالي شو .

دنجیب اداره نوره بی اعتماده شوه چې لدې سره مجاهدینو له غرنو څخه دښارونو په نیولو بریالي
کیدل ، دلوي پکتیا ولایتونه یو په بل پسي فتحه شول اوشمال کې هم دبلخ ولایت فتح شو همداکال
چې وروسته قندها ر اوهرات هم سکوت وکړدنجیب وروستي شیبې وي چې جنرال عظیمي دیوې
بلواپه ترڅ پرارګ حمله وکړ نجیب غوښتل چې روغ رمټ ووزي ،خو دجنرال دوستم عسکرو پرې
نښود،بس همدامهال کابل کې دروسانو وروستي کمونستي حکومت را نسکوره شوه
اودمجاهدینو لښکري دتکبیر په چیغوسره کابل ته ننوتلې ،خو وروستی ناخوالي دلیکلوندي
،خوبیاهم اړینه یادونه شوي دنړیوالومطبوعاتو مجاهدضد افکارلرونکوعناصروته هم ښه چانس
و چې مجاهدین توهین کړي مسلمه امت ټول انتظاروچې دمجاهدینو اسلامي غرور اوبریا په نتیجه
کې به په افغانستان کې یوسوچه اسلامي حکومت رامنځ ته شي ،خوګاوندیانو اوکفري نړۍ دې
ارمان ته افغانان پرې نښود خبره برعکس تمامه شوه.

اوولسم څپرکی

دمجاهدینو بریا او دازادۍ لومړۍ ورځ

دافغانستان تاریخ د هسکو ټیټو، جنګ جګړو، میړانو او اتلولیو ډک دي، خو کله هم داسې اشتباوې شوې دي چې جبرانول یې بیا د زرګونو او حتي لکونو انسانانو په قرباني کولو سره شوني شوي دي. دغوایي د اوومې او اتمې پیښې هم په تاریخ کې د دوو بیلابیلو او نه هیریدونکو پیښو په توګه ثبت شوې دي.

په افغانستان کي د شوروي ماته د شلمي پیړي تر ټولو ستر او مهمه پیښه وه چي نظیر یي د بشریت په تاریخ ډیر لږ پیدا کیږي. ځکه چي د شوروي سور پوځ د منځني اسیا د هیوادونو په

خالص ربانی حکمتیار محمدي مجددي سیاف

پرله پسي نیولو سره د یوه نه ماتیدونکي پوځ په توګه نړیوالو ته ښکاره شوي وو او هیڅ کله د یوي جدي او سختي مقاومت سره مخامخ شوي نه وو مګر دا چي هغه یي په پوره ډول سره له منځه وړي وو. پرته له دي په افغانستان کي د شورویانو ماته فقط یوه پوځي ماته دافغانستان په ساحه کي نه وه بلکه چي دا یوه داسي پراخه او هر اړخیزه ماته وه چي د پخوا شوروي لوي امپراتوری یي د نړي د نقشي څخه بلکل نسکوره کړل او پایله یي یوازي د افغانستان آزادي نه و بلکه چي د منځني اسیا ټول هیوادونو ته د آزادي لوي نعمت ور په برخه کړل او له بله خوا ګاونډي او د جنوبي اسیا پاته هیوادونه یي د شورویانو د قهرجن پرمختګ څخه وژغورله.

برسیره پر دا په افغانستان کي د کمونستانو ماته په نړي کي د ماتریالیزم د ایدیالوږي ماته وو. دشورویانو یرغل یوازي یوه پوځي یرغل نه وو بلکي چي په اصل کي دغه یوه

ایدیالوږیکي یرغل وو چي مقصد یي د بشریت په کلتورکي کي د دین او د معنویت پوره له مینځه وړل وو.

له همدي کبله په دغه فرصت کي د افغان مسلمان مجاهدینو او ده پاک او مجاهد شهیدانو د خاطري ژوندی کول زموږ یوه دیني او انساني وظیفه ده هغه کسان چي د آزادي بیه یي په خپلو وینو سره روزلي دي او دآزادي بیرغ یي د تل لپاره د نړي پړبام (پامیر) باندي وچت ساتلي دي تل ورته سوکاله ژوند اوله ویاړه ک زرین تاریخ غواړو.

د ۱۳۵۷هجري لمریز کال دغوایي په اوومه نیټه یو شمیروطن پلورونکوتش په نامه افغانانو د کرملین د سزغنوپه نیغ په نیغه مرستې سره په هیوادکې خونړۍ کودتاوکړه اوپه افغانستان کې یې دجګړو، تاوترخوالیو، ظلمونو او کړاوونو سریزه برابره کړه چې پایلې یې ترننه روانې دي. نوکله چې د غوایي (ثور) د اوومې نیټې یادونه کیږي هر افغان دغه ورځ دهیوادپه تاریخ کې د تورې ورځې په توګه پیژني اودافغانستان هروګړي ددې ورځې اودکمونیستي کودتاپه پایله کې یا دویرېه تغرناست دي اویاهم په یونه یوډول کړیدلي اوځوریدلي دي . دغویي په اوومه د خلق د دیموکراتیک ګوند غړیو د یوه خونړي کودتا په ترځ چي د مسکاو له خوا طراحي سوي وو، واک ته ورسیدل.

سردار محمد داود خان چې د افغانستان لومړني ولسمشر و د خپلې کورنۍ له ډیرو غړیو سره د دغه کودتا په ترځ کې په یوه ډیره تراژیدیکه ډول سره ووژل شو . او د کمونستي احزابو مشران چي په زندانونو کي د محاکمي په انتظار کي و آزاد او په داسي حال کي چي د افغانستان د واکمني خوب یي هم نه لید له، د خپلو کمونستي بادارانو په زور په ډیره نا باوري سره د واک پر څوکي کښیناستل . او د افغانستان د اوس مهال (معاصر) تاریخ یوه تورتم او ترخه صفحه یي پرانیستل . او په بدل یي ډیر کسان چې د پخوا څخه په پوهنتونو کي د کمونستانو مخالفان وو او د هغوي سره آزاده بحثونه کاوه او ګڼ شمیر نور بیګناه خلګ او همدا رنګه د داوود خان د حکومت سیاسي او پوځي چار واکي د رژیم د

مخالفت په تور زندانونو ته واچول شول. د افغانستان پخواني بيرغ په بشپړه توګه بدله شوه او پر ځاي يې تک سور خونرنګه بيرغ د خلق د ګوند دنشان سره پورته سوه .
د نور محمد تره کي په مشرۍ نوي رژيم ګڼ شمير د اسلام ضد او دافغانانو د کلتوري په خلاف فرمانونه جاري کړل شو او له همدي کبله د افغانستان په بيلابيلو سيمو کې د دغه رژيم پر ضد ولسي وسله وال مقاومتونه پيل شو .
آخوا کمونستهان د خلق او پرچم په ډلو وويشل شوې او دهغوي خپل منځي اختلافات د واک د نيولو پرسر را وپاريدل او د نور محمد تره کي پر ضد حفيظ الله امين کودتا وکړه . او نور محمد تره کي په دغه دويمه خپل منځي کودتا کې ووژل شو لږه موده وروسته حفيظ الله امين هم د شوروي اتحاد د پوځي يرغل په خاطر قرباني سو او خپل واک او ژوند يي له لاسه ورکړ.
ببرک کارمل د شوروي اتحاد ځانګري سړي د شورويانو دسور پوځ په ملاتړ د مسکاو څخه افغانستان ته راوستل سو . هغه څوک چي د کابل دخلګو له خوا هغه ته د شاشجاع ثاني (هغه شاشجاع چي انګريزان يي افغانستان ته راوستلي وو) لقب ورکړ شوي دي . او په همدي توګه افغانستان د شورويانو دسور پوځ تر تيرۍ لاندي راغلی . څو پسله څوارلسو کالو (۱۳۷۱) شوري په افغانستان کي د يوي سختي او تاريخي ماتي سره مخامخ شو .
د ۱۳۷۱کال دغوايي په اتمه نيټه ميړنيو او سربښندونکو مجاهدينو د کرملين ډلاسپوڅي رژيم له شرمه ډک ژوند ته دپاي ټکي کيښود او دافغانستان دخلکو سپيڅلي جهاد دبري پولې ته ورسيد. دابري بايد د هغوڅينو قدرت غوارو مشرانو او قوماندانو کارنامه او ميړانه ونه بولو چې ترننه يې د اولس په وينو تجارت کړي او د څه د پاسه يو نيم ميلون شهيدانو او په لکونو معيوبينو، کونډو او يتيمانو د ريښتيني اسلامي اوملي حکومت هيلې په سين لاهوکړې او په خپل منځي جګړو اونښتو اخته شول. بلکه دا د هماغه ييلې پښواوپه اسلام اوهيوادمينو اوريښتينومجاهدينو دسربښندنو، ميړانو اووينوبيه ده.
که څه هم زموږپه هيوادکې داهرڅه دبهرنيو دلاسوهنو اوبلاغوښتنوسوغات دي خوکه افغانان په هيوادکې د جهاد له برياليتوبه وروسته يو موټي اوپريوه چورليزراتول شوي واي هغه وخت به دبهرنيانو لاسوهنې هم بې اغيزې وې .

په افغانستان کې د نامتو جهادي مشرانو او مجاهدینو پر سربښندنو باید سترګې پټې نه شي ځکه همدا د افغانستان د جهاد او میړانې له برکته په نړۍ کې کمونستي بلاک دړې وړې شو او تود داو بوته د رسیدو لپاره یې د پخواني شوروي لرغونې هیله د تل لپاره د هغه په دړې وړې کولو سره د تاریخ کندې ته وسپارله او د افغانستان د مجاهدینو د مبارزې او میړانې څخه په الهام اخیستو سره د منځنۍ آسیا هیوادونو خپلواکي ترلاسه کړه، خوله بده مرغه چې د پخواني شوروي جمهوریتونه په تیره بیا روسیه چې د هغه اصلي میراث خوره ده او د نړۍ نور هیوادونه او قدرتونه د باید د افغانانو د دې میړانې احسانمن وي او ترې مننه وکړي چې نړۍ یې له یوه ښکیلاکګر او پراختیاغوارې څخه وژغورله که مو له هیوادا و خلکو سره مرسته نه کوي کم ترکمه خودې زموږ په کورنیو چاروکې لاسوهنه بنده کړي، او تردې زیات دې زموږ له هیواده د خپلو وسلو او پراختیاغوارو سیاستونو د لابراتوار په توګه کارنه اخلي او افغانانو دې پریږدي چې خپلې ستونزې او اختلافات په خپله اوار کړي.

افغانان د دې پرځای چې د خپل وران اوله هره پلوه ویجاړ هیواد بیا رغونې ته پام وکړي او د روسانو او د هغوي د مذدور رژیم په وړاندې د جهاد د شهیدانو هیلې عملي کړي، د کونډو او یتیمانو اوښکې پاکې کړي، د جهاد د وخت د معیوبینو او د هغوي بچیانو ته یوه ګوله ډوډۍ ورکړي، د جهاد د بري له هماغه پیله د پردیو د دسیسو ښکار شوي او ترننه دا لړۍ روانه ده.

افغانان باید پوه شي چې بهرنیان تر هغه زموږ وینې زبیښي او ترمنځ مو اختلافونو ته لمن وهي چې ساه مو په بدن کې وي نو افغانان لکه څرنګه چې د جهاد او میړانې په ډګر کې یې د تاریخ لویه کارنامه پرځای پرایښې ده بایده دي چې د واحد او سوچه اسلامي او د ټولو په خوښه خپلواک نظام په جوړولو کې هم متې راونغاړي او هیواد مو نور له دې بدبختیو او کړاوونو خلاص کړي خو په هر صورت د ثور اتمه هغه ورځ ده چې له نن نه ۱۹ کاله وړاندې مجاهدینو د خپلو وینو په نذرانې او د سرونو په قربانۍ افغان غیور ملت ته په میراث بریښوده.

خواوس د غه له ویاړ او برم ډکې ورځې زموږ په هیواد کې په داسي حال کې لمانځل کیږي چې هغه یرغلګر غربي او شرقي یعني کمونستي او صلیبي ځواکونه یې په ننداره کې ورسره شامل

اودوي دخجالت ټپټي سترګي دپردوټوپکودشپېلیوترسوررولاندي بیاهم دغلامۍ اونړیوال یرغل تردرشل پورې ټرلي ترسره کوي .
نوباید پدی موخه دغه ورځ لمانځي چې پدی ورځ دیونیم میلون شهیدانو او میلونونو معلولینو پرځای پریښودوورسته مجاهدین خپلو سپېڅلوموخوته ورسیدل چې نړیخورکمونستي زیېښاک ته ماتي ورکړل شوه ،او دا ورځ ځکه د لمانځلواوستائلوده، چې پدې ورځ ز موږ هیواد دپردیو له منګولو خلاص شوی او ددی ترڅنګ چې هیواد مو ازادي خپله کړې دبرلین بدنام دیوال ونړید، دشوروي اتحاد په روسیه بدل شو او ګاونډي هیوادونه دروسي ښکیلاګرو دشومو اهدافو نه خلاص شول.
خوبلکي نه هغه جهادي شخصیتونه چې پرون یې دازادۍ سپېڅلي جګړه وګټله متاسفانه نن بیادیهودي دامونودترور کیدو لامله په مغلوبه فضاء اوچاپیریال کې په ډیرمایوسه انداز سرونه ورسره ښوروي اودنړیوال صلیبی یرغل کې واقع اومرستندویان دي نن هغه خلقي اومجاهد یوځای په یوه پارلمان کې دپاته مجاهداولس دمقاومت ځپلوپریکړي کوي.
دوي چې اولس تریل هرچاډیرناړې سوري وکړي چې په خپلوکې جوړسي اوجګړه پای ته ورسوي دوی یوهم تردې تیرنه وه چې دوطن اوچادمذهب جګړه بلله ،خونن هم وطن مغلوب اوپردي شواوهم مذهب اواسلامي برم دپردو دپلونو ښکارشو.

صبغت الله مجددي

صبغت الله مجددي (١٩٢٦ –). په ١٩٩٢ کال کې د کمونېستي رژيم د راپرځېدو وروسته د افغانستان د مجاهدينود اسلامي دولت د لومړني ولسمشر په توګه دنده درلوده. صبغت الله مجددي د نجات اسلامي افغانستان د ګوند مشر هم دی.

ښاغلی مجددي په پاکستان کې د مجاهدينو تر منځ د يوه پخواني تړون پر بنسټ د افغانستان د اسلامي دولت ولسمشر شو. نوموړی تر دوو مياشتو پورې د افغانستان ولسمشر و چې بيا تر ده وروسته برهان الدين رباني د ولسمشرۍ په چوکۍ کښېناسته. هغه په دې هېڅکله و نه توانېده چې د مجاهدينو د بېلابېلو ګوندونو او تنظيمونو تر مېنځ پخلاينه راولي.

په اوسينيو سياسي پېښو کې، مجددي د طالبانو د واکمنۍ پر مهال ځان د سياست نه ګوښه کړی وه خوکله چې . د ٢٠٠٣ کال په ډېسمبر مياشت کې ددکرزي حکومت د اساسي قانون له مخې، ښاغلی مجددي د لويې جرګې د رييس په توګه وټاکل شو. نوېېرته يې دخپلوبادارانوپه غوښتنه دسياست مېدان ته راودانګل ،خوکله دبياپخلايني په نوم کمېسون کې اوکله بيادمشاور اوياشوراګانوکې څه ناڅه کوډاومات څه ترې جوړشي ،خوزيات عمريې خوړلي دکارکولوجوګه نه دي ، صرف ددې لپاره چې دپير،سيداواغاياجهادي مشرپه نوم لايو څه ترې جلا کيدای شو .

پخواني وختونه سياسي او شخصي ژوند

ښاغلی مجددي په ١٩٢٦ زېږيز کال کې د افغانستان لويديځ ولايت هرات کې زېږېدلی. نوموړی د مجددي له کورنۍ نه ده چې نسب يې د احمد سرهندي مجددي پورې رسېږي اومتأسفانه چې دخپلې کورنۍ وروستنۍ روحاني لړۍ يې په يوه سياسي بهيربدله کړه چې خلک اوس ورته هغه عقيده نلري کوم چې ددوي دکورني نورومشائخوته يې لرله اولانورهم دشک په سترګه ورته ګوري .

دولسمشرۍ وخت

صبغت الله مجددي د يوولس ورځو وروسته په کابل کې د مېشتو ګوندونو لخوا د هغه تړون له مخې د دوه مياشتو لپاره ولسمشر وټاکل شو چې په هغه تړون کې د ګلبدين حکمتيار د حزب اسلامي ګوند او شعيه ګوندونه په تړون کې نه ؤ شامل شوي. په همدې تړون کې داسې هم راغلي وه چې د صبغت الله مجددي د ولسمشرۍ د مودې وروسته به د جمعيت اسلامي ګوند مشر برهان الدين رباني د څلورو کالونو لپاره د افغانستان موقت ولسمشر وټاکل شي.

ښاغلي مجددي دټول ملت داولس مشرپه توګه خلقي اوپرچمي جنایت کارانوته هم عمومي عفوه اعلان کړه ،خوپه دې ترڅ کې یې رشید دوستم ته دخالدبن ولید لقب هم ورکړي او بعضی وائی چې دا د زور خبره وه اوځیني نوربیایې دپردیو دپایلسي اومنځني شړو سرچنه بولي خوبه هرصورت دمجددي دواکمنی په لنډه موده کې ډیرې سترې تیروتي اودپردو لاسوهني وشوي.

د ۱۹۹۲ د جون په میاشت کې د مجددي د ولسمشرۍ موده پای ته نه وه رسېدلي چې په مجددي باندي راکتي کوزار وشو نومجددي هم ډیرژر او واک یې د رهبرۍ شوراوشمالي غړو ته وسپاره، چې تر دې وروسته رهبرۍ یا شمالي شورا برهان الدین رباني د ولسمشر په توګه ونوماوه. د همدې دول یوطرفه ترتیباتو د مخالفت پر اساس حکمتیار پر کابل باندې راکتي بریدونه پیل کړل چې همدا بریدونه تر درې کالونو پورې پرله پسي توګه کېدل او په همدې توګه د ۱۹۹۵ د فبرورۍ په میاشت کې حکمتیار کابل پرېښودلو ته مجبوره شو اومجددی هم دمرګ له ګوښونوسره مخ و چې څه موده وروسته یې په تیاره باندی توغندي بریده هم وشو ،خوبالاخره ربانی سبب دده په ځای دراتلونکو کلونولپاره پاچاه شو.

اخځلی : قدرت الله حداد (فرهاد) ، د افغان ملي تاریخ د ساپي د پښتو څېړنو او پراختیا مرکز د ۱۳۸۳ لمریز کال چاپ . باندنی ترنې د صبغت الله مجددي وېبپاڼه اونوری انټرنیټي ویب پاڼی

برهان الدین رباني

برهان الدین رباني () - (۱۹۴۰ - ۲۰ د سپتمبر، ۲۰۱۱ ز.) کال کې زیږېدلی د ۱۹۹۲ - ۱۹۹۶ ز. کال پورې یې د افغانستان ولسمشرۍ په داسي حال کې وکړه چي یوائحی په کابل باندي واکمن وو(ډیروتاریخو لیکونکو دده دنمګړي واکمنۍ علت دپښتنودښمني ښودلي ده .) همداراز هغه دکرزي دحکومت د سولې د شورا مشر او د جمیعت اسلامی د ګوند مشر او پخوانی جهادي رهبر هم پاتې شوی. نوموړی د توکم له پلوه دېګانی دی. او د افغانستان د ژغورنې د جبهه ملي تر نامه لاندې سیاسي ګوند لاربنود هم وه، چې همدا وروستی نومېدلی ګوند د بېلابېلو پخوانیو کورنیو جګړو کې ښکېلو ډلګیو یوه سیاسي اېتلافي مرکزی جبهه ده چې په افغانستان کې یې د طالبانو د اسلامي غورځنګ په وړاندې د جګړې لپاره لاس یو کړی دی. رباني د افغانستان د ولسمشر په توګه تر هغه مهال پر کابل کې خپل واک چلاوه تر څو چې د طالبانو له غورځنګ سره په ټکر کې او د کابل په نیولو سره د کابل ښار څخه تېښتې ته اړ شو. د هغه دولت د ملګرو ملتونو او د ګڼ شمېر نورو هېوادونو لخوا یو پېژندل شوی موقت دولت و.

پېژندنه :

برهان الدین رباني د محمد یوسف ځوی دی چې په ۱۹۴۰ ز.کال کې د افغانستان سهېلي ولایت بدخشان کې زېږېدلی. له ۱۹۹۲ ز څخه تر ۱۹۹۵ ز پورې د افغانستان په کورنیو جګړو کې ښکېل و ، او د ملګرو ملتونو د بشر د حقوقو د څانګې له خوا چې وایي ، ده افغانستان کې هې توکمپالنې ،تجزیې او تبعیض ته لار هواره کړه او ده په خپله حکومتي دوره کې هې پر بې ګناه ولسونو هر راز غیر بشري تېري ترسره کولوباندې تورن دی همدارنګه هې دی د افغانستان د ډېرو لرغونو اثارو پر(دبدخشان لعل اوداسي نور..) لوټلو او د بیت المال پر خرڅولو هم د بشر د حقوقو له خوا تورن دی ،خوترټولو ستره لوبه اوخیانت له جهاد اومجاهدینوسره وشولکه چي رحمان باباوائی له ازاره چابازار موندلي نه دي.

زده کړې

وروسته له دې چې يې خپلې لومړنۍ زده کړې په بدخشان کې پای ته ورسولې نو بيا کابل ته ولاړ او هلته يې د ابو حنيفه په دارالعلوم شرعي کې خپلې زده کړې پرمخ بیولې. وروسته له دې چې نوموړی د همدغه دارلعلوم نه بری وواته نو بيا يې د کابل پوهنتون کې د اسلامي قوانينو او شرعياتو فاکولتې کې لاره وموندله. په کابل پوهنتون کې د څلورو کالونو د مودې وروسته يې په اسلامي زده کړو کې نوم ترلاسه کړ چې د بېرژر بيا په ۱۹۶۳ ز. کال کې په هماغه پوهنتون کې د استاد په توگه دنده ترسره کوله. د دې لپاره چې خپله اسلامي زده کړه نوره هم پراخه کړي خوځنگ کې دسياست په زانگوکې زنگيدلو په همدې تکل په ۱۹۶۶ ز. کال کې مصر ته ولاړ او هلته يې په قاهره کې د الازهر په اسلامي پوهنتون کې دتخصوص لپاره په زده کړو پيل وکړ او د هماغه پوهنتون نه يې په اسلامي علومو او اسلامي فلسفه کې د ماستري بری ليک ترلاسه کړ.

دجميعت اسلامي تنظيم جوړنه او سياسي بهير

کله چې برهان الدين رباني په ۱۹۶۸ ز. کال کې بېرته افغانستان ته راستون شو نو بيا يې د جميعت اسلامي افغانستان گوند لپاره په سياسي فعاليتونو پيل وکړ. هغه د پوهنتون په غولي کې د محصيلينو په جذب او منظمولو پيل کړی و. چې د همدغه فعاليت په پايله کې د ۱۹۷۲ ز. کال په گونديزو ټاکنو کې د يوه ۱۵ کسيزه ډلگۍ او د جميعت اسلامي د بنسټگر، غلام محمد نيازي لخوا د جميعت اسلامي د گوند مشر وټاکل شو گواکي داسي بنکاري چي ازهر نه يوائې دديني اوعصري علومو مرکزدي بلکي دسياسي اهدافو لپاره هم ترې کاراخيستل کيدي چي بناغلي سياف ،رباني اودهغوي نورملگري چي دکابل اوپښتنو په وژلو کې يې لاس لرلو.

کله چې په ۱۹۷۴ ز. کال کې افغان پوليس د کابل پوهنتون ته د ده د نيولو په تکل راغلل نو برهان الدين رباني د خپلو پلويانو لخوا پټ شو او پوليس و نه توانېدل چې هغه ونيسي او په همدې توگه هغه پاکستان ته په تېنتېدلو کې بريالی شو. کله چې رباني پېښور ته ورسېده نو هماغلته يې د خپل گوند مرکز تاسيس کړ او له هماغه ځايه يې د جميعت اسلامي د گوند لاربنوونه کوله. په پاکستان کې د نورو جهادي گوندونو تر څنگ يې د روسانو او د هغه وخت د حکومت په وړاندې د جهاد اعلان وکړ او بيا د امريکا په وسلو او پيسو او د پاکستان په پوځي او سياسي لاربنوونو د روسانو د يرغل په وړاندې ودرېده. کله چې په ۱۹۹۲ ز. کال کې د ډاکتر نجيب الله دولت د مجاهدينو دبريا په

ترځ کې رنګ شو نو د رباني په مشرۍ د مجاهدینو لومړنۍ ملېشې کابل ته راننوتلې چې بیا تر ډېر مهاله یې د کابل واک له خپلو منځني جګړو سره ،سره په خپل لاس کې نیولی وه.

برهان الدین رباني پرته د ولسي رایو په کال ۱۹۹۲ز پړدي کې د ولسمشرۍ په څوکۍ کښیناست. په پام کې وه چې دی به د شپږو میاشتو لپاره د حکومت چارې سمبالوي بیا به ولسواکه رایو ته لار هواروي،

د ملګرو ملتونو د نړیوالو حقوقي څانګو لخوا په ښاغلي رباني باندې د هغه د حکومت په وخت په عامه وګړو باندې د هر ډول تېریو د مخ نه نیولو نیوکه روانه ده او همدا رنګه د ده ډلو په حکومتي واک باندې خپلسري وېش اچولو او په منځ کې د نه جوړجاړي له امله د خلکو شتمني ویجاړولو ، د خلکو ناروا وژنې او د کابل ښار تولنیزه ښاري ودانیو د ورانیو تورونه پر لګېدلي دي او تر ټولو ستره نیوکه دهیواد تجزیه ده چې طالبانو یې مخه ونیوه کني نو اوس به لوی تاجکستان اولوي ازبکستان دډیورند کرښې په ډول ځانګړي وو.

مړینه

برهان الدین رباني د ۲۰۱۱ ز کال د سپتمبر پر ۲۰ مه ، د ۷۰ کلو په عمر ، مازدیګر ناوخته د کابل په زړه وزیر اکبرخان مېنه کې په خپل کور کې د طالبانو د اسلامي تحریک لخوا په فدائی برید کې ووژل شو چې په یو حیرانوونکي ډول یې په پګړۍ کې د بارودو مرګوني سېستم جوړ کړي چې نوموړی فدائی طالب دهغه په توسط د پخلاینې دسترۍ مشي په مهال ووژلو.

اخځنی : دافغانستان ملی تاریخ ، مسعود وپیژني رحمت الله صافی کتاب دحکمتیار صیب پټی توطئی برېنډه څیرې .بی بی سی.

۱. http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/۲۰۱۱/۰۹/۱۱۰۹۲۰_rabani_killed.shtml
۲. http://www.bbc.co.uk/pashto/afghanistan/۲۰۱۱/۰۹/۱۱۰۹۲۱_as_rabbani_fenural.shtml

په هیواد کې دناارامۍ اوظلمونو دور

دطالبانو دغور ځنگ درامنځته کیدو لاملونه :

روسانو دخپلي ماتي په پای کې دفساد او الحاد هغه تشه چي باید جگړه جاري پاته شي د شمالي توالې په جگړه مارو باندي ډکه کړه ترڅو ددوي پاته شوني دهیواد په راتلونکي خپلواک حکومت کې پوره ونډه ولري اوهم افغانان خپل ماتي خوړلی رقیب سری لښکرې تعقیب نه کړي چي بخارا اومسکوته پسي ورواوړي.

خو هم هسي وشو پرافغانستان دکمونستي زیښناک ناروا اویرغلیزتاړاک د ماتېدوسره سم دمجاهدینو غیرمنظمه واکمني چي پرجهادي ډلومشتمله وه رامنځ ته سوه ،نوکه له یوې خوا دکلونوڼړیدلی هیواد اودردیدلي اولس ستړی وو له بل لوري دگاونډیانو لپاره ترټولویوښه چانس اوموقع وه ، چي هیواد او اولس ارام او ارمان ته پرې نږدې همداوو چي دجوړو سوتنظمي ډولوټپلو څخه دخپل مېنځنی رقابت او غچ اخېستني میدان تود وساتي ، په ټول هیواد کې دواکمنې ،گدۍ اوروپۍ په سرجگړې اوناخوالې پیل سوي ،هرقومندان او امیرکوښښ کاوو چي خپله ساحه اونفوس زیات کړي ، چي په نتېجه کې یې ټوپک خپل دفاعی ، اقیصادي ، سیاسي او دزور واکۍ سمبول وگرزاوو.بس نوره خوښه دټوپک وه .(البته دومره بایدووایوچي دمجاهدینو دبدنامۍ په موخه یوشمېر بهرنیوکړیوهیڅی کړی ترڅوجهاد ،مجاهد ،هجرت ،علماء اوروحانیون بدنام کړي چي له همدې گډوډۍ اوناارامۍ څخه په استفادی سره ډیر څه په لاس ورغلل »

(۲)اخلاقی فساد:

دطالبانو ترتحریک وړاندي بدمعاشانو هغه څه وکړل چي لیکل به یې یووخت راته ځوک پېغور کې نوځکه بعضی هغه څه لیکل نه غواړم چي دې بدبختانو دخپلومسلمانو وروڼوسره کړي دي ،خوبیاهم دومره ویلای سوچي اخلاقي فساد دې نتېجي ته رسیدلي وو چي غلا ،زنا ،قتل،شراب ،فحشي ،لواطت ،قومیت ،منطقه پرستي اوژبني تعصبات دپردیوپه لمسون دهیواد تجزیه ،مذهبي تیري اوداسي نورظلم غداري چي هیواد اوله اولس سره وسوه ددې اخلاقي فساد اوج ته رسیدل ددطالبانو دراتگ سبب شو چي اولس تنگ سو اویودرېیم ځواک دراوستو په انتظار و چي کله به یوداسي ځواک اوغور ځنگ رامینځ ته شي چي ددې بدبختویو ځواب ووائی .

(۳) ټوپک او پاټک سالاري:

لکه پورته چي مو یادونه وکړه دکمونزم له ماتېدو وروسته مجاهدین په دوه برخو وویشل سو یوهغه هوشیاره او اسلامپال اشخاص ووچي نوردواک ،توکم اوسیمې په سرجګړه ورته ناورا اوله خپل غوښتونکي هدف څخه لري وه، خوبله دله بیا دزور او زر لیواله او دمجاهدتر سپېڅلي نامه لاندې واک ته درسیدولاره غوره کړه ،چي دهیواد پلازمېنه یې دخپل منځنې جګړویوخونړی مرکز وګرزاوو اوکیدای شي چي داسي څوک بههم وو چي دیواسلامي حکومت دراوستوهوډ به یې لرلو ،خوهغه دیر کم اوبې واکه وو او واک یوائې په پاټک اچولو کې وو.

دهیواد په ټولولویولاروکې دهرتنظیم پاټکونه (چي دمحصول په نامه یې له عام اولس اودهیواد له تاجرو څخه په زور نقدي روپۍ اوتجارتي وسائل اخیستل)چي بلاخره دپاټکسالارانو دابهیردې حد ته ورسید چي نورنود خلکومال اوناموس خپله ددوي لخوا لوټېدلو، هیچانشوای کولای چي له یوې سیمې تر بلې پوري په امن خپل سرمال اوناموس ورسوي چي همدا دطالبانو داسلامي غورځنګ درامنځ ته کیدو دویم لامل و.

(۴) ظلم او زور زیاتي لړۍ:

دریېم لامل :ددې لرغوني هیواد اوغیورمجاهدپروره اولس په تاریخ یوتورداغ بلل کېدای سي دهیواد شمال کې روسي اوایراني ایجنټانودتوکم اوسېمیزوناندریوپه سر داورلمبې دکابل ترجنتي ښاره راورسولي چي دکابل مظلوم اولس اوښاریې په کې لوپه لوپه کړدښارجګپوړي ودانۍ یې ویراني کړلي دهیواد ارشیف ، او دولتي اداروټول توکي اوسامانونه یې چوراو لوټ کړل،دښاریانوناموس دسترحدلرسره مخ و،شتمني یې تالااوغلا کړل شوي ، دښځو دتیوپریکول او دمړو اتڼ (له ژوندوخلکوڅخه دسرونوپریکول)له موټرو څخه دښکلونجنواو ځلمیانورا ایسارول... او دې ته ورته ناخوالی یې وکړي.

نواولس ته بې له ښېرا اودعا بل څه نه وو پاته چي ویل به یې خدایه!

یوداسي اسماني لښکرې راولې چي نه دتوکم ،نژاد ،قومیت خوانسي اونه دظالم ،واکمنی اوشتمنی خوانسي اوداواکمن ظالمان زموږله سره لیرکړي!

هغه ووچي په نتیجه کې یې دطالبانو اسلامي تحریک دهیواد له جنوب څخه را وټوکیدي او دظلم ،عرياني ،فحاشي اوبد معاشي تغریې یوپه بل پسي ټول کړ.

خودا اسماني لښکري نه وي بلکي دا ددیني مدرسو هغه پاک زړي او سپېڅلي اوددې ملت اصلي بچان وو چي خپل ټول عمریې ددین او الله په لارکې بخښلي وو دوي نه شتمني لرله او نه واکمني

،خويوانځي دعقيدي استغناء اوفناء غرور دومره جرأت او ميړني احساسات ورکړي وو چي بې له الهي امره دبل څه پروايې نه لرله ، ولي چي دوي په ديني مدرسوکي قراني ارشادات اونبوي لاربنودني ترسره کولي چي دالله پاک ارشاد دي :چاچي زماددين مرسته وکړه ، زه به دهغوي مرسته وکړم . ،بل ددې عزم په راپيدا کيدلوسره دراشده خلافت خاطراتو اوحماسو هم ددوي احساسات په غورځنګ راوستلي وو چي دې نتيجه کې په (۱۹۹۴)ميلادی کال کی دښاغلي ملامحمدعمرمجاهد حفظه الله په لارښودني اورهبری سره دفساد په ضدجهاد ترعنوان لاندي يو منظم اسلامي قوت اوتحريک پيل سو داسلام سپيني لښکرې يا ځمکني پريشتي په ډيره کمه موده کي دهيواد کوټ کوټ ته خپل اسلامي نظام ورساوه چي داولس هغه غوښتني چي خدايه امن راولي ! خدايه ! يواسلامي خپلواکه حکومت راولي داظالمان زموږ له سرو لېرکړي ،هغه ترسره شو دشهيدانو دوينورنګ په يوه اسلامي حکومت واوښت اودمظلوميت ارمانونه پوره شو .

يوڅونور عوامل چي دطالبانو دراتګ اودملت هيله وګرزيده

د جهادي ډلو دواک په سر جګړ ي دنورو مادي او مالي زيان ترڅنګ، دځاني او عام اولس وژنه تقريبا ترڅلويښت زره وګړو پورې واوښتله دجګړې پای او دسولي اوپخلاينې امکان نه دنړيوالو بشري کړيوسره کيدی اونه هم داسلامي هيوادونو له اتحادي يې سره ددې توان وو؛ ملي شتمنی لوټ شوي شمالي ټلوالي دبدخشان په لعلونو يوعام تجارت پيل کړ وه، دجنوبي ولاياتو مسکينوټوپکيانو اخر دچورلکو اوټانګانو په کباړولوپيل وکړ ،خودا کړني هيڅ ملي خيانت نه بلل کيدي ،ولي ملت دسر اوناموس ساتلو په لټه کې وو بس يوازې ديوه سپين سهار په تمه يې شپې او شېبي سباکولي او ديودرېيم ملي قوت په راپاڅيدوټول ملت انتظارسي او سترګې په لار وو.«يادونه ! هغه مجاهدين چي دروسی کمونستي ښکېلاک په وړاندې يی کومې برياوې حاصلې کړی وي ، دهغوي ددې برياوو په لاسته راوړنو غيرمجاهدينو دمجاهد په نامه هغه لوبی وکړي چي دافغان مجاهدينو وياړلی تاريخ يې وربدنام کړ ،خومجاهدينو دخپلو بچانوپه مټ بيرته ديونوي بدلون او اوښتون په وسيله اووسله خپله بايللې بريا وګټله چي په نتېجه کې يې يواسلامي غورځنګ رامنځ کړاودجهادبرم يې په يوه اسلامي حکومت تازه کړ.

(۳) تر امارت وړاندي تنظیمي واکمني او اداري نظام)

ددې جګړه مارو او خپلسرو ملیشو ډلو ترمینځ کوم ریاست اویو نظام ،خو بالکل نه و، او دالځه افغانستان د ډلو په مابین کی ویشل شوی وو، بس فقط قدرت او شتمني ته لیوني وه،هره یوه په ځانګړو ښارونو قدرت لرلو چي یوائځي دهغه دخوښي امر به منل کیدو ،او پاچا او امیر ددوی هیڅ داسي ځانګړی قدرت نه درلودی چي دوی دقوانینو په احترام مجبور کړی او په خپلو فرمانوئی مقید کړی چي دطالبانو تر ظهور وړاندي مسعود، دوستم او اسماعیل دشمال ختیځ بیا تر جنوب لویدیځ پوري دېښتنو داکثریت په وړاندي یو مثلث جوړ کړي وو په دې وخت کی دربانی او مسعود حکومت پر یو شمیر ولایاتو واکمني لرله فقط په شمال او په میځنی سیمو کی،او دشمال بل لورې ته بیا درشید دوستم دګلمجمع ډلی شپږ ولایتونه په خپله مشرې او او بدمعاشي چلوله .او دهیواد جنوب لویدیځ ته د اسماعیل خان نظام او واکمني وو ،چي همدا دهیواد دتجزیې ننښې وي ،نو هغه وو چي د طالبانو اسلامي امارت یو په بل پسي ړنګ کړ او پر ځای یې اسلامي نظام پلي کړي.

احمدشاه مسعود او رشید دوستم

(۴) بدامني او ګډوډي:

داچي روسي یرغل دافغان مجاهدینو په موټ مات او دړې وړې سو نړیو او دوطن خلکو له همدې باتورو څخه داتوقع لرله چي اوس نو که خیر وو روسي لاسپوڅي حکومت ړنګ سو پر ځای به یې سوچه اسلامي نظام او له افغاني ننګه ډکه اداره جوړه شي ،لیکن ددې پر ځای برعکس دګاو ـ وند ـ یانو ـ د ډار لامله چي ګواکي نه داسي افغانستان جوړسي چي زمونږ دمنافعو په ضرر وي نو له همدې سره هرګاونډی خپل جاسوسا ن ،چاپلوسان ،پایلوسان وګومارل چي هیواد ګډوډ کړي اوکفري هیوادونو بیا غوښتل چي : جهاد ،مجاهد، هجرت او مهاجر بدنام کړي مذهبي جذبات او احساسات مړه او ساړه کړي چي په نتیجه کي عریاني، بدمعاشي او پاټکسالاري رامنځ ته کړي همدا وسو چي هرچا خپل مال ،اولاد او ناموس خوندي نه بلکي پردي بللو ،د تجارت او معملات، نیمه برخه دټوپکیانو وه ، شتمنی ،جګپوري وداني یا قبضه او یا ویرانیدلي غلا چور او چپاو اوج ته

رسیدلي دهیواد دبیت المال شتمني په ګبارکې په ګاونډیانو وپلورسوي دالاځه چي په هیواد کی امنیت ښخي له پښوولوېدی حتی دسړیو ،میرمنو اوماشومانو اغواو غلاکیدل پیل سو هغه خارجي موسیسات چي جاسوسي لپاره راغلي اخیرهغوي ته هم ژوند ګران سو اوپه ګڼ مېشتوځایو کی دډلو مسلح جنګونه چي په لس ګونو مړی اوزخمیانو سبب به ګرزیدلو اومالونه به لوټ سوځایونه او ودانی به خرابې سوی له همدې وجهی خلګ یوواک ته سترګی په لارو، چی امنیت راولی اوقراری جوړه سی نوهمدا یوبل لامل وو چي وطالبانوته یې مخ او لاره خلاصه کړه.

(۵) دجګړه ما رو لنډواتن اوډیری پیسي :

دایوطبقه خلګ وه چي دموړوالی اومالداری علامې چټکی پری ښکاره سوې په داسی حال کی چی دخود سرو ملیشو په مابین کی جګړه ښه توده وه او سبب دمالداری ئی په معادن(کانونو)تجارت اوقیمتی ډبرو اوغمیو ، دسلاح اودولتي اوزړو اوسپینو پلورل اوله خارجي هیوادنو له خفیه اینجسانو او اجنټانو ته یې خدمت کاوو ، ددې په څنګ کی بعضی لوړمنصبه خلګودګمرکی مالواودسرحدي ټکسوڅخه هم ډېرڅه ترلاس کړل،نوپه دې وخت کې یوطبقه مالداره اشخاص رامینځ ته سوه چي خورا شان اوشوکته یې لرلو او پرمظلومه طبقه به ئی خودسري حکومت کاوه دزور اوظلم پراوو ورځ په ورځ زیاتېدلو ، نورملت مایوسه و نه یې بل داسي ځواک لدلو چي یافنا ورورې اویا دننګ تمه ترې وکړي لیکن ظلم هم اوج اوپای لري اوظالم هم یو وخت چاته په تمړ ورځي چي هغه یې دناکامي سبب شي ،خو همداسي وشو.

دوهم خارجی عوامل :

.(۱)پردولتي اقلیم برابر خارجی عوامل ښځی ډېرپرله راواوښتل هر هیواد خپل منافع لټول ولوکه که یې خپلي ګټي دبل په تاوان کي لټولي اویایی خپل عزتِ دبل په بی عزتي کې ترلاسه کاوواېران داکوشش وو چي د افغانستان له اقلیتونو څخه دخپلو اهدافو موخي لاس ته راوړي چي مذهبي اوهم ملی ګټی دواړي ولتوي چي هلته یې دتاجک ، ازبک اوهزاره لړکیوته چانس اوموقع برابرولي خوبلوري ته پښتانه دپاکستان لخوا سپورټیدل چي پښتانه رهبران او تنظیمونه ووپاکستان کوشش کاوه چي په افغانستان کې یو دوست حکومت رامنځته سي ترڅوتجارتی تبادله ئی په آسانی سره له منځنی آسیا سره متبادل شي اوهم دپرتوګاونډیانو له شره ځان وساتي اوهیواد کې دخپل نفوس پراختیاته ادامه ورکړی.ددې امیدئی دربانی اومسعودپه حکومت کی نه ترسره کیدلو ، ولی دوی ئی دهند،انډیا، اوروسیې سره په سیاسي اوپوځی مرستومتهم کړو،اوپردوی ئی دوستم او

حکمتیار راوه پاځول تر څو ختم ئې کړي،خو بالاخره دواړه لوري د طالبانو له لورې مات او خرڅوري سول.

(۲) د امریکا متحده آیالات:

بل لوري ته د امریکې متحده آیالاتو د خپلو ګټو پربکړه وکړه او د طالبانو راپاڅېدل یې دځان په نفع وبللو چي دوی یې د روسي ایران او چین په وړاندي ګواښ بلل نو دوی په ابتداء کی د طالبانو مخنوي ونه کړه ،خو وروسته چي ګټې سره ګډوډې او مختلفي شوې اوضاع سرچپه غوندی سوه طالبانو اسلامي نظام اعلان کړي اداري نظام یی جوړ کړي پنځه نوي فیصده خاوره یې دځان کړه او د نورې نړی مسلمانانو ته یې دخواخوږي او همدردي لاس وغځاوو دیوه اسلامي بین الملل همړغیز فلانو نه یې مطرح کړل نو دوی هم د طالبانو دښمني ته لېځي رابډو هلي او یوه نړیواله صلیبي پوځي اداره یې سره همغږي کړه او هغه وخت چي په انتظار کې یې تیرکړی وو په هغه یې پښېماني وښودله په ابتداء کی امریکا د سیاست په اسمان کی خپل اهداف لټول او بل واشنګټن نه غوښتو چي ایران دې په افغانستان کی نفوذ پیدا کړی او ایران ئې د شرق اوله منځنی اسیا له اړیکو څخه منع کاوه او د قزوین له دریاب څخه چي له خلیج عربی وروسته د وهمه لویه نفطی (تیل) زېرمه دی د امریکا متحده آیالاتو نه غوښتو چي د طالبانو مخ ډب کړی ؛لیکن یو شمیر شنونکي او تاریخ لیکونکی بیا ایران او اسرائیل دواړه د امریکی پټ رازي ملګري بولي چي دواړه په مذهبي تعصب اوضد کې ساري نه لري دواړه غواړي چي سني مسلمان په اسیا کې کمزوري سي په عربی نړی کې اسرائیلو د شعیه لړکیو په مرسته د صلیبي پټو چاسوسانو په همکاري ډیرڅه وکړل د افغانستان او روسي په ضد جهاد څخه امریکا او برتانیا ډیرڅه په لاس راوړل هغه قلم وال چي لږ جهادي افکار به یې درلودل او څه ناڅه به د لیک لوست ، مطبوعاتي او فرهنګي چاروسر اشناوو هغه یې ټول غربی نړی ته جلب کړل تر څو داوسني یرغل لپاره ترې کار واخلي چاته یې فرهنګي او مطبوعاتي روزنه ورکړه لکه اوس چي نني صلیبی تبلیغاتي میډیا ددوي په موټو چلوي او یو شمیر نورېې بیا د سیاسي او پوځي چارو په موخه وګمارل لکه نني دیموکراسه صلیبی پلوه اداره او ورته څیرې او څه نور چي دلي په هیواد کې یې په نظامي او جګړیزو چارو ګمارلی وو لکه : مسعود ،رباني ، سیاف وغیره . نو همدا وچي ددې پراخي سرې جګړې ډزد ۲۰۰۱ میلادي کال دصلیبي یرغل سبب شو چي دداخلي ګوډاګیانو په لمسون او پاڅون سره رامینځ ته سو .

طالبان څوک او له کومه راڅرګند شول ؟

طالب اصل کې يو عربي کلمه ده چې د طلب يا غوښتني په معني ده په ديني مدارسو کې هغه چاته ويل کيږي چې څوک د ديني علوموزده کړه او غوښتنه کوي نو هغه ته طالب ويل کيږي چې په پښتو کې يې جمع طالبان دي دوي په په ديني مدارسو کې د ديني اسلامي حنفي مذهب دفنونوزده کړه کوي چې له قران کريم ،حديث ،صرف ،نحو ،منطق ،اصول ، عقائد، حکمت ،رياضي ، تاريخ ،فلسفه او داسي نورو فنونو څخه عبارت دي .

طالبان د تيرروسي يرغل د جهاد په موده کې هم وجود لرلو چې په هر ولايت کې يې ځانګړي جهادي جبهات موجود و چې په وخت سره په يوه فعال تنظيم جمعيت طلباء حرکت انقلاب اسلامي افغانستان را څرګند شول چې سرمشري لومړی مرحوم مولوي محمدنبي محمدي کوله او بيا وروسته يې ځانګړي قيادت غوره کړ.

خو هلته اقليت و ،البته کله چې د روسي يرغل لښکرې راپيل شوي افغان مجاهدينو دمقاومت او جهاد لپارليځي رابڼ وهلي او د پاکستان ايران په شمول ځيني نورو هيوادو ته يې هجرت وکړ،خو هغه طبقه خلک چې پاکستان او ايران ته مهاجرشول هغوي د جهاد عزم کړي او هغه وګړي چې نورو بهرني هيوادونو ته يې فناء يووړه هغه فراربلل کيږي ځکه جهاد او هجرت دې ته ويل کيږي چې څوک کوم بل ځای يا هيواد ته هجرت وکړي نو له هغه ځايه بيا جهاد پيل کړي لکه د پاکستان او ايران مېشت مهاجر چې د روسي تيرکونکی او ګوډاګيانو تر وروستي بريد يې خپل مقدس جهاد ته دوام ورکړي وو ، او ريښتيا هم چې له هغو بهرني مېشتو بعضي اشخاصو څخه په دې وروستيو کې ډېرخطرناکي او پردي پلوی ځير راو ځيږيدي چې د غربي ښکيلاک په راوستلو کې يې ډير خونړی له وير او غلامۍ ډک رول ولوباوه .

نو دا چې طالبان له کومه راپيدشول بايد و وايو کله چې افغان مجاهد د روسي يرغل سره د ماتي او مقاومت چني وهلي په هغه موده کې دهيواد سترو جهادي افکارو لرونکي مجاهدينو د افغان مهاجرينو په کېمپونو کې په يو منظم ډول ديني مدارس او ښوونځي پرانستلي چې د هر افغان مجاهد بچيانو ته بې له کوم امتياز د زده کړي موقع برابره وي ديني مدارس او ښوونځي به په يوه ځای کې جوړيدله ترڅو د اختلاف سبب و نه ګرزي او مجاهدينو د ښوونځيو نصاب په ډير ښه اويوه اسلامي تګلاره سره غور کړي وه چې هيڅ د اعتراض ځای په کې نه و ، بعضي مسائل يې د ديني مدارسو د نصاب او د ښوونځيو د نصاب سره يو ډول و ، حتي په ښوونځيو کې د جهاد ،مجاهد ، مهاجر،

خپلواکۍ ، وطندوستي ، ملي غور، ملي تماميت ،ملي احساس ، جهادي ولولي ، ديني پوهنه ،تعلمي ارتيااوداسي نورمضامين تر دينومدارسو فوق العاده او ويل يې لازمي و ،خوكله چي دكرزي اداره مينځ راغله دانصاب يې ختم كړ د(ج جهاد) پرځاى يې (ج جوارى) راوړ، چي دصليبي تعصب يوه بېلګه يې ځرګنده كړه ، خوپه طب ،سائنس اوداسي نورو مضامين كې چي دافغانانو په ګټه و هيڅ تغيرر انوست نوره خبره نه اوږده وم طالبان دهمدې مجاهدينو نسل دي چي په مهاجركېمپونو اودهيواد په لراوبركې زېږيدلي دي ددوي ټولنېزه روزنه په جهادي دوركې شوي دادهغوبااحساس غيرتمندو مجاهدينو بچان دي چي روسي كمونستي تارك يې په ګونډو كړي اونږۍ يې دتل لپاره دكمونستي كرغيړنوافكارو اوېرغل څخه ساتلي ، اوس به نو ددوي بچان همداسي اسلامي نړۍ اوهيواد دصليبي افكارو اوېرغل څخه ساتي ځكه چي اصل زو تل دپلار په تګلاره اوعقيده باندي عمل كوي .

طالبان پره دي نه دي دوي له كوم بل وطنه نه دي راغلي ددوي ترشاه كومي روسي او انګريزي لښكر نشته ددوي روزنه په المان ،مسكواو واشنټن كې نه ده شوي دوي لااوس هم هغه ملي كلتوري اوعنعناتوي احساسات اوتګلاره لري دوي زموږ ديني او ملي لښكر دى دوي هيواد دكمونستي پاته شونو له تجزيې وژغورلو اوفعلي مقاومت يې هم دتجزيي اوعقيدې په سر روان دي چي صليبان اوكمونستاني پاتشوني غوړاي چي هيواد په شمالي اوجنوبي افغانستان ياپه كومه بله نقشه وويشي .

ملا محمد عمر اخند (امیرالمؤمنین)

ملامحمدعمراخند دملاغلام نبی اخندزوي اوهغه بیادملاغلام رسول اخندلمسي اودملامحمد ایازاخند کړوسي دي چي تقریبا په (۱۹۵۹،-) میلادي کال کې یې په یره دیندا ره علمي کورنۍ کې نړۍ ته سترګي رغړولي، دپلا ریوازنی زوي وو، چي دده په دوه کلني کې یې پلارمرحوم وفات کړي اودې دوه کلن ماشوم پاته شوي؛نوموړي په قوم هوتک چي دمیرویس خان نیکه تبرته منسوب دي ،بناغلي تقریبا درې پنځوس کاله وړاندي دقندهارپه نوري نومه سیمه کې زوکړه سوي چي دمشرې تروخته په سنګحصارسیمه کې په یوه ختین کورکې ژوند کاوه اصلا دي دزابل ولایت دشنکۍ ولسوالي دباري ټبره دتمزو دنیکانو ځخه چي دده دنیکونو اصلي مینه ووه بیاروزګان ته کډه کړي ولي چي دوي یوه علمي کورنۍ وه تل یې دلوي قندهار په ولایتونوکې دامامت اودعوت چاري له نیکونو راتیري کړي.

ملامحمدعمراخند لاددیني زده کړو دصرف نحوي منطق فقه دویلوپه وروستي پړا بوخت ووچي روسي کمونسي یرغل پیل شو دي خپلواکاګانوته یتیم پاته وو دیني زده کړي څه ناځه په کورې کې له همدې خاطرکولي چي دکورچاری یې هم په غاړه وي دکورنۍ دوکړو هم زړه نه پرکیده چي چیرته لېري په دیني زده کړي پسي لاړ شي دده دځوانۍ لومړي مرحله چي دجهاد پیل یې دروزګان له راتګ وروسته دقندهار دنامتوچریکانو سره پیل کړي ، دي خورا دلاور اوڅالاکه چریکي ځلمي مجاهدوو ددري ځلوزخمي کیدلو وروسته بیا په اخیرځل په راسته سترګه کې هم زخمي شو وروسته له دې چي ملا عمراخند یوه سترګه له لاسه ورکړه او معیوبه شو، داقتدار او سیمیزو جګړو ځخه یې نفرت کاوه نو بیا یې مدرسې ته مخه کړه او په دیني مدرسه کې یې خپله دیني زده کړه پیل کړه د زده کړو په بهیرکې یې د کندهار ښار ته څیرمه دسنګ حصارپه سیمه کې دخپلواقرباؤ دیوجومات امامت هم ترسره کاو چي همدې وخت کې دزابل شنکۍ ولسوالي له یوه جید عالم ځخه یې دفقهي اوڅورودینی کتابونو دزده کړي درس ته دوام ورکړ چي په همدې لړ کې یې هغوي ته دښه نیت په غرض ورسره دوستانه اړیکي هم ټینګي کړي ،خودلته له یوې خوا دده ددنیی علوم شوق اوذوق وو له بلې لوري دهیواد په لراوبرکې دوحشت او ناروا کړو ټولړۍ کلیواوباندوته په رسیدوسره جهادی احساسات اوننګوني غیرت راپاڅاولو.

دي دخپلي تقوی باوجود یونکیالي اوغیرتي شخص هم وو دده ضمیر دافغانانو دناموس اوعزت لوټولو کړني نشوای منلای چي همدې وخت کې یې دیو اسلامي پاڅون په مخه یوتحریک پیل کړي چي دهیواد دطالبانو اوصالحو مجاهدینوڅخه په مټ بریالي اوبالاخره دیوه اسلامی امارت په قائموسره یې په هیواد کې سرتاسري صلحه اوشرعي نظام پلي کړ.

دروسانو یرغل او د ده جهادي کړني

ملامحمد عمرمجاهد روسانو پر ضد د جهاد په وختونو کې د حرکت انقلابې اسلامي یو چریکي جنګیالی وه.

ملامحمد عمراخند اودامارت بل مخورشخص ملابرادراخندله روزګان څخه قندهارته هجرت وکړ ،نوموړی څلور ځله په جګړه کې زخمي شوی چې په همدغو پایلو کې یې په یوې پیښه کې د یوې چاودنې له کبله خپله یوه سترګه له لاسه ورکړې.. خو د نړیوال سره صلیب د راپور له مخې د پاکستان پولې ته نژدې د سره صلیب په یوه کمپ کې د ده درملنه شوې وه، او د ملا عمر مجاهد سترګه په جراحي توګه په همدغه کمپ کې لرې کړای شوې وه چي همدا دمجاهدینو دعاجلو جراحي عملیاتو مرکزوو دروسانو اودپاته کمونستانو واکمنودماتی ترورستي بریدپورې بنه په میړانه یې جهاد وکړ.

دده شخصي ژوند اوتګلاره

ملامحمد عمر اخند یو غښتلی مبارز او مجاهدپرروه شخص وو دنورو رهبرانو پاچاهانو او امیرانو په څیرنه وو دی دساده ژوند ډیرلیواله دي ،دشهرت اوځانغوښتنی خلاف و ،جامه یې دعاموو ګړو په څیرډیره ساده وه ،خواړه یې عام ډول و. ډیرې خبرې کجباسي یې هم نه لرله ، اونه ډیرپه زورخنداکوله دنورخلکوخبروته یې خورا په مینه غوږنوی ، بې ځای شوراوغوغایې نه خوښوله ، دژوندډیره برخه یې په علم عبادت اونصحت تیروله ،قداوقامت یې درمیانه و نه ډیرټیټ اونه ډیرجګ و ،خودجهاد اوهیواد سره یې ډیره مینه و ، اونه داسي وچي په خارجي سفرونوبه بوخت وو یابه دعیاشي او فحاشي په مستي کې ډوب وو ، خپله خواړه اوجامه یې هم له نورو ملګرو او اولسی کلتور او سنت څخه بدل نه وه ، ملامحمد عمرمجاهد دسنتوډیرخیال ساتلو ،پګړه ،څادر، په مخ باندې ږیره یې اسلامي ، سنتي اوپښتني سمبول وو ده هیڅ وخت له ږنې بې جماعت نه کولو یعني

دلمانځه ،روژې اونورو فرضي اموره یر پابندوو ، ده به تل دخپلوځواکونو مشرانو ته دتیرو هغو مجاهدینو چې له جهاد وروسته په فساد اخته شول ، دانجام اوعبرت توصیه کوله اودصحابه کرامو دکردار اورفتار بلنه بې ورته کوله دده ټول فرمانونه دخلافت یوه ریښتني اداره انځوروله ، ده ته قدرت ،اوشتمنۍ کوم اعتبارنه لرولو نه یې تراوس په کوم ملک کې سترې ماڼۍ او ودانۍ شته اونه یې په بهرني بانګو کې مالي شتمني ، بلکي یوچریکي ،زړور ، اوخاکساره رهبر دي ترټولو ډیریې له جهادي اشخاصو سره مینه وه هغه که عجمي اویاکه عربي وو ،خودجهاد په اخیروو ختونوکې یې دسنګحصار په ختن کور کې ژوند کاوه اوهلته یې دخپلوانودیومسجد دامامت چارې هم ترسره کولې چې په ځنګ کې یې ددیني علوموزده کړه هم کوله ، البته دومره بایدووایوچې دنوموړي په هکله په اوسني عصرکې همدومره معلومات اوپیژندنه کافي ګڼو .

د طالبانو دپاڅون لومړۍ قیصه

دامیرالمؤمنین ملا محمد عمر مجاهد په ژبه

دنړۍ تاغوتي تاقوتونوکمونستي اوصلیبي یرغلونو نه یوازې یې په هیواد ،دین اوملت پوځي تیرکړی بلکي دهررنګ نشراتي ،مطبوعاتي اوتبلیغاتي یرغلونوترڅنګ یې یوشمیر اشخاص دې ته ګمارلي چې اسلام اومسلمان بدنام کړي ،غلاډاکې اوبې امنیتي رامینځ ته کړي ترڅو دوې په دې خره فضااو اوضاع کې خپلې ګټې ترلاسه کړي دپردویو دتبلیغاتو یوه انګازه داهم وه چې دطالبان دپاکستاني پوځ اواستخباراتو یوه جوړه شوي پوځي اداره ده ،خو ملت په داسي پوچوتبلیغاتونه غولیدل ولي چې ډهریوه کور یوطالب ،ملااومجاهد به ضرور ددې غورځنګ غړی وه نوپه همدې اړه خپله دطالبانومشر دخپل غورځنګ اوپاڅون قیصه بیانو ی چې دسمې اوهیواد اکثره مسلمان وګړي پرې شاهد دی .

ښاغلي امیرالمؤمنین ملامحمدعمرمجاهد

دطالبانو داسلامي پاڅون قصیه اوپیلامه داسي بیانوي :

ما یوه کوچنۍ مد رسه جوړه کړه چې پکې زما سره پنځلس شل طالبان ؤ ، ما هم په دغه مدرسه کې سبقونه ویل یوه ورځ زه په سبق ویلو بوخت وم چې زما په ذهن کې یو خیال راغی ما خپل کتاب کت کړی له دې وړاندې داسې خیال زما په ذهن کې نه ؤ راغلی زه راپورته شوم او یو ملګری مې د ځان سره کړی، آیا دا آیة لا یکلف الله زما سره الله هغه وخت زما لپاره بس نه ؤ ، څرنګه چې ماته دا فکر

راولوېدی زما سره هیڅ نه ؤ، نه کومه سلاح نه کوم فوځ او نه مال او دولت ؤ نو آیا ما به هغه وخت خپل ځان نا ملکف بللی وای خو ما صرف توکل وکړ او د الله رب العزت سره مې په ربښتیا وعده «ژمنه» چې زه به هرو مرو دا کار کوم، ما کتاب کت کړی ملګري مې د ځان سره کړل سنګسار د یوې سیمې نوم دی هلته زما د سرور په نوم یو سړی چې

د قندهار د سیمې تلکان هستوګن ؤ موټر سائیکل مو په پور واخیست خپل ملګری مې د ځان سره کښېناوی زنګاوات ته ولاړو له زنګاوات څخه مخته تر تلکان پورې مونږ پیاده روان ؤ په لار کې د اغزنو بوټو او اغزیو له امله تګ ډیر ستونزمن ؤ ما په لاره کې وملګري ته وویل چې دا شپه په یاد لره ددې اجر «بدله» به ضرور راکول کیږي ان شاء الله.

سهار مونږ خپل کار پیل کړی، یو مسجد ته ورغلو هلته اووه طالبانو سبقونه ویل مونږ دوئ د دائرې په شکل کښېنولو او له دوئ سره مې خبره پیل کړه چې د الله رب العزت دین په پټه کیږي او فسق او چورچپاول په ډاګه پر سړکونو کیږي سړی له موټره راکښته کړي په مرمیو یې ولي او د ویرې او ډار له کبله څوک هغه ښخوي هم نه، زمونږ دلته په سبقونو ویلو دا مسئلې نه حل کیږي او زنده باد او مرده باد په نعرو وهلو هیڅ نه کیږي، که تاسو په اخلاص سره د الله رب العزت د دین خدمت کول غواړئ نو ستاسو دا سبقونه به پاته سي، زما سره چا تر یوې روپۍ راکولو پورې هم وعده نه ده کړې، که کلیوال مونږ ته ډوډی راکوي او که یې نه راکوي دا د دوئ خوښه ده زما سره صرف له توکل پرته هیڅ هم نشته دا کار تر هفتې «اوونۍ» میاشتې یا کال پورې نه، د ژوند تر آخیري شیبې پورې کول دي او ډاډ مې هم ورکړ ګوروئ فاسقان فاجران خلک د الله رب العزت په د ښمني کې شپه او ورځ د جنګ په ډګر کې دي او دوئ د هیڅ شي پروانه کوي مونږ دومره کمزوري او ویرېدونکي یو چې دا دعوی هم لرو چې مونږ د الله د دین پیرو کاریو او ددوئ مقابله نه شو کولای.

﴿وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ﴾

ژباړه: او تاسو سستي مه کوئ په طلب دهغو خلکو که تاسو ته خوږ رسي نو بیشکه دوئ ته هم خوږ رسیږي لکه چې تاسو ته خوږ رسي.

له اوو طالبانو څخه چاو ماته ډاډ ورکوونکی ځواب رانه کړ او نه سمدستي کار ته چمتو شو، الله خبر دی ټولو ویل که د پنجشنبې «جمعرات» په ورځ مونږ خلاص شوو نو کوشش به کوو نو آیا ما به دا اووه طالبان مقیس علیه ګرځولي وای نو ټول به مې پر دوئ قیاس کړي وای او مایوسه به بیرته راغلي وای خپل سبقونه به مې پیل کړي وای آیا هغه وخت دا آیت ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ زما لپاره کفایت نه کاؤ خو ما خپل ځان ددې مکلف جوړ کړی او ما چې د الله رب العزت سره کومه ژمنه

کړې وه دهغې د تر سره کولو لپاره وبل مسجد ته ورغلم په هغه مسجد کې هم پنځه شپږ طالبان ؤ ما دوئ ته هم هغه بلنه ورکړه کوم چې مې مخکې طالبانو ته ورکړې وه نو هغوئ ټول تیار شول او دوئ د بشپړې همکارۍ ژمنه وکړه او وهمدې کار ته چمتو شول دا هم د هغه امت خلک وو د کوم امت چې نور ټول ؤ آیا دا نارینه او نورو ټول ښځینه ؤ یا دا غټان او نور کوچنیان، یا دوئ د کوم بل نسل ؤ او نور د کوم بل نسل، نه په دوئ کې او په نورو خلکو کې هیڅ توپیر نه ؤ ما پر الله رب العزت باندې د محض توکل نتیجه ﴿ پایله ﴾ دارا وایسته چې له سهاره تر مابنامه پورې پنځه پنځوس ﴿ ۵۵ ﴾ طالبان تیار شول نو ما دوئ ته وویل چې تاسو سهار راسئ خو دا ټول پر الله رب العزت توکل کوونکي په همداغه شپه یوه بجه سنگسارته راورسېدل د سهار په لمانځه کې چې کله مولوي صاحب سلام وگرزوی نو یو سړي مولوي صاحب ته وویل چې ما یو خوب لیدلی دی ما ولیدل چې زمونږ دغه سیمې سنگسارته ډېرې فرشتې راغلې دي او د دوئ لاسونه ډېر پاسته او نازک ؤ ما ده ته وویل : چې د برکت لپاره خپل لاس زما پر سر راتیر کړه ﴿ کله چې امیر المؤمنین دا کیسه اورېده نو دده له سترگو اوښکې روانې شوې ﴾ نو ښاغلي مولوي احسان الله شهید رحمة الله علیه د تکبیر نعره پورته کړه له دې وروسته امیر المؤمنین خپله خبره بیا پیل کړه همدغه شپه او ورځ د تحریک پیل ؤ کله چې د ورځې لس بجې شوې نو مونږ له حاجي بشر تاجر (چې اوس دصلیبي یرغلگرو په زندان کې بندوان دی) څخه دوه موټران واخیستو مونږ ټول پکې کښېنستو کشکي نخود ﴿ د قندهاریوه سیمه ده ﴾ ته ولاړو سوکه سوکه خلک هلته راغونډ شول او صلاح هم ښه ډېره رایو ځای شوه او کار پیل شو، الله شاهد دی چې دا د تحریک شروع وه او تر دې ځایه رارسېدل یوازې او یوازې د توکل ثمره وه زه له ټولو علماء کرامو څخه همدغه غواړم او ماته دې ددې آیت ﴿ لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾ مصداق وښيي زه د علماء کرامو هغه عذر منم کوم چې د الله رب العزت ومخته د قبول وړ وي له دې پرته زه هیڅ عذر نه منم ما تر دې ځایه خبره راورسوله او په یاد لرئ بیله علماء کرامو دا کار نه سي بشپړېدای او که علماء کرامو له غفلت څخه کار واخیستی نو دا کار به خامخا خرابیږي ځکه چې د طالب کار په سنگر کې هستوگنه او د دښمن مقابله کول دي، شریعت او قانون نافذول یوا زې د علماؤ کار دی که دا کار خراب شو نو د قیامت په ورځ زه ستاسو گریبانو نه نیسم او ذمه دار به علماء وي، دا وینا امیر المؤمنین د علماء کرامو وهغې غونډې ته وکړه کوم چي دامیرالمؤمنین تاکنه کیده چې د اسلامي تحریک اصل بنسټ پیله یې پخپله ژبه بیان کړه.

د کوم تحریک رڼا چې ټولې اسلامي او کفري نړۍ ولیده او دا تحریک د ټول کفر لپاره یو کلک د یوال شو، وژنه، چور چپاول، غلا، لاروهنه، لواطت ﴿ هلک بازی ﴾ زنا کارۍ ټول بند شول

وحقدار ته حق رسېدی له ویش او بولدک څخه واخله د آمو تر سینده پورې په ټول هیواد کې اسلامي قانون نافذ شو، او اسلامي امارت په بشپړه ډول واکمن شو د افغانستان په هر ولایت او هره ولسوالی کې د قصاص او حدودو نافذیدل پیل شو او ټولو مسلمانانو ته د الله رب العزت له لوري د یو زړور، باتور، باشهامته، سر لوړي، مخلص مجاهد امیر سوغات ورکول شو چې نوم یې ملامحمد عمر « مجاهد » دی اوس که نر وي که ښځه که ماشوم وي که ځوان د ټولو پر مخونو داډ او خوشحالي ځرګندیږي کله چې به طالبانو کومه سیمه فتح کړه نو خلک به د دوئ وهرکلي ته پر سړکونو راووتل اوله خوشحالی به یې سپین بیرغونه رپول پر موټرانو به اوبه شیندلې، دا تحریک د سمندر د څپو په څیر د افغانستان ګوټ ګوټ ته وسېدی په دې کې اوسیدونکیو ایمان والو د جذبو حرارت تر سپینې مانۍ ورسېدی، او د آمریکا محلونه ترې سوځېدل او افغانستان د ټولو نړۍ د مسلمانانو لپاره یوه کلکه قلعه ورګرځېدله، نژدې د ۴۷ هیوادو مسلمانانو هجرت وکړ په اسلامي امارت کې هستوګنه پیل کړه او خپلو کورونو ته یې د خدای په امنۍ ووایو پر امارت اسلامي باندې خپل ځانونه مالونه او خپل هرڅه قربان کړل د کیوبا په محبس کې یو ملګری راسره مخ شو چې د کویټ اوسېدونکی ؤ کوم چې په افغانستان کې نیول شوی ؤ، یوه ورځ یو امریکائي جنرال په یوه ډیر ښکلي موټر کې محبس ته په دوره راغلی مونږ دهغه د موټر په لیدو حیران شوو، دغه کویتي ملګري ماته وویل: چې زموږ د کور مامور په کوم موټر کې د کور سودا راوړي هغه موټر هم یو مخ دارنګه دی لکه چې ددغه جنرال ده له دې څخه دا اندازه کیدلای سي چې د چا د مأمورینو دومره ارزښتناکه موټر وي د هغوئ به پخپله څنګه موټر کار وي.

دې خلکو داسې د آرام او هوسایي ژوند قربان کړ د الله رب العزت د دین لپاره وقف شول او د خپل نیکه ګانو تاریخ یې یو وار بیا راژوندی کړی، د افغانستان په غرونو او دښتونو کې د دوی اعضاء ﴿ غړي ﴾ خواره شول او د دوئ د وینې په خوشبو د طالبانو قبولیت دومره زیات شو چې دهرې کورنۍ به دا غوښتنه وه چې د دوئ له کوره یو دوه طالبان وي چې د دین زده کړه وکړي. کله چې څلورکاله وروسته د مدرسو جاج واخیستل شونو له یولک څخه زیاتو طالبانو په مدرسو کې زده کړه کوله.

په زرګونو مدرسې جوړې کړل شوې، په هره ولسوالی کې یوه مدرسه جوړه شوه چې پکې به له څلورو سوو څخه زیاتو طالبانو زده کړه کوله. او په هر کلي کې هم یوه کوچنۍ مدرسه جوړه شوه.

ملا محمد عمر اخند د نړيوالو له نظره

که څه هم چې ملا محمد عمر اخند د نوري اسلامي نړۍ په پرته په افغانستان کې د ۲۵ ميليونو وګړو ولسمشر وه او د نړيوالو جهادي تنظيمونو لاربنود او اميرالمؤمنين و ، خو د حيرانتيا خبره دا ده چې د يوه هېواد د ولسمشرۍ سره سره دده په هکله ډېر لږ معلومات شته. د هغه له قوله هغه هيڅ وخت هم په خپل هېواد کې په الوتکه کې کوم نمائشي سفر نه دی کړی، او نه يې ګاونډی هيوادونو ته سياسي سفر کړيدي او هيڅکله د افغانستان نه دباندې په سياسي سفر هم نه دی تللی. خو يو څو ځلې يې د ډيورنډ پولې ته نژدې قبايلي سيمو ته سفر کړی دی چې موخه يې دجهادي ليکوتيګول وو . ملا عمر اخند داسې يو سړی دی چې ډېرې لږې مرکې يې کړي، ډېر لږ ځله يې د غېر مسليمو سره کتلي، او د هغه خورا لږ داسې انځورونه دي چې خلک پرې ګمان کوي چې همدا ملا محمد عمر اخند دی. ډيپلوماټان د ملا محمد عمر اخند ځرګندونه پدې ډول کوي؛ ملا محمد عمر يو ډېر حياناکه او پاک زړي سړی دی، د بهرنيانو سره ډېرې خبرې نه کوي ځکه چې بهرني غيرمسلمي ډلی ده ته ديو خپلواکه مسلمان په سترګه ګورئ چې صليبان ورته انتهاپسند يادهشت ګردوائی ،خودده هدف په ټوله نړۍ کې اسلامي نظام پلي کيدل دي چې نړيوال يې په اوسني عصر کې ناشوني بولي .

د هغه د واکمنۍ پر مهال د هېواد نه دباندې نورې نړۍ سره ټول امرونه او کارونه د هغه وخت د باندنيو چارو وزيرانو ، پرمخ بېول او دوي په ټول نړۍ کې ديو اسلامي بين الملل جوړولو اراده لرله .

د طالبانو د غورځنګ جوړول

کله چې روسي ښکلاک په ۱۹۸۹ زېږيز کال کې د افغانستان له خاورې لاس په سر شول او په کابل کې د کمونيستي دولت د رنګېدو وروسته، هېواد د بېلابېلو جهادي قوماندانانو په لاس کې پرېوتی، دا د افغانستان د کورنۍ جګړو پېر و چې هر پاټکسالار به د سيمو د ترلاسه کولو او خپل واک پلي کولو په هڅه کې ګڼ شمېر بې ګناه وګړي وژل. پدې وخت کې ملا محمد عمر اخند يو د هغو کسانو څخه وه چې ددې ګډوډۍ د حل لپاره يې د طالبانو مشري پخپله غاړه واخيستله او ددغه نوي تحريک پيل يې وکړ. د هغه ټول پلويان د ديني مدرسو طالبان وه ،خوزيات شمېر يې افغان مهاجرين وه چې د روسانو د يرغل وروسته پاکستان ته مهاجر شوي وه او هلته په کمپونو کې اوسېدل چې منځکي د جمعيت طلبه حرکت په نوم د دينو مدرسو د طالبانو يو تنظم وه چې د مرحوم مولوي محمدنبي

محمدي او مرحوم مولوي نصرالله منصور پورې یې تړاو درلود. په پیل کې سیمه ایزو خلکو د طالبانو پلوي کوله، دا ځکه چې دوی تر ډېره حده په دولت کې د درغلی، غلا او لوټماری مخه نیولې وه او د حکومت تګلاره یې د شریعت پر بنا ولاړه وه. دوی ډېر ژر د افغانستان سویلي سیمې د خپل واک تر ولکې لاندې راوستې او ګڼ شمېر جهادي قومندانان هم د دوی سره یوځای شول.
د طالبانو د مشرانو او خپله د ملا محمد عمر اخند د وینا له مخې[1]، د ۱۹۹۴ کال په پیل کې، ملا محمد عمر د ۳۰ کسانو په مرسته چې یوازې ۱۶ یې په ټوپکونو سمبال وه، د ښاغلي حاجی بشر چې یو سیمیز تاجر او پښتوانی مجاهد وو د دوي سره دویوشو ټوپکو او موټر مرسته وکړه چې د دوي غورځنګ لا پیاوړي شو، هغه دوه انجونې او یو شمېر نور ماشومان چې د سیمه ایزو قومندانانو لخوا تښتول شوي و، ترڅو عزت یې لوټ کړي، د ملا محمد عمر اخند د غورځنګ له خوا وژغورل شو چې د دې تحریک لومړ ی پیل هم د همداسي ناروا عملونو په غبرګون سره رامېنځ ته شو. په هماغه کال کې د دوی تحریک نور هم په چټکۍ سره روان وه او د کال تر پایه یې ډېر نوم پیدا کړ. ډېر ژر یې د اسلامي مدرسو نه سرتېري راوپاڅول. د ۱۹۹۴ زېږیز کال تر نومبر میاشتې پورې ملا محمد عمر اخند دومره سرتېري درلودل چې اوس یې د ټول کندهار واک په لاس کې نیولی وه، او دا هغه مهال وه چې د طالبانو اسلامي غورځنګ رامېنځ ته شو په زابل، هلمند او روزګان کې د جمعیت طلبه طالبانو د هرکلي لپاره له مخکي لا، د پاڅون تابیا تړلي وه چې د قندهار څخه د تحریک په ورتګ سره بې له کوم خنډ نوموړی ولایتونه فتحه شو.

طالبان او د مشر یزې تګلاره

کله چې د افغانستان ډېری سیمې او ولایتونه د طالبانو تر واک لاندې راغلل نو په افغانستان کې ځینې نوي دولتي اداري جوړې شوې چې پخوا په حکومت کې نوې. طالبانو په افغانستان کې د امر با لمعروف او نهي عن المنکر په نوم یو وزارت هم جوړ کړ چې د دې وزارت دنده دا وه چې د عامو وګړو ورځیني مذهبی چارچلند وڅاري چې آیا دوی شرعي احکام پلي کوي او که نه. په همدې توګه طالبانو د ۱۹۹۷ زېږیز کال د اکتوبر په میاشت کې د افغانستان پخواني حکومتي نوم هم بدل کړ او د افغانستان اسلامي امارات په نوم یې ونوماوه. که څه هم چې کابل د پېړیو راپدېخوا د افغانستان پلازمېنه وه، خو ملا محمد عمر اخند د خپلې واکمنی پر مهال د خپل پلارني ټاټوبي نه کابل ته و نه کوچېده او میرویس خان هم خپله ټوله واکمني همدلته په نارنج ماني تیره کړې وه. ویېل کېږي چې د طالبانو د واکمنی پر مهال ایله دوه ځله ملا محمد عمر اخند د کابل څخه لیدنه کړې. هغه کندهار

کې اوسېدنه غوره ګڼله او د واک له لاسه ورکولو پورې همالته په کې اوسېده لېکن د تعجّب خبره يې داده چې په اوسني عصر کې داميرانو په پرتله دومره اطاعت او فرمانداري بغير له کوم مالي لالچ او اقتداره چې طالبانو د خپل مشر کوله ساری يې نه ليدل کيږي يعني د کاغذ يا مخابروي امر په صادرولو سره به په هم هغه ورځ په ټول مفتوحه سېمه کې هغه امر يا حکم عملي کيدی بې له کوم زور او خنډ څخه چې دا د دوي ريښتني مذهبي تګلاره وه .

د ملا محمد عمر اخند د اسلامي حکومت په کلونو کې طالبانو اسلامي قانون پلي کاوه. د طالبانو د واکمنيو په کلونو کې ښځو د باندې بې پردې او بې حجابه د کار حق نه درلود. يو اځيني ځای چېرته چې ښځو کار کولای شو هغه د روغتيا اداره وه چېرته چې ښځينه ډاکټرانو او رنځورپالانو د نورو ښځينه ناروغانو درملنه او پالنه کوله. د طالبانو د واکمنۍ پر مهال ښځينه ښوونځي نه وه او همدا هم يو سبب وو چې د نړيوالو تبليغاتو او نيو کو ښکار شو ولې طالبان په جګړېزو چارو بوخت و د ملک پوره اړتياوي لانمګړې وي . د ښځو د ستر په هکله د اسلامي حجاب نه کار اخيستل کېده او د افغاني دود دستور سره سم څادر د طالبانو د غوښتنو بسنه نه کوله. دوی پر ښځو باندې د بورقو او چادريو اغوستل هرومرو ګڼل. د طالبانو په وخت کې ښځو ته اجازه نه وه چې پرته د کوم نارينه څخه بازارونو او پارکونو ته لاړې شي . څنګه چې په ښځو باندې د طالبانو فرمانونه پلي کېدل همدارنګه سړيو باندې هم ځينې بنديزونه ولګول شول. سړو باندې د ږيرو پرېښودل تحميلي شوه، همدارنګه د غېر اسلامي جامو او وېښتو جوړولو بنديز ولګېده. سينما ګانې ،ټی وي ،وي سي ار، او موزيک سنټرونه بند شو. د طالبانو د واکمنۍ پر مهال د غلو لاسونه ترې غوڅېدل، د جنسي جرمونو په تور ښکېل کسان په ورکړي جزا رسيدل . په زنا تورن تر هغه مهاله په ډبرو ويشتل کېدل ترڅو ساه تربنه ختله (چې همدا الهي امر وو) .. ملا محمد عمراخند د خپل فرمانونو په دليل کې يو اځې د اسلام د عزت او پياوړتيا خبره د خپل غيرت پربنا تينګه نيولي وه او هم داې الهي او نبوي امر بللو. د نړيوالو ټولنو د نيوکو او نارو سره سره طالبانو په باميانو کې د نړۍ تر ټولو لويه بودايي پژۍ له مېنځه يوړله. دا پژۍ چې تاريخي قدامت يې په زرګونو کلونو وه او په ټوله نړۍ کې بې ساري پاتې وه د طالبانو د حکومت لخوا ړنګه شوه او داې ويل چې د يو ابراهيمي او محمدی سنت دي ،غزنوي هم دهندبوتان مات کړل دوي هم هغه تقليدوکړ او نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مکه کې دري شپته بوتان مات کړ ايا هغه دعربي نړۍ لپاره تاريخي اثارنه وو او که دهند لپاره دهند بوتان نه اثار او که دابراهمي عليه السلام مات بوتان نه وو تاريخي اثار ؟ .

طالبانو په خپلو موخو کې ډېر جدي دي دوي له دې سره چې دامريکاي لښکرو سره وجنګيږي خپل رقيبان يې هم په يو مسلسل ډول ووژل مزاري ،مسعود، رباني ، البته دومره بايد ووايو چې امريکايان دشمالي ځواکونو په بلنه راغلي وو ځکه په همدې کتار کې يو په بل پسې ووژل شول.

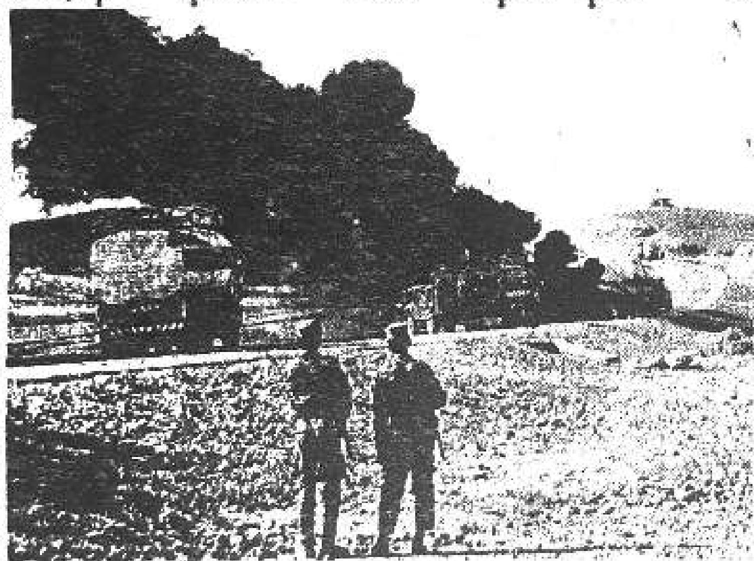
په ۱۵ د نومبر، ۲۰۰۱ کال کې په امريکا باندې د ۹ د سپټمبر د حملو وروسته او د په طالبانو باندې د امريکا لخوا ځوابي يرغل وروسته، ملا محمد عمر د بي بي سي پښتو راډيو سره په مرکه وکړه چې په دې مرکه کې ملا محمد عمر د طالبانو د وفاداري غوښتنه وکړه او د امريکا د تباهۍ او له منځه تللو کاريې يو اوږده جګړه وبلله او په دې لوی کار کې يې د خپلو پلويانو ملاتړ وغوښت او دا يې هم وويل چې انشاالله ددوی جهاد به د امريکا او د هغوی د متحدينو پر وړاندې همداسې روان وي. په دې لړ کې د بي بي سي خبريال د ملا محمد عمر اخند نه دا پوښتنه وکړه چې آيا منځلاري طالبان به د افغان حکومت سره د نوي حکومت په جوړولو کې يوځای شي، نو د ملا محمد عمر ادعا دا وه چې،ټول طالبان منځلاري دي. داسې دوه شيان دي: يو افراط دی او بل تفريط نو په دې برخه کې مونږ ټول منځلاري يو – او منځوی لار باندې روان يو (چې داسلام لاره ده «خيرامورا وسطها» تروست ،منځلاري انتهاپسند ترهګراودې ته ورته کلمې دغربي ښکيلاک سياسي او له مکره ډک تورن توري دي).[۳]

۲۰۰۱ ميلادي کال صليبي يرغل او دمجاهدينو مقاومت

دوه زره يوميلادي کال يوخونړی اومظلوم کال بلل شوی دمسلمانانو ،خصوصا دعربي نړۍ اوپښتنولپاره نه هيريدونکی خاطراتي يې لرلي دي چې دتاريخ په اږدوکې يې ساری نه ليدل کيږي .يوشمېر اسلامي تاريخ ليکونکي دنړيوالي کفري يا صليبي جګړي کال بولي دعربواوپښتنو اسلام غوښتنه نړيواله کفري ټولواله دې ته اړکړي چې دنړۍ مظلومه مسلمانه طبقه دې نور دپرديو شراوضرر څخه وژغورل شي او مسلمه امت دې ديوخپلواک اسلامی نظام په لرلوسره يومتحد ځواک اوژواک ولري.

دپوتني اسلامپالو اتحاديو دغوښتنوپه غبرګون امريکا،برتانيا ،جرمن ، يعني غربي اوشرقي کفري نړۍ ديوشمېر کمزورو مسلمان واکمنوپه ګډون سره په نوموړو اسلامي نهضتونو

اوحکومتونو راودانګل چي په عربی نړۍ کې یې دشیعه لړکیوپه مټ اوملاتړ عراق اشغال کړي اوعجمي اسیامیانه مسلمانانو لپاره یې دیوشمېر تاجکي ،ازبکي اوهزارګی لړکیویعني په اصطلاح شمالي ټلوالي په مرسته اوغوښتنه دافغانستان اسلامي امارت یادطالبانو اسلامي تحریک اسلامي حکومت دنوې ټېکنالوجی ټېکنو توغندیو اوچورلکوپه زرو اودګاونډیانوپه رهبری دهغوي حکومت رنګ کړلواوپرځای یې یوه بېواکه اداره رامېنځ ته کړه چی ددوي دمخواواهدافوپه وړاندي ځنډ نه وی داجګړه که له یوې لورې مذهبی وه خوبلورې ته یې پراخ اقتصادی اوټولنېزیرغل هم بللای شو.

په ۲۰۰۱ زېږیز کال کې چې کله امریکا او د امریکا متحدینو په افغانستان کې د طالبانو پر ضد جګړه پیل کړې، له هماغه وخت نه تر اوسه پورې د ملا محمد عمراخند درک نه دی مالوم ،خونومورې له لومړۍ دامارت دزوال له لومړی ورځی خپلوجهادي سرتیروته دیوې فرضي جګړي امروکړاودایې هم زیاته کړي چی زموږ اسلامي امارت دنورو حکومتونو په څېرنه دي چي یونظام اوپاچا دي لیرې شي اوپرځای دې کوم بل واکمن راشی بلکې دایومذهبي اوملي حکومت دي.

ملامحمدعمراخند په یو نامالومه ځای کې یې خپله استوګنه غوره کړي چي لاتراوسه پورې نړیوال دده مقاومت اوخدعی ته ګوته په غاښ دي ، شوځله خبرې رسنیوویلي چې هغه د پاکستان او افغانستان تر مېنځ پر پوله په قبایلي پښتني سیمو کې اوسیږی ، خو ددې خبرې پخلی لا تر اوسه پورې نه دی شوی. د امریکا د متحده آیالاتو حکومت د ملا عمراخند د نیولو لپاره او یا هم د داسې مالوماتو لپاره چې امریکایان د ملا محمد عمر په نیولو کې بریالي شي، د لسو میلیونو امریکایي دالرو انعام اینبی دی مګرطالبان دخپل مشر اطاعت ته ادامه ورکړي جګړه دپلازمېني زره اودهیواد نورو لویوښارونو ته رسیدلي ،خودتعجب خبره داده چي امریکایانو خپل ټول ستردښمنان شهیدان کړي یا ګیرکړي لکه صدام ،قذافی اوداسامه ادعا هم کوي ،خو ملامحمدعمراخند چي ترټول یې سرسخت دښمن دي نه درک ورته کیږي اونه یې لښکري ماتي شوي بلکی برعکس پیاوړی اوستري شوي دي.[۱]

نړیوالو رسنیو د امارتي مطبوعاتو له لوري وویل چې د ۲۰۰٦ زیږیز کال په جون میاشت کې ملا محمد عمر یو بیان خپور کړ چې په هغه کې ده په عراق کې د ابو مصعب الزرقاوي په مړینه خپله خواشیني څرګنده کړې وه. په هغه بیان کې زرقاوي یو شهید بلل شوی وه او داسې ژمنه یې هم کړې وه چې په افغانستان او په عراق کې به د امریکایانو او د متحدینو پر ضد جهاد هېڅکله د هغه په مړینه کمزوری نه شي ،خود زرقاوی قومانده د امارت له لوری ورکول کیدله . [٦]

اخځونه :

١. ↑ "Mullah behind the Taliban The mysterious". Reuters. ٢٠٠١-٩-٢٠٠٩. http://tvnz.co.nz/view/news_story_skin/٥٧٤٩١. Retrieved ٢٠٠٦-٠٧-٠٢.

٢. ↑ "Al-Qaeda Operatives in Afghanistan to the Peoples of the West Messages by the Emir of the Believers..." September ٢٠٠٥ alongside ..."

٣. ↑ Error on call to template:cite web: Parameters title and url must be specified Healy, Patrick "Kandahar residents feel betrayed". URL accessed on Boston Globe. ٢٠٠٦-٠٧-٠٢.

٤. ↑ "On whether moderate". ٢٠٠١-١١-١٥. BBC News.

٥. ↑ Error on call to template:cite web: Parameters title and url must be specified WANTED Mullah Omar Up to $١٠ Million Reward. *Justice Rewards for*. URL accessed on ٢٠٠٦-٠٧-٠٢.

٦. ↑ "Taleban play down Zarqawi death". ٢٠٠٦-٠٦-٠٩. BBC News. http://news.bbc.co.uk/٢/hi/south_asia/٥٠٦٢٩٦٤.stm. Retrieved ٢٠٠٦-٠٧-٠٢.

٧. ↑ "د ملا محمد عمر د اختر پیغام message". الجزیره. ٢٠٠٦-١٢-٣١. http://english.aljazeera.net/News/Templates/Postings/DetailedPage.aspx?FRAMELES NRNODEGUID=٪٧bVCV٠CC١E-B٤٤٥-٤C٦٢-٨١٧٧-&S=false NRORIGINALURL=٪٢fNR٪٢fexeres٪٢fVCV٠CC١E-B٤٤٥-٤C٦٢-٨١٧٧-&ACDD٢A٢EBB٧٢٪٧d NRCACHEHINT=NoModifyGuest&ACDD٢A٢EBB٧٢٪٢ehtm. Retrieved ٢٠٠٧-٠١-٠١.

باندني تړنې

- د ملا محمد عمر اخندسره د بي بي سي مرکه
- د بي بي سي له قوله د ملا محمد عمر ژوندلیک
- د ملا محمد عمراخند په هکله د بي بي سي بیوګرافیکي مالومات
- د ملا محمد عمر اخندپه هکله د سیرلي جهاد د وسیاني بېژندنځیره
- ګاردین: ملا عمر - د هغه له خولې نه

داسلام په تاریخ کې

اسلامي نظام

اوطالبانو داسلامي امارت پرتله

دافغانستان په تاریخ کې دا ډېره اړینه خبره ده چي دنړیوالي کفري ټلوالي دغبرګون باوجود دیوه اسلامي نظام راوستل هم دافغانانو دویاړ اوافتخارستره کارنامه بلل کیدای شي ،طالبانو دخپل پاڅون موخه اوهدف په هیوادکې دیوه اسلامي اوشرعی نظام راوستل و، اوس به راسو چي ایا ریښتیا هم د دوي نظام یوه سوچه اسلامي اوشرعي و؟
په همدې اړه لومړی باید داسلامی نظام شروط ،ارکان اوقوانین وپېژنو اوبیایې پرتله وکړو.
یوشمېر دنظر خاوند ان به دداسی لیکنو ذکرپه تاریخ کې ناسم بولي ،خو دیوه اسلامي تاریخ لپاره ترټولو اهم موضوع همدا ده چي څرنګه دې په اوسني عصرکې چي ټوله نړۍ دکفروالو تر کلتور اودستور لاندې ژوند کوي ددوي زیات عنعنه اورواج پردي شوي نړۍ ماډرنه شوي اسلامي کلتور عیب ،پیغور اوعار ګڼل شوي،نو دڅوارلس سوو کالوتیر اسلامي کلتور عملي کول یوناشوني کار دي اوبیا په داسي ترنګلو ،اتبدادي اوسیاسي حالاتوکې یوخپلواکه اداره اوحکومت کول اویاشرعی نظام راوستل یونامکمن کارو، خودوی نه یواځي دنړیوالې صلیبي امپراطور اواستعمار سره لاس اوګوریوان و بلکې په هیواد کې هم یوشمېر خلک غربي پلونظام غوښتنونکي عناصر موجود و چي دغرب خاص غوښتنه یې دطالبانو په وړاندي مقاومت کاوه، خو ددې باوجود طالبان په خپلو موخوکې تقریبا اتیافصده بریالي هم و، او دطالبانودعوه یوه نړیواله اسلامي اداره راوستل و، سره لدې خبرې چي طالبان عجمي پښتانه دي اوعربي اسلامي نړۍ هم ددوي تقلید اوپیروي ته لیواله اومأمور وه نوموځکه دې موضوع ته په تاریخ کې خاص اوځانګړي مقام ورکړي چي زموږ راتلونکونسلونولپاره دافتخار او وقار کرښې دي له سره مودتاریخ په سرکې دحکومتونوویش اوډولونه هم ذکرکړل ترڅوپه بشپړه ډول داسلامي سیاست اواسلامي تاریخ له بلتون څخه دفاع وشي اوهغه څوک چي له اسلام او اسلامي سیاست سره مینه لري نوباید په دې پوهه شي چي که مسلمانان دسیاست په میدان کې برلاس وي نویواسلامي نظام او اسلامي حکومت حتمي او اسلامي امت به غالبه وي .

اسلامي نظام

کله چي د بشریت ستر لارښود حضرت محمد صلي الله علیه وسلم په کال ٦٢١ میلادي کي په مدینه منوره کي د اسلامي دولت بنسټ کیښود لهمغي مودي څخه مسلمانانو د اسلامي نظام اصول زده کړي چي سوونه کاله یي دوام وموند. کله د خلافت په نوم او کله د امارت په نوم خو مهمه داوه چي څنګه نظام یي راوستي و، رعیت یي څنګه ژوند درلود، حاکم د ژوند په کوم حالت کي و او داسي نور امتیازات چي د ننني نړی په نظامو کي شتون نلري۰

په اسلامي نظام کي حاکم د خلکو خدمتګار وي حتي تردي چي د حاکم ژوند له ټولو خلکو څخه په ټیټه درجه کي وي، موږ دداسي نظام ډیري نموني لرو چي یو یي د عمر ابن عبدالعزیز حاکمیت دی، د عمر ابن عبدالعزیز داسي حکومت و چي انسانان خو لاپریږده چي لیوه هم په رمي حمله نه کوله، دده په حاکمیت کي کي په ټولو محکومو ځایونو کي تردهډیر ناداره کس نه موندل کیده حتي تردي اندازي غربت لمنځه تللي و چي له کاشغره تر اندولس پوري یو کس هم د زکات مستحق نه و، د امیر المومنین د ځوی به د اختر په ورځي زاړه او شلیدلي کالي پرتن ول او داسي نوري د حیرانتیا وړ صفات پکښي و۰

د اسلامي نظام ښه والي پدي کي دی چي نه یواځي داچي عامه وګړی ته پکي خدمت کیږي او د هغوی په وړاندي مسول دی مګر وګروته هم پکي مسولیتونه سپارل شوي که د ځان په اړه وي او که د نورو په اړه، لکه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په یو حدیث کي فرمایي چي: (الایمان بضع وسبعون شعبةٌ افضلها کلمةُ لا اله الا الله و ادناها اماتةُ الاذی عن الطریق و الحیا شعبةٌ من الایمان) ژباړه: ایمان څو اویا ځانګي لري چي ترټولو غوره یي د لا اله الا الله کلمه ده او ټیټه یي له لاری څخه د ناوړه څیزونو لیري کول دي او حیا هم د ایمان یوه برخه ده۰

په پورتني حدیث کي موږته لوی درس پروت دی، د لاري سره خو اصلا د ښاروالي کار وی خو اسلام موږته وایي چي لاره خو مه خرابوی که چا څه وراني کړي وی نو عامه وګړی هم مسول دی چي لاره پاکه کړي۰

دا هاغه څیزونه دي چي له اسلامي حکومت سره مرسته کوي، څواکمنوي یي او ښه یي پرمخ بیايي پداسي حال کي چي په نوره نړی کي چي اسلامي قانون نلري لوی مشکل دادی چي عامه وګړی

د جهازونو په واسطه کونترولیږي که هغه پولیس وي او که کامره مگر که چا کوم ناوړه کاز ترسره کړ او تعقیب نشو نو هغه مجرم ندی پداسی حال کی چی مورږ د اسلام په راس کی داسی ډیر مثالونه لرو چی مجرم خپله په خپل جرم اعتراف کړی بی لدی چی کومه کامره یا کوم بل جهاز یی کونترول کړی خپله یی پرځان د حد د جاری کیدو غوښتنه کړی، دا د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سالمه او موثره تربیه وه.

د اسلامی نظام سترا و اهم ارکان

۱. خلیفه یا امیر
۲. مرستیالان یا نائب
۳. والیان
۴. قاضیان
۵. پوځ
٦. اداری تشکیل
۷. شورا

- خلیفه

خلیفه، امیر المومنین، حاکم او امیر هغه مترادف نومونه دی چی په اسلامی نظام کی د حکومت مشر ته ورکول کیږی. خلیفه په اسلامی نظام کی د حکومت د راس حیثیت لری، ټوله حکومتی اداره یی د لاس لاندی وی او د امیر اطاعت په ټولو واجب دی. چی عادل حاکم ته د خدای سیوری ویل کیږی.

خلیفه عموما د اهل حل او پوهانو له لوری ټاکل کیږی چی د اسلامی نظام لوی توپیر له ډیموکراسی سره پدی ټکی کی دی چی په ډیمو کراسی کی ټول خلک د رایی حق لری یانی د خلکو له لوری به حاکم ټاکل کیږی او اسلامی نظام کی د پوهانو، مفکرینو او مجتهدینو له لوری ټاکل کیږی.

په اسلامی نظام کی خلیفه د ټاکلو ډیر شرطونه وی چی له هغو څخه پوهه، حکمت او تقوی له لویو څخه شمیرل کیږی.

د خلیفه د خلافت یا حاکمیت موده ټاکلې نه وي یانې خلیفه به تر مرګه د خلافت پرګدۍ ناست وي او د خلیفه تر وفاته وروسته به یوځل بیا اهل حل سره کیني او د بل ور کس په اړه به غور کوي ترڅو یو مناسب کس کښېنوي چې د متوفی ځای ډک کړي.

داسلام د لومړي رکن پرتله دطالبانو په نظام کې

دپورتني لومړي رکن دادا لپاره دهیوادغیوراومجاهداولس ،علماؤ کرامو اودهیواد مخورو شخصیتونو دیوامیراو خلیفه دغښتلو سره سم ښاغلي ملامحمد عمرمجاهد دامیرالمؤمنین په توګه وګمارلو ،نوهغه هم په هم هغه شرعي ډول چي باید دخلیفه ټاکنه اهل حل عقد ،اسلامي مفکرین اودسترو علماؤ د شوري له لوري ترسر شول ،اوهم هغه شرائط چي بایدپه یوه اسلامي خلیفه کې ضروري وي هم په پام کې ونیول شول .

۲

داسلامي حکومت دويم رکن : مرستیالان

د خلیفه مرستیالان اکثره وختونه د خلیفه په عدم موجودیت کې کې د یوې ټاکلې مودې لپاره د هغه ځای ډکوي چې دوی د خلیفه له لوري ټاکل کیږي او دوی باید د خلیفه په څیر له هغو شرطونو ووځې کوم چې د خلیغه لپاره وضع شوي.

مرستیالان د خلیفه په شتون کې هم له هغه سره ډیره مرسته کوي که هغه د خلکو د ستونزو په حل کولو کې وي او که په نورو ، خو مرستیالان هم د اسلامی نظام مهم غړي بلل کیږي او په خلافت کې مهم رول لوبوي.

داسلام ددويم رکن پرتله دطالبانو په نظام کې

دهمدې دويم رکن لپاره دامیرالمؤمنین ملامحمد عمرمجاهد مرستیال مرحوم ملامحمدرباني اخند ځای ناستي په ډول حیثیت درلودی چي دکابل په ارګ ماڼۍ کې یې خپله دنده ترسره کوله اوهرکله چي به دامارت دمقام له لوري دکوم مشکل لپاره مشوره غوښتل کیده نوموړي به په کې حاضریدلو اوپه کابل پلازمینه کې یې هم داړوند ادارو ځانګړي شوري دستونزو دحل لپاره دائره وله .

داسلام درېیم رکن : واليان

واليان د خلافت پر مځکه د خليفه استازي دي او دا ددې لپاره چې د خلکو ستونزې په اسانی سره حل شي او خليفه ورته لاس رسي ولري او ددې په مقابل کی خلکو ته څه گټه ورسوي او د ورانکارانو له ورانی څخه يې وژغوري، والي يانی محلي خليفه، والي هم د خليفه حيثيت لري د خليفه په څير صفات لري او شرطونه بايد ولري خو ددې ترمنځ توپير دادې چې والي د خليفه له لوري کونترولیږي او يوائځې د داخلي مسايلو د حلولو لپاره وي او استقلال يې تر داخله محدود وي. او د خليفه ليرې کول او گمارل د علماو پوري تړلي وي او له خليفه نه پورته ځواک په خلافت کې نشته.

داسلام درېيم رکن اودطالبانو دنظام پرتله

ددرېيم رکن لپاره دامارت له لوري دهيواد په ۳۳ ولاياتو کې په هرولايت ځانگړي والي مقرر وو چي خپلي اداري چاري يې داسلامي قانون ترسوري اودامارت له دستورسره سم ترسره کولي .هرولايت بيا په خپله مربوطه سيموکې يوشمېر والسوالي درلودي چي هغه بيا ترنوموړي ولايت مربوطي وی همداسی په هرولايت کې نور اداري ،رياستونه ، ماموريتونه اوځانگي موجودي وي عبارت له : اطلاعاتو اوکلتور رياست ،دخارجه چارورياست ، دداخله چارو اودامنيه قومنداني رياست ،داستخباروراتو رياست ،دسرحدنوچاور رياست . دکانونو اومعادنوزياست ،داطاق تجارت رياست ، کمرک يادصادراتو اوواريداتو رياست درغوني رياست ، دتعليم اوتربيي رياست او دټرانسپورټ رياست اوداسي نور چي هري اداري به دحکومتي چارو لسمبالبنت په غاړه لرولو دملت اوحکومت دستونزو دحل يوائځنى مرجع وي اوهررياست به دمربوطه وزارت له لوري اداره کيدلي.

[]قاضیان او قضائیه چاري

داسلامي نظام څلورم رکن : قاضیان او قضائیه چارې

په اسلامی نظام کی د قاضیانو واک ترخلیفه هم په ځنو وختو کی پورته وی ځکه قاضی پوره خپلواکې لری او کولای شی د خلیفه په حق کی هم څه وکوی یانه.

قاضی هم د خلیفه له لوری ټاکل کیږی ترڅو د خلکو ستونزې حل کړی.

د قاضی په ټاکلو کی هم ډیر شرطونه شته چی له هغو څخه اجتهاد او په اسلامی فقهی پوره برلاسی او همدارنګه په قران او حدیثو پوهه او په عامه مسایلو کی د ښه او معقول مظر څښتن وی، د خپل نفس پر هوا او هوس تسلط ولری د بډو او پیسو په وړاندې ځان خرڅ نکړی او له خدایه باید وویریږی.

په ټول نظام کی یو قاضی وی چی قاضی القضاۀ ورته ویل کیږی بیا وروسته په خپل نوبت په نورو لویو او وړو قاضیانو ته سلسله رسی حتی تردی چی هره ځاي ځانګړ ته یو قاضی لری چی هر قاضی محدود واک لری څومره چی لویه ستونزه هم وی هومره لوی قاضی به یې حلوی.

په لنډه توګه د قاضی شتون په اسلامی نظام کی ډیر اړین دی.

داسلامي نظام د څلورم رکن پرتله دطالبانو په حکومت کې

داسلامی قانون او اسلامي حکومت څلورم ۴ رکن په یوه اسلامي هیواد کې داسلامي حکومت دقضائیه چارو ستره، واکمنه او ځواکمنه اداره یا وزارت لازمي بلل شوي دي.

نو په همدې بناء داسلامي امارت له خوا دهیواد دقضائی چارو لپاره دسترې محکمې لوي ریاست اومرکزي درالافتاء جوړه شوه چي دهیواد نابغه اوجیدعلماء کرام لکه مفتي العصر مولوي عبدالغفور اخندزاده صاحب چي دسنان یاشوی په اخندزاده مشهور وو ، او په وروستیو کې مفتی العصر قاضی القضات مولانا نورمحمد ثاقب صاحب دنومړي اداري قضائیه چاري ترسره کولي دښاغلي ثاقب صاحب سره دستري محکمي دفیصلو دحل ملګر ي شیخ الحدیث مولانا عبدالحکم صاحب اوهم نورداسي جید علماء کرام هم موجود وو چي دقضا ئی چاري داسلامي حنیفي فقهي په

رښا کې فیصله کولي او دقضائیه چارو اداره یې دهیواد په هرولایت کې او دلایت په هرولسوالۍ کې دیوه قاضي او یوه مفتي اونورو مشاورینو په شمول له ابتدائیه محکمي ترمرافعي تمیز او تر اختصاصي محاکمو پوري فعاله ساتلي وي .

خودې سره په څنګ کې دهیواد ډیرمشهور او فضلي شخصیت چې په فقهي او احادیثو کې یې سیال نه لده کېدي هغه لکه: شیخ الحدیث مفتي اعظم مولانا عبدالعلي دیوبندي رحمه الله چې دهیواد دمفتي اعظم مقام درلود چې داسلامي نظام اړوند دیني او علمي ستونزي یې حل کولي او دهیواد دمفتي اعظم په مقام کې یې خپلو دندوته دوام ورکړي ، چې دنړۍ او هیواد په سطحه مذهبي مسائل به یې حل کول او دامارت دمقام دمذهبي چارو دمشاور حیثیت یې درلود .

پوځ

داسلامي نظام پنځم رکن : پوځ

لکه څرنګه چې په انسان کی لاس او پښې ډیر مهم او ضروری دی همدا رنګه پوځ د اسلامی نظام دفاعی ځواک دی.

د اسلامی نظام د دفاع لپاره او د باندنیو اغیارو څخه د اسلامی نظام د ژغورلو لپاره او ددی تولو سره د اسلامی فتوحاتو لپاره له پوځ څخه کار اخستل کیږی.

داچی په دومره نړۍ کی اسلامی رپی (بیرغ) رپیږی دا د اسلامی پوځ د سربښندنو او د شهیداو د وینو نتیجه ده، یواځی دوه اسلامی هیوادونه د اسلامی اخلاقو په خوښولو او د مسلمانو سوداګرو څخه ده چی هغه هیوادونه مالیزیا او اندونیزیا دی او پاتی ټوله نړی اسلامی پوځ فتحه کړی او اسلام یی پکی خپور کړی.

مسلمان پوځیان باید د تقوی او اخلاقو نمونی، بور اسلامی شعایر باید ولری چی دداسی پوځ ښه مثال د صلاح الدین ایوبی پوځ دی دده پوځ به د شپی تهجد کاوه او د ورځی به یی جهاد کاوه او یواځی دوه پوځیان و چی هغوی د شپی تهجد نکاوه چی له پوځه یی وویستل هغه ویل ښایی د دی دوو پوځیانو له امله خدای خپل رحم پر موږ بند کړی.

په ټولیزډول اسلامی پوځ دوه ډوله دی یو د رضاکارانو پوځ او بل ډول یی هغه پوځ دی چی د تنخوا په بدل کی په پوځ کی کار کوی:

[۱] د رضاکارانو پوځ

دا د اسلامی پوځ هغه برخه ده چی یواځی او یواځی د اسلام د لوړوالی لپاره په اسلامی پوځ کی سربښندنه کوی. دوی په اسلامی پوځ کی معاش نلری کله چی د جهاد وخت راورسی یواځی په جنګ کی برخه اخلی او د خدای د رضا لپاره جنګیږی او بس.

[۲] هغه پوځ چی د تنخوا په بدل کی په پوځ کی وی

دا پوځ تاکلی معاش لری او دا د هغو پوځیانو ډله ده چی د جهاد پروخت په سنګرو کی جګړی کوی او که جهاد نه وی نو د اسلامی نظام پولی ساتی او په منظم ډول په پوستو کی اوسی اویا په نورو پوځي چارو بوخت وي ترڅو اسلامی نظام له ناځاپه یرغلو څخه وژغوری.

داسلامي نظام پنځم رکن : پوځ

دطالبانو داسلامي امارت له نظام سره پرتله

داسلامي نظام پنځم رکن پوځي (دفاعي او امنيتي ارګانونه) دي دطالبانو اسلامي حكومت ددې اداري لپاره خورا فعاله ونډه ورکول شوي وه چي يې دفاع وزارت وو چي دهيواد ددفاع او دجګړيزو چارو لپاره وو او بل دداخلي چارو امنيت وو چي دواړه فعال وو دطالبانو پوځی برم او جګړيز ميدان ته ټوله نړۍ کوته په غاښ وه چي دهيواد نه نوي ۹۹٪ فصيده خاوره يې په ډيره کمه موده کې تر خپله بيرغ لاندي راوستله اوپه مفتوحه سيمه يې اسلامي نظام په ډيره چټکي او ګرندیتوب سره پلي کولو .

دطالبانو داسلامي حكومت ددفاع وزير شهيد ملاعبيدالله اخند وو چی دصليبي دښمنانو له لوري دپاکستان دکراچي په زندان کې له دوه کاله زندان اوشکنجو وروسته شهيد کړل شو ،خومتاسفانه طالب ځواکونو متقابل غبرګون ونښود چي دده مرحوم له شان اوداسلامي امارت له حيثيت سره لازمي و ،خوکيداسی دا دوخت مجبويتونه وي ،خوبياهم دوی دا دمخفي سياست په توره تياره کې

یوه له غم او ویره ډکه صلیبي دسیسه وبلله همدا و ل یو شمېر نورمخوزې جهادي څېرې چې دداسي حالاتو او ظلمونو ښکار شول ،خونوره خبر به راتلونکو تاریخ لیکونکو ته پرېږدو ،البته ښاغلي دخپلو دفاعي چارو په سمون کې ډېر ماهر شخص وو دهیواد په ټولو برخو پوځي کرارګاوې کې یې یو منظم تشکیلاتي ګروپونه او ډلګي جوړې کړې وې.

دهیواد سرحدات او پولي یې ساتلي په داخلي محاربو کې یې هم خورا منظم شکل اختیار کړي چې یوه ډله مجاهد دجګړې په لومړیو کرښو کې خپلي دندي ترسره کولي او بله ډله یې دمنتظره قطعاتو په ډول جوړه کړي چې دتیارسئ په حالت کې اوسیدله او دضرورت په مرقع به دجګړې ډګر ته حاضر یدلي.

دکیوبا اسیر ښاغلي ملامحمد فاضل اخند یې ستر درستیز وو ملابرادراخند یې مرستیال او داسلامي نړۍ اتلوال شهید ملادادالله اخند دجګړي دلومړیو کرښو قومندان په توګه وو.

خو ددفاع په وزارت کې دطالبانو ډېر مشهور اشخاص لکه شهید ملامحمد اخند ، شهید ملامشراخند ،شهید ملاعبدالرزاق نافذ ،شهید مولوي احسان الله ،شهید ملازړګی ،دشهید مددخان ورور شهید عزیزخان ،شهید مولوی منصور او دمولوي جلالدین حقاني کورنی، او داسي نورمخور سرتیر مجاهدین ول چې دروسي جهاد برم او ویاړ یې درلود او دامارت په راوستلو کې یې هم خورا دپام وړ کارنامي ترسره کړي چې داسلامي تاریخ له یاده نه وتونکي اشخاص بلل کیږي.

دنظامي یاپوځي مجاهدینو دتقوا او غیرت خاطراتي دلته نشي ځایېدلا ی ،خوصر ف دشهید ملادادالله اخند دمعزول کیدو یوه خاطر دخالد بن ولید له خاطراتو سره مقائسه کول غواړم : کله چې دشهید ملاداد الله اخند په اړه دامارت مقام ته دده مرحوم شکایت پېش سو نومړي دامیر له امرسره سم حاضر شو له ده امیرالمؤمنین دخلع صلاح کیدو غوښتنه وکړه ده هم په ډېر ه چټکی سره خپلي اصلي او دپوځی قومنداني صلاحیت ورته وسپارلو ، نو په پای کې دخپلي ماتي او ګوډي پښي هغه مصنوعي (موسالي پښه)آله ، له پښې ورته راوایستله او ورته وې ویل چې داهم دبیت المال په روپیو اخیستل شوي ده بایډ تسلم شي ځکه چې زه بس له نن همداسي یوعام وګړي یم داخو دمجاهدینو حق دي په دې سره امیرالمؤمنین هم حیران شو یعني دده اطاعت اوتقوی او دخلکو تبلیغاتو سرنه سره خوړلو چې له څه مودي وروسته بیرته خپله دنده ورته وسپارل شوه.

اداري چارې

داسلامي نظام شپږم رکن : اداري نظام

اداري لړۍ د خلیفه، په مرستیالانو، والیانو، قاضیانو او پوځ په منځ اداره هم شته چې د ټول نظام کونترول، تنظیم، برابرول او پرمخ بوول د اداري لړۍ اصلي وظیفه ده.

اداره په ټول نظام کې شته که هغه پوځ وي او که استخبارات او که محکمه وي خلاصه ټول نظام د اداري لړۍ لخوا تنظیمیږي.

اداري لړۍ ځانته لوړ او ټیټ پوستونه لري لکه وزارت، ریاست، مدیریت او ماموریت او داسې نور خو عموما اداره په دوو برخو ویشل شوې:

۱- هغه اداري لړۍ چې اسلامي خلافت د ننه نظم برابروي. چې دا هم په ډېرو برخو ویشل شوې چې دهري وزارت، ریاست او مدیریت ځانته ځانګړې دنده وي لکه پوځي اداره، استخباراتي اداره، پوهنیزه اداره، محکمه، ددیني ارزښتونو اداره او داسې نورې ډېرې اداري هم شته چې د اسلامي نظام کورنۍ چارې پرمخ بیایي.

۲- له نورو هیوادونو سره د اړیکو د پرمخ بیولو لپاره هم په اسلامي نظام کې یوه ځانګړې اداره شته چې چې او سمهال د باندنیو چارو د وزارت په نوم یادیږي.

د باندنیو چارو وزارت اصلي دنده له نورو هیوادونو سره د هراړخیزو اړیکو ټینګول دي هغه که اقتصادي وي او که سیاسي او که هرډول وي، او دا اړیکې د د اسلامي نظام د ډیپلوماتانو په واسطه کیږي.

داسلامي نظام شپږ رکن اداري چاري چي (د اولس او دهیواد د داخلي چارو دسمون اوپراختیاڅخه عبارت) دي ددې لپاره دطالبانو په اسلامي حکومت کې لاندیني وزارتونه موجود و:

داسلامي نظام شپږم رکن : اداري نظام

دطالبانو داسلامي امارت سره پرتله

ددفاع وزارت چي دهیواد دفاعي اوپوځي چاري يې ترسره کولي ،د اطلاعاتو اوکلتور وزارت چي دنشراتو ، مطبوعاتو اوکلتوري چارو دسمون لپاره يې خپله دندي په مخ بیولي ،دخارجه چارو وزارت چي دهیواد سیاسي ،ډپلوماسي ،تجارتي او نورې اړوند چارې يې ترسره کولي ، ،دمالیي وزارت .اقتصادي چاري چي دهیواد بانکی نظام يې په واک کې وه اودهیواد ټول مالي لښکتونه همدلته ذخیره او دبانکي نظام سره سم صادریدل اومصرف کیدل. دداخله چارو وزارت چي دولایاتوپه شمول يې دامنیه قومنداني ترولیکي لاندي وي ، دداخله وزارت دا هم خورامهم ارګان وو چي دهیواد په ټولو ولایاتو ولسوالیو او مربوطاتوکې يې ځانګړي امنیه قومنداني لرلي چي دهیواد داخلي چاري اومشکلات او امنیتي ستونزی يې حل کولي ،داستخباروراتو وزارت داوزارت هم داسلام په نظام کې ځانګړی مقام لري چي دهیواد اواسلام په ضد ټولي خفیه دسیي کشف اوخپلي خفیه چاري پرمخ بوځي ،دسرحدنوچاور وزارت داوزارت هم دنورو وزارتو په ډول په ټولو موبوطه پولوکې خصوصي دفاعي ځواکونه لري چي ملک له پردیو او تیریو وساتي . دکانواومعادنو وزارت دهیواد دذخائرو معدنو لکه سره سپین زر یاقوت زمروت ،میس ان مالګي تر کانونو، پوري په خپله ولکه کې لري چي دفاع او استعمال يې دې وزارت پوري اړه لري ،داطاق و تجارت وزارت داوزارت دتجارتي او سوداګریزو چارولپاره کارکوي چي دهیواد له تاجرو ،فاپریکوچلونکوصادراتو اووارېداتو توکیو کې مرسته کوي او داړتیا په وخت له خارجه وزارت اوګمرکاتو سره التماسی کیږي ، کمرک یادصادراتو اووارېداتو اداره د ایواځی هغه تجارتي توکي چي له نورې نړۍ سره تبادله کیږي دهیوا د په سرحدي پولوکي خاص نمائده ګي اوګمرکات لري چي اړوند چاري ترسره کوي ،خودمالی تروزارت پوري مربوطه دي ،دپلان وزارت، درغوني وزارت داوزارت هم دنوروزارتونو په څیردهیواد په روغونه په غاړه لري چي له هغوي څخه عبارد دهیواد لويې لارې ،پلچکونه، پاتمانونه او دولتي وداني رغولي دي ، دتعلیم اوتربیي وزارت ټولي تعلمي پروسي په غاړه لري چي دهیواد په هرګوټ کې ددیني اوعصرعلومو مدارس اومکاتب فعال ساتي اوددوي په روزنه اوتربیه کې مرسته کوي چي راتلونکي نسل ته علمي اوپوهنیزه ښونه کوي دطالبانوپه عصرکې دې وزارت خورا دپام وړ علمي خدمات کړي که چرته بخت یاری کړی وای، نوافغانستان به په اسلامي نړۍ کې به ددفاع اسلام ترڅنګ ددیني علوموځانګو هم وه،

دامربالمعروف ونهی عنی المنکر وزارت داوزارت دنوروزارتو څخه ځانګړې ده او دلومړۍ ځل لپاره دطالبانو په اسلامي حکومت فعال شو چې دهیواد په ټولو ولایاتو او ولسوالیوکې خپل ریاستونه اومدیریتونه جوړ کړل چې ددولتي ادارو اشخاصوپه شمول ټول اولس ته دامربالمعروف یعني په ښو او رواکړو امرچي عبارت له عباداتو اومعملاتو څخه دي اونهي عن المنکر چي له ټولو بدو ناروا اوحرامو چارو څخه منع کوي فعال ساتلي وو ددعوت او ارشاد وزارت داهم دامربالمعروف په ډول یوه اداره وه چي دهیواد بچانوته به یې داسلامي روزني درس ورکولو چي ددعوت په چارو کې د اوسني ډیموکراتیک یاډیموکراس نړۍپه ښځون کې چي یواځي فحشاء اومنکراتو ته ازادي ده په همدې عصر دطالبانو اسلامي حکومت یوباعزم شخص استاد یاسر دیادولو وړ دي دده جالب اوقوال الفاظ دانسان په زړه کې دیوریښتني داعي الی الله ځای نیوی اودهڅولو اوریښتنی هدف لوري ته یې سړی ډیر په بیړه بیولو چي دده له شهادت وروسته هم داولس په زړنو اوعقائدو کې دبدلون اودحق لوري ته میلان دوام لري ،خونومورړي زموږ دوست اوګاوند هیواد ؟؟؟؟؟ پاکستان په زندان کې شهیدکړ الله دي روح ښاد ولري . دحج او اوقافو وزارت دوزارت دحجیانو دلیږ او اړوند چارو ترڅنګ دمسجدو او مامانو په ترتیبولو کې مرسته کوي اوداسي ورته اړوند چاري هم ترسره کوي ،داډول اداره امور . اوداسي نور وزارتونه هم دي چي په هر اوونۍ کې به دوزیرانو مجلس یا شوری دائره کیدله چي دهیواد او داسلام امارت اړوند ستونزو دحل په مخه به یې لازم اقدامات او ورپورې تړلي چارې ترسره کولي چي دیو اسلام حکومت مثال یې نړۍ ته پیش کولو .

[۷] شوری یا جرګه

داسلام نظام اووم رکن شورا یا په اوسني پښتو اصطلاح جرګه :

په یوه ولسواک نظام د ډیرو قانونو نه د اسلامی قانون څخه اخستل شوی او بهیي ته یي لږ بدلون ور کړی دی چی یو له هغو څخه یو هم جرګه (شوری) ده چی د ولسي جرګه (پارلیمان) په بڼه راښکاره شوی او د ولسي جرګې او جرګې (شوری) ترمنځ توپیر دادی چی په شوری کی اهل حل کښیني او په ولسي جرګه کی بیاهم هماغه د رایو مسله ده پوهه او هوښیاری شرط نده حتیٰ هغه څوک چی په لیک او لوست هم نه پوهیږی کولای شي په ولسي جرګه کی کښیني او رایه ورکړی، دلته یوه پوښتنه

رامنځ ته کیږي چې څوک چې پوهه ونلري د یو ملت دلویو قضایاو په اړه به څنګه دریغ نیسي او رایه به ورکوي.
خو اسلامي نظام جرګې ته ډیر ارزښت ورکوي لکه چې الله وایي: (وشاورهم في الامر).
اسلامي نظام د شورې د غړو په ټاکلو کې له ډیر دقت څخه کار اخلي ځکه همدا شورې ده چې خلیفه ټاکي یانې شورې اسلامي نظام بنسټ ګڼل کیږي.

داسلامي نظام اووم رکن شوري یاجرګه

دطالبانو په حکومت کې

نوددې پیچیده او ماډرن ماحول سره ، سره دطالبانو اسلامي حکومت داسلام ټول امور چې دوخت ضرورت لیدل کیدل عملي کړي ولوکه په اوسني عصر کې یوډیرمشکل کاروو ، حتي دمصر او دیوبند علماء کرامو هم ډیرتېنګار کړي چي دسوچه اسلامي نظام راتلل په نتني زمانه کې داله امکانه لرې خبره ده لیکن بیاهم دطالبانو مخورو شخصیتونو هریوه په خپل ځای او په خپل اداره کې ډیرمشقت کړي اوداسلامي نظام په راوستو یې نړۍ ځان ته حیرانه کړي . اوئړیوالوته یې دیواسلامي نظام ښلګه وښوده ، خو داسلامي قانون وروستي ماده یارکن چي شوري ده دلومړي سره چي کله امیرټاکل کیدو هم دشوری په موټ وشو اوهم د وزیرانو ترمینځ په هر اووني کې یوه ورځ شوری لازمي وه اوهم دولایت په انګړ کې دوالي او اړوند رئسانو او اداري چارو چلونکي ترمینځ شوري لازمي چي ان ترولسوالیو پوري په هره ولسوالي کې شوري یو رکن وو . په نظامي ارګانونوکې اود اشخاصو ترمینځ دکوم جګړیز پلان لپاره شوري یو حتمي شرط وو چي داسلام لښکرو اوقومندویانو به ترسره کاوه په همغه ډول عمل ترسره کیدلو .

داوو داسلامي نظام پرتله دطالبانو داسلامي حکومت سره چي په ټوله اسلامي نړۍ کې یې یو مثال وړاند کړي او دخپلې وینې تر وروستي څاڅکي پوري یې په دین ، ملت او هیواد باندي خپله وفاداري او ایمانداري وښودله داچي نتني غربي میډیا دهغوي دخولو اخېستل شوي لوډسپکران هرڅه وائی دایوبې بناد پوچ دصلیبي کلیسیانو تبلیغاتي انګیرني او مذهبي جګړه ده .

دطالبانو دحکومت سیاسي لورلید

دطالبانواسلامي امارت

تاسو پوهیږي دنړۍ پرمخ چي څومره حکومتونه په مختلفوجغرافیایي موقعتونوکي موجوددي هریوېې ځانته دبېلا بېلومعنوي اومادي ارزښتونوپربنسټ دځپل سیاسي نظام مانې ودانوي اورنګ وطرزیې تعینوي .نوبنادطالبانوحکومت داسلامي سیاسي نظام داصولوپربنیادچلیدی چي مهم هغه یې اجرائیه ځواک ، داهل حل وعقدشوری (مقنینه) اوقضائیه قوه،چي مثالي سرتاسري امنیت اوټولنیزعدالت ته یې دنړۍ شتمن اودپرمختللي ټکنالوژۍ لرونکي هیوادونه هم ګوته په غاښ وو . داسمه ده چي په زماني لحاظ اسلامي سیاست څوارلس سوه کاله سابقه لري ،خویادوساتئ ! چي اسلامي سیاسي نظام اوس هم په نړۍ کي دتېرو او مروجونظامونوڅخه زیات دعصرهر راز اړتیاوو ته ځواب ویونکی اودنوي ساینس اوټکنالوژۍ په پرمختګ کي یې خورامؤثررول لوبولی دی .

داسلامي نظام لپاره مأخذات دلته وګورئ (۱)

- (۱) ۱ داسلام حکومتی نظام ۲ الاسلام بین الحکام والعلما
- ۳ اسلام د ضعیفو پوهانو او ناپوهو ځوانانو ترمنځ د شهید عبدالقادرعوده لیکنه
- ۴ الشریعة الحیاة العجائب من اخلاق الاسلامی
- ۵ اسلامي نظام دزاهد جلال زی لیکنه .
- ۶ الاحکام لسطانیه
- ۷ داسلام تاریخ

طالبان په حکومت کې ،عصري علوم او ټکنالوژي :

یو شمېر افکاردتعصب او یا ناخبرۍ له امله طالبان دنوي ساینس او دټکنالوژۍ دښمنان بولي .خود طالبانو دواکمنۍ په وخت کي دهیوادپه ټولو لویو ښارونوکي پوهنتونونه فعال وو چي دتعلیم وتربیې ،ادبیاتو ،ژورنالیزم ،انجنیرۍ اودطب اوساینس پوهنځیو په زرګونو لیلیه محصلینوته دزده کړي اسانتیاوي برابري وې .

اسلامي امارت دصنعت دغوړېدو اودصادراتو اووارداتودزیاتېدو اودهیوادوالو داسانتیا لپاره هیواد ته نوې ټکنالوژي یاني دډیجیټل ټلیفون دستګاوي راوړلې اودغه رازېې دافغان بسیم مبایل اوثریاټلیفونونو قراردادونه وکړل چي هغه مهال په سیمه ییزه کچه دانوي انکشافات وو چي په همسایه ملکونوکې یې هم دځوانۍ نوی دور وو .

ب طالبان اوښځینه تعلیم :

دطالبانودراتګ څخه مخکي ښځي څه چي سړیوآن پخپلوکورونواوکارځایونوکي دمصؤنیت احساس نه کاوه .ولي ښځوته خوییخي دتعلیم زمینه نه وه مساعده اونه هم دښځودزدکړولپاره تعلیمي مراکزو وجود درلودپرته له څوکوتوپه شماربنوونځیو څخه چي ،هغه هم بندنه ،بلکي دثانوي امرپوري تعطیل سول اونه په امارت کي دښځودزدکړوسره کوم هغه ډول جدي مخالفت موجود ؤلکه څرنګه چي غربي رسنیود خپلوسیاسي اهدافولپاره تبلیغاوه, بلکي په ډرستیوکي دامارت لخواداسلامي تعلیماتوله مخي دعصراړتیاووته په پام سره پرېیونوي ښوونیزمیکانیزم کارروان ؤترڅونجوني اوهلکان داختلاط څخه وژغورل سي اوپه جلاجلاښوونځیوکي زدکړوته دوام ورکړي اودغه رازدحمل ونقل وسایط یې هم بېل بېل په پام کي نیول سوي وو. ترڅوپه پوره توګه اسلامي حجاب مراعت اوتطبیق کړل سي ،چي دهیواد په یوشمېر ولایاتوکي وارد مخه لا دې پروسې البته دطب په برخه کي جریان درلود. زماپه اند یوازینۍ ستونزه چي دښځودتعلیم مخه یې ډب کړې وه اقتصادي مشکلات او دهیواد شمالي کې نظامی ووبس ،خوبیاهم ددې ستونزو دحل وروستۍ شیبې وې .

ج طالبان ،یونیکال او برایداس (خارجي اداري)

تاسي پوهیږئ !چي د کسپین سمندرگی په نړیواله کچه د طبعي زیرمو (گازاونفتو)څخه هغه مالامال سیمه ده چي پرسریې وخت په وخت د نړیوالوزبرځواکونو،سیمه ییزوهیوادونو اوخصوصي کمپنیو ترمنځ رقابتونه اوکشالې رامنځته سوي دي ،چي ددې جریان په دوران کي د امریکایونیکال اود ارجنټاین بریداس هغه دوې سیالي کمپنۍ وې چي غوښتل یې د افغانستان له لاري د منځنۍ اسیاد ترکمنستان هیواد څخه وپاکستان اوبیا هندوستان ته د گازونللیکه وغوځوي اود واړو کمپنیو د امارت سره بنې اړیکي درلودې حتی په افغانستان کي یې خپل دفترونه پرانستل اوهریوې یې داکوښښ کاوه چي دیادي پروژې د عملي کولو چانس ترلاسه کړي .دطالبانو هیئتونوهم امریکااوارجنټاین ته سفرونه وکړل ترڅو دواړو کمپنیو شرایطو او امتیازاتو ته په پام سره د افغانستان د ملي گټو پربنسټ دیوې سره یې دیادي سوي پروژې د عملي کولو پروتوکول لاسلیک کړي .منتهاد افغانستان اسلامي امارت دخپل ملي رسالت له مخي دیونیکال په نسبت د بریداس شرایط دهیواد د ملي منافعوپه گټه وبلل او ترمنځ یې (د امارت او بریداس) یولړابتدایې توافقات هم رامنځته سول .خومتأسفانه چي په امریکاکي د سپتمبر دیوولسمي نېټې د پیښي په بهانه پرافغانستان د صلیبي امپریالیزم ناروا یرغل نه یوازي ددې اونورو انکشافي پروژو مخه ډب کړه ،بلکي بې شمېره معنوي او مادي شتمنۍ یې هم راڅخه تالاترغه کړلې .

دطالبان په حکومت کې اودښځو حقوق :

مونږ افغانان الحمدالله ۹۹٪۹۹سلنه مسلمانان یواوبار بار شکرگذاریو چي ،الله سبحانه وتعالی دبې شمېره پیرزوینو څخه علاوه داسي ستر کامل اوشامل نعمت (اسلام)رابانديلورولی دی ،چي هم دین دی اوهم تمدن .که له یوې خوایې پخپله پراخه اوپسته غېږه کي اقتصاد،تعلیم ،سیاست ،ساینس اوټولنیزوچاروته ځای ورکړی دی له بلي خوایې بیاپه اجتماعي حقوقي مسائلوکي دمشراوکشر،نراوښځي مقام اووظایف هم ټاکلي اوښه تراتشریح کړي دي .

نوبناداسلام مقدس دین چي ښځوته په کیفي اوکمي لحاظ کوم حقوق ورکړي دي دافغانستان اسلامي امارت یې نه یوازي داچي تایدوي ،بلکي دلاښه تطبیق په موخه یې ډېري هلي ځلي اورازراز کوښښونه هم کړي دي ،چي دمثال په ډول دعالیقدرامیرالمؤمنین هغه فرامین یادولای سوکوم چي په ځانګړې توګه دښځودمشروع حقوقوداعادې اوپلي کېدوامرکوي اوپه ټینګارسره وایې چي "ښځي به په دښمنیوکي نه ورکول کیږي اودمیراث حق به پوره پوره ورته رسیږي "زماپه اندښځودحقوقوپه برخه کي چي امارت کوم دپام وړرول اداکړی دی ښایې ډېرونظامونودخپل حاکمیت په اوږدودوروکي هم نوي ترسره کړی اودښځودتعلیم خبره مومخکي ذکرکړه چي یوه فعاله پروسه په کاراچول سوي وه چي په راتلونکي کې به عملي کیدله ،خومتاسفانه چي حالات بل ور واوښتل چي دعمل ټولی جامي دیرغل خورک شوی .اونورخوجوته ده چي داډول تورونه نه یوازي پرطالبانو،بلکي پرټولومسلمانانو دغربي دولتونواوټولنولخوا لګول کیږي کوم چي دمعنویت دښکلي جهان درنګنیوځخه لیري دمادیت دتوروتیاروپه ځنګلونو کي حیواني ژوندکوي بشري کرامت تر پښنولاندي کوي اوښځوته یوازي دیوې مادي متاع اودجنسي غرایزوداشباع دوسیلي په سترګه ګوري.

دطالبان داسلامي امارت پاپلوسي اوپاکستان : یادپښتنودویم کور

ځیني خلګ اوډلي تورلګوي چي دطالبانوغورځنګ دپاکستان له خوارامنځته سو،خوکه لمړیه دووګوتوپټ نه کړونوښېله شکه چي دطالبانواسلامي- ملي پاڅون په حقیقت کي دوخت دحاکم انارشیزم په وړاندي ولسي غبرګون ؤ،نه دپردولخوایوایجاد سوی تنظیم .که طالبان رښتیاهم دآی ایس آی لخواراپورته سوي اوتقویه سوي وای ،نوولي یې دپاکستان دټینګاراواصرارسره – سره دډیورن کرښه په رسمیت ونه پیژندله ! ؟ ځواب واضح دی چي ،داد افغان ملت دملي ګټو ،ملي وحدت اوارضي تمامیت خلاف عمل ؤاودامارت لخوایې هم ځکه کاملا دیوخپلواک ملي دریځ پربنسټ تردید غوره سو. تاسي وګورئ ! اسلامي امارت دحاکمیت په ټوله موده کي کومه کړنه دپاکستان په ګټه اودافغانستان دملي منافعوپه زیان ترسره کړه!؟ اوکه مومنظوردامارت اوپاکستان ترمنځ ډیپلوماتیکي اړیکي اونسبتا ښه

روابط وي نوبياخوواضح ده چي امارت نه تنها دپاکستان سره ،بلکي دټولي نړۍ سره ديپلوماتيکواړيکواودوستانه روابطوته ژمن اوليوال ؤ.خومتاسفانه يوشمېر ګاونډيو هيوادونواوامپرياليستي قدرتونوپه افغانستان کي يومرکزي ،مترقي ،خپلواک اوسوچه اسلامي نظام نسواى زغملاى اوډول ډول ستونزي يې ورته ايجادولې ترڅوافغان غيورملت تل ددوى محتاج اوغلام واوسي اوبل خبره دپاکستان سره ددوستانه اړيکي باعث دافغان ملت همږغي وه تقريبا نيم پاکستان افغان پښتانه ،مهاجر اوياهم سني حنفي مذهب دي دافغان اوپاکستان ملت کلتوري ،مذهبي اوژبني روابط و څخه هم ددې توقع کېږي چي بايد په خپلوکې همږغ ووسي يعني دطالبانو همړي دپاکستاني ملت اوعلماؤ سره وو نه له سياسي کړيوسره ولي چي دپاکستان په ټول سرحد کې افغان مهاجر مېشت دي اوداهغه مهاجردي چي دروسي تاړاک مخه يې دنړۍ له زيښاکولو څخه ونيوله اوطالبان هم دهغه افغان مهاجراوافغانانو زامن دي.

طالبان اسلامي امارت اونړيواله ټلواله :

دملګروملتونوسازمان سره ددې چي دشمالي ټلوالي څوفراري غړي يې دتاجکستان په کولاب کي دافغانستان دملي حکومت په توګه په رسميت پېژندل ورسره يې دطالبانوتړواک لاندي دافغانستان په۹۵سلنه کي پرميشت کړيدلي غريب ولس اقتصادي اوسياسي يوطرفه بنديزونه هم ولګول چي، افغانان يې دخوراکي توکواونوروداړتياوړموادود بېساري کمښت سره مخامخ کړل چي په پايله کي يې په لسهاووزره ښځي اوماشومان دابتدايې صحي موادودنه شتون له امله دژونده بې برخي سول . لوېدځ مخصوصاً امريکاپه افغانستان کي ديوخپلواک اسلامي امارت قيام ونسواى زغملاى اوپه يوه اوبله بهانه به يې وخت په وخت اقتصادي اوسياسي پرابلمونه ورته ايجادول .منتهاد۲۰۰۱ز داکتوبرپر۷مه ،مطابق ۱۳۸۰ل ،دميزان پر۱۵مه نېټه يې په امريکاکي دسپتمبرديوولسمي دپيښي په پلمه ديوې صليبي تروريستي ټلوالي په مشرتوب دافغانستان پرپاک اوخپلواک حريم نارواپوځي تېری وکړ چي تردوې مياشتي پرله پسې مقاومت وروسته د۱۳۸۰ل،دقوس پر۱٦مه طالبان دخپل وروستي مورچل دلوى کندهاربنارونواوکليوالي اطرافوڅخه پرشاسول .دامريکايانو

دیرغل په پایله کې یې په لسهاوو زره افغانان شهیدان او ټپیان سول ،کلي او کورونه بمبار سول . هغه توپکسالاران یې چې طالبانو شړلي وو یو ځل بیا پر افغان ملت وتپل ،دمخدره موادو کر او قاچاق یو وار بیا رواج سو او هیوادوال د داسي ناخوالو سره لاس او ګریوان سول چې پخوا یې نوم هم نه و اوریدلی لکه :دایډز وژونکې ناروغي اود منسوخ عیسویت تبلیغ او......
او د شرم وړ یې لا دا چې د ملیاردونو ډالرو بسپنو سره سره آن د کابل ښاریان هم د برېښنا او صحي او بو د نعمت څخه بې برخي دي په ولایتونو کې خوځلک دیوې ګولۍ ډوډوۍ پیدا کولو په خاطر خپل اولادونه پلوري او په دولت پوري د مربوطو وسلوالو له لوري په روڼا ورځ د خلکو کورونه او دوکانونه لوټیږي ،ماشومان یې تښتول کیږي او د ملګرو ملتونو د پرېکړې په اساس د راغلو میلمنو !! لخوا یې اهره ورځ د هیوادوالو د کورونو د پلټنو ، وژنو ،نیونو او په سپیو یې د دارلو رټونو خبریږي .

د تیرو څه باندي لسو کلونو په اړدو کې صلیبي اشغالګرو او تالي څټو توپکمارو یې د وحشي ځناورو په څېر چې څه ډول مرګونه او جرمونه غوښتل هغه یې ترسره او افغان مظلوم ولس ته یې یوه دنیا اقتصادي ،فرهنګي ،سیاسي ،امنیتي اوټولنیزي ستونزي وزېږولې او لاهم متأسفانه دوام لري .

دطالبانو دګړندي فتوحاتو لنډ پېښليک

په(۳ /۱۱/ ۱۹۹۴)م کال کې دطالبانونوم دنړۍ پرمیډیا اخباراتواوچینلونو را ښکاره شوداوخت چي طالبانو یوڅه قوت پیداکړي ووخودبدبې اوجزبې یې خلک ډېرمتاثر کړي و.پرهمدې مهال دطالبانو اوټوپکسالارانو ترمینځ جګړه دبولد ک پرلویه لاره روانه وه چي په تصادفي ډول دپاکستان دیومرستندوی قافلی تیریدل پرمهال پاټک سالارانوراګیرکړه ،خوله بل لوري د طالبان اسلامي غورځنګ هم په ډیره چټکی سره ځپله دبریا مخه وهله چي همدلته دپاکستان تجارتي کاروان دټوپکوالو اوطالبانودجګړې ترمینځ را ایسارسو دطالبانومخالف ټوپکمارچي دګیلاني ډلی څخه منصور نومې قومندان وه او ددې ډلې مشری په غاړه لرله ،خوطالبان برلاسی سو اودګیلاني دډلی(جبهی)مشرئی سره له څوساتونکو ملګرواعدام کړل سو(اوبیایې دلویې لارپه سر دټانک په میل پورې دعبرت په ډول دڅوورځولپاره را وځړاوو)چي دطالبانودې کړنې په هیواد اوخصوصاپه مخالفوجګړه مارانو سخت تاثروغورځاوه چي ویراوډاروخستل ترڅو ددوی دپرمختګ لړۍ یې نوره هم چټکه کړه .

شهید مولوی امین الله مرحوم په خپلو خاطراتو کې داواقعه داسي بیانو :

یوه تاریخي خاطره

دطالبانو پاڅون اودسپین بولدک فتحه

شهید مولوي امین الله امین چي دتحریک تقریبا په سلو کې ۸۰ جګړو کې برخه وال وو دامارت په لښکرو کې ځانګړی حیثیت لري ، خورا دلاور عابد اوټېنګ عزمه مجاهد وو دجهادي سنګرترڅنګ دقلم اولیکوالي هم مینه پال وودهغه له یادونوڅخه چي لیکي : تر ټولو مخکې طالبان له قندهار « ډنډ ا ولسوالی » څخه د سپین بولدک پر لوري ولاړو په لاره کې چیرې هم دڅه خنډ سره مخ نه شول، په لاره کې ځای پر ځای طالبان پرېښودل، پاته طالبان سپین بولدک ته ورسېدل چې ورسره ملا نور الدین ترابي ؤ، او د امیر المؤمنین په لاره کې د طالبانو سره ؤ، د پاکستاني ویش سره نژدې په یو لوی مسجد کې یې طالبان راغونډ کړل، د چمن او کوټې افغانی طالبانو ته چې کله معلومه شوه چې طالبان تر ویښه رارسېدلي دي نو هغوئ هم په راغونډېدلو پیل وکړ، زه پخپله هغه رخت په چمن کې وم او په یوه مدرسه « جمعیة المعارف » کې مې داستاد په توګه زده کړه ورکوله، صدر المدرس مولوي عبدالحمید چې وروسته په شبرغان کې شهید شو او حافظ عبدالظاهر صاحب چې د مدرسې مشر ؤ، ددغو ښاغلو په څارنه کې

یوه شوری راوغوښتل شوه او په دې کې پرېکړه وسوه چې ټول استاذان او طالبان به د طالبانو د همکارۍ لپاره ځي حافظ عبدالظاهر صاحب دوه موټر کرایه کړل او مونږ ټول استاذان او طالبان هغه جامع مسجد ته ورغلو چې پکې طالبان راغونډېدل هلته مې د ترابي سره لیدنه کتنه وسوه د چمن دوه ستر علماء کرام له مخکې څخه هلته موجود ؤ، سلاح او نور ضروري شیان راغونډېدل، او ملګرو له یو بل څخه زیاته همکاري کوله، تر ټولو زیاته سلاح د ویش واکدارانو شهید ملا دوست محمد اخند او شهید ملا خالق داد اخند ورکړه ملا عباس اخند او طالبانو هم خپله سلاح راوړه، اوس الحمد الله په ټولو طالبانو سلاح ورسېده، تر اوسه لا په سپین بولدک کې د زنځیروالوو لکه وه تر ټولو مخکې طالبانو دوئ ته د علماء کرامو یو لوی وفد «استازی» و رولیږلو او دوئ ته یې خبر ورکړ چې دا زنځیر ختم کړی او دا سیمه پرېږدی، د زنځیر والو سره څه علماء سوء هم ؤ چې دوئ ته یې د زنځیر د جواز فتوی ورکوله. دغو بدبختو څرګند انکار وکړ او ویې ویل : چې دا زمونږ حق دی له دې وروسته طالبانو د قومي مشرانو او درنو خلکو وفد ورولیږی تر څو دوئ پوه کړئ دوئ ودغه وفد ته هم صفا ځواب ورکړ.

تر دریو ورځو پورې ددوئ د پوهولو هڅې کېدې خو دوئ یو مخ انکار کوی، او دوی هم د طالبانو په خلاف اتحاد جوړول پیدا کړ، تر درېیمې ورځې پورې چې کله دغو خلکو د طالبانو خبره ونه منله نو طالبان په یوه غټ موټر کې سواره شول چې نژدې څلویښت کسان ؤ او د ټولو سره سلاح وه پر موټر باندې یو غټ ټاټ واچول شو تر څو وسله وال خلک له دباندې څخه ښکاري، لویدیز له لوري موټر د زنځیر پر طرف ور روان شو له بل لوري څخه هم طالبان وهمدې طرفته راروان شول کله چې موټر زنځیر ته ورسېدی نو پر زنځیر ولاړ خلکو دا خیال ؤ چې دا خو کوم عام موټر دی، د زنځیر دا قانون ؤ چې موټروان به پخپله لاندې راشوه کیږي ودوئ ته به پیسې ورکوي، ناڅاپه له موټره طالبان راوغورځېدل پر زنځیر والو باندې یې ټوپکان ونیول، ځینو زور کوی او په مینځ کې دزې «ټکان» هم وسول، زه پخپله هغه وخت له سپین بولدک څخه د یو کیلو میتر پر واټن باندې وم، شل پنځه ویشت د قیقې وروسته نارې شوې چې ټکان مه کوئ، ټکان مه کوئ، کار خلاص شو، په شل پنځه ویشت دقیقو کې پوره ولسوالي فتح شوه او د طالبانو په لاس ډېره سلاح او غنیمت ورغی، څه مقابله کوونکي ووژل شول او څه ونیول شول په بندیانو کې یو قاضي هم ؤ، طالبانو هغه بازارته راوستی، او په ډاګه دده په خوله، پوزه او غوږونو کې د پیسو لوټونه ورکړه او په بازار کې یې وګرزوی، یو قومندان خپل موټر هم پرېښودلی ؤ قندهار ته وتښتېدی، طالبانو دده موټر هم په قبضه کې واخیستی او سهاریې د قندهار پر لور مخ وکړ، د قندهار له لوري د منصور په نوم یو قومندان او

امير لالئ قومندان او دهوائي ډګر له لوري قومندان فضل د ټانکونو، موټرو، او درنې سلاح سره د سپين بولدک پر لوري راروان شو سپين بولدک والو هم د طالبانو په ضد. د جګړې تيارئ پيل کړی کله چې له ټولو لوريو د طالبانو د ختمولو لپاره لښکر را روان شو نو خلکو طالبانو ته ويل چې ستاسو ماغزه خراب دي ددغو خلکو سره دومره سلاح او خلک هم ډير دي، او ستاسو سره هيڅ نسته، طالبانو به دغه خلکو ته ځواب ورکوی.

﴿كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ﴾.

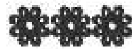
ژباړه: ډير واره له ډلو لږو نه دی چې غلبه يې کړې ده په ډلو ډيرو باندې په حکم د الله رب العزت سره. ﴿سورة بقرة: آيت ۲۴۹ پ ۲﴾

دارنګه طالبان ددغه آيت مصداق وګرځېدل په لاره کې لوی قومندانان د جګړې لپاره راووتل ددوئ سره په ګڼ شمېر کسانو سره ټانګونه او درنه سلاح هم وه، له ماسپښين وروسته طالبانو بريدورباندې وکړ د قندهار تر هوائي ډګره د طالبانو ومخته تر لس د قيقو زيات کوم قومندان نه سوای ټينګيدلای، بلکه خپل هر څه يې پرېښود دربګ پرلوري يې دتيښتې لار ونيوله، طالبان ورپسې ولاړو او ويې نيول د لمر لوېدو پر مهال طالبان وهوائي ډګرته ورننوتل او هوائي ډګر يې په ولکه کې واخيستی، سهار يې نيول سوئ قومندانان منصور او بارو د ټانګ په مل باندې اعدام کړه، په همدغه ورځ طالبان د قندهار وښارته هم ورننوتل تر ټولو وړاندې قلعه جديد، قومندو، او قول اوردو ونيول د ښار په پای کې د باغ پل په نوم سيمه وه چېرې چې د حزب اسلامي قومندانان سر کاتب څه لږ زور وکړ په همدغه ورځ دا سيمه هم فتح شوه په دوه درې ورځو کې دا ټوله سيمه قبضه شوه او څو غټ غټ قومندانان د طالبانو سره يو ځای شول او د سلاح ډک ډک موټرونه و طالبانو ته وسپارل د قندهار فتح چې کله بشپړه شوه نو طالبانو يو طرفته د کابل پر سړک او بلې خواته د هرات پر سړک باندې تشکيلونه پيل کړه. د شهيد امين الله د خاطرې پای

په(۵ /۱۱/۱۹۹۴)کښې دقندهارولايت دطالبانوپه لاس سقوط وکړاوملانقيب نومي جهادي قومندان په مرسته يې دولايت يوشميرناحيې اوفوځي ځايونه بې له کوم مقاومته ونيول ځکه چي ملانقيب درباني دتنظيم برجسته قومندان وو چي دحزب اسلامي ځواکونه يې ناکامه کول غوښتل،خوپه نوروسيموکې څه ناڅه جګړه ورسره وسوه چي په نتيجه کې دښار اطراف ترخپلې

ولکې لاندې راوستل ، همدا امله وچې دجګړې ځاني تلفات کم و یوائې تر څلویښتو نفرو پورې تول مړي اوزخمیان یې درلودل چې هغه هم دټوپکسالارانو درندو وارونو ښکارسوی هیواد وال وو.

اوپه(۱۹۹۴)م کال نومبراودیسمبر کې طالبانودقندهارڅخه علاوه پرنوروولایاتوهم برلاسی او واکمني پیداکړه بې له کم مقاومته نوددوی همدلته دواک ژواک کړې نوره هم پراخ سوه چې دجنوب غرب حوزه هلمند،زابل اوروزګان ئې په خپله ولکه کې واخیستل.

طالبانو له قندهارپرته دنورپرمختګ اراده نلرله اودایې هم یوالهي نصرت اوتصادفي پیښه بلله چې دقندهار دمظلوم اولس دغوښتنې په نتیجه کې رامینځته سو.

لکه چې مولوی احمدالله ناني اوملامحمد حسن رحماني ومجلة(خبرنامه)ته په هغه ګڼه کښې وویل چې په اګست(۱۹۹۵م)کښې خپره سوه.

په کال (۲۶/۱/۱۹۹۵)کې دزابل له ولایت څخه وروسته چې دحمیدالله توخي دطالبانومخالف ډله حزب پورې یې تړاو درلودې دخپلو ګوډو اوماتو لښکروسره یوځای له زابله پښې سپکې کړې او طالبانو دملاعبدالسلام راکیټي،دمرحوم حاجي سلام خان جهادي جبهې او شهید ملامددخان دجهادي جبهې په همکارې ددې ولایت نظامي اواداري واک په لاس کې واخیست اوبیادشهید عزیزخان اوملاراکیټي په مرسته یې دغزني ولایت هم د والي قاري بابا څخه ونیوی او دحکمتیارلښکرې هم ور و ،ورو یوپه بل پسې تولېدلې ،خودیرپه یو مایوسه او بې مقاومته انداز سره یې سنګرونه پریښودل وروسته له دې چې دحزب اسلامي قواوی دهیواد له جنوبي حوزې څخه لاس پرسر سوې دهیواد ختیځ اوپلازمیني ته وخوځیدې چې میدان ښار،چهاراسیاب اوسروبی یې کلک اوستراتیژیک سنګرونه وو نو دطالبانو لښکرې نورې هم دپیاوړتیا درشل ته په داخیلیدو وې

اوپه(۱۰ /۲ /۱۹۹۵)کال کې کې طالبانودغزني له بریا وروسته پرمیدان شهرحمله وکړه چې دحکمتیار یوه ټینګه مورچه وه ،خودطالبانو بریا او دحزب اسلامي شکست دوام درلود تر څوپه دې ولایت کې هم ټینګ نه سوا وطالبانودلته هم برلاسي سول.

او په کال (۱۹۹۵/۱۰/۲) کې یعنی د میدان ښار له سقوط څخه وروسته طالبانو په ظرف د څلورو ورځو کې وروسته له دې چې حزبیان له چارآسیاب څخه وه خوځیدل و سروبی ته - د حزب اسلامی ټولی هغه سیمی تر خپل واک لاندې راوستې چې پر کابل شاوخوا اګرزیدلی وي

او په (۱۹/۲/۱۹۹۵) کال کې طالبانو د اسلامي غورځنګ د برياؤ لړی د جنوب ختيځ ولاياتو ته واوښتله چې هیواد ټول د طالبانو په اسلامي نظام او امن ته لیواله وو. او په همدې تاریخ پکتیا او پکتیکا ولایت هم له کوم مقاومت پرته یو په بل پسې تسلیم سوا و اولس یې ښه تود هرکلی وکړ چې له یولوري دوي مذهبي لارویان وو او له بلی لوري د هیواد ناامنیو خلک ډیر په تنګ کړي ځپلي وو.

تر همدې برید چې طالبانو د هیواد جنوبي ولایتونه ونیول او خپل اسلامي نظام یې پکې پلې کړ نو ره موخه یې کابل ته سوه او کابل کې د مسعود، رباني، سیاف، خلیلي، مزاري، او دوستم قواوو په خپلو منځنې جګړوکې رانښکیلې او رباني ته دا ښه موقع وه چې دوا ړو لوروته پښتانه مري او حکمتیار خولا پخوا څخه دده رقیب او سیال و چې (ارګ یا مرګ) یې د خپلې جګړي یوا ځنی هدف او شعار وو.

طالبانو چې د عربي نړۍ، هند کې دیوبندی او پاکستاني مذهبی ډلو او د نړۍ له نورو علماکرامو څخه پوره همږغي، خواخوږي او د نظر تبادله لرله، نو په همدې بهیر کې دده لپاره چې د طالبانو اسلامي غور ځنګ ته بې له کوم ځانې او مالي زیانه څخه پرته پلا زمېنه په لاس ورسي د جمعیت علماء اسلام مشر قائد مولانا فضل الرحمن صاحب چې د رباني زوړ انډیوال وو په (۲۱/۲/۱۹۹۵) کې له برهاندین رباني څخه غوښتنه وکړه چې د کابل حکومت ټول اداري نظام او فوځې مهمات چې دده په واک او اختیار کې دي باید بې له کوم غنډ او ځنډه څخه طالبانو ته تسلیم او وسپاری ولي چې مجاهدین خو ددې اسلامي نظام د راوستو په نیت خپل جهاد او مقاومت ته دوام ورکړي وو، خونن هغه ارمان ددې هیواد بچانو دترسره کولو په موخه دبریا وروستي حل را رسولي دي لیکن بیا هم رباني د خوتشوبهانو په کولو سره ننه وکړه او دجګړي دختمولو توان یې نه درلود داسي بریښیده چې دا جګړه د کوم نامعلوم هدف او اشخاصو پوري اړه لرله ځکه یې رباني د سولي له بهیر څخه لیري ګامونه اخیستل.

په(۶/۳/۱۹۹۵م)کې کابل دجهادي ډلوتپلودمینځنۍ شخړودګر و ایران هم دنورو سیالو ګاونډیانو په څیربې غرضه اوبې تفاوته پاته نه سو دحزب وحدت خلیلي اومزاري ټلوالي یې دې ته هڅولې چې دهیواد مرکزکې اداري پوستونه اوستراتیژیکې سیمې په لاس کې راولي څومذهبي ګټې او ایران غوښتونکي اهداف پلي کړي بل لورې ته دپنجشیرې ټلوالي مشرمسعوداو دهغه ملګرودپلازمېنې دترلاسه کولو په نیت چې دمسکویان وروستي هدف وونوروسیالوجهادي ډلوته یې اجازه نه ورکوله اودایې ورته په ډاګه کړه چې نوردواک اوګدۍ خوبه بایدونه ویني ،خودمسعود دهمدې دریځ سره جوخت پاته مخالفولوروا اسلحوته لاس پورې کړاو یوبل ته یې سنګرونه ونیول چې لومړي دحزب وحدت شیعة ډلې اودمسعوددقواوو سخته خونړي جګړه راپیل سوه ، دښاغلي حکمتیا راو دوستم قواوو دکابل دروازي او اطرافو ته سنګرونه ونیول .

اوپه(۸/۳/۱۹۹۵م)کې چي دمنځني خونړي جګړوبهیرهمداسي پاتي ووچي دطالبانواسلامي لښکرو دکابل په څنډو دسپینوجنډو سوري وغوړول .په همدې مهال یې ټولو ښکیلو جګړمارودلو ته په هیواد کې دامن ،سلحي ،او یوموټی اسلامي حکومت اعلان خپورکړ،خوهغوي دطالبانو داسلامي تحریک دا اعلامیه ونه منله چي دبې وسلي کیدلولاره ورته ګرانه تمامه سوه اونوریې هم غبرګون دتوپک میل وښود اوپرطالبانویې نوړالزامات ولګول ،خوطالبان هم کله چي ددوي عکسل عمل منفي ولید ،نوخپل پرمختګ ته یې ادامه ورکړه اودایې یوښه چانس وبالوچي له یوه لوري دمسعود ،رباني اوسیاف ډلې وې اوله بل لوري حکمتیار،دوستم اوشیعه (مزاري اوخلیلي)ډلي ،خودلته دشیعه مزاري ډلي اومسعود ترمنیځ سخته جګړه روانه وه نوطالبانو همدا یوه ښه موقع وبلله چي پرشیعه ډلویې دبرید لپاره لښکري تیاراوپه لږوخت کې یې دشیعه جګړماروسنګرونه خالي اوعبدالعلی مزاري یې روغ رمټ ونیوي چي وروسته دتښتني دهیڅي لامله ووژل سو.

په(۱۱/۳/۱۹۹۵)کال کې طالبانو دلومړي ځل لپاره د وروستي مخالفي جګړماري ډلي سره دسیالي مهم سنګرونه اوسترا تیژیک فوځی موقعتونو باندي برلاسي سول او دا هم دکابل دنیولولومړي لاره وه.

په(۱۱/۳/۱۹۹۵)کال کې دمسعودقواوله همدې خالیګاه څخه په استفادې سره ټولې هغه سیمې چي دمزاري شیعه ډلو (حزب وحدت) څخه خالي سوې همدوي ونیوې هغه چي دکابل غربي لورته واقع وي.

په(۱۳/۳/۱۹۹۵م)ددې بدلون سره دحزب وحدت شیعه ډلي مشرعبدالعلی مزاری طالبان ژوندي ونیوي دده برمته کول کومه عادي خبره نه وه دایران جمهوریت لپاره یوسخت ګوزار وو چي له یوي لوري یې دنوموړي په توسط سره دمذهبي نفوس اوسیاسي ګټې لاس ته راوړل هدف وو له بله لوري په هیواد دناارامیو ښه اله وه ،دسمبي جهادي مشران وائی کله چي نوموړي طالب مشرانو خپل مرکزي ولایت قندهارته دنقلولو په یوه څرخې چورلکه کې انتقالولو ، هغه ووچي دلاري په اوږدو کې دمیدان ښارپه سیمه کې دځان خلاصولو په موخه په چورلکه کې له سپرو ساتونکوطالبانو سره په جګړه سو چي په نتیجه کې یې چورلکه کښېنتلوته اړایسته ،خوپه همدې مهال کې یې یوشمېرساتونکي طالبان هم شهیدان کړي وو ،خوکله چي له چورلکې څخه دتېښتي تکل وښود په یوه ناڅاپي ډول دطالبانو یوبایپورموټرچي دکومې بلې موخي لپاره چرته روان وو دچورلکې په لیدوسره ورته اسارسو که ګوري چي کوم څوک له چورلکې څخه د تېښتېدو په حال کې ده ،نوله دې سره سم یې دهغه په نیولو لاس پوري کړ ،خوهغه دمقاومت دریځ څرګند کړ چي په نتیجه کې ووژل سو.

په (۹/۵/۱۹۹۵)کال کی چي دمسعود اورباني له لوري کومې دروغي جوړي خبرې اتري ترسره کړي ،خوهغومذاکراتو کومه مسبته نتیجه ورنه کړه چي بلاخره دطالبانو وروستی غوښتنه همداوه چي باید دکابل واګې همدوته وسپاري ترڅوپه هیواد کې دیوه موټي اسلامي نظام په برپایه کیدوسره دوی ته هم دولتي څوکې ورکړي ،خوهغوي چي دروسانوترمستقمې مرستي اودهغوي ترتاثرلاندي وو دطالبانوددې غوښتنې غبرګون یې منفي وښود ،خوبیاهم مسعود خپله میدان ښارته دروغې ترعنوان لاندې سفروکړچي ترڅوددوی دریځ اوفوځې ګشت او ګوزرووینې ،خوطالب مشرانوچي ملاسلام راکېټی هم ددې منځګړیتوب کوربه وو له ده څخه وغوښتل چي له مشرملامحمد عمراخند سره خپله له نزدې څخه ووینې ترڅوسوئ تفاهم دابهیریوې مسبتې نتیجې ته ورسیږي ، خومسعودظاهرآدمذاکراتو دالومړي سفرکافي وبللواوترډې منځکې یې هم دڅه

فوځې مرستو خواخوږي ښودلي وه چي طالبانوته نسبتاً ترنورو جګړومارو ډلو محبوب ښکاريدي ،خوکله چي مسعود بيرته کابل ته ورسيد همدا روغ رسيدل يې دځان لپاره غنيمت وګڼل اوپه سبايې خپلو ټولو جګړماروډلوته دتيارسي حکم صادرکړ چي بايدپرې نږدي دکابل په دروازو باندي دطالبانو لښکرې راداخل سي اوله خپلوسنګروڅخه پوره مقاومت وکړي ،خوبل لورې ته يې بيا دجمعيت ټولوقومندانانوته حکم صادرکړي چي دطالبانو له پرمختګ څخه کلک سنګرونه وساتي .
په همدې لړکې يې دجنوب لويديځ حوزي مشرتورن اسماعيل ته هم امروکړچي دلويديځ له لورې دطالبانومقاومت وځپي ،ترڅوپه دوسنګر نو ووېشل سي .
دهمدې کال په اوږدو کې دجګړې اورو ډيرتودسو چي بلاخره دتورن لښکروفراه نيمروز اوهلمند ولايتونه ونيول چي دطالبانو مرکزي ولايت قندهار هم په خطرکې سوخو نويديځ ته درسيدوپه مټ دطالبانويوشمېرتکړه اوجګپوړي مشران هم څه زخميان اوشهيدان سول چي دهغه له قطار څخه مرحوم ملامحمداخند هم وو، ولوکه مخالف لوري ته سخت زيان هم اوښتي وو ،خولدې ګړندي اوپردې بدلون سره دپښتنواومذهبي ځلميوجزبي اوغوسي راوپاريدلي چي همدايوحيرانونکی پاڅون وو مونږ ددغوسحنوشاهدان وو چي خلکوبه خپل دوکانونه ،ريړۍ اوځمکې همداسی خوسي پريښودلي اودطالبانو داسلامي تحريک په لښکروبه ورګډېدل ،خودپښتونخوامېشت ځلمو اوقندهاري اولس اوښاريانو پاڅون ډيرجزباتي اونه ماتيدونکو ووچي نتيجه کې يې دتورن توری لښکري ترهرات ورسولي .

بالاخره امير المؤمنين هم د جګړې ډګرته راووتلو

﴿ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً﴾ ﴿پاره ۴﴾

ژباړه : بيا هغه له غم وروسته امن نازل کړ .

شهيد عبدالمنان په خپل يادونو کې ليکلي چي :

(دا د الله رب العزت مرسته او نصرت ؤ چې هغه د امير المؤمنين او دهغه د ملګرو پښې ټينګې کړي، امير المؤمنين پخپله د جګړې ډګر ته راغلی او پخپله يې د طالبانو قومنده پر غاړه واخيسته، په دې سره طالبان ډاډمن شول، اوس پر دښمن باندې د لويې حملې تياری پيل شو په دې راتلونکې ورځ طالبانو پر دښمن بريد وکړ هغه يې پر ماته مجبور کړل، د شهيد ملامحمد اخند وينو رنګ راوړی دښمن يوه تاريخي ماته وخوړه طالبان پر مخ روان ؤ، او دښمن په شا تښتېدی، طالبانو يوائې په شپږو ورځو کې ډيرې ولسوالۍ فتح کړې د دښمن چې شومره فوځ وو جګړې ته راغلی ؤ، له هغه څخه نيم هم ژوندی نه شو پاته کله چې دښمن ماته

وخوړه وتښتېدې نو طالبان تر شا ورپسې ؤ دښمن سړک پرېښود پر دښت ورمخ شو. له هلمند څخه دهرات لاره نژدې پنځه سوه کیلو میتره وه څکه دا سفر پیاده پرې کول شوني نه ؤ. د دښمن ځواکونو ځان ژغورلو لپاره په دښتونو کې تښتېدل طالبان په موټرونو کې ورپسې شول او دوئ یې وژل دهرات په سړک دومره مړي پراته ؤ، چې دبلبوبي له کبله دموټرو هنداري «شیشې» هم سړي نه شواى خلاصولاى. دوژني سره سره د دښمن ګڼ شمیر وګړي بندیان هم شول.(دشهید عبدالمنان له یادښتونو څخه)

مګرپه(۳/۹/۱۹۹۵)کښبی دهرات دوالی اواحمدشاه مسعودپه مینځ کی هم اختلاف راغلی چي نورنو دتورن قوت هم کمزوري وو اودطالب غورځنګ دمقامت هوډ یې نه درلودی چي کابل چارواکو هم نوموړي تورن یې په یوشمېر بې امریو تورکړ او دعزل(لیری کیدلو)امریې صادرکړ،خورباني اومسعوددواړه په یوه خوله نه وو طالبانو چي اوس دجنګې تاپتیک یوه ښه تجربیه لرله لدې څخه یې استفاده وکړه اودپرلپسي جګړي په نتیجه کې یې له تورن پاتو جګړمارو څخه دهرات ولایت ونیوي اوښاغلي تورن له شکست وروسته ایران ته پښې سپکې کړي.

په(۱۰/ ۱۹۹۵/۱۰م)کې دطالبانو اسلامي غورځنګ یومنظم شکل اختیارکړ اودهیوادلویه برخه یې په واک کې راوستله اوس نودیو منظمې اداري لپاره دکابل (پلازمېنې) ترلاسه کولو اړتیالیدکیده ترڅو نړوالو ته دیوه حکومت اورسمېت په ډول ومنل سي طالبانوهم خپلې لښکري چي تولې له تنکي ځلمیو څخه جوړي اوهم داسلامي غرور له زوره ډکې وي ملت یې هم دښه امن اواسلام غوښتنې لامله ډیرلیوال وو چي خلکوبه دامن پریښتی بللې اودهرې سمې په نیولوسره به یې ډیرتود هرکلي کیدلوچي اولس بې مخې ته ګلان شندل بس همدا ددوي اسلامي او طالبي غروراو ویاړوو چي څوک ورته دتېنګېدو نه وو دهمدې څخه په استفادي سره طالبانو دکابل دنیولو کلک هوډ وکړ ،ولي چي نوریې ګردچاپیرسیمې اوولایتونه فتحه کړي وو طالبانوچي دیوستر برید تابیانیولي وه ،خپل مشرملامحمدعمراخند دښه نیت ،پاکې عقید اوپه صفونوکې دصالحو اونیکوخویونوپه غوښتنه سره یوفرمان صادرکړ دچاراسیاب خیراباد لوړې څوکې یې دکابل د محاصرې لپاره تریو وخته پوري راټینګې کړي چي ددې اهموسیموفتحي یې دویم ځل ووچي نورکابل ښار محاصره وو.

په(۳ /۴ /۱۹۹۶)کال کې چې طالبانو نړیوال اسلامي حیثیت خپل کړدټولې اسلامي نړۍ جهادي نهضتونو (ډلې)،علماؤ اسلامي اومذهبي ګوندونوله طالبانوسره دښواړیکواوراسه درسه لړۍ جاري وساتله خولدې سره دالقاعدې نیټ ورک (تړلي شبکې)هم یوښه رول ولوباوو چې په ټوله نړۍ کې یې دیوسوچه اسلامي نظام په ساتلواوراوستلوکې سره سلا اوموټي سوچي داسلامي نړۍ ټول مقبوضه هیوادونو مشرانوخپلې ټول ارمانونه اوهیلې تردوي پورې وتړلي چې په دې کې دچیچنیا،ازربائجان ،ازبکستان ،تاجکستان ،قرغستان ،کشمیر، چینې ټاپو ،لیبیا ،فلسطین اونوره عربي نړۍ ...جهادي اوخپلواکۍ غوښتونکي مسلمانان شامل وو،نوکله چې دمسلمانانو دیوستر اتحاد بې مثال وحدت رامینځ ته سو د همدې سره دمسلمانانو یوامیراوخلفه ته اړتیالیدل کیدله ،خوپرهمدې بنااسلامي نړۍ علماؤکرامو ، جهادي رهبرانو، اولسي مشرانواودهیواد د دودیر یشوولایتونوجید علماؤکراموجهادي اوقومي مخورو په اتفاق سره یوستره غونډه راووبلله سوه چې یوازې پکې پنځلس سوه (۱۵۰۰)راغوند وسوعلماؤپه تائیداوجدې غوښتنې سره چې نه یوائې په هیواد کې دمسلمانانویوه امیراوخلفه ته ضرورت لیدل کېدی بلکې دټولې اسلامي نړۍ لپاره دیوپراخ اسلامي تحریک اودتیروخلفاؤ په څیریوامارت خلافت ته ضرروت اواړتیاوه ،ځکه چې دټولې کفری نړۍ هیوادونه ولوکه په ادیانوکې سره مخالف وو ،خودمسلمانانو په وړاندې یې دیوملت څرګندونه او احساس یې کاواودایې په ډاګه وله چې په افغانستان کې کوم اسلامي نظام جوړسوي دادټولوکفري هیوادو لپاره دخطرزنګ دي دمسلمانانو دامیرټاکلو په مهال په امریکاکې د ټامیزورځپانې په یواوړد کالم سره چې دنړیوالې صلیبي ټولنې دمشرله لوري ورکول سوي په کې لیکلي ووچې دطالبانو اوالقاعده ډلوچې کوم حرکت پیل کړي دابه دنورو ادیانو اوملتونوپه وړاندې ډیرمنفي پایلې اوموخي ولري ،ولې چې نوموړو اسلامي سخت دریځو ډډیرو زړو رقابتونونظام چې دامارت اوخلافت په نوم یوپراخ نړیوال غورځنګ راپیل کړي ،اوکه دې ته ورته تیرخلافتونه اوامارتونه ته وګورو نوویلای سوچې دعیسویت ،یهودیت ،بودائزم او الحادپه وړاندې به دایودناسورزخم وي اوداچې دعمراوامیرالمؤمنین کنګوسي په نړیوال میډیاخپرېږي دابیایوبل نوی ویرونکي خوب دي که تاسو غربي امپراطورانوپه اصطلاح دسخت دریځو اسلامپالوتاریخ ته ځیرسي ،نودعمربن خطاب اوعمربن عبدالعزیزپه نوم چې ددوي په تاریخ کې عمرین بلل کیږي ددوي دزورواکۍ او واکمنۍ په مهال خودنورو ادیانواوبې اسلامه ملتونو دمغلوبیت اوناخوالې دور وو اودا اوس دریم عمر چې هم هغه نظام اوهغه دریځ لري نوددې نوې

عمر دریغ به د تیرو سخت دریځو په ډول سخت وي باید ددې نړیوال ترورېزم جرړې په هم هغه ځای کې ووځې او د مخنوي لپاره یې په نړیواله سطحه اقدام وسي تر څو د نورو ادیانو ازادي په خطر کې واقع نه سي.

نو د کفري نړۍ همدې احساس مسلمانانو هم په غور ځنګ راو ستل چې له ډېرو لیرو هیوادو څخه د اسلامي نظام د سیلانیانو او خواخوږو د راتلو راتکیدو لړۍ ورځ په ورځ پراخېدله چې په همدې بهیرکې په هیواد کې د علماؤ غونډې ښاغلي ملامحمدعمرمجاهد ته دده د تقوی' دیانت ، غیور او مجاهد پرور و احساساتو لامله ورته د امیرالمؤمنین لقب ورکړ، خو په همدې لړکې نوموړي امیرالمؤمنین حاضرې غونډې ته ددې درانه نامه څخه انکار وښود چې د خپلی تقوا څرګند و نه یې کوله ،خو د غونډې ګډونکونکو ممتازو شیخانو صاحبانو بلاخره په دې سره مجبور کړ چې د امارت مشرتوب ته غاړه کښېږدي بیا هم نوموړي د خپلي غاړې د خلاصون په موخه په راغونډ سو علماؤ کراماو د امارت په مسؤلینو (چارواکو) باندي داړېه ور واړوله چې زه ستاسو هرغوښتنه په سرسترګو منم ! ، خو هغه غوښتنه به تاسو په خپل ایماني وجدان سره د شریعت محمدي په رڼاکې وړاندي کوي اوزه به یې د امراو حکم په شکل صادر وم او که چاد غدارۍ اوچاپلوسۍ له مخې تېراستنه ترسره کړه نو داړېه به په ورځ دقیامت ستاسو په غاړه وي ولي زما لپاره به د ټول هیواد او نړیوالو مجاهدینو اداره او نظام په یوسره ناشوني وي زه ترخپله توان او پوهې پوري د خلفاؤ راشیدینو په څېرنظام پلې کول لازمي غواړم ،خو ستاسو وفاداري او ایمانداري لازمي ضرورت ګڼم څکه چې دا افغانانو لپاره هم وقار او ویاړ بولم چې د مسلمانانو د خپلواکي اوازادۍ لپاره دچوپړ جوګه ګرزي ...خو الله لحمد چې د هیواد د میلونو شهیدانو ،یتمانو او کونډو رنډو او زخمیانو ارمانونه په پوره کیدو ښکارې د هیواد په سلنه کې ۷۵٪ برخه د اسلامي شریعت او امن ترسوري لاندي ژوند تیروي پاته برخه هم انشاءالله د کمونزم د پاته شونو څخه پاکېدونکې ده ...کفار د اسلام دا نظام نه سي زغملای هغوي چې نن مسلمانان په یوه او بله بانه تهدیده وي او د نړۍ په هرګوټ کې مظلوم او مغلوب دي همدا د صلیبي اویهودي استعمار پټې طوتیٔ دي چې دیونا څرګندې کنِدې په لوري یې ټېل وهې یوخت به ډراماتیزه ډیموکراسي دیوکرغیړن استثمار په غاړه ودروي ،خو که تاسو د غفلت لاره خپله کړه ...دا وو د عمر ثالث د امارت لپاره د امیرالمؤمنین د ټاکني د مسؤلیت وینا او دده رحمه الله هغه مو [redacted]

[redacted]

اوپه اگست(۱۹۹۶)کې دحکمتیار ډلې تېلې دپکتیا اوپکتیکاپه شمول نورې تولې سمې په پرلپسې ډول له لاسه ورکولې چې نوریې په هیواد کې داوسیدنې اوسنگرموقع نه لیدل کېدله اوطالبانوهم خپل پرمختګ ګړندی اومیرنی ساتلې ووچې دحکمتیارپه ډلویې دهیواد مځکه ګچلې وه دحزب ډله چې نورله مقاومته عاجزه اودهیواد په جنوب لویدیځ اوختیځ کې یې د دریدلو ځای نه لرلونومجبوره سوه چې تیتبک بدل کړي ؛چې همدې ته نږیوال دسیاست دوه مختوب وائی :
همداوو چې دخپلو مخالفو لورو سره د بقااوپناپه موخه دیووالي مذاکرات شروع کړل چې په نېتجه کې حکمتیار دخپلې سیالې جګړه مارې ډلې سره دپخلاینې هڅتونه ولیږل او په ډیره چټکې سره یې دخپلواهدافودخوندي ساتلو په غرض خپل تول مینځنې رقابتونه لرې کړل اوپه روغه جوړه سره بریالی سول (چې همدا دطالبانو اسلامي غورځنګ لخوا دهیواد دجګړه مارو ډلو یوعبرتناک انجام، دملت غولنه ،اودروغژن اهداف وبلل) .

همدا ووچې په(۵/ ۲۴ / ۱۹۹۶)کی دحکمتیارپاتي لښکرددە په شمود کابل ښارته داخلې سوې ،کله چې ددوی مذاکراتوکې کومې مادې لیکلی وي یوه همداوو چې ښاغلي حکمتیاربه دصدارت عظمی(رئیس الوازراء) دمسؤل په توګ درباني حکومت کې کارکوي چې دوزیراعظم څوکی بلل کیږي اوبل ماده داوه چې دحکمتیارلښکرې به ددوی له فوځونو سره یوځای دطالبانو اسلامي غورځنګ په وړاندې په لومړیو لیکو کې جګیږي.

په(۸/ ۲۴ / ۱۹۹۶) طالبانو دپکتیادفوځي مهماتویوه لویه ذخېرو هم ونیوله چې دهیواد دفوځي مهماتوله سترزېرمتون څخه ګڼل کیده چې دلته نوردحکمتیارصیب وروستي دمهماتو ځاله وو طالبانوترهرڅه لومړی دفوځې مهماتوپه راټولو ډیرکوښښ کولولدې وروسته طالبانو مخه دنورو پاته تنظیموپه لوربسوه چاچې ددوي دنظام مخالفت کاوو له هغوي څخه دننګرهارشوري او دجلال اباد واکمنه ډله وه.

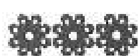

اوپه(۹/ ۲۴ / ۱۹۹۶)کال کې دبریاوو په لړکې طالبانو بل لورې ته دلوګرولایت دازرې ولسوالی ګیرکړه چې داهم دکابل دفاعي خط وواوخورا مهم نظامي اوجنګي موقعت ګڼل کیدی .

داسلامي تحريک ځواکونو دختيځ لوري ته هم پراخ فتوحات پيل کړي چي په (۱۹۹۶/۸/۹) کې يې دحصارک ولسوالۍ ګيرکړه چي دجلال آبادښاردروازه بلل کيږي او دننګرهارشورۍ يې له کومه مقاومته ماته سوه چي په لس ګونو ټانګان او توپونه او نورفوځي وسائل داطالبانو اسلامي تحريک ته په لاس ورغلل.

په۹/۱۰/۱۹۹۶) کې دطالبانو پرمختګ په لړکې چي له يوې خواددوي نه ماتيدونک پرمختګ اوبل لوري ته په ټوپکسالارانو کې ددوی مذهبي سياست چي خلک يې دجګړماروله ملاتړڅخه په نفرت اوويره کې را وستي وو نودا اثر وچي څوک ورته دټېنګې نه و ، همدامهال چي نوردننګرهارولايت دسکوت په حالت کې وونوښاغلی حاجی عبدالقدير دننګرهاروالي سره دملګری محمدزمانه چي دنومورې ولايت هوائی ډګرمسئول و يوځای يې دټېښتې په نيت پښې سپکې کړی او دپاکستان ولورته واوښت چي ځان لپاره يې داغوره کړه چي بس يوائځې ژوند غنيمت دي خوله حزب اسلامي وروسته دا دننګرها ولايت دمحاذملي تنظيم پو.ي مربوطې قواوي وي چي ختمې سوي.

اوپه(۱۹۹۶/۹/۱۱م) کې چي کله حاجي عبدالقديراو محمدزمان له ننګرهار وروسته له څه هردوړڅخه پښې سپکې کړې لدې سره سم داسلامي تحريک ځواکونو دښاغلي ملابورجان اخند په نظامي مشري دننګرهاردعلم ،عرفان اوادب ښارته دامن سپينې لښکری دسپينو جنډوسره داخل کړي اودنومورې ولايت خلکويې خورا تود هرکلي وکړ. ننګرهارچي په هيواد کې دنوروولايتوڅخه دعرفان اوادب په ډګرکې ځانګړی مقام لري چي دستروعلمي ،سياسي ،جهادي اوادبي څيروڅخه هروخت برخمندوي او په همدې لړکې يې داوسني شاعرانو اوليکوالانو په بې ساري ډول دننګ ،خپلواکي اوجهاد شاعرانه سنګر تود ساتل دهيريدو وړ نه دي چي ددوی له راخوځيدو اوپارونو سره دلويي پکتيا ،کنړ ،قندهار ،زابل او هلمند يوشمېراسلامپاله شاعران اوليکوالان يې هم په ننګ اوغورځنګ راوستل سول لکه دملالي يوې ټپې چي څومره ننګونه وکړه(۱) .

---

[1] (دننګرهارشاعرانه جهادته مو څکه څه پاملرنه وکړه چي په اوسني صليبي استعمار او استشمارکې يې بې ساري ژبنی جهاد ترسرکړ ،چي دانګريزانو ديرغل په وړاندي يې په اولس کې دخپلواکي ،اوازادی يوستراحساس راوپاراوو ددوی کلني مشاعري دي تل ژوندي وي.)

ننګرهار او نورو ختیځو ولایاتو په لور

اوپه(۱۳ /۹ /۱۹۹۶)کې دطالبانو اسلامي لښکروخپل پرمختګ ته دوام ورکړ چي غوښتل یې دپلازمېنې کابل شاا وخوا اطراف په خپله ولکه کې راولي ترڅو کابل دلویو لارو لخوا محاصره او بیا فتحه کړي نوداوو چي ددوی اسلامي لښکرو دلغمان ولایت په لوري مخه کړه او دڅه مقاومته وروسته یې دلغمان ولایت هم فتحه کړی .

اوپه(۹/ ۱۴ /۱۹۹۶)کې یې دپرمختګ لړۍ دکونړولایت ته ورسیده چي دې بریاوو دطالبانو مخالفین نورهم په ویراوډارکې واچول چي له روسانو او ایرانیانو څخه یې دښکاره همکارۍ غوښتنه وکړه چي دطالبانو اسلامي تحریک یې دپاکستان له لوري وبللو ،خو طالبانو ددوي تبلیغاتوته کومه توجه ونکړه چي دکونړولایت یې په پوره ډول فتحه کړي اونوریې دکابل په لورخپلو نظامي لښکروته دتیارسي امروکړ.

اوپه(۹/ ۲۵ /۱۹۹۶)م کال کې چي کله دپکتیا ،پکتیکا ،ننګرهاراوکنړولایتونه فتحه سودحزبی اسلامي وروستي مرکز اودنوموړي تنظیم پاته ځواکونه دسروبی ته رانقل سوچي دکابل مربوطه ولسوالي وه په همدې ولسوالي کې دحزب سترجنګي قومندانان لکه :زرداد ،قلم اوچمن محکم جنګي مرکزونه وو چي له دې ځایه دکابل له واکمنوسره دمرکزیه ډول جګیدل ،خوهمدلته یې دتوپکسالارانو ډیرلوي لوي ځنځیرونه چي دمحصول په نامه یې جوړکړي وو له عامو خلکو څخه په زور اوجبرنقدي او وسائل اخیستل تردې پاتګونوپه امن اوعزت تیریدل یوه ناشوني خبره وه چي نړیوال مطبوعاتي رسنیوددې پاتګونو خورا سترستر واقعتونه په سرلیکونو کې خپرول چي یوله هغه څخه دښاغلي زارداد دپاټک سپي وو داسپي حیوان نه بلکي انسانان وو چي چابه پیسي یامال نه ورکاو ،نوانساني سپوبه هغه سړي داړلو او خوړلو په همدې تور دسپومشرښاغلي زارداد له هیواده څخه وتښتیدي او اوس په غربي هیواد( ) کې اسیردي چي له انګریزانو څخه هم دخپل جرم سزا وینې اوداسي ګمان هم کیږي چي دنوي کورني جګړي لپاره به یې ساتلي وي ،خوکله چي دطالبانولښکري دسروبی په لورحرکت وکړ له لږمزاهمت وروسته دسروبی ولسوالي دطالبان په لاس ورغله او دکابل او حزب ډلي په تیښته بریالي سوي،خوتولی سقېله او خفییفه سلاوي پاته سوي چي هغه دطالبانو لاس ته ورغلي .

دملا بورجان اخند شهادت او دکابل فتحه

اوپه (۹/۲۶/۱۹۹۶) دطالبانو قواوی دپول چرخي منطقې ته وراندی سوې او دطالبانو دعسکرو یو لوی مشهور مشر ملا بورجان په شهادت ورسېدی دي دکابل دفتحي سنر اتل او شهید بلل کیږي چي همدي سره نور ددښمن دمقاومت کړي یوه په بله پسي ماته شوه او داسلامي لښکرو دنوتلو بهیر دکابل ښارته پيل کړ.

دسهار څرک او دازادۍ پړک په کابل کې

اوپه (۹/۲۷/۱۹۹۶) کې وروسته له څه بدلون او تلفاتو دطالبانو لښکري دکابل ښار (پلازمېنې ته داخلې سوې چي دتکبیر ازانګو یې دکابل غرونو او ښاري فضاته نوی رنګ لورولو او له بلې لورې کابلي اولس څلمي، جنګي، بداو ماشومانو چي دځو کلنو جنګځپلو، ظلمونو او خودسرو اکمنیو دیر زوروللي او دردولي و دطالبانو سپینې لښکري یې د سروګلونو په وړاندې کولو سره هر کلي کولې چي دبامونو او پارتمانونو له څوکو څخه به یې دګلونو په ګیډیو دښار په لوري بدرګه کول او دکابل تولو فضاد ښه راغلاست زمزمو او دتکبیر چیغو اخیستي وه، نوره دویراو ظلم کډه دشمال غرونو ته په یوه مایوسه او پښېمانه اندازکې تولیدله او دښار چاپېریال دامن په لښکرو سره دیوې سولیزې راتلونکي زیري خپرول شپه په فتوحاتو سرته ورسیده دښار تولي لاري او دولتي ودانې په یوه حیرانونکي وقاراو بریا سره سپینو لښکرو په واکې اخستي وي، خودسپید وداغ په پړکیدو سره دمذهبي لښکرو اذانونو کابلي اولس ته دمدني خاطراتو نوي او سپيڅلي احساس وریاد او انځورول داسي ښکاریدا تا به ویل دهرواټ په وره کې بلال رض دالهي فرمان راغوندولو لپاره بلنه ورکوي سپین سهار، سپیني لښکري، سپیني جنډې او دکابل جنتیز ښار خورایوه له امنه ډکه فضا او ښکلا لوروله چي دا په کابل کې دامن لومړی سهار بلل کیدی دظلم، وحشت، بربریت تغرپه ځای دامن او سوکالۍ اوضاع راغلي وه، دګلیمجم، توپکمارو او وحشي رندګانو په ځای مځکني اسلامپاله پریشتي راغوځیدلي وي. همداوچي سهار له الهی لمانځنې وروسته کابلي اولس

دامیرالمؤمنین دبریا، بخښنی او امن پیغامونه خپرید وچي په دې شعارو سره زمزمه کیدلو:

(واخله ذلفقارلاس کې » سپورشه په دلدل باندي ! وطالبه گرانه » پام کوه کابل باندي »)

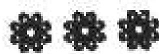
طالبانو خپلو بریاو ته ادامه ورکړه چي دبگرام هوائی ډگرپه شمول یې دکابل ټول مربوطه سیمي په واکی واخیستي اوبیایې دښمن پسي تعقیب کړ چي دپروان ولایت په شمول یې ترپنجشیر اوسالنگ درې جبل سراج پوري دښمن وڅغلاوو.

اوپه همدې مهال طالبانو وغښتل چي خپله اداري نظام دپلازمېنې په نیولو سره په پښوودروي چي دهیواد ریاستي تشکیلات او اداري نظام جرړي له کابل څخه را پیل کړي

څودیومنظم حکومت چوکاټ جوړسي چي دښاغلی امیرالمؤمنین له لوري یوفرمان صادرسوچي دهیواد په سطحه یو شپږ کسیزه شوری' اعلان سوه په دې کې مرحوم ملامحمدرباني اخندیې دتیررباني په ځای خپل نائب وټاکلوچي دهمدې شپږکسیزی شوري' رئیس بلل کیدو او دپاچاپه گدی (ارگ ماڼی) کې به کښیناستلو بس له همدې ځای دهیواد اداري نظام پیل سو نور داخله، خارجه اودفاع ... وزارتونه هم فعال شو .

خوطالبانوترهرڅه مخکې دبین الملل له دفترد کمونستي نظام داتخباراتي شبکي پیاوړي خادم اودخلک دیموکراتیک گوندمشرد کمونستي دوري وروستي واکمن ښاغلي ډاکترنجیب الله راوایستي دارگ په څلورلاري کې دعام محضرپه وړاندي اعدام کړ داچي اوس څیني سرچني دده مړینه دقانون اومحکمي پرته بولي نوپه دې اړه دي دهرات دڅلیرویشت زره ډلیزو شهیدانو دشهادت اسنادوته مراجعه وشي چي اصل قاتل اولامل څوک وو ؟ دچاپه امرووژل شول ؟ اوپه دې اړه ښاغلي حکمتیارصیب هم یوه سندپانه خپره کړي اولیکي چي دروسانو اوببرک ورته دبس او ارام امرهم ورته کړي، خونوموړي بیاهم دژولو شمیره تر ٢۴٠٠٠زره لانه وه رسولي .

اوپه(۲۸/۹/ ۱۹۹۶) کال کې طالبانو د شمالي افغانستان په لور دخپلو فتوحات لړۍ جاري وساتله تالوکان چاریکار او مربوطه سیمې یې هم ونیولې او د پنجشیر او جبل سراج د درې خولې ته ورسیدل چې داخورا ستراتیژیک او فوځې موقیعت وو چې همدا داحمدشاه مسعود یوه ټینګه مورچه او دتشکیلاتو مرکز وو.

اوپه(۱۰/۱۰ /۱۹۹۶) کې دشمال له لږکیو اقلیتونو څخه کوم چې په نومړو اقلیتونو کې منفور اشخاص وو دایران او روسیې په ځانګړې څارنه سره دقومونو دبلتون او توکمیزو شخړو په موخه یوه پراخه جګړه ماره توکمیزه اتحادیه جوړه کړه چې په هغه کې رباني او مسعود له تاجکي توکم څخه ،دوستم له ازبکي توکم څخه او عبدالکریم خلیلي له هزارګي توکم څخه راغونډ کړل او ددوي په مینځ کې یې پخواني رقابتونو او قتلونو ته دخپلو خاص هدفونو لپاره چې دایران ،هند او روسیې ګټې په کې نغښتې سره یو ځای او دشمالي اتحاد په نوم یې نومړې اتحادیه اعلان کړه او طالبان یې دامریکا راپارولې تحریک بللو چې دایې دپښتني غورځنګ یو سازش او دلږکیو په وړاندې دښمنان ګڼل ،خو دایوه دفاعي اتحادیه بلل کیده چې ددفاعي چارو مشرېې رشید دوستم په غاړه ورکړه ځکه چې دظلم او انسان وژنې په ډګرکې یې سارنه وو ،خو مقابل لورې ته طالبانو اعلان وکړچې الله پاک ډیر رحیم او عادل ذات دي چې خبیث او طیب سره بیله وي زموږ دافغانستان اصلي دښمنان یې له ملت څخه بیل او دتوپک شپېلۍ ته یې برابر کړل ...زمونږ هدف دجګړه مارانو وطن پروشانو او راهزنانو په وړاندې داګیزدي.

اوپه(۱۲/۱۰/ ۱۹۹۶) کال کې دایراني روسي او هندي تبلیغاتي کړیو په مټ دشمال په اولس کې دومره تبلیغ وسو چې طالبان دامریکا او پاکستان فوځونه دي هسي یې دهیواد کلتوري جامې اغوستي دي او غواړي چې لږکي توکمونه لکه تاجک،ازبک ،هزاره او نور ورته قومونه دپښتنو دواکمنې قرباني کړي ،او پاکستان غواړي چې دهیواد نورخاوره هم قبضه کړي ،خو په همدې بې بنیاده او پوچو تبلیغاتو یې یو شمېر توپکوال خطا استل چې دهمدې جزبې په لرلو سره یې داسلامي تحریک په ځواکونو مقابل بریدو کړچې په نتیجه کې یې بیرته مفتوحه سیمې لکه جبل سراج ، چاریکار او بګرام هوائي اډه په(۱۸/۱۰/ ۱۹۹۶) له طالبانو څخه ددویم ځل لپاره ونیولې ،خو ځایي

خلکو د دوي د تبلیغاتو په یاد لرلو سره طالبانو ته د شک په سترګه کتل لیکن د وخت په تیریدو سره ورته جوته سوه چي دا خود همدې هیواد اصلي بچان دي چي مذهبی ریښي ټینګه وي او هم هیواد دلړکیوله ګوابښ څخه چي دپردوپه لمسون دهیواد تجزیه ده خوندي ساتي چي بیرته یو لوي افغانستان جوړونکي دي کوم قومې ، سمیز او توکمېز فلانونه نلري اودا داسي ښکاري لکه زموږ چي له خپل مذهب او دین سره جګړه وي بلکي طالبان زموږ د دین اصلی سرمایه ده ، نوددې پچواوبی بنیاد تبلیغاتو په راڅرګند یدو سره دهیواد دشمالي ولایاتو مسلمان اولس پوه سو چي دایران هند او روسی جاسوسانو دورور وژني جګړه پیل کړي ده او زموږ د مذهبي لارویانو د اسلامي غورځنګ مخه نیول دي دحقیقت له معلومیدلو وروسته د طالبانو پر مختګ خورا ګړندي سو .

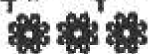

اوپه(۱۰/۲۴/ ۱۹۹۶)کی طالبانو دا پر شاتګ یو تاپتیک اوخدعة (چم) وبللو چي ترڅو دوي له سرسبزو سیمو څخه دګرته راووځي چي جانی او مالي تاوان دوښمن ته واوړي اوله بلې خواهغه تبلیغات چي دوي اولس ته کول چي طالبان دملت مذهبي ځواکونه ندي داد ظاهرشاه او لخوراپارول سوي دي خو،لدې شاتګ سره داتولې ددوستم اودمسعودقواوی دحسین کوټ اوکاریزمیرولسوالی ته ورسیدلی اوطالبانو ورو دسرک غاړی دوښمن ته پرېښودلی چی بلاخره په پینځلس کلومیټری کې دکابل ښځنې ته طالبانو یودفاعي خط جوړ کړ اونوریې بیرته خپلي لښکر په متقابل برید سره تیارسي کړي .

اوپه(۱۹۹۷/۱/۱۷)کی طالبانو دهیواد دمفتوحه سیمو له نظامي قطعو څخه چي جهادي مدرسي په کې شاملي وي دیوعاجل تیارسي امر وروسته خپلي لښکروته توصیه وکړي چي دشریعت محمدي خلاف به یو عمل هم نه ترسر کیږي او دلښکر هر فرد په دې مکلف دي چي په ځان کې نبوي سنت لازمي عملي کړي ترڅو زمونږ فتوحات بې نتیجي او فائد ونه ګرزي دهمدې سره سم دیوځل بیا سالنګ اوتکبیر په چیغو سره خپل متقابل برید ته دوام ورکړ،خو پرمختګ یې دومره بیړني او تکني چي یوخو دوښمن ته سخت مالی اوجاني زیان ورواړاوو اوله بلې لوریې دشمالي اتحاد په نوم اداره داسي دړې وړې کړه چي رباني خپله چوکي چي ځان یې دهیواد پاچاګڼلو له ځان سره ګرزوله اوهیڅ دا مطمینان ځای یې نه درلود چی بیا وروسته یې مزارته نقل کړه ،خوطالبانو له خپلې بریا سره جوخت

دراتلونکي لپاره خپلې مورچلې محکمې کولې اوهغه ټولې له لاسه ورکړي سیمې یې بیرته په دیرګړندي ډول لاس ته راوړلې او دسالنګ خولې ته یې ځان ورساوو.

اوپه(۵/۲۵ /۱۹۹۷) میلادي کال کی پاکستان دطالبانو اسلامي امارت په رسمیت وپیژندی اوطالبانوته یې دسفارت اوکونسلګریو اجازت ورکړه اودغه لومړی حکومت وه په نړی کی چی دطالبانو حکومت ئی په رسمیت وپیژندی .

اوپه(۵/۲۶ /۱۹۹۷) میلادي کال کی دسعودی عرب حکومت دطالبان اسلامي امارت دیو اسلامي حکومت په توګه په رسمیت وپیژندي اوطالبانوته یې دسفارت اوکونسلګریو اجازه ورکړه.

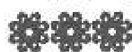

دغه ډول د متحده عرب امارات حکومت په۱۹۹۷ میلادي کال کی د طالبانه اسلامي حکومت په رسمیت وه پیژندی اوپه (۲۲/۹/ ۲۰۰۱) میلادي کال کی ئی بیرته خپل رسمیت واخستل چې انګریزي او امریکائی لښکرو دصلیبي جګړی اعلان وکړ چي جګړه دوه اړخه لري یابه دصلیبي لښکروسره ملګري کیږي اویابه دمخالف لوري (اسلامي امارت اوالقاعده) په خوا دریږي ،خودجګړې لومړی یرغل عراق اوافغانستان دي ، عربي شهزاده ګان ډیرپه قدرت مین او عصري مزاج اشخاص دي ځکه یې نه غوښتل چي داسلامي حکومتونو اونهضتونو سره ملګري شي اوخپل قدرت له لاسه ورکړي .

اوپه (۵/۲۷ /۱۹۹۷) دطالبانو اوکمونستي جنرال مالک ترمینځ سخت اختلافات راوپاریدل چي په همغه ورځ په شمال کې دعامه وژني توره شپه پیل شوه دا توطئی کې روس ایران او غربي ځواکونه ټول شریک وو چي په یوه دستوري ډول دزیاتو نقدي او غورو وعدو په بدل کې ترسره شوه ، داپیښه په داسي حال کې واقع شوه چي مخکي طالبانو دازبک له کمونستي ملېشو سره دصلحي اوتړون له مخي کړي وه ، خودومره وحشتناکه ،له دردونو اوظلم څخه ډکه وه چي تعبیرکول یې هم دانساني رحم او حوصلي له زغملو وتلي ده هغه په داسي حال کې دجنرال مالک اوطالبانو تړون دیوې سولیز راتلونکي لپاره وشو چي مالک برعکس خپل تعهد مات کړ او دخپلو سپکواودرنو

اسلحو خولي يې دطالبانو په لور راوګرزولي او دطالبانو مشران يې په کومه دوکه دځان سره اسیران کړل ترڅوقومانده ماتې شوه خو دځايي مجاهدینو له لورې سخت مقاومت شروع شو چې دزړګي نومي قومندان په نامه دازبک ملېشوډیر توپکوال يې ترځان مخکي کړل اوطالبانوته يې دهمداسی غبرګون چیغي وهلي چې دا دوستان نه بلکي غدارددښمن دي. دطالبانو دپوځ مشران لکه مولوي احسان الله احسان چې له دوی سره په همدې جګړه کې شهید کړل شو اوملاعبدالرزاق اخند ددوي په ولکه کې وو چې بیا وروسته راخوشي شو پاته زیاشمېرطالبان يې ژوندي اسیران کړل چې وروسته يې دليلي په دښته کې په عامه ډول ژوندي ترخاورلاندي کړل اويوشمېرنوربیا مقاومت وکړ دکندوز اوبغلان ولایتونو ته مخه کړه اوهلته يې خپل سنګرونه دسرونو په بدل اودځايي پښتنوپه مرسته وساتل. په داړه لاندیني خاطره او واقعه کتلای شي.

دافغانانواسلامي لښکرکشي اويوه ترخه خاطره

د مزار شریف فتح او د جنرال مالک غداري

کله چې طالبانو کابل فتح کړ او د ملل متحد و دفتر ته ننوتل نو هلته د لکونو افغانانو قاتل او د کمونیستانو راسته لاس ډاکټر نجیب الله او دهغه ورور ناست ؤ، طالبانو دواړه اعدام کړل او په کابل کې د ترافیکو له چوترې سره راوځړول او دوې ټوله ورځ راځړېدل بیا طالبانو دوې خپلو خپلوانو ته وسپارل چې هغوئ پکتیا ته یووړل طالبانو بل خط غور ماچ ؤ دا سیمه وفاریاب ولایت ته یو مخ نژدې په فاریاب کې زیاتره ازبکان دي څه لږ پښتانه هم پکې سته پر دې خوا د طالبانو په مخالفینو کې د سرسري د ازبکانو قومندان جنرال عبد المالک او ګل محمد پهلوان ؤ، دلته هم تر ډیرې مودې مخامخ جګړې کېدلې خو دا سیمه فتح نه شوه، په همدې مهال عبدالمالک د طالبانو د بهرنیو چارو وزیر ملا محمد غوث د مذا کراتو بلنه ورکړه دا وخت د هرات والي ملا عبدالرزاق اخند ته هم ؤ جنرال مالک وطالبانو ته دا خبره ورلاندې کړه چې مونږ جګړه بنده وو او دواړه لوري به په یو والي سره د عبدالرشید دوستم سره جګړه وکړو کله چې دشمال ټول خندونه د عبدالرشید دوستم سره جګړه وکړو کله چې د شمال ټول خندونه لرې سي نو بیا به د امیر المؤمنین په مشر تابه کې حکومت جوړ کړو له دې پرته ده څه نورې ژمنې هم ورسره وکړې طالبانو دا خبره ومنله او جګړه یې ودروله، عبدالمالک سپینه پګړی پر سر ووهله او د طالبانو د سترو سترو قومندانانو سره عکسونه هم واخیستو اوس طالبانو او ازبکانو په ګډه پرفاریاب ورمخته شول جنرال مالک د طالبانو لپاره یو

قول اوردو ځانګړی کړ چې د ښار په يو ګوټ کې ؤ، جنرال مالک يو داسې چل وچلاوی چې طالبان په پوه هم نه شول او ده په يوه غشي دوه ښکاره کولو هڅې وکړې چې پکې دوې تر يو څه حده بريالي هم شو، د فارياب قول اوردو داسې ځای ؤ، چې ورڅخه څوک هم روغ نه شوای تللای او همداسې وسول کله چې ده خپل پلان تر سره کړنو په دغه قول اوردو کې هيڅ ژوندۍ سړی نه دی پاته شوی، څوک يې ووژل او څوک يې بنديان کړ، طالبان له راتلونکې مصيبته ناخبره د جنرال مالک پر ژمنه يقين کوونکي ؤ، او د طالبان تشکيلونه هم زياتره وهمدغه سيمو ته کېدل.

او تورن اسماعيل چې دهرات والي او د طالبانو کلک دښمن ؤ په دغه ورځو کې ايران دۍ هم د جنرال مالک د همکاری لپاره راوليږی نو جنرال مالک پر ځان د طالبانو باورزياتولو لپاره تورن اسماعيل او دهغه ټول ملګري وطالبانو ته وسپارل طالبانو دوی ټول بنديان کړل وروسته تورن اسماعيل په تښتېدو کې کامياب شو او ايران ته ولاړی، د طالبانو او جنرال مالک فوځ وشبرغان ته ورننواتی، او په هغه بله ورځ په فاتحانه توګه ومزار شريف ته ورننوتل کله چې طالبان مزار شريف ته ورسېدل نو له ټولو سيمو څخه د طالبانو تشکيلونه وشبرغان ته پيل شول، د الوتکو او موټرو په وسيله د طالبانو کاروانونه د شبرغان ښار پر لور روان شو او په دوې درې ورځې کې نژدې لس زره طالبان په شبر غان کې غونډ کړل شول، زه دغه وخت د پاکستان دويش سره نژدې په سپين بولدک ولسوالی کې وم زما تشکيل هم شبرغان ته وشو په همدغه ورځ ما سفر پيل کړی او هرات ته ورسېدم يوه شپه مې په هرات کې تيره کړه او دابله ورځ دبادغيس پر لور روان شوم ماسپښين بادغيس ته ورسېدم په بادغيس کې د ملا برادر سره زما ملاقات وشو هغه هم شبرغان ته روان ؤ، امير المؤمنين دده تشکيل شبرغان ته وکړ تر څو دهغه د نظم څارنه وکړی، اوس مونږ د دواړو سفر پيل کړی او ماښام نژدې مونږ فارياب ته ورسېدو، په فارياب کې د جنرال عبد المالک د استقبال لپاره ولاړ ؤ، او يو مولوي صاحب زمونږ تر جماني کوله، د جنرال عبد المالک ورور مونږ ته ښه راغلی ووايو او ويې ويل چې مونږ له ماسپښين څخه ستاسو په انتظار ؤ، مونږ ته خبر راکول شوی ؤ چې تاسو راروان ياست هغه مونږ د ځان سره داسې ځای ته بوتلو چيرې چې نور طالبان هم موجود ؤ ملا برادر اخند له طالبانو څخه پوښتنه وکړه چې دلته د طالبانو هيڅ مرکز نسته، او مونږ هم دوی بازار ته نه پرېږدي، ملا برادر اخند دير تجربه ناک سړی ؤ هغه د حالاتو په څارکولو وويل چې ماته دا هر څه شکمن معلوميږي، کله چې شپه شوه د جنرال عبدالمالک ورور راغی او وې ويل چې تاسو به غمه ويده سۍ د شپې زمونږ پيره داران ستاسو پير کوي ملابرادر په خواب کې ورته وويل چې هيڅکله نه مونږ خپله پيره پخپله کوو د شپې طالبانو پيره وکړه، سهار له وخته مونږ له فارياب څخه د شبرغان پر لور

روان شو او غرمه مهال شبرغان ته ورسېدو هلته مولوي عبدالمنان حنفی موجود ؤ، هغه یو ستر قول اردو خپل مرکز جوړ کړی ؤ مونږ یې قول اردو د ځان سره بوتلو له لمانځه ملابرادر اخوند د شوری اجلاس راوغوښت ټول قومندانان راغونډ شول «په مزار شریف کې دا وخت ملا عبدالرازق، ملاغوث او منصور صاحب هم ؤ» شوری مشوره وکړه چې یو هیئت دی مزار شریف ته ورسي او د ملا عبدالرازق او ملا غوث اخند سری دي پر موجوده حالاتو خبره وکړی په شپه کې دې شبرغان ته بیرته راسی نژدې ماخیګر پنځه بجې دغه هیئت مزار شریف ته راون شو چې پکې له ما پرته پنځه شپږ ملګري ؤ، چې پکې ملابرادر، مولوي عبدالمنان، حنفی او مولوي سید محمد بادغیس وال هم برخه وال ؤ، مونږ مزار شریف ته راون سؤو او د ټولو اراده وه چې د شپې بیرته شبرغان ته راتلل دي کله چې مونږ د شبرغان له لوړي زنځیر څخه تیر شو نو د ملا برادر اخند موټر ټایرپنچر شو، مونږ ټول له موټرونو راشوه شو ودرېدلو حنفی صاحب مونږ ته وویل چې تاسو سوکه سوکه «ورو، ورو» پرمخ درځی مونږ په تاسو پسې در رسېږو، کله چې مونږ څه مخته ولاړو نو د سړک پرغاړه د ازبکو یوه وسله واله ډله ولاړه وه داسې معلومېدل لکه چې دوئ د یوچا په انتظار وي مونږ تر دوئ تیر شوو خو دوئ مونږ ته څه نه دي ویلي، او نه مونږ کومه پوښتنه څېنې وکړه، چمتال ته چې ورسېدو مونږ موټر ودروی دنورو ملګرو انتظار مو کاوی له ډیر انتظار وروسته ملګري رانه غلو نو څینو ملګرو وویل چې مزارته څو هلته به ددوئ انتظار وکړو خو زیاتره ملګرو پر همدې ځای باندې د انتظار کولو ټینګار کاوی په همدې انتظار کې ؤ چې د شبرغان له لوري موټر راروان ښکاره شو کله چې نژدې راغی نو معلومه شوه چې دا زمونږ ملګري نه بلکه د کوم بل چا بائ فور دی او دا موټر ډیر په بیړه تیر شو کله چې دا موټر د بلخ و دروازې ته ورسېدی نو ورباندې ډزې پیل شوې مونږ ټول پر خپلو خپلو ځایونو په احتیاط سره کښېناستو، نژدې ترپنځو د قیقو پورې ډزې کېدلې په دې مهال برادر اخند او نور ملګري هم راورسېدو نو مونږ له دوی څخه د ځنډ وجه وپوښتله نو دوئ وویل «والله یعلم وانتم لا تعلمون» مونږ ودوئ ته د سپین موټر په اړه وویل چې د پرېشاني هیڅ خبره نه ده خدای به خیر کړي، مونږ بیا خپل سفر پیل کړی نژدې دوه کیلو میتره منزل مو کړیٔ ؤ چې پر سړک وسله وال خلک ولاړ ؤ مونږ په بیړه له موټرونو د سلاح سره راشوه شوو او ومقابلې ته چمتو شو زموږ د ټولو دا خیال ؤ چې دښمن دی او زمونږ لپاره ولاړ دی حنفی صاحب د خبرې لپاره ورمخته شو هغه ټول پښتانه ؤ دا د دولت آباد سېمه وه او خلک پر سړک ولاړ ؤ دا د قومندان پهلوان کسان ؤ، د حنفی صاحب خبرې اترې د پهلوان سره وسوې نو هغه وویل که تاسو مزار شریف ته ځئ نو هیڅ کله مه ځئ ځکه چې جنرال مالک و طالبانو ته دوکه ورکړې ده او ټوله مزاره یې ونیوله په دې وخت کې ټول طالبان د جنرال

عبدالمالک د فوځ مقابله کوي مزار شریف ته تلونکې ټولې لارې محاصره کړي دي تاسو مخته بالکل مه ځئ.

د ملګرو دا خیال شو چې شاید دا خلک د روغ وائي مونږ ورته وویل چې مونږ هرومرو پر مخ ځو دوئ مونږ ته ډیرې زارۍ وکړې چې مونږ مخته نه شو ولاړ او وې ویل چې مونږ ستاسره مخلصین یو تاسو زمونږ په خبره باورور کړئ، پهلوان د سړک په مینځ کې ودرېدی او قسمونه یې اخیستل چې زه اوس له دې خوا راغلم او ربښتیا وایم هلته یې ملا عبدالرزاق او ملا غوث اخند بندیان کړي دي، او له هر طرفه خلک طالبان وژني زمونږ په خبره یقین وکړئ کله چې قسمونه واخیستو او زارۍ یې وکړې نو ملګرو مشوره وکړه چې څه کول پکار دي بیا دغه ځایي قومندانو وویل چې تاسو زما سره راځئ دلته نژدې یو کلی دی هلته د پښتنو قومندانان اختر او غوث الدین تاسو ته لاره ښودنه کولای سي زه د سړک وغاړې ته شوم او خپله مخابره مې خلاصه کړه خودچا سره تماس نه نیول کېدی د شپې تر دوولسو بجو پر همدغه سړک ولاړ وم نه کوم موټر تیر شو او نه مو کوم خبر لاس ته راوړی مونږ د اختر قومندان کورته ور روان شو نو نژدې له لسو دقیقو سفر وروسته مونږ دده کورته ورورسېدو هغه ډیر په جوش او مینه مونږ ته ښه راغلي ووایو او مونږ یې ډاډه هم کړو چې ان شاء الله مونږ به تاسو تر خپل وسه خوندي کړو، شپه په همدغه فکر کې تیره شوه سهار زمونږ خپلې مخابرې خلاصې کړې نو حالات معلوم شول چې زمونږ له شبرغان څخه له راتګ وروسته ازبکانو پر شبرغان حمله کړې وه طالبان په دغه سیمه کې نا آشنا هم وُ او په نوي تشکیلونو کې په راتلونکیو طالبانو سره سلاح هم نه وه دوه درې ځله طالبانو زمونږ سره د تماس نیولو هڅې وکړې د دوئ آوازونه هم زمونږ په مخابره کې راغلو خو بیا هم کوم تماس ونه نیول شو مونږ پوه شؤ چې کار خراب دی طالبانو د ازبکانو مقابله کوله خو د عبدالمالک فوځ بې سلاح طالبان ونیول او ډیر په مقابله کې شهیدان سول او په هم هغه قول اوردو کې په موجود طالبانو باندې په ټانګو برید وکړ کوم طالبان چې ژوندي اسیران شول هغوئ ټول یې وروسته د لیلي دښت ته ولیږل او هلته دوه دوه سوه ودرول د ګولیو باران ورباندې وکړ په زرګونو طالبان یې داډول شهیدان کړل، او کوم چې پاته سول هغه یې په محبس کې بندیان کړل داغه رنګه په فاریاب کې موجود طالبانو باندې د ظلم انتهاء وکړه په ځاهانو کې طالبان واچول برسیره ورباندې ګولۍ ووروله او کوم طالبان چې په محبسونو کې واچول هغوئ له لوږې او تندې شهیدان شول.

د دښت لیلي غم ځپلي پېښه

کوم طالبان چې له مزارې د غرونو پر لور ولاړ دښمن په دوئ پسې شو او هغوی یې شهیدان کړل د شهید مولوي احسان الله سره ډیر طالبان یې ژوندي ونیول او ټول یې شهیدان کړل په کوم ځای کې

چې دوی شهیدان کړه د شادان تنگی په نوم مشهور دی دغه رنګه د مزارې هوائي ډګر سره نژدې څلویښت طالبان له تندې څو لاوه تښو او شهیدان شول.

دغه طالبان وروسته راوایستل شول، د میمنې له محبس څخه طالبان راوایستو په څاهانو کې یې وغورځول وروسته چې کله طالبانو دغه سیمه فتح کړه نو له ډېرو څاهانو څخه د طالبانو شهیدانو هډونه راوایستل شول او کوم طالبان چې د شبرغان په محبس کې بندیان کړي ؤ هغه ټول یې د لیلی دښت ته په کشولو او وهلو بوتلو او هم هلته یې شهیدان کړه، دا سیمه دریګ ډیره لوی رېګن دښت ده دلته څلور لوی لوی څاهان هم شته طالبان به یې شهیدانول او په دې څاهانو کې به یې اچول تر دې چې دوه دوه سوه طالبان یې په یو قبر کې د فن کړه کوم طالبان چې په شبرغان کې د جګړې پر مهال شهیدان شول هغه یې هم په دغه دښت کې وغورځول او کوم طالبان چې په مزاره کې شهیدان شول یا په محبسونو کې شهیدان کړل شول هغه یې هم په دښتو کې وغورځول، لنډه دا چې د شمال هره کوڅه هر کلی او هر غر د طالبانو په وینو سور شو او دښمن دومره عام وژنه وکړه چې دده داخیال شو چې نورنو دپښتنو اسلامي لښکرکشي دطاغوت په وړاندي هیڅ هم نه شي کولای او په ټوله نړۍ کې داتبصرې پیل شوې چې د طالبانو د تحریک ساه ووتله احمدشاه مسعود هم ددې خبرې ښکار شو پخپل پوره توان سره یې د کابل د نیولو خوب په سترګو کې راخیستی پریګرام یې حمله وکړه خو دوئ په زرګونو هڅو کولو سره پخپل مقصود کې بریالي نه شوو امیر المؤمنین له قندهار څخه پخپله بګرام ته راغلی او طالبانو ته یې لار ښودنه وکړه، طالبان د دښمن مخته فولاد شول په کلکه یې د دښمن مقابله وکړه او دښمن په خپل زخم څټلو کورته وګرزېدی دغه صورت حال ته په دغه کتو چې طالبان کمزوري دي ایران د خنډ اچونې هڅې وکړې خو الله رب العزت د ایرانیانو په زړونو کې د طالبانو داسې ویره واچوله چې دوئ ته پر مخ راتلو جرأت ونه شو دښمن په خپلو مجلسونو کې یوازې تبصرې کوونکي پاته شو چې طالبان به نن ځي صبابه ځي خو الله رب العزت د مخالفینو د ارادو پرضد دهر سنګر دفاع په پاته شویو څه ناڅه طالبانو وکړه طالبانو حالات قابو کړو.

خودپورته ظلمونولړۍ لاپای ته نه ده رسیدلي دنړۍ ټول جابراو کافرقوتونه په دوی پسي سترې شوي دبرتانیي اوامریکاناولي دوزخي ځواکونه هم دطالبانوپه وژنه بنداوتعذیب باندي خپل تعصب اوکینه سره کړه ،خوبایدووایوچي دطالبانو داسلامي لښکرکشۍ موخه یقني یوالهی نصرت اوپه نړۍ کې دنوی بدلون یوه نمونه ده جګړه چل او فریب ده کله به دښمن سوبه وړي او کله به غازیان روان مقاومت به یوځل بیابری راوړي ،خوکیدای شي حالات به بدل وي.

نړيواله پښتون وژنه به يووخت په برياپاته رسيږي نه به دانسل ختم شي اونه به يې اسلامي سرشيندني عبث ځي ددينې اوعصري علوموميونابغه ليكوال مفتي ابولبابه صاحب په خپل كتاب (دجال ځوک ؟چيري؟ اوكله؟) چي عنايت الله كاكړژباړلي دي دې کې ليکي چي پښتانه دنړی په كوره کې هغه قوم دي چي اويازره اسلامي لښكريانو په درلودلوسره به له خراسان يااوسني افغانستان څخه دهندپه لور لښكركشي كوي اوبالاخره به دمهدي لښكروسره يوځای دنړی وسترطاغوت اودجالانوته ماتي وركوي .هغه نبښي نښاني چي حديثوذكرشوي هغه يې دطالبانو داصافواوعادات په مقائسه سره ورته بللی دي.

اوپه ۱۹۹۸م كال کی طالبانوبيرته هغه سيمی ونيولی چی دلاس ئی وتلی وی لکه فارياب اومزارشريف شبرغان اوخپل دښمن ته يې هم ډيرښه سبق وركړ چي دبياتكرار هڅه يې ونه كړه دوستم اومالک خپلو كمونستي هيوادونه ته فناه يووړله.

اوپه ۱۹۹۹/ ۲۰۰۰كلنوترپايه دطالبانونفوذپراخ سو دهيواد ۹۹٪ فصيده خاوره يې ترخپلي ولكي او واكمنی راوستله دباميان اوطالقان اونورټول ولايتونه ئی يوپه بل پسې ونيول يوازې دپنجشيريوه دره اودبدخشان كمه سيمه پاته وه چي دصليبي جګړي سكروټي ترهيواد راورسيدلي دانګريزانو اوامريكايانو لښكرومداخله وكړه ترڅودشمال مقاومت سره مرسته وكړي اوبيرته يې دجګړي ډګرته راټيل وهل ،سره له دې خبرې چي دشمالي ټولوالي ځواكونو،ه صليبي ځواكوته شنه ايشاره وركوله چي موږدرسره يو اوطالبانو ستاسوپه وړاندي دمقاومت هوډ نه لري ،خوپه همدې شپووړځو کې دشمالي ټولوالي سرمشرمسعود هم دپيدائی بريد ښكاراو ووژل شو نودمسعودله وژل كيدوسره انګريزانو دصبركاسه ډكه شوه دګاونډيانو په مرسته يې په هيواد باندي پوځي تيرپيل كړ.

دافغانستان په حریم نړیوال صلیبي یرغل اوموخې

کله چې دطالبانوپه موټ دهیوادپنځه نوی ٪۹۵ فصیده خاوره داسلامي حکومت ترولکې اوسلطې لاندې راغله ، نړیوال صلیبي اتحادیانو دتیرو سبقونو دبیاتکرار ویرې داوپتیله چې بس نوردخطرزنګ واشنګټن اولندن ته مرګوني خوبونه ورونیني .

بیاکوم عمر راپاڅیدلي ؟اوبیاکوم ایوب توره له تېکي ایستلي ؟چې دصلیب دماتېدوشرنګایې له ورایه اورېدل کیږي !

دلته که له یوې لورې صلیبي امپراطورۍ داوږدې انتقامي ،اقتصادي اومذهبي جګړې تږې ځواکونه اومست پاپانوپه غولونکې شعارونو دمرګ کډې ته رامرش کړې، خودشمال منفورو وطن فروشانو دتجزیې خیالونه د صلیبي ځواکونو په لاس د اسلامي خلافت له زواله وروسته، غرب ته پر ټولې نړۍ د برلاسۍ موقع په لاس ورغله،لکه څرنګه چې مخکې دې ته ورته واکمنانو داسلامي نظام دزوال لپاره کومې هڅې کړې وې دوی اسلامي خلافت ټوټې ټوټې کړ او په وړو وړو ملکونو ئې ووېشو، پاچایان، جنرالان او بې دینه واکمنان ئې پرې مسلط کړل، د دې مستعمراتو د فوځ جوړښت، سیاسي نظام او تعلیمي نصاب ئې داسې جوړ کړ چې له یوې خوا د دوی ګټې تأمین کړي او له بلې خوا اسلام ته د مسلمانانو د بیا ورګرځېدو او د اسلامي خلافت د احیاء مخه ونیسي، خو غرب له فکري خلا سره مخامخ وو، د مسیحیت مسخه شوی دین د دې جوګه نه وو چې د غرب د نوي نسل پوښتنو او غوښتنو ته ځواب وواېي څه دا چې محکوم ولسونه ئې منلو ته چمتو کړي، لا ډېره موده نه وه تېره شوې چې غرب د الحاد او دین دښمنۍ له څپانده طوفان سره مخامخ شو، د غرب ځوان نسل د انجیل، کلیسا او پاپ وینا د حقیقت او علم خلاف موندله، د انساني ژوند له تنظیمه عاجز او د انسان پوښتنو ته له ځواب ویلو معذور. له دې دین نه د بغاوت بهیر پیل شو، په بېلو بېلو پړاوونو کې ئې بېل بېل رنګونه غوره کړل، په پای کې د بغاوت دې بهیر د کمونیزم بڼه خپله کړه، چې دا هم د غرب له سیاسي، اقتصادي او اجتماعي جوړښت نه بغاوت وو او هم له دیني جوړښته او له انجیل، پاپ او کلیسا سره د مخالفت توندو څپه. د کمونیزم له ظهوره وروسته فکري مبارزه په دریو جبهو ووېشل شوه: له یوې خوا د

غرب او د غرب په غېږ کې د زېږېدلي کمونيزم ترمنځ، له بلې خوا د کمونيزم او اسلام ترمنځ او په درېيمې جبهې کې د غرب او اسلام ترمنځ، اسلامي امت په سياسي محاذ کې د صليبي ځواکونو په وړاندې ماتې خوړلې وه خو د فاتح ځواک دين او مذهب له دې عاجز وو چې اسلام ته ماتې ورکړې شي، کمونيزم داسې پړاو ته ورسېدو چې غرب ئې له مقابلې عاجز شو، هم په سياسي او نظامي محاذ کې او هم په فکري محاذ کې، ټوله شرقي اروپا، د روسيې او چين په څېر دوه ستر ملکونه، چې نفوس ئې د امريکا او اروپا څو برابره دی، د جنوبي امريکا ګڼ شمېر ملکونه، ټوله مرکزي آسيا او د مصر، سوډان، عراق، سوريې او يمن په څېر اسلامي هېوادونه د کمونيزم لاس ته ورغلل. خو په اسلامي هېوادونو د کمونيزم سلطه همغسې وه لکه د غرب سلطه، چې يوازې نظامي، سياسي او اقتصادي وه او له دې عاجز وو چې اسلام ته ماتې ورکړې شي. کمونيزم د اسلام په وړاندې ماتې وخوړه، د کمونيزم ستره اډه، شوروي اتحاد په افغانستان کې د ماتې په وجه په زوال محکومه شوه او د کمونيزم ټغر ټول شو. خو اسلامي امت په داسې دريځ کې نه وو چې له دې سترې بريا هغه ګټه ترلاسه کړي چې ورسره مناسب وه، برعکس د شوروي اتحاد له ماتې نه امريکا ته دا مجال په لاس ورغی چې د نړۍ د يوازني زبرځواک په توګه تبارز وکړي. او په دې سره مسيحيت د يوه فاتح ځواک د مذهب ښه غوره کړه، نن مسيحيت په داسې موقعيت کې دی چې د امريکا، انګلستان، ايټاليا، اسټراليا او کاناډا په څېر ګڼ شمېر هېوادونه ئې په واک کې دي، هغه ملکونه ورسره دي چې په اقتصادي، سياسي او نظامي لحاظ د نړۍ په لويې برخې يا مخامخ او يا په غيرمستقيمه توګه حکومت کوي، امکانات ئې پراخ، لاس ئې آزاد او د کار مجال ورته برابر، مسيحيت ته د خلکو د رااړولو لپاره هومره پراخ امکانات په واک کې لري چې د نړۍ په تاريخ کې نه مسيحيت او نه کوم بل دين ته په لاس ورغلي، خو سره له دې، ناکام دی او له دې عاجز چې د دې دين د منونکو دائره پراخه کړي، دا خو پرېږده حتی له دې عاجز دی چې له مسيحيت نه د خلکو د اوښتو مخه ونيسي، په غربي هېوادونو کې هر کال په سلګونو کليساګانې تړل کېږي او پاتې ئې هم داسې چې د ګوتو په شمېر عمر خوړلي ئې ليدو ته زړه ښه کوي. دا په داسې حال کې چې واتيکان نږدې شپږ لکه مبلغين استخدام کړي، پراخ تبليغاتي وسايل لري، د اجتماعي خدماتو تر پردې لاندې مسيحيت ته د خلکو د ترغيب لپاره ئې په زرګونو مراکز پرانستلي، د واتيکان د ادعا له مخې دوی په اته څلوېښت اسلامي هېوادو کې د خپلې خوښې داسې واکمنان مسلط کړي چې د دوی په امر هر څه کولو ته چمتو دي. او دا په داسې حال کې چې اسلام يتيم دی، پر اسلامي ملکونو ظالم، جابر، منافق او د پرديو په لاس مسلط شوي واکمنان حکومت کوي، د اسلام په لوري د بلنې هر خوځښت تر نورو د مخه د همدغو چارواکو

په لاس ځپل کېږي، پر افغانستان او عراق د صلیبي ځواکونو ګډ برید او له دوی سره د اسلامي هېوادو د حکومتونو ښرګندې او پټې ملګرتیا وښوده چې اسلامي امت څومره مظلوم او اسلام څومره یوازې دی؟؟!!

په افغانستان کې د شوروي اتحاد ماتې او نن په عراق او افغانستان کې اسلامي مقاومت او د هغه له ځپلو نه د غربي ځواکونو عجز او ناتواني اسلامي امت راویښ کړ، غرب د اسلامي امت له راویښېدو وېرېدلی، دا وېښتیا د خپلو استعماري ګټو لپاره ستر ګواښ ګڼي، اسلام ته د ځوان نسل د پراخ راتګ، په غربي نړۍ کې له محرف مسیحیت، پانګه وال اقتصادي نظام، بې هدفي او بې فرهنګي نه د صالح وګړو ژوره کرکه او د اسلام په لوري د دوی ورځ په ورځ پراخه رجوع؛ غربي استعمارګران سخت وېرولي، د مقابلې لپاره ئې ملا تړلې، پر افغانستان او عراق د دوی وحشیانه برید او دلته په پاتې کېدو د دوی د ټینګار اصلي وجه او موخه همدا ده. خو إن شاء الله دوی به په دې صلیبي جنګ کې همداسې له ماتې سره مخامخ کېږي لکه چې شوروي اتحاد ورسره مخامخ شو. افغان مجاهدین او عراقي سرتیري به دوی ته هم د کمونیزم په څېر ماتې ورکوي.

صلیبي ځواکونه په افغانستان او عراق کې یوازې د جنګ په سنګرونو کې د اسلام او مسلمانانو مقابله نه کوي، په نورو برخو کې هم پراخې هلې ځلې لري، یوازې په افغانستان کې ئې دوه نیم زره انجیوګانې (غیر دولتي مؤسسې) جوړې کړې او نږدې یو لک مامورین ئې په کې استخدام کړي چې دا ټول مسیحیت ته د افغانانو په اړولو او د اخلاقي فساد په خپرولو لګیا دي. دوی له تایلند، چین، جنوبي کوریا او ګڼ شمېر نورو هېوادونو په زرهاوو بد لمنې نجونې افغانستان ته راوستې، په هوټلونو کې ئې ځای په ځای کړې او د اخلاقي فساد خورولو دنده ئې ورکړه، یوازې د جنوبي کوریا له هېواده ئې نږدې دوه زره کسان په همدې موخه خو د سیاحت په نامه راولېږل، په بامیان کې په خاصه توګه او د شمال په ځینو ولایاتو کې ئې کار پیل کړ، خبره ئې رسوایي ته ورسېده، خلکو د دوی په فعالیتونو اعتراض وکړ او حکومت ته ئې وویل چې دوی مسیحیت ته د افغانانو د اړولو هڅې کوي، باید له هېواده وشړل شي، حکومت مجبور شو او د دوی د ایستلو اعلان ئې وکړ!!

د عبدالرحمن پنجشیري ارتداد، ښرګند اعتراف، نیونه، د ،بش، بلیر،اوباماخیلو، پاپ او نورو فوري عکس العمل او له څه ځنډه پرته د ده ژر خوشې کېدا او ایټالیا ته تګ؛ د اسلام او مسلمانانو په ضد د غرب د خطرناکو توطئو ابعاد ښه بربنډ کړل، دا د یوې شرمناکې توطئې یوه کړۍ وه، دا

ډرامه د دې لپاره جوړه شوې وه چې مرتد شوو افغاني مسیحیانو ته وښیي چې افغانستان اوس ستاسو د ملګرو په واک کې دی، حکومت او چارواکي ئې ستاسو هم مسلکه او ستاسو په خدمت کې دي، څوک مو د ارتداد په جرم نه نیولی شي او نه محاکمه کولی، دوی ته ویل شوي وو چې په افغانستان کې زیات شمېر کسان مخصوصاً د انجیوګانو پرسونل او د حکومت لوړپوړي چارواکي مسیحیت ته اوښتي، خو له وېرې خپل ارتداد نه شي اعلانولی، د ایټالیې استخباراتو دا پرېکړه وکړه چې عبدالرحمن پنجشیری دې ته تیار کړي چې خپل ارتداد بربنډ کړي، د کورنۍ غړي ئې اړوند ادارې ته اطلاع ورکړي، ونیولی شي، په محکمه کې په خپل ارتداد اعتراف وکړي، د محکمې بهیر څرګند شي، ټول خلک ترې خبر شي، خو د امریکا، انګلستان، ایټالیا، کاناډا، استرالیا او نور حکومتونه فوراً او جدي عکس العمل وښیي، د فوري خوشې کولو غوښتنه وکړي، خلاص شي او په ایټالیا کې پناه ورکړی شي، تر څو په دې سره د هغو کسانو وېره ختمه شي چې خپل ارتداد نه شي اعلانولی. دا په حقیقت کې د مسیحیت په لوري د خلکو د تشویقولو لپاره یوه کرکجنه توطئه وه.

دبن غونډه اودهیواد دتجزیې پلانېزې پریکړې اودرواني مذهبي جګړې په نتیجه کې ښاغلي حامد کرزي دغرب لخوا دهیواد پاچا او واکمن وټاکل شو.

حامد کرزی

حامد کرزی دعبدالاحد کرزي زوی په قوم پوپل زي پښتون دي په سنه (۲۴ د ډېسمبر، ۱۹۵۷ –) میلادي کال کې په قندهارکې زوکړي زده کړي يې لومړي په هیواد کې اوروسته پاکستان امریکا ،جرمني اوهندکې کړي د افغانستان لومړنی ولسمشر دی چې په هېواد کې دامریکایانو په مرسته چي په چرلکه کې لومړي دروزګان ولایت ته راوړل شو اوبیايې له هغه ځایه خپل مقاومت ته دوام ورکړ، ددوی لوري د ولسمشر په توګه وټاکل شو. نوموړی د ۲۰۰۱ کال د ډېسمبر له میاشتې راپدېخوا د افغانستان د ولسمشرۍ دنده لري او دوه واره د افغانستان د ولسمشر په توګه ټاکل شوی. حامد کرزی د پښتو، دري یا فارسي، هندي، او انګلیسي ژبو سره سره په فرانسوي ژبه هم رغېږي.

مخينه

حامدکرزی په کندهار کې زېږېدلی. دی پښتون دی او د پوپلزیو په ټبر پورې تړاو لري. د کرزي کورنۍ د پخواني پاچا ظاهر شاه پلویان دي، نو ددې په خاطر مونږ دا په ډاګه ویلای شو چې دی په سیاست کې د ډېر پخوا څخه ښکېل دی.

کله چې روسانو پر افغانستان یرغل وکړ نو کرزی هندوستان ته وتښتېده چي بیا پاکستان ته راغلواوکله ناکله يې دتنظيموادارو سره هم په سیاسي چاروکې دنده ترسره کړي او د طالبانو د حکومت په مهال يې هم (موقتي) دنده درلودله ،خودخارجیانو دپالیسۍ له بدلون سره په یوه مجهول اوناڅرګند سیاسي کې ورک شو دده پلار عبدالاحد کرزي یوقومي مشرو و هغه هم دسیاست څخه لیري نه ده پاته شوي کله چي غربي نړۍ دخپلو مخو لپاره دهیواد په داخلي چارو کې دمداخل لړۍ پیل کړه په همدې ترڅ کې يې ښاغلي عبدالاحد کرزي ته بلنه ورکړه چي دقومونو په یوکولوکې ورسره ونډه واخلي ،نودهمدې سره د پاکستان په کوټه ښار کښې د۱۹۹۹یم مېلادي کال دجولای پر ۱۴ د ځو وسله والو لخوا ووژل شو خودده مړینه دطالبانو باندي تاوان شوه ،خوطالبانودا ادعاردوله ،مګر دکرزی اونړیوالو ښک پرځای پاته وو چي دکرزي دخواشني سبب شو همداووچي لیڅې يې رابډوهلي اوخپل اهداف يې له امریکایانو سره ګډکړل چي بالاخره دطالبانو دحکومت په

راپرزولوېې شرع وکړه اونړیوالي صلیبي ټولني هم لدې موقع څخه په استفادې سره دګاونډیانو په مرسته دطالبانو په اسلامي امارت یرغل پیل کړ چي لومړی امریکااوبرتانیا خپلي فوځي بېړی دپاکستان سرحد پولوته په فوځي تجهزاتو بارراورسولي اوبیایې هغه اوبوڅخه دکمپیوټرلاربنود مزائلو په وېښتلوسره جګړه پیل کړه چي لومړی دهیواد دهوائی میدانونو رادارونوپه شمول ټول فوځي وسائل لکه چورلکي او ورته وسائل له کاره واچول بیا یې دهوائی ځواک په مرسته چي دپاکستان څخه یې پروازنو کول دهیواد ټول فوځي اډې په بشپړه ډول ختم کړل اوبیادلوي فوځي بم ورونکوتیاروپه واسطه باندې دطالبانو په ټولو مرکزونو اوفوځي کرارګاوو بریدونه پیل کړل چي له داسي زهری اواټمي موادو کار واخېستل چي له ویتنام اوجاپان راوروسته نه وو استعمال شوي په ځمکني فوځ کې شمالي ټلوالي پوره مرسته ورسره وکړه ، خوبه هرصورت نړیواله صلیبي ټولنه دافغانانودجوړ اسلامي حکومت په ناکامه کولوبریالي شوه ، چي پرځای یې حامد کرزی پاچا اودبن دناڅرګندې جرګې په نتېجه دشپږ وکلونو په موده دناروا ډیموکراسي دقانون ترچترلاند پاچا شو.

ده په هندکې هم دسیاست خوبونه لیدل ، نوموړي په هندوستان کې د ۱۹۷۹ نه تر ۱۹۸۳ پورې د شېملې په هماچال پوهنتون کې د سیاسي ساینسونو په څانګه کې خپلې زده کړې کړې او د لېسانس لاسوند یې ترلاسه کړی، بیا دی خپل کاري ژوند ته ننوت او د مجاهدینوله مالي ملاتړ یې هم پراخه استفاده کوله.

هغه جهادي ګیري چې اوس دکرزي په حکومت کې کار کوي

کله چې روسان د افغانستان نه ووتل نو دی د برهان الدین رباني په جوړ شوي حکومت کې د وزیر د مرستیال په توګه دنده لرله. همدا رنګه یې د صبغت الله مجددي ، پیر سید احمد ګیلاني او عبدالرب رسول سیاف سره کورنۍ اړیکې درلودې . ښاغلی کرزی متحل دی او زینت کرزی یې د مېرمنې نوم دی، زینت کرزی ډاکتره ده او په کال ۱۹۹۸ کې یې حامد کرزي سره واده کړی. د کرزي په کاله کې د جنوری په ۲۵ مه د ۲۰۰۷ م زېږیز کال یو ځوی پیدا شو چې د میرویس کرزي په نامه یې ونوماوه،خوپه اوسنیو وختو کې یې یوه لورهم پیدا شوي خدایزده چي هغه څه نوم لري.

د طالبانو پلوي

کله چې په ۹۴ مه مېلادي لسیزه کښې د افغانستان پر سیاسي ډګر طالبان راڅرګند شوه، نو کرزي د مغوی په پلویانو کي و. خو کرزي د طالبانو سره خپلي اړیکي هغه وخت و شولوي چې په بهر کې یې د سیاسي چارو سفرونه وکړل او له بل پلوه یې پلار روژنه باندي هم طالبان تورن وو. یو شمیر سرچني دا هم وائی کله چې طالبانو په ۱۹۹۶ یم مېلادي کال کښې برهان الدین رباني د واکه وغورځاوه نو کرزي ته وړاندیز وکړی چې په ملګرو ملتونو کي د افغانستان سفیر شي. خو کرزي د طالبانو وړاندیز ونه مانه ځکه چې دي په خپل فعالیت بوخت وو. په ۱۹۹۷ یم مېلادي کال کې کرزی و امریکا ته ولاړ ځکه چې د دهنو مکورني ځای پرځای وه. په امریکا کښې بناغلي کرزي خپلي هڅي پیل کړي چې د افغانستان پخواني پاچا محمد ظاهر شاه بېرته واک ترلاسه کولو په بهانه یې یو شمیر سابقه پاچاپلوه خلک غولول غوښتل. لکه څرنګه چې مو مخکې یادونه وکړه د کرزي پلار احد کرزی د پاکستان په کوټه ښار کښې د ۱۹۹۹ یم مېلادي کال د جولای پر ۱۴ د څو وسله والو لخوا ووژل شو. د دغه وژني پړه پر طالبانو واچول شوه او همدا و چې حامد کرزي د بدل په توګه د طالبانو د واکه اچولو اراده لاپسي پخه شوه (خو دومره باید ووایو چې د بهرني سیاست د عبدالاحد په مړینه کرزي د خپلو اهدافو لپاره ښه امده او وخښماوو همدا ډول کله چې په نیویارک د تجارتي مرکز پېښه وشوه نولدې سره جوخت د مسعود وژنه هم وشوه چې شمال ټول د عربو او طالبانو په وړاندي راوپارید لو همدا دوي پېښې د غربیانو له لپاره یو ستر چانس یا موقع وه.

د امریکایانو او شمالي ټلوالې ملګرتیا

په ۲۰۰۱ کال کې د ۱۱ د سپتمبر د پېښې څخه وروسته، کرزی د ځینو هغو ټوپکوالو سره چې د شمالي تلوالې پلویان وه، یو ځای د طالبانو په مخالفت کې ودرېده او د امریکا د متحده ایالتونو د بشپړې ملګاری، په مرسته د طالبانو د پرځولو لپاره افغانستان ته راغی چې د څو میاشتو د سختو خونړي یرغلیزو پیښو په پیله کې چې د هیواد یو شمیر دولتي ودانی، او فوځي وسائل له منیځ کې لاړل یعني د برید ترورو ستیو پورې یې د هیواد هوائی او ځمکي ځواک له فعالیت وغورځاوو او په شمال کې یې د طالبانو او عربي، چیچنیا، ازبکستان او نور اسلامي هیوادو مجاهدین هم په دلیزه ډول شهیدان کړل او یو شمیر نور یې چې تسلیم شول امریکایي ځواکونو ته د څه ډالرو په بدل کې لاس ترلي وسپارل دوستم ته یو ځل بیا موقع په لاس ورغلي وه نور د طالبانو حکومت د قندهار او زابل په

تسليمدو سره ختم شو. كرزي اوشمالي تولوالى په ګډه د يوې نوې حكومت په جوړولو لاس پورې كړ. د هماغه كال د ډېسمبر په مياشت كې د هېواد نه دباندې افغان سياسي مشران چې ډېري يې په هېواد كې دننه كوم پلويان نه درلود ل د جرمني د بون په ښار كې سره راټول شول چې د نوي كابينې په جوړښت كې سره جوړ شي اوشمالي قومپرستانوته ځانګړي چوكۍ وركړي ترڅوغربيانوخپل اهداف په ګوته كړلو.

د بون د تړون له مخې په ۵ د ډېسمبر ۲۰۰۱ميلادي كال كې دا پرېكړه وشوه چې افغانستان كې به يو لنډ مهاله حكومت جوړېږي چې د دې ۲۹ كسيزې كابينې مشر به حامد كرزى وي. نو د پلان له مخې حامد كرزي په ۲۲ د ډېسمبر د كابينې د مشرتابه لواړه وكړه. بيا د جون د مياشتې لويې جرګې كې د افغانستان لنډمهالې دورې ولسمشر وټاكل شو او هدايت امين ارسلا يې مرستيال شو.

د كرزي د ولسمشر كېدو سره،سره د هغه د واک ولكه د كابل ښار پورې محدوده پاتې شوه او كله ناكله د ملنډو په توګه هغه ته داسې هم ويل كېدل چې كرزى د افغانستان ولسمشر نه دى بلكه د كابل والي دى.

دهمدې كال په وروستيو كې دكرزي دحكومت دجوړيدا په مهال بيا طالبانو سر را پورت كړي په غرونوكې يې پټ ځايونه اوسنګرونه جوړ كړل دحامدكرزي حكومت يې دصليبانو ګوډاګى حكومت وبللو اوديوې شرعي فتوى په موټ يې بيا جهاد اعلان كړچي لاتراوسه خونړۍ پيښې رواني دي اوطالبان دلويوښارونو په دروازوكې دامريكايانو دماتي شپې لمانځه ترڅوبيرته ديو اسلامي حكومت په جوړولو سره بريالي شي.

د ۲۰۰۴كال د ولسمشرۍ ټاكنې

كرزى اوشنواري دلوړې په مهال

وروسته له دې چې حامد كرزي د ۲۰۰۴ كال ټولټاكنې وګټلې نو په ۷ د ډېسمبر، ۲۰۰۴كال يې د ولسمشرۍ لوړې وكړه او د افغانستان د سترې محكمې ريس فضول احمد شينواري لخوا د پخواني پاچا ظاهر شاه لخوا او د سترې محكمې د نورو غړو لخوا مباركي وركړل شوه.

حامد كرزى ۹ د اكتوبر، ۲۰۰۴كال د افغانستان د ولسمشرۍ ټاكنو كې د خپلواک كانديد په توګه ځان كانديد كړى وه. د ملي ملاتړ د نشتوالي سره سره هغه د ۳۴ ولايتونو نه د ۲۱ ولايتونو رايې وګټلې، او خپل ۲۲ سيالانو ته يې ماته وركړه ،خودده سيالودلو كرزي په دې

تورن کړچي خارجانو دده سره پټه مرسته وکړه په ټولټاکنوکې غداري شوي . وروسته لدي چي په رایوکې درغلي شوي . بیا د ملګرو ملتونو د ټولټاکنې کمسیون څېړنې څخه وروسته دا خبره جوته شوه چې د ۱.۸ میلیونه رایو نه ۴،۳ میلیونه رایې سمې دي او په دغو رایو کې بناغلي کرزي ٪ ۴، ۵۵ رایې ګټلي دبهرنیانو دپلان لمخي د نومبر په ۳ مه نېټه ښاغلی کرزی د ټولټاکنو ګټیالی اعلان شو ،خو دچاخبره دمنلوړنه چي کرزي دې په ناسمه توګ ګټونکی وبولي .

دا د افغانستان په تاریخ کې دډیموکراسانو لومړی ولسمشر دی چې په هېواد کې د ډیموکراټیکو ټولټاکنو نه وروسته د افغانستان ولسمشر وټاکل شو .

خوطالبانوبیایو فتوی صادره کړه چي ډیموکراسي داګیزکفردي اوموږ به دامریکا دنړیوال صلیبي زبېښاک داتحادیانو ترموجودیت پوري خپلو جهادي مبارزوته دوام ورکړواوملت زموږ په څنګ کې دي ،خو دکرزي حکومت طالبان دپاکستان په حکومت تورکړل چي دا دپاکستان له لوري رالیږل کیږي ،خوطالبانو اوپاکستان دکرزي ادعا رد کړه اوطالبانوزیاته کړه چي دابه ستاسولپاره سپکاوي وي چي دپاکستان پوځې دي پرتاسوبرلاس وې بلکي موږملي اودیني څواکونه یو لکه زموږپلرونه دروسانوپه وړاندې جهاد کاوه ،خوروسانو اوددوې ګوډاګیانو به ویل چي دا دپاکستان پوځ دي بلکي ټول ملت پردې شاهد و چې افغانان دروسانوپه وړاندي جهادکوي اوس همداسي جهاد روان او روادي .

کرزي په رسمي توګه په ۷ د دېسمبر، ۲۰۰۴ کال کې د افغانستان د ولسمشرۍ لواره په کابل کې وکړه دېرو خلکو دا لمانځنه په سمبولیک ډول ګڼله اوداهم ویل کیدل چي دبهرنوي راز په افغانانو تحمیلیږي . پدې لمانځنو کې د افغانستان دپخواني پاچا ظاهر شاه په ګډون د افغانستان دوه پخواني ولسمشران، صبغت الله مجددي او برهان الدین رباني سره سره د امریکا د متحده آیالاتو د ولسمشر مرستیال دېک چیني اودنړۍ ستر پاپ هم ګډون کړی وه .

د افغانستان ولسمشر

وروسته له دې چې حامد کرزی په ډيموکراتيکو ټولټاکنو کې کامياب شوه يو شمير څيړونکو گمان کاوو چې دی به د شمال تر ټپکسالاران وشړي خو بالعکس هغه يې نور هم په مهيمو ادارو کې په کارو اچول او پښتانه يې له ځانه لیرکړل همدا سبب دې چې يوائي په ارگ کې خوندي دي .

د کرزي اداري فوځی بهيرهم ورځ تربلي په شاه روان دي ،فساد ،ورشوت ،قبضي او په خارج کې دشتمنۍ ځايول اوس د هروزير عادي کار دي .

د ۲۰۰۲ کال د سپتمبر په ۵ مه، کله چې حامد کرزی د کندهار په دوره تللی وه نو په ده باندې د وژلو يوه هڅه وشوه. يو عام ملي سړی چې پوځي کالي يې په ځان وه په شاغلي کرزي يې ډزې وکړې چې له امله يې د کندهار والي ټپي شو، خو د امريکايي ځانگړي سرتېري لخوا هماغه ټوپکوال تربريدلاندې شو. ديوه ساتونکي په گډون او هغه کس چې بريد کونکي مخه يې نيول له نړۍ سترگې پټې کړي . د کرزي د وژلو دوهمه هڅه هغه مهال شنډه شوه کله چې نوموړی د سپتمبر په ۱٦ نېټه ۲۰۰۴ کال کې په يوه چورلکه کې د گرديز لوري ته د يوه نوي ښوونځي پرانيستلو ته روان شوی وه او دده په چورلکه د توغندي بريد وشو.

د کرزي ورور احمد ولي کرزی په کندهار کې دولايتي شوری دمشري څخه په استفادي سره خورا غني شوا و دکورنوغړي يې د سان فرانسيسکو، بالتيمور او کېمبرېډج ماسچوسېټس په آيالتونو کې د هېلمند په نامه خوړنځايونه (هوټلونه)لري. ډېرو نورو سرچينو په ځانگړي توگه د فارنهايټ ۱۱/۹ فلم ييا داسې خبر ورکوي چې حامد کرزی د امريکا د تېلو يوې کمپنۍ يونوکال کې د سلاکار په توگه کار کړی. ، که څه هم چې دوی د تېلو هغو نورو شرکتونو په هکله چې په يونوکال پورې تړاو لري څه نه دي ويېلي [۱][۲]. داسې ويېل کېږي چې په ۹ د ډېسمبر، ۲۰۰۱ کال کې په يوې فرانسوي ورځپاڼې لې موندې کې د لومړي ځل لپاره دا خبر راڅرگند شوی وي. همدا خبره د کرسچيان ساينس مونېټر هم کړې ده[۳]. خو موجوده قندهاري اولس داينومېنه په شمول نور سترې ودانۍ دکرزی صيب او ورونو په موټ جوړې شوي بولي ،خو احمدولي هم سر و خوړاو و وژل شو.

دامهال په هيواد کې تقريبا تر څلو ښتوزياتو خارجي کفري ملکونو ناروا او دوزخي پوځونه شتون لري چې ديری يې دهيواد په جنوبي ولاياتو او ښتني سېمو کې دمجاهدينو سره په جگړه بوخت دي ،خو يو شمېر استخباراتي ،سياسي کارپوهان يې دهيواد څخه دننه او دباندي په دچين او روسي دجغرافيائی مبارزي او سياسي کشمکش باندې مصروف دي ،پاته نور لرغون پيژندونکي او

انجنیری اوتخنیکي اشخاص یې دهیواد دطبعي زېرمو اوقیمتي ډبرو اویورانیمو په را ایستلو اوترلاسه کولو بوخت دي .

دطالبانو دوامدار مقاومت دحکومت په پوځي لیکو اواداري نظام کې هم ډیربدلون راوستي دي چي ډیرېې دخارجیانوله ناروا عمل ذاتي دښمني څخه پوهیدلي دي ،خوامریکائي اوبرتانوی استخباراتي کړیودمخامخ جګړی پرځای په سیاسي اړدور لاس پوری کړي چي قومونو کې دطالبانوپه وړاندي دمخالفت زهرشندلي او اوس غواړي چي په غیرمستقم ډول اویادنورو اسلامي ممالکوله لاري دمجاهدینوپه کرښوکې هم دبلتون مزي وغزوي لکه دتیرتظیمي ډلو ټپلوپه ډول په ګوندونو ډلګیو باندي وویشي دیوڅه مالي لالچ اوداقتدارد شعارپرېناغواړي تیر سبقونه بیا تکرار کړي ،خو مسلمه امت بایددوه ځلي له یوه غار ونه چیچل شي .

بیاهم مسلمان ابراهمي ملت خصوصا افغان ملت ته یوه سپېڅلي هیله وړاندي کوم هغه داده چي بایدضرور دیهودانو دفلسفي اوتاریخي دښمني څخه ځان خبرکړي دصلیبي امپراطوریوتور او له چلونو ډک تاریخ چي په ښځواوپیسویې چلوي عبرت واخلي اوپه دې اړه دایوبي او ورت غازیانو داستانونه ،خاطرات او واقعات ولولي .

دافغانستان د زړه یوماتیدونکي داغ داقتدار په سر جګړه او ډېردو استعمال داوښوده چي دهر واکمن پاچاهي او واکمني خپلو وروڼو اویادکاکا زویانو دتوري په زور اودترور په نتیجه کې ورڅخه ترلاسه کړي ، نوسبحان الله څومره دبدمرغي ځای دي چي هرڅومره خوږه ورور ولي قرابت اودوستي په څومره ورور وژني اووینوتویولو باندي تمامه شوي ده .

کیدای شي ددې یوعلت داهم وي چي موږ له تاریخ څخه ډیرلیري اوناآشنا جوړسوي یُوترڅو له همداسي تیروتنوڅخه پټي سترګي تیرشو ،یعني زموږ فکري روزنه ، سیاسي نظام ،علمي ،کلتوري اوتولنیز ژوند چاري ډېردو ترتاثراومسیرلاندي ښکاري .

اخځنی : دکرزي په اړه انترنیټي ادرسونه

- Bbc Benawa aljazeera Tolafghan – Afgha.com
- –CNN پ – Pravda

دامهال :

دکتاب لیکني تر وروستي برید لادطالبانو اوخارجي تیری کونکي صلیبي ځواکونوسره جګړه جریان لري دطالبانواسلامي مقاومت داسي ښکاري چي جګړه به ددوي په بریا پای ته رسیږي ځکه چي دهیواد په ۳۳ ولایاتو او ولسوالیوکي ددوي سرتیري فعال اوغوځنده بریدونه ترسره کوي چي دمخامخ مقاومت ترڅنګ دماینونو غلچکي بریدونو اوفیدائي حملوپه ترسره کولوسره یې دد ښمن ځخه لاره ورکه کړي بلې خواته یې دحکومت په ملي اردو کې هم ډیرځای نیولي دملي اردو ډیرداسي ځلمي دخپلوتوپکوشپېلی. ډیرغلګرو په خوا را اړولي چي دامهال دملي اردو اوخارجیانو ترمېنځ هم داعتماد کړی ماتي شوي.

خوکه تاسومسلمان ملت چیرته دیهودانواوصلیبانوپټي دسیسي اوپارتکولونه لوستي وي یاموااوریدلي وي چي دوی دناکامی په صورت کې کوم عمل ترسره کوي ؟

دوی له مسلمه امت سره ترکومې کچي بغض ،ضد ،کېنه اودښمني لري ؟

ددوي دد ښمنی څرګنده بېلګه دکونتنامو ،ابوغریب اوباګرام زندانونه دي چي مسلمان مبارز ورونه یې په کوم ډول تعذیب کړي دملاعبدالسلام ضعیف اونورو ورته تعذیب شویو مجاهدینوکتابونو ته مراجعه کولای شي.

دامهال په ستراتیژیک اوپوځي لحاظ افغانان دصلیبانو په وړاندي غښتلي اودجګړي ګټونکي ښکاریږي.

خوبل پلو نړیوالوتیري کونکو دتجزیي فلان عملي بڼه ،سېمیزاړدوړ ،قومي شخړي ،مذهب اختلافات ،ډلبازیواوسیاسي کشمکش چي دداخلي جګړو لامل ګرزي ،یوه ښکاره نمونه یې داوسني اربکیانو رامېنځ ته کیدل دي ، ملت یې نا ارامه کړی چي بالاخره داوردالمبه به هرښار اودهرکوردروازي ته رسیږي.

بل لوی هدف دوي غواړي چي دمسلمه امت اتحادیه یعني عربي اوعجمي اسلامي نړی سره بېل کړي په اصل مسلمانانوکې انتهاپسند ،سخت دریځه اونرم مزاج اشخاصوپه انتخاب کولوسره ونوموي اوبل زموږ دهیوادپه شمول داسیاملکونه دعربي نړی په څیرپه مختلفوجزیرو او وړوملکونو ووېشي ترڅویودبل دښمنان او ددوي شتون ته یې اړباسي ،دهیواد زېرمې اومعدن چور ول چي داهیواد بیاپرپښوونه دریږي اودغربت لامله دنوروځحتاج ووسي، دلوپښتونستان لوی ازبکستان اوتاجکستان اودشیعه اغاخان دځانګړي ملک دجوړیدوفلان اوهم دچین اقتصادي بازار اوټکنالوجي مخنوي اوداسیاداټمي هیوادونودماتیدوهېلي اوروسیې کې دنفوس کولو

اومغلوبيت خوبونه اوپه غير مستقيم ډول په هيواد کې دلاسپوڅو جاسوسانو اومزدورانو جوړول چې په هغه کې ديوشمېر سياسي ګوندونوجوړونه همداسي نورفلانونه چي يوپه بل پسي په عملي کيدونکي بنه راڅرګندې کيږي.

پورتنی دسيسي چي دعمل جامه يوه په بل پسی وراغوندي بس همدا ددوي دماتي اوله هيوادڅخه دوتلو اسباب لاملونه دي.

الله جل جلاله دې وکړي چي داصليبي امپراطورې دتېرکمونستي يرغل په ډول دنړۍ په سطحه ناکامه اوشرمېدلي ماتي سره مخ شي اومسلمه امت ته الله پاک يرځل بياپه نړۍ کې برلاسي اويووالي ورپه برخه کړي.

په پای کې لاس پورته کوم چي الله پاک راته مسلمان پاچا اسلامي نظام ،وطندوست اسلامي فوځ اوخپلواک هيواد راپه نصيب کړي اوپاته اولس مو را وپوهه وي.

امين ثم امين.

بخښنه غواړم!

ددې تاریخ دلیکولو راټولو، ترتیب اوژباړې په مهال که کوم سهوه راغلې شوې وي اویادلیکنې له لیک دود څخه علاوه که کومې، تحریري اوتقریري تروتنې راغلې شوې وي، که کومې یادونې، واقعات، خاطرات تکراري یاداسنادد لمن لیکنو یاحوالو بدلون په کې شوې یانیستې وي درڅخه بخښنه غواړم، خوداسې نه چې دشخصي، مذهبي، سیمیز اوتوکمیزتضادپربناء راسره ضدوکړئ ولې ماداکتاب چې دهیوادپه تاریخ مشتمل دې ترڅېل وسه له سیاسي اوټولنیز عداوت پرته راټېل کړې دې، البته داسلامي احساساتو په درلودلوسره به هرمرو یوڅه جذباتي کلمات راغلې ویلې شوې وي چې دهغه یواځنې علت داوسني ناروا یرغل ناخوالې دزغملو اوبرداشت نه دې، خولیکنه مې بې له کوم سنداو حقائقوڅخه خالي هم نه ده.

بیاهم ستاسوافغان ملت څخه دخپلوتېروتنو داصلاح په هیله یم چې په دې اړه راسره مرستندویان وسئ ځکه چې ریښتیاهم دتاریخ لیکنه نه دیوفرد کار اونه مسؤلیت دی، بلکې یوشمېر تاریخپوهانو، لیکوالانو، دجغرافیائي پېژندونکو سربیره او هم ورته اشخاصوته په یوټولنیزډول ضرورت دی، خوبیاهم ماچې کله ددې تاریخ په لیکلوپیل کړې بیاترپایه راسره یوشمېر ښه مخور تاریخ پوهه اشخاص مله اوهمکارو ، اوبل مې دهرې موضوع په اړه له معتمدوکتابونوڅخه هوبهو دهغوتورو مطالب او لمنلیکونه را اخیستې دي داچې په دې کې مې کوم لنډون او یاتکثیرکړې هغه هم دیوشمېر تاریخ لیکونکودنظرنو اصل ته مې ځای ورکړې دی.

محرم الحرام ۱۰ نېټه ۲۰۱۲ میلادي کال «ځانواک مفتي زاده زابل افغانستان»

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین

پای

افغاني پاچاهان

سلطان محمود سوري لودي غوري شیرشاه سوري اسلام شاه

میرویس نیکه شاه حسین شاه محمود شاه اشرف احمدشاه بابا تیمورشاه

شاه زمان امیرافضل خان اعظم خان امیردوست محمدخان شاه شجاع شیرعلي خان

یعقوب خان امیرعبدالرحمن خان امیرحبیب الله نصرالله خان عنایت الله حبیب الله سقاو

امیرامان الله خان نادرخان ظاهرشاه سردار داؤدخان نورمحمد ترکي ببرک او امین

ډاکټر نجیب صبغت الله مجددي رباني ملامحمد عمر مجاهد حامد کرزی اشرف غني احمدزی

مجاهد موبائل زون میزان چوك کوټه